

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	5
1 Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшу шараларын іске асыруы және көрсеткіштеріне қол жеткізу шаралары	7
1.1 Су ресурстарын тұрақты пайдалану	7
1.2 Тұрақты және өнімділігі жоғары ауыл шаруашылығын дамыту	20
1.3 Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін жоғарлату	27
1.4 Электр энергетикасын дамыту.....	35
1.5 Қалдықтарды басқару жүйесі.....	52
1.6 Ауаның ластануын төмендету	65
1.7 Экожүйелерді сақтау және тиімді басқару	79
1.8 Халықтың экологиялық мәдениетін қалыптастыру	95
1.9 «Жасыл экономикаға» көшу жөніндегі Кеңес	97
1.10 «Жасыл экономика» мәселелері бойынша халықаралық ынтымақтастық	99
1.11 Қазақстан Республикасының «жасыл» экономикаға көшуі бойынша тұжырымдаманың белгіленген параметрлерін түзету бойынша ұсыныстар	101
2 Қазақстан Республикасының аймақтарында «Жасыл экономикаға» өту шараларын іске асыруы және көрсеткіштеріне қол жеткізуі	111
2.1 Ақмола облысы	111
2.2 Ақтөбе облысы	128
2.3 Алматы облысы	142
2.4 Атырау облысы	157
2.5 Шығыс Қазақстан облысы	169
2.6 Батыс Қазақстан облысы	183
2.7 Жамбыл облысы	199
2.8 Қарағанды облысы	214
2.9 Қостанай облысы	227
2.10 Қызылорда облысы	241
2.11 Маңғыстау облысы	250
2.12 Павлодар облысы	270
2.13 Солтүстік Қазақстан облысы	288
2.14 Оңтүстік Қазақстан облысы	301

2.15 Астана қаласы	319
2.16 Алматы қаласы	329
2.17 Аймақтарды кешенді бағалау (рейтинг)	344
Қортынды	355
Қысқартулар тізімі	362
Ақпарат көздері	364

КІРІСПЕ

Қазақстан дүние жүзі бойынша «жасыл» экономикаға көшу жөніндегі стратегиялық құжатты мемлекеттік деңгейде қабылдаған алғашқы елдің бірі - Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі бойынша тұжырымдамасы¹ (бұдан әрі – Тұжырымдама), оны 4 жыл бойы табысты жүзеге асырып келе жатыр.

«Жасыл экономиканың» нысаналы индикаторлары, нормалары және іс-шаралары Қазақстан Республикасының заң актілеріне және бағдарламалық құжаттарына енгізіліп, «жасыл экономикаға» көшуде биліктің барлық деңгейі және азаматтық қоғамның барлық секторы үшін бағдар болып табылады.

Сонымен қатар, Қазақстанда ғана емес барлық елдерде дамудың тәсілдемелерінің жаңашылығына байланысты, «жасыл экономикаға» көшу үрдісінде, ағымдағы жағдайға, қол жеткізілген нәтижелер мен нысаналы индикаторларға қол жеткізу үшін таңдап алынған жолдардың нақты жағдайына тұрақты түрде талдау жасап отыру қажет. Сонымен қатар, нысаналы индикаторлардың өздері де үнемі сыни ойлауды қажет етеді. Мұндай талдауды халықаралық конференцияларда, ел басыларының кездесулерінде және әлемнің барлық аймақтары үкіметінің кездесулерінде қабылданатын шешімдерді ескере отырып, ЮНЕП, БҰҰДБ, ЭЫДҰ, ДБ, ЕҚДБ, АДБ сияқты басқа да халықаралық ұйымдар жасауы тиіс.

Осындай жағдайлар мен қол жеткізілген нәтижелерді айқындауға, мемлекеттік органдардың ресми есептерінің, ғылыми зерттеулердің нәтижелерінің, технологиялық әзірленімдердің, баспасөзде және басқа да форумдардағы талқылаулардың нәтижесінде дайындалған, Deutsche Gesellschaft fuer Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH қолдауымен әзірленген ұлттық және халықаралық сарапшылармен әзірленген осы Ұлттық баяндама арналады. Ұлттық баяндаманы әзірлеу кезінде нақты нәтижелері бар нақты аяқталған іс шараларға ерекше назар аударылды.

Жасыл экономика бойынша Ұлттық баяндаманы жасыл экономикаға көшу жөніндегі кеңес отырысында үш жылда бір рет қарастыру көзделген, осы Ұлттық баяндама бірінші болып табылады және 2014-2016 жылдарды қамтиды.

Баяндамада, су ресурстарын орнықты пайдалану, тұрақты және жоғары өнімді ауыл шаруашылығын дамыту, энергияны үнемдеу және энергия тиімділігі, электр энергетикасын дамыту, қалдықтарды басқару жүйесі, ауаның ластануын төмендету және экожүйелерді тиімді басқару бағыттарында ақпарат берілген. Ұлттық баяндаманың екінші бөлімінде «Қазақстан Республикасының өңірлері қимасында «жасыл экономикаға» көшу жағдайы бойынша талдау келтірілген; сондай-ақ, Тұжырымдама қағидаларын іске асыру бойынша өңірлердің рейтингі ұсынылған. Мұндай бағалауды жүргізу, ел өңірлерінде «жасыл экономиканың» дамытуын анықтау бойынша жаңа тәсілде анықтау болып табылады.

¹ Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама. Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығымен бекітілген

Баяндамада ұлттық тәжірибеге, сондай –ақ басқа елдердегі «жасыл экономиканың» даму аспектісінің даму мысалдары мен жоғарыда аталған халықаралық ұйымдардың талдау материалдарына негізделген ұсыныстар беріледі.

Ұлттық баяндаманы құрастыру кезінде, Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің, Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің, Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің, «Қазгидромет» Республикалық мемлекеттік кәсіпорнының, «Жасыл даму» АҚ-ның, басқа мемлекеттік органдардың, халықаралық және қоғамдық ұйымдардың, БАҚ және басқа да жарияланған ақпарат көзерінің ақпараттары қолданылған.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ «ЖАСЫЛ» ЭКОНОМИКАҒА КӨШУ КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

1.1 СУ РЕСУРСТАРЫН ТҰРАҚТЫ ПАЙДАЛАНУ

АҒЫМДҒЫ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕКІЗУ

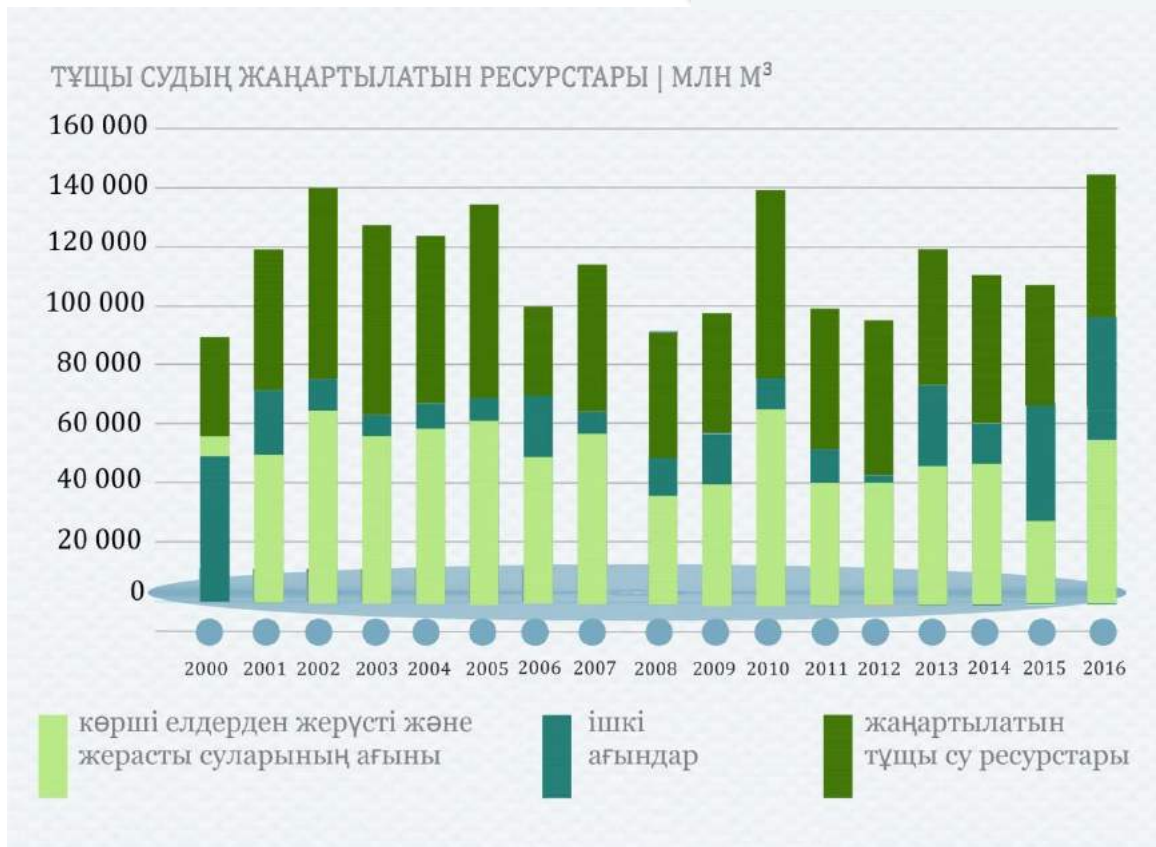
Статистикалық деректер бойынша 2016 жылы еліміздегі тұщы судың жаңартылатын ресурстарының көлемі 146100 млн.м³ құрады (1.1.1- кесте), оның негізгі үлесі ішкі ағындарға келеді – 63%.

1.1.1 – кесте. Тұщы сулардың жаңартылатын көздері, млн м³

	2012	2013	2014	2015	2016
Жауын-шашын	705879	940263	746623	907392	1081786
Нақты жиынтық булану	656679	865263	683123	839692	990086
Ішкі ағындар	49200	75000	63500	67700	91700
Көрші елдерден жерүсті және жерасты суларының ағыны	43500	46100	46300	39700	54400
Жаңартылатын тұщы су ресурстары	92700	121100	109800	107400	146100

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

Бұл ретте көрші елдерден жерүсті және жерасты тұщы судың саласы 2000-2015 жылдар арасында 24,4%-ға төмендеп, Қытай, Өзбекстан, Ресей және Қырғызстанның шекарааралық өзендерінің ағысы есебінен 39700 млн.м³ құрады (1.1.1-сурет). Жоғары сулы болған 2016 жылы, жоғарыда көрсетілген кезеңнен айырмашылық тек 3,6%-ды құрады.

1.1.1-сурет. Жаңартылатын тұщы су ресурстарының өзгеру динамикасы

Тұщы судың қосымша көзі пайдалануға бекітілген жер асты сулары болып табылады, олардың қоры 15,4 км³ құрайды (қазіргі уақытта 1,2 км³ игеріледі), тұщыландырылған теңіз сулары мен басқа көздер.

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Су ресурстары комитетінің деректері бойынша, табиғат қорғау мақсаттары мен көршілес мемлекеттерге міндетті су өткізу көлемін есепке алмағанда, пайдалануға кепілдендірілген су ресурстарының жалпы көлемі жылына 23,2 км³ –ді құрайды.

Су ресурстарының тапшылығы, орташа көпжылдық сулылықты ескергенде, 6,6 км³ –ді құрайды және барлық бассейндерде байқалады. Ауа райы қуаң жылдары сумен қамтамасыздық деңгейі 60% -ды құрайды, ал басқа аймақтарда (Орталық Қазақстан) барлығы 5-10%-ды құрайды, осы тапшылық негізінен суарылатын егін шаруашылығына келеді. Осындай дағдарысты жағдай Сырдария (тапшылық - 1,2-3,5 км³), Жайық (1,7 км³-ге дейін), Іле, Шу, Талас трансшекаралық өзен бассейндерінде құралуда. Климаттың және трансшекаралық гидрологиялық жағдайдың қолайсыздығының есебінен болашақта Қазақстан бойынша су бетінің ағысы 2040 жылға дейін 11,4 км³ –қа төмендейді деп күтілуде.

Тұжырымдамада су ресурстарын тұрақты пайдаланудың негізгі проблемаларының ішінде, жер беті су объектілерінің булану деңгейінің жоғары деңгейі, трансшекаралық ағысқа тәуелділіктің жоғарылығы мен климаттық өзгерістерге ұшырау қауіпінің жоғарылығы аталған. Қазақстанда

су тапшылығының әлеуметтік-экономикалық себептері ретінде су құнының төмендігі, субсидияның жоғары деңгейі, су алуды бақылаудың жетіспеушілігі мен инфрақұрылымның нашар жағдайы аталған, бұл енгізіліп жатқан бастамалардың тиімділігі мен өтелімділікті төмендетеді. Табиғи судың сапасының қанағаттанарлықсыздығы да олардың тапшылығының себебі болып табылады.

Су ресурстарын пайдалану саласындағы негізгі нысаналы көрсеткіштер Республикасы Президентінің Стратегия-2050² Жолдауына негізделген, онда Стратегия-2050-ге сәйкес су ресурстарының тапшылығы жаһандық қауіп-қатер ретінде қарастырылған, Тұжырымдамада 2050 жылға қарай су ресурстарына қатысты барлық проблемалардың түбегейлі шешу арқылы, тұрғындарды (2020 жылға қарай) және ауыл шаруашылығын (2040 жылға қарай) тұрақты сумен қамтамасыз ету бойынша мақсаттар бекітілген.

Бассейн деңгейінде су тапшылығы мәселесі 2025 жылға дейін, ал әрбір бассейн үшін 2030 жылға дейін шешілуі тиіс. Су ресурстарын тиімді басқару бойынша мақсаттарды шешу, су ресурстарын басқарудың арнайы мемлекеттік бағдарламасын³ қабылдау арқылы шешу қарастырылған болатын.

Бағдарламада инфрақұрылымды жетілдіру және дамыту, су ресурстарын тиімді пайдалану, елді мекендердің сумен қамту және су бұру жүйелерін жетілдіру, сондай-ақ су ресурстарын тиімді басқару бойынша шаралар есебінен 2020 жылға қарай су ресурстарының күтілетін тапшылығын қысқарту жөніндегі шаралар көзделген болатын.

Бағдарламамен келесі нысаналы индикаторлар анықталған:

1) 2020 жылға қарай су тұтынуды ІЖӨ бірлігіне алғанда нақты мәнде 2012 жылдың деңгейіне 33%-ға төмендету;

2) жерүсті су ресурстарын 2020 жылға қарай 0,6 км³-ге ұлғайту;

3) орталық ауыз сумен қамту жүйесіне тұрақты қолжетімділікке ие су тұтынушылардың үлесі: 2020 жылға дейін қалаларда 100%-дан төмен емес және ауылдық елді мекендерде 80%-дан төмен емес;

4) су бұру жүйесіне қолжетімділікке ие су тұтынушылардың үлесі:

2020 жылға дейін қалаларда 100%-дан төмен емес, 2020 жылға дейін ауылдық елді мекендерде 20%-дан төмен емес;

5) табиғи нысандардың суға жыл сайынғы қажеттілігін қанағаттандыру және навигацияны 39 км³ деңгейінде сақтау.

Жоғарыда аталған көрсеткіштердің біразы Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына ауысты⁴.

² «ҚАЗАҚСТАН-2050» Стратегиясы. Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ - ЕЛБАСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫ

³ "Қазақстанның су ресурстарын басқару мемлекеттік бағдарламасы және "Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына толықтыру енгізу туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 4 сәуірдегі № 786 Жарлығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығы

⁴Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына өзгеріс пен толықтыру енгізу туралы.

Жаңа бағдарламадағы су саласының нысаналы индикаторлары:

- суармалы алаңның 1 гектарына арналған суаратын су шығысының 2015 жылдың деңгейіне қарағанда 20%-ға төмендеуі (2015 жылғы 9180 м³-ден 7348 м³-ге дейін төмендеуі);

- қосымша жерүсті су ресурстарының 2015 жылдың деңгейіне қарағанда 1,9 км³-ге ұлғаюы;

- өнеркәсіптегі қайталама және айналымды сумен жабдықтау жүйелеріндегі су көлемі: қайталама 2015 жылғы 0,69 км³-ден 0,77 км³-ге дейін, айналымды 2015 жылғы 7,3 км³-ден 7,62 км³-ге дейін.

Ауыл шаруашылығы негізгі су пайдаланушысы болып табылатындығын (80% дейін) ескере отырып, жаңа бағдарламаның негізгі міндеттерінің бірі су ресурстарын тиімді пайдалану болып табылады, ол ауыл шаруашылығын дамытуға қажетті жерлерді суармалы сумен қамтамасыз ету, тұрақты және лиманды суару, олардың мелиоративті жағдайын жақсарту, ирригациялық инфрақұрылымды қалпына келтіру, өндірісте суды тұтыну тиімділігін жоғарлату арқылы арқылы көрінетін болады.

Қазақстанда суды пайдаланудың тиімділігі ЖІӨ бірлігіне шаққандағы тұщы суды пайдалану ретінде анықталады. Осы индикатордың динамикасы судың қарқындылығының азаюын және су ресурстарын пайдаланудың тиімділігін арттыруды айқындайды: Қазақстанда суды пайдалану тиімділігі ЖІӨ бірлігіне шаққандағы тұщы суды пайдалану ретінде анықталады. Осы көрсеткіштің динамикасы өсуде: статистикалық деректер бойынша 2000 жылы Қазақстанға ЖІӨ 1000 АҚШ долларына 91,1 м³ су қажет болса, 2015 жылы – 44,9 м³ су қажет болды. 2012 жылы статистикалық деректер бойынша коммуналдық, өнеркәсіптік және ауыл шаруашылығы қажеттіліктеріне жалпы суды алу көлемі 21389 млн.м³, ал 2015 жылы 21661 млн.м³, 2016 жылы – 24249 млн.м³ құрады, бұл шамамен барлық су ресурстарынан 20% -ды құрайды. Суды алудың негізгі үлесі ауыл шаруашылықтарына келеді, ол 2016 жылы 14,9 км³ құрайды, олардың жылына 11,3 км³ тұрақты суаруға қолданылады, 3,6 км³ – лиманды суару мен шабындықтарды суландыру арасында таратылады. 2016 жылы тасымалдау кезіндегі шығындар 3,462 км³ құрады, оның ішінде шамамен 66% тұрақты суару арқылы суды тұтыну кезінде, шамамен 34% өнеркәсіптік тұтынушылар мен коммуналдық коммуналдық шаруашылықтары үшін

Ауылшаруашылық тауар өндірушілерді суды сақтау технологияларын ендіруін ынталандыру мақсатында инвестициялық субсидиялау бойынша мемлекеттік қолдау қарастырылған. Қағидаларға ⁵ сәйкес жаңбырлатып және тамшылатып суарудың суландыру жүйелерін құру және кеңейту үшін, өтеу нормативі 30%-ды құрайды. Суды сақтау технологияларды пайдалану нәтижесінде ауыл шаруашылығында су ресурстары өнімділігі шамамен 1,63 есе өскен (1.1.2 кесте).

⁵ Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2017 жылғы 1 ақпандағы № 48 бұйрығы

1.1.2 – кесте. Ауыл, орман және балық шаруашылығындағы су ресурстарының өнімділігі

КӨРСЕТКІШ	2012	2013	2014	2015	2016
Ауыл, орман және балық шаруашылығындағы су ресурстарының өнімділігі, теңге/куб.м	92,15	109,02	111,49	125,05	150,15

Дереккөз: https://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/Ind_Green_Economy?_afzLoop=1844968566530996#%40%3F_afzLoop%3D1844968566530996%26_adf.ctrl-state%3D5ydcfrfz_76

Ауыл шаруашылығын кепілдендірілген сумен қамтамасыз ету үшін, Тұжырымдамада су ресурстарын үнемдеудің заманауи әдістемелерін енгізудің шаралары мен механизмдері ұсынылған, атап айтқанда, суарылатын егін шаруашылығында, ол суды негізгі тұтынушы болып табылатындығы белгілі. ҚР Ауыл шаруашылығында 2012-2014 жылдар аралығында жайылымдарға түгендеу жүргізді. Зерттелген 20,3 млн.га жайылымның (түбегейлі жақсарту алаңдарын есепке алмағанда) 14,2 млн.га немесе 70% суландырылған. Ақаусыз суландырғыш ғимараттардың есебінен жайылымдардың 1,8 млн.га алаң суландырылған, ол 12,7% құрайды. Қалған жайылым алаңы 12,4 млн.га қайта қалпына келтіруді қажет ететін суландырғыш ғимараттардың есебінен суландырылады.

2014 жылдан 2016 жылға дейінгі кезеңде 1142 ұңғыма жоспарымен 1684 ұңғыма салынды және жаңғыртылды.

1.1.3-кесте - 2014-2016 жылдар кезеңінде жайылымдарды суландыруға арналған ұңғымаларды салу және жаңғырту

№ п/п	Облыстың атауы	БАРЛЫҒЫ салынды және жаңғыртылды, бірлік
1	Ақмола облысы	64
2	Ақтөбе облысы	77
3	Алматы облысы	136
4	Атырау облысы	18
5	Шығыс Қазақстан облысы	144
6	Жамбыл облысы	121
7	Батыс Қазақстан облысы	176
8	Қарағанды облысы	135
9	Қостанай облысы	101
10	Қызылорда облысы	66

11	Манғыстау облысы	143
12	Павлодар облысы	50
13	Солтүстік Қазақстан облысы	110
14	Оңтүстік Қазақстан облысы	343
Республика бойыншы барлығы:		1 684

2014 – 2016 жылдар аралығында Алматы, Атырау, Қызылорда, Батыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан облыстарында орналасқан 40 нысанға қайта жөндеу жүргізілді, бұл ауыл шаруашылығының сумен қамтамасыздық алаңын 100 мың га жоғарлатты. Осы жұмыс болашақта да жалғасатын болады.

Су айдындары жағалауынан су қорғау аймақтары мен белдеулерінде құрылыс және сәйкесінше су объектілерінің ластану мәселесін шешу үшін Жер кодексіне су объектілерінің жанында жер учаскелерін беру тәртібі туралы норма енгізілді (Жер кодексінің баптары). Осы бапқа сәйкес, су объектісінің жағалау жиегінен бес жүз метр шекте орналасқан жер учаскелерін беру, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мен мемлекеттік орман қорының жерлерін қоспағанда, су қорғау аймақтары мен белдеулерінің шекараларын айқындағаннан, сондай-ақ олардың шаруашылық пайдаланылу режимін белгілегеннен кейін жүзеге асырылады. Жағалау жиегін айқындау тәртібі су қорын пайдалану және қорғау, сумен жабдықтау, су бұру саласындағы уәкілетті орган бекіткен су қорғау аймақтары мен белдеулерін белгілеу қағидаларында айқындалады.

Сонымен қатар, Су кодексінде уәкілетті орган қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органмен келісу бойынша жерүсті су объектілері үшін уәкілетті орган бекіткен су объектілеріндегі су сапасын жіктеудің бірыңғай жүйесін және экономиканың жекелеген салалары үшін су тұтынудың және су бұрудың ірілендірілген нормаларын бес жылда бір реттен сиретпей әзірлейді. Осы нормаларды ескере отырып, табиғат пайдаланушылар жеке және заңды тұлғалардың өндіретін өнімнің бірлігіне (жұмыс көлемінің белгілі бір бөлігіне) шаққандағы суды тұтынуды немесе суды бұрудың үлестік нормаларын негіздейтін болады.

Республикалық меншіктегі гидротехникалық имараттардың тұрақты жұмысын қамтамасыз ету үшін, 178 республикалық және 11 шекараралық объектілерде жыл сайын эксплуатациялық шаралар, ағымды жөндеу, тасқынға қарсы және су қорғау шаралары жүргізіледі. Су ресурстарын және су шаруашылық нысандарды басқару жүйелерін автоматтандыру қоса жүргізілуде. Осы жобалар, суды тарату және суды есепке алудың технологиялық процестерін жедел бақылау мен басқару үшін, автоматтандырылған техникалық құрал кешендерін құруға арналған.

Коммуналдық және өндірістік секторларда суды сақтау тарифтік саясат арқылы жүзеге асырылады. 1998 жылғы 9 шілдедегі «Табиғи монополиялар және реттелетін нарықтар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес сумен жабдықтау және (немесе) суды бұру бойынша қызметтер табиғи монополия салаларына жатқызылған. Коммуналдық және өнеркәсіптік секторларда сумен жабдықтау тарифтік саясатпен қамтамасыз етіледі.

Қалалық сумен жабдықтау және суды бұру жүйелерінде сараланған тарифтерді енгізу, көптеген сарапшылардың пікірі бойынша, тарифтері тұрғындардан бірнеше есе жоғары болатын бюджеттік және коммерциялық кәсіпорындар үшін суды тиімді пайдалануда ролі жоғары болды.

Қазақстанда орталықтандырылған сумен халықты 2020 жылға қарай қалаларда - 100%, ауылдарда - 80% , ал 2030 жылға қарай – 100 % қамтамасыз ету жоспарланған; дегенмен коммуналдық шаруашылық объектілерін тұрақты сумен жабдықтау приоритетті болып табылады.

Осы мақсаттарға қол жеткізу «Ақбұлақ» Бағдарламасында қарастырылып, айтарлықтай деңгейде қол жеткізіліп, 2020 жылға дейін өңірлердің даму бағдарламаларында жалғастырылды (1.1.4-кесте).

1.1.4 - кесте. Сумен жабдықтау және суды бұру бойынша мақсатты көрсеткіштерге қол жеткізу

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

	2013	2014	2015	2016	2020 (мақсат)
Сумен жабдықтау жүйесіне қосылған үй шаруашылықтарының үлесі	65,3	68,1	68,7	67,8	70,3
Кәрізге қосылған үй шаруашылықтарының үлесі	60,0	61,9	63,2	57,5	58,2

Қазіргі уақытта сумен жабдықтау және суды бұру саласында мемлекеттік қолдау келесі бағдарламалар арқылы іске асырылады: Нұрлы жол⁶, Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы⁷.

Статистикалық деректерге сәйкес, 2016 жылы Қазақстан кәсіпорындарымен 1971 млн. текше метр желіге берілді, осы көлемнің төрттен бір бөлігінен астамы тазарту имараттары арқылы өтті.

Электр энергетикасы және қайта өңдеу саласында қызмет ететін кәсіпорындардың есебінен желіге берілген барлық судың жалпы көлемінен кәсіпорындардың өз қажеттілігіне судың 32% шығындалған. Судың ағыуының салдарынан жоғалған су 217,3 млн. текше метрді құрады.

Тұтынушыларға берілген судың жалпы көлемі 1114 млн.куб.м., оның 47% - тұрғындарға. Су өкізгіштің жалпы ұзындығы 23,3 мың км; дала су құбырлары желілері 36,4 мың км; орам ішіндегі және аула ішіндегі 11,1 мың км құрады.

⁶ Инфрақұрылымды дамытудың 2015 - 2019 жылдарға арналған "Нұрлы жол" мемлекеттік бағдарламасын бекіту және "Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 Жарлығына толықтыру енгізу туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 6 сәуірдегі № 1030 Жарлығы.

⁷ Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 28 маусымдағы № 728 қаулысы

2016 жылы республика аумағында 560 кәріз имараттары және 317 жеке кәріз желілері жұмыс істеген. Басты коллекторлардың ұзындығы 4,8 мың км құрады. Дала кәріз желісінің ұзындығы 5,6 мың км құрады.

2016 жылы тазарту имараттарының бекітілген өткізгіштік қабілеті тәулігіне 3850,2 мың текше метрді құрады. Тазарту имараттары арқылы 582,6 млн текше метр тазартылған су өткізілді. Сөйтіп тазартылған судың жалпы өткізгіштік қабілеті 91,1% құрады, оның ішінде толық биологиялық тазалаудан 535,6 млн. текше метр өткен, оның ішінде толық тазалау 5,7 млн. куб. м құрады, нормативті таза – 468,4 млн. куб. м, толық тазалбаған – 50,6 млн. куб. м. Аймақтар бойынша республикада кәріз ағынды судың жалпы өткізгіштігінің тазаланған ағынды судың ең төменгі үлесі Атырау облысында белгіленген (35,6%).

Су сапасын қамтамасыз ету үшін мемлекеттік бақылау және қадағалау барысында санитарлық қызметімен тұрғындарының саны 100 мың адамнан асатын қалаларда санитарлық-химиялық, микробиологиялық, вирусологиялық, паразитологиялық және радиологиялық зерттеу жүргізіледі. Белгіленген нормаға сәйкес келмейтін сынамалардың көлемі 1-2%-дан аспайды.

Табиғи су объектілері мен кеме жүргізілгеніне қойылған мақсаттарын шешу бойынша жыл сайын табиғат қорғау өткізгіштерін, жағалауды бекіту және түбін тереңдету жұмыстарын жүргізеді.

2016 жылы табиғат қорғау өткізгіштері қарастырылған:

1. Шідерті өзенінің алқабында 1802,8 млн теңге сомасына 100 млн м³ мөлшерінде су. Шідерті-Өлеңті экожүйесінің жалпы ауданы 172 мың гектарды құрайды, оның ішінде 24 мың га - лимандар.

2. Қызылорда облысында 1200 млн м³ көлемде 233 көлдің судың толтыру үшін табиғатты қорғау өткізгіштеріне, жыл сайын 400,5 млн теңге сома қажет. Бұл көлдер аймақтағы маңызды су көздерінің бірі болып табылады, олар жиі «балық аулау көлдері» деп аталады, соның ішінде сумен жабдықтау, мал шаруашылығы, флора мен фауна табиғи кешендерін қоректендіру үшін қолданылады. Облыста 115,6 мың га су басқан шабындықтар және 11 829,4 мың гектар жайылым алқаптары орналасқан.

3. Нұра өзеніне табиғат қорғау өткізгіштері 40 млн м³ су мөлшерінде 1546,3 млн теңгеге. Нұра өзеніне табиғат қорғау өткізгіштері Қорғалжын мемлекеттік табиғат қорығы көлдерінде қолайлы режимді сақтау мақсатында жүргізіледі. Қорықтың жалпы ауданы 543,171 мың га-ны құрайды.

Осылайша, 2016 жылы 1340 млн м³ табиғат қорғау өткізгіштерін жүргізуге республикалық бюджеттен 3749,6 млн теңге бөлу қарастырылған.

2017-2019 жылдары Ақтөбе облысындағы шекарааралық Ілек өзенінің 62,12 млн м³ көлеміндегі экологиялық жағдайын жақсарту және тепе-теңдігін сақтау үшін Ақтөбе су қоймасынан табиғат қорғау өткізгіштерін жүргізу қарастырылған.

Табиғи суларды сумен қамтамасыз ету 2014 жылы – 42 км³, 2015 жылы – 32,84 км³, 2016 жылы – 37,88 км³ құрады.

Қазіргі уақытта мәселесі көп табиғи су қоймасы Балхаш көлі болып табылады, ондағы судың деңгейі жылдың сулылығына тікелей байланысты. 2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Балхаш көлінің су деңгейі Балтық жүйесі (БЖ) бойынша 342,30 м құрады, Балхаш көлінің минималды рұқсат етілген деңгейі БЖ 341 м.

Беткі судың ағысын көршілес елдер есебінен жоғарлату үшін мемлекетаралық ынтымақтастыққа көп назар аударылады. Ресеймен, Қытаймен және Орталық Азия елдерімен әр түрлі бағыттарда үкімет аралық комиссия мен жұмыс топтарының отырыстары жиі өткізіліп тұрады.

Сумен қамтамасыз ету бойынша бюджеттік ресурстарды бөлумен қатар ел Үкіметпен халықаралық қаржы институттарының және донорлық ұйымдар тартылуда.

Арал теңізі мәселесі бойынша Дүниежүзілік банктің қолдауымен Арал теңізі бассейнінің үшінші бағдарламасы (АТББ -3) жүзеге асырылуда, Арал-Сырдария бассейні суын санитарлық өткізу және экологиялық нормалау жүргізілді, Кіші Аралды 48 м абсолютты деңгейіне жеткізу үшін бөгеттер биіктетілді, суарылатын экожүйелерді басқару бойынша жобалар іске асырылды, Арал теңізі бассейніндегі жерді қалпына келтіру және тозуының алдын алу бойынша фитомелиоративті жұмыстар жүргізілді, Арал теңізі бойынша ақпараттық жүйе құрылды. Сонымен қатар, Кіші Арал айдынының ауданын Арал қаласына дейін кеңейту, Сырдария өзенінің сағасының экожүйесін қалпына келтіру, Үлкен Аралдың қазақстандық секторында тұз бен шаңның тасымалдануын қысқарту болжануда.

Каспий теңізі мәселелері бойынша қазіргі уақытта Каспий теңізінің теңіз ортасын қорғау жөніндегі негіздемелік конвенциясының (Тегеран конвенциясы) үш Халықаралық хаттамасына қол қойылды:

- Каспий теңізінің теңіз ортасын қорғау жөніндегі негіздемелік конвенцияға Мұнаймен ластануға әкелетін тосын оқиғалар жағдайындағы өңірлік әзірлік, ден қою және ынтымақтастық туралы хаттама (Ақтау хаттамасы), 2016 жылғы 18 наурыздағы ҚР Заңымен №474-V ратификацияланған;

- Каспий теңізін жер үсті көздерінен және құрлықта жүзеге асырылатын қызмет нәтижесінде ластанудан қорғау жөніндегі хаттама (Мәскеу хаттамасы);

- Каспий теңізінің биологиялық әртүрлілігін сақтау туралы хаттама (Ашхабад хаттамасы).

Басқа хаттамаларға қол қою бойынша жұмыстар жалғасатын болады.

Дүниежүзілік банкі, Еуропа қайта құру және даму банкі (ЕҚҚДБ), Еуропа Одағы және басқа халықаралық ұйымдарының бірлескен бағдарламаларын іске асыру аясында, қазіргі уақытта су секторында шешімдер қабылдайтын адамдар үшін бірқатар шолулар мен зерттеулер дайындалды.

Табиғи судың сапасының қанағаттандырмауы оларды пайдалану үшін тапшылық себебіне әкеліп соқтырады.

Қазгидромет 2016 жылы Жер үсті суларының гидрохимиялық көрсеткіштері бойынша су сапасын бақылау 392 гидрохимиялық тұстамада орналасқан 128 су нысанында жүргізілген, олар: 83 өзен, 14 су қоймасы, 26 көл, 4 арна, 1 теңіз⁸. Салыстырмалы түрде, 2012 жылы бақылау 240 гидрохимиялық тұстамада орналасқан 104 су нысанында жүргізілді⁸.

Жер үсті суларының ластану деңгейі судың сапасының өзгеру динамикасын анықтау және салыстыруда қолданылатын судың ластануының кешенді индексі (СЛКИ) шамасымен бағаланған. Су сапасының гидрохимиялық

⁸ 2012 жылға ақпараттық бюлетень. Қазгидромет. 2013 жыл

көрсеткіштері бойынша негізгі критерийі - балық шаруашылық су айдындарына арналған ластанушы заттардың ШЖШ болып табылады.

2016 жылы зерттелген барлық су объектілерінен ластанудың жоғары деңгейіне, ластанудың өте жоғары деңгейіне сәйкес келетін су нысандары таңдалынып алынды:

- «ластанудың жоғары деңгейі» – 33 өзен, 13 көл, 3 су қойма, 1 арна: Брекса, Тихая, Үлбі, Глубочанка, Красноярка, Елек (Ақтөбе обл.), Қосестек, Үлкен Кобда, Қара Қобда, Ор, Ембі (Ақтөбе обл.), Әйет, Желқуар, Обаған, Сарыбұлақ, Беттібұлақ, Жабай, Қара Кеңгір, Соқыр, Шерубайнұра, Көкпекті, Текес, Қорғас, Лепсі, Ақсу (Алматы обл.), Қаратал, Тентек, Жаманты, Ырғайты, Емел (Алматы обл.), Үржар, Егінсу, Сырдария (Қызылорда обл.) өзендері, Шалқар (БҚО), Үлкен Шабақты, Щучье, Кіші Шабақты, Сұлукөл, Текекөл, Лебяжье, Шолақ, Есей, Сұлтанкелді (Қарағанды), Балқаш, Алакөл көлдері, Арал теңізі, Аманкелді, Жоғарғы Тобыл, Сергеевское су қоймалары, Нұра-Есіларнасы (Қарағанды обл.).

- «ластанудың өте жоғары деңгейі» – Майбалық көлі (ҚР ЭМ ЭРБК деректері бойынша көл шаруашылық-тұрмыстық қызметтің нәтижесінде ластанбаған).

Ластануға қатысты жағдай 2012 жылмен салыстырғанда нашарлау жағына өзгерген. Сол кездері «ластанған» су санатына 5 өзен мен 1 көл жатқан, Билікөл мен Кіші Шабақты көлдері «өте лас» сулар болып сипатталған, ал Красноярка өзені су объектілерінің «төтенше-лас» санатына жатқан.

Осылайша, Қазақстан Республикасы жеткілікті су ресурстарына ие болғанымен, сумен жабдықтау және кәріз жүйелерінің тозуының жоғары деңгейі, су тиімсіз пайдалану, пайдаланудың төмен деңгейі мен тиімсіз менеджмент судың тұрақты пайдаланылуын және суды тұтынуды қамтамасыз етуге мүмкіндік бермейді.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

«Рио+20» декларациясы тұрақты дамудың негізгі элементі су ресурстарына аса назар аударады, су ресурстарының ластануын төмендету, су сапасын жақсарту және өнімсіз жоғалуды төмендету қажеттігіне аса назар аударады. 2030 жылға дейінгі тұрақты даму саласындағы күн тәртібіне, су ресурстарын басқару, сумен жабдықтау және санитария бойынша, сондай-ақ су сапасы бойынша нақты мақсаттар қарастырылған, су бойынша нақты міндет қосылған.

«Белгісіздік және тәуекелділік жағдайында су ресурстарын басқару» деп аталатын ғаламның су ресурстарының жағдайы туралы БҰҰ баяндамасында, егер әлемде су ресурстарын дәл қазіргідей пайдалануды жалғастыратын болса, онда 2025 жылға қарсы 2,7 миллиард адам ауыс суының тапшылығын байқайды, және 2,5 миллиард адам тұщы суға шектеулі қолжеткізетін аймақтарда өмір сүретін болады. «Су дағдарысы» мәселесі егістіктердің өнімділігіне тікелей әсер етеді, яғни бұл шөлге ғана емес аштыққа алып келеді⁹.

Ғаламдық экологиялық келешек (ҒЭК-6) ЮНЕП баяндамасының деректері бойынша Орталық Азия субөңірде тұщы суға қолжетімділік 50 пайыздан астам есе жоғарлайтын аймақтың солтүстік шығысымен

⁹ Біріккен ұлттар ұйымының су ресурстарының жай-күйі туралы Дүниежүзілік баяндамасы, 2017 ж.

салыстырғанда оңтүстік өзендер бассейнінде тұщы суға қолжетімділік төмендейді деп күтілуде (40 пайызға дейін).

Орталық Азия субөңірі ауыл шаруашылық секторында суды шамадан тыс тұтыну себебінен су тапшылығы тәуекеліне ұшырауда, мұнда ғаламдық орташа жылдық көрсеткіштермен 7 700 куб метр салыстарғанда, ирригациялық мақсаттар үшін гектарға 12 294 куб метр су пайдаланылады.

Шекарааралық су арналары мен халықаралық көлдерді қорғау және пайдалану туралы БҰҰ ЕЭК Конвенциясы мен Еуропа одағының Су бойынша Негіздемелік дерективасы ең маңызы халықаралық құжаттар болып табылады, олар шекарааралық өзендер, көлдер мен жер асты сулары бассейндері бойынша екі жақты және көпжақты келісімдермен бір бірін толықтырады.

Суды сақтау технологияларын пайдаланудың сәтті мысалдары барлық панъеуропалық аймақта байқалады және тазартудан өткен ағынды суды қайта пайдаланумен байланысты, ол Жерорта теңізі елдерінде негізінен ауыл шаруашылығы мақсаттары үшін қолданылады¹⁰.

Батыс Еуропада тазартудан өткен ағынды суларды екінші рет пайдаланудың ең көп көлемі Испанияның (жылына 347 миллион куб метр) және Италияның (233 миллион) үлесіне келеді, мұнда осы көлемнің ең көп бөлігі ауыл шаруашылығының қажеттіліктеріне келеді. Тазартудан өткен ағынды суды ірі пайдаланушы Израиль болып табылады, шамамен жылына 280 миллион куб метр немесе елдің тазартылған ағынды суының жалпы көлемінің 83 пайызы.

Еуропада үлгілеу нәтижелері, суды алуды электр энергиясын жылулық өндіру секторында төмендету мүмкіндігін көрсетеді¹¹, бұл негізінен жаңа электр энергиясын өндіруді қысқартумен, яғни салқындату жүйелерін, сондай ақ жылу электр станцияларында электр энергиясын өндіруді қысқартумен түсіндіріледі.

ЮНЕП-тің «Жасыл экономикаға қадам» (2011 жыл)¹² судың жетіспеу проблемасы суды жабдықтауға инвестицияны жоғарлату және суды пайдалану тиімділігін асыруға бағытталған саясат арқылы шешілуі мүмкін. Тұщы суды қажетті мөлшерде және жоғары сапада ұсыну – маңызды экожүйелік қызмет. Сол себепті экожүйелерді басқару және экожүйелерді инвестициялау халықпен қатар экожүйелер үшін, жетіспеушілікті, артықшылықты (сумен шайылу қауіпі) және су сапасы үшін өте маңызды.

Реформалар келесі бағытта болуы мүмкін:

- институционалды механизмдерді жақсартуға, сонымен қатар көмек көрсету және қаржы бөлу жүйелеріне; экожүйелік қызметтер үшін төлемді белсенді алуға;

- инвестицияларға субсидияларды төмендетуге;

- сумен жабдықтауға және қаржы схемаларына төлемді өзгертуге.

Мысалы, энергетика, сумен жабдықтау, балық аулау және ауыл шаруашылығы салаларына субсидиялар құнды төмендетеді және сәйкес табиғат капиталын шектен тыс пайдалануға әсер етеді. Сонымен бірге, олар мемлекеттік бюджетке ауыр жүк болады. Осындай субсидияларды біртіндеп

¹⁰ «ЕО-ның су туралы бастамасы-Жер орта теңізі», 2007 ж.

¹¹ Су ресурстарының жағдайы туралы Біріккен ұлттар ұйымының дүниежүзілік баяндамасы, 2017 ж.

¹² ЮНЕП. Ғаламдық экологиялық келешек. ҒЭК -6. Панъевропалық аймақ бойынша бағалау туралы баяндама, 2016.

енгізу және энергия мен табиғи ресурстарды пайдалануға салық енгізу мемлекеттік қаржыны және «жасыл» инвестициялар үшін ресурстарды босатумен біріктіргенде тиімділікті жоғарлатады.

Дегенмен кейбір жағдайларда және белгілі бір шекті мерзімде субсидияларды рационалды қолдану «жасыл экономикаға» көшуді жеңілдетуі мүмкін. Қажетті инвестициялар мен инновацияларды ынталандыру үшін көшуді қаржыландыру мақсатында салықтар мен басқа да нарықтық құралдарды пайдалануға болады.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Су ресурстарын тиімді пайдалану, су ресурстарының шектеулі және тұрақсыздығы жағдайында, су қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі шарты болып табылады, сәйкесінше ұлттық қауіпсіздік компоненттерінің бірі.

Үлгілеу, ауыл шаруашылығы тәжірибесін жетілдіру, дефицитті суаруды пайдалану, ауыл шаруашылығында суды қайта пайдалануды жоғарлату, сондай -ақ суландыру ауңданын қысқарту, Орталық Азия үшін бейімдеу бойынша қолайлы экономикалық шара екендігін көрсетті. Негізінен ауыл шаруашылығына қолданатын шаралар тұрмыстық су тұтынуға қолданылатын шаралардан гөрі тиімді.

АӨК-ні дамыту бойынша Мемлекеттік бағдарламада 7 облыс бойынша 2021 жылға дейін көлемі 1,9 млрд м³ –ге дейін қардың еріген және тасқын суларын жинақтау үшін 22 жаңа су қоймасын салу қарастырылған:

- Алматы облысы- 4;
- Шығыс Қазақстан – 6;
- Жамбыл – 4;
- Батыс Қазақстан - 2;
- Қызылорда – 3;
- Ақтөбе – 1;
- Оңтүстік Қазақстан – 2.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамыту бағдарламасы аясында 2017 - 2021 жылдары аралығында ауданы 610 мың га тұрақты суару жерлерінің ирригациялық жүйесін қалпына келтіру жоспарланған, атап айтқанда келесі облыстарда: Алматы – 127 мың га, Ақтөбе – 36 мың га, Атырау – 22 мың га, Шығыс Қазақстан – 92 мың га, Батыс Қазақстан – 40 мың га, Жамбыл – 86 мың га, Қарағанды – 28 мың га, Қызылорда – 29 мың га, Павлодар – 23 мың га, Солтүстік Қазақстан – 28 мың га, Оңтүстік Қазақстан – 99 мың га.

Сондай-ақ, жалпы аумағы 368 мың гектарды құрайтын лиманды суландыру жерлерін қалпына келтіру жоспарланып отыр, атап айтқанда келесі облыстарда Ақмола - 44 мың га, Ақтөбе - 41 мың га, Атырау - 36 мың га, Шығыс Қазақстан - 56 мың га, Батыс Қазақстан - 163 мың га, Қарағанды - 4 мың га, Павлодар - 24 мың га.

Ирригациялық жүйелерді қалпына келтіруден басқа Алматы, Жамбыл, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстарында жалпы ұзындығы 13,2 мың км тозған коллекторлық дренажды желісін, саны 955 бірлікті құрайтын тік дренажды ұңғымалары қайта қалпына келтіру жоспарлануда.

Төтенше жағдайлардың алдын алу және су қоймаларының қауіпсіз жұмысын қамтамасыз ету үшін 41 шұғыл су қоймасын қайта құру қарастырылған.

Халықаралық жобаларды іске асыру шеңберінде Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасы суаруды қамтамасыз ету және және Қазақстанның оңтүстік өңірлерінде су үнемдеу технологияларын пайдалануды экономикалық ынталандыру механизмдерін әзірлеу үшін, қардың еріген және тасқын суларын жинақтау тоғандарын құру бойынша пилоттық іс-шараларды өткізетін болады.

Қазақстан үшін маңызды проблемалардың бірі шекарааралық өзендерден көрші мемлекеттермен шектен тыс суды алу болып табылады, бұл шекарааралық өзендер бассейндерінде дағдарыстық жағдайды туғызады. Шекарааралық Іле және Ертіс өзендердің суын пайдалану бөлігіндегі әсіресе ҚХР-мен бірге күрделі қатынастар құрылды. Балқаш және Зайсан көлдері қауіп төніп тұр. Балқаш және Зайсан көлдері қауіп төнуде. Қазіргі уақытта Қытайда Батыс Қытайдың ауыл шаруашылық мұқтажын қамтамасыз ету үшін Іле мен Ертіс өзендерінің суын беру үшін жобалары жүзеге асырылуда.

Қытайдың Қара Ертіс өзенінен шамамен 2 км³ мөлшерінде, бұл орташа жылдық ағымының 20% -ын құрайтын судың алынуы Ертіс бассейнінің экологиялық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін, ол қазірдің өзінде өте қолайсыз деп бағаланады.

Қазақстанда шайынды суларды тазарту еліміздің барлық өңірлерінде су объектілерінің жай-күйін айтарлықтай жақсартып қана қоймай, сондай-ақ энергия және басқа ресурстардың көзі бола алады. Астанадағы жаңа тазарту имараттарының құрылысы жақсы үлгі болып табылады, мұнда суды нормативтік сапаға дейін тазартылып, Талдықөл жанақтағышына емес, Есіл өзенінің жүйелеріне ағызылады.

Климаттың жылынуы кезінде су басу мен су тасқыны ең қауіпті жағдай. Апатты су басумен күресті түбегейлі өзгерту үшін, болжау мүмкін емес және басқаруға келмейтін табиғи құбылыс ретінде қазіргі уақытта тәжірибеленіп жүрген салдарын жою стратегиясынан, су басуды болжау және алдын алу және олардың тәуекелін басқару стратегиясына ауысу қажет.

БҰҰ Даму бағдарламасының, Еуропа Одағы мен БҰҰ-ның Еуропа экономикалық комиссиясының «Жасыл экономика» моделіне көшу үшін Қазақстанды қолдау» бірлескен жобасы аясында жүргізілген пилотты зерттеу нәтижесінде халықаралық тәжірибеге сәйкес келесі экономикалық құралдарды енгізуді ұсынды¹³:

- судың нормативті және нормадан тыс көлемдері үшін тұтынушыға байланыссыз сараланған тариф енгізілу тиіс;

- өндірістік су тұтынушылар ағынды суларының көлемі мен сапасына төлем жасауы керек;

- су тұтынушылардың кіші топтарының арасында судың көтерме көлемімен сауда жасауды енгізу;

- қазіргі уақыттағы суарылымға суды тегін беру саясат фермерлерді өте көп су пайдалануын ынталандырады, бұл су ресурстарының тозуы мен топырақтың сорлануы мен лайлануына әкеліп соқтырады. Беткі және жер асты суларын пайдалануға төлем алу мен оларды есепке алу бойынша негізгі

¹³ Республикада сумен жабдықтау және суды бұру саласында экономикалық құралдарға, 2016.

әдістемелерді қолдану арқылы мұндай нәтижелердің алдын алуға болады;

- субсидияларды қолданудың ең анық тәсілі ол жылдар бойы бұзылған инфрақұрылымды қайта қалпына келтіру және кеңейту болып табылады. Мұндай субсидиялар тәуекелге ұшырайтын халықтың санына және өндірістік факторларға байланысты болуы тиіс. Субсидиялар «қайта қалпына келтірілітін қор» механизмі арқылы іске асырылуы мүмкін;

- активтердің үйлесімді жүйесі (АҰЖ) бойынша есепке алу активтерді кеңейтуге ықпал етеді. Осы жүйелерді активтерді кеңейту жүйесін ынталандырмайтын толық шығындар моделімен және басқарушылардың қол жеткізген нәтижесі бойынша қызметін бағалау жүйесін салыстыру қажет.

Осы ұсыныстар Қазақстан Республикасының заңнамаларын әрі қарай жетілдіру кезінде қолдануға болады.

1.2 ТҰРАҚТЫ ЖӘНЕ ӨНІМДІЛІГІ ЖОҒАРЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУ

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама ауыл шаруашылығындағы болашақтағы климаттың өзгерулеріне бейімделуге көмектесетін, қайта құруларға шындап назар аударады. «Жасыл экономиканың» негізгі нысаналы көрсеткіштері (1.2.1-кесте) Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы арқылы іске асырылады.

1.2.1-кесте. Ауыл секторы саласындағы нысаналы көрсеткіштер

Сектор	Мақсаттың сипаты	2020 ж.	2030 ж.
Ауыл шаруашылығы	Ауыл шаруашылығындағы еңбек өнімділігі	3 есе ұлғаюы	
	Бидайдың шығымдылығы (т/га)	1,4	2,0
	Суғаруға жұмсалатын су шығындары (м ³ /т)	450	330

Негізінен агроөндіріс кешені өндірістің тұрақты өсуімен сипатталады, бұған ауыл шаруашылығының жалпы өнім өндіру көлемінің өсімі дәлел, ол республика бойынша 2014 жылы 3 143,7 млрд. теңгені, 2015 жылы - 3307 млрд. теңгені құрады. 2016 жылы ауыл шаруашылық өнімін жалпы өндіру 5,4% жоғарлап 3684,4 млрд. теңгені құрады.

1.2.2-кесте. 2013-2016 жылдары нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізу

МАҚСАТТЫҢ СИПАТЫ	ҚР АШМ деректері бойынша				
	2013	2014	2015	2016	2020 (мақсат)
Ауыл шаруашылығындағы еңбек өнімділігі (2012 жыл деңгейінен жоғарлау, %)	1,27 есеге жоғарлау (781,8 мың теңге/адам) (781,9 мың теңге/адам)	1,7 есе жоғарлау (1070,2 мың теңге/адам)	2 есе жоғарлау (1239,8 мың теңге/адам)	2,5 есе жоғарлау (1544,5 мың теңге/адам)	3 есе жоғарлау
Бидайдың шығымдылығы (т/га)	1,08	1,09	1,19	1,21	1,4
Суғаруға жұмсалатын су шығындары (м ³ /т)	1589	1280	1278	1186	2020 жылға қарсы 450 м ³ /т

*-ҚР АШМ деректері бойынша

Берілген кестеге сәйкес, ауыл шаруашылығында жұмыспен қамтылғандарға еңбек өнімділігі 2016 жылы 1 544,5 мың теңгені құрады, бұл 2012 жылға қарағанда 2,5 есе жоғары екендігі айқын.

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметі бойынша, еңбек өнімділігін арттыру, саланы техникалық және технологиялық қайта жабдықтауға бағытталған мемлекеттік қолдау шараларымен қамтамасыз етілді. Агроөнеркәсіптік кешенге субсидия көлемі 2016 жылы 222,6 млрд. теңгені құрады, бұл 2015 жылға қарағанда 21,7% -ға жоғары, оның ішінде инвестициялық субсидиялар көлемі 33,7 млрд. теңгені құрады, бұл 2015 жылға қарағанда 5 есе жоғары (6,3 млрд теңге). 2017 жылы субсидия көлемі 261,7 млрд. теңгені құрады, бұл 2016 жылға қарағанда 18% артық, оның ішінде инвестициялық субсидия көлемі 80,9 млрд. теңгені құрады, бұл 2016 жылға қарағанда шамамен 2,5 есе (33,7 млрд. теңге) жоғары.

Сонымен бірге, АӨК өнімінің экспорты 2015 жылға қарағанда 1,7% (2,0 млрд. АҚШ доллары) артып, 2,1 млрд. АҚШ долларына жетті, ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортының көлемінің артуы байқалды. Дәнді дақылдардың экспорты 5,3 млн. тоннаны құрай отырып 23,5%-ға өскен, ұн – 31,4%-ға (2,4 млн. тонна), өсімдік майы – 30,3%-ға (11,9 мың тонна), тауық жұмыртқасы –23,7% -ға (137 млн. дана). Араб елдеріне (БАЭ мен Оман – 8,9 мың қой мен ешкі басы) ұсақ мүйізді малдың экспорты басталды.

АӨК-нің жалпы жинақтарының өсуі егістік алқаптарды әртараптандыру және қолайсыз ауа райының жағдайын жақсарту, агроөнеркәсіптік кешенді қолдау жөніндегі мемлекеттік саясаттың арқасында жүзеге асырылады. Атап айтқанда, 2016 жылы қажетті дақылдар алаңы 1,348 млн. га-ға жоғарлаған,

оның ішінде: майлар– 342 мың га-ға; жасымық, бұршақ, ноқат және басқа да бұршақ дақылдары – 209 мың га-ға; жемдік – 555 мың га-ға; арпа, сұлы, қара бидай және басқа да жемшөптіктер– 235 мың га-ға; қант қызылшасы – 7 мың га-ға немесе 1,5 есе.

Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректері бойынша 2016 жылы 2015 жылмен салыстырғанда дәнді дақылдардың өнімділігі 2,0 млн. тоннаға немесе 10,5%-ға, май дәндері– 355 мың тоннаға (22,9%), көкөніс бақша дақылдары – 213,6 мың тоннаға (3,8%), қан қызанағы – 171 мың тоннаға (98,2%), жеміс-жидек дақылдары мен жүзім –55,1 мың тоннаға (19,7%) жоғарлаған.

Мал шаруашылығында республикада 2017 жылдың 1 қаңтарына 2016 жылдың осындай мерзімімен салыстырғанда шаруашылықтардың барлық санаттарында ірі қара малдың саны 3,7% -ға жоғарлаған. Ет өндірісі 3,2% -ға артып, 960,7 мың тоннаны құрады. 2016 жылы шаруа қожалықтарының малды сою немесе малдың және құстың барлық түрлерін союға сату барлық санаттарында фермерлік шаруашылықтарда салмағы 960,7 мың тонна құрады, бұл 2015 жылға қарағанда 3,2% артық; жұмыртқа 0,4% -ға артып, 4 757,2 млн дананы, сүт 3,1% және 5,341,6 мың тонна болды.

Ауыл шаруашылығының тұрақтылығы мен жоғары өнімділігінің тағы бір көрсеткіші - бидай өнімділігі - соңғы бес жыл ішінде өсуде (1.2.3- кесте, 1.2.1-сурет). Атап айтқанда, ҚР АШМ деректері бойынша 2016 жылы астықты жалпы жинау бункер салмағында 23,7 млн. тоннаны құрады, бұл шамамен өткен жылдан 4 млн. теңгеге артық.

1.2.3- кесте . Астық дақылдарының өнімділігі

Дереккөз: http://stat.gov.kz					
	2012	2013	2014	2015	2016
Бір гектар центнерлерінен астықтың өнімділігі	8,6	11,6	11,7	12,7	13,5

Үшінші көрсеткіш суару үшін су шығындарын білдіреді және ауыл шаруашылығы жерлерінің көпшілігінде суды және ресурс үнемдейтін технологияларды енгізу арқылы жүзеге асырылады. Атап айтқанда, ауыл шаруашылығы министрінің 2016 жылғы баяндамасында, Қазақстанда қазіргі уақытта «нөлдік» технологиялары 3,0 млн га алқабында, ресурс қорғау технологиялары 12,6 млн. га алқабында қолданылып жатқандығы айтылған, бұл астық дақылдарын барлық егістік алқабының 84% астам. 2013 жылы осы көрсеткіш 78%-ды құраған (1.2.1-сурет).

1.2.1 - сурет. 2013 және 2016 жылдары астық дақылдарының жалпы көлемінен ресурс сақтау технологияларын қолдану алаңының үлесі

Ауыл шаруашылығы министрлігі мен облыс әкімдіктерінің мәліметтері бойынша, 2014 жылы тамшылатып суару әдісі республиканың егіс алқаптарының 38 922 гектарына пайдаланылды. Бұл көрсеткіш 2013 жылмен салыстырғанда 7050 гектарға артты. Алматы облысында 728 га, Жамбыл облысында - 114 га, Қарағандыда - 82 га, Маңғыстауда - 173 га, Солтүстік Қазақстан облысында - 46 га, Оңтүстік Қазақстан облысында - 5990 га жерде суды үнемдеудің осы әдісін енгізу көлемі артты.

2014 жылғы 29 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Үкіметінің №421 қаулысымен 2014 жылдың 1 қаңтарынан қолданысқа берілген тамшылатып және жаңбырлатып суаруға арналған жүйелер мен қондырғыларды сатып алатын ауыл шаруашылық өнімдерін өндірушілердің шығынына 30% төлемақы беріледі. Осы шара жаңа технологияларды қолданатын алаңды 2020 жылға қарсы тамшылатып суаруды - 90 мың га-ға және жаңбырлатқышты - 120 мың га-ға жеткізуге мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығын сауықтарудың басты бағыты текелей субсидиялау түрінде және де АӨК қаржыландыру субъектілерінің қол жетімділігін жеңілдететін екінші деңгейлі банктерді қорландыру, инвестициялық субсидиялау, қаржы институттарының алдында несиелерді сақтандыру және кепілдік беру, қаржылық сауықтыру түріндегі мемлекеттік қаржылық көмек көрсету болып табылады.

2016 жылдан бастап субсидия бөлу қағидасы өзгеруде. ҚР АШМ егістік алқабының бір гектарына бұрынғы төлемдерді тиімсіз деп таныды және оларды жойды. Енді бюджет қаражаты негізінен жаңа техниканы сатып алуға қолдау көрсетеді (көлік құнынан 30% дейін өтемақы және лизинг бойынша пайыздық мөлшерлемені төмендету), сондай-ақ сапалы тұқымдарды, тыңайтқыштар мен гербицидтерді сатып алуға қолдау көрсету.

2017 жылы көктемгі егістік жұмыстарына арналған несиелердің түпкілікті мөлшерлемесі соңғы қарыз алушылар үшін жылына 6% -ға дейін төмендетіледі, ал 2016 жылы ол 9% құраған болатын. Бұған несие желісіндегі байланыстар санын қысқарту арқылы қол жеткізіледі.

Аграрлық сектордағы басты жаңалықтардың бірі «Ауыл шаруашылығы кооперациясы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының күшіне енуімен байланысты: ауыл шаруашылығы өнеркәсіптік кооперациясының (АӨК) коммерциялық ұйым ретінде мәртебесін анықтайды және оның мүшелеріне кірісті бөлуге мүмкіндік береді; АӨК мүшелерінің арасында жарғылық

капиталға олардың қатысуына сәйкес мемлекеттік субсидияларды тарату механизмдерін қарастырады.

2016 жылғы нәтиже бойынша 157 ауыл шаруашылығы кооперативі, 103 сүт қабылдау бекеті, 7 269 отбасылық бордақылау алаңдары, 19 мал соятын орын және 105 отбасылық жылыжай құрылған. Ауылшаруашылығы өнімін тауарлық өндіруге 15 мыңнан астам жеке қосалқы шаруашылық тартылған.

«Агробизнес-2021» жаңа бағдарламасын жүзеге асыру кезінде ауыл шаруашылығы кооперациясына кіші және орта шаруашылықтарды тарту үшін қарастырылады:

- алғашқы жарнаны инвестициялық субсидиялар есебінен төлеу арқылы ауыл шаруашылығын қаржылық қорғау қорымен кооперативтерді несиелендіруге басымдылық;

- ҚҚС бойынша шығындарды қайтару үшін кооперативтеге субсидиялар бөлу.

Сонымен бірге, ауыл шаруашылығы, еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрліктері мен әкімдіктер арасында нақты көрсеткіштермен өңірлер қимасында жыл сайын үшжақты жоспар жасалатын болады.

Агробизнесті жүргізу бойынша фермерлердің білімі мен машығын жоғарлату үшін Ауыл шаруашылығы министрлігімен үйрету семинарлары мен кеңес беру шаралары түрінде мемлекеттік қолдауды тегін жүзеге асырады.

Осы бағдарламаны іске асыру «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасына мемлекеттік тапсырманы беру арқылы жүзеге асырылды.

Ғылыми-практикалық семинарлардың тақырыптары потенциалды қызмет алушылардан жүргізген сауалнама нәтижесі бойынша агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің нақты қажеттіліктер негізінде қалыптастырылды.

Ауылшаруашылық тауар өндірушілерінің біліктілігін арттыру үшін 2017 жылы 3 710 адамға 188 семинар өткізілді.

Бұдан басқа, агроөнеркәсіптік кәсіпорындар үшін тегін онлайн-кеңес беру және онлайн-дағдыларды жетілдіру қызметтері farmers.kz ақпараттық-талдамалық порталы арқылы іске қосылды.

2015 жылдың қарашасында органикалық ауыл шаруашылығы саласында «Органикалық өнім өндіру туралы» ҚР Заңы қабылданды. Оны оң енгізу үшін, нормативтік актілерді жетілдіру, ақпараттандыруды жоғарлату, сондай-ақ сапаны бақылау, сертификаттау жүйесін және сәйкес ұлттық институттарды ұйымдастыру қажет.

Сараптау бағалары бойынша¹⁴ қазір Қазақстанда органикалық бидай, рапс, күріш, соя өсіруге арналған жалпы ауыл шаруашылық алқабы шамамен 300 мың гектар болатын үш облыста (Алматы, Солтүстік Қазақстан және Қостанай) 30 шаруашылық органикалық ауыл шаруашылығымен айналысады. Олар халықаралық стандарттарға сәйкес сертификатталған, атап айтқанда Еуропа Одағының заңнамаларына сәйкес келеді.

Қазақстандағы БҰҰ Даму бағдарламасы Ауыл шаруашылығы министрлігімен бірлесіп қазақстандық органикалық өнім үшін біріңғай «Organic Food» бренд логотипін әзірледі. Органикалық өнімді сертификаттау мәселесінде БҰҰ ДБ ҚХР-да қазақстан балын сертификаттау және оны сыртқы нарыққа шығаруда ҚР Үкіметіне айтарлықтай қолдау көрсетті.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Халықаралық деңгейде «жасыл экономикаға» көшу үшін ауыл шаруашылығын реформалауға үлкен мән беріледі.

2013-2020 жылдарға ЕО-ның жаңа жалпы ауыл шаруашылық саясаты экологиялық фермалық қызметтерді енгізетін фермаларға төлемдер қарастыратын экономикасы экологиялық бағытталуына ерекше назар аударады¹⁴.

2015 жылы ЕО «Жер ресурстары туралы хабарландыруды» жариялау туралы өз ойын білдірді. Осыған байланысты мақсаттарға:

1. Жерді пайдаланудан алуды 2050 жылға қарсы тоқтату.
2. 2020 жылға қарсы жылына 10 т/га –дан астам жылдамдықпен топырақ эрозиясына ұшырайтын ЕО жерлерінің ауданын 2000 жылмен салыстырғанда минимум 25% қысқарылуы тиіс.

3. 2020 жылға қарсы топырақтағы органикалық заттардың мөлшері төмендеуін тоқтатуы қажет, дегенмен құрамында органикалық заттың мөлшері 3,5%-дан төмен болса осы көрсеткіш жоғарлауы тиіс.

ЮНЕП-тің пікірі¹⁵ бойынша «жасыл» ауыл шаруашылығы жоғыры тауарлы және табиғи шаруашылықтың суды тиімді пайдалану, органикалық және табиғи тыңайтқыштарды кеңінен пайдалану, топырақты оңтайлы өндіру және зиянкестерге кешенді бақылау сияқты, экологиялық қауіпсіз жұмыс әдістерін пайдалану жағына жылжумен сипатталады. «Жасыл» ауыл шаруашылығы дамушы елдерде ұйымдастырушы құрылымдарды бекітуді және ауыл аймақтарында инфрақұрылымды дамытуды талап етеді.

Саяси бағытты өзгерту тұрақсыз аграрлық өндірістің нақты құны туралы қате түсінік беретін, экология үшін зиянды субсидиялар беруді қысқарта отырып, соңында тоқтатуға, сонымен қатар экологияның нашарлауымен байланысты шығындар нәтижесінде азық-түлік өнімдерінің және шикізат тауарларының құнына қосылатындай бағаны құру және реттеу сияқты реформаларға бағытталуы тиіс.

ГЭП -6¹⁵ ЮНЕП баяндамасында қазіргі уақыттағы әлемдік трендтерінің бірі – органикалық ауыл шаруашылығы дүниежүзі бойынша белсенді түрде дамуда. Соңғы 16 жылда оның ауданы 4 есе жоғарлаған, 2 млн. астам органикалық өнім өндірушілер, оның төрттен бір бөлігінен астамы дамушы елдерде орналасқан сертификатталған. Қазіргі уақытта органикалық өндіріске әлемдік ауылшаруашылық жерлерінің шамамен 1% жұмылдырылған.

2014 жылы органикалық жерлердің ауданы 43 миллион гектарды құрады, оның 2 миллионнан астам органикалық өнімдер өндірушілері. Заңнамамен реттейтін елдердің саны 82 ел. Органикалық өнімдерді өндірудегі жетекші елдер АҚШ, Германия, Франция. Еуропада органикалық өндіріске арналған жерлердің ауданы бойынша Испания (1,7 млн. га) органикалық өнімдер өндіру көлмі бойынша - Түркия (71,5 мың) алда.

2014 жылы Азиядағы органикалық ауыл шаруашылығы жерлерінің жалпы ауданы шамамен 3,6 млн. га немесе жалпы ауыл шаруашылық

¹⁴ ЮНЕП.Ғаламдық экологиялық келешек. ГЭП-6. Панъеуропалық аймақ бойынша бағалау туралы баяндама. 2016

¹⁵ ЮНЕП.Ғаламдық экологиялық келешек. ГЭП-6. Панъеуропалық аймақ бойынша бағалау туралы баяндама. 2016

жерлерінің 8% құрайды. 2001 жылдан бастап, сертификатталған органикалық жер алаңдары сегіз есеге көбейді. Органикалық аудандар бойынша алдыңғы қатарлы елдерге Қытай - 1,9 млн. гектар мен Үндістан - 0,7 млн. гектар жатады.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығының ағымдағы жағдайын талдау, саланың дамуының кейбір көрсеткіштерін дамуына қарамастан, тиісті бағдарламаларды іске асырудан күтілетін нәтижелерге әлі күнге дейін қол жеткізілмеген деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қазақстандағы ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігі төмен болып қалуда, республиканың ЖІӨ өнеркәсіптің үлесі азаюда.

Топырақ өнімділігі тұрғысынан негізгі тәуекелдер: топырақтың тұздануы, су мен жел эрозиясы, қоректік заттардың сарқылуы және жерді қате пайдалану болып табылады.

Тұжырымдаманың нысаналы көрсеткіштерін одан әрі іске асыру Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында жүргізіледі деп күтілуде.

Атап айтқанда, 2015 жылдың нақты деңгейі көрсеткішіне ауыл шаруашылығында еңбек өнімділігін 38% -ға арттырудың нысаналы индикаторына (1 239,8 мың теңге / адамнан 1 710 мың теңгеге дейін / адамға) қол жеткізу қарастырылған.

Өсімдік шаруашылығында майлы дақылдардың, азықтардың және басқа да талап етілетін егістіктердің ауданын 540 мың гектарға (8,2-ден 8,7 млн гектарға) дейін арттыру жоспарланып отыр.

Мал шаруашылығында мемлекеттік қолдау, асыл тұқымды малды сатып алуға, тиімді және отбасылық бордақылау алаңдарын құруға, жаңа өндірістерді құруға және қолданыстағы қайта өңдеу кәсіпорындарын модернизациялауға бағытталатын болады.

Суды үнемдеу көрсеткіштеріне қол жеткізу бойынша, Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректері бойынша су ресурстарын тиімді пайдалану суару үшін су шығындарының орташа көрсеткіші шығындарын толығымен ашпайды, ауыл шаруашылығы дақылдарына (нақты дақылдың жалпы өнімі) байланысты, күрделі есебі (орташа есеппен алғанда) бар. Мәселен, Мемлекеттік бағдарлама шеңберінде 1 гектарға дейін суармалы суды тұтынуды 2015 жылға қарай 20% -ға дейін (2015 жылы 9180 м³ден 7348 м³ дейін төмендету) суармалы суды тұтынуды азайту бойынша нысаналы индикаторға қол жеткізу көзделген. Дегенмен осы көрсеткіш нақты дақылдарды есепке ала отырып қайта қаралуы тиіс.

Әрі қарай су ресурстарын тиімді пайдаланудың проблемаларын шешу және жер ресурстарын тиімді пайдалануға жағдай құру үшін, 41 апатты су шаруашылығы жүйесі мен гидротехникалық құрылыстарды қайта құру, 22 жаңа су қоймасының құрылысы және суару және дренаждық жүйелердің инфрақұрылымын қалпына келтіру шаралары іске асырылатын болады.

Жоғарыда көрсетілген шараларды іске асыру Елбасының 600 мың гектардан астам тұрақты суару жерлерін айналымға енгізу және 2021 жылға қарай олардың ауданын 2 миллион гектарға дейін жеткізу туралы тапсырмасын орындауға мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығында жаппай кооперацияға бағыттау жалғасып, 2017 жылы қолданыстағы кооперативтердің санын 467 дейін арттыру жоспарлануда. Дегенмен, кооперативтерді ұйымдастыру кезінде, мемлекет үшін де, кооперативтердің барлық қатысушылары үшін де ерікті және экономикалық пайдасын сақтау міндетті. Органикалық ауыл шаруашылығына ерекше назар аударылатын болады.

Қазақстан ғалымдарының пікірі ¹⁶ бойынша, органикалық ауыл шаруашылығын жүргізу дегеніміз, органикалық ауыл шаруашылығының индустриалдық өндірісінен бас тартуды білдірмейді. Ауыл шаруашылық өндірісінің индустриалдық жүйесін жүргізу бір бірімен параллель тиімді қызмет көрсете алады, олар біртіндеп ішкі және халықаралық нарықтарда органикалық өнімдерге қойылатын ағымдағы және болашақтағы талаптарға жауап беретін ауыл шаруашылық технологияға айналады

1.3 ЭНЕРГИЯНЫ ҮНЕМДЕУ ЖӘНЕ ЭНЕРГИЯ ТИІМДІЛІГІН ЖОҒАРЛАТУ

АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

Халықаралық энергетикалық агенттігінің (ХЭА) 143 елге жасаған сараптамасының нәтижесінде Қазақстан Республикасы ЖІӨ энергия сыйымдылығы бойынша 114 орында. 2016 жылы осы көрсеткіш ҚР ҰЭМ Статистика комитетінің деректеріне сәйкес 2000 жылғы бағасында мың АҚШ долларына 1,54 мэт болды.

Қазақстанның ЖІӨ-нің жоғары қарқындылығы қосымша құнның төмен болуы кезінде өндіріс экономикасының интенсивті энергетика құрылымы құрылған, өндірістің жалпы технологиялық артта қалуы, ұзақ және суық қысқы континентальды климат, көлік инфрақұрылымының айтарлықтай аумағы мен ұзақтығы (мұнай және газ құбырлары, электр беру желілері, су құбырлары).

Тұжырымдамада 2015 жылы 2008 жылғы деңгейден ЖІӨ-нің энергия қажетсінуді 10%-ға төмендету қарастырылған. ЖІӨ нақты сыйымдылығы 2015 жылы 18,2% -ға төмендеген, бірақ 2016 жылы қайта аздап төмендеген (1.3.1 – кесте).

¹⁶ ДҮНИЕЖҮЗІ МЕН ҚАЗАҚСТАНДА ОРГАНИКАЛЫҚ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУ. Ауыл шаруашылығы ғылымдарының профессоры Хафиза Муминджанованың жалпы редакциясымен. В.В. Григорук, Е.В. Климов.

1.3.1-кесте. Энергия тиімділігі бойынша нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізу

Атауы	Көрсеткіш	2013	2014	2015	2016	2017
2008 жылғы деңгейден ЖІӨ-нің энергия сиымдылығын төмендету (мың АҚШ долларына 1,77 мэт) 2000 жылғы бағамен	2020 жылға қарай 25% (2015 жылға қарай 10%)	9,6% (мың АҚШ долл. 1,69 мэт)	18,7% (мың АҚШ долл. 1,52 мэт)	18,2% (мың АҚШ долл. 1,53 мэт)	17,6% (мың АҚШ долл. 1,54 мэт)	*

*Статистикалық жұмыстар жоспарына сәйкес, ЖІӨ сиымдылығы көрсеткіші «Қазақстан Республикасының Отын-энергетикалық теңгерімі» статистикалық жинағында 2018 жылдың қазанында жарияланады.

Тау-кен және металлургия ең энергияны сиымды салалар болып табылады. Өнеркәсіпте электр қуатының 50% -нан астамы жұмсалады, ал 35% -тен астамы 15 ірі кәсіпорынды жұмсайды. Сондай-ақ еліміздегі энергия ресурстарының негізгі тұтынушысы электр және жылу энергетикасы саласы болып табылады, ол 20-25% құрайды. Жылу энергиясын тұтынудың басым бөлігі тұрғын үй секторына (27,9%)¹⁷ жатады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті дайындаған 2015 жылғы ОЭТ-ның деректері бойынша жалпы энергияның түпкілікті тұтынуында өнеркәсіптің үлесі (электр энергетикасын қоса алғанда) басым және 50% -ды құрайды, екінші орында - қызмет көрсету секторы (тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық) шамамен 11%. Ауыл шаруашылығы мен көлік үлесі 2 % және 14 % пайыздан аспайды.

Энергия тасымалдаушыларының ең көп тұтынуы көмірге келеді, тұтыну көлемі іс жүзінде тұрақты болып қалады. Сонымен қатар 2011-2016 жылдары шикі мұнай мен табиғи газды тұтыну күрт төмендеді (1.3.2-кесте).

1.3.2-кесте. Жанармай мен энергияның жалпы бастапқы тұтыну млн мэт

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Шикі мұнай	18,6	17,3	22,1	18,5	18,1	20,6
Тас көмір	37,8	37,9	37,5	37,0	34,2	35,7
Табиғи газ	24,4	22,3	25,4	25,6	27,5	25,6

¹⁷ Энергия тиімділігі ұлттық энергетикалық саясатының элементі ретіне.
<http://www.kazenergy.com/kz/-2013/11356-2013-10-16-09-08-48.html>

ОЭТ-ның 2012-2016 деректеріне сәйкес 2016 жылы жалпы өңірлік өнімге (ЖӨӨ) қатысты максималды энергия сыйымдылығы Павлодар, Қызылорда және Маңғыстау облыстарында құрылды, Алматы, Астана және Қостанай облыстарында минималды. 2012-2016 жылдары энергия сыйымдылығының максималды төмендеу пайызы Алматы қаласы, Қарағанды, Атырау облыстары көрсетті және Астана қаласы, Ақтөбе, Шығыс Қазақстан, Қызылорда, Маңғыстау, Оңтүстік Қазақстан облыстарында басқа өңірлердің төмендеуімен бірге ЖӨӨ энергия сыйымдылығын арттырды (1.3.3-кесте).

1.3.3-кесте. Қазақстан Республикасында ЖӨӨ энергия сыйымдылығы көрсеткіші 2000 ж. бағаларда мың АҚШ долларға мэт

Өңірлер	2012	2013	2014	2015	2016
Ақмола облысы	1,62	1,69	1,52	1,53	1,54
Ақтөбе облысы	0,51	0,67	0,62	0,39	0,45
Алматы облысы	2,31	3,55	3,36	3,43	3,41
Атырау облысы	0,20	0,21	0,20	0,13	0,14
Шығыс Қазақстан облысы	1,92	1,53	1,43	1,42	1,46
Жамбыл облысы	0,88	0,82	0,68	0,80	0,84
Батыс Қазақстан облысы	0,31	1,0	0,24	0,37	0,24
Қарағанды облысы	4,08	5,15	4,72	5,46	5,68
Қостанай облысы	3,77	3,54	3,06	2,70	2,69
Қызылорда облысы	0,03	0,01	0,01	0,05	0,02
Маңғыстау облысы	5,69	5,08	5,00	5,40	5,96
Павлодар облысы	2,79	4,07	3,96	4,14	4,15
Солтүстік Қазақстан облысы	6,58	6,49	5,94	6,22	6,31
Оңтүстік Қазақстан облысы	0,37	0,54	0,50	0,42	0,22
Барлығы республика бойынша:	0,11	0,47	0,49	0,71	0,70

Мемлекеттік энергия үнемдеу саясатын қалыптастыру процессіне 1997 жылғы 25 желтоқсанда қабылданған «Энергияны үнемдеу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы жол ашты. Ол мемлекеттің энергетикалық саясатының негізінде отын-энергетикалық ресурстарды пайдаланудың тиімділігін арттыру мәселесін қойды. Дегенмен, бұл декларативті сипатта болды және оның көптеген ережелері жұмыс істемеді.

2012 жылдың 13 қаңтарында «Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы» Қазақстан Республикасының түбегейлі жаңа Заңы қабылданды, сондай-ақ оны жүзеге асыру үшін төменгі деңгейдегі нормативтік-құқықтық актілер қабылданды. Бұдан басқа, «Қазақстан Республикасының энергия тиімділігін арттырудың 2012-2015 жылдарға арналған кешенді жоспары» және 2011-2020 жылдарға арналған Тұрғын үй-

коммуналдық шаруашылықты жаңғырту бағдарламасы қабылданды. Қазіргі уақытта 2020 жылға дейінгі 16 өңірлік энергия үнемдеу жоспарлары және «Самұрық-Қазына» ҰАҚ-ның Энергия үнемдеу бағдарламасы жүзеге асырылуда.

Энергияны үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру - мемлекеттің стратегиялық міндеттері. Елбасы Қазақстан үшін маңызды міндет жүктеді: 2020 жылға қарай жалпы ішкі өнімнің сиымдылығын кем дегенде төрттен бір бөлікке, ал 2050 жылға қарай екі есе төмендету¹⁸. Осындай бағыттар «жасыл экономикаға» көшу Тұжырымдамасында айқындалған.

Осы уақытқа дейін энергия үнемдеу саласында заңнамалар жетілдірілуде. Энергия үнемдеу жүйесін құқықтық реттеу туралы нормалар бар нормативтік актілер тек энергияны үнемдеу саласындағы заңнамаға ғана қатысты емес. Сондай-ақ, азаматтық, салықтық, инвестициялық заңнаманы, баға белгілеу туралы заңнаманы, табиғи монополиялар мен энергияның үнемдеуіне тікелей (және аз дәрежеде) әсер ететін басқа да салалық нормативтік актілер бар.

Энергияны үнемдеу және энергия тиімділігі саласындағы қарым-қатынастарды толығымен реттеу үшін не бәрі 27 нормативтік-құқықтық акт қабылданды.

Еуропалық стандарттарының аналогиясы бойынша, Қазақстанда технологиялар, құрылыс материалдары, ғимараттар мен олардың жобалық құжаттамаларына арналған энергия тиімділік талаптарын енгізді.

Заңның негізгі құралы - Мемлекеттік энергетикалық тіркелім (бұдан әрі - МЭТ) құрылды және жұмыс істейді. МЭТ қазіргі уақытта үнемі энергия аудиттерін жүргізуге және энергияны сақтау бойынша іс-қимыл жоспарларын орындауға міндетті 5133 субъектіні қамтиды.

Осы бағытта қажетті кадрларды даярлау және ғылымды дамыту үшін энергия үнемдеуге арналған 20 оқу орталығы ашылды.

2015 жылы Қазақстан Республикасы мен Халықаралық Қайта Құру және Даму Банкі арасындағы 21,7 млн. АҚШ доллары сомасына грант (Энергия тиімділігі жобасы) туралы келісім ратификацияланды. Жоба мемлекеттік және әлеуметтік маңызы бар объектілердің энергия тиімділігін арттыруға (2019 жылға дейін 75 жоба - мектептер, ауруханалар, балабақшалар мен көшелерді жарықтандыру), сондай-ақ Энергия тиімділігін арттыру қорын құруға жәрдемдесуге бағытталған.

БҰҰ Даму бағдарламасымен - «Энергия үнемді жарықтандыруды ынталандыру», «Төмен көміртекті даму үшін орнықты қала», «Қазақстандағы тұрмыстық электр құралдары энергия стандарттау, сертификаттау және белгілеу» бірлескен жобаларды жүзеге асыру және ынтымақтастықты ерекше атап өту қажет.

2015 жылғы 14 қаңтарда Елбасы энергия сервистік келісімшарттар енгізуді қаржыландыруды қарастыратын «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңына қол қойды. Энергия сервистік келісімшарттарын енгізу энергия тиімді жобаларды қаржыландыру механизмі халықаралық деңгейде танылған және шетелдік энергия сервистік компанияларды, қаржы

¹⁸ Қазақстанның 2050 жылға дейін Даму стратегиясы

ресурстарын, білім мен технологиялар трансфертін нарыққа тартуға ықпал ететін, энергия тиімділігін ынталандыру және осы саладағы инвестиция тартуға ықпал етеді. Энергия сервистік келісімшарттар принципі бойынша жұмыс істеуге дайын (12 елінен 171 компания) энергетикалық компаниялардың тізілімі құрылған.

«Бес институционалды іске асыру бойынша 100 нақты қадам» Ұлт Жоспарының 59-шы қадамын іске асыру барысында Энергияны үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру саласындағы стратегиялық серіктес ретінде «Dena» Неміс энергетикалық агенттігі тартылды. Энергия тиімділігі картасы, энергетикалық қызмет көрсету туралы келісімдер механизмі арқылы іске асыруға дайын жобалардың бірыңғай республикалық тізімі жасалды. Германия тәжірибесі бойынша «Электр энергетикасы және энергия үнемдеу институты» АҚ базасында энергетикалық қызметтер операторы анықталды. Институт энергияны үнемдеу саласындағы жобаларды іздестіру және іріктеу бойынша жұмыстарды жүргізіп жатыр.

2011 жылдан 2015 жылға дейін 2316 көп пәтерлі тұрғын үй жаңғыртылды. Жаңғырту жұмыстары кезінде осы үйлерде энергетикалық аудит жүргізілді, нәтижесінде осы үйлерге және әлеуметтік ғимараттарға энергия тиімділігі бойынша сыныптар тағайындалды.

Бірқатар өңірлер мен қалаларда (Шығыс Қазақстан, Қостанай, Қарағанды, Солтүстік Қазақстан облыстары, Астана қаласы) термомодернизация элементтері бар (кіре беріс терезелерін, есіктерді, шатырды, фасадты жылыту, үй ішіндегі инженерлік желілер, автоматтандырылған жылыту бекетін орнату) көп пәтерлі үйлерді жөндеу нәтижесінде жылу тұтынудың үнемдеуі 30% -ға, ағымды жөндеу нәтижесінде 10% -ға дейін дейін жетті.

БҰҰ Даму бағдарламасы қолдауымен энергия үнемді шараларды қолдана отырып 10 қабатты пилоттық тұрғын үй салынды. Осы пилоттық жоба энергияны үнемдейтін шаралардың артықшылықтарын көрсетуге және үйдегі жылу энергиясының нақты тұтынылуын шамамен 30% -ға қысқартуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта Қазақстандағы БҰҰДБ жылу беру маусымында аталаған тұрғын үйдің энергияны тұтынуына мониторинг жасайды, соның нәтижесінде ұқсас құрылысты одан әрі дамыту бойынша ұсыныстар беретін болады.

2014 жылғы 1 қаңтардан бастап электр қыздырғыш шамдарды пайдалануға және сатуға тыйым салынуына байланысты энергия тиімді жарықтандыруға көшу жұмыстары жүргізілуде. Бюджеттік мекемелер мен көшелерді жарықтандыру энергия тиімді жарықдиодты жарықтандыруға біртіндеп ауысуда.

2012 жылы жарықтандырғыш өнімдерінің нарығы келесідей пропорцияда көрсетілгендігін атап өткен жөн: 90% қыздыру шамдары, 3% жарықдиодты шамдар және 7% басқа жарықтандыру құрылғылары бар. 2016 жылы жарықтандыру өнімдері нарығының 28% -ы жарықдиодты шамдарын, 32% қыздыру шамдарын, 40% басқа энергияны үнемдейтін жарық құрылғыларын құрайды. Қазақстанда 15-тен астам отандық кәсіпорындар жарықдиодтарды құрастырады.

2015 жылдың шілде айында жарықтандыру бойынша әзірленген 3 стандарт күшіне енді (СТ РК ГОСТ Р 54943 «Ғимараттар мен құрылыстар: ғимараттарды жасанды жарықтандыру үшін ыңғайсыздық көрсеткішін

анықтау әдістемесі», ҚР ҒСТ Р 54945 «Ғимараттар мен құрылыстар. Жарықтылықты көтеру коэффициентін өлшеу әдістемесі» және СТ РК IEC / TS 62504 «Жалпы жарықтандыру. Жарықтандырғыш диодтар және олардың модульдері. Терминдер мен анықтамалар»). Қамтамасыз етуде тиімділік стандарттарын енгізу қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, саудадағы техникалық кедергілерді жоюға бағытталған.

Қазіргі уақытта Кеден одағының «Энергия тұтынатын құрылғылардың энергия тиімділігі жөніндегі талаптар туралы» техникалық регламентінің жобасы әзірленді. Ол күшіне енгеннен кейін Кеден одағы аясында техникалық регламенттердің талаптарына сәйкес келмейтін өнімді импорттауға тыйым салынатын болады.

Жергілікті бюджеттердің есебінен барлық әкімшілік ғимараттар мен бюджеттік ұйымдарда энергия үнемдейтін жарықтандыру орнатылып, барлық әкімдіктер көше мен саябақты жарықтандыруды жаңғырту үшін тек энергияны үнемдейтін шамдарды ғана емес, сондай-ақ желіден автоматты құрылғылармен ажырату жұмыстары жүргізілуде.

Энергия үнемдеу саясатын жүйелі түрде насихаттау мақсатында 2015 жылдың наурызында Қазақстан Республикасының Инвестициялар және даму министрлігі Қазақстан Республикасының Энергия үнемдеу және ресурстарды сақтау палатасы және Қазақстан Республикасының Ұлттық ТКШ және Энергияны үнемдеу институтымен бірге БҰҰ Даму бағдарламасының қолдауымен, «ЭНЕРГИЯСЫ ТИІМДІ ҚАЗАҚСТАН» республикалық акциясы басталды.

Акцияның мақсаты энергияны үнемдеу мен энергия тиімділігін жоғарлату және әрқашан насихаттаудың мемлекеттік саясатын іске асыруда мақсатты топтарды (бизнес құрылымдар, университеттер, қоғамдық ұйымдар, БАҚ және т.б.) тарту болып табылады.

Энергия үнемдеудің халықаралық тәжірибесі.

Қазіргі уақытта көптеген елдерде ЖІӨ өсуі трендімен энергияны тұтынудың өсу үрдісі арасында алшақтық байқалады. Бұл негізінен энергия тиімділігін арттыруының есебінен жүреді. Мысалы, 2002-2012 жылдар аралығында АҚШ-тың сатып алу қабілетінің паритеті бойынша тұрақты бағаларда есептелген АҚШ-тың ЖІӨ 19% -ға өсті, ал бастапқы энергия тұтыну 2,5% -дан астам көлемде төмендеді; Германияда сол кезеңде ЖІӨ-нің өсуі 12% -ды құрады, ал бастапқы энергия тұтынудың төмендеуі - шамамен 6%. Осындай үрдістер көптеген дамыған елдерде байқалады. Ресейде, Қытай сияқты, соңғы 10 жылда Ресейде ЖІӨ өсуі мен энергияны тұтыну байқалды, бірақ 10 жыл бұрын Ресейде энергияны тұтынудың ауқымды өсуі орын алған жоқ. Алайда қазіргі уақытта дамушы елдер технологияларды енгізуге және олардың экономикалық дамуының тиімділігін арттыратын институттарды құруға мүмкіндігі бар. Дамушы елдердің өсуі, бұдан бұрын осы жолдан әлде қайда ертеректе өткен (мысалы, АҚШ) елдерге қарағанда тиімді және қоршаған ортаға зияны айтарлықтай төмен болуы мүмкін.

Барлығынан ең танымалы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық пен құрылыс салаларында энергияны тұтынуды төмендету.

Еуропа Одағы елдерінде қолданылатын әдіснамаға сәйкес, энергияны үнемдеу тұрғыдан тұрғын үйлерді әдеттегі «пассивті» үйге (энергияны тұтыну - 1 шаршы метр үшін жылына 400 кВт / сағ) және энергияны аз тұтынатын (70 кВт/сағ) үй, электр орталықтары ретінде жұмыс істейтін «белсенді үйге» (15 кВт / сағаттан аспайтын) бөледі.

Бірқатар елдерде энергияны үнемдеуді ынталандыру үшін салық жеңілдіктері (ынталандыру) туралы заңдар қабылданды. Бұл энергияны үнемдеуге немесе жеке тұлғалардың немесе кәсіпорындардың салықтарын өтеуге әкелетін жабдықты немесе қызметтерді сатып алу шығындарына салықтық жеңілдіктер жасауға мүмкіндік береді. Кейбір бағдарламалар компанияларға таңдау жасауды ұсынады: тұтынылатын энергия үшін салық төлеу немесе энергия тиімділігін арттыратын қызметті инвестициялау.

Бельгия, Дания, Франция сияқты бірқатар елдерде Жаңартылатын қор құрылды. Бұл энергияны үнемдейтін шараларды инвестициялау үшін несие беретін мемлекеттік қор. Қор қайтару негізінде жұмыс істейді, бұл оны тұрақты және өзін-өзі қамтамасыз ете алады. Әдетте, қордың белгіленген пайыздық мөлшерлемесі қарапайым коммерциялық шарттарға қарағанда төмен, бұл жеңілдетілген несиеге тең.

Франция, Германия, Люксембург, Нидерланды сияқты бірқатар елдерде жедел амортизация нормасы қолданылады. Ол басқа қаржы салудан көрі, энергия тиімділігі бойынша жобаларға табыстарын есептен шығаруға құқық береді, бұл қысқа мерзім ішінде салық берешегін азайтуға мүмкіндік береді.

Оңтүстік-Шығыс Азияның (Оңтүстік Корея, Сингапур, Гонконг, Тайвань) сияқты жаңа индустриалды елдерінде энергияны үнемдейтін шаралардың елеулі бөлігі мемлекет тарапынан қаржыландырылады, ол көбінесе индустриялық емес салаға сәйкес келетін энергетикалық қондырғыларды орнатады, тұрғын үй иелеріне ғимараттарды қайта құруға және қолданыстағы стандарттар мен мамандардың ұсыныстарына сәйкес келетін материалдарды сатып алу пайызсыз несие немесе субсидия бөледі.

Тайвань үкіметі елдің ішінде және шетелде өндірістік кәсіпорындарға энергияны үнемдейтін жабдықты сатып алу үшін пайызы төмен несие беретін ұсынады.

Кейбір елдерде өндірістегі энергия тиімділігін арттыруға бағытталған іс-шаралар қолданылуда. Оларға мыналар жатады:

- міндетті энергетикалық аудит;
- энергия тиімділігін арттыру жөніндегі жоспарланған іс-шараларды көрсете отырып, ірі өнеркәсіптік кәсіпорындар үшін энергетикалық жоспарларды құру туралы талап;
- отынды жағу камералары үшін стандарттар;
- жабдықтарға энергетикалық стандарттар (қозғалтқыштар, сорғыштар, желдеткіштер мен компрессорлар).

Ғимараттар мен құрылыстардың жабысқақ құрылымдары арқылы жылу берудің нормативтік кедергісі барлығынан қолданыстағы нормативтер болып табылады. Олар жаңа ғимараттарды жобалау мен салу кезінде жылу жоғалтудың ең жоғарғы деңгейден төмен болуын қамтамасыз етуі керек.

Кейбір жағдайларда қолданыстағы ғимараттарды қалпына келтіру жұмыстарына ұлттық кодекстер қолданылады.

Бұдан басқа, жылыту жабдықтары, су жылыту жүйелері, сондай-ақ тоңазытқыштар, кір жуу және жуу машиналары мен үй техникасының басқа да

түрлеріне қолданылатын қондырғылардың тиімділігін нормативтік реттеу қызмет етеді. Осы нормативтерді бекітетін нормативтік актілер энергетикалық сипаттамасы төмен болатын қондырғыларды сатуға тиым салуға мүмкіндігі бар, немесе тұтынушыға энергияны тұтыну туралы ақпараттандыратын тиісті таңбалауды талап ете алады. Қондырғыларға стандарттар мен таңбалау ережелері заңнамалық актілермен белгіленген.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Қазақстандағы заңнамалық және институционалдық тетіктер халықаралық тәсілдерге сәйкес келетіндікке қарамастан, Қазақстан Республикасының энергия тиімділігі саласындағы жалпы саясаты, ең жақсы халықаралық тәжірибені ескере отырып, одан әрі жетілдіруді қажет етеді.

Қазақстанға шығындардың, әсіресе өнеркәсіптегі шығындарды барынша азайту үшін, электр энергиясын өндіру және тарату, тарату және бөлу секторларында тозған инфрақұрылымды жаңғыртуға инвестиция тарту тәжірибесін дамыту қажет.

2015 жылғы Ұлттық энергетикалық баяндамасында, Қазақстан экономикасының энергия үнемділігін арттыру бойынша ұсыныстар тізбесін құрастырған кезде кез келген жағдайда, шын мәнінде, осы мәселені шешу ескірген және тозған инфрақұрылымды қазіргі заманғы жабдықтармен және технологиялармен ауыстыру болып табылады, бұл жаңа қаржыландыру тетіктерін енгізуді талап ететіндігі, белгіленген. Қазақстан Республикасында энергетикалық қызмет көрсету келісімшарттарын (ЭСКО) әрі қарай енгізу қаржыландыру схемаларының бірі енгізу болуы мүмкін.

Елде энергияны үнемдеудің ең үлкен әлеуеті өнеркәсіп саласында шоғырланған, мұнда энергияны үнемдеу жоспарларының орындалуын қадағалау қажет, олардың тізбесі кәсіпорындарда жүргізілетін энергетикалық аудит нәтижелері бойынша құрастырылған. Тағы бір маңызды шара елдегі өнеркәсіптік кәсіпорындардың көпшілігінде энергияны тұтыну бойынша жарамсыздықты ескере отырып бекітілген нормаларды қайта қарау немесе күшін жою маңызды шаралардың бірі болады. Ақырында энергияны үнемдеудің және энергия тиімділігін арттырудың инвестициялық тартымдылығын арттыру мақсатында өндірістік кәсіпорындар үшін қаржыландыру және ынталандыру (салық жеңілдіктері, субсидиялар, жеңілдетілген несиелер) бойынша инновациялық механизмдер қажет.

Электр энергетикасы саласында 2015 жылға арналған Ұлттық энергетикалық баяндаманың ұсынысы бойынша, электр энергиясын жеткізудің сенімділігін қамтамасыз ету және электрмен жабдықтау сапасын арттыру (энергия тиімділігін арттырудың міндетті шарттары), оның ішінде электр энергиясын сертификаттау тетігін енгізу үшін нормативтік-құқықтық базаға көңіл бөлу қажет. Электр энергиясын генерациялау, беру және тарату кезінде қолайлы энергия шығындарын есептеу әдістемесін қайта қарау ұсынылады. Электржелілік үлестіру компаниясының (ЭҮК) жұмысын одан әрі стандарттау және жетілдіру бойынша, қажетті инвестициялардың мөлшерін және шығындарды азайту бойынша тиісті жобаларды іске асыру мерзімдерін міндетті тарифтермен түзету шараларын қабылдау қажет.

Электр энергиясын ірі тұтынушылар үшін реактивті қуатқа ақы төлеуді енгізу мүмкіндігіне ерекше назар аудару қажет.

Жылу энергиясы мен газды тарату секторында жаңғыртуға және

энергия тиімділігіне инвестицияларды көздейтін экономикалық негізделген деңгейде ұзақ мерзімді тарифтерді (кемінде 5 жыл) бекіту қажет.

Көліктегі ықтимал шараларының арасында - қоғамдық және қалалық көлікті, жүк тасымалы мен ауыл шаруашылығы саласында газ отын моторға көшуді белсенді жүргізу. Ірі қалаларда қоғамдық көлік жүйесін жетілдіруді жалғастыру қажет, оларды жеке автокөлікке қолайлы балама ету қажет, бұл жолдарды жеңілдетіп, отын шығынын төмендетеді. Соңында, мотор отынын сапасына мемлекеттік бақылау және қадағалау, сондай-ақ жаңа сапа стандарттарына көшу саясатын жалғастыру қажет.

Коммуналдық – тұрмыстық секторында жаңа және жаңадан салынып жатқан ғимараттардың энергияның тиімділігіне талаптарды күшейту ұсынылады. Сонымен қатар, ғимараттар мен қоршау корпустары үшін - терезелер, жылыту жүйелері, желдету және салқындату және т.б. қатысты инженерлік қамтамасыз ету жүйелерінің энергия тиімділігіне қатысты қолданыстағы стандарттарды өзгертулер енгізу қажет. Соңғы пайдаланушыларды ынталандыру үшін жаңа ғимараттарда жылу тұтынуды тұрақты әрі пәтер ішінде есепке алу жүйесін енгізуді, сондай-ақ көпқабатты үйлерде жылуды тұтынуды бақылау және үйдің жылуын есепке алатын автоматтандырылған жүйелерді орнатуды жалғастыру ұсынылған. Міндетті шара ретінде, көпқабатты тұрғын үйлердің жарықтандыру жүйесіне автоматтандыру жүйелерін орнату бойынша талаптар енгізу және жарық техникалық өнімдерге минималды стандарттарды қабылдау ұсынылады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, Қазақстанның билік органдары тарифтік саясатты түзету арқылы энергия тиімділігі саласындағы бастамаларды қолдауы керек. Тарифтер өндірушілер мен үлестіруші компаниялар үшін, атап айтқанда жаңа және энергияны тиімді өндіру және тарату қуаттарын қайта инвестициялаудан тиісті пайда алу үшін жеткілікті жоғары болуы қажет.

1.4 ЭЛЕКТР ЭНЕРГЕТИКАСЫН ДАМУ

АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

Тұжырымдамада энергетикалық секторды келесі жолдар арқылы жасылдандыру қарастырылған (кесте 1.4.1):

- жаңартылатын энергия көздерін енгізу;
- энергетиканы газдандыру;
- парниктік газ шығарындылар деңгейін төмендету.

2013-2016 жылдарға арналған Тұжырымдаманың барлық мақсаттары қажетті көлемде орындалды және белгіленген мерзімде қол жеткізілетін болады (1.4.1-кесте).

1.4.1 – кесте. Энергетика бойынша жасыл экономиканың нысаналы көрсеткіштері

№	Мақсаттың	индикатор	2013	2014	2015	2016
1	Электр энергияны өдірудегі баламалы көздердің үлесі	Күн және жел: 2020 жылға қарай 3% кем емес	0,59	0,62	0,77%	0,98%
2	Электр энергияны өндірудегі газ электр станцияларының үлесі	2020 жылға қарай 20%	20,4	18,2	21,2	21,4
3	Өңірлерді газдандыру Ақмола облысы	2020 жылға қарай 100%	-	-	-	-
4	Өңірлерді газдандыру Қарағанды облысы	2020 жылға қарай 100%	-	-	-	-
5	Электр энергетикадағы көмірқышқыл шығарындыларының ағымдағы деңгейіне 2012 жылғы деңгейге қатысты азайту жоспар 0% (110,426 млн т*)	2012 жылғы деңгейден 2030 жылға қарай 15% 2020 жылға қарай 2012 жылғы деңгейді сақтап қалу	+4,2% (115,510 млн т*)	+3,5% (114,78 млн т*)	-9,3% (110,201 млн т*)	Біріккен Ұлттар Ұйымының Климаттың өзгеруі туралы негізлемелік конвенциясы (БҰҰ КӨНК) от 1995 жылғы 2 маусымдағы (FCCC/CP/1995/7/Add.1) шешіміне сәйкес, осы көрсеткіш бойынша мәлімен екі жылға кешіктіріліп беріледі.

«Жасыл экономиканы» дамытудың басым бағыттарының бірі жаңартылатын энергия көздерін ЖЭК дамыту болып табылады. Тұжырымдамаға сәйкес Елбасы, 2020 жылға қарай электр энергиясының жалпы көлеміндегі жаңартылатын энергия көздерін 3% -ға және 2050 жылға қарай баламалы және жаңартылатын энергия көздерінің 50% үлесіне қол жеткізуді қамтамасыз етуге міндеттенеді, бұл 2013 жылы Қазақстандағы жаңартылатын энергия көздерінің үлесі Қазақстан Республикасының энергетикалық балансының 1% -дан аз болуына байланысты өте амбициялық мақсат болып табылады.

2017 жылғы ақпандағы Қазақстан Республикасының Энергетика министрі Қ.А. Бозымбаевтың «Жасыл» экономикаға көшу жөніндегі кеңестің отырысындағы баяндамасында Қазақстандық электр станцияларының жалпы бекітілген қуаты 21 307 МВт-ты құрайтындығын, тартылған қуаты 17 500 МВт екенін атап өтті. 2015-2016 жылдары Қазақстандағы жылдық ең жоғарғы жүктеме 13 279 МВт-ты құрады, ал тұтынуды жабу резервтің жоғары деңгейінен жүргізілді.

2015 жылы электр энергиясын өндіру 90 796 млн. КВт. сағатты құрады, оның 0,7% көмір электр станцияларымен өндірілді - 68,4%; газ, мазутпен - 21,3%; ГЭС - 9,6%, ЖЭК - 0,7%.

2016 жылға арналған мониторинг қорытындысы бойынша бұл көрсеткішке қол жеткізілді және 0,928 млрд. КВт.сағ құрады (2016 жылығы жоспарға - 116% және 2015 жылға - 131%). 2016 жылы жалпы электр энергиясын өндіруден жаңартылатын энергияның үлесі 0,98% құрады (1.4.1 – сурет).

2016 жылы Алматы, Жамбыл және Оңтүстік Қазақстан облыстарында жалпы қуаты 50,39 МВт болатын 4 ЖЭК жобасы (2 ГЭС - 19,49 МВт, 2 ЖЭС - 30,9 МВт) іске асырылды, олар:

- Оңтүстік Қазақстан облысының Сайрам ауданы, Манкент ауылында қуаты 2,5 МВт болатын гидроэлектростанция - «Ақсу-Энерго» ЖШС;
- Лепса өзеніндегі қуаты 16,99 МВт болатын ГЭС-2 – «ГЭС Лепсі-2» ЖШС;
- Алматы облысының Қапшағай қаласында қуаттылығы 4,5 МВт болатын жел электр станциясы - «Аннар» ЖШС;
- Жамбыл облысының Қордай ауданында қуаттылығы 53,75 МВт болатын жел электр станциясы (кезең-кезеңмен енгізу, 2016 жылы - 26,4 МВт) - «Ветро Инвест» ЖШС.

ЖЭК енгізу нәтижелері 1.4.2 – кестеге жинақталған.

1.4.1- сурет. Қазақстанда электр энергиясын өндіру құрылымы

01.01.2017 жылға елде жалпы қуаты 295,7 МВт болатын 50 кәсіпорын бар болды (ГЭС - 139,8, ЖЭС - 98,2, КЭС - 57,3, биогаз қондырғысы - 0,35), және жаңартылатын энергия көздерін салу бойынша жобаларды іске асыруға инвесторлардың қызығушылығы келеді.

Ең ірі күн электр станцияларына жататындар:

- 2015 жылдың 2 шілдесінде Жамбыл облысының Жуалы ауданында қуаты 50 МВт болатын «Бурное Солар-1» күн электр станциясы іске қосылды;

- 2014 жылдың қазан айында Қапшағай қаласында 2 МВт күн электр станциясы пайдалануға берілді, 2015 жылы 3 267 мың кВт / сағат электр энергиясын өндірді, оның ішінде 3154 мың кВт / сағ электр желісіне жіберілді.

ЖЭС тізімі:

- 2015 жылы «Самұрық-Энерго» АҚ іске қосқан, қуаты 45 МВт Ақмола облысының Ерейментау қаласын жақын жердегі жел электр станциясы;

- Жамбыл облысының Қордай ауданында қуаты 21 МВт болатын жел электр станциясы;

- Жамбыл облысының Қордай ауданында қуаты 53,75 МВт болатын жел электр станциясы (2016 жылдың аяғында кезең-кезеңімен іске қосу - 30 МВт).

Сондай-ақ, 2016 жылы Алматы облысының Лепсі өзенінде қуаты 16,9 МВт болатын ГЭС-2, ал 2015 жылы қуаты 4,2 МВт болатын Верхне-Басконская ГЭС-і пайдалануға берілді.

Қазақстанда желдің және күн әлеуетін көрсететін интерактивті жел атласы және күн атласы әзірленді.

2009 жылдың 4 шілдесінен бастап Қазақстан Республикасында «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» Заң қолданыста.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы энергия өндіруші ұйымдар үшін жаңартылатын энергия көздерін пайдалану арқылы өндіретін электр және жылу энергиясын беру және сату үшін қолайлы жағдайлар жасайды.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды мемлекеттік қолдаудың ең маңызды нысандарының бірі аймақтық электржелілік компанияларының ЖЭК туралы Заңға сәйкес жаңартылатын энергия көздерінің есептеу-қаржылық орталықтары, ЖЭК-ті пайдаланатын электр өндіруші ұйымдардан, ЖЭК-ті пайдаланатын нысандардың өндірген электр энергиясын және оның Қазақстан Республикасының біріңғай электр энергиялық желісіне жеткізілген энергияны олардың білгілеген тарифтерімен сатып алу болып табылады. Энергияны тасымалдаушы ұйымдар электр немесе жылу желілеріне қосылатын ең жақын нүктені айқындау және жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерін қосуға міндетті. Электр немесе жылу желілеріне қосылатын ең жақын нүктені айқындау және жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерін қосу тәртібі Қазақстан Республикасының Энергетика министрінің 2015 жылғы 20 ақпандағы № 117 бұйрығымен бекітілген.

Қазақстанда ЖЭК-ты табысты дамыту мақсатында, әлемдік тәжірибе мен республикада қалыптасқан жағдайды ескере отырып, ЖЭК туралы Заң 2013 жылдың шілдесінде жетілдірілді.

ЖЭК туралы Заң инвесторларды қолдауға және қарапайым тұтынушыларды қолдауға бағытталған. Заңда төмендегілер қарастырылған:

1) бекітілген тарифтерді енгізу, бұл ЖЭК туралы Заң инвесторларға салынған қаражаттарды қайтаруға кепілдік бере отырып, жаңартылатын энергия көздерінің тарифтерінің шамасын анықтауға мүмкіндік береді;

2) ЖЭК-тен электр энергиясын барлық тұтынушыларға ЖЭК-ті мамандандырылған қолдау орталығы (қаржы-есеп айырысу орталығы) арқылы бөлу – ЖЭК электр энергиясын сатып алуға кепілдік береді және

электр энергиясын тұтынушылар арасында ЖЭК-ті қолдауға шығындарды әділ бөлуді қамтамасыз етеді;

3) ЖЭК өндірушілері электр энергиясын таратушы ұйымдардың қызметтеріне ақы төлеуден босатылады;

4) ЖЭК-ті пайдалану бойынша объектілерді жобалау, салу және пайдалануды жүзеге асыратын заңды тұлғаларға инвестициялық жеңілдіктер береді;

5) желілермен байланысы жоқ жеке пайдаланушылардың ЖЭС қондырғыларын сатып алу үшін шығындарын мемлекет тарапынан 50% өтемақы төлеу схемасының ашықтығын қамтамасыз ету, бұл жаңартылатын энергия көздерін дамытуды ынталандыратын болады;

6) жекелеген пайдаланушылар үшін жаңартылатын энергия көздерінен өндірілетін артық электр энергияны жалпы тұтыну желісіне өткізуге жағдай жасау.

Сондай-ақ 2016 жылы «Жасыл экономика» туралы Заңның аясында төмендегі сияқты қосымша қолдау шаралары қабылданды:

- сатып алынатын электр энергиясы үшін жаңартылатын энергия көздерінің алдында есеп айырысу-қаржы орталығының (ЕҚО) қаржылық міндеттерін қамтамасыз ету мақсатында ЕҚО жанында қаржылық резервтік қор құру;

- Қазақстан Республикасының Біртұтас электр энергетикалық жүйесінің желілеріне қосылу тетігін жетілдіру мақсатында энергиямен жабдықтаушы ұйым мен энергия өндіруші ұйым арасындағы жаңартылатын энергия көздерін пайдаланатын объектілерді қосу жөніндегі келісім-шарт жасасу;

- бұрын бекітілген тіркелген тарифтердің деңгейін жыл сайын қайта қарау.

«ЖЭК ЕҚО» ЖШС ЖЭК объектілерімен 67 шарт (PPA келісімшарттары) жасалды. 2016 жылы «ЖЭК ЕҚО» ЖШС 437 592,137 кВтсағ электр энергиясын сатып алды, оның ішінде гидроэлектростанциялар - 80,460,709 кВтсағ, күн электр станциялары - 86,095,696 кВт сағ, жел электр станциялары - 271,035,732 кВтсағ.

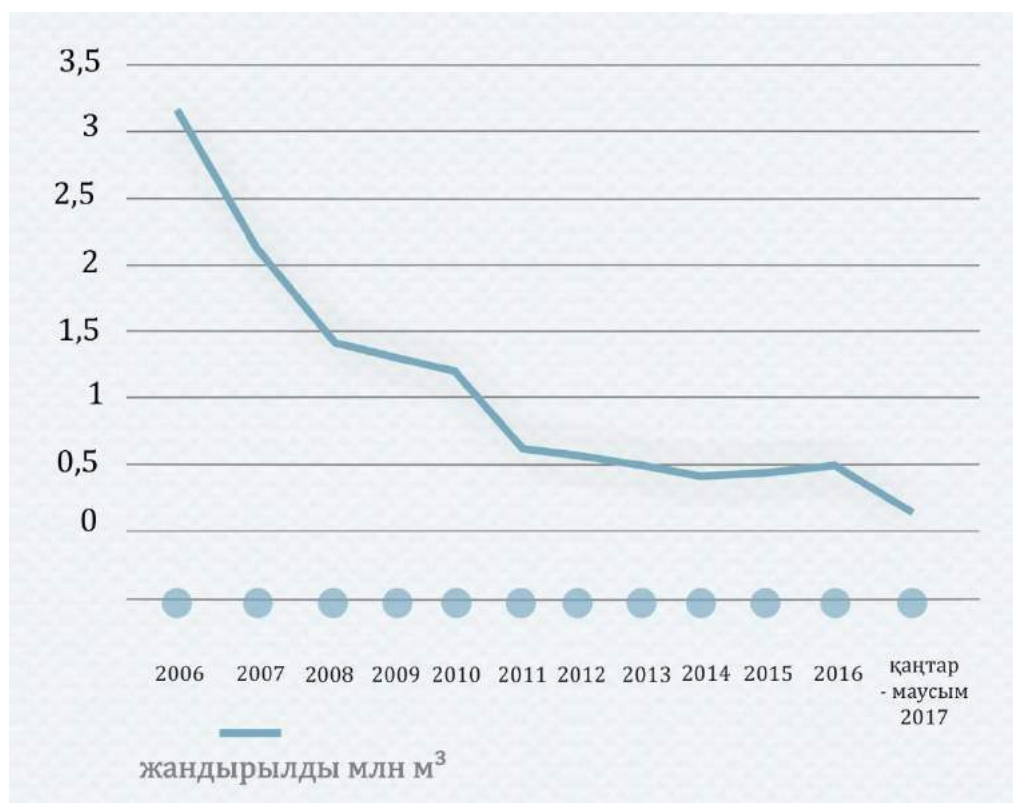
Сондай-ақ, белсенді халықаралық ынтымақтастық жаңартылатын энергетика секторын дамытудың маңызды құралы болып табылады. Халықаралық қаржы институттарымен, Еуропалық Қайта құру және Даму Банкімен (ЕҚДБ) ЖЭК саласындағы ынтымақтастық Қазақстан Республикасының Үкіметі мен халықаралық қаржы ұйымдары арасындағы Серіктестік туралы негіздемелік келісімдер шеңберінде жүзеге асырылады.

Қазақстан IRENA (IRENA) Халықаралық жаңартылатын энергия агенттігінің толыққанды мүшесі болып табылады. 2016 жылғы 16-17 қаңтар аралығында Қазақстандық делегация Абу-Даби қаласында (БАӘ) өткен IRENA ассамблеясына қатысты.

IRENA агенттігінің бағдарламаларының бірі - «Жаһандық энергияға көшуді жоспарлау» - Remap 2030 бағдарламасы. Бағдарламаның мақсаты 2010 жылмен салыстырғанда 2030 жылға қарай ЖЭК үлесін әлемдік энергетикалық теңгерімде екі есеге арттыру. Қазіргі уақытта 2030 жылға дейін Жаңартылатын энергия көздерін дамытудың жол картасының (Remap 2030) және Орталық Азиядағы (соның ішінде Қазақстан) жаңартылатын энергия көздерін дамытудың перспективаларына арналған IRENA арнайы есебінің аясында IRENA-мен ынтымақта.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 4 қарашадағы қаулысымен Қазақстан Республикасын газдандырудың 2015 - 2030 жылдарға арналған бас схемасы бекітілген, оған сәйкес халықты газдандыру деңгейі 2030 жылға қарсы 56% -ға жетеді, бұл 1,6 мың елді мекенді (8,2 млн тұрғын) газбен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Салыстырмалы түрде, 2016 жылы Қазақстанда 175 506 адам тұратын 50 елді мекен газбен қамтылды.

2016 жылы «Бейнеу-Бозой-Шымкент» МГ«Түрікменстан-Өзбекстан-Қазақстан-Қытай» МГ біріктіру аяқталды. Қазақстандық газды Қытайға экспорттау мүмкіндігі жасалды. 2006-2017 жылдар кезеңінде газды кәдеге жарату бойынша іс-шараларды іске асыру жанғыш газдың көлемін 3,1-ден 1,0 млрд. м³ дейін қысқартуға ықпал етті (1.4.2-сурет).

1.4.2- сурет. Мұнайды игеру кезінде ілеспе газды өртеу динамикасы

Парниктік газдар шығарындыларын азайту және энергия өндіруші ұйымдардың қоршаған ортаға әсерін төмендету мақсатында, шекті тарифтер бағдарламасын іске асыру арқылы электр станцияларында қолданыстағы және жаңа қуаттарды іске қосу жаңартылды. Осы шаралар электр энергиясын өндіруге арналған дәстүрлі отынның нақты тұтынылуының орташа деңгейін 370 ш.о.г/кВт-тан 359 ш.о.г./кВт (3-4%) дейін төмендетуге мүмкіндік берді.

Электр энергиясына, энергия көзерінің басым бөлігіне шекті тарифтер аясында негізгі жабдықты жөндеу және жаңарту бағдарламалары әзірленді. Шекті тарифтер жүзеге асырылған соңғы бес жылда электр энергетикасына салынған инвестициялардың көлемі 5 есеге артты. Бұл қазіргі қолданыстағы 5 мың МВт-тан астам электр қуатын жаңғыртуға және қосымша 1,7 мың МВт-ты

пайдалануға беруге мүмкіндік берді. 2015 жылдың соңына дейін бұл көлем 3,3 мың МВт дейін ұлғайтылды. Орнатылған және қол жетімді қуат арасындағы алшақтық 20% -ға төмендеді, яғни электр станцияларының энергиялық тиімділігі өсті, демек, парниктік газдар шығарындылары азайды.

2014 жылдан бастап барлық электр станцияларында энергетикалық аудиттер жүргізілді, оның қорытындысы бойынша электр энергиясын өндіруде шығындарды төмендету, сондай-ақ заманауи энергияны үнемдейтін технологияларды пайдалану бойынша тиісті шаралар әзірленді.

Жаңғыртуға жұмсалған қаражаттың әсері тек энергетикалық активтерді жаңартуға ғана емес, электр станциясының қоршаған ортаға әсерін төмендетумен де көрінеді. Осылайша, көмірмен жұмыс істейтін 15 ЖЭО қазандық қондырғыларында 99% -дан астам көмір шаң жинау дәрежесі бар екінші ұрпақтың күл жинайтын құрылғылары енгізілді, 6 ЖЭО электр сүзгілері орнатылды. Бұдан басқа, шығатын газдарды денитрациялау және десульфирациялау бойынша шаралар қабылданды.

Қазақстанда парниктік газдар шығарындыларын шектеу және квоталарды ішкі сауда нарығында сату бойынша заңды жүйелер енгізілген.

Статистикалық деректерге сәйкес (1.4.2-кесте) энергетикалық сектордың парниктік газдар шығарындылары барлығынан жоғары болып келеді және 2012 жылдан 2015 жылға дейін үздіксіз өскен және 2015 жылы 257,759 миллион тоннаға дейін жеткен. (2016 жылғы деректер 2018 жылы сәуір құрастырылатын болады). Сондай-ақ статистикалық деректер бойынша энергетика секторында 2012 жылдары сағатына 90613,9 млн кВт электр энергиясы және 103350,3 мың Гкал жылу энергиясы өндірілген (сәйкесінше 2013 жылы: 92615,7 және 94098,6; 2014 жылы: 94643,2 және 81116,4; 2015 жылы: 91645,1 және 80792,4; 2016 жылы: 94642,4 және 77759,6).

1.4.2 – кесте. Энергетикада парниктік газдардың шығарындылары, млн тонна/жыл

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

	2012	2013	2014	2015
Энергетика (барлығы), млн.т/жыл	257,137	261,270	264,317	246,875
олардың ішінде:				
тұрақты көздерде өртеу				
мобильді көздерде өртеу	216,275	220,445	228,534	213,717
Энергетика (барлығы), млн.т/жыл	25,967	22,839	19,211	22,417

2012 жылдан 2015 жыл аралығында ЖІӨ бірлігіне келетін парниктік газдардың жалпы шығарындылары нашар төмендеген, 0,8-дан 0,7 т CO₂-экв / 1000 долларға дейін төмендеген. Алайда, 2020 жылға қарай 2012 жылдың деңгейіне жету мақсаты қол жеткізуге болады. Ол үшін Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігімен 2030 жылға дейін ҚР-да көмірқышқыл газының шығарындыларын азайту бойынша жол картасын әзірледі. Сондай –ақ перспективаға арналған көмір өнеркәсібін дамытудың жол картасы әзірленді, онда келесі бағыттардағы іс-шаралар қарастырылған:

энергетика, көмірді терең өңдеу, көмір қабаттарынан метанды терең пайдалану және кокс химиясы.

Аймақтардағы экологиялық жағдайды жақсарту және жоғары өңделген көмір өнімнің дайындау мәселелеріне басымдық берілді, мысалы:

- парниктік газдар шығарындыларын елеулі түрде азайта отырып, электр энергиясын өндіру үшін көмір шахтасы метанын пайдалану;
- көмірді кешенді терең өңдеу, дизельді отын көмірін өндіру.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Әлемдік энергетиканың статистикалық жылнамасына сәйкес¹⁹, 2016 жылы әлемде электр қуатын өндіру 25 ТВт-ге жақындады. Қытай электр энергиясын өндірудің қарқынды дамуыдағы жоғары сұраныстың нәтижесінде жаһандық электр энергиясының өндіріс көлемінің жартысына (2016 жылы 6,015 ТВт сағат) жауапты. Үндістан 2016 жылы электр энергиясын өндірудің өсуінің екінші негізгі факторына айналды, содан кейін Ресей мен Канада. Әлемдегі ең бай елдер (G7) электр энергиясын өндірудің төмендеуін тіркеді, бұл энергия тиімділігін арттырудың нәтижесі, сондай-ақ энергияны аз өндіруге көшу болды.

Аталған деректерге сәйкес, жаңартылатын энергия көздерінің үлесі 2016 жылы 24% жетті (гидроэнергияны қоса алғанда), оның ішінде күн - 2%, жел — 5%.

Ranking.kz-ның ¹⁹ жариялауы бойынша, әлемдік экономикадағы дағдарыстан кейінгі тоқырау кезеңінде 2012-2013 жылдары жаңартылатын энергия көздерін дамытуға салынған инвестициялар азайып кетті, бірақ екі жылдан бері осы салада қарқынды қалпына келтіру байқалды. Bloomberg New Energy Finance (BNEF) есебіне сәйкес 2015 жылы өсім алдыңғы жыл деңгейіне қарағанда 5% немесе 20 млрд. АҚШ долларын құрады (1.4.3-сурет).

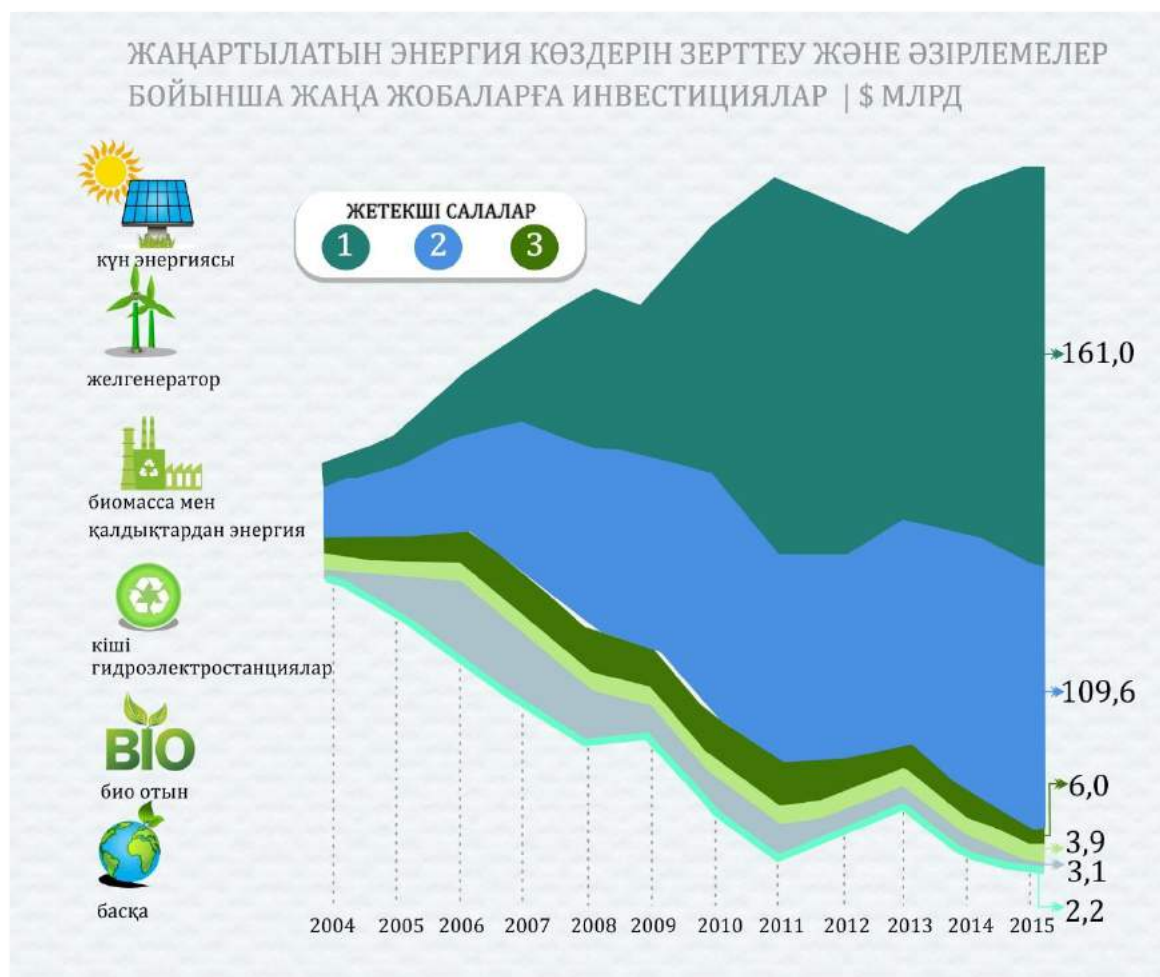
1.4.3- сурет. ЖЭК зерттеулер мен әзірлемелерге жаһандық инвестициялардың өсімі

¹⁹ Жасыл энергетиканы дамытуда Қазақстан артта қалды ма? 2016 жыл 20 мамыр. Ranking.kz.

Онжылдықта жаңартылатын энергияның түрлері бойынша зерттеулер мен әзірлемелерге инвестициялар құрылымы айтарлықтай өзгерді (1.4.4-сурет). Егер жел энергиясына инвестициялардың үлесі шамамен өзгермеген болса (шамамен 40%), онда күн энергиясының үлесі 22% -дан 56% -ға дейін өсті. Бүгінгі күні бұл сала ғылыми-зерттеу және тәжірибелік –конструкторлық жұмыстардың ең перспективалы бағыттары. Өткен онжылдықта танымал болған биоотынды жаппай өндіру және қалдықтардан энергия алу идеялары инвесторлар үшін тартымдылығын жоғалтты. Осылайша, 2005 жылы осы бағыттарға инвестициялардың барлығының 13% құраса, қазір тек 1-2% ғана.

Шағын гидроэлектростанциялар жағдайында жағдай ұқсас - 10% -нан 1% -ға дейін төмендеген. Сонымен бірге, ғалымдар геотермальды және мұхит энергиясының әлеуетін зерттеуге кіріспеген сияқты. Қалай болғанда да, соңғы 10 жылда осы бағыттағы инвестициялар аз болды.

2015 жылы географиялық тұрғыдан ғаламдық инвестициялардың өсуі Қытай мен АҚШ-та жобалардың есебінен қамтамасыз етілді.

1.4.4-сурет. ЖЭК-нің түрлеріне инвестициялардың құрылымы.

Еуропалық жел энергиясы қауымдастығының (EWEA) дерегі бойынша 2015 жылы Еуропа одағы елдерінде жел энергетикасын өндіру қуаты 12,8 ГВт-қа артып, 141,6 ГВт-қа жетті, бұл желді электр энергияны маңызды үшінші көзіне айналдырды. 2030 жылға қарай жел энергетикасы көмір мен газды айналып өтіп, Еуропада электр қуатын өндіретін ең ірі көз бола алады. 2020 жылға қарай ЕО-дағы жел электр қуатын өсімі 70 ГВт-қа жетуі мүмкін деп болжануда. Мұнда электр энергиясын тұтыну айтарлықтай жоғарлауы күтілмегендіктен, жаңа жел генерациясы, ең алдымен, ескірген атомдық (Германия) және көмір қондырғыларын ауыстыратын болады. Мәселен, Германияда 2015 жылдың бірінші жартыжылдығында орталығы ел аумағынан тыс жерде орналасқан 1,77 ГВт құрайтын жел электр орнатылды- бұл өткен өткен тарихқа қарағанда көп. Бұдан басқа, бұрын соңды Еуропада, бір жылда осынша оффшорлық жел қондырғылары орнатылмаған.

Бүгінде жыл сайын 20 ГВт жел генераторларын орната отырып, жел энергетикасында әлемдегі басымдықты Қытай алады. Түрлі бағалаулар бойынша, Қытай желісінің белгіленген сыйымдылығы 2020 жылдың аяғында 250 немесе тіпті 280 ГВт болуы мүмкін. Қытайдың жел электр станцияларының инжиниринг саласындағы жетістіктерін де айта кету керек. Қытай жаңартылатын энергия көздерімен қатар тиісті машина жасауды да дамып келеді. Мәселен, қытайлық Envision Мексикада 600 МВт болатын ең ірі жел паркін жасауға тапсырыс алды.

Чехияда атомдық және көмір энергетикасы алдыңғы қатарда дамығандықтан, оның ЖЭК өту тәсілдері қазақстандыққа ұқсас болғандықтан тәжірибесі қызықты. Осылайша, Қазақстан Республикасының Чехиядағы Елшілігінің материалдарына сәйкес, Чехиядағы «жасыл» энергетика секторы 2005 жылы парламентте жаңартылатын энергия көздерін қолдауға арналған Заңды мақұлдаған кезде, Германияның тәжірибесінен шабыттандырылған болатын. Осы пайда болған қолдау жүйесі жел қуаты мен энергияны биомассадан, сондай-ақ күн энергиясын пайдалануды біртіндеп ұлғайтуға итермеледі, ол қазіргі уақытта үй иелерін тұтынудың 10% -ын құрайды.

Дегенмен қиындықтар күн энергиясынан пайда болды. 2010 жылы фотогальваникалық технологияның құны едәуір төмендеген кезде, заңды үкімет уақытылы жауап қайтара алмай қалды, бұл инвесторлардың қуаты 2000 МВт болатын күн панельдерін орнатуына әсер етті. Осыдан кейін үкімет күн тәртібіне енгізілген күн энергиясын салық салуды енгізу жолымен тұрақсызданды, бұл заңмен кепілденген күн энергиясын пайдаланудан сенімді табысты төмендетуге әкелді. 2010 жылдан кейін күн панелдерін тек шатырларда орнатуға рұқсат берілді, ал 2014 жылдан бастап барлық қолдау бағдарламалары жойылды. Жаңа жел генераторлары саны бірлікпен бағаланады. 2014 жылы биогазбен жұмыс істейтін қондырғылары да күн батареялары сияқты жағдайға түсіп, қолдау бағдарламаларын жоғалтты.

Дегенмен, жаңа жағымды ынталандыру біртіндеп нәтиже бере бастайды. Мысалы, шатырларда орнатылған шағын күн модульдері үшін субсидиялар, сондай-ақ биогазбен жұмыс істейтін жылу станцияларына қолдау енгізілді. Бұдан басқа, Өнеркәсіп министрлігі Чехияның Күн энергетикасы ассоциациясының, Энергетикалық өзін-өзі қамтамасыз ету альянсының және басқа да коммерциялық бірлестіктердің шағын электр станцияларының жұмысына әкімшілік кедергілерді алып тастау туралы сын-

ескертуін ескерді. Бұл қолжетімділігі артып келе жатқан, жаңартылатын энергия көздеріне қызығушылықты арттыру үшін алғашқы серпін болды. Энергетика туралы заңға ұсынылған түзетулерге сәйкес 10 кВт-қа дейін кішігірім энергия көздері, желіге қосылғандығына қарамастан, лицензиялауды талап етпейтін болады. 2010 жылға арналған бастапқы, өте амбициалық жоспар болмаса да, жаңартылатын энергия көздерінің үлесін 13 пайыз нысаналы деңгейінде анықтады. 2016 жылдың басында жаңартылған жоспардың соңғы нұсқасында осы көрсеткіш 15,9 пайызға дейін артқан.

Көптеген шешуші нарықтарда жел электр станцияларының өндіретін электр қуатының құны бәсекеге қабілетті болып келеді²⁰. Осылайша, АҚШ-та, арзан табиғи газдың мол болуына қарамастан, жел электр станцияларынан электр энергиясын сағатына бір 25 доллар МВт /сағат сатуға ұзақ мерзімді келісімшарттар жасасу жағдайлары бар екендігі белгіленуде. Сатып алушылар электр қуаты газға қарағанда арзан (бұл жерде бағасы 32 доллар МВт/сағат жетеді) және шикізат нарығында бағалардың ауытқуына қарсы қосымша сақтандырылғандықтан жел энергетикасын таңдайды.

Форсайт 2050²¹ зерттеуіндегі McKinsey & Company деректеріне сәйкес соңғы 15 жылда жел және күн энергетикасы көптеген елдерден айтарлықтай қолдау алды. 2000 жылдың өзінде ЖЭҚ-ны қолдау құралдары тек кейбір дамыған елдерде болды. Дегенмен, 2016 жылға қарай жағдай әлемдегі көптеген елдерде түбегейлі өзгеріп отырады және жеңілдетілген тарифтер, аукциондар, салық жеңілдіктері, жаңартылатын энергия стандарты, бажсыз импорт, жаңартылатын энергетика сертификаттары және т.б. сияқты жаңартылатын энергия көздерін қолдауға арналған көптеген құралдар қолданылады. Қазірдің өзінде дәстүрлі энергия көздерінен генерация арқылы бәсекеге қабілетті рекордты төмен құны бар күн немесе жел электр станцияларынан электр энергиясын өндіруді қамтамасыз ететін жобалар бар. Мысалы, 2016 жылы Jinko Solar мен Marubeni Абу-Дабиде қуаттылығы 350 МВт болатын күн электр станциясын салу үшін рекордты төмен бағамен кВт/сағатына 2,4 цент АҚШ доллармен жеңіп алды. Тіпті Данияда күннің ең жақсы жағдайлары болмағандығын айта кету керек, тендерге рекордты төмен бағамен кВт/сағатына 4,7 цент АҚШ доллармен жеңіп алынып, дәстүрлі электр энергиясын өндіру көздерімен бәсекелесе алады.

2016 жылы күн (фотоэлектрлік) энергетикасында белгіленген қуаттылықтың артуы түрлі аналитиктердің бағалауы бойынша 70-76 ГВт²⁵ болады, ал әлемдегі фотоэлектрлік электр станцияларының белгіленген қуаты 295 ГВт-қа жетеді. Бұл абсолюттік рекорд. Бұрын (осы рекордқа дейін), 2015 жылы 50 ГВт-тан сәл астам іске қосылған. Сонымен бірге, Mercor Capital сарапшылары өсім 76 ГВт-қа жетеді деп күтеді, бұл негізінен Қытайдағы

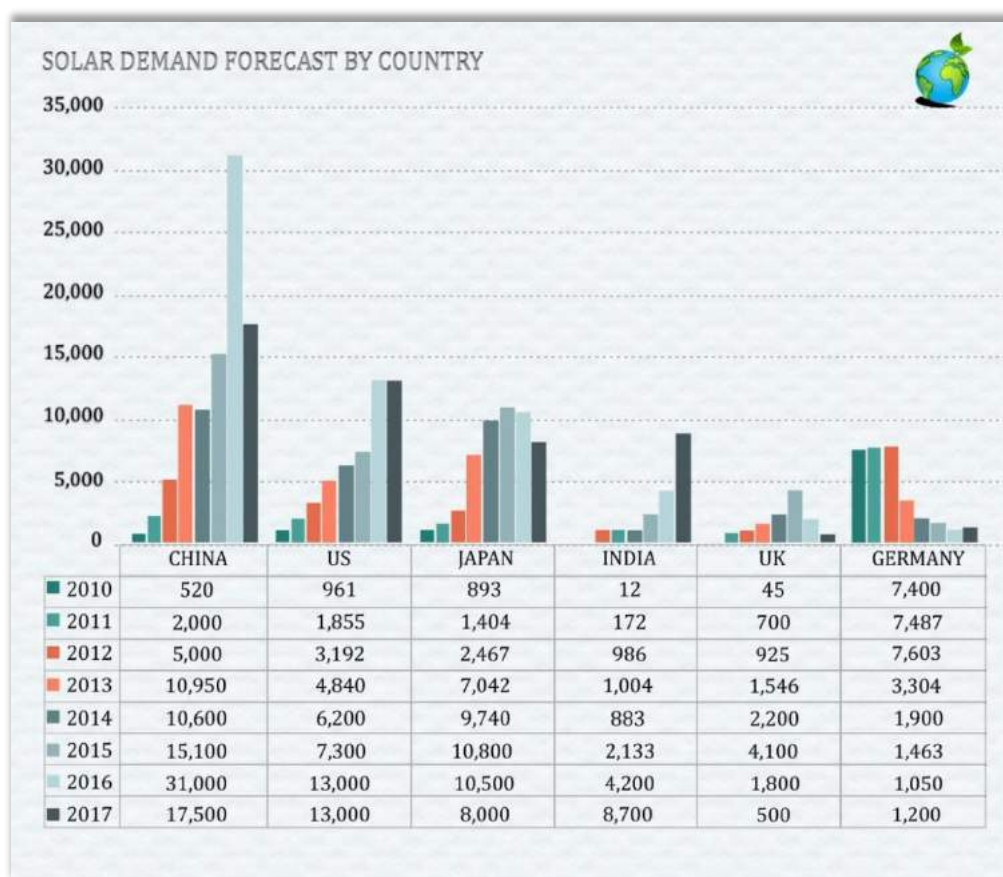
²⁰ <http://elitetrader.ru/index.php?newsid=274308>

²¹ Форсайт-2050. Энергияның жаңа әлемі және ондағы Қазақстанның орыны McKinsey & Company. 2017

күн қуаттарының іске қосуды жоғары бағалауға байланысты (31 ГВт, соның ішінде жылдың бірінші жартыжылдықта 22 ГВт).

Сонымен қатар, ағымдағы жылы күн модульдеріне бағаның айтарлықтай төмендеуін - жыл басынан бері шамамен 30% (бірнеше онжылдықтар ішінде есептелген күн панельдері үшін «оқыту коэффициенті» 20-26% құрайды) оның орнын Қытайда төмендеу толтыра алады.

Зерттеушілер АҚШ үшін 2016 және 2017 жылдары жылына 13 ГВт қуатты тұрақты дамуды күтеді. Үндістанда күн электр станцияларының жаңа құрылысы көлемінің айтарлықтай өсетін болады. Бұл 2022 жылға қарай 100 ГВт үкіметтің жоспарын іске асыру үшін қажет. Ал Еуропалық нарықта өзгеріс байқалмайды. Мұнда тек Германия мен Франция қайта жаңартылатын энергияны өте белсенді дамытуды жоспарлағандықтан, келесі жылы 1 ГВт жаңа күн электр стансаларының белгісінен аса алады. 2017 жылы Латын Америкасы, Оңтүстік Африка және Сауд Арабиясы өсетін нарық бола алады (1.4.5-сурет).

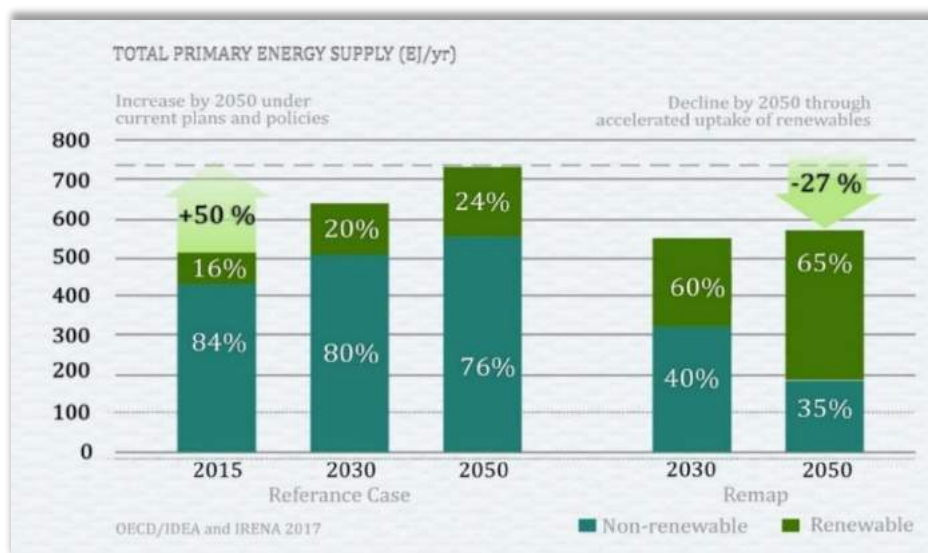
1.4.5- сурет. Жаңартылатын энергия көздері нарығының өсуі

Осылайша, көмірсутегі бағасының үш жылдық төмендеуі жаңартылатын энергия көздерін дамытудың төмендетпей, керісінше, жаңа фотоэлектрлі генерация көлемін жыл сайын ұлғайтумен ілесе жүрді.

IRENA және ЭЫДҰ²² деректері бойынша декорбонизацияны қамтамасыз ету және климаттық мақсаттарға қол жеткізу үшін адамзат пайдаланатын бастапқы энергия көздеріндегі жаңартылатын энергия көздерінің үлесі 2050 жылға қарай 65% -ға дейін және электр энергиясын өндіруде 80% -ға дейін жоғарлауы тиіс (1.4.6-сурет).

Әрине, энергетикалық жүйенің елеулі трансформациясы елеулі инвестицияларды қажет етеді - IRENA калькуляциясына сәйкес, 2050 жылға қарай қосымша 29\$ триллион. Бұл мүмкін емес көрсеткіш, сонымен бірге - жаһандық ЖІӨ-нің (0,4%) шағын бөлігі ғана.

Бұдан басқа, мұндай инвестициялар 2050 жылға қарай жаһандық ЖІӨ-ні 0,8% -ға (1,6 трлн. АҚШ доллары) арттыратындығы, бастапқы салалардағы жұмыс орындарының жоғалуын өтейтіндігі және қосымша жұмыс орындарын құрып, ауа ластануының төмендеуінің есебінен халықтың әл-ауқатын жақсартындығы баяндамада айтылған.

1.4.6- сурет. Дүниежүзінде электр энергиясын өндіруде ЖЭК үлесін болжау²²

2011 жылдың қыркүйегінде БҰҰ Бас хатшысы Пан Ги Мун «Баршаға арналған тұрақты энергетика» бастамасын ұсынды және 2030 жылға үш мақсат қойылған:

-заманауи энергетикалық қызметтерге баршаға қол жеткізуді қамтамасыз ету;

-әлемдік энергетикалық баланста жаңартылатын энергия көздерінің үлесін екі есеге арттыру;

-Энергия тиімділігінің ғаламдық деңгейін екі есеге арттыру.

Сондай-ақ 2015 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған орнықты даму мақсаттарының бірі 2030 жылға дейін сенімді, тұрақты және заманауи

²² Форсайт-2050. Энергияның жаңа әлемі және ондағы Қазақстанның орыны McKinsey & Company. 2017

энергияға қол жеткізуді қамтамасыз етуге шақырады.

Бұл мақсаттар барлық елдер үшін жаңартылатын көздерді дамыту саласында бағыт болуы тиіс.

Жаңартылатын көздерді дамыту негізгі мақсаты климаттың өзгеру қатеріне жаһандық реакцияларды күшейту болып табылатын Париж келісімін іске асыруда үлкен рөл атқарады. Келісімге сәйкес, елдерде парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша ұлттық міндеттемелер қабылдануы тиіс, оған ЖЭК ықпал етеді.

Бүкіләлемдік банктің сарапшыларының пікірінше, дүниежүзілік энергетикада ЖЭК енгізуге энергияны сақтау технологиялары ықпал ете алады, себебі желілік аккумуляторлы батареялар өз экономикалық мақсаттылығының шегіне жеткен. Энергияның жинақталуы күн мен жел энергиясы ресурстарының қолжетімділігінде шыңдарды мен төмендеуін теңестіруге көмектеседі және электр энергиясын генерациядан бастап ең жоғары сұраныс кезеңіне дейін таратуды қамтамасыз етеді. Энергетикалық жүйелердің операторлары жаңартылатын жел және күн энергиясы есебінен тасымалдаудың 10 пайызы қамтамасыз етілгенде энергияны сақтауға қаражат салуды бастайды.

Бұл технологияның артықшылықтары Солтүстік Америка мен Еуропаның нарығында байқалды, онда бірнеше тасымалдаушы бәсекеге қабілетті технологиялар мен шешімдер ұсынады.

Халықаралық қаржы корпорациясының (ХҚК) жақында жүргізген зерттеуі деректеріне сәйкес Дүниежүзілік банктің және АҚШ Энергетика министрлігінің энергетика секторында басқару жүйесін дамытуға ықпал ету бағдарламасында (ESMAP) келесі он жылдықта дамушы нарықтардағы энергияны жинақтау жүйесін күшейту нәтижесінде қазіргі уақыттағы 5 ГВт қуаттылық көрсеткішінен бастап жылына 40% өсіп, энергияны жинақтаудың жаңа қуаты шамамен 80 ГВт көлеміне жететін болады.

Энергияны жинақтау технологиясын қолдау - мерзімді электр қуатын өшіргеннен кейін жаңартылатын энергия көздерін қамтуды және пайдалануды кеңейту құралы ретінде стратегиялық бағыт болып табылады. Энергияны жинақтау ХҚК-тың генерация мен тиімділікті қоса алғандағы экологиялық таза энергетика активтерін біріктірудегі негізгі үшінші компонент болады. Енді құрылып келе жатқан нарықтарда күн фотоэлектрлі панелдерін сатып алуды жеңілдету және жеделдетуге бағытталған Дүниежүзілік банк тобының бағдарламасына энергияны сақтау мәселелерін, оған шығындар болашақта төмендеген бойда кеңейтіліп қосылуы мүмкін.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Тізбеге сәйкес Қазақстанда шамамен жалпы қуаты 2 ГВт (22 жел электр станциясы – 957 МВт, 18 күн электр станциясы – 750 МВт, 13 гидро электр станциясы- 268 МВт) болатын 53 жаңартылатын энергия көздерінің объектілерін енгізу жоспарлануда. Бұдан басқа, Министрлікпен жаңартылатын энергия көздері секторын дамытудың нысаналы көрсеткіштері және осы нысаналы көрсеткіштер мен Біріңғай электр энергетикалық жүйенің (БЭЖ) шекті қуатын ескере отырып Жаңартылатын энергия көздері объектілерін орналастыру жоспары бекітілген.

Дүниежүзілік банк 2017 жылдың ақпан айының аяғында Қазақстанның электр энергетикалық секторына талдау ²³ жасады. Дүниежүзілік банк энергетика саласында тұрақты даму мақсаттарына жету үшін келесі (банкпен қолданылуы мүмкін) бағыттарды ұсынды:

1. Заманауи энергия көздеріне және қауіпсіздікке қол жеткізу саласында:
- қазіргі уақытта қол жетімсіз заманауи энергия көздеріне қол жеткізуді тікелей неесе жанама түрде қолжетімді етуге ынталандыру;
- электр энергиясын сенімді жеткізу;
- көміртекті отынды жағудан туындаған денсаулыққа кері әсерді төмендету.

2. Энергия тиімділігінің әлеуетін іске асыру саласында:
- қолданыстағы генераторлық станцияларды қалпына келтіру және жаңғырту;
- электр энергетикасы мен газды беру және электр желілерін таратуда энергия тиімділікті басқару бағдарламаларының жоғалуын айтарлықтай төмендету.

Дүниежүзілік банктің ұсыныстары «Жасыл экономика» тұжырымдамасының бағыттарымен сәйкес келе бермейтіндігін көруге болады.

Бұдан басқа, Дүниежүзілік банк мынадай қосымша көрсеткіштерді ұсынады:

- қосылған үй шаруашылықтарының саны;
- CO2 шығарындыларын болжамды МВт-ке азайту;
- жан басына шаққандағы бастапқы энергияны тұтыну.

Қолданыстағы мемлекеттік және өңірлік бағдарламаларды осы көрсеткіштермен толықтыруы қажет.

Сонымен қатар, Энергетика министрлігі ЖЭК –ты ЕАҚ –дан электр энергиясын сатып алу міндеттерінің және ЖЭКті одан әрі дамыту кезінде аукцион механизмдерін енгізудің орнына, ЖЭК жобаларын шартты тұтынушылардың өздеріне сату құқығын беру бойынша жұмыс жүргізуде.

Энергетика министрлігінің пікірі бойынша, жаңартылатын энергияны дамытудың келесі кезеңінде екі маңызды міндетті шешу қажет: біріншіден – ең тиімді ЖЭК жобаларын таңдап, дұрыс инвесторлармен, ең жақсы технологиямен іске асыру қажет. Екінші маңызды міндет ЖЖК-тің ел экономикасына жүктемесін төмендету болып табылады. Осы екі тапсырманы Қазақстанда инвестиция салуды тартымды қыла отырып, осы мақсаттарды аукциондар арқылы шешуге болады.

Тұтастай алғанда, аукциондар орналастыру жоспары мен нысаналы индикаторларды ескере отырып жүргізіледі. Министрлік:

- іріктеу параметрлерін (маргиналды баға, аймақ, көлем, техникалық және қаржылық талаптар);
- аукционның ұйымдастырушысы;

²³ Электр энергетикасы Қазақстанда: кері реформалар. 2017 жыл 27 наурыз.
https://forbes.kz/process/energetics/elektroenergetika_v_kazahstane_reformyi_naoborot

- инвесторларды алдындағы алдын ала бағалауды анықтайды.

Осыдан кейін жобаларды іріктеу ең төмен бағалар бойынша жүзеге асырылады.

Сонымен қатар, Қазақстанда 1000-нан астам шаруа және фермерлік қожалығы, сондай-ақ жалпы немесе қажетті көлемде электр қуатымен қамтамасыз етілмеген шағын елді мекендер бар. Ұлттық экономика министрлігінің ресми ақпараты бойынша 2014 жылы ауылдық елді мекендердің әлеуметтік-экономикалық даму мониторингінің нәтижесі бойынша, 6838 ауылдық елді мекеннің (бұдан әрі - АЕМ) арасында 50 елді-мекенде орталықтандырылған энергия көзімен қамтамасыздандырылған, мұнда жаңартылатын энергия көздерін пайдалануға болады. Жалпы жағдайда барлық электр желілерінің инфрақұрылымы қараусыз қалған және жөндеу мен қалпына келтіруді қажет етеді.

Электр энергиясының болуынан сумен қамтамасыз ету де байланысты, бірақ тіпті 3211 елді-мекен орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілмеген. Сонымен қатар өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасының шеңберінде 2021 АЕМ орталықтандырылған сумен жабдықтау, олардың ішінде 78 тірек ауыл, агломерацияда орналасқан 174 ауыл және 613 шекара маңындағы елді мекендерде басымдық ретінде қамтамасыз ету жоспарлануда.

Мұндай жағдайда, электр қуатына қол жеткізе алмайтын, әсіресе желілік инфрақұрылымды салу немесе қалпына келтіру экономикалық жағынан орынсыз болған жерлерде, шағын шаруа қожалықтары мен басқа да тұтынушылардың қолдауы қажет.

Мысалы, Оңтүстік Қазақстан облысы қашықтағы ауылдарды (орталықтандырылған электрмен жабдықтауға қосылуға болмайтын) электрмен және сумен жабдықтау бойынша пилоттық 2 жоба ұсыныды: Қазығұрт ауданындағы Өгем елді мекенінде (116 тұрғын), Түркістан ауданындағы Егісқар елді мекенінде (70 адам).

Қарқынды дамып келе жатқан ЖЭК секторымен электр энергетикасы саласының тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін, Қазақстан электр энергетикалық қауымдастығының пікірінше, мыналарды қамтамасыз ету қажет²⁴:

1) еліміздің энергетикалық кешенін дамыту жоспарларымен тығыз байланыста болатын жаңартылатын энергия көздерін дамытудың кешенді жоспарын әзірлеу;

2) ЖЭК құнын төмендетуді ынталандыру мақсатында ЖЭК жобалары бойынша аукциондық жүйені енгізу;

3) ЖЭК жобаларын мемлекеттік реттеу;

4) ЖЭК-ты сатып алынатын электр энергиясына тарифтерді өзгерту кезінде қолданыстағы заңнамаға энергия өндіруші ұйымдардың тарифтеріне немесе басқа да өтемақы әдістеріне тиісті өзгерістер енгізу тетігін қарастыру.

5) жергілікті жаңаратын энергия көздерін (шалғай ауылдық жерлерде, сондай-ақ ірі мегаполистерде, желілермен байланысты емес қуаттылығы

²⁴ Қазақстан электр энергетикалық қауымдастығы. ҚР Энергетика министрлігіне хат, 2017ж. 17.03. шығ. № 346/1.

төмен күн батареяларын, жел энергетикасы) дамыту.

2017 жылдың мамыр айында Энергетика министрлігі БҰҰДБ-мен бірлесіп, Күн ресурстарының атласын іске қосты (веб-сайт - atlassolar.kz). Атлас Қазақстанның күн ресурстарын кеңістіктік бөлу үшін бірыңғай деректер қоймасын құруға көмектеседі және оған қол жетімділікті қамтамасыз етеді. Күн сәулесінің инсоляциясының дәрежесін онлайн режимде анықтауға мүмкіндік береді, яғни әртүрлі аймақтарға түсетін күн сәулесінің қарқындылығын, тіпті белгілі бір аймақ бойынша жеке қарау мүмкіндігі атластың құндылығын анықтайды. Инвесторлар мен мемлекеттік басқару органдарынан басқа, Атлас жобалау институттарына, энергияны генерациялайтын станциялар мен аумақтарды энергиямен жабдықтау жүйелерін жобалаушы ұйымдарға, фотоэлектр станцияларын, су жылытқыш қондырғыларды сату мен орналастырумен және олардың пайдаланушыларына, ғылыми ұйымдарға, магистранттар мен студенттерге пайдалы.

Қоқыс үйінділері газының техникалық әлеуеті Қазақстанда қолданылмайды, қоқыс үйіндісінің жану жылуын дұрыс пайдаланғанда, ол 3,75 МВт * сағ электр энергиясы мен қосымша 7,5 МВт* сағ жылу энергиясын құрайды (1.4.6-кесте)²⁵.

1.4.6 – кесте. Қазақстан Республикасында биогаз бен қоқыс үйіндісі газының жылдық өндірісінің әлеуетін жинақтап бағалау

Биомассаларды қайта өңдеу технологиясы	Қалдықтардың жылдық көлемі	Биогаздың шығуы, млн м ³	Энергияның әлеуеті, млн кВт*ч
Мал шаруашылығы қалдықтарын қайта өңдеу	50,2 млн тонн	1507	2260,7
Ауыл шаруашылығы қалдықтарын қайта өңдеу (дәнді дақылдар және бұршақтар дақылдары)	4,6 млн тонн	230	345
Коммуналдық және тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу	24 млн м ³	2,5	11,25
Барлығы:			2616,95

Қазіргі уақытта үйінді газдарын алуға жарамды толған қоқыс үйінділері мен полигондары 5 мың га алаңды алып жатыр. Осы аудандарда газдың нақты шығымы қатты тұрмыстық қатты қалдықтардың 120-400 м³ / тонна құрайды. Осылайша, электр энергиясын өндіруге қол жетімді биогаз әлеуеті жылына 1 млрд м³-тан асады. Өкінішке орай, 1999-2013 жж. мемлекеттік

²⁵ Қазақстанның 21 ғасырдағы Жасыл энергетикасы: мифтер, шындық және перспективалар О.Б. Антонов, «Aikona Media» ЖШС, Алматы, Қазақстан. <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/862rus.pdf>

бағдарламаларда биопотенциалды іске асыруға арналған жобалар көзделмеген. Тұжырымдаманы одан әрі іске асыру кезінде осындай жобаларды қарастыру қажет.

1.5 ҚАЛДЫҚТАРДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІ

АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

Қалдықтарды басқару «Жасыл экономикаға» көшудің басты бағыттарының бірі болып табылады. Бұл ретте, тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару саласындағы Қазақстандық саясат:

- қайталама шикізаттан өнім ала отырып қалдықтарды қайта өңдеу секторын дамыту;

- қалдықтарды орналастыру объектілерін экологиялық талаптарға және санитарлық нормаларға сәйкес келтіру,

- халықты қоқыс шығару қызметтерімен қамтамасыз ету,

- қалдықтарды өңдеу секторына инвестицияларды тарту, оның ішінде мемлекеттік-жеке меншік серіктестікке бағытталған.

Тұжырымдамада қол жеткізуді талап ететін мақсаттар анықталған:

- қалдықтарды 2030 жылға қарсы 40%-ға, ал 2050 жылға қарсы – 50 %-ға дейін қайта өңдеу;

- 2030 жылға қарсы ТҚҚ халықтан шығаруды 100-% қамтамасыз ету;

- 2030 жылға қарсы тұрмыстық қатты қалдықтар полигондарының 95 %-ын экологиялық талаптар мен санитарлық қағидаларға сәйкестендіру.

Қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізу, Жасыл экономика бойынша тұжырымдамада, облыстық және Астана мен Алматы қалаларының экология департаменттерімен берілген ақпараттың және ҚР ЭМ 2015 жылғы 9 шілдедегі № 476 бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарына қосылған энергетика және қоршаған ортаны қорғау салаларында көрсеткіштерді есептеу бойынша әдістеме» және ҚР ЭМ 2016 жылғы 22 маусымдағы № 268 бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарына қосылған энергетика, мұнай-газ өнеркәсібі және қоршаған ортаны қорғау салаларында көрсеткіштерді есептеу бойынша әдістеме» негізінде есептелген. Барлық нәтижелер 1.5.1-кестеге жинақталған.

1.5.1-кесте. Қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер және 2016 жылға дейін оларға қол жеткізу

№	Атауы	Индикатор	2013	2014	2015	2016
1	Тұрмыстық қатты қалдықтарды шығарумен тұрғындарды жабу	2030 жылға қарай 100%	-	71	59	66
2	Қоқысты санитарлық сақтау	2030жылға қарай 95 %	-	22	11,34	15
3	Өндірістік және тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу үлесі	2030жылға қарай 40 %	-	25,21	24,92	29,4
4	Өндіріс қалдықтарының түзілуіне оларды өңдеу және кәдеге жарату үлесі,%		-	23	23,12	26,8
5	Тұрмыстық қатты қалдықтардың түзілуіне оларды өңдеу және кәдеге жарату үлесі,%		-	2,6	1,8	2,6

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2014 жылғы 23 желтоқсандағы № 166 бұйрығымен бекітілген Балық көрсеткіштер тізбесіне, қалдықтарды басқару мәселелеріне қатысты, аумақтарды дамыту бағдарламасына қосу үшін келесі көрсеткіштер (кесте 1.5.2)²⁶.

²⁶ Базалық көрсеткіштер тізімі. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2014 жылғы 23 желтоқсандағы №166 бұйрығы.

1.5.2- кесте. ҚР аумақтары үшін Базалық тізбеге қосылған қалдықтар бойынша көрсеткіштер

Тұрмыстық қатты қалдықтардың түзілуіне байланысты оларды кәдеге жарату үлесі	%	мамыр (жылдық)	ЖАО ведомстволық есептері
Облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	ақпан (жылдық)	ЖАО ведомстволық есептері
Экологиялық талаптар мен санитариялық қағидаларға сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (оларды орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	ақпан (жылдық)	ЖАО ведомстволық есептері

Қалдықтарды басқару, қайталама шикізат нарығында жұмысты реттеу және жүйелеу мәселелері бойынша Тұжырымдаманың принциптері мен мақсаттарын іске асыру мақсатында, экологиялық заңнаманы жетілдіру бойынша жұмыс жүргізілді, атап айтқанда:

- «коммуналдық қалдықтарды бөлек жинау», «қайталама шикізат» түсініктері енгізілді;

- қайталама шикізатқа, қауіпті қалдықтардың кейбір түрлерін бөліп жинау және кәдеге жарату, тұтыну қалдықтарын қайталама шикізатқа айналдыру талаптары белгіленді;

- қалдықтардың кейбір түрлерін (электрондық және электр құралдар, құрамында сынабы бар қалдықтар, батарейкалар, аккумуляторлар) бөлек жинау бойынша талаптар оларды алдын ала қайта өңдеместен полигондарда көмуге тиым салынды, сонымен қатар белгіленді;

- қалдықтардың кейбір түрлерін, оларды алдын ала қайта өңдеместен полигондарда көмуге тиым салынды, сонымен қатар кейбір қосымша заттармен толықтырылған қалдықтарды 2016 жылдың 30 маусымынан және 2019 жылдың 1 қаңтарынан бастап көмуге тиым салынған қалдықтардың тізімі бекітілді. Осы уақытта жергілікті атқарушы органдар мен кәсіпорындар, елдің аймақтарында оларды бөліп жинау мен қайта өңдеу бойынша сәйкес инфрақұрылымды құру үшін іс-шаралар құра алады.

- қалдықтар нарығында жұмыс істейтін кәсіпорындарға талаптар

белгілейтін жалпыға ортақ ұлттық стандарттарды енгізу қарастырылған;

- әр операцияға жеке тариф қарастырылған, Тұрмыстық қатты қалдықтарды жинауға, әкетуге, кәдеге жаратуға, қайта өңдеуге және көмуге арналған тарифті есептеу әдістемесі бекітілгін;

- автомобильдерге, шиналарға, майларға және аккумуляторларға, ТҚҚ – ның кейбір түрлеріне (орамалар, электр құралдары) өндірушілердің (импорттаушылардың) кеңейтілген міндеттемелері (бұдан әрі – ӨҚМ). ӨҚМ – ны енгізу ТҚҚ-ның кейбір түрлерін: пластикті, полиэтиленді, макулатураны, әйнекті қайта өңдеуді дамытуға ықпал етеді және көмілетін қалдықтардың көлемін шамамен 40 %-ға қысқартатын болады. Қазақстан Республикасындағы Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы Заңға өзгертулер енгізілгін, оған сәйкес әкімдіктер коммуналдық қалдықтарды жинауды, қайта өңдеуді және кәдеге жаратужы қамтамасыз етеді.

«Мемлекеттік сатып алу туралы» заңында мемлекеттік сатып алу кезінде Қазақстан Республикасы аумағында қайталама шикізаттан өндірілген тауарларға басымдылық беру қарастырылған.

ТҚҚ проблемасын кешенді шешу үшін жергілікті атқарушы органдармен келісе отырып Энергетика министрлігімен төмендегі сұрақтар қарастырылған Жол карталары әзірленіп, бекітілген:

-халықты ТҚҚ жинау және шығару қызметімен қамтамасыз ету;

- бөліп жинауды енгізу және сұрыптау жолдарын орналастыру;

- биогаз немесе компостты ала отырып органикалық қалдықтарды қайта өңдеу;

- қалдықтарды қайта өңдеу бойынша кіші және орта бизнесті дамыту;

- ТҚҚ ескі полигондарын қалпына келтіру және жаңаларын салу, биогаз алу.

Қазақстан үшін халықтың экологиялық мәдениетін жоғарлату маңызды мәселе болып табылады. Сол себепті, Жол карталарына халықтың экологиялық сауаттылығын арттыру және оларды ТҚҚ бөліп жинау процессіне тарту үшін халыққа насихат жүргізуге арналған іс-шараларды (кездесулер, брошюралар, парақшалар, бейне-роликтер, оқу орындарындағы дәрістер, акциялар және т.б.) қамтиды.

Жол карталарын іске асыру:

- ТҚҚ-ның жалпы массасынан одан әрі өңдеуге жарамды қайталама шикізатты максималды түрде алу;

- бұдан да сапалы қайталама шикізатты алу, қайталама шикізат нарығын дамыту және полигонда орналастырылған қалдықтардың көлемін азайту, полигондардың қызмет мерзімін ұзарту;

- шағын және орта бизнес кәсіпорындарында қайта өңдеу көлемдерін ұлғайту, жаңа өнімдерді шығаруды жетілдіру;

- жаңа жұмыс орындарын құру;

- елді мекендердің санитарлық жағдайын жақсарту;

- полигондардың қызмет ету мерзімін ұзарту, тиісінше, жаңа полигондарды салу үшін бюджеттік шығындарды азайту.

Тұрмыстық қатты қалдықтарға инвестицияларды негіздеу жөніндегі жоба (бұдан әрі - Инвестициялық негіздеулер) жүзеге асырылды. Жобаның бірінші кезеңінде 7 қала (Ақтөбе, Атырау, Қарағанды, Қостанай, Павлодар, Талдықорған, Тараз) үшін Инвестициялық негіздемелер әзірленді және одан әрі жұмыс істеу үшін республикалық меншіктен сәйкес облыстың коммуналдық меншігіне тапсырылды.

Екінші және үшінші кезеңдерде 20 елді мекен үшін әзірлеу жоспарланған болатын. Алайда, «Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару деңгейлері арасында өкілеттіктердің аражігін ажырату жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 25 тамыздағы № 898 Жарлығының 3-тармағының 4-тармақшасына сәйкес «коммуналдық қалдықтармен жұмыс істеу саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру» қызметі орталық орындаушы органнан жергілікті атқарушы органдардың құзыретіне тапсырылды. Сол себепті, Инвестициялық негіздемелерді әзірлеу бойынша екінші және үшінші кезеңдерін орындау жергілікті атқарушы органдар арқылы жүзеге асырылуы тиіс болатын.

Инвестициялық негіздемелер, экологиялық таза және тәжірибеде тексерілген механикалық және биологиялық өңдеу (сұрыптау, қайталама шикізатты алу, қайта өңдеу, компост және биогазды қоса алғанда) технологияларын, бөліп жинауды енгізуді, мамандандырылған қондырғылар мен техниканы сатып алуды, жаңа полигондарды салу мен істен шыққан қоқыс үйінділерін рекультивациялауды, сондай-ақ құрылыстың жалпы құны мен мерзімін қарастырады.

Қазақстан Республикасының жасыл экономикаға көшу жөніндегі тұжырымдаманы 2014-2020 жылдары орындау аясында ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 9 маусымында № 634 қаулысымен «Тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару жүйесін жаңғыртудың 2014 – 2050 жылдарға арналған бағдарламасы» бекітілген. «100 нақты қадам – Ұлт жоспары» ҚР Президенті Бағдарламасының 92- қадамын іске асыру үшін, Үкіметтік бағдарламалардың тізбесін бекіту және Қазақстан Республикасы Үкіметінің кейбір шешімдерінің күші жойылды деп тану туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 30 желтоқсандағы № 1136 қаулысының 2-тармағымен күші жойылды.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 7 қазандағы № 1056 қаулысымен бекітілген Салалық бағдарламалар тізбесінің 5-тармағында ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 9 маусымдағы № 634 қаулысымен бекітілген «Тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару жүйесін жаңғыртудың 2014 – 2050 жылдарға арналған бағдарламасы» (бұдан әрі – Бағдарлама) бекітілген.

Сондықтан, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 тамыздағы № 484 қаулысымен бағдарламаның күші жойылды деп танылған.

Сондай-ақ Қазақстанда 2014 жылы «Жасыл Даму» салалық бағдарламасының күші жойылғаннан кейін, қауіпті қалдықтар мәселесі жөніндегі мемлекеттік іс-қимылдарды анықтайтын жалғыз құжат - Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің 2014 жылғы 28 қазандағы № 79 бұйрығымен бекітілген, 2014 - 2018 жылдарға арналған Стратегиялық жоспары болып табылады.

Елдегі тұрмыстық қатты қалдықтардың жыл сайынғы көлемі 5-6 млн тоннаны құрайды, оның 3% -ы қайта өңделеді, ал қалған көлемі (шамамен 97%) полигондар мен үйінділерде орналастырылады. Халықтың жалпы саны 17 926 500 адам болғанда, елдің бір тұрғынына тұрмыстық қатты қалдықтардың пайда болудың жыл сайынғы көлемі 280-330 кг құрайды.

Бүгінгі күні, қоқыс жинау бойынша қызмет халықтың 66,4% қамтыған. Осы қызметпен негізінен ауылдық аймақтар қамтылмаған. Ауылдық жерлерде қоқыс жинау және шығару жүйесін реттеу, сондай-ақ қашықтықтағы және шағын ауылдардан, шаруа қожалықтарынан және басқа да елді мекендерден қоқысты шығаруды ұйымдастыру үшін экономикалық маңыздылығына талдау жүргізу қажет. Тұрмыстық қатты қалдықтарды жинау және шығарудың барлық жерде болмауы және жүйенің жеткіліксіз дамуы, тиісті инфрақұрылымның жетіспеушілігі және қалдықтарды басқару жүйесін жетілдірмеу, бей-берекет қалдықтар үйінділерінің пайда болуына алып келеді.

Тұрмыстық қатты қалдықтардың жыл сайынғы көлемінің шамамен 2-4%-ы қайта өңделеді (2016 жылы, 2,6%, 2017 жылдың 6 айында, 7,75% сұрыпталған, оның 2,6% қайта өңделген).

Дүниежүзілік банк деректері бойынша Батыс Еуропа елдерінде соңғы 15-20 жылда алынатын өнімдердің сапасы нашар болатындықтан және аз кіріс шығындарды өтемейтіндіктен аралас қалдықтарды өңдейтін қондырғылар салынбаған.

Аралас қоқыстың тек 10-15% өңдеуге жарамды, ал сұрыпталған шикізаттың тек 10-15% ғана қалдық ретінде полигондарда орналастырады, ал қалған бөлігі қайта өңделеді. Сондықтан, сапалы қайталама шикізат алу және максималды тару үшін, қатты қалдықтарды бөліп жинауды енгізу қажет. Осылайша, ТҚҚ пайда болу көзінен бастап бөліп жинау Ақмола (Көкшетау қ., Щучинск аудан орталықтарында, Степногорск, Атбасар, Бурабай кенті), Ақтөбе (Ақтөбе, Алға қалаларында, Шұбарқұдық кентінде), Алматы (Талдықорған қ.), Атырау (Атырау қ. Қызылқоға ауданы), Жамбыл (Тараз қ.), Батыс Қазақстан, Қарағанды (Теміртау, Қарағанды қалаларында), Қостанай (Рудный Қостанай Жітіқара қалаларында, Затобольск кентінде), Маңғыстау (Ақтау қ.), Солтүстік Қазақстан (Петропавл қ.), Оңтүстік Қазақстан (Шымкент қ.) облыстарында Астана қаласында енгізілуде. Ақмола облысында, Батыс Қазақстан облысының қалалары мен аудан орталықтарында қайталама шикізатты жинау бекеттері орналастырылған. Өзге аймақтарда (Шығыс Қазақстан, Қызылорда, Павлодар облыстары, Алматы) бөліп жинау енгізілмеген. Аталған аймақтарда осы мәселе қарастырылуда.

Қалдықтарды сұрыптау желілері Ақтөбе, Талдықорған, Семей, Қарағанды, Теміртау, Қостанай, Жаңаөзен, Петропавл, Шымкент, Астана қалаларында орналастырылған. Қостанай облысының Лисаковск қаласында, Затобольск кентінде және Федоровка ауылдарында, сондай-ақ Оңтүстік Қазақстан облысының Кентау, Түркістан қалаларында және Мақтаарал ауданда қалдықтарды ТҚҚ полигондарында қолмен сұрыптау жүргізіледі. Сұрыпталған қайталама шикізат басқа мекемелерге қайта өңдеуге жіберіледі.

Астана және Жаңаөзен қалаларында орналасқан қоқыс өңдейтін зауыттарда ТҚҚ сұрыптаумен ғана айналысады. Қайталама шикізаттан өнім өндіру, өнімнің өз құқының жоғары болғандықтан тиімсіз болып табылады. Ағымдағы жылы Алматы облысының Жаркент қаласында 10 мың тонна пиролиз әдісімен қалдықтарды өңдеу зауыты пайдалануға берілді. Шымкент

қаласында, 2017 жылдың соңына дейін «Green Technology Industries» ЖШС ПЭТ-қалдықтарын қайта өңдеу зауытының құрылысын аяқтауды жоспарлап отыр. Кәсіпорынның жоспарлы қуаты жылына 100 мың тонна ПЭТ-қалдықты құрайды.

2016 жылдан бастап ӨҚМ автомобильдер мен олардың компоненттеріне енгізілген, екінші кезеңде 2017 жылдан бастап - электр жабдықтары (бұдан әрі - ЭЖ) және коммуналдық қалдықтардың 40-50% құрайтын, орамаларға (пластик, қағаз, шыны, металл) үшін енгізілді. Орамаларға және ЭЖ өндірушілерінен және импорттаушылардан 2018 жылдан төлем алу жоспарланған. Қазіргі уақытта ӨҚМ Операторлары төлем сомасын есептеу үшін зерттеулер жүргізуде.

ӨҚМ құрамына кіретін қалдықтарды (өнімдерді) жинайумен, қайта өңдеумен және кәдеге жаратумен айналысатын компаниялар үшін, ӨҚМ Операторы қалдықтарды жинау және қайта өңдеу шығындарына өтемақы төлейтін болады.

Мысалы, 2016 жылы шиналарды қайта өңдейтін зауыттар өтемақы ретінде 540,0 млн теңгеден астам сома, қолданылған майларды өңдейтін кәсіпорындар - 84,7 млн теңге және аккумуляторларды өңдеушілер- 1029,0 млн теңге алған. Ескі автокөлік құралдарын кәдеге жаратуға тапсырған жеке және заңды тұлғаларға 849,138 млн теңге төленген. Қауіпті қалдықтарды, құрамында сынабы бар қалдықтарды қайта өңдеу және кәдеге жаратуға арналған 370 контейнер, 125 млн теңге сомасына шығарылып, әкімдіктерге тапсырылды.

Сондай-ақ, 2017 жылы 45 мың істен шыққан техникалық құралдарды (ІШТҚ) жинауды қамтамасыз ету жоспарлануда, заңды және жеке тұлғалардан ІШТҚ кәдеге жарату үшін сатып алуға 3 300 млн теңге бөлу қарастырылған. Қазіргі уақытта, 2017 жылдың 1-тоқсананда қабылданған ІШТҚ жалпы саны 24 мың бірлікті құрайды.

Қарағанды қаласында 2017 жылдың маусымында істен шыққан техникалық құралдарды (ІШТҚ) толық циклді кәдеге жарату бойынша зауыттың бірінші кезеңінің құрылысы аяқталды және пайдалануға берілді. Зауытта ІШТҚ бөлшектеу іске асырылады. Зауыттың қуаты жылына 50 мың ІШТҚ, ІШТҚ өңдеу тереңдігін 98% -ға дейін арттыруға мүмкіндік беретін технологияларды ендіру мен іске қосуды көздейтін екінші кезеңді іске қосу 2017 жылдың желтоқсанына жоспарланған.

Бүгінгі күні республикада қалдықтарды сұрыптау және қайта өңдеумен айналысатын 130-дан астам кәсіпорын бар, олар 20-дан астам өнім түрлерін шығарады: пластик, металл, ағаш, шыны, қағаз бұйымдары, резеңке қиқымы мен резеңке техникалық бұйымдары. Кәсіпорындар саны өсіп келеді. Бұған ӨҚМ енгізу ықпал етеді. Мысалға, 2016 жылы шиналарды өңдеу және кәдеге жаратумен айналысатын кәсіпорындардың саны 5-тен 13-ке дейін, пайдаланылған майларды қайта өңдеуші 2-ден 8-ге дейін өсті. Ағымдағы жылы тағы 6 кәсіпорын пайдалануға беріледі.

2017 жылы ӨҚМ орау және электр жабдықтары енгізілгенін ескерсек, оларды қайта өңдеу кәсіпорындарының санын көбейюі күтілуде.

Осылайша, ӨҚМ енгізу кәсіпорындарды қалдықтарды қайта өңдеу көлемін ұлғайтуға ынталандыратын болады, сондай-ақ, шағын және орта бизнестің осы салада дамуына мүмкіндік береді.

Жеке инвестициялар есебінен қалдықтарды бөліп жинау, сұрыптау және қайта өңдеуді енгізу бойынша оң тәжірибемен алмасу мақсатында өңірлерде семинар-кеңестер өткізіледі: қатты қалдықтарды басқару мәселелері бойынша Қарағанды қаласында республикалық, ал Петропавл, Көкшетау, Қостанай, Өскемен, Орал қалаларында өңірлік семинар-кеңестер өткізілді. Семинарлар тәжірибе алмасу алаңын құруға, қатты тұрмыстық қалдықтарды тасымалдауға, сұрыптауға және қайта өңдеуге маманданған кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты орнатуға мүмкіндік берді. Осындай семинарларды қалған өңірлерде өткізу жоспарланған.

Бұдан басқа, Энергетика министрлігі, халықаралық қаржы институттары мен ұйымдарымен жобаларды жүзеге асырады. Осылайша, Қызылорда қаласында ЕҚҚДБ «Қызылорда қаласында тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жарату» жобасын жүзеге асыру туралы келісімшартқа қол қойылды. Дүниежүзілік банк пен Кореяның сенімділік қоры, сондай-ақ Корея Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрлігімен Алматы, Атырау, Көкшетау және Қостанай қалаларында ТҚҚ жұмыс істеу бойынша жобаларды жүзеге асыру бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Қазақстанда 2019 жылдан бастап тамақ, құрылыс қалдықтарын, шыны ыдыс, пластик, пластмасса, қағаз және картон қалдықтарынан полигондарда көмуге тыйым салынғанын ескерсек, ТҚҚ қазіргі уақытта пайда болуы және қайта өңдеудің ағымдағы жағдайында, қайта өңдеу қуаттарының жетіспеушілігі байқалады.

1.5.3 – кесте. Қайта өңделген қалдықтардың, олардың түрлері бойынша саны

Қалдықтардың түрлері	2016 жылы қайта өңдеу көлемі		Жылдық қайта өңдеу қуаты		Қуатының дефициті/профициті	
	мың тонн	%	мың тонн	%	тыс. тонн	%
Макулатура	55	29	55	29	81	42
Шыны	20,5	6	1	0	303,5	94
Алюминий құтылары	1	5	1	5	18	90
Пластик	191					
Электр қалдықтары	1	1	1	1	119	98
Шиналар, резеңке	19	23	22	26	42	51
Қолданылған майлар	1,7	2	37,7	41	53,2	57
Аккумуляторлар	19,2	38	23,7	46	8,2	16

Тұрмыстық қатты қалдықтарды бөліп жинауды, сұрыптауды және қайта өңдеуді енгізу бойынша жүргізіліп жатқан шаралар қайталама шикізаттың көлемін және сапасын жоғарлатуға, ТҚҚ полигонда орналастыру көлемдерді төмендетуге, полигондардың қызмет мерзімін ұзартуға, экономикалық айналымға жылына 60 млрд теңгені қайтаруға мүмкіндік береді, сондай-ақ ТҚҚ кәдеге жарату және қайта өңдеумен айналысатын шағын және орта бизнестің дамуына қосымша серпін береді.

ТҚҚ-ны бөліп жинауды табысты жүзеге асыруда халықтың экологиялық санасы мен мәдениеті маңызды рөл атқарады. Контейнерлерді орнату және түсіндіру және басқа да ақпараттық жұмыстарды жүргізілуіне қарамастан, қазіргі уақыттағы өндіріс пен тұтыну деңгейінің жоғарылығында, халықтың экологиялық мәдениеті, қоршаған ортаны құрметтеу мәдениеті төмен деңгейде қалып отыр.

Сондықтан, халық арасында қалдықтармен жұмыс істеу, қоғамда экологиялық сана мен мәдениет мәселесі бойынша іс-шаралар жоспарын әзірлеу қажет. Іс-шаралар жоспарында қоршаған ортаны қорғаумен, табиғи ресурстарды тиімді пайдаланумен, оның ішінде қалдықтармен қауіпсіз жұмыс істеу мәселелеріне байланысты мектепке дейінгі, мектеп және жоғары оқу орындарының бағдарламаларына өзгерулер енгізу; кең байланыс компанияларды жүргізу және табиғи ресурстарды пайдалану және экологиялық мәселелер сұрақтары бойынша халыққа ақпарат беруді жоғарлату мақсатында білім беру бағдарламалар; қалдықтармен жұмыс істеуге қатысты мінез құлық модельдерін өзгерту қарастырылуы тиіс.

Осы іс-шараларда Тұжырымдаманың қойылған мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу үшін елдің зор әлеуеті жинақталған.

Облыстардың, Астана және Алматы қалаларының барлық әкімдіктерімен құрамында сынабы бар энергияны үнемдейтін шамдарды кәдеге жарату бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Барлығынан Астананың тәжірибесі ең қызықты болып табылады, мұнда 2013 жылдың 1 тамызынан бастап жергілікті бюджет есебінен тұрғындардан құрамында сынабы бар люминисцентті шамдар мен құрылғыларды жинау және кәдеге жарату бойынша пилоттық жоба жүзеге асырылуда. Осы жобаның аясында Астана қаласында 100 контейнер алаңында құрамында сынабы бар шамдарды жинауға арналған арнайы контейнерлер орнатылады. Жоба барысында халықтан 180 мыңнан астам шам мен қондырғы жиналды. Осылайша, осы аймақта жинаудан кәдеге жаратуға дейін бірыңғай Кластер құрылатын болады.

2017 жылы қалдықтарды жинауды, тасымалдауды және қайта өңдеуді ұйымдастыру үшін ӨҚМ Операторымен 1390,5 млн теңге және 592,4 млн теңгені тиісінше бөлу көзделген. Құрамында сынабы бар шамдар мен батарейкаларды жинауға арналған 1951 контейнер дайындауға шамамен 700 млн теңге және 10 әкімшілікке (Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Атырау, Жамбыл, Батыс Қазақстан, Қостанай, Қызылорда, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарының) тапсыру қарастырылған.

Статистикалық деректерге сәйкес Қазақстанның кәсіпорындарында қауіпті қалдықтардың пайда болуы 2011 жылы 420,7 млн тоннадан 2015 жылы 151,6 млн тоннаға дейін төмендеген (1.5.4-кесте). Сонымен бірге кәсіпорындарда қауіпті қалдықтарды пайдалану және залалсыздандыру артты.

1.5.4 – кесте. Өндірістік қалдықтардың пайда болуы, пайдалану және залалсыздандыру, млн тонна/жыл

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

	Қауіпті қалдықтардың пайда болуы	Қауіпті қалдықтарды кәсіпорындарда пайдалану	Қауіпті қалдықтарды залалсыздандыру
2011	420,7	45,0	0,6
2012	355,9	94,7	0,8
2013	382,2	81,8	0,5
2014	337,4	110,1	0,3
2015	151,6	74,1	0,4
2016	151,4	33,3	0,3

Табиғат пайдаланушылардың қолданатын іс шараларына қарамастан, өндірістік кәсіпорындардың өндіру технологиялық желілерінің тозуы, қалдықтарды жеткіліксіз қайта пайдалану, оларды жеткіліксіз кәдеге жарату немесе оның болмауы өндірістік қалдықтардың көп мөлшерде жиналуына ықпал етеді.

Дегенмен, Экологиялық кодексте 2011 жылы енгізілген қалдықтарды басқару бағдарламаларын іске асыру нәтижесінде кәсіпорындардағы қауіпті қалдықтардың көлемі 10,1 млрд тоннадан 9,7 млрд тоннаға дейін қысқарды (1.5.5-кесте).

Қауіпті қалдықтардың ең көп мөлшері Қостанай, Қарағанды және Павлодар облыстарының кәсіпорындарында орналасқан, бірақ сол аудандарда олардың азаюы орын алды. Сонымен бірге, Ақмола және Батыс Қазақстан облыстарының кәсіпорындарында қауіпті қалдықтардың айтарлықтай өсуі байқалды.

1.5.5 – кесте. Кәсіпорындарда өндірістік қауіпті қалдықтардың бар болуы, жылдың соңына, мың тонна

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Қазақстан Республикасы	10 101	2 299	2 506	2 712	2 877	2 975
Ақмола облысы	416,3	862,8	356,1	167,8	364,3	552,5
Ақтөбе облысы	3 829,4	7 538,9	8 601,3	8 582,7	8 550,6	9 383,2
Алматы облысы	4 435,1	4 898,5	4 648,6	4 511,7	4 272,7	4 857,1
Атырау облысы	62 366,5	763,7	763,7	1 270,2	3 598,9	4 058,0
Батыс Қазақстан облысы	104,3	76,8	17,5	21,3	29,1	86,8
Жамбыл облысы	237,3	248,4	164,1	158,2	138,4	309,6
Қарағанды облысы	9 409,4	7 567,5	857,9	6 786,0	6 862,6	8 325,3
Қостанай облысы	2 676,9	609 937,3	609 899,8	617 461,3	624 596,2	718 782,4
Қызылорда облысы	9 418 800,4	1 043 194,80	980 337,3	1 317 703,5	1 606 778,7	1 580 682,8
Маңғыстау облысы	15,6	16,5	8,4	8,3	8,0	19,3
Оңтүстік Қазақстан	2 944,6	540,1	303,5	306,5	527,1	268,8
Павлодар облысы	5 022,3	125,8	27,1	32,2	430,4	1 126,4
Солтүстік Қазақстан облысы	498 213,6	479 241,7	500 539,8	346 778,7	209 542,5	226 094,6
Шығыс Қазақстан облысы	58 653,3	30 427,4	32 387,6	33 820,1	34 889,5	34 717,7
Астана қаласы	15 535,8	95 031,6	347 195,6	353 495,8	354 848,6	356 446,8
Алматы қаласы	19 171,7	20 253,8	20 593,6	21 231,1	22 288,3	24 603,3
	0,1	-	10,3	0,2	2,7	5 790,4

«Тарихи ластануды» жою- ең өткір мәселе болып қалуда. Бұл, мысалы, бұрыңғы Алға зауытының иесіз шлам қоймасының, «АЭМК» АҚ қалдықтарының әсерінен Елек өзенінің бор және хроммен ластануы, Тоғызақ к. химиялық заттармен ластануын жою негізгі мәселе болып табылады.

Энергетика министрлігімен тарихи қалдықтарды кәдеге жарату және жою бойынша жұмыстар жүргізілуде. Қазіргі уақытта республикада меншікке қауіпті қалдықтар ретінде танылған 14 нысан бар. Олардың ішінде 3 нысан жойылған:

- Қарағанды облысында құрамында сынабы бар қалдықтар сатылған;
- Қостанай облысында Тоғызақ кентінің 4 гектар аумағы улы химикаттардан тазартылды;

- Маңғыстау облысында Жаңаөзен қаласына жақын орналасқан 304,136 тонна көлеміндегі мұнай шламын «ЭкоОриентир» ЖШС сатылған.

Осы жобаларды жүзеге асырудан республикалық бюджетке 93,8 млн теңге түсті. Қалған 9 нысан бойынша жұмыс қаржы бөлу көлеміне қарай жалғасатын болады.

Өңірлерде 260-нан астам кәсіпорын жұмыс істейді және өнеркәсіптік қалдықтардың жекелеген түрлерін (мұнай шламы, күл және шлак, күкірт, химия өнеркәсібі қалдықтары) қайта өңдеу, залалсыздандыру және пайдалану бойынша тиісті инфрақұрылым құрылған. 2016 жылы 792,9 млн тонна пайда болған өнеркәсіптік қалдықтардың 26,8% қайта өңделген және кәдеге жаратылған.

Сонымен қатар, тау-кен игеру саласының қалдықтарын қайта өңдеу, технологиялардың жоғары құны мен күрделілігіне және оларды өңдеуге арналған инвестициялық ынталандырудың болмауына байланысты дамымаған.

Қазіргі уақытта мал қалдықтарын кәдеге жарату мәселесі жануарларды өсірумен, дайындаумен (союмен), өнімді сақтау және қайта өңдеумен айналысатын агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің өткір проблемаларының бірі болып табылады.

Қолданыстағы мал шаруашылығы кешендерінің көпшілігі 50 құс фабрикасы, 58 шошқа шаруашылығы және 228 сүт-тауар фермасы 25-30 жыл бұрын пайдалануға берілген.

Сүт-тауар фермалардың, құс фабрикаларының, шошқа кешендерінің қалдықтары іс жүзінде қайта өңделмейді, нәтижесінде сүт –тауар фермаларына, құс фабрикаларына, шошқа кешендеріне, жақын жерлер, су қоймалары, ауаға ластанады.

Өнеркәсіптік кәсіпорындар үшін мал қалдықтарын пайдалану мәселесін ішінара шешу үшін 2014 жылдан бастап Министрлік өндірушілерге шикізат пен құс фабрикаларында жаңадан салынған қалдықтарды өңдеуге арналған жабдықты сатып алу шығындарының бір бөлігін өтеуге инвестициялық субсидиялар шеңберінде жаңа мал шаруашылығы жобаларын қарастырады.

2014 жылдан 2017 жылға дейінгі кезеңде инвестициялық субсидияларға республика бойынша жалпы 121,3 млрд теңге бөлінді.

Дегенмен, осы бағдарлама қолданыстағы мал шаруашылығы кешендерінің барлығын қамтымайтын Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2017 жылғы 1 ақпандағы № 48 бұйрығымен бекітілген Инвестициялық салымдар кезінде агроөнеркәсіптік кешен субъектісі шеккен шығыстардың бір бөлігін өтеу бойынша субсидиялау қағидаларымен қарастырылған.

Субсидиялау шеңберінде агроөнеркәсіптік кешен субъектісі тартқан шығындардың бір бөлігін инвестициялық салымдарды өтеу ережелеріне сәйкес, құс саңғырығын өңдеуге арналған жабдықтар құс фабрикасын құру мен кеңейтуге енгізілген жағдайда жобаның төлқұжаттары көрсетіледі.

- жобаның паспортында «Жылына 2000 тоннадан бастап құс етін өндіруге арналған объектілерді құру және кеңейту», өтеу нормативі - 4 000 000 теңге, бірақ одан жоғары болмайтын саңғырықты компостқа кәдеге жарату жөніндегі жабдық қарастырылған;

- жобаның паспортында «Қуаты жылына 1000 тоннадан басталатын

күркетауық етін өндіруге арналған объектілер құру мен кеңейту», өтеу нормативі - 1 500 000 теңге, бірақ одан жоғары емес саңғырықты қордаға жарату жабдығы қарастырылған;

- жобаның паспортында «Жұмыртқа бағытындағы құс фабрикасын кеңейту», жабдықтың бір бірлігі үшін 7 850 000 теңге, бірақ одан жоғары емес саңғырықты қайта өңдеуге (кептіруге) арналған жабдығы қарастырылған.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2017 жылғы 1 ақпандағы № 48 бұйрығымен бекітілген Инвестициялық салымдар кезінде агроөнеркәсіптік кешен субъектісі шеккен шығыстардың бір бөлігін өтеу бойынша субсидиялау қағидаларына өзгертулер мен толықтырулар енгізу аясында құс шаруашылығы объектілерін құру және кеңейтуге инвестициялық субсидиялар түрінде мемлекеттік қолдау мақсатында саңғырықты өңдеу жабдықтары келесі паспорттарға енгізіледі:

1. 20% өтеу нормативімен «Қуаты жылына 1000 тоннадан басталатын күркетауық етін өндіруге арналған объектілер құру мен кеңейту»;

2. 20% өтеу нормативімен «Құс шаруашылығында асыл тұқымдық репродуктор құру»;

3. 20% өтеу нормативімен «Жылына 2000 тоннадан бастап құс етін өндіруге арналған объектілерді құру және кеңейту»;

4. 20% өтеу нормативімен «Жұмыртқа бағытындағы құс фабрикасын кеңейту».

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

2015 жылдың қыркүйегінде БҰҰ Бас Ассамблеясының 70-сессиясында²⁷ қабылданған жаңа мыңжылдық мақсаттарында қауіпті химиялық заттар мен қалдықтарға қатысты екі мақсат қойылған:

- 12.4 2020 жылға қарсы химиялық заттар мен барлық қалдықтардың экологиялық тұрғыдан, олардың барлық өмір сүру тізбегінде келісілген халықаралық тетіктерге сәйкес дұрыс пайдалануына қол жеткізу және адам денсаулығы мен қоршаған ортаға қолайсыз әсерін барынша азайту үшін оларды ауа, су және топыраққа шығаруды едәуір төмендету;

- 12.5 2030 жылға қарай, өндіретін қалдықтардың көлемін алдын алу шараларын, ұсақтау, қайта өңдеу және қайта пайдалану есебінен азайту.

Ең аз дегенде осы мақсаттарды Қазақстанның алдына қойылуы керек.

Қауіпті химиялық заттар мен қауіпті қалдықтарды реттеу жөніндегі ең маңызды халықаралық құжаттар химиялық конвенциялар болып табылады:

- Қауіпті қалдықтарды трансшекаралық тасымалдауды және оларды аулаққа шығаруды бақылау туралы Базель конвенциясы;

- Орнықты органикалық ластағыштар туралы Стокгольм конвенциясы;

- Халықаралық саудадағы жекелеген қауіпті химиялық заттар мен пестицидтерге қатысты алдын ала негізделген келісім рәсімі туралы Роттердам конвенциясы.

Үш химиялық конвенцияны (Базель, Стокгольм және Роттердам) іске асыруды бір-бірінен жеке қарастыруға болмайды, олар өздерінің ережелерімен тығыз байланысты және оларды жүзеге асырудың синергетизмі осындай іске

²⁷ Бас Ассамблея 2015 жылғы 25 қыркүйекте қабылданған қарар. Біздің әлемді трансформациялау: 2030 жылға дейінгі мерзімге орнықты дамудың күн тәртібі.

асыру үшін заңнамалық, бағдарламалық және институционалдық қолдаудың барлық аспектілерінде анық байқалады.

Қазақстан жоғарыда аталған барлық конвенцияларды ратификациялады, осылайша қауіпті химиялық заттар мен қауіпті қалдықтарды өңдеуге байланысты ғаламдық мәселелерді шешуге белсенді қатысуға дайын екендігін растады.

Қалдықтарды басқару саласындағы ағымдағы жағдайды талдау және «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдаманың мақсаттарына қол жеткізу қажеттілігі Энергетика министрлігі үшін келесі міндеттерді қойды:

- қолданыстағы қоқыс үйінділерін рәсімдеу тәртібін жеңілдету;
- ірі қалаларда және кішігірім елді мекендердегі муниципалитеттер деңгейінде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетігі арқылы инвестициялар тарту;
- ТҚҚ айналымы саласындағы статистикалық есептіліктің нысандарын жетілдіру;
- қалдықтарды жіктеуді жетілдіру және оларды Еуропа стандарттарына сәйкестендіру;
- резеңке ұнтақтарын, күл мен шлак қалдықтарын, атап айтқанда, жолдар мен құрылыс материалдарын өндіру кезінде қолдануды кеңейту;
- өндірістік қалдықтарды қайта өңдеудің экономикалық маңыздылығын анықтау, сондай-ақ байыту қалдықтарын қайта өңдеу және қауіпсіз сақтауға арналған жобаларды іске асыруға ынталандыратын қажетті инвестицияларды анықтау.
- спутниктік навигация жүйесінен қалдықтарды жинауға, тасымалдауға, өңдеуге және жоюға арналған мониторингтің on-line жүйесін қолдану.

1.6 АУДАНЫҢ ЛАСТАНУЫН ЖӘНЕ ПАРНИКТІК ГАЗ ШЫҒАРЫНДЫЛАРЫН ТӨМЕНДЕТУ

АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ.

Қоршаған ортаға күкірт және азот оксидінің шығарындыларын еуропалық деңгейіне жеткізу мақсатында, Қазақстандағы өндірістік және электрлік және жылу энергиясын генерациялау объектілерінің шығарындыларын талдау негізінде келесі шараларды іске асыру Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдамада²⁸ қарастырылған:

1) электр энергиясын, жылуды өндірушілермен және басқа ірі индустриалды компаниялармен бірлесіп, 2014 жылдың соңына қарай еуропалық стандарттарға жақын шығарындылардың жаңа стандарттарына көшудің принциптері мен жол картасын әзірлеу;

²⁸ Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама. Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығымен бекітілген

2) Еуропа Одағының стандарттарына жақын стандарттар әзірлеу және енгізу;

3) әзірленген жол картасына сәйкес ірі қалалардың жанында орналасқан кәсіпорын мен генерациялау объектілерінде шаң және газ аулау қондырғыларын орнату және жаңғырту және шығарындылар көрсеткіштерін қолданыстағы нормативтерге жеткізу;

4) қол жетімді инфрақұрылым, газ көлемі және экономикалық тиімділік бар болса, қолданыстағы көмір электр станцияларын газға ауыстыру;

5) көмір электр станцияларының ірі қазандықтарын, ең алдымен, шаң, күкірт диоксиді және азот оксидінің шығарындыларын бақылайтын заманауи жабдықтарды орнату арқылы жаңғырту. Төменгі қуатты қазандықтарды электр қуатына деген сұранысты қанағаттандыру үшін, олардың қызмет ету мерзімі аяқталғанға дейін қалдыруға болады;

6) ірі станциялармен, қазандықтармен және өндірістік кәсіпорындармен атмосфераға шығарындыларының сапасын үздіксіз өлшеуші жабдықтарын орнатуы;

7) Қазақстан Республикасының қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органы жағынан атмосфералық ауаның жағдайына мониторинг және парниктік газдар шығарындыларын бақылау жүргізу;

8) көлік секторында мынадай іс-шараларды жүргізу талап етіледі:

- отын балансының және операциялық қызмет тиімділігін жоғарлату арқылы, автокөлік құралдарын пайдаланудың жетілдірілген әдістерімен қатар заманауи көлік құралдары паркін енгізу және жұмыс өнімділігін жоғарлату;

- 2016 жылдың шілдесінен сәйкес автомобиль көлігінен атмосфераға шығарындылар нормативтерін еуропалық стандарттарға сәйкестендіру;

- 2020 жылға дейін қолданыстағы автопарктердің бір реттік аудитін аяқтау арқылы шығатын газдардың сапасын үнемі жыл сайын жүргізетін автомобиль инспекцияларын жүргізу;

- Алматы қаласындағы көліктерді сығылған газға ауыстыру; 2020 жылға дейін газ ресурстарына және газ бағасын субсидиялау туралы шешім қабылдауға байланысты, басқа да ірі қалалардағы (Астана, Қарағанды, Шымкент) қалалық көлікті газға ауыстыру.

Қолданыстағы Техникалық регламенттер²⁹ шығарындылар бойынша төмендегідей шектеулерді белгілейді:

- азот тотықтары $\text{NO}_x \leq 500 \text{ мг / м}^3$;

- күкірт оксидтері $\text{SO}_x \leq 780 \text{ мг / м}^3$;

- күл бөлшектері 200 мг / м^3 .

Қоршаған ортаға шығарындылар бойынша еуропалық нормаларға қол жеткізу мақсатында: осы Техникалық регламентке өзгерістер енгізу қажет, азот оксидтері $\text{NO}_x 200 \text{ мг / м}^3$; күкірт оксидтері $\text{SO}_x \leq 200 \text{ мг / м}^3$; күл бөлшектеріне $\leq 20\text{-}30 \text{ мг / м}^3$.

²⁹ «Жылу электр станцияларының қазандық қондырғыларына отынның әр түрін жағу кезінде қоршаған ортаға шығатын эмиссияларға қойылатын талаптар» техникалық регламентін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 14 желтоқсандағы N 1232 Қаулысы

Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің деректері бойынша: қазіргі кезде ТР №1232 талаптарына сәйкес шаңның нормативтік шығарындыларын эмульгаторлардың жаңа буыны қамтамасыз етеді. Азот оксидтерінің шығарындыларын NOx төмен мөлшерде шығуын қалпына келтірілген қыздырғыштар қамтамасыз етеді.

Атмосфералық ауаға зиянды ластаушы заттардың шығарындыларын төмендету мақсатында, 2014-2016 жылдары аралығында орталық жылу энергетика кәсіпорындарында түтін газдарын тазалау дәрежесі 97,5% дейін болатын күл жинау қондырғыларын ПҚК 99,3% екінші деңгейлі батареялық эмульгаторларға кезең-кезеңмен ауыстыру жоспарланған, бұл қатты бөлшектердің шығарындыларын 70-80% -ға төмендеуіне және күкірт оксидтерінің 10% -ға басуға мүмкіндік береді.

1.6.1-кестеде 2011-2016 жылдар аралығында атмосфераға ластағыш заттар шығарындыларының динамикасы көрсетілген. Эмиссиялар нормативтері белгіленетін ластағыш заттар мен қалдық түрлерінің қолданыстағы тізбесі Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2015 жылғы 21 қаңтардағы № 26 бұйрығымен бекітілген және 2008 жылы қабылданған Еуропа дерективасына толығымен сәйкес келеді.

1.6.1 – кесте. Стационарлы көздерден атмосфералық ауаға бөлінетін заттардың кеңінен тараған шығарындылары, мың тонна

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Барлығы, мың тонн	2 346,2	2 384,3	2 282,7	2 256,7	2 180,0	2271,6
оның ішінде:						
қатты бөлшектер	631,0	593,8	551,2	494,2	466,0	460,6
Газ тәрізді және сұйытылған заттар	1 715,2	1 790,5	1 731,5	1 762,5	1714,0	1811,0
олардың ішінде:						
күкірт ангидридi	774,2	769,6	729,2	729,1	710,6	767,4
көміртегі оксиді	445,1	446,2	457,8	478,8	451,2	473
азот оксидттері	232,7	249,4	250,2	256,5	243,4	246,6
көміртегі сутектері (ұшпалы органикалық ластағыштарды қоспағанда)	137,6	170,5	96,1	62,0	66,1	63
ұшпалы органикалық қоспалар	53,4	58,1	92,0	114,4	105,1	100,4

Ауаның ластануы – Қазақстанның қалалық аймақтарында, әсіресе өндірістік кәсіпорындарды орналастыру орталығына айналған және индустриалдық облыстарда орналасқан өндірістік аймақтарында маңызды экологиялық мәселе болып табылады.

Атмосфералық ауаның ластануын бағалау үшін бір жылда «Қазгидромет» РМК ауа сапасының үш көрсеткішін пайдаланады:

- стандартты индекс (СИ) – қалада ең көп өлшенген, кез келген қоспаның максималды бір реттік шоғырының ШЖШ бөлінген қоспа шоғыры.

- ең жоғары қайталанғыштық (ЕЖҚ), %, ШЖШ-дан асуы - қаладағы бір қоспа үшін өлшенген деректердегі қайталанғыш.

- атмосфераның ластану индексі (АЛИ) - атмосфера ластануының көрсеткіші. Оны есептеу үшін әртүрлі ластаушы заттар шоғырының, ШЖШ бөлінген және күкірт диоксидінің зияндылығына келтірілген, орташа мәні қолданылады.

2016 жылғы «Қазгидромет» деректері бойынша³⁰:

- ластанудың жоғары деңгейімен (АЛИ – 7-13, СИ - 5-10, ЕЖҚ - 20-49%): Алматы, Ақтөбе, Астана, Жезқазған, Теміртау, Қарағанды, Балқаш, Шымкент қалалары және Ақай кенті сипатталады;

- ластанудың көтеріңкі деңгейіне (АЛИ – 5-6, СИ – 2-4, ЕЖҚ – 1-19%); Қызылорда, Өскемен, Риддер, Тараз, Жаңатас, Семей, Шу, Петропавлов қалалары және Глубокое, Бейнеу кенттері жатады.

Елді мекендердегі атмосфералық ауаның ластануының жоғары және өте жоғары деңгейі: азот диоксиді, көміртегі тотығы, күкірт диоксиді, формальдегид, сутегі сульфиді, суспензия, фенол, аммиак сияқты ластауыштармен сипатталады:

1) автожолдардың қалалық көліктермен бос еместігі (кептелуі) – бензиннің және дизельдік отынның көпқұрамды болып шығуы елді-мекендегі атмосфералық ауаның азот диоксидімен, көміртегі оксидімен, органикалық заттармен және т.б. ластануының негізгі көзі болып табылады, ал қаладағы жоғары автожолдардың бос еместігі жақсы желдету болса да, атмосфералық ауада зиянды заттардың жиналуына әкеледі.

2) өндіріс орындарынан эмиссияның шашылуы - өндіріс орындарынан шыққан заттардың жануы, ауа ластануының жоғары деңгейіне бейімделген өндірістік процестің нәтижесі. Елді-мекен аумағындағы әуе бассейінде олардың шашылуы қала, қала маңы мен кенттердің атмосфералық ауа сапасына айтарлықтай әсер етеді.

3) елді-мекендердегі атмосфералық кеңістіктің төмен желдетілуі – атмосфераның жерге жақын қабатында ауа ластаушылары жиналып, олардың шоғырлары өте жоғары деңгейде сақталады.

Барлығы атмосфералық ауаның 2837 жоғары ластану (ЖЛ) және 550 экстремальды жоғары (ЭЖЛ) ластану жағдайлары тіркелді, оның ішінде: Ақтөбе қаласында 235 (ЖЛ) және 67 (ЭЖЛ), Балқаш қаласында 4 (ЖЛ) және 5 (ЭЖЛ), Қарағанды қаласында 14 (ЖЛ) және 1 (ЭЖЛ), Петропавл қаласында 2563 (ЖЛ) және 477 (ЭЖЛ), Талдықорған қаласында 9 жоғары ластану (ЖЛ) , Теміртау қаласында 12 (ЖЛ).

³⁰ 2016 жылға ақпараттық бюллетень. Қазгидромет, 2017 ж.

Ауаның ластануының негізгі себебі өндірістік кәсіпорындар болып табылады. 1.6.2-кестеде статистикалық деректер бойынша 2011-2016 жылдар аралығында шығарындылары көлемінің өзгеруі көрсетілген. Шығарындылардың ең көп үлесі өндірістік дамыған Қарағанды және павлодар облыстарына келеді. Дегенмен, Қазақстанда шығарындылардың 2011 жылы 2,346 млн тоннадан 2016 жылы 2,2272 млн тоннаға дейін тұрақты төмендеуі байқалады. Ең жоғары төмендеу Қарағанды және Павлодар облыстарында байқалған. Ал Ақтөбе, жамбыл және Оңтүстік Қазақстан облыстарында шығарындылар жоғарлаған.

1.6.2-кесте. Стационалық көздерден атмосфералық ауаға бөлінетін зиянды заттардың шығарындылары

Дереккөз: http://stat.gov.kz						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Қазақстан Республикасы	2 346,2	2 384,3	2 282,7	2 256,7	2 180,0	2271,6
Ақмола облысы	77,8	105,7	83,8	84,6	85,7	94,5
Ақтөбе облысы	119,7	123,9	125,4	121,8	134,3	155,6
Алматы облысы	73,4	64,2	68,4	51,6	55,1	50,3
Атырау облысы	107,3	133,1	138,4	109,1	110,7	167,1
Шығыс Қазақстан облысы	147,2	140,0	124,9	129,6	127,2	128,7
Батыс Қазақстан облысы	56,0	62,1	60,4	44,7	42,4	42,5
Жамбыл облысы	25,0	40,7	33,6	38,2	41,9	52,4
Қарағанды облысы	691,3	641,4	572,6	603,6	596,3	593,0
Қостанай облысы	109,4	100,6	115,4	103,8	91,6	98,7
Қызылорда облысы	31,9	31,1	31,3	30,8	30,1	30,1
Маңғыстау облысы	75,8	64,2	77,5	88,3	72,5	65,8
Павлодар облысы	632,2	676,0	650,4	610,2	552,9	542,7
Солтүстік Қазақстан	77,0	75,7	71,4	71,9	74,9	77,7
Оңтүстік Қазақстан	47,1	48,6	56,3	59,9	69,0	72,0
Астана қаласы	63,5	64,9	60,5	65,1	56,3	61,7
Алматы қаласы	11,6	12,1	12,4	43,5	39,1	38,8

2016 жылы қоршаған ортаға эмиссияларға берілген рұқсаттардың көлемі белгіленген мәннен аспады. Сонымен бірге, шығарындыларға берілген рұқсат көлемі бойынша 2015 жылға қарағанда 4,464 млн тоннадан 4,560 млн тоннаға дейін (жоспарланған мәні 5 млн тоннадан аспады) артты.

Шығарындылардың жоғарлауы келесі факторларға байланысты:

- NorthCaspianOperatingCompany Қашаған кен орынын қосу, «KAZ MineralsAktogay» ЖШС (KAZ Minerals Aktogay) және басқалары сияқты жаңа нысандардың кеңеюіне және пайдалануға берілуіне байланысты;

- тұтастай алғанда, кәсіпорындар қатарында қуаттылықтың өсуін бастан өткеруде , бұл қоршаған ортаға эмиссияларды ұлғайтуға әсер етеді, өйткені кәсіпорындар мен эмиссиялардың нормативті көлемдерін үнемі түзетіледі;

- индустриялық-инновациялық даму мемлекеттік бағдарламасы аясында жаңа нысандар қолданысқа беріледі, бұл да қоршаған ортаға эмиссиялар бойынша қосымша жүктеме береді.

Жұртшылықтың ақпаратқа қол жеткізуін кеңейту мақсатында 2013 жылдан бастап, «Қоршаған ортаны қорғаудың ақпараттық – талдау орталығы» РМК-ның (Орхус орталығы) негізінде пилоттық тәртіпте ірі кәсіпорындардың Ластауыштардың шығарындылары мен тасымалдарының тіркелімін (ЛШТТ) есептерін жинау және интернет –ресурста жариялау бойынша жұмыстар жүргізілуде. Осылайша 2013 жылы 5 ірі кәсіпорынның, 2014 жылы – 40 ірі кәсіпорынның 137 өндірістік нысандары бойынша , 2015 жылы – 40 ірі кәсіпорынның 210 өндірістік нысандары бойынша, 2016 жылы- 50 ірі кәсіпорынның 263 өндірістік нысандарының есебі орналастырылды.

Қазақстан Республикасында Ластауыштардың шығарындылары мен тасымалдарының мемлекеттік тіркелімі бөлімінде Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексіне өзгертулер енгізілді (ҚР 2016 жылғы 8 сәуірдегі № 491-V Заңы), сондай-ақ Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің м.а. Ластауыштардың шығарындылары мен тасымалдарының мемлекеттік тіркелімін жүргізу қағидалары қабылданды (2016 жылғы 10 маусымдағы № 241 бұйрығы).

Аталған заңнама тегін және жұртшылық үшін қол жетімді ұлттық Ластауыштардың шығарындылары мен тасымалдарының тіркелімін жүргізуді қамтамасыз етеді. Жоғарыда аталған Қағидалардың 9 – тармағына сәйкес ЛШТМТ, I санаттағы объектілері бар табиғат пайдаланушылардың ақпараты Министрлігінің интернет-ресурсында ашық қолжетімді түрде орналастырылуы қамтамасыз етіледі.

Ластауыштардың шығарындылары мен тасымалдарының тіркелімі туралы хаттама 2018-2020 жылдарға арналған халықаралық келісім шарттар жасаудың перспективалық жоспарына енгізілген, қазіргі уақытта мемлекетішілік келісу процедурасы жүргізілуде.

Табиғат пайдаланушыларды қоршаған ортаны ластауды болдырмауға, азайтуға және оны жоюға, қалдықтарды кемітуге ынталандыру, сондай –ақ неғұрлым экологиялық таза технологияларды енгізуді ынталандыру Қазақстан Республикасы экологиялық заңнамасының негізгі принциптері бірі болып табылады.

Неғұрлым экологиялық технологияларды Қазақстанда енгізу, арнайы анықтамалардың жоқтығымен тоқтап тұрды.

2016 жылы Экологиялық кодекске, табиғат пайдаланушылар Қоршаған ортаның ластануын кешенді бақылау және болдырмау жөніндегі Еуропа бюросының анықтамалықтарына енгізілген, ұсынылатын технологиялардың кез келгенін де таңду мүмкіндігі қарастырылған, өзгертулер енгізілгін. Егер технология Еуропа бюросының кешенді бақылау және қоршаған ортаның ластануын алдын алу анықтамаларында көретілгеннен гөрі, Экологиялық кодексте келтірілген критерийлер параметрлеріне немесе озық параметрлерге сай келетін болса, неғұрлым қол жетімді болып есептеледі.

Жылжымалы көздерден ластаушы заттар шығарындыларын азайтуға қатысты, автокөлікке арналған еуро стандарттарын енгізу жүзеге асырылуда. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 29 желтоқсандағы № 1372 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының аумағында жылжымалы көздерден шығарылатын автокөлік құралдарының зиянды (ластаушы) заттар шығарындыларына қойылатын талаптар туралы техникалық регламентіне сәйкес, Қазақстанда:

2009 жылдың 15 шілдесінен бастап Еуро -2;

2013 жылдың 1 қаңтарынан бастап Еуро-3;

2013 жылдың 1 шілдесінен Еуро-4, Қазақстан Республикасының аумағына әкелінетін автокөлік құралдарына және дизельдік отында жұмыс істейтін іштен жану қозғалтқыштары бар М3, N2 және N3 санатты Қазақстан Республикасында өндірілетін автокөлік құралдарынан басқа (олар үшін 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап), қолданысқа енгізіледі.

Еуро-3- көші уақыты екі рет кейінге қалдырылды: бірінші рет 2011 жылғы 1 қаңтардан 2011 жылғы 1 шілдеге, ал кейін 2012 жылғы 1 қаңтарға. Сонымен қатар, Қазақстанға әкелінетін немесе Қазақстанда өндірілетін автомобильдердің Еуро-4 стандартына сәйкестігінің талабы, 2013 жылдың 1 шілдесінен бастап күшіне енді. 2014 жылдың 1 қаңтарына жоспарланған мұнай өңдеу зауыттары үшін осы стандартты енгізу 2016 жылға ауыстырылды. 2016 жылдың қаңтарында Қазақстан аумағында өндірілетін автокөліктер Еуро-5 стандарттарына сай болуы тиіс; жоғарыда аталған өзгерістер күшіне енгеннен кейін, А-80 («Нормаль») бензинін шығару біртіндеп қысқаратын болады. Дегенмен, Ресей 2016 жылдың қаңтарында Еуро-5-ке ауысуына қарамастан, Қазақстандық мұнай өңдеу зауыттарының тек Евро-5 стандарттарына жауап беретін отынды өндірудің нақты уақыт анықталмаған.

Кеден комиссиясының 2011 жылғы 9 желтоқсандағы № 877 шешімімен «Дөңгелекті көлік құралдарының қауіпсіздігі туралы» техникалық регламент күшіне енді. Қазақстанда электр көліктерін енгізуді ынталандыру үшін, Қазақстан Республикасында экологиялық таза (4 және одан да жоғары экологиялық сыныбына сәйкес келетін; электр қозғалтқыштары бар) автомобиль көлік құралдарын және олардың құрауыштарын өндіруді ынталандыру қағидалары бекітілген.

Осы қағидаларға сәйкес экологиялық таза (4 және одан жоғары экологиялық сыныбына сәйкес келетін; электр қозғалтқыштары бар) автомобиль көлік құралдарын және олардың құрауыштарын өндіруді ынталандыру осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес нысан бойынша Өндіруші мен өндірушілердің (импорттаушылардың) кеңейтілген міндеттемелерінің операторы арасындағы Өндірушілерді қаржыландыруды беру шартының негізінде жүзеге асырылады.

Қазіргі уақытта отандық кәсіпорындар Қазақстанның, әсіресе, Алматы қаласының нарығына газ мотор отынындағы қозғалтқыштары бар автобустарды жеткізу үшін шығаруда. Бұл шаралар ауаның ластануын азайтуға ықпал етеді. 2011-2013 жылдар аралығында Алматыдағы сығылған табиғи газбен жұмыс істейтін автокөлігі шамамен 27 миллион м³ газды пайдаланып, атмосфераға 116 тонна ластаушы заттар шығарған. Бұл газ көлемі 20 мың тоннаға жуық дәстүрлі отынды құрайды, оның жануынан 440

тонна ластаушы заттар шығарындылар құралады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы екі зауыттың базасында («Локомотив құрастыру» АҚ және «Электровоз құрастыру зауыты» ЖШС) дизельдік локомотивтер мен электровоздарды өндіру (жинау) жүргізіледі. «Локомотив құрастыру зауыты» АҚ компаниясын іске қосқаннан бері «General Electric» компаниясының технологиясы бойынша 289 жүк тасуға арналған «Evolution» сериясының тепловозы мен ТЭП33А сериясындағы 1 жолаушылар тасуға арналған тепловоз пайдалануға берілді. Сондай-ақ, 2019 жылдың соңына қарай зауыт ТЭП33А сериясындағы 86 жолаушылар тепловозын шығаруды жоспарлап отыр.

Осы кезеңде «Электровоз құрастыру зауыты» ЖШС 24 - KZ8A жүк тасығыш электровозы мен 2 - KZ4AT жолаушылар электровозын өндірді. 2020 жылдың соңына дейін KZ4AT сериясындағы 95 жолаушы электровозын шығару жоспарлануда. Алдыңғы буын тепловоздарымен салыстырғанда, жаңа электровоздарда атмосфераға зиянды шығарындылар 40% -ға, отын мен мұнай тұтыну 17% -ға азайды. Нәтижесінде отын мен энергияны тұтынудың төмендеуі 11% құрады. 2014 жылы «Локомотив» АҚ ТЭП33А сериясындағы екі жолаушы тепловозын және KZ4AT сериясындағы бір жолаушы электровозды сатып алды. 2015 жылы KZ4AT сериясынан 5 жолаушы тепловозы сатып алынды. 2016 жылы - KZ4AT сериясындағы 17 жолаушы электровозы сатып алынды. Сонымен қатар, «Қазақстан темір жолы» АҚ Паркін жаңартуға арналған бағдарлама шеңберінде, жаңа жолаушылар локомотивтерін және электровоздарын пайдалану жоспарланып отыр. Республиканың өңірлерінде ауа ластануының алдың алу бойынша нақты шаралар осы баяндаманың тиісті бөлімдерінде келтірілген.

Парниктік газдар шығарындылары

Монреал хаттамасында реттелмейтін парниктік газдардың барлық сорғыштарын сіңіргіштер мен көздерден тұратын антропогендік шығарындылардың ұлттық кадастры туралы ҚР Ұлттық баяндамасына сәйкес, 1990-2014 жылдар аралығында парниктік газдардың жалпы шығарындылары 1990 жылы 389 млн тонна CO² экв-тін құраса, 2014 жылы 313 млн тонна CO² экв-ті.

Осылайша, 2016 жылы парниктік газдар шығарындыларының 1990 жылға қатысты шекті көлемі 80,5 %-ды құрады, және нысаналы индикаторда белгіленген көрсеткіштен аспаған.

Мониторингтің ұлттық жүйесін және парниктік газдар шығарындылары бойынша есептілік жүргізу бойынша, Қазақстан Республикасында парниктік газдар шығарындыларын түгендеу бойынша тұрақты жұмыс жүргізілуде, Монреал хаттамасында реттелмейтін парниктік газдардың барлық сорғыштарын сіңіргіштер мен көздерден тұратын антропогендік шығарындылардың ұлттық кадастры туралы ҚР Ұлттық баяндамасы әзірленген. Ұлттық баяндама БҰҰ Климаттың өзгеруі жөніндегі Негіздемелік Конвенциясы (бұдан әрі -БҰҰ КӨНК) Хатшылығының сайтында орналастыр

Парниктік газдар шығарындыларын түгендеу бойынша ылған. жыл сайынғы есептер ел қимасында парниктік газдар шығарындылары бойынша

деректер базасын толықтыру және жұмысқа қолдану үшін Шығарындылар көзі мен парниктік газдарды сіңірудің мемлекеттік кадастрда тіркеледі.

Киот хаттамасының Тараптарының 12-ші отырысындағы БҰҰ КӨНК Тараптарының 22-ші келіссөзінде және Париж Келісімі Тараптарының Бірінші Кеңесінде қатысты.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Еуропа елдерінде халықтың электр көлікті сатып алуын қолдауі өте жақсы дамыған. Мысалы, Норвегияда, Нидерландыда, Германияда, Италияда және Венгрияда ішкі жану қозғалтқышын (ІЖҚ) пайдаланылатын көлік құралдарын пайдаланудан туындайтын теріс сыртқы әсерлер салықтармен жазаланады, олардан электромобильдер ішінара немесе толықтай босатылған³¹.

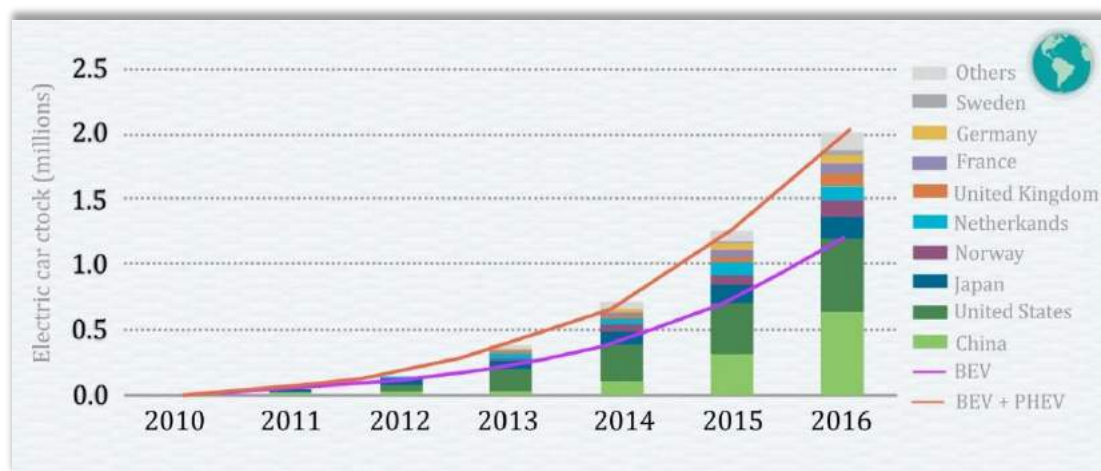
Ұлыбритания мен Францияда электр көлігін алу кезінде иелеріне берілген субсидия, негізгі саяси құрал сатып болып табылады.

2017 жылдың 1 наурызында, Аустрия үкіметі 4000 евроға электромобильдерді және сутегі сатып алуды субсидиялауды бастайды (Newsru.com).

Бұдан басқа, 2017 жылдың сәуір айынан бастап аустриялық билік экологиялық таза автокөлік иелерінен арнайы жасыл нөмірлерді беретін болады. Ынталандыру бағдарламасы ірі кәсіпорындарға таралады. Ақция 2018 жылдың соңына дейін жалғасады, содан кейін оның нәтижелері қорытындыланатын болады.

Қазіргі уақытта Аустрия жолдарында 9 500-ге жуық экологиялық автокөлік жүр. 2017 жылы 4500 электромобиль сату жоспарлануда. Бастапқыда, үкімет 2020 жылға дейін елдегі электр көліктерінің жалпы санын 200 000-ға дейін арттыруды мақсат етіп қойған.

2016 жылы әлемде электр көлігінің жалпы саны 2015 жылы 1 млн шегінен асқаннан кейін 2 млн автомобильден асып түсті³².

1.6.1 – сурет Электр көліктерінің ғаламдық паркі

³¹ БҰҰДБ-ҒЭҚ «Алматыдағы орнықты көлік» жобасын іске асыру туралы есеп, 2017ж.

³² БҰҰДБ-ҒЭҚ «Алматыдағы орнықты көлік» жобасын іске асыру туралы есеп, 2017ж.

2015 жылға дейін дүние жүзінің электромобильдер паркінің ең көбі Құрама Штаттарының үлесіне келді. 2016 жылы дүние жүзінің үштен бір бөлігіне иелене отырып, Қытай ең көп электромобильдер паркі бар елге айналды. 200 миллионнан астам электрлі екі дөңгелекті көлік құралдары, 3-4 миллион (LSEV) жылдамдылығы төмен электромобильдері және 300 мыңнан аса электр автобустары бар Қытай қазіргі уақытта басқа да көлік түрлерін электрлендіру (ДЭА,2017) саласындағы көшбасшы болып табылады.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Республиканың көптеген электр станциялары алдағы жылдардағы шығарындыларды төмендету бойынша шараларды кезең-кезеңмен енгізу бойынша іс-шаралар жоспарын әзірледі. Қазіргі уақытта режимді карталарды бақылау, жабдықтың ағымдағы және күрделі жөндеу, режимді-реттеуші жұмыстар мен сынақтар жүргізу, стационарлық және жылжымалы көздерден азот оксидтері мен күкірт оксидтерін төмендету бойынша шараларды іске асыра отырып, табиғатты қорғау шараларын іске асыру жалғастырылуда.

Жаңадан салынып жатқан ЖЭО үшін шаң аулауға арналған жеңді сүзгілерді, азот оксидтерін 90% -ға азайтатын селективті каталитикалық қысқарту әдістемені, н жүзеге асырылады, газды тазалауға арналған инновациялық технологиялар шаңды күкірт оксидтерін төмендетудің озон-аммиакті әдісін пайдалана отырып 99% -ға дейін аулау деңгейін жоғарлату бойынша инновациялық технологияларды енгізу келесі станцияларды жүзеге асырылады:

- «Екібастұз ГРЭС-1» ЖШС - №1 энергоблоқты қалпына келтіру кезінде жобалық тазарту дәрежесі 99,6% болатын, электр сүзгілерін орнату жоспарлануда;

- «Астана Энергия» АҚ - жаңадан салынып жатқан № 7 және 8 қазандықтар «Электр сүзгілері бар шаңды құрғақ жинаумен біріктірілген қондырғымен» жабдықталатын болады;

- «Еуроазиаттық энергетикалық корпорациясы» АҚ - үшінші реттік үрлеу және үш ағынды жанарғысымен құрамдастырылған жүйе енгізілгін.

Қолданыстағы бірнеше электр станцияларында азот оксидтерінің төмен шығуын қамтамасыз ететін төмен эмиссиялы турбулентті қыздырғыштарды пайдаланады, сондай- алау ядросының температурасын төмендету арқыры жағу тәртібін ұйымдастыру арқылы ақ азоттық оксидтердің шығарылуын төмендетуге қол жеткізуге болады.

Алайда, көптеген электр станцияларында мұржа газдарын шығару бойынша технологиялық схеманы өзгерту, қолданыстағы корпустарды қайта құру, айтарлықтай қаржы құралдарын тарту және оларды іске асыру мездімінің ұзақтығына байланысты жаңа буын электр сүзгілерін қолдана отырып күл аулау қондырғыларын орнату мүмкін емес.

Қоршаған ортаның, оның ішінде атмосфералық ауаның ластануының алдын алудың негізгі құралы, қоршаған ортаға әсерді бағалау (ҚОӘБ) екендігі бүкіл әлемдік қауымдастықпен танылады.

Еуропалық қоғамдастық қолданатын салыстырмалы ҚОӘБ жаңа құралы стратегиялық экологиялық бағалау болып табылады (СЭБ). 2003 жылы Эспо конвенциясына (Шекарааралық тұрғыдан ҚОӘБ бойынша) стратегиялық экологиялық бағалау туралы хаттама жасалды және қабылданды. Ол «Кейбір

жоспарлар мен бағдарламаларға қоршаған ортаға әсерді бағалау туралы» (2001/42 / ЕС) Еуропа одағының директивасын қолданудағы оң тәжірибеге негізделген. СЭБ хаттамасы Тараптардың қоршаған ортаға ықтимал әсеріне қатысты, оның ішінде денсаулыққа, белгілі бір жоспарлар мен бағдарламаларға, сондай-ақ жоспарлаудың мүмкіндігінше ерте сатысында саясат пен заңнаманы бағалауға қатысты міндеттемелерін белгілейді.

Егер СЭБ-ті жоспарларға және бағдарламаларға қатысты қолданатын болса, онда қоршаған орта мәселелерін, соның ішінде ауаның ластану мәселелерін кешенді есепке алудың құрылымдық тәсілін қолдануға болады.

Қазақстанда СЭБ рәсімдері келесі салалардағы жоспарлар мен бағдарламаларға қолдануға болады: ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы, балық аулау шаруашылығы, энергетика, өндіріс, оның ішінде тау-кен, көлік, өңірлік даму, қалдықтарды басқару, су шаруашылығы, телекоммуникация, туризм, қала және ауылдық аумақтардың дамуын жоспарлау немесе жер пайдалану.

Сондықтан, жасыл экономикаға көшу шеңберінде, Қазақстанда СЭБ рәсімдерін енгізу және БҰҰ ЕЭК-тің тиісті хаттамасына қосылу мәселелерін ескеру керек.

Автокөліктен ластануды төмендету

Қоғамдық көлік сапасы тиімділігін арттыру³³ магистралдық жолдарда біріңғай ағында арнайы жолақтарды бөлу (бөлінген жол бойындағы жолақ, жеке төселген), электрондық билеттерді сатуды (заңсыз жолаушы тасымалдаушылар азайту) енгізу және автобус аялдамаларына ақпарат беретін GPS-навигация жүйелері арқылы тұрақты қалалық маршруттарда жолаушылар жылжымалы құрамын жабдықтау («ақылды аялдама» - картадағы маршруттың қозғалысын, қозғалыс кестесін өзгерту мен, күту уақыты мен автобус келуін көрсететін мониторлар) арқылы іске асырылады. Бұдан басқа, елді мекендерде қаладағы қоғамдық көліктердің бағыттары, аялдамалары туралы, «онлайндық» тәртіптегі көліктің ағымдағы жағдайы және көліктің қоғамдық көліктік аялдмасына келудің болжамды уақыты туралы хабардар ететін «Infobus mobile» қосымшасының оң тәжірибесін енгізу қажет.

Электромобильдерді енгізуді ынталандыру

Экологиялық таза автомобильдер нарығын дамытуды ынталандыру мақсатында қазіргі ауқыттағы заңнама бірқатар артықшылықтарды көздейді:

- электромобильдерді әкелу үшін кедендік баж салығы 0 (нөл) пайыз мөлшерінде қолданылады;
- электртартқыштағы транспорт көліктік салық төлеуден босатылады;
- жол полициясының органдарында электромобильді алғашқы тіркеу кезінде төленетін тіркеу жарнасы, дәстүрлі отындағы автокөлікке ұқсас төлемнен екі есе төмен;
- электр тартқыштағы жеңіл автокөліктер үшін кәдеге жарату жарнасының ең аз мөлшері қарастырылған;
- Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексі мен Қазақстан Республикасында экологиялық таза (4 және одан да жоғары экологиялық сыныбына сәйкес келетін; электр қозғалтқыштары бар) автомобиль көлік құралдарын және олардың құрауыштарын өндіруді ынталандыру

³³ БҰҰДБ-ҒЭҚ «Алматыдағы орнықты көлік» жобасын іске асыру туралы есеп, 2016 ж.

қағидаларында электр қозғалтқыштары бар көлік құралдарын өндіруді ынталандыру қарастырылған.

Сонымен қатар, Жұмыс тобымен келесі міндеттер әзірленді:

- қолданыстағы жеңілдетілген автокөлік несиелендіру бағдарламасы аясында электр көліктерін сатып алуға қосымша мақсатты қаражат бөлу;

- электр көлік иелеріне салықтық преференциялар беру туралы Салық кодексіне өзгерістер енгізу;

- электр көліктерін пайдалануды өңірлік ынталандыру бағдарламаларын әзірлеу (қоғамдық көлік жол жолақтарын беру, тегін автотұрақ және т.б.);

- мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, ұлттық компаниялардың электр көліктерін басымдықпен сатып алуға қойылатын талаптарды белгілеу.

Сонымен қатар, электрлік көлігі мен дәстүрлі отынды автокөлік бағасының айтарлықтай айырмашылығы ескеріле отырып, мемлекеттік қолдау шаралары жеткіліксіз деп бағаланады. Сол себепті дәстүрлі отынды автокөлік пен электр көлігінің баға айырмашылығын (өзіндік құны бөлігінде) субсидиялау туралы шешім қабылдау қажет. Мысалы, Қытайда 1 электр көлігін субсидиялау мөлшері 14 тен 20 мың АҚШ долларын құрайты. Осындай субсидияны ұсынудың ықтимал механизмі ретінде пайдаланудан шығарылған көлік құралын тапсыруға арналған сертификат болуы мүмкін.

Электр көлігі мен дәстүрлі отынды автокөлік құнының айырмасын (өзіндік құныны бөлігінде) субсидиялау мәселесін шешу электр құралын өндіру және қажетті инфрақұрылымды құру бойынша жобаны жүзеге асыруда сыншыл болып табылады.

БҰҰДБ / ҒЭҚ «Алматыдағы орнықты көлік» жобасы Қазақстандағы электр көліктерін енгізуді ынталандыру бойынша келесі ұсыныстар³⁴ берді.

1. Келесі екі жылда жеңіл электр көліктеріне әкелінетін кедендік баждарды нөлдеуді ұзарту (қазіргі уақытта 2017 жылдың 31 тамызына дейін жарамды).

2. Шолу, көліктегі CO₂ бойынша салық (немесе экологиялық салық) Еуропа Одағының бүкіл аумағында кең таралғандығын көрсетті. Тіпті қуаты қаншалықты бірдей болса да, ескі автокөліктердің көпшілігінде CO₂ шығарындылары жоғары болып келеді, сондықтан жаңа салықты «ескілік салығы» деп есептеуге болады. Осылайша, осы шара одан да таза автокөліктерді сатып алу арқылы ескірген автокөліктер паркін жаңартуға ынталандыратын болады: гибридтік және электр көліктері.

3. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, электр көліктерді дамытудың негізгі шарты қуаттандыру инфрақұрылымын құру болып табылады. Бірінші кезеңде Еуропада бұл мемлекет есебінен жүзеге асырылды. Орташа есеппен алғанда тіркелген 1000 электр көлігін қуаттандыруға 3 бекет қажет ететіндігін ескерсе, 200 мың электр көлігіне 600-ге жуық қуаттандыру бекеті қажет. Егер орташа есеппен бір бекетке 387 еуро (Tietge et al.) жұмсалатындығын ескерсек, онда мемлекеттік бюджеттен 200 мың электр көлігін қамтамасыз ету

³⁴ БҰҰДБ-ҒЭҚ «Алматыдағы орнықты көлік» жобасын іске асыру туралы есеп, 2016 ж.

үшін шамамен 93 млн теңге қажет болады. Бірінші кезеңде тығыз қоныстанған (ластанған) Алматы мен Астана қалаларының инфрақұрылымын енгізу ұсынылады.

4. ҚР Үкіметінің Қаулысымен белгілі бір гр/ км-ден CO₂ шығарындылардың көлемі артық болатын автокөліктерді мемлекеттік сатып алуға тыйым салуды енгізу қажет. Бұл мемлекеттік мекемелерді электр көліктеріне, гибридтік және үнемді автокөліктерге біртіндеп өтуін ынталандыратын болады.

5. Қазақстан қалаларында ауаның ластану деңгейі, денсаулыққа әсері және экологиялық таза көлік түрлеріне көшудің артықшылығы туралы халықты ақпараттандыруды жоғарлату.

6. Демонстрациялық қалаларды енгізу (Германия тәжірибесі сияқты). Электр көлікті қалалар ретінде Алматы мен Астана қалаларын демонстрациялық қалалар ретінде жариялау. Осы қалаларда әкімдіктер электр көліктеріне арналған жеңілдіктерді енгізуі тиіс: ақылы автотұрақтарда электромобильдерге арналған тегін автотұрақ. Әкімшіліктерге 600-ден астам қоғамдық қуаттандыру бекеттерін орнату үшін қаражат бөлу (әр қалаға – 300 -ден).

7. «Жол жүрісі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер енгізу және электр көлігі үшін автобус жолақтары арқылы жүруіне тыйымды алып тастау.

ПАРНИКТІК ГАЗДАР

Жақын арада Қазақстан заң шығарушылары, қолданыстағы отын балансы негізінде парниктік газдар шығарындыларын тиімді төмендетуге ықпал ететін шараларға баса назар аударуы керек. Соның ішінде, құрылған көмірқышқыл газының шығарындыларын квоталармен ішкі сауда есебінен ынталандырылатын технологиялық стратегиялар туралы айтылады. БҰҰ КӨНК Тараптарының 2015 жылдың соңындағы Парижде Конференциясы түбегейлі серпіліс жасау мүмкіндігін көрсетті. Шығарындыларды міндетті түрде төмендетудің орнына, елдер өздерінің бағдарламаларын дайындайды және зиянды шығарындыларды шектеу үшін өздерінің мақсаттарын белгілейді.

Қазақстан Париж келісімін ратификациялады және 2030 жылға қарай парниктік газдар шығарындыларын 1990 жылғы шығарындылар деңгейінен 15 пайызға дейін (сөзсіз мақсат) немесе жалпы ұлттық шығарындылар көлемін 25 пайызға (шартты мақсат) төмендету бойынша міндеттеме алды, бұл оптимистік болып көрінеді.

Ел бойынша және отын-энергетикалық кешенде қоршаған ортаны қорғау және парниктік газдар шығарындылар мәселелері, 2015 жылғы Ұлттық энергетикалық баяндаманың 13-бөлімде³⁵ түбегейлі қаралған. Баяндамада келесі ережелер мен ұсыныстар берілген

³⁵ Ұлттық энергетикалық баяндама. «KAZENERGY» ЗТБ

Отын-энергетикалық кешеннің дамуының қоршаған ортаға кері салдарларын азайту үшін, негізгі мақсаты Қазақстан қоршаған ортаны қорғау саласындағы жаңа стандарттарға біртіндеп ауыса отырып, отын-энергетикалық саласында зиянды шығарындыларды азайту және қалдықтарды басқару жүйесін жетілдіру болып табылатын, кешенді бағдарламаны әзірлеуі керек.

Көмірмен жұмыс істейтін электр станцияларына және мұнай өндіруші компанияларға жаңа стандарттар мен талаптар енгізу арқылы елеулі жақсартуларға қол жеткізуге болады (оның ішінде мұнай шөгіндісін және онымен ілеспе суды ерітілген радиоактивті заттармен өңдеуге, сондай-ақ өндіріс жабдықтарын ұстауға қолданылады). Қазақстанда электр станцияларының көпшілігінде зиянды шығарындылардың көлемі елдегі қолданыстағы стандарттарға сәйкес болса да, олар халықаралық үздік тәжірибеге сүйене отырып жеткілікті түрде үлкен болады. Осылайша, қоршаған ортаны қорғау саласындағы жаңа стандарттарға біртіндеп көшу қажеттілігі айқын.

Қазіргі уақытта шығарындыларға қатысты «өтпелі» стандарттарды (Еуропадағыдай қатаң емес) бекіту қажет, оны төмендету ең үлкен мәселе болып табылады. Осы уақытта жаңа электр станцияларын осы өтпелі стандарттарды ескере отырып жобалау маңызды.

Көмір электр станцияларын жаңғырту және салу кезінде экологиялық таза технологияларды енгізуге (оның ішінде қайнаған қабатта жағуды, бу қысымын жоғары критикалық ультражоғарыкритикалық циклмен), сондай-ақ шығарындыларда күкірт, азот оксидтерді және қатты бөлшектерді аулайтын заманауи сүзгілерді орнатуға басымдылық берілген. Дегенмен, негізгі міндет - көмір электр станцияларында күл шығару және күлді жою мәселесін шешу. Көмір электр станцияларына арналған күл жинау жүйелері үшін бірыңғай талаптарды енгізу ұсынылады.

Алайда, Қазақстанда көмір электр станциялары үшін көмір қышқыл газын аулау және геологиялық сақтау технологиясын осы технологиялық даму қадамында шағындар мен экологиялық тиімсіздікке қатысты себептерден ұсыну мүмкін емес.

БҰҰ КӨНК және Париж келісімі аясында қабылданған халықаралық міндеттемелерге сәйкес, Қазақстанда климаттың өзгеруіне бейімделу бойынша қызметті жүзеге асыру үшін негіздемелерді айқындайтын ережелерді заңнамалық деңгейде анықтау қажет. Сонымен бірге, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында климаттың өзгеруіне бейімделу мәселелері бойынша нақты ережелер мен нормалар қарастырылмаған.

Халықаралық міндеттерді орындау мақсатында және қазақстандық заңнама үшін климаттың өзгеруіне бейімделу мәселелерінің жаңашылығын ескере отырып, сәйкес Экологиялық кодексінің 1-бабындағы түсіндіру аппаратын осындай терминдермен толықтыру қажет: «климаттың өзгеруі», «климаттың өзгеруінің жобаланған әсері», «климаттың өзгеруіне бейімделу», «климаттың өзгеру әсері», «табиғи апаттар қаупін азайту», «климаттың өзгеруіне осалдық», бұл климаттың өзгеруіне бейімделу саласында реттеу тақырыбын нақты анықтауға, сонымен қатар Париж келісімінің 7-бабын және БҰҰ КӨНК-нің сәйкес баптарын іске асыруды айтарлықтай жеңілдетеді.

Сондай-ақ, Экологиялық кодекске, уәкілетті органға бейімделу бойынша критерийлерді әзірлеуге және олардың жүзеге асырылуын үйлестіру мен мониторинг жүргізу шаралары қарастырылған баптарды енгізу керек. Бұл процесс халықаралық климаттық қаржыландыру есебінен қамтамасыз ете алатындай бейімделу шараларын анықтайды және жіктеуге мүмкіндік береді

1.7 ЭКОЖҮЙЕЛЕРДІ САҚТАП ҚАЛУ ЖӘНЕ ТИІМДІ БАСҚАРУ

АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ НЫСАНАЛЫ КӨРСЕТКІШТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ

Тұжырымдамаға сәйкес, табиғи экожүйені кешенді басқару маңыздылығы және экономикалық әлеуеттің көтеру мақсатында орнықты даму қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылуға тиіс. Қазақстанда мұндай басқаруға орман шаруашылығын басқару, балық шаруашылығын басқару, ерекше қорғалатын табиғи аймақтарда (ЕҚТА) тірі табиғатты басқару және экотуризм кіреді.

2014 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік орман қоры (МОҚ) 29,3 млн гектарды немесе республика аумағының 10,7% -ын құрады. Орманмен көмкерілген алқаптар 12,6 млн гектар немесе МОҚ-ның жалпы аумағының 43% -ы, Қазақстанның орманды аумағы 4,7% -ды құрады.

1.7.1-кесте. Орман қорының негізгі көрсеткіштері (жылдың соңына)

Көрсеткіштер	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Орман қорының ауданы (уақытша пайдалануға берілген ормандарды қоса алғанда), млн га	28,8	28,8	29,3	29,3	29,3	29,4
Орманмен көмкерілген жерлер, млн га	12,4	12,5	12,6	12,6	12,7	12,7
Тұрмыстық ағаштардың жалпы қоры, млн куб метр	380,7	260,1	412,3	412,3	436,1	418
Аумақтың ормандылығы, процент	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,7

* Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің деректері бойынша

Көп жылдар бойы орман алқаптары қысқарды, бұл активтердің ұзақ мерзімді құны азайды, әсіресе заңсыз кесу, орман өрттері және жерге орналастыру жұмыстарын өзгерту. Тек соңғы жылдары орманмен көмкерілен алқаптың біртіндеп өсуі басталды (1.7.1-кесте). 2016 жылы Алматы, Батыс Қазақстан облыстарының мемлекеттік орман қоры аумағында, сондай-ақ Батыс Қазақстан облысының темір жолдары мен автомобиль жолдары жолағының 943,5 мың гектар аумақта орман шаруашылығы жүргізілді.

2016 жылы Республикалық ормандарды іріктеу орталығының питомниктерінде өсірілген, сапасы жақсарған 814 мың дана тұқым алынды.

14,2 мың гектар аумақта селекциялық-тұқымдық мақсаттағы объектілерді қалыптастыру, тіркеу және сертификаттау, оның ішінде 3,4 мың гектар тұрақты орман тұқымдық учаскелері, 8,7 мың гектар уақытша орман тұқымдық учаскелері, 2 мың гектар плюс алаңдар (1.7.1 сурет). Бұдан басқа, іріктеу және генетикалық қондырғыларға 1228 дана ағаш және 76465,3 га ағаш, орман генетикалық резерваттар жатады. Осы объектілерді күту және күтім жасау бойынша жұмыстар жүргізілді.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда және мамандандырылған орман шаруашылығының аумақтарында орманмен көмкерілген ауданы 2016 жылы 1 404 мың гектарды құрады.

Ауданда жүзеге асырылатын ормандарды молықтыру мен орман өсіруге бағытталған:

2015 жылы - 9,7 мың гектар, орманды жабылған жерлерден 2,4 мың гектар;

2016 жылы - 9,3 мың гектар, ал 2,9 мың гектар орман алқапқа ауыстырылды.

Ормандарды қалпына келтіру мен орман өсіруге ерекше назар аударылады (1.7.2-кесте).

1.7.2-кесте. Орманды қалпына келтіру, мың га

Жылдар	Орманды қалпына келтіру		Орманды қалпына келтіру жұмыстары жүргізілген жалпы алқаптағы орманды егудің және отырғызудың үлесі, пайызбен
	Барлығы	Соның ішінде ағаш отырғызу және егу	
2011	24,5	13,8	56,3
2012	29,5	16,1	54,6
2013	29,6	17,6	59,5
2014	33,8	24,4	72,2
2015	29,5	20,2	68,5
2016	35	32	91,4

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

2016 жылдың 1 қаңтарына зиянкестер мен ауруға шалдыққан аудан 215158,3 га құрады. Ормандарды қорғау шаралары нәтижесінде 2016 жылдың бірінші жартысында облыстың ауданы 50 557,7 гектарға азайып, табиғи факторлардың әсерінен 5 591,1 гектар жер сөндірілді. Сол кезеңде 81 701,7 гектар аумақта жаңа орталық ашылды.

Зиянкестердің мен ауыру ошағының динамикасы көбінесе орман зиянкестерінің ауа райы жағдайына және биологиялық сипаттамаларына байланысты (1.7.1-сурет).

2016 жылға арналған барлық деректерді талдай отырып, 2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша зиянкестер мен ауру ошағының ауданының таралу аймағы 198202,6 га құрады.

1.7.1-сурет. Зиянкестер мен аурулар ошағының ауданы

«Қазавиаорманқорғау» РМҚК шамамен 30% мемлекеттік орман қорының аумағына авиациялық қорғау арқылы орманды өрттен қорғауды жүзеге асырады. Сондай-ақ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің мемлекеттік орман шаруашылығы мекемелері мен ведомстволық бағынысты ұйымдарымен минералды жолақтарды жасау және оларды күту бойынша жұмыстар жүргізіледі.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Төтенше жағдайлар жөніндегі комитеті облыстық әкімдіктердің, табиғат қорғау мекемелерінің және ведомстволық бағыныстағы ұйымдардың орман шаруашылығы құрылымдық бөлімшелерінің орман өрттерімен күрес саласындағы ынтымақтастық жоспарлары әзірленеді және келісіледі.

Қар жамылғысының еруіне қарай, өрт қауіпсіздігін төмендету мақсатында орман қорының және оның іргерес аумағында шөп өсімдіктерін бақылау үшін өртейді.

2016 жылы орман-дала массивтерінде өрт қауіпсіздігі ережелерін сақтау мәселелері бойынша БАҚ-та насихаттау және жүйелі түрде жариялау мақсатында республикалық және жергілікті телеарналарда мемлекеттік және орыс тілдерінде өртке қарсы тақырыптар бойынша бейнелер жасалды.

Орман өрттерінің орташа ауданы (орман шаруашылығы саласындағы уәкілетті орган басқаратын СҚА аумағында) 1.7.3-кестеде келтірілген.

1.7.3- кесте. Орман өрттері

Дереккөз: <http://stat.gov.kz>

Жылдар	Орман өрттері саны, жағдайлары	Орта болаған орман ауданы, гектар	Өрттің келтірген залалы, ағымдағы, бағамен, млн теңге	Бұл өрттің орташы ауданы, гектар
2011	456	3 154	177,8	6,9
2012	665	6 606	531,6	9,9
2013	274	11 054	13	4,2
2014	581	3 304	74,5	5,7
2015	476	9 614	119,0	20,1
2016	306	640	28,7	2

2016 жылдың басынан бастап Қазақстан Республикасында ормандарда 2626,18 м³ көлемінде заңсыз кесу бойынша 584 факт тіркелген. Жалпы залал 29683,66 мың теңгені құрады.

Облыстық атқарушы органдардың және басқа да мемлекеттік орман иеленушілердің қарамағындағы ормандарда 1 839,54 текше метр көлемінде заңсыз кесу бойынша 519 іс тіркелді. Жалпы зиян 13688,8 мың теңгені құрады.

Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің меншігіндегі ормандарда 784,14 м³ көлемде 65 заңсыз кесу фактілері тіркелді. Жалпы зиян 15 994,86 мың теңгені құрады.

Қазақстандағы балық шаруашылығын дамытудың өзекті мәселелері.

Елдің балық өнеркәсібінің негізі - жалпы ауданы 3 млн гектардан астам болатын Каспий және Арал теңіздерінің, Балқаш, Зайсан, Бұқтырма, Қапшағай, Шардара су қоймалары, Алакөл көлдерінің және басқа да су объектілері және онда ең құнды (бекіре, көксерке, тұқы, ақ тұқы, сазан және т.б.) балық түрлері бар 70-тен балық түрлері негізін құрайды. Сонымен қатар, жоғары коммерциялық құны бар, республиканың су қоймаларында енгізілген балық түрлері (пелядь, ақбалық және т.б.) бар.

2006 жылдан бастап ұзақ уақыт бойы балық ресурстарына қолжетімділікті қамтамасыз ететін жануарлар дүниесін пайдаланушыларға арналған су қоймаларын және (немесе) учаскелерін ұзақ мерзімді бекіту бойынша жұмыстар жүргізілуде, олар өздерінің жеке қаражаттарын су қоймаларында және аудандарда балық шаруашылығын дамытуға тарту бойынша жүйелі жұмыс жасауға қорғау, молықтыру және ғылыми зерттеулер

жүргізу, сондай-ақ инвестициялар тарту мүмкіндік береді.

Мәселен, 2016 жылға қарай халықаралық және республикалық маңызы бар су объектілерінің 352 учаскелерінің 252 учаскесі немесе 131 тұрғынға 71,6% тіркелді. Облыстық әкімдіктердің қаулыларына сәйкес жергілікті маңызы бар 2 735 су қоймасынан 829 балық шаруашылығы ұйымы 1268 су қоймаларын немесе 46,4% -ды бекітті.

Балық шаруашылығы субъектілерімен балық шаруашылығын дамытуға жыл сайын қаражат салынады. Атап айтқанда, қаржы ресурстары балық ресурстарын көбейту, тіркелген тоғандар бойынша зерттеулер жүргізу және ұйымның материалдық-техникалық жабдықтарын жетілдіру жөніндегі іс-шараларға жұмсалады. Жалпы, 2014 жылдан 2016 жылға дейінгі аралықта балық шаруашылығын пайдаланушыларға 4,275 миллиард теңге инвестицияланды.

Жыл сайын балық аулау ғылыми ұйымының биологиялық негізі және мемлекеттік экологиялық сараптаманың оң қорытындысы бойынша республиканың балық аулаушылары мен (немесе) учаскелерінде балықтар мен басқа да су жануарларын аулауға шектеу қойылған.

2016 жылға арналған аулауға лимит 61,2 мың тонна көлемінде жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану саласындағы уәкілетті органның бұйрығымен бекітілді. Балық ресурстарына және басқа да су жануарларына арналған балық аулау лимитін дамыту және мемлекеттік бюджетке 2014-2016 жж. Түсетін балық ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемдердің мөлшері 1.7.4-кестеде келтірілген.

1.7.4-кесте. Республиканың балық шаруашылығы су қоймалары бойынша балық және басқа су жануарларына аулауға арналған лимитті меңгеру

Дереккөз: [Ауыл шаруашылығы министрлігі](#)

Жылдар	Лимит (мың тонна)	Игеру (мың тонна)	Балық шаруашылығын пайдалануға төлемдер (млн теңге)
2014	63,5	40,5	640,3
2015	64,8	45,0	695,7
2016	61,6	44,0	725,8

2017 жылға дейін республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорындармен 168,4 млн дана құнды балық түрлерінің құртшабағын табиғи мекендеу орындарында жіберілген, соның ішінде балық шаруашылығы клесі кәсіпорындары бар:

- Атырау бекіре балық өсіру зауыты – 3,5 млн дана бекіренің бір жылдық тұқымы;

- Орал-Атырау бекіре балық өсіру зауыты – 3,5 дана бекіренің бір жылдық тұқымы;

- Қамысты бас балық тәлімбағы – 15,2 млн дана тұқының бір және екі жылдық тұқымы мен шөппен қоректенетін балық;

- Қапшағай уылдырық шашу-өсіру шаруашылығы – 8,4 млн дана тұқының бір жылдық тұқымы мен шөппен қоректенетін балық;

- Петропавл балық тәлімбағы – 96 млн дана сиг пен тұқының балаңқұрты мен бір жылдық тұқымы;

- Майбалық балық тәлімбағы – 41 млн дана тұқының балаңқұрты мен бір жылдық тұқымы;

- Қазақ өндірістік-жерсіндіру станциясы – 0,8 млн дана тұқының бір жылдық тұқымы мен шөппен қоректенетін балық.

Бұдан басқа, балық шаруашылығы тоғандарын пайдаланушылар міндеттерін орындау аясында 2016 жылы бекітілген су тоғандарын жалпы саны 180,0 млн. дана құнды балық түрлерімен (2015 жылы - 200 млн данаға жуық) толықтырды.

Балық шаруашылы нысандарын жекешелендіру аясында «Майбалық балық тәлімбағы» РМҚК, «Қапшағай уылдырық шашу-өсіру шаруашылығы» РМҚК, «Қазақ өндірістік-жерсіндіру станциясы» РМҚК жеке меншікке сатылған.

Сонымен бірге, қазіргі таңда балық ресурстврын табиғи популяциялау үшін қолайлы жағдай жасау үшін іс-шаралар қабылдануда. Сонымен Атырау облысының әкімдігімен Жайық өзенінің ұзындығы 65 км болатын теңізге шығатын оң және сол қолтығымен Яиц арнасының және Атырау облысының Құрманғазы ауданында ұзындығы 131 км болатын Қиғаш өзенінің Ганюшкин арнасының түбін тереңдетуді жоспарлануда. Қажетті құжаттар қолданыстағы заңнамаға сәйкес әзірленуде.

Сонымен қатар, Жайық өзені шекарааралық су объектісі болып табылатындықтан, оны пайдалану және қорғау 2010 жылдың 7 қыркүйектегі Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Ресей Федерациясының Үкіметі арасындағы Траншекаралық су объектілерін бірлесіп пайдалану және қорғау туралы келісімімен реттеледі. Қазақстан-Ресей комиссиясының 22-ші отырысында тараптардың келісімі бойынша, 2016 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының Еуропалық экономикалық комиссиясының қаржылық қолдауымен Жайық өзені бассейнінде судың өзгеруіне бейімделу стратегиясын әзірлеу үшін бірлескен зерттеу басталды, ол үшін Қазақстандық-ресейлік жобалық жұмыс тобы құрылған.

Балық шаруашылығы саласын дамыту мақсатында 2017-2021 жылдарға арналған Агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарлама аясында коммерциялық балық шаруашылығын дамыту үшін кәсіпкерлік бастамаларды мемлекеттік қолдау қарастырылған.

Инвестициялық салымдарды инвестициялау қағидаларына («Инвестициялық салымдар кезінде агроөнеркәсіптік кешен субъектісі шеккен

шығыстардың бір бөлігін өтеу бойынша субсидиялау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2017 жылғы 1 ақпандағы № 48 бұйрығы) сәйкес, инвестициялақ салымдардың шығынының бөлігін қайтару екі топ бойынша қарастырылған:

- жеке балық шаруашылықтарымен балық өндіру үшін шарбақтық желі, көлдік-тауарлы балық шаруашылығында жабық сумен жабдықтау техникалары мен қондырғыларын сатып алу кезінде - 30% шығындарды өтеу;

- балық шаруашылықтары мен торларындағы балықты өсірумен айналысатын кооперативтерде біріктірілген балық шаруашылықтары үшін жабдықтар мен жабдықтарды сатып алу шығындардың 50% -ын өтейді.

2014-2016 жылдар аралығында табиғат қорғау заңының 18662 бұзушылығы анықтады. Сонымен бірге, 2659 адам әкімшілік жауапкершілікке 131 адам қылмыстық жауапкершілікке тартылды. 225,8 млн теңге сомасында әкімшілік айыппұлдар салынды, оның 171,2 млн теңгесі мемлекеттік бюджетке түсті. Броконьерлермен күрес мақсатында жыл сайын Жайық-Каспий бассейні су қоймаларында 1 сәуірден бастап 31 мамыр аралығында бекіре және басқа балықтардың уылдырық шашу кезінде құқық қорғау және табиғат қорғау органдарымен бірлескен кең масштабтағы «БЕКІРЕ» табиғат қорғау акциясы өткізіледі.

Балықты өсіру кезінде шығынның ең көбі жем-шөпке келеді, сол себепті Министрлікпен «Акваөсіру (балық өсіру шаруашылығы) өнімділігін және өнім сапасын арттыруды субсидиялау қағидаларын бекіту туралы» ҚР АШМ бұйрығының жобасы әзірленіп, басқа мемлекеттік органдармен келісілуде, оны қабылдау мерзімі 2017 жылдың шілде айы. Осы қағидаларға сәйкес бекіре, арқан балық және тұқы тұқымдас балық түрлерін өсіру кезіндегі кәсіпкерлердің шығындардың 30 % өтеу жоспарланған. 2021 жылға қарай шамамен 5 мың тонна балық өсіру жоспарлануда.

Балық жіберу және агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін ынталандыру бойынша жүргізілетін іс-шараларға қарамастан, 2014-2016 жылдар аралығында табиғат қорғау заңнамаларын 18662 бұзушылық анықталды. Сонымен бірге, 2659 адам әкімшілік жауапкершілікке, 131 адам қылмыстық жауапкершілікке тартылды. 225,8 млн теңге сомасында әкімшілік айыппұлдар салынды, оның 171,2 млн теңгесі мемлекеттік бюджетке түсті. Броконьерлермен күрес мақсатында жыл сайын Жайық-Каспий бассейні су қоймаларында 1 сәуірден бастап 31 мамыр аралығында бекіре және басқа балықтардың уылдырық шашу кезінде құқық қорғау және табиғат қорғау органдарымен бірлескен кең масштабтағы «БЕКІРЕ» табиғат қорғау акциясы өткізіледі.

Ұсынылған шешімдердің бірі Қазақстан Республикасының балық шаруашылығын дамытудың салалық мемлекеттік бағдарламасын қабылдау болып табылады. Бағдарлама судың биологиялық ресурстарын сақтауды және рационалды пайдалануды және балық шаруашылығын әрі қарай дамытуды қамтамасыз етуі қажет.

Бағдарламаның ұсынылған нысаналы индикаторлары:

– 2016 жылғы деңгейге қарсы балық өнімін экспорттауды 2022 жылға 10 %-ға өсіру;

– балық шаруашылығы тауар өнімділігінің көлемін 2022 жылға 7 мың тоннаға дейін жеткізу;

– теңіз балық шаруашылығының көлемін 2022 жылға 5 мың тоннаға дейін көбейту;

– әуесқойлық (спорттық) балық аулау туризмі мен табиғи суларда балық аулауға жыл сайын бекітілген лимиттер көлемі бойынша теңізде балық аулау үлесін ұлғайту.

– жыл сайын шикі балықты өңдеу көлемін 70% -дан кем емес өндіру;

– балық ресурстары мен су қоймаларында балық аулау есебі бойынша үдерістерді автоматтандыру;

– балық ресурстарын жасанды өндіруді ғылыммен ұсынылған көлемге жеткізу;

– екі уылдырық зауытын қалпына келтіру уылдырық жөндеу-аналық үйірді және балық жүзу арналарын қалпына келтіру.

Жануарлар дүниесін қорғау көбінесе саны жаңа ғасырдың басында күрт төмендеген ақбөкенді қорғауға бағытталды. Ақбөкендер мен сирек жануарлардың тіршілік ету ортасы - 4 млн гектар, олардың аумағы 93 млн гектар және 34 млн гектар, «Охотзоопром» мемлекеттік кәсіпорнының инспекторларымен жалпы қорғалатын аумақ - 123 млн гектар.

Ақбөкендерді қорғау, есепке алу және мониторинг жүргізу 2014 жылы «Охотзоопром» мемлекеттік мекемесінде республиканың аумағында мемлекеттік табиғи қорықтар мен мемлекеттік ұлттық табиғи саябақтар аумағын қоспағанда 93 инспектор, 30 мобильдік топ арқылы жүзеге асырылды. 2014 жылғы көктемгі аэрофототүсірілім деректері бойынша ақбөкен саны 256,7 мыңға жетті.

2015 жылдың сәуір-мамыр айларында бетпақ-дала, орал және үстірт популяцияларында есептеу жұмыстары жүргізілді, нәтижесінде жалпы саны 295 470 бас анықталды. 2014 жылмен салыстырғанда өсім 15,1% -ды құрады. Алайда, 2015 жылғы 11 мамырдан бастап 5 маусымға дейін Бетпақ Дала ақбөкен популяциясының жаппай өлімі болып есептеледі. Жаппай қырыудың негізгі орындарда 150 040 бас кәдеге жаратылды. Ақбөкен популяциясы мониторинг нәтижелері бойынша жаппай қырылудан кейінгі бетпақ даладағы популяция саны 31 300 бас құрағандығы анықталды.

Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі 2016 жылғы 18 сәуірден 3 мамырға дейін Қазақстан Биоалуантүрлілікті сақтау Ассоциациясымен және «Казавиаспарас» АҚ-мен бірге Бетпақдала, Жайық және Үстіртте ақбөкен популяциясын тағы бір аэрофототүсірілім жүргізді. Аэротүсірілім нәтижелері бойынша 2016 жылы ақбөкендердің жалпы саны 108 300 бас болды, оның ішінде Бетпақдала популяциясының саны 36 200 бас, Орал популяциясы 70 200 бас және Үстірт тұрғыны 1900 бас болды.

2013-2015 жылдарға арналған есеп және мониторинг нәтижелері бойынша сирек кездесетін және жойылып бара жатқан жабайы тұяқтылар (тоғай маралы, қарақұйрық, құлан, арқар) санының көбеюі байқалады.

Қазақстандағы биоәртүрлілікті сақтау ерекше қорғалатын табиғи

аумақтардың аумағын кеңейту және кеңейту арқылы жүзеге асырылады.

1990 жылдан бастап Қазақстан Республикасындағы БЭК жалпы ауданы 138,262 км²-ден 244287 км²-ге дейін өсті (1.7.3-сурет). Сонымен қатар, ЕҚТА құрылымында елеулі өзгерістер байқалады. Мәселен, табиғи резерваттардың жалпы көлеміндегі табиғи қорлардың үлесі 0,2% -дан 11,1% -ға дейін өсті, ұлттық парктердің үлесі 1,7% -дан 10,5% -ға дейін өсті, заказниктер мен қорғалатын аумақтардың үлесі 91,2% -дан 72,4%-ге дейін төмендеген (1.7.5-кесте).

1.7.5 кесте. Республикадағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтар

Атауы	Бірлік	жылдар			
		2013	2014	2015	2016
Елдің ауданы	км ²	2724900	2724900	2724900	2724900
Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың ұлттық санаттары					
Жалпы қорғалатын аудан	км ²	238 732	238 732	240 188	244 287
Қорықтар	км ²	16 114	16 114	16 114	16 114
	%	6,75	6,75	6,71	6,60
Табиғи резерваттар	км ²	23 041	23 041	23 041	27 141
	%	9,65	9,65	9,59	11,11
Ұлттық парктер	км ²	23 777	23 777	25 242	25 242
	%	9,96	9,96	10,51	10,33
Ботаникалық бақтар	км ²	4,24	4,24	4,24	4,24
	%	0,002	0,002	0,002	0,002
Аймақтық парктер	км ²	1 891	1 891	1 891	1 891
	%	0,79	0,79	0,79	0,77
Табиғи ескерткіштер	км ²	4,03	4,03	4,03	4,03
	%	0,002	0,002	0,002	0,002
Қорықшалар	км ²	60763	60763	60763	60763
	%	25,45	25,45	25,3	25,87
Қорық аймақтары	км ²	113124	113124	113124	113124
	%	47,39	47,39	47,10	47,31
Ел ауданындағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтар ауданының үлесі	%	8,76	8,76	8,81	8,96

*Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің деректері бойынша

1.7.2-сурет. ЕҚТА ауданының өзгеру динамикасы.

«Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің "Ырғыз – Торғай мемлекеттік табиғи резерваты" республикалық мемлекеттік мекемесінің аумағын кеңейтудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 27 желтоқсандағы № 858 қаулысына сәйкес, 2016 жылы Ырғыз – Торғай мемлекеттік табиғи резерваты 409,9 мың га-ға кеңейтілген.

Биоәртүрліліктің және экожүйенің мониторингі. Экожүйелердің жай-күйіне мониторинг жүргізу жүйесін жетілдіру мақсатында Қазақстанда биоәртүрлілік мониторингі бойынша Ақпараттық жүйе құрылды.

Жүйе жануарлар мен өсімдіктер әлемі туралы деректерді қамтитын интернет-ресурс. Бүгінгі таңда портал Қазақстандағы 7 ЕҚТА туралы деректерді қамтиды:

- Алматы мемлекеттік табиғи қорығы;
- Қорғалжын мемлекеттік табиғи қорығы;
- «Ақжайық» мемлекеттік табиғи қорығы;
- Қарқаралы мемлекеттік ұлттық табиғи бағы;
- «Алтын Емел» мемлекеттік ұлттық бағы;
- Барсакелмес мемлекеттік табиғи бағы;
- Үстірт мемлекеттік табиғи резерваты.

Портал туралы ақпарат үнемі қорғалатын аудандардың ғылыми қызметкерлерімен жаңартылып отырады. Бұл ақпараттық ресурс пайдаланушыларға қорғалатын аумақтардың флорасы мен фаунасы үшін тіркеу деректерін алуға, тиісті органдар арасында деректерді таратудың сенімділігі мен тұтастығын және жылдамдығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Экологиялық туризм қазіргі уақытта басым сектор болып табылады және экономиканың тұрақты дамуына ықпал етеді, дегенмен экологиялық туризм бойынша ресми статистикалық ақпарат жоқ.

Осы туристік өнімге потенциалды қызығушылық 8,9 млн адамды құрайды (немесе жалпы потенциалдың 63% -ы). Экологиялық туризм әлемдік туризм нарығындағы ең жақсы орынды иемденеді және Қазақстандағы дамудың басты бағыттарының бірі болуы тиіс.

Қазақстанның әр аймағында демалуға келетіндерді және «танымдылық» туризмімен шектелмейтін экотуризм түрлері анықталған. Мысалы, Батыс Қазақстан үшін, басқалармен қатар, «қажылық», Шығыс Қазақстан үшін - «шаңғы», Орталық Қазақстан үшін - «су», ал Оңтүстік Қазақстан үшін - «тарихи» экотуризм түрлері бар.

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасына³⁷ сәйкес, Қазақстанда алты мәдени-туристік кластер құруға болады, олардың көпшілігі экологиялық туризм элементтерін қамтиды:

1. «Астана - Еуразияның жүрегі» - Астана негізінде туристік кластер.
2. «Алматы - Қазақстан еркін мәдени аймағы» - Алматы қаласы мен Алматы облысының қала бөлігін қамтитын кластер.
3. «Алтайдың інжу-маржаны» Шығыс Қазақстан облысының солтүстік және шығыс бөлігін қамтиды. Өскемен қаласы кластердің орталығы болады.
4. «Ұлы Жібек жолының жаңғыруы» Қызылорда облысы, Оңтүстік Қазақстан облысы мен Жамбыл облысының оңтүстік-батыс бөлігінің оңтүстік-шығыс және солтүстік-батыс бөліктерінде орталық және шығыс бөлігін қамтиды.
5. «Каспий қақпасы» барлық Маңғыстау облыстары мен Батыс-Қазақстан және Атырау облыстарының бөлігін қамтиды. Ақтау қаласы кластердің орталығы болады.
6. «Табиғат бірлігі және көшпелі мәдениет» Ақмола және Қарағанды облыстарының, батыс бөлігінің Солтүстік Қазақстан және Павлодар облыстарының оңтүстік-батыс бөлігін қамтиды. Щучинск-Боровский курорттық аймағы кластердің орталығы болады.

Қазіргі таңда республика территориясында 118 ЕҚТА бар, оның ішінде туристерге қызығушылық тудыратын 11 ұлттық ұлттық парк бар. Олардың әрқайсысы үшін «негізгі туристік объектілердің жоспарланған орналасуын оңтайлы анықтауға» мүмкіндік беретін бас жоспарлары әзірленді.

Туризм және спорт министрлігінің ақпаратына сәйкес ұлттық саябақтардың арнайы бөлінген учаскелерінде 169 туристік маршрут және экскурсиялық жолдар, олардың ұзындығы 7 мың км-нан астам, 77 байқау алаңдары, 195 бивуак алаңдары мен лагерьлер, 814 хабарламалар мен ақпараттық стендтер мен белгілер ұйымдастырылған.

Соңғы 5 жылда ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға жеке тұлғалармен келудің оң динамикасы байқалды және 4,5 миллионнан астам адам ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда болды. Барлық ұлттық бақтарда аумақты аймақтарға бөлу туристік және рекреациялық қызметтің аймақтарын бөлу арқылы жүзеге асырылды. ЕҚТА-ға келушілер санының артуы қорғалатын аумақтардың туристік инфрақұрылымын құруға және жақсартуға, қонақ үйлерге, сапар-орталығына және ЕҚТА-ның нысандарын жетілдіруге

байланысты екендігін атап өтуге болады. Қазіргі уақытта 5 сапар-орталығы бар: Ақсу-Жабағлы МТҚ, Қорғалжын МТҚ, Бурабай МҰТП, Наурызым МТҚ және Іле Алатау МҰТП-і бар.

2016 жылы 20 Еуропа мен Азия елдерінен келген азаматтар елге 15 тәулікке дейін визасыз кіру құқығына ие болды. www.eco-tourism.kz сайтында шетелдік туристер қонақ үйдің иелерімен тікелей байланысуға мүмкіндік алады.

Бүгінгі таңда Қазақстанда «жасыл экономика» аясында экожүйелерді басқару және экожүйелерді басқару саясаты осалдық экожүйелік қызметтердің құнын анықтау, елдің ЖІӨ-дегі табиғи капиталды дұрыс есепке алу болып табылады. Бұған білікті мамандардың жетіспеушілігі, қаржыландырудың жетіспеушілігі және т.б. сияқты бірқатар кедергілер жүреді. Сонымен бірге «жасыл экономикаға» көшу табиғи капиталды бағалаусыз тиімді болмайды.

Ормандардың, таулардың, жайылымдардың, шабындықтардың, бай фауна мен флоралардың, топырақ эрозиясының алдын алудың, көміртегі диоксидін байланыстырудың әртүрлі ландшафтары жергілікті экономикаға тікелей тұтыну ресурстарынан кем емес үлес қосатын құндылықтар болып табылады.

Қазақстандық ЕҚТА-да өсетін өсімдіктердің көптеген түрлері дәрілік қасиеттерімен танымал және фармацевтикалық өнеркәсіпте немесе дәстүрлі дәрілік заттар ретінде қолданылады. Сондықтан, осы маңызды қосымша құнды алу үшін, осы өсімдік популяцияларын табиғатта сақтауға, оның ішінде дәрілік қасиеттері белгілі болғанына қарамастан, олар әлі коммерциялық өндірілмеген, сонымен қатар болашақта медицинада қызығушылық қасиеттеріне ие болатын адамдарға қолдау көрсету қажет.

Қазақстанның ЕҚТА желісі халыққа, бизнеске және іргелес аумақтардың индустриясына, ұлттық экономикаға, тіпті жеке табыс алуға, жұмыс орындарын құруға, мемлекетке пайда табуға және өндірісте қолданылатын шикізат материалдарын ұсынуға мүмкіндік беретін әлемдік қауымдастық үшін экономикалық құндылықты білдіреді.

Экожүйелік қызметтердің құнын бағалаудың пилоттық мысалы - Қарқаралы ұлттық саябағында өткізілген зерттеу. Зерттеуде ұлттық саябақтың 12 935 мың теңгеге немесе 86,2 млн. АҚШ долларына тең экожүйелік тауарлар мен қызметтердің (туризм және рекреация, СО 2 сіңіру, орман, мал шаруашылығы, сумен қамтамасыз ету) ағымдарының жыл сайынғы құнын айқындайды (2012 жылғы доллар бағамы бойынша). Дегенмен, бұл сома ұлттық парктің шынайы құнының аз ғана бөлігі болып табылады, ол негізінен бағалауға өте қиын.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

XX ғасырдың соңында Биоәртүрлілікті сақтау туралы конвенция (Рио-92), түрлердің жойылуына ықпал ететін жағдайларды жою арқылы биоәртүрлілікті сақтау жөніндегі жаһандық стратегияның негізін құрылды.

2010 жылғы 18-29 қазанда Жапонияның Нагоя қаласында Биологиялық әртүрлілік туралы халықаралық конвенцияға (КБР) қатысушы елдердің тарихи 10-шы Конференциясы өтті. Конференция қорытындысы бойынша:

1. Биологиялық әртүрлілікті сақтау туралы 2011-2020 жылдарға биоәртүрлілікті сақтау және экожүйелерді сақтау туралы конвенцияның жаңа

«Мақсаттар -2020» стратегиялық жоспары қабылданды. Стратегиялық жоспарда балық қорларын қорғау, жоғалту және табиғи мекендеу орындарының тозуы және ірі жер және теңіз аймақтарын қорғау үшін 20 пункт бар, оның ішінде:

- 2020 жылға қарай жер және ішкі судың 17% және жағалау және теңіз аймақтарының 10% -ын қорғау (жердің 13% және мұхиттың 1% -ы қорғалған);

- 2020 жылға қарай экожүйе орнықты болу үшін биоәртүрліліктің жоғалуын тоқтату үшін тиімді және дереу шаралар қабылдау;

- табиғи мекендеу орындарының, соның ішінде ормандардың жоғалу жылдамдығын 2 есе төмендету, мүмкін болса, 0 және деградация мен фрагменттің елеулі төмендеуі;

- су флорасы мен фаунаны (балық, омыртқасыздар, өсімдіктер) тұрақты басқару мен тұтынуға көшу.

2. Жануарлар мен өсімдіктерден саңырауқұлақтарға дейін биологиялық және генетикалық ресурстарын пайдаланудан пайдаға жәрдемдесу, жеткізетін елдердің қатысуын реттейтін, генетикалық ресурстар туралы хаттама қабылданды, оны сондай-ақ ABS (International Regime on Access and Benefit Sharing of Genetic Resources) деп те атайды.

3. Қаржылық жоспар қабылданды және елдердің ұлттық шоттар жүйесінде (Дүниежүзілік Банк, ЮНЕП) «табиғи байлықтарды» есепке алу әдістемесі жасалды.

4. Олар сондай-ақ 2020 Миссиясын белгіледі - адамзаттың өркендеуі үшін биоәртүрлілікті жоғалтуды тоқтату бойынша шұғыл шаралар қабылдау.

Нағояда ЮНЕП-тің бастамасымен жүргізілген The Economics of Ecosystems and Biodiversity (ТЕЕВ) жаһандық зерттеудің қорытынды баяндамасы ұсынылды. Конференцияда Бразилия мен Үндістан сияқты елдер өздерінің ұлттық ТЕЕВ зерттеулерін бастауға дайын екендігін мәлімдеді.

Дүниежүзілік банк пен ЮНЕП арасындағы ұлттық экономикалық жоспарлардағы табиғи капиталды қолдау мақсатында ұлттық «жасыл» шоттар жүйесін құру туралы серіктестік жарияланды. Бұл жоба алдымен Колумбия мен Мексиканы қосқанда 6-10 елде жүзеге асырылады.

2016 жылы ЮНЕП-тің «ГЭФ – 6 Жаһандық экологиялық келешек» баяндамасында ³⁶ пнъеуропалық аймақтың биоәртүрлілігі қысқарып бара жатқандығы туралы айтылған, бұл экожүйелердің тиімділігі, өнімділігі мен тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Биологиялық әртүрліліктің айтарлықтай үлесі қайтарымыз жоғалып кетті, көптеген түрлердің орташа саны айтарлықтай төмендеді. Батыс және Орталық Еуропада бұрыннан бар тірі табиғаттың 38,4 пайызы ғана өмір сүрді, Ресей Федерациясында 77 пайызы қалды.

Биоәртүрліліктің ағымдағы түрлерінің жоғалуы және түрлердің жоғалуы әсіресе Шығыс пен Батыс Еуропада байқалады, Орталық Азия елдерінде төмен. Түрлердің санының азаюы Орталық Еуропада да байқалады, бірақ басқа еуропа субаймақтарымен салыстырғанда ол Еуропаның басқа бөліктеріне (сүтқоректілер, амфибиялар / амфибиялар мен құстар) қарағанда орташа өлшенген (теріс) жартысынан аз төмендей отырып, баяу жүреді.

Жалпы алғанда, панъеуропалық аймақтағы биологиялық әртүрлілікке ең

³⁶ ЮНЕП. Жаһандық экологиялық келешек. ГЭП-6. Панъеуропалық аймақ бойынша бағалау туралы баяндама, 2016

үлкен жүктеме, табиғи ортаның тозуы мен жойылуына әкеліп соқтырады, ауыл шаруашылығын және урбанизацияны интенсификациялау, оның ішінде жерді және жерді пайдаланудың өзгеруін, өнеркәсіптік, инфрақұрылымдық өсу және басқа да экономикалық даму.

Еуропалық Одақ Аичиде қол жеткізілген уағдаластықтарға байланысты 2020 жылға дейін биоәртүрлілік стратегиясын қабылдады, бірақ биологиялық әртүрлілікті сақтауға бағытталған экологиялық және табиғат қорғау саясаттарының көп саны біраз уақытқа созылды, соның ішінде тіршілік ету ортасына тікелей әсер ететін саясат.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мен олардың желілерін құру табиғи мекендеу орындарының және фрагментацияның нашарлауына жауап берудің негізгі шаралардың бірі болып табылады, сондай-ақ биоалуантүрліліктің төмендеуіне және жоғалуына жол бермейді. Сонымен қатар, Батыс және Орталық Еуропадағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың үлкен бөлігі бар, ал Орталық Азия мен Шығыс Еуропада Маңызды құстардың тіршілік ету ортасы туралы Заңға сәйкес шағын үлесі бар.

Ғаламдық және өңірлік деңгейде биоәртүрлілікке қатысты конвенциялардың синергиясын күшейту қажеттілігі айқын. Жақында жаңа мүмкіндіктер тудыратын механизмдер, мысалы, биоәртүрлілік және экожүйелерді басқару жөніндегі Үкіметаралық Ғылым және Саясат Платформасы құрылды (БЭҮҒСП) ³⁷ және тиісті саяси процестер мен құралдарды біріктіруде маңызды рөл атқаруы тиіс.

Соңғы екі онжылдықта биоәртүрліліктің және экожүйенің экономикалық құндылығын анықтау әдістері жасалды. Жалпы экономикалық құндылықтар (ОЭК) қорғалатын аудандардың құндылықтарын және олардың санаттарын анықтау үшін ең кеңінен қолданылатын схемаға айналды. Дәстүрлі түрде экономикалық және қаржылық шешімдер қабылдау кезінде алынып тасталған барлық құндылықтарды ескеру маңызды. Бұл схема ЕҚТА байланысты, физикалық өнімдер мен сатылған өнімдерді ғана емес, сонымен қатар олар экономикалық маңызды экожүйелік қызметтердің толық жиынтығын қамтиды.

Мысалы, Лаоста 2000 және 2006 аралығында сақтауға қаржыландыру үштен екіден астамға қысқарған, себебі Үкімет және халықаралық донорлар өз бюджетін кедейлікті жоюға бағыттаған. Бағалау осы даму мақсаттарына жету үшін шын мәнінде биоәртүрлілік пен ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың шешуші екенін көрсету үшін жүргізілді. Олар, тікелей немесе жанама түрде, мүмкіндік жан басына шаққандағы ЖҰӨ дерлік төрттен алуға, экспорттан түсетін жұмыс орындарын 90%, кірістердің шамамен 60% қамтамасыз етеді және шетел валютасын табу, мемлекеттік бюджетке кірістердің үштен қалдырып, тікелей шетелдік инвестициялар жартысына жуығы және донорлық көмек үш-төрттен.

³⁷ Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға экономикалық бағалау бойынша нұсқаулық. ЖЭЖ/БҮҮДБ PIMS 3835: Дала экожүйелерін сақтау және тұрақты басқару бойынша жоба, 2012.

Олар тікелей немесе жанама түрде жан басына шаққандағы ҰІӨ-нің төрттен үш бөлігін алуға, 90% жұмыс орнын, экспорттық табыстың 60% -ын қамтамасыз етуге және шетел валютасын алуға мүмкіндік береді, мемлекеттік бюджетке түсетін кірістердің үштен бір бөлігін, шетелдік тікелей инвестициялардың жартысын және донорлық көмектің төрттен үш бөлігін береді.

Басқа мысал ретінде Финляндиядағы ұлттық парктер қазіргі уақытта тікелей мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылады, ал олардың қызметтері азаматтарға тегін беріледі. Бағалау келушілерге ақы төлеу мүмкіндігін анықтау мүмкіндігін анықтау үшін жүргізілді, ал егер болса, онда қанша адам төлеуге дайын. Финляндия халқының үштен бір бөлігі Парктің демалыс қызметтеріне ақы төлеуді қаламағанымен, 70% -дан астамы Ұлттық саябақтарға бару үшін төлейді, жыл бойы олар үшін жарамды болады. Орташа алғанда, барлығы 8 еуро төлеуге келісті, ол 32 миллион еуродан табыс әкеледі, бұл жыл сайын шамамен 13 миллион еуроға жуық жұмыс істейтін саябақтардың жылдық құнынан айтарлықтай асып түседі.

Шығындарды ауыстыру бойынша есептеулер Накивубо-Сомпом Уганда сулы-батпақты алқаптары ұсынған ағын суларды тазарту бойынша қызметтерді бағалау үшін қолданылды. 5,5 км² алаңды және 40 км²-ден астам су жинау алаңын алып жатқан сулы-батпақты алқап Уганда штатының астанасы Кампаланың орталық өнеркәсіптік аймағынан Мичисон шығанағына жақын Виктория көліне жеткенге дейін халық тығыз елді мекендерден өтіп жатыр. Зерттеулерге сәйкес, сулы-батпақты алқаптармен қамтамасыз етілетін сарқынды суларды тазарту деңгейіне жету үшін қажетті инфрақұрылымды құру жыл сайын тазарту құрылыстарын кеңейту үшін шамамен 2 миллион долларды талап етеді.

Сондай-ақ, табиғи экожүйелер су тасқынынан зиянды болдырмау, жәндіктердің опылениядан, экологиялық туризмнен және басқа да аспектілерден қосымша артықшылықтармен бағаланды.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Қазақстанда ЕҚТА-ның экономикалық бағалануы, ЕҚТА-ның техникалық-экономикалық негіздемесін әзірлеуде, сондай-ақ ЕҚТА-ларға арналған басқару жоспарын дайындауда, сондай-ақ АҚТА жерлері, көші-қон және жануарлар мен құстардың және өсімдік аумақтарының мекендейтін жерлеріне әсер ететін белгілі инвестициялық жобалар бойынша шешімдер қабылдау кезінде аса маңызды. Қолданыстағы ҚОӘБ сияқты биологиялық ресурстарды және экожүйелерді бағалауға арналған қол жетімді құралдарды жетілдіру қажет.

Сондай-ақ ЕҚТА-ны ақылы қызметтеріне арналған тарифтерді дамытуда маңызды рөл атқара алады. Бағалар көрсетілген тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің барынша жоғары (бірақ толық емес) нақты құнын көрсетеді, сонымен бірге дәл құнды және нарықтық сұраныс деректерін алу құралы ретінде қызмет етеді.

Болашақта экожүйелік қызметтердің экономикалық бағалауы:

1) табиғи экожүйелерден алынған пайданы ақшалай түрде айқтауға, (2) елдің ЖІӨ-де табиғи капиталдың үлесін бағалауға, 3) өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, қорғалатын табиғи аумақтар мен ормандардың мемлекеттік кадастрын жүргізу кезінде табиғи ресурстардың экономикалық құнын анықтау және есепке алуға, (4) ЕҚТА-ны қаржыландырудың негізгі бағытын

айқындайды және бюджеттік қаржыландыруды объективті негіздеугеі, (5) қоршаған ортаны қорғау шараларын қаржыландырудың қосымша көздерін анықтауға, (6) қолданыстағы ЕҚТА-ның жаңа аумағын құру және аумағын кеңейтудің артықшылықтарын бағалауға, (7) тиісті ЖСҚ жүйесін қалыптастыруға, (8) басқару практикасын жетілдіруге, (9) биоәртүрлілікке және экожүйелерге қауіп төндіретін табиғи ресурстарды әлеуетті пайдаланушыларды анықтау және экологиялық қызметтегі бизнес пен жергілікті қоғамдастықты тартуға мүмкіндік береді.

Эко туризмді дамыту үшін Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті 2017 жылы ең керемет орындар мен объектілерді көрсете отырып 3D-турларды дамытуды, қаржы ресурстарының бір бөлігін Қазақстан биоәртүрлілігін сақтау қорының есептік шотына аудару мәселесін қарастыруды және әрі қарай қаражаттарды парктердің, қорықтардың және резерваттардың инфрақұрылымын дамытуға бағытауды жоспарлап отыр. Сондай-ақ Қазақстан Республикасындағы ұлттық саябақтар желісін экотуризмді брендинг құру және келушілерге қызмет көрсету және оқыту үшін ЕҚТА қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және біліктілігін арттыру (бағыттаушылар мен нұсқаулықтарды оқыту) қарастырылады.

Ұсынылған шешімдердің бірі Қазақстан Республикасының балық шаруашылығын дамытудың салалық мемлекеттік бағдарламасын қабылдау болып табылады. Бағдарлама судың биологиялық ресурстарын сақтауды және рационалды пайдалануды және балық шаруашылығын әрі қарай дамытуды қамтамасыз етуі қажет.

Бағдарламаның ұсынылған нысаналы индикаторлары:

- 2016 жылғы деңгейге қарсы балық өнімін экспорттауды 2022 жылға 10 %-ға өсіру;
- балық шаруашылығы тауар өнімділігінің көлемін 2022 жылға 7 мың тоннаға дейін жеткізу;
- теңіз балық шаруашылығының көлемін 2022 жылға 5 мың тоннаға дейін көбейту;
- әуесқойлық (спорттық) балық аулау туризмі мен табиғи суларда балық аулауға жыл сайын бекітілген лимиттер көлемі бойынша теңізде балық аулау үлесін ұлғайту.
- жыл сайын шикі балықты өңдеу көлемін 70% -дан кем емес өндіру;
- балық ресурстары мен су қоймаларында балық аулау есебі бойынша үдерістерді автоматтандыру;
- балық ресурстарын жасанды өндіруді ғылыммен ұсынылған көлемге жеткізу;
- екі уылдырық зауытын қалпына келтіру уылдырық жөндеу-аналық үйірді және балық жүзу арналарын қалпына келтіру.

1.8 ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ХАЛЫҚҚА БІЛІП БЕРУ

Халыққа экологиялық білім беруді қалыптастыру, негізінен ЖЭК, энергия тиімділік пен энергия үнемдеу, тұрақты даму сияқты бағыттарды қарастыратын, оқу жоспарларына, пәндердің типтік оқу жоспарына жинақталған.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің ақпаратына сәйкес, Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде типтік оқу бағдарламалары мен «Энергетика», «Жылуэнергетика», «Ауыл шаруашылығын энергиямен жабдықтау» мамандықтарының типтік оқыту бағдарламалары қайта қаралды. Осылайша, жоғарыда аталған мамандықтардың жұмыс оқу жоспарларын таңдауға компонентке «Жылумен және жылу техникасы мен жылу технологиясындағы энергияны үнемдеу», «Дәстүрлі емес және жаңартылатын энергия көздері», «Жаңартылатын энергия көздері», «Энергия және тұрақты даму» сияқты пәндер енгізілді. Сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау және ресурс өнімділігі мәселелері бойынша қосымша тақырыптар енгізілді.

2014-2015 оқу жылында «Энергетика» - 520 грант (2013 жылы - 510 грант), «Жылу энергетикасы» - 310 грант (2013 жылы - 310 грант), «Ауыл шаруашылығын энергиямен қамтамасыз ету» 60 грант (2013 жылы - 55 грант) мамандықтары бойынша мемлекеттік тапсырыс жасалды.

Вуздарда «Энергияны үнемдеу, дәстүрлі емес және жаңартылатын энергия көздері» оқу-ғылыми зертханалар ашылды. Сондай-ақ, студенттер мен оқытушылар арасында энергияны үнемдейтін технологиялар мен түсіндіру жұмыстарын жүргізу бойынша жұмыс жүргізілуде.

Министрлік 2013-2015 жылдарға арналған кәсіптік стандарттарды әзірлеу жөніндегі үшжақты іс-қимыл жоспарын әзірледі және Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігімен келісілгеннен кейін Премьер-Министрдің орынбасары Е.Орынбаев мақұлдады. Осы жоспарды әзірлеу нәтижесінде Қоршаған ортаны қорғау саласындағы салалық кеңесті құру туралы 16.10.2013 жылғы Министрдің бұйрығы шығарылды.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына интеграцияланған Су ресурстарын басқару жөніндегі Мемлекеттік бағдарламаны іске асыру барысында Ауыл шаруашылығы министрлігі 2014 - 2016 жылдарға арналған қажетті мамандықтар тізімін анықтап, жерді жақсарту, гидротехникалық, гидрогеологиялық, сумен қамтамасыз ету бойынша 10 кәсіби стандарттарды әзірлеуді ұсынды. Қазіргі уақытта Министрлік «Су шаруашылығы», «Балық шаруашылығы» және «Орман шаруашылығы» салаларындағы салалық құрылымдарды дамыту бойынша жұмыстар жүргізіп жатыр. Нәтиже - 4 кәсіби стандартты әзірлеу болып табылады: 1. Экология және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану; 2. Экология және табиғат қорғау іс-шаралары (түрлері бойынша); 3. Гидрология және метеорология және 4. Орман, ландшафт және ландшафт құрылысы (түрлері бойынша).

Халықтың экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы маңызды оқиға ЭКСПО-2017 халықаралық көрмесін өткізу болып табылады.

ЭКСПО-2017-нің стратегиялық мақсаты энергетикалық ресурстарды барынша тиімді пайдалану және қоршаған ортаны қорғаудың ең төменгі қатерлерімен оңтайлы модельдерді әзірлеу болып табылады. Көрмеде соңғы ұрпақтың энергияны үнемдейтін технологиялары, сондай-ақ дәлелдемелі база қалай және қалай пайдаланылуы керек екендігіне қатысты. Көрменің

инфрақұрылымы нысанында және нысанында және оның анықтамалары мен мәндерінде «Болашақ энергиясы» тақырыбы жақын болашақта үздік әлемдік тәжірибені әзірлеу, енгізу және пайдалануды қамтитын көп қырлы ұғым болып табылады, ол тұрақты дамудың міндетті шарты болып табылады.

Болашақтың энергиясы, сондай-ақ, адамзаттың негізгі құндылықтарының бірі ретінде энергия туралы хабардарлықты арттыруды көздейді, бұл жауапты және тиімді тәсілді білдіреді.

«Болашақ Энергиясы» жобасы тұрақты даму идеологиясына негізделген, ол мәдени әртүрлілікті сақтау және экологиялық тазалықты сақтау кезінде, экономикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарды қанағаттандыруға бағытталған процесс ретінде қарастырылады.

Ғаламдық маңызы бар бағдарламалық құжаттар Астана қаласында - энергияға тең қол жеткізуді қамтамасыз етуге, жаңартылатын энергия көздерін кеңейтуге, энергияны үнемдейтін өмір салтын қалыптастыруға, энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, жаһандық энергетиканың жаңа моделін құруға бағытталған стратегиялар, тұжырымдамалар мен технологиялар ұсынылатын болады.

ЕХРО-2017 болашақ энергиясын өндіру, бөлу және пайдалану бойынша тұрақты жоспарды құру мен іске асыруда жеке жауапкершілікті және әрқайсысының жеке қатысуын қамтамасыз ету идеясын дамытуға арналған.

Энергетика министрлігі Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша «ЭКСПО-2017» халықаралық мамандандырылған көрмесінің «Қазақстан» ұлттық павильонының маңызды және тақырыптық толтырылуын қамтамасыз етуде. Министрлік «Астана ЭКСПО-2017» ҰК» АҚ-мен бірге «Қазақстан» (Нұр-Әлем) павильонының мазмұны мен тақырыптық толтырылуы бойынша жұмыс жүргізді.

Көрмеден кейінгі кешенді пайдалану болашақ студенттерге, жас ғалымдар мен кәсіпкерлерге, сондай-ақ Қазақстан мен шетелден шыққан жас отбасыларға бағытталатын болады.

1.9 «ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАҒА» КӨШУ ЖӨНІНДЕГІ КЕҢЕС

Қазақстан Республикасы Президентінің жанынан «Жасыл экономикаға» көшу жөніндегі кеңес Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 26 мамырдағы № 823 Жарлығымен құрылған, Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдаманың асырылуын мониторингтеу және бағалау, мониторингтеу және бағалау базасында тиісті ұсынымдар әзірлеу, экономиканы «жасыл» әрі орнықты даму қағидаттарында жаңғыртуды қамтамасыз ететін Тұжырымдаманы іске асыру стратегиясын, тактикасын мен тетіктерін айқындау мақсатында құрылатын консультативтік-кеңесші орган болып табылады.

Кеңестің Жұмысшы органы Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау және су ресурстары министрлігі, ол жойылғаннан кейін Энергетика министрлігі болып табылады.

Кеңестің негізгі міндеттері:

- Тұжырымдаманы іске асыруға кедергі болатын проблемаларды анықтау;

- сондай-ақ өндірісті және табиғат пайдалануды экологияландыру бағытында межелеген өзгерістерді толық көлемде орындауды қамтамасыз ету жөнінде ұсыныстар дайындау;

- «жасыл экономикаға» көшу бойынша неғұрлым маңызды проблемаларды шешуде атқарушы биліктің орталық және жергілікті органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өзара іс-қимыл жасауының тиімділігін арттыру жөнінде ұсыныстар, оның ішінде экономиканы «жасыл» даму үшін қолайлы ахуал мен жағдайлар жасауға бағытталған шаралар қолдану жөнінде ұсыныстар дайындау.

Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Кеңестің төрағасы болып табылады. Кеңес Төрағасының шешімімен 8 жұмыс тобы құрылды:

- 1) су ресурстарын басқару;
- 2) ауыл шаруашылығын дамыту;
- 3) энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру;
- 4) электр энергетикасын, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту;
- 5) қалдықтарды басқару;
- 6) ауаның ластануын төмендету
- 7) экожүйелерді басқару;
- 8) халықты ағарту және оның экологиялық мәдениетін қалыптастыру;

Көптеген елдерде «Рио + 20» Декларациясына сәйкес «жасыл» экономикаға көшуді мониторингтеу және қолдау көрсету үшін жоғарғы басшылық мемлекеттік органдармен осындай құрылымдар құрылуда. Себебі бұл процесс тиімді ведомствоаралық үйлестіруді және халықаралық және ұлттық сараптаманы тартуды талап етеді. Осылайша, халықаралық қоғамдастық Оңтүстік Корея Президентінің жанындағы «жасыл өсу» Комиссиясының қызметі туралы жақсы біледі. Комиссияның тең төрағалары елдің Премьер-Министрі және бизнес құрылымының өкілі болып табылады.

Комиссия жұмысын ел президенті тағайындаған 60 сарапшы хатшылығы ұйымдастырады. Олар қаржы, өнеркәсіп, климат, энергетика және әлеуметтік салалары бойынша департаменттерді құрайды. Іс жүзінде әр аудандық округтерде және ірі қалаларда «жасыл» өсу қағидаттарын біріктіру мәселелерін іске асыру үшін комиссияның жергілікті филиалдары да құрылғандығын айта кету керек. Ұлыбританияның «жасыл» экономика кеңесі, сектораралық салалардың бизнес көшбасшыларын, ғылым мен ҰЕҰ өкілдерін қамтиды. Кеңес ел үкіметіне «жасыл» саясат туралы кеңес береді. Осындай құрылымдар қазір Ирландияда, Нидерландыда, Чехияда және басқа Еуропа елдерінде жұмыс істейді. «Жасыл экономикаға» көшу жөніндегі Қазақстандық кеңестің құрамына мемлекеттік органдардың, бизнес-құрылымдардың, ғылыми ұйымдар мен ҰЕҰ басшылары кіреді.

2014 жылдың 29 шілдеде Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Кәрім Мәсімовтың төрағалығымен Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы «Жасыл экономикаға» көшу жөніндегі кеңестің алғашқы отырысы өтті. Кеңес отырысында орталық мемлекеттік органдар басшылары мен бірқатар халықаралық сарапшылар қатысты. Отырысқа қатысушылар Кеңестің ағымдағы жылғы жұмыс жоспарын мен кестесін бекітті және жұмыс топтарының құрамын анықтады. Кездесу барысында климаттың жаһандық өзгеруіне және жылыну жағдайында Қазақстанның бейімделу механизмдеріне қатысты бірқатар мәселелер талқыланды.

2015 жылдың 1 шілдесінде Кеңестің екінші отырысы «Ұлттық гидрометеорологиялық қызметтің мониторинг жүйесін жетілдіру» тақырыбында өткізілді.

2015 жылғы 3 қыркүйекте 2015 жылғы желтоқсанда Парижде (Франция) Тараптар БҰҰ КӨНК Тараптарының 21-ші Конференциясында және 11-ші Кеңесте қол қою жоспарланып отырған «Қазақстан Республикасының ұлттық деңгейде анықталған (Ұлттық жоспарланған тағайындаған жарналар - ИНДК) жаңа климаттық келісімге» арналған үшінші кездесуі өтті. Нәтижесінде елдегі парниктік газдар шығарындыларын шектеуге және / немесе азайтуға сандық үлесі бекітілді.

2016 жылғы шілдеде өткен 4-ші отырыста Қазақстан Республикасының Париждегі климаттық келісімді іске асыру тетіктері мен перспективалары қаралды.

Баяндама оқығандар: Энергетика министрі К.Бозымбаев, Экономика жоғары мектебінің (Ресей) Қоршаған орта және табиғи ресурстар экономикасы орталығының директоры Г. Сафонов, Карбон нарығын дамыту, энергия тиімділігі және климаттың өзгеруі бөлімі, ЕҚДБ Ян Виллем Ван де Вин, ЕҚДБ (Біріккен Корольдік).

Өз баяндамасында, министр Қазақстанда энергия үнемділікті жоғарлату, балама энергетиканы тетіктері дамыту тетіктерін есебінен, парниктік газдар шығарындыларын азайту үшін жеткілікті потенциалын атап өтті. Өз кезегінде Премьер-Министр «жасыл экономиканың» жобаларын іс жүзінде жүзеге асырудың маңыздылығын атап өтті және Астанадағы ЭКСПО-2017 алдағы әлемдік көрмесінің «жақсы басталу нүктесі» болатынын атап өтті.

Сондай-ақ 2016 жылға арналған Кеңестің жұмыс жоспары, жұмыс топтарының құрамы қарастырылып, Қазақстан Республикасындағы Париж Климаттық Келісімін іске асыру жөніндегі ұсыныстарды талқылады.

2016 жылғы қарашадағы Кеңестің 5-ші отырысында Қазақстан Республикасының 2013-2020 жылдарға «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы бойынша іс-шаралар жоспарын орындау жөніндегі жұмыс топтарының баяндамалары тыңдалды. Қазақстан Республикасының Энергетика министрі Қ.Бозымбаев, ҚР Инвестициялар және даму министрі Ж.Қасымбек және Ауыл шаруашылығы бірінші вице-министрі К.Айтуғанов баяндама жасады. Сондай-ақ Астанада «жасыл» технологиялар мен инвестициялық жобалардың Халықаралық орталығын құру мәселесі де талқыланды. Тұжырымдамаға сәйкес, орталықтың басты мақсаты - Қазақстанның «жасыл экономикаға» көшуіне жәрдемдесу, жаңартылатын энергия көздері және экологиялық таза технологиялар сияқты «жасыл экономиканың» осындай салаларын дамыту үшін қажетті тұрақты негізді қалыптастыруды қолдау, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастықты нығайту. Атап айтқанда, орталық «жасыл» технологияларды беру бойынша елдердің өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді.

2017 жылғы 2 маусымда Кеңестің алтыншы отырысы өтті, онда ауыл шаруашылығы вице-министрі Е.Н.Нысанбаевтың, Оңтүстік Қазақстан облысының әкімі Ж.Қ.Түймебаевтың 2013-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын іске асыру туралы «Қалдықтарды басқару», «Су ресурстарын басқару» бөлімдері бойынша баяндамалары тыңдады.

1.10 «ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА» МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚ

«Жасыл көпір» серіктестік бағдарламасы (бұдан әрі - ЖКСБ) БҰҰ БА 66-сессиясында Қазақстан Республикасы бастамашылық етті және тұрақты даму бойынша Біріккен Ұлттар Ұйымы Конференциясында барлық мемлекеттермен тұрақты даму бойынша аймақаралық бастама ретінде қолдау тапты, ол барлық серіктестерге ашық және ерікті болып табылады.

Сонымен қатар «Рио+20» Бүкіләлемдік Саммитінде ЖКСБ Қазақстан бастамасы саммитінің қорытынды құжаты болып табылды және халықаралық қауымдастықпен қолдау тапты³⁸.

ЖКӘБ-н одан әрі алға насихаттау мақсатында 2013-2016 жылдары 4 ірі халықаралық «Жасыл көпір» конференциясы өткізілді. Олардың алғашқысында «Жасыл көпір» серіктестігі бағдарламасы бойынша Хартияға қол қойылды.

2016 жылдың қортындысы бойынша ЖКӘБ бойынша Хартия қатысушылары ретінде 16 ел (Қазақстан, Ресей, Қырғызстан, Грузия, Германия,

³⁸ Біз қалаған болашақ. Конференцияның қортынды құжаты. Рио-де-Жанейро, Бразилия, 2012 ж. 20–22 маусым <http://www.un.org/ru/sustainablefuture/>

Монғолия, Беларусь, Черногория, Латвия Республикасы, Албания, Финляндия, Венгрия, Болгария, Швеция, Испания, Польша) және 16 үкіметтік емес ұйымдар («Фин су форумы» фин ассоциациясы, «G-Global» халықаралық хатшылық» ассоциациясы» ЗТБ, «жасыл экономикаға және G-Global дамыту коалициясы» ЗТБ, «Жанатау» кеңсе-клубы, «GREEN BRIDGE & G-GLOBAL» қоғамдық фонды, «ҚазАльянс» ҚБ, «Германия Қазақстандық қоғам» (Германия), «ЮНИСОН» ҚФ (Қырғыз Республикасы), «Грин Пикъ» Ғылыми-өндірістік бірлестік» АҚБ, «Азаматтық бастамасын қолдау фонды» ОЭО (Таджикистан Республикасы), «Турциядағы Green PIK» (Турция), «MTU Rohiline sild» (Эстония Республикасы), «Жасыл стандарттар орталығы» ҰЕҰ (Ресей), «Орталық Азия КЭЖ» Бірлесіп даму агенттігі (Қырғызстан), «Экологиялық одақ» ҰЕҰ (Ресей), Баламалы Энергетика Клубы (Өзбекстан)) қол қойылды.

«Жасыл көпір» серіктестік бағдарламасы шеңберінде тұрақты даму саласындағы артықшылықтарды бірлесе орындау бойынша ҚР Энергетикамині және АзТМЭЭК арасындағы өзара түсіністік туралы меморандумы әзірленіп қол қойылды.

Сонымен бірге, ҚР Энергетика министрлігімен және «Жасыл экономика үшін» және G-Global-ды дамыту коалициясы» ЗТБ арасында ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойылды. Ынтымақтастық мақсаты – мемлекет, бизнес және қоғамның сектораралық арақатынас алаңы ретінде «Жасыл экономикаға көшу тұжырымдамасын және ЖКЭБ іске асыруда көмек көрсету.

Сонымен қатар, 2015 жылы ҚР Энергетика министрлігінің қолдауымен қолдауымен «жасыл» экономика бойынша білімді тарату және «Жасыл» технологиялар халық академиясы» «жасыл» тәжірибе және технологияларын тираждау орталығының (бұдан әрі - БТО) ашылуы өтті.

БТО базасы негізінде 15-тен аса «жасыл» технологиялар жұмыс істеп тұр (күн коллекторлары, құдықтар, жарық диодты шамдары, пиролиз пештері және т.б.) БТО жанында жаңа заманға сай екі жылыжай жұмыс істейді: күн биовегетарийі және жерасты фитодиодты жылыжайы, онда жыл бойы органикалық өнімдер өсіріледі. Технологиялар Ресейдің «Грин Пикъ» компаниясымен берілгенін атап өтеміз.

2016 жылдың 14-15 қыркүйегінде Астана қаласында «Жасыл экономика» қағидаларын Қазақстанда ғана емес, сонымен қатар әлемде ілгерілетуге арналған «Жасыл көпір» жасыл технологияларға, инновацияларға және қолжетімді энергеяға көпір» атты Халықаралық конференция өтті.

Осы конференция «жасыл экономикаға», «жасыл» технологияларды енгізу бойынша халықаралық тәжірибе алмасу, озық «жасыл» технологиялар мен тәжірибелерді беру, «жасыл» өсім мен іскерлік абаттандыруды дамыту саласындағы мәселелерді талқылау үшін алаң қызметін атқарды.

Конференцияда халықаралық ұйымдардың, мемлекеттік органдардың өкілдері, ҚР Парламентінің депутаттары, үкіметтік емес ұйымдардың, академиялық институттардың, бизенес – құрылымдардың және басқа да мүдделі тараптарның мүшелері қатысты.

Жасыл технологиялар халықаралық орталығын құру бастамасын Ел басы Н.Ә.Назарбаев БҰҰ Бас Ассамблеясының 70-ші сессиясында жариялады және қазіргі уақытта Энергетика министрлігі осы орталықты құру міндетін қойып отыр.

Қазақстанда «Жасыл технологиялар» Халықаралық орталығын құруды көптеген халықаралық ұйымдар тарапынан қолдау тапқанын атап өту маңызды.

Орталықты құрудың бірінші кезеңінде БҰҰДБ, ҚР БҒМ, «Астана» халықаралық қаржы орталығы, «Астана-ЭКСПО-2017» ҰК»АҚ, Назарбаев Университеті және т.б. бірлесіп Тұжырымдама әзірленген.

Орталықтың Тұжырымдамасы 2016 жылдың 18 қарашасында ҚР «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі кеңестің отырысында мақұлданды.

Орталықтың миссиясы - жасыл өсімді қолдау және «Жасыл көпір» қағидаты арқылы жаһандық тұрақты дамуды қамтамасыз ету.

Халықаралық орталық жұмысының жеті негізгі бағытын қамтиды: энергетикалық секторды трансформациялау, тұрақты қала құрылысы, жасыл бизнесті дамыту, жасыл технологияларды трансферттеу және адаптациялау, жасыл қаржыландыруды дамыту, жаңартылатын энергия көздерін дамыту және жасыл өсімді дамыту.

Орталықтың қызметі бірінші кезекте Орталық Азия елдерінде (Қазақстан Республикасы, Өзбекстан Республикасы, Қырғыз Республикасы, Тәжікстан Республикасы, Түркіменстан Республикасы), Иран, Ауғанстан, Монғолия және Әзербайжанға бағытталатын болады.

Сонымен бірге, Орталық ОЭСР, Еуропалық Одақ, АҚШ, Ресей Федерациясы, Қытай, Үндістан және Латын Америкасы елдерінің индустриалды елдерімен ынтымақтасатын болады.

1.11 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ «ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАҒА» КӨШУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ ІС-ҚИМЫЛ ПАРАМЕТРЛЕРІН ЖӘНЕ БАҒЫТТАРЫН ТҮЗЕТУ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР

Қазақстан Республикасының 2013-2020 жылдарға арналған «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын орындау мақсатында ұлттық деңгейде Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы ұсынған «жасыл экономиканың» көрсеткіштерінің негізгі тізбесі әзірленді (ОЭСР 2014). «Жасыл» экономика көрсеткіштері ҚР Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитетінің статистикалық жинақтары мен статистикалық бюллетеньдерінде жарияланған және интернет-ресурсында (www.stat.gov.kz) орналастырылған. Олардың барлығы дерлік тұрақты даму көрсеткіштеріне жатады.

Статистикалық жұмыс жоспарына сәйкес мемлекеттік және ведомстволық статистикалық байқаулардың нысандары жыл сайын қаралады. Осы жұмыстардың аясында бірқатар статистикалық нысандарда «жасыл экономиканы» сипаттайтын мынадай көрсеткіштер қаралды: «Жасыл ғимаратта орындалатын жұмыстардың көлемі», «Экологиялық таза өнімнің (тауарлардың, қызметтердің) нақтылы өндірісінің көлемі», «Экологиялық таза өнімдерді (тауарларды, қызметтерді) шығару», «Органикалық дақылдардың жалпы өнімі», Экологиялық таза мал шаруашылығы өнімдерін өндіру», «Жаңартылатын энергия көздеріне инвестициялар», «Энергия үнемдеу».

технологиялары және энергия тиімділігі», «Тұрмыстық тұтыну және экологиялық таза өнімдерді пайдалану».

2011 жылғы 27 желтоқсанда Мемлекет басшысы «Қазақстан Республикасы мен Халықаралық қайта құру және даму банкі арасындағы Қарыз туралы келісімді (ҚАЗСТАТ: Ұлттық статистикалық жүйесін нығайту жөніндегі жоба) ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды. Жобаның жалпы сомасы 22,9 млн. АҚШ долларын құрайды (3360 млн теңге), оның ішінде 20 млн. АҚШ доллары (2938 млн теңге) Дүниежүзілік банктен 2,9 млн. АҚШ доллары (422 млн теңге) - Қазақстан Республикасы Үкіметінің бірлескен қаржыландыруы. Жоба Германияның, Финляндияның, Чехияның, Словакияның, Оңтүстік Кореяның және Ресей Федерациясының Федералдық Статистикалық Қызметімен басқарылатын, статистикалық инфрақұрылымды, статистикалық инфрақұрылымды жетілдіру, статистикалық инфрақұрылымды жетілдіру, статистикалық құралдарды жетілдіру, статистиканың барлық салаларында дерлік барлық салаларда, кадрлық потенциалды дамыту.

Жобаны іске асырудың негізгі нәтижелері еуропалық елдер деңгейіне сәйкес келетін жетілдірілген ұлттық статистикалық жүйені құру, халықаралық озық тәжірибені енгізу, тұтынушылардың сапалы статистикаға қанағаттану деңгейін 80% -ға дейін арттыру және кәсіпорындардың статистикалық есеп беру формаларын толтыру және тапсыру уақытында 40% қысқарту болып табылады.

Егер 2014 жылға дейін бірінші кезеңде аналитикалық, бағалау және білім беру компоненттері негізінен жүзеге асырылса, екінші кезеңде 2016/2017 жж. дейін басымдық - әдістерді, құралдарды, технологияларды, жеке ақпараттық жүйелерді, ұйымдық құрылымдарды, заңдар мен рәсімдерді тәжірибелік іске асыру болып табылады.

Іске асыру кезеңін қамту Қазақстанның ұлттық статистикалық жүйесіне аса маңызды стратегиялық маңызды статистикалық бағыттардағы тұрақты нәтижелер мен жетістіктерге қол жеткізуге бағытталуы керек.

Сонымен бірге, Комитет мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесіп, «жасыл экономиканың» көрсеткіштерін сипаттайтын мәліметтерді қалыптастыру мен жаңарту бойынша үнемі жұмыс істейді.

Атап айтқанда, халықтың өмір сүру деңгейінің жасыл деңгейі әзірленуде, оның негізгі құрамы 1.11.1-кестеде келтірілген.

1.11.1-кесте. Халықтың өмір сүру деңгейінің негізгі жасыл құрамы

		I_j - халықтың өмір сүруінің «жасыл» көрсеткіші, төменде аталған барлық көрсеткіштердің қосындысы
<p>Халықтың денсаулығы</p> 	Өмір ұзақтығының индексі	$I_{опж} = P_T / P_p$, мұнда P_T – туу кезінде күтілетін өмір ұзақтығы; P_p – ҚР-да туу кезінде күтілетін өмір сүру ұзақтығы
	Халықтың ауруға шалдығу индексі	$I_3 = H_T / H_3$, мұнда H_3 – халықтың ауруға шалдығуы; H_T – халықтың саны
	Жарақаттану индексі	$I_{тр} = (H_{эТ} - H_{п}) / H_{эТ}$, мұнда $H_{эТ}$ - экономикада жұмыс істейтін адамдардың саны; $H_{п}$ – өнеркәсіпте жазатайым оқиғалар кезінде зардап шеккендердің саны
<p>Экономикалық даму индексі</p> 	Халықтың кірісі индексі	$I_d = (H_T - H_{нм}) / H_T$, мұнда $H_{нм}$ – Ақшалай табыстары күнкөріс деңгейінен төмен халық
	Зейнетақылардың күнкөріс деңгейіне қатынасы индексі	$I_{п} = P_{ср} / P_{мин}$, где $P_{ср}$ – белгіленген зейнетақы мөлшерінің орташа мөлшері; $P_{мин}$ – аймақтағы күнкөріс деңгейі
	Жұмыспен қамту индексі	$I_3 = (H_{тв} - H_6) / H_{тв}$, Мұнда $H_{тв}$ – жұмыс жасындағы халық саны; H_6 – еңбекке қабілетті жастағы жұмыссыздардың саны.
	Тұрғын үймен қамтылу индексі	$I_{ж} = Ж_{ср} / Ж_{н}$, мұнда $Ж_{ср}$ – жан басына шаққандағы тұрғын үй қорының орташа ауданы; $Ж_{н}$ – аймақтағы бекітілген, тұрғын ауданының нормасы
<p>Экологиялық жағдайдың деңгейі</p> 	Атмосфераның ластану ауданы	$I_{зв} = 3V_{ср} / 3V_{н}$, мұнда $3V_{ср}$ - бір тұрғынға тұрақты көздерден ластаушы заттар шығарындыларының орташа мөлшері, $3V_{н}$ - Аймақтық даму бағдарламасында бекітілген стационарлы көздерден ластайтын заттардың шығарындыларының индикаторы
	Сумен қамтылу деңгейі	$I_{в} = (H_T - H_{нм}) / H_T$, мұнда $H_{нм}$ – қажетті мөлшерден төмен сумен қамтамасыз етілген, халықтың саны
	Қалдықтарды қайта өңдеу деңгейі	$I_0 = O_{пер} / 100$, мұнда $O_{пер}$ – қалдықтарды қайта өңдеу пайызы

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Қазіргі уақытта тұрақты даму көрсеткіштерін дамытуды түрлі халықаралық ұйымдар жүзеге асырады, бірақ әлі күнге дейін толық емес. Бұны жетекші халықаралық ұйымдар: БҰҰ, Дүниежүзілік банк, Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ), Еуропалық комиссия, Экологиялық мәселелер жөніндегі ғылыми комитет (SCOPE) және т.б. жүзеге асырады. Тұрақты даму индикаторларының ең жан-жақты жүйелерінің бірі БҰҰ ТДК-мен әзірледі³⁹. Индикаторлар негізгі топтарға бөлінеді:

- тұрақты дамудың әлеуметтік аспектілерінің көрсеткіштері;
- тұрақты дамудың экономикалық аспектілерінің көрсеткіштері;
- тұрақты дамудың экологиялық аспектілерінің көрсеткіштері (судың, жердің, атмосфераның, басқа табиғи ресурстардың және қалдықтардың сипаттамаларын қоса алғанда);
- тұрақты дамудың институционалдық аспектілерінің көрсеткіштері (бағдарламалау және жоспарлау саясаты, ғылыми әзірлемелер, халықаралық құқықтық құжаттар, ақпараттық қолдау, халықтың негізгі топтарының ролін күшейту).

Ұсынылған көрсеткіштер ерекше өзгерістерге бейімделуді талап етеді, ал кейбір жағдайларда - жекелеген елдер үшін кеңейту.

Көрсеткіштер олардың мақсатты бағдарын ескере отырып, үш санатқа бөлінеді:

- тұрақты дамуға әсер ететін адам қызметінің, процестерін және сипаттамаларын сипаттайтын индикаторлар;
- орнықты дамудың әр түрлі аспектілерінің қазіргі жай-күйін сипаттайтын мемлекет индикаторлары;
- реакцияның индикаторлары, қазіргі жағдайды өзгерту үшін саяси немесе кез-келген басқа реакцияны жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Осындай көрсеткіштер ЮНЕП-тің 2012 жылғы басылымында ⁴⁰ айтылған.

ОЭСР-дың жасыл экономикаға арналған индикаторлар бойынша 2011 жылғы баяндамасы ⁴¹ индикаторлар жиынтығын және олардың келесі бағыттардағы толық сипаттамаларды қамтиды:

- экономикалық өсу, өнімділік және бәсекеге қабілеттілік;
- еңбек нарығы, білім беру және табыс теңсіздігі;
- қоршаған ортаның және табиғи ресурстардың мониторингі;
- CO2 шығарындылары;
- энергия және жаңартылатын энергия көздері;
- ресурстар мен материалдардың өнімділігі;
- жаңартылатын ресурстар: су ресурстары; орман ресурстары; балық ресурстары;

³⁹ https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F#.D0.A1.D0.B8.D1.81.D1.82.D0.B5.D0.BC.D1.8B_.D0.B8.D0.BD.D0.B4.D0.B8.D0.BA.D0.B0.D1.82.D0.BE.D1.80.D0.BE.D0.B2_.D0.9A.D0.A3.D0.A0_.D0.9E.D0.9E.D0.9D

⁴⁰ http://www.unep.org/greenecomony/Portals/88/documents/research_products/MeasuringProgress.pdf

⁴¹ <http://www.oecd.org/greengrowth/48224574.pdf>

- биоәртүрлілік және экожүйелер;
- жер ресурстары;
- өмір сүру сапасы мен денсаулықты бақылау;
- ауаның сапасы;
- Саясаттың мониторингі;
- технологиялар және инновациялар;
- қаржы ағындары;
- бағалар мен мәмілелер.

2015 жылдың 25 қыркүйегінде БҰҰ мүше-мемлекеттері 2030 жылға дейін орнықты даму күн тәртібін бекітті⁴². Онда кедейлікті жоюға, планетаның ресурстарын сақтауға және барлығына жақсылықты қамтамасыз етуге бағытталған бірқатар мақсаттар бар. 17 мақсаттың әрқайсысы 15 жыл ішінде қол жеткізуге болатын бірқатар көрсеткіштерді қамтиды.

Біздің әлемді түрлендіру: 2030 жылға дейінгі кезеңде тұрақты даму саласындағы күн тәртібі ([англ. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development](#)) сияқты ресми түде белгілі Тұрақты даму мақсаттары (ТДМ) ([англ. Sustainable Development Goals \(SDGs\)](#)) — 2015 жылдың соңында Мыңжылдық Даму Мақсаттарын ауыстыратын болашақ халықаралық ынтымақтастықтың мақсаттарының жиынтығы.

Жаңа Бағдарламада қарастырылған 17 ТДМ-ға және 169 тапсырмаға қол жеткізуді Жаһандық индикаторлар жиынтығы арқылы бақылау және мониторинг жүргізу жоспарлануда, бұл көрсеткіш 2016 жылы ҚР ӘҚК индикаторлары бойынша мекемеаралық сараптамалық топпен әзірленді. Бұл жиынтық мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу бойынша прогрессті бақылауға көмектесетін мүше мемлекеттер әзірлейтін аймақтық және ұлттық деңгейлердегі көрсеткіштермен толықтырылатын болады.

КЕЛЕШЕККЕ ЖОСПАР

Статистикалық қателіктер, ЖІӨ негізсіз көтерілуіне, Ұлттық қордан қаржы ресурстарын дұрыс бермеуге, елдегі валюталық резервтердің төмендеуіне, мемлекеттік бюджеттің кірістер мен шығыстарын жақты қалыптастыруға, халықтың ақшалай кірістерін дұрыс емес бағалауға, ақша-кредит саясатына және елдің төлем балансына, әкеліп соқтырды.

Сарапшылар елдегі елеусіз ЖІӨ-нің барлық компоненттерінің өндіріс әдісімен есептелетін «ұзақ статистикалық база» болмауымен түсіндіреді (үш әдістің негізгісі). Қазақстан жағдайында бұл динамиканы 1990 жылдан бастап ұлттық валютамен және АҚШ долларынан, сондай-ақ ағымдағы және өткен жылғы бағамен есептеуге болады.

Көптеген елдердің тәжірибесінде статистиканың әдіснамалық және әдіснамалық жетістіктері міндетті түрде алдыңғы жылдардағы көрсеткіштерді қайта есептеуді жаңа есептеу әдістемесі туралы деректермен салыстыруға әкеледі.

Бұл әртүрлі саяси шешімдерді мақсатты экономикалық көрсеткіштерге жету позициясынан қабылдаудың тиімділігін бағалауға, даму және өндіріс циклдерінің циклін анықтауға мүмкіндік беретін көрсеткіштердің «ұзақ» динамикасын сақтайды.

⁴² 2015 жылғы 25 қыркүйекте Бас Ассамблеяның қабылдаған резолюциясы. Біздің әлемді түрлендіру: 2030 жылға дейінгі кезеңде тұрақты даму саласындағы күн тәртібі.

Бұл мәселе Комстат Экономика министрлігінен біріктірілген статистикалық ақпараттың негізгі пайдаланушысы ретінде статистикалық жұмыстарды қаржыландырудың жеткіліксіздігі ретінде тәуелсіздігін жоғалтуымен қиындады.

Мысалы, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2014 жылғы 23 желтоқсандағы № 166 бұйрығымен бекітілген негізгі тізімге ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологияларды қолдануға байланысты индикаторлар (көрсеткіштер) енгізілмеген.

Нәтижесінде аймақтық даму бағдарламаларының көпшілігінде суару технологиясына суды үнемдейтін технологияларды енгізуге байланысты нысаналы көрсеткіштер енгізілмеген немесе әдіснамалық түрде бұл көрсеткіштер әртүрлі тәсілдермен есептеледі. Бұл технологияның осы түрін қолдау жөніндегі іс-шараларды басымдықсыз жүзеге асыруға әкеледі.

Әрі қарай, Қазақстан Республикасының стратегиялық құжаттарын әзірлеу кезінде 2015 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы бекіткен орнықты даму мақсаттарына (мыңжылдықтың мақсаттары) басшылыққа алынуы керек. Сонымен бірге «Жасыл экономика» үшін жоспарлар мен бағдарламаларды әзірлеу кезінде тек қоршаған ортаға қатысты мақсаттарды бөлуге болмайды. Тұрақты дамудың барлық 17 мақсаттары ТДМ «Жасыл» экономикаға қатысты және сәйкесінше оның даму жоспарларымен қамтылуы керек. Сондай-ақ, барлық ЖРК мақсаттары ұлттық мақсаттарды белгілеу бойынша нұсқаулық болуы керек. Бұл тәсіл бірқатар себептерге байланысты:

- ТДМ дамудың экономикалық, экологиялық және әлеуметтік өлшемдерін байланыстыра отырып, ұлттық даму мақсаттарының басым бағыттарын және экологиялық саясат басымдықтарын қамтиды;
- ТДМ 2030 жылға дейін өзекті болып табылады және осылайша барлық стратегиялық және салалық жоспарлар мен бағдарламалар бойынша ұзақ мерзімді болашақты қамтамасыз етеді;
- ТДМ барлық мемлекеттік органдардың және қоғамның барлық секторларының ынтымақтастығы мен өзара әрекеттестігі арқылы ғана қол жеткізе алады;
- ТДМ-мен байланысты стратегиялық жоспар барлық елдік бағдарламаларды үйлестіруге мүмкіндік береді, бұл жаңа халықаралық даму парадигмасы - «Жасыл экономика»;
- ТДМ-мен байланысты стратегиялық жоспар Қазақстан Республикасына «жасыл» экономиканың аспектілерін енгізу бойынша халықаралық іс-шаралардың белсенді қатысушысы болуға мүмкіндік береді, сонымен бірге ұлттық іс-әрекеттер мен бастамаларды халықаралық деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Тиісінше, ұлттық статистикалық көрсеткіштерді ТДМ-ны ескере отырып түзету қажет.

Кейбір дәстүрлі көрсеткіштерді дамытуға деген көзқарас халықаралық деңгейде өзгертілуі керек. Бұл туралы 2017 жылдың маусым айында өткен 10-шы Астаналық экономикалық форумда Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаев айтқан болатын: «Дәстүрлі ЖІӨ экономикалық өркендеуді дұрыс қабылдамайды. «Жасыл ЖІӨ» және Адамның Даму индексі, ОЭСР-дың «Ең жақсы өмір сүру индексі» сияқты көрсеткіштерінің негізінде әлемдік қауымдастық ЖІӨ-ні есептеудің жаңартылған әдістемесін қабылдай алады деп сенемін.

Мұндай көзқарас «Жасыл экономика» тұжырымдамасын жетілдіру шеңберінде пилоттық режимде қолданылуы мүмкін.

Жасыл экономиканың негізгі термині «Жасыл инвестициялар» термині болуы тиіс - жасыл кәсіпорындарға, яғни тауарлар мен қызметтерді өндіруге инвестициялар:

- ең аз қоршаған ортаға әсерімен,
- экожүйелерді сақтау және қалпына келтіру,
- энергияның тиімділігін арттыру,
- табиғи ресурстарды пайдалану мен қалпына келтіруді азайту.

Сонымен бірге қоршаған ортаны қорғауға жұмсалатын шығындар «жасыл» инвестицияларға қалай өзгертініне назар аудару қажет.

ЮНЕП құжаттарымен және басқа да халықаралық құжаттармен негізделген Жасыл экономика принциптері оның ерекшеліктеріне негізделіп, мыналарды қамтиды:

- қоршаған орта, бизнес және әлеуметтік әл-ауқат үшін бір мезгілде пайдалылық;
- өндіріс пен тұтынудың ұтымдылығы мен ұтымдылығы;
- инклюзивтілік, яғни кез-келген экономикалық даму деңгейі мен кез келген саяси келісімі бар кез келген мемлекеттер үшін ғана емес, сондай-ақ кез келген топтар мен қауымдастықтар үшін, тіпті әр адам үшін де қол жетімділік;
- серіктестік (ортақ мақсаттар, демек қоғамның барлық салаларында және салаларында антагонисттік мүдделердің жоғалуы);
- ғылыми негіздемесі (табиғат заңдарының (экономикалық заңдарды қамтитын), яғни Адамның еркіне және сана-сезіміне қарамастан әрекет етуі);
- ұзақ мерзімді және эволюциялық өзгерістер (тек тиісті шарттар жасағанда немесе жасағанда).

Жасыл экономиканың негізгі жаңалығы оны жүзеге асыру үшін қолданылатын құрал болып табылады. Бұл құралдың жаңалығы, әсіресе дамушы елдерде, «жасыл экономиканы» енгізуге тыйым салудың басты себебі болып табылады. Көптеген жаңа құралдар тривиальды, фантастикалық және жиі қарапайым емес және үлкен пікірталас пен терең ғылыми көзқарасты қажет етеді.

ЮНЕП-тің 2008 жылғы жарияланымы келесі басым міндеттерді шешуге тиіс «Жасыл экономика» құруда жетекші рөл атқаратындығын атап көрсетеді:

- «қоңыр» салаға экологиялық талаптарды қатайту және мемлекеттік субсидияларды қысқарту;
- экологиялық салықтар енгізу;
- «жасыл» салаға елеулі мемлекеттік инвестициялар және «жасыл» мемлекеттік сатып алуларға көшу;
- ең соңғы «жасыл» технологияларды енгізу және енгізу.

Осы жағдайларды жасау «қоңыр» технологияларды және «қоңыр» өндірісті экономикалық тұрғыда бәсеңдейтін етеді. Барлық қалғандар еркін нарыққа айналады.

Экологиялық талаптарды күшейту және «қоңыр» өндіріске мемлекеттік субсидияларды қысқарту әдеттегі стандартты экологиялық саясаттың бөлігі ретінде басталатын алғашқы қадам болып табылады. Экологиялық стандарттар мен нормативтік актілерді күшейтетін болсақ, біз экологиялық таза «лас» технологияларды мемлекеттік субсидияларды жартылай алып тастаймыз, бірақ толық емес.

Қазақстан мысалында сіз әлі де «қоңыр» мемлекеттік субсидиялардың қай жерде екенін көрсете аласыз.

Ең алдымен, бұл көмірсутегі шикізатын өндіруге және дәстүрлі энергетикалық генерациялар мен олардың инфрақұрылымына тікелей бюджеттік құйылымдар.

Әрі қарай, бұл шетелдік инвестицияларды тарту үшін дамушы елдер экономикасының пайда болу кезеңінде құрылған салықтық үзілістер. Әрбір нақты келісімде мұндай артықшылықтар экономикалық, саяси және басқа да себептерге байланысты белгіленеді. Әдетте, осындай келісімшарттар шұғыл болып табылады, бірақ кейде олар ұзақ уақытқа - 25-50 жылға жасалады. Бұл субсидияларды азайтудың ең қиын жолы. Мемлекеттің инвестициялық тартымдылығын сақтау үшін, олар келісімшарттың бүкіл ұзақтығында сақталуы тиіс.

Субсидиялаудың үшінші бағыты «қоңыр» технологияларды жетілдіру саласындағы ғылыми әзірлемелерді қаржыландыру болып табылады.

Ауыл шаруашылығында пестицидтерді сатып алу субсидиялануда, ал субсидиялаудың артықшылығы ірі шаруашылықтарға беріледі, ол өндірістің тек 5% -ын ғана құрайды.

Ақырында, субсидияның бесінші аймағы - экономиканың «қоңыр» секторларына инвестицияларды саяси және экономикалық ынталандыру. Ең алдымен, ол энергияға қатысты - кез келген мемлекеттің экономикалық дамуының негізі.

«Жасыл экономикаға» көшудің негізгі шарттарының бірі технологиялардың трансферті болып табылады. Ғаламдық дағдарыстың шығу жолын планеталық деңгейде іздеу керек екенін өте жақсы түсінген Н.Ә.Назарбаев соңғы жылдары тек G-Global мегажобасын, жаһандық энергетикалық және экологиялық стратегия, «Жасыл көпір» халықаралық бастамасы, жаңа әлем, валюта, антиядролық бастамалар және басқалар. сияқты бірқатар жаһандық бастамаларды ұсынды, олар адамзаттың орнықты дамуын онжылдықтар емес, алдағы ғасырлар бойы қамтамасыз ететін әлеуметтік дамудың осындай жаңа парадигмасы сияқты бір мақсатты біріктіреді. Сондықтан, Қазақстан Президентінің барлық бастамалары дағдарысқа қарсы шараларды жаһандық талқылаудың бірыңғай контекстінде жеке бағдарламалар ретінде қарастырыла алмайды.

Сол себепті, біздің Ел Басының жаһандық бастамаларының бірі ретінде Жасыл көпір⁴³, сонымен қатар басқа экологиялық бағдарламаға айналуы орнына Дүниежүзілік Дағдарысқа қарсы Жоспардың мақсаттарына қол жеткізуге бағытталуы керек, өйткені жаңа технологиялар тек өнеркәсіптік өндіріс технологияларын ғана емес, сондай-ақ қаржыландыру технологияларын, білім беру технологиясы, мемлекеттік құрылымдарды қалыптастыру технологиясы, әлеуметтік дамудың мүлде басқа аспектілері.

Жасыл көпір - бұл қоғамның секторларындағы теңдік ғана емес,

⁴³ Астананың «Жасыл көпір» бастамасы: 2010 жылдың 2 қазанында Азия мен Тынық мұхит аймағының Қоршаған ортаны қорғау және дамыту министрлерінің алтыншы конференциясында бекітілген Еуропа, Азия және Тынық мұхиты елдерінің «жасыл» өсуді іске асыру бойынша ынтымақтастығы

сонымен бірге диалог пен шешімдерді іздестіруге қатысушылардың бәрі арасында сектор, яғни әділдік, теңдік және консенсус, мемлекет, бизнес және азаматтық қоғам арасындағы тепе-теңдік. Сондықтан, лицензиялау процедуралары мен мемлекеттік бақылаудың бюрократтық әдістері хабарландыру мен ерікті аудиттің құпия әдістеріне барынша жол беруге тиіс.

Кез-келген ұсыныс, кез-келген технология олардың экономикалық, экологиялық және әлеуметтік өміршілдігін дәлелдеген жағдайда өмір сүруге құқылы. Мұндай жағдайда, мұндай келісу үшін негіздеме ағымдағы кезеңнің нақты жағдайларына байланысты үнемі түзетілуі керек.

Қазіргі уақытта «жасыл» экономикаға жергілікті деңгейде жасыл реформаларға назар аударылмайды, сонымен қатар, өндірісті және таратпауды орталықсыздандыру үдерістерін ескере отырып, «жасыл» экономика аса қажет. Жергілікті билік органдары «жасыл» реформа процестеріне аз немесе ресми түрде қатысады, ал ұлттық бағдарламалар жергілікті деңгейде «жасыл» реформаларды біріктіруге және көтермелеуге нақты ынталандырулар, сигналдар мен механизмдерді қамтамасыз етпейді.

Жасыл технологиялар мен инновацияларды тартудың негізгі ойыншысы болып табылатын жеке сектордың рөліне және тартылуына жеткіліксіз көңіл бөлінеді. Көптеген құжаттарда жеке меншік сектор туралы айтылады, бірақ Қазақстанда нақты үдерістер мен дайындық процестерінде жеке сектор тек белсенді емес, сонымен қатар үкімет пен реформаның маңыздылығы мен ұзақ мерзімді мақсаттарына қатысты түсініспеушілік немесе сенімсіздік себебінен оларды жиі қолдамайды.

Шағын және орта бизнестің «жасыл экономиканы» насихаттау бойынша әлеуетті мүдделі тараптар ретінде мүдделері мен мүмкіндіктері ескерілмеген. ШОБ-ні қолдаудың қолданыстағы тетіктеріне қосымша, жасыл технологиялық инкубаторлар, револьверлік қорлар және басқа да көптеген институттарды құру қажет.

Жұртшылықтың қатысуы әлсіз жағы болып табылады. Өткен кезеңде жұртшылық белсенді экологиялық үкіметтік емес ұйымдарды қоспағанда, жасыл бастамаларды дамытуға қатысқан жоқ. «Жасыл экономика» тұжырымдамасын әзірлеу, суды басқару бағдарламасы жабық режимде ірі консалтингтік компаниялармен (ресми қоғамдық қатысуымен) жүзеге асырылды. Сонымен бірге, «жасыл» экономикаға көпшілік мүдделі тараптар, соның ішінде суды пайдаланушылар мен қоғамдық су кеңестері: жасыл технологияларға, инвестицияларға және монополистерден тәуелсіздікке, қоршаған ортаны сақтауға арналған азық-түлік, су және энергетикалық қауіпсіздіктің табысты тәжірибесі туралы ақпаратқа қол жетімділік.

Ақырында, білім беру және насихаттау «Жасыл экономикаға» көшудің міндетті бағыты болуы керек. Экономикалық сауатты халық тек қаржылық тәуекелдерді және «жасыл» технологияларды енгізудің артықшылықтарын дұрыс есептеуі және оларды іске асыруға дұрыс инвестициялауы мүмкін.

«Жасыл экономикаға» көшу үшін энергетиканы және ресурстарды үнемдеуді жедел және ең тиімді түрде жүзеге асыруға болатын басым салалардың басымдықтарын айқындау өте маңызды.

Қазақстанда мұндай бағыттар, әсіресе тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласында энергияны үнемдеу және оны пайдаланудың өнімділігін арттыра отырып, ауыл шаруашылығында суды үнемдеу, органикалық ауыл шаруашылығын енгізу болып табылады. Қалдықтарды өңдеу және жаңартылатын энергия көздері де перспективалы сектор болып табылады.

Әр сектор үшін іс-қимыл бағыттарын түзету бойынша нақты ұсыныстар осы баяндаманың тиісті бөлімдерінде келтірілген.

2. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ Өңірлері бойынша «Жасыл» Экономикаға Көшу Көрсеткіштеріне Қол Жеткізу Рейтингі

Республиканың өңірлерінде «жасыл» экономиканы дамыту жағдайы төмендегі көрсеткіштер бойынша бағаланады:

- энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергияны дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету;
- сумен жабдықтау және санитария жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және су бұруды қамтамасыз ету;
- өндіріс және тұтыну қалдықтары және қалдықтарды өңдеумен айналысатын мемлекет;
- ауыл шаруашылығында органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын, суды үнемдейтін технологияларды дамыту;
- қоршаған ортаның жай-күйі, ауа және судың ластануын төмендету;
- биологиялық ресурстардың жағдайы және орман, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, қорғалатын аумақтар мен экотуризмді дамыту.

2.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

Ақмола облысы – көлемі жағынан 146,2 мың км² аумағы бар Қазақстанның тоғызыншы облысы болып табылады. Облыста облыстық маңызы бар екі қала - Көкшетау және Степногорск, облыстық бағыныстағы 8 қала (Ақкөл, Атбасар, Державинск, Ерейментау, Есіл, Макинск, Степняк, Щучинск), 17 ауылдық округ, 5 елді мекен және 660 ауыл және ауыл. Облыстың халқы 2017 жылдың басында ҚР Статистика комитетінің деректері бойынша 734369 адамды құрады.

Ақмола облысы ҚР аграрлық өңірлерінің бірі болып табылады (2014 ж. ҚР жалпы ауыл шаруашылығы өнімі құрылымындағы облыстың үлесі 9,3% құрады). Облыс ауыл шаруашылығына, құрамында алтын бар руданы, уранды өндіруге, машина жасауға, химия өнеркәсібіне мамандандырылған⁴⁴. Энергетиканы дамыту, атап айтқанда жаңартылатын энергетика мен халықты энергиямен қамтамасыз ету.

Ақмола облысының елді мекендерін электрмен жабдықтауды 3 электр желі компанияларымен жүзеге асырылады: «АТЭК» АҚ, «Көкшетау Энерго» ЖШС, «Энергопром компани». «Көкшетау Энерго» Солтүстік Қазақстан облысын ішінара жабады. Үш компанияның желілерінің жалпы ұзындығы

⁴⁴ Ақмола облыстық мәслихатының 2015жылғы 14 қазандағы № 5С-43-6 шешімімен бекітілген 2016-2020 жылдарға арналған Ақмола облысының аумағын дамыту бағдарламасы

шамамен 55 мың км құрайды және 8 мыңнан астам қосалқы станция. Желілердің тозуы - 60%. Объектілерді дайындау электр желісі компанияларының есебінен жүзеге асырылады.

Ақмола өңірінің электр энергиясын тұтыну құрылымында 33 % өнеркәсіптік секторға, оның ішінде, 22% көлік секторына, 11,2 % халыққа, 12,3 % ауыл шаруашылығына, 20,5% экономиканың басқа салаларына тиесілі.

Облыс бойынша 100 Гкал-дан астам қуаты бар жылумен жабдықтау көздері 4 бірлік: 3 бірлік Көкшетау қаласында («Көкшетау жылу» ШЖҚ ҚКК) және 1 бірлік Степногорск қаласында (Степногорск ЖЭО). 100 Гкал-ға дейін қазандықтардың саны 416 бірлікті құрайды, өндірілетін жылу энергиясының жалпы көлемінің 55,2% -ы қуаттылығы 100 Гкал-тан астам қазандық қондырғыларында келеді. 2013 жылы орталық жылыту жүйесінде тұрғын үймен қамтамасыз ету 36,8% құрады: қалалық жерлерде - 62,1%, ауылдық жерлерде - 13,5%.

Ақмола өңірінің энергия тұтыну құрылымын талдау энергетикалық ресурстардың негізгі тұтынушылары өнеркәсіп секторы, оның ішінде, электр және жылу энергия өндірісі болып табылатынын көрсетті. Тұрғын үй секторы электр энергиясының шамамен 11,2 %-ын және шығарылатын жылу энергиясының 61 %-ын тұтынады.

Өңірдің тұрғын үй қорының 93,5 %-ы тиісті қалпында, 5,4 %-ы жөндеуді талап етеді және 1,1 %-ы апатты жағдайда.

2012 жылдан бастап 2014 жылға дейін (2.1.1-кесте) облыста жылу көздерінің саны 408-ден 420 бірлікке дейін артты. Жылу және бу желілерінің ұзындығы 911,3 км құрады. 2012-2014 жылдары 42,3 км желілер салынды. Жалпы ұзындығы тозған желілердің үлесі 23,3% құрайды.

Орнатылған қазандықтардың саны 966 бірлікті құрайды. Осы 3 жыл ішінде жылу энергиясын тұтыну көлемі 3236-дан 3187,6 мың Гкал-ға дейін төмендеді, бұл кәсіпорындардың коммуналдық қажеттіліктеріне берудің азаюына байланысты(24,2% -ке өсу).

Жаңа желілердің құрылысы мен 2012-2014 жылдарға арналған жылумен жабдықтау көлемінің ұлғаюына байланысты, күн сайынғы орташа тәуліктік шығыс 1000 тұрғынға 3,8-ден 5 Гкалға дейін өсті.

Облыста желілер мен жабдықтарды жаңғыртуға байланысты желілердегі шығындарды барлық шығарылған жылу энергиясының 12,5% -на дейін төмендетуге мүмкіндік болды (2012 жылы - 15%).

2.1.1 –кесте. Жылумен қамтудың дамуының негізгі көрсеткіштері

	2012	2013	2014
Жылумен қамту көздерінің саны, бірл.	408	427	420
Орнатылған қазандардың саны (энергоорнатулар), бірл.	977	963	966
Жылу желілерінің ұзындығы, км	869	900,6	911,3
Жіберілген жылу энергиясы, мың Гкал	3 236	3 336,7	3 187,6
халыққа	1 024,4	1 029,7	1 344,3
Кәсіпорындардың коммуналдық қажеттіліктері	1079,5	910,8	817,3
Тәулігіне орташа жылу жіберу, 1000 тұрғынға Гкал	3,8	3,8	5,0
Жылу шығыны, мың Гкал	487,3	460	400,7

Ақмола өңірінің коммуналдық секторындағы инженерлік жүйелерінің тозу деңгейі төменде көрсетілгін:

- нормативтік жағдайда жылу беру 49% және 51% жөндеуді қажет етеді (тозған желілердің ұзындығы 751,4 км);

- нормативтік жағдайда электрмен жабдықтау 44,2% және 55,8% жөндеуді қажет етеді (ұзындығы - 821,3 км).

1500-ден астам көпқабатты үйлердің орталықтандырылған жылумен жабдықтау жүйесі қалпына келтіруді талап етеді.

Газбен жабдықтау сұйытылған газбен қамтамасыз етіледі. Бұған дейін аймақта 450-ден астам ГТҚ және 154 км желілер болған, олар 26 елді мекенде 1600-ден астам көпқабатты тұрғын үйлерді қамтамасыз етті. Қазіргі уақытта Көкшетауда 97 үйді қамтамасыз ететін 77 ГТҚ бар. Ішкі газбен жабдықтау желілерінің ұзындығы 60 км құрайды. 20,8 км коммуналдық меншікте, желінің тозуы - 84%, жеке меншікте - 40 км, желіде - 84%. Есептегіш жабдықтар 100% құрайды. 2014 жылы 50 GRU қалпына келтірілді. 2015 жылы - 75.

Облыста, негізінен, балонды газ пайдаланылады. Осылайша, 2014 жылы «Регион Строй» ЖШС өз есебінен Көкшетаудағы жаңа үй құрылысы комбинатын газбен жабдықтау үшін салынып, құрылысқа 10 миллионнан астам теңге жұмсады.

Газдандыру саласындағы проблемалардың бірі - көп қабатты үйлерге газ беруді қалпына келтіру, 1500 –ден астам көп қабатты үйлер бар.

Энергиямен жабдықтау бойынша жоспарланған көрсеткіштер 2.1.2-кестеде келтірілген.

2.1.2-кесте. Энергиямен жабдықтау бойынша жоспарланған көрсеткіштер

Нысаналы көрсеткіштер	Өлш. бірл.	2014ж есеп	2015ж бағалау	2016ж жоспар	2017ж жоспар	2018ж жоспар	2019ж жоспар	2020ж жоспар
Жаңғыртылған желілердің жалпы ұзындығынан үлесі:								
Жылумен жабдықтау	%	7	8	9	10	10	10	10
Газбен жабдықтау	%	69	100					
Электрмен жабдықтау	%	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Жаңғыртылған желілердің ұзындығы								
Жылумен жабдықтау	км			60,1	67,6	75,1	75,1	75,1
Газбен жабдықтау	км							
Электрмен жабдықтау	км			156	156	156	156	156

2014 жылы облыста жаңартылатын энергия көздері болған жоқ, олардың үлесі 0,2% -ды құрады.

Қазіргі таңда облыста Ерейментау қ. 45 МВт қуаттылығымен және Агрофирма «Родина» ЖШС-да 0,750 МВт қуаттылығымен жел электр станциясы сатып алынды.

ЖЭК пайдаланатын Электр өндіруші ұйымдардың тізбесіне сәйкес 2020 жылға дейін ЖЭК-тің келесі объектілерін жүзеге асыру жоспарлануда:

- «Ақмола облысының Целиноград ауданында 100 МВт қуаттылығымен СЭС құрылысы» жобасы – «KB ENTERPRISES» ЖШС;
- «Ақмола облысының Ерейментау қаласында 4,95 МВт қуаттылығымен ЖЭС құрылысы» жобасы – «Colden Energy corp.» ЖШС;
- «Астана EXPO-2017» 100 МВт қуаттылығымен ЖЭС құрылысы» жобасы – «ЦАТЕК Green Energy» ЖШС.

Энергияны үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру

2013 жылы Ақмола облысының энергияны үнемдеу бойынша 2013-2015 жылдарға арналған кешенді жоспары қабылданып, іске асырылып жатыр. Осылайша, қалалардағы бюджеттік ұйымдарда энергияны үнемдеуге арналған жарықтандырудың 100% ауыстырылды.

Ақмола облысында көше жарығының жалпы ұзындығы 696,1 км-ды құрайды, оның ішінде, облыстың қалалық елді мекендерінде 357,82 км-ды, оның ішінде, энергияны үнемдеу шамдарымен 93,1 м-ды, облыстық маңызы бар Көкшетау қаласында 118,7 км-ды, энергияны үнемдеу шамдарымен 27 км-ды құрайды.

Энергия үнемдеу шараларының арқасында отандық өңірлік ішкі өнімнің энергия сыйымдылығын 0,637-мән /мың АҚШ долларынан 0,573 мән /мың АҚШ долларға дейін төмендету жоспарлануда (2.1.3-кесте).

2.1.3-кесте. Энергия үнемдеу бойынша 2020 жылға дейін жоспарланған көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014 есеп	2015 бағалау	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
ЖІӨ Энергия сыйымдылығы	м.э.т. мың АҚШ долл. 2000ж. бағасымен	0,62	0,39	0,45	0,611	0,598	0,585	0,573

Ақмола облысында төрт білім беру ұйымы (Көкшетау, Степногорск қаласы, Вячеславская орта мектебі) негізінде сынақтан өткен БҰҰДБ / ГЭҚ «Қазақстан Республикасындағы энергия тиімді жарықтандыруды ынталандыру» пилоттық жобасы іске асырылды: энергияны үнемдейтін жылыжайлар энергияны үнемдейтін идеяларды практикалық іске асыруға бағытталған энергияны үнемдейтін жарық диодты жарықтандыру, энергияны үнемдейтін күн коллекторларының жұмысы. Бұл шаралар мемлекеттік мекемелерде тұтынылатын электр энергиясының көлемін азайтады.

2014 жылы «Жасыл көпір» әріптестік бағдарламасы мен аймақта «жасыл экономиканы» іске асырудың негізгі ережелерін насихаттау мақсатында «Education Invest» қоғамдық қоры (Көкшетау қ.) «Жасыл экономикаға арналған коалиция» және «G-GLOBAL» дамуымен өзара ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойылды.

Халықты орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету, сумен жабдықтау және кәріздің жағдайы.

Өңірде сумен қамсыздандыру саласын дамыту Өңірлерді дамыту бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылуда. Негізгі мақсаты – халықтың сапалы ауыз суына қол жеткізуін қамтамасыз ету.

Облыста сумен қамсыздандыру саласында 2016 ж. қорытындысы бойынша 108 кәсіпорын: 24 бірлік қалалық жерде және 84 бірлік ауылдық жерде жұмыс істейді. Облыстағы су құбырларының ұзындығы 5624,2 км-ді құрайды, жалпы су құбыры ұзындығының 1132,1 (20,1%) км-і ауыстыруды қажет етуде.

2012-2016 жж-да облыста су құбырларының 756 км ауыстырылған және 381 км желіге жөндеу жүргізілген (2.1.5-кесте). Су құбырлары желілерін жаңарту және жөндеу бойынша жүргізілген жұмыстар нәтижесінде учаскелерде апаттылықты 91,2%-ға (1265-тен 111-ге дейін) төмендетуге мүмкін болды.

2.1.4-кесте – Су жүргізетін құрылыстар жұмысының негізгі көрсеткіштері

	2012	2013	2014	2015	2016
Кәсіпорындар мен олардың бөлімшелерінің саны, бірл.	123	114	121	114	108
Су жүргізетін желілерінің ұзындығы, км	4671,1	4 914,9	5 173,9	5487,2	5624,2
Желілер алмастырылды, барлығы	233,9	231,5	120,1	29,9	140,6
Желілер жөнделді, барлығы	55,8	136,9	112,7	35,1	40,5
Тұтынушыларға су жіберілді - барлығы	34 286,7	33 648,8	35 976,9	35743,9	37218
халыққа	18 214,9	13 430,3	14 926,6	13776,3	14943,8
Коммуналдық қажеттіліктерге	2 765,5	2 526,9	2 690,4	2701,4	3265,3
Өндірістік қажеттіліктерге	12 331,8	12 095,3	12 820,8	13081	13378
басқаларға	974,5	5 596,3	5 539,1	6185,3	5630,4
Желілердегі апаттар саны, оқиғалар	1265	891	915	375	111

Облыс бойынша орталықтандырылған сумен қамсыздандыру жүйесімен 372 (59,8%) елді мекен қамтылған. Халықтың орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету жүйесіне қол жеткізуі 80%-ды: қалалық жерде – 82% құрайды. Есептеу құралдарымен қамтамасыз етілу 94%-ды құрайды.

Жыл сайын облыстың сорғыш стансалары 50 млн. текше м-ге дейін су көтереді:

- шамамен 28% - жерасты қайнарларынан,
- 70%-ы жер бетіндегі су көздерінен өндіріледі.

Бір тұрғынға шаққандағы орташа тәуліктік су беру облыс бойынша 55,6 литрді құрайды.

Тазарту имараттары арқылы көтерілетін судың шамамен 42%-ы өтеді. Облыстағы су құбырларын тазарту қондырғыларының саны 50 бірлікті құрайды. Сумен жабдықтау көздері ашық су қоймалары болып табылатын елді мекендер тазарту қондырғылары мен станциялар арқылы ауыз сумен

қамтамасыз етіледі. Ірі тазарту имараттары Көкшетау, Степногор, Щучинск қалаларында орналасқан.

2016 ж. қорытындысы бойынша облыста су бұру жүйесі құрылғыларының қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін кәсіпорындар мен олардың бөлімшелерінің 25 бірлікті құрады. Оның ішінде қалалық жерде – 14 бірлікті, ауылдық жерде 11 бірлікті құрайды. Кәріз желілерінің ұзындығы 966,1 км-ді құрайды (2.1.5-кесте). Кәріз жүйелерінің жалпы ұзындығынан 77 %-дан артығы (747,2 км) қалалық жерге тиесілі. Ауылдық жердегі су бұру жүйелері желілердің жалпы ұзындығынан 22,6%-ды құрайды. Кәріз жүйелердің негізгі бөлігі Көкшетау, Степногор қ-да, сондай-ақ Атбасар, Бурабай, Целиноград және Шортанды аудандарына тиесілі. Облыстың кәріз жүйелерінің 232,2 км ауыстыруды қажет етеді.

Облыс бойынша орталықтандырылған су тарту жүйелерімен 27 елді мекен қамтамасыз етілген. Сонымен қатар тазарту қондырғылары тек Көкшетау, Степногор, Щучинск қалаларында, сондай-ақ Қосшы және Ақмол ауылдарында бар. Қалған елді мекендерде ағын сулар табиғи сүзгі даласына шығарылады.

2.1.5-кесте. 2009-2014 жж. облыстың кәріз жүйе құрылыстары жұмыстарының негізгі көрсеткіштері

	2012	2013	2014	2015	2016
Кәріз желілерінің ұзындығы, км.	982,4	940,1	966,1	953,8	1043,3
Өткізілген ағын сулары, мың тек. м	11 926,5	11 875,8	11 683,3	12 384,7	12 525,4
Толық биологиялық тазалау арқылы ағын сулары тазаланды, мың тек. м	8 698,9	8 813,9	9 143	9861,9	9955,3
Суды бұру желілеріндегі апаттар саны, бірл.	46	27	19	47	16

2016 ж. облыстың кәріз имараттары арқылы 12 525,4 мың м³ ағын сулар өткізілген. Толық биологиялық жолмен 9 955 мың м³ ағын су тазартудан өткен. Жөндеу және жаңғырту бойынша қолданылған шаралар нәтижесінде соңғы жылдары салада учаскелер мен жүйелерде апаттылық 2012 ж. 46 бірліктен 2016 ж. 16 бірлікке дейін төмендеді.

Ақмола облысының аумағында халыққа коммуналдық қызмет көрсету саласында жаңа даму бағдарламасымен белгіленген көрсеткіштер (2.1.6-кесте).

2.1.6- кесте. 2020 жылға дейін сумен қамтамасыз ету және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы көрсеткіштер	Өлш. Бірл. есеп	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		бағалау	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Қалаларда орталықтандырылғанға қол жеткізу:								
Сумен қамтамасыз ету	%	82,1	82,5	83	84	85	86	87
Суды бұру	%	57,8	57,9	58	59	60	61	62
Ауылдарда орталықтандырылғанға қол жеткізу:								
Сумен қамтамасыз ету	%	57,5	57,8	58	58,5	59	62	69
Суды бұру	%	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4

2017 жылы «2020 жылға дейін өңірлерді дамыту» бағдарламасы аясында сумен жабдықтау және су бұру жүйесін дамыту бойынша жалпы сомасы 9500,0 млн теңге болатын 7 жоба іске асырылды 278 км сумен жабдықтау және суды бұру желілері жаңғыртылды. Халқының саны 4000 болатын 5 елді мекен қосымша ауыз суымен жабдықталды.

Қала халқын орталықтандырылған сумен жабдықтау 2017 жылы 86%-ды, ауылдарда - 57,7%-ды қамтыды.

Өндіріс және тұтыну қалдықтарының жағдайы және кәдеге жарату.

Облыс аумағында жиналатын өнеркәсіптік қалдықтар оларды қайта өңдейтін кәсіпорынның болмауына байланысты кәдеге жаратылмайды. Қалдықтарды сақтайтын 4 орын бар: олардың үшеуі «Қазақалтын» АҚ (Степногорск қ.) қарамағында және біреуі – «Васильковский КБК» АҚ (Көкшетау қ.). «Степногор тау-кен химия комбинаты» ЖШС кәсіпорынында полиметалл кендерін және технологиялық ерітінділерді байыту кезінде радиоактивті қалдықтар түзіледі.

Облыста 2013 ж. коммуналды қалдықтарды жинау және шығару бойынша 34 кәсіпорын болды (2011 ж. – 30 бірлік, 2012 ж. – 31 бірлік). 173,2 мың тонна коммуналдық қалдық жиналып, шығарылған, бұл 2012 ж. салыстырғанда 2,6% кем.

2016 жылы облыс бойынша 281,5 мың тонна тұрмыстық қатты қалдықтардың (ТҚҚ) түзілген (382 кг/адам/жыл). 2017 жылдың 6 айында – 116,3 мың тонна ТҚҚ. 2016 жылы ТҚҚ қайта өңдеу үлесі (сұрыптаумен қоса) 1,02% құрады, 2017 жылдың 6 айында – 1,6 % сұрыпталған, қайта өңделгені – 0%. ТҚҚ-ның барлық түзілген көлемі полигондар мен үйінділерде сақталады.

Қоқысты шығару қызметімен облыс халқының 44,5% қамтылған. Облыс аумағында ТҚҚ-ның қолданыстағы 400 полигоны және үйінділері бар, оның тек 35-нің (8,7%) Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасы талаптарына сәйкес құжаттары бар.

2020 жылға дейін облыста қалдықтарды басқарудың нысаналы көрсеткіштері 2.1.7-кестеде келтірілген.

2.1.7 – кесте. 2020 жылға дейін қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы көрсеткіштер	Өлш. бірл.	2014 есеп	2015 бағалау	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Тұрмыстық қатты қалдықтардың пайда болуынан олардың кәдеге жаратылу үлесі	%	0	0	0,15	0,15	0,15	0,19	0,22
Қалдықтарды жинауға және тасымалдауға арналған қызметтермен облыс, республикалық маңызы бар қалалар, елорда халқын қамту	%	44,0	44,4	44,5	45	46	47	48
Экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (олардың жалпы санынан)	%	5,85	6,21	6,76	7,31	7,86	8,41	8,96

- Көкшетау қ. Щучье, Степногор, Атбасар аудан орталықтарында «LS Kokshetau» ЖШС қалдықтарды және тағам қалдықтарын орау үшін бөлек жинау жүйесі жүзеге асырылуда. Көкшетау қ. «LS Kokshetau» ЖШС қалдықтарды – макулатура, шыны сынықтары, ПЭТ-шөлмектері, орау полиэтилен қалдықтары, пластмассаның алуан түрлері, алюминий банкілерін бөлек жинау үшін арнайы 15 контейнер орнатылған.

- Облыста сұрыптауды, қайталама шикізатты қабылдау және сұрыптауды жүзеге асыратын, сонымен қатар өнімді шығарумен қайтамала шикізатты өңдеумен («Экобизнес» ЖШС) айналысатын 4 кәсіпорын жұмыс істейді.

- Щучье қ. және Бурабай к. «ЭкоСервисБурабай» ЖШС-мен картон, полиэтилен, пластик – 3 фракция бойынша ТҚҚ-ны бөлек жинау үшін 400 дана контейнер орнатылды.

- Облыс аудандарында қоқысты сұрыптайтын және қоқысты қайта өңдейтін кешендер жоқ.

- Көкшетау қ. ТҚҚ полигонымен қоқысты қайта сұрыптайтын бекет құрылысына жобалық-сметалық құжаттама әзірленді. Құрылыстың жобалық құны 2,2 млрд теңге. Жоба ТҚҚ полигондарында орналастырылған қалдықтарды брекеттеуді қарастырады.

- Ақмола облысының әкімдігімен келесілерді қарастыратын қалдықтарды басқарудың жаңа аймақтық бағдарламасы әзірленді:

- инновациялық бағыттағы инвестициялық жобаларды жүзеге асыру арқылы қалдықтарды қайта өңдеу және кәдеге жарату нарығын дамыту;

- өнеркәсіп ұйымдарының және ауыл шаруашылық өндірісінің қалдықтарын қайта өңдеу, ТҚҚ қайталама шикізаты ретінде кәдеге жарату және пайдалану;

- қоршаған ортаға жиналған қалдықтардан кері әсерін болдырмау;

- түзілген көзінде қалдықтарды бөлек жинауды барлық жерде ендіру;

- ТҚҚ қабылдау, сұрыптау, қайта өңдеу және көмудің күрделі инфрақұрылымымен санитарлық ережелерінің қазіргі заманғы талаптарына жауап беретін ТҚҚ-ның қолданыстағы полигондарын қалпына келтіру және жаңа полигондар құрылысын салу.

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Сала проблемалары арасында ауылшаруашылық өнімдерді қайта өңдеудің төменгі деңгейін, әлсіз материалдық-техникалық жарақтануды, төмен еңбек өнімділігін және т.б. атауға болады. Таяудағы бес жылда саланың даму басымдығы ауылшаруашылық өнімдерді қайта өңдеуде бәсекеге қабілетті өндірістерді дамыту болады.

Ауылшаруашылық өндірісін әртараптандыру шеңберінде 2012-2017 жылдары май және басқа дәнді дақылдарының, картоп және көкөністердің егіс алаңы ұлғайды(2.1.8 - кестені қараңыз).

Ақмола облысында 2012 жылдан 2016 жыл аралығында ауылшаруашылық дақылдарының егіс алаңы 4724,4 мың га-дан 5192,4 га-ға артқан. Бұл ретте 2013 жылы жаздық бидай 80,4% болса, 2016 жылы – 74,2% болды.

2.1.8-кесте – 2012-2014 жж. ауылшарушалық дақылдарының егіс аудандарының серпіні

	Егіс ауданы, мың га					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Барлық егіс ауданы, мың га	4919,3	4724,4	4988,3	5006,7	5192,4	5224,8
Дәнді дақылдар	4343,9	4249,2	4171,0	4180,1	4351,1	4333,0
бидай	3935,4	3796,2	3659,9	3653,5	3853,4	3719,7
Картоп	18,6	18,3	18,5	18,7	18,0	18,05
Майлы дақылдар	198,6	251,5	349,1	245,3	219,8	272,7
күнбағыс	54,2	81,8	59,0	29,0	30,1	55,7
Көкөністер	4,3	4,2	4,4	4,4	4,3	4,15
Жемшөп дақылдары	183,1	203,8	212,1	193,9	167,3	147,4

2020 жылға дейінгі жаңа бағдарламада мыналар көзделеді: егістік жерлерді ылғал-ресурс үнемдеуші технологиялармен қамтуды ұлғайту;

- заманауи агротехнологияларды кеңінен енгізу;
- егін егу жүйесін енгізу үшін экономикалық ынталандыру;
- ғылыми негізделген егін айналымын енгізудің экономикалық пайдасы туралы облыстың ЖПТЖ жүйелі және мақсатты түсіндірме жұмыстары;
- фермерлерге лизинг арқылы жабдықты сатып алуға арналған бағдарламаларға қатысуға консалтингтік қызметтер көрсету;
- жемшөп өндіретін зауыттарды құру;
- элиталық тұқым шаруашылықтарының санын көбейту.

2014-2015 жылдарға арналған өңірде ауыл шаруашылығын тұрақты түрде сумен қамтамасыз ету үшін Есіл өзеніндегі «Самара» лимандық суару жүйесін қалпына келтіру бойынша жоба жүзеге асырылды, ол мал мен мал шаруашылығына толыққанды азық базасын құру және Астана және облыстың тұрғындарын ет және сүт өнімдерімен қамтамасыз етуге негіз болады.

Ақмола облысының жер қорының жалпы ауданы 2016 ж. жағдай бойынша 14 620 мың га құрайды. Облыс жер қорының жалпы құрылымында ауылшаруашылығы тағайылымындағы жерлер 72,2 % немесе 10564,9 мың га. Ауылшаруашылығы тағайылымындағы жерлер құрамында ауылшаруашылығы алқаптары 99,8 % немесе 10524,1 мың га құрайды.

Жерді игеру саласындағы негізгі проблемелардың бірі жердің тозуы болып табылады.

Ақмола облысының жер қорының жалпы ауданы 01.11.2016 ж. жағдай бойынша 14621,9 мың га құрайды. Облыс жер қорының жалпы құрылымында ауылшаруашылығы тағайылымындағы жерлер 73,7 % немесе 10782,2 мың га.

Ауылшаруашылығы тағайылымындағы жерлер құрамында ауылшаруашылығы алқаптары 99,8% немесе 10762,9 мың га құрайды.

2015 жылмен салыстырғанда ауылшаруашылығы айналымындағы ауылшаруашылық алқаптар 215,1 –ке немесен 2,0%-ға жоғарлаған.

2016 жылдың 1 қарашасындағы жағдай бойынша ауылшаруашылығы жерлерін алқаптар құрамы бойынша бөлу мынадай: егіндіктер – 53,1% (5714,3

мың га), қор – 3,7% (394,9 мың га), шабындықтар – 1,4% (155,2 мың га), егістіктер – 41,8% (4493,4 мың га). Облыс бойынша бонитеттің орташа балы 28 құрайды.

Жер өңдеу саласында басты проблемалардың біреуі жерлердің азуы болып табылады.

Мемлекеттік жер кадастрын жүргізетін мамандандырылған кәсіпорынның дерегі бойынша 2016 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша 7987,5 мың га ауылшаруашылық жер азуға тап болған және бұзылған, оның ішінде: ұсақ тасталған жерлердің ауданы 2 390,8 мың га, тұздалғандар – 1 556,7 мың га, сортаңдалғандар – 3 186,2 мың га, шайылғандар – 562 мың га, азғандар – 9,7 мыңга, тым ылғалданғандар – 166,5 мың га, батпақталғандар – 115,6 мың га.

Шамамен 76,9% (8230,0 тыс. га) ауылшаруашылық жерлер мемлекеттік емес ауылшаруашылығы заңды тұлғаларының пайдалануында.

Облыста 2015 жылмен салыстырғанда мемлекеттік емес ауылшаруашылығы заңды тұлғалардың жерлері 136,4 мың га-ға немесе 1,7%-ға жоғарлаған.

Шаруа қожалығын жүргізу үшін азаматтардың жерлері ауылшаруашылығы жерлердің құрамында 22,8% (2525,9 мың га) құрайды.

2015 жылмен салыстырғанда шаруа қожалығын жүргізу үшін азаматтардың жерлері ауылшаруашылығы жерлердің көлемі 81,4 мың га-ға немесе 3,3%-ға жоғарлаған.

Жоғарыда аталған мерзіммен салыстырғанда ауыл шаруашылық өндіріспен айналысатын мемлекеттік заңды тұлғалардың алқабы 1,3 мың га-ға немесе 6,3 %-ға төмендеген, атап айтқанда: Ерейментау 0,3 мың га-ға, Қорғалжын 1,0 мың га-ға аудандарында, және олардың жалпы ауданы 19,4 мың га-ны (0,2%) құрайды.

Бақшылық немесе саяжай салу үшін азаматтар жерлері 0,3 мың га-ға жоғарлап 6,9 мың га-ға тең.

Агроқұрылымдардың ауылшаруашылығы жерлерінің артуы Ақкөл (43,3 мың га-ға), Астрахан (13,6 мың га-ға), Бурабай (10,3 мың га-ға), Бұланды (13,2 мың га-ға), Еңбекшілдер (8,7 мың га-ға), Ерейментау (12,6 мың га-ға) аудандарында орын алды. 2015 жылмен салыстырғанда осы санаттағы жерлер Аршалы 9,7 мың га-ға, Сандықтау 4,7 мың га-ға, Целиноград 5,6 мың га-ға аудандарында төмендеген.

2012-2014 жылдары республикалық бюджет қаржысы есебінен облыс аумағында жалпы ауданы 11 178 мың га болатын ауыл шаруашылық жерлеріне нақты түгендеу жүргізілді.

Түгендеу қорытындысы бойынша пайдаланылмаған және ауыл шаруашылығына арналған тиімсіз пайдаланылған 1 110,3 мың га (2012 жылы - 530,9 мың га, 2013 жылы - 406,2 мың га, 2014 жылы – 173,2) жер (оның ішінде жайылымдар – 613 мың га, егістіктер 490,2 мың га) анықталды. Деректер бойынша пайдаланылмаған жерлерге мына шаралар қабылданды:

- шешімді жою, жалға беру шарттарын бір тарапты бұзу жолымен 264,7 мың га мемлекет иелігіне қайтарылды;

- 666,8 мың га аудандағы жерді пайдалану жаңартылды;

- 2,5 мың га ауданға сот органдарына талап арыз берілді;

- 67,6 мың га аудан бойынша материалдары жерді пайдалану және қорғауды бақылау бойынша басқарма жұмысында, оның 67,6 мың га жерді мақсатты пайдалану бойынша жазбаша ескерту берілді;

- 108,7 мың га аудандағы жер учаскелері кепілде.

Пайдаланылмаған жер учаскелерін мемлекет меншігіне қайтару жұмыстары жалғасуда.

Жерді 2020 жылға дейін ұтымды пайдаланудың мақсатты көрсеткіштері 2.1.9-кестеде келтірілген.

2.1.9-кесте. 2020 жылға дейінгі жерді пайдалану мақсаттары

Нысаналы көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	2014ж. есеп	2015ж. бағалау	2016ж. жоспар	2017ж. жоспар	2018ж. жоспар	2019ж. жоспар	2020ж. жоспар
Ауыл шаруашылық өнімдерімен айналысатын ауыл шаруашылық жерлерінің үлесін арттыру	%	%	54,3	22,3	14,6	14,2	14,2	14,0

Жер ресурстарын пайдалануды жетілдірудің негізгі бағыты пайдаланылмаған ауыл шаруашылық жерлерін ауыл шаруашылығы өндірісіне кейіннен қатысу мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін қайтару бойынша жұмысты жандандыру болады.

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Атмосфералық ауаның сапасы

ҚР Статистика комитетінің деректері бойынша облыста 2015 жылы шығарындылардың жалпы көлемі 85,7 мың тоннаны құрады, ал 2016 жылы 94,5 мың тонна, 2015 жылға қарағанда деңгейі 8,8 мың тоннаға жоғары. Шығарындылар көлемінің жоғары қарқынмен ұлғаюы металлургия, тамақ өнеркәсібі, сусындар шығаруды өңдеу салаларында қамтамасыз етілген. Темір рудаларын байыту көлемі «Өркен-Атансор» ШЖС 17,2%-ға, құрамында алтыны бар рудалар «Алтынтау-Көкшетау» АҚ, «Қазақалтын» ТМК» АҚ және «RG-Gold» ЖШС 7,7 %-ға ұлғайды, жүзеге асырылған инвестиция жобасы аясында «СГХК» ЖШС мыс-молибден рудаларын байыту және қайта өңдеу қарқыны өсуде, мыс концентраты 2015 жылға 2 есе өсіммен 11,3 мың тонна өндірілді. Сонымен қатар шығарындылардың көлемінің ұлғаюына шағын және орта кәсіпкерліктің қарқынды дамуы ықпал етті.

Көкшетау, Степногор қалалары мен Зеренді ауданы Ақмола облысының ең көп ластанған аумағы болып табылады, облыстағы атмосфералық ауағы шығарындыларының шамамен 50% олардың үлесіне келеді.

Өңірдегі ластайтын заттарды шығаратын негізгі көздер автокөліктер және жылу энергетика кәсіпорындары болып табылады.

Атмосфераны ластайтын ең ірі стационарлық көздер: «Джет-7» ЖШС Степногор ЖЭО және «Көкшетау Жылу» ШЖҚ МКК.

Соңғы үш жылда жеңіл автокөлік құралдарының саны 2012 жылғы 143,3 мың бірліктен 2014 жылы 183,1 мың бірлікке, 1,3 есе артқан. Қазіргі уақытта шамамен 146,5 мың бірлік немесе облыстың 80% жеңіл автокөліктерінің жасы 10 жылдан асқан. Барлық автокөліктердің 94,4%-нан астамы бензинде жұмыс істейді.

Сонымен бірге табиғатты пайдаланушылардың қоршаған ортаны қорғауға шығындары ҚР басқа өңірлерімен салыстырғанда төмен болып қалуда. 2014 ж. Ақмола облысындағы кәсіпорындар мен ұйымдардың қоршаған ортаны қорғауға шығындары 1 206,9 млн. теңгені құрады (ҚР өңірлері арасында 16-орын). Шығындар құрылымында 32,3% атмосфералық ауа мен климатты қорғауға, 30,0% су көздерінің ағын суларынан ластануынан қорғауға, 23,1% қалдықтардың айналымын басқаруға, 9,8% жерді, жер асты суларын және беткі су көздерін қорғауға және қалпына келтіруге жұмсалды.

Су ресурстарының жағдайы

Ластанған ағын суларын шығару 2012 ж. 9078 тоннадан 2014 ж. 8910 тоннаға дейін шамалы азайды.

ҚР Энергетика министрлігінің «Қазгидромет» РМК деректері бойынша 2014 ж. Сұлукөл және Карасье көлдері суларының сапасы «орташа ластанған», Бурабай және Шортан көлдері - «ластанған», Үлкен Шабақты көлдері - «лас», Кіші Шабақты көлдері - «аса лас» деп сипатталады.

Сонымен бірге Ақмола облысының аумағында келесі су объектілерінде экстремалдық жоғары және жоғары ластану белгіленген: Есіл, Сары-бұлақ, Жабай өзендері, Нұра – Есіл каналдары, Сұлтанкелді, Қопа көлдері.

2014 ж. Щучинск-Бурабай курорттық аймақ аумағында жоғары ластану Үлкен Шабақты және Кіші Шабақты көлдерінде анықталған.

2016 жылы «Қазгидромет» РМК-мен Ақмола облысы аумағындағы беткі сулардың ластануын бақылау 19 су объектісінде жүргізілді (Есіл, Нұра, Ақбұлақ, Сарыбұлақ, Беттібұлақ, Жабай өзендері, Вячеславское су сақтағышы, Нұра-Есіл арнасы, Сұлтанкелді, Қопа, Зеренді, Бурабай, Үлкен Шабақты, Кіші Шабақты, Щучье, Карасье, Сұлукөл, Майбалық, Қатаркөл, Текекөл, Лебяжье көлдері).

2016 жылы жоғары ластану (бұдан әрі – ЖЛ) келесі су объектілерінде анықталды: Сұлтанкелді көлі – ЭЖЛ 2 жағдайы, Есіл өзені – ЖЛ 5 жағдайы, Жабай өзені – ЖЛ 7 жағдайы, Зеренді көлі – ЖЛ 1 жағдайы, Беттібұлақ өзені – ЖЛ 1 жағдайы, Үлкен Шабақты көлі – ЖЛ 31 жағдайы, Кіші Шабақты көлі – ЖЛ 44 жағдайы, Сұлукөл көлі – ЖЛ 3 жағдайы, Карасье көлі – ЖЛ 5 жағдайы, Қатаркөл көлі – ЖЛ 4 жағдайы, Текекөл көлі – ЖЛ 4 жағдайы, Майбалық көлі – ЖЛ 8 жағдайы.

Ақмола облысының экологиялық саясатының стратегиялық мақсаты ұзақ мерзімді перспективада табиғи экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мен аумақтың экологиялық тартымдылығы кеңейтілсе, табиғи жүйелердің және олардың тұрақты дамуын қамтамасыз ететін тіршілікті қамтамасыз ету функцияларын сақтау, халықтың денсаулығын нығайту және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету болып табылады.

2020 жылға дейін экологиялық қауіпсіздіктің нысаналы көрсеткіштері 2.1.10-кестеде келтірілген.

2.1.10-кесте. 2020 жылға дейін шығарындылар мен төгінділердің нысаналы индикаторлары

Нысаналы индикаторлар	Ақпарат көзі	Өлш. Бірл.	2014 жыл есепті	2015 жыл есепті	2016 жыл есепті	2017 жыл жоспар	2018 жыл жоспар	2019 жыл жоспар	2020 жыл жоспар
Нормативті ластаушы заттардың көлемі	ҚР ЭМ Ведомстволық есебі	млн тонна							
- атмосфералық ауаға шығарынды			0,095	0,094	0,0916	0,0898	0,0898	0,0898	0,0898
- су объектілеріне төгу			0,009	0,0010	0,007	0,007	0,007	0,007	0,007

2020 жылға дейін жаңа бағдарламада өңірдегі экологиялық жағдайды жақсарту үшін мыналар көзделеді:

- табиғат қорғау саласына инвестиция тарту, басты түрде облыстың кәсіпорындарының жеке қаражаты есебінен;
- газ тасымалдау инфрақұрылымын және газ қозғалтқышы отынының нарығын дамыту, автомобильдерді газ отынына беруді ынталандыру;
- экологиялық бақылау мен экологиялық мониторингті кеңейту, жобаларды экологиялық сараптауды жетілдіру;
- облыстың ірі су қоймаларын тазалау және жер үсті су объектілеріне жеткіліксіз өңделген ағынды суларды азайту: Есіл, Сары-Бұлақ, Жабай, Нұра-Есіл каналы, Т. Сұлтанқылды, Копа көлдері, ЩБКА көлдер;
- бақылау-өлшеу жабдығымен барлық су жинақтарын жабдықтау, отандық және өнеркәсіптік сарқынды суды стандартты деңгейге сәйкестендіруді күшейту.

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, қорғалатын аумақтар және экологиялық туризм.

Ақмола облысының әкімдігіне бағынысты мемлекеттік орман қорының орман алатын жерлерінің жалпы ауданы 220,1 га құрайды. Облыс аумағының орманды жерлері - 2,6%.

2014 ж. ормандарды қалпына келтіру жұмыстары 989 га аумақта жүргізілді, орман өсімдіктері 989 га аумаққа отырғызылды, соның ішінде 825 га облыстық бюджет есебінен, 164 га мекемелердің ақылы қызметі бойынша (артығымен орындау) жүргізілді және ағымдағы жылдың күзгі мерзімінде 480 га аумақта ормандардың табиғи қайта жаңаруына ықпал ету жоспарлануда.

Облыста орман ресурстарын сақтау және арттыру үшін тамшылатып суару жүйесі қолданылып, екі орман питомнигі қалпына келтірілді, онда

жылдам өсетін ағаш түрлері мен сәндік өсімдіктердің кейбір түрлері өседі. Сонымен бірге, жел турбиналарын орнату арқылы көшеттерді сақтау үшін суару жүйесін жетілдіру жоспарлануда, ол болашақта орман шаруашылығындағы ресурстардың өнімділігін арттырады.

Орман шаруашылығында баламалы энергия көздерін енгізу үшін, өрттер кезінде су қорын құру және көшеттерді суаруды қамтамасыз ету мақсатында 2014-2015 жылдары төрт орман мекемелерінде 6 жел сорғы орнатылды.

Мемлекеттік орман қоры аумағында электрондық бақылау мен пен мониторинг жүргізу және ведомстволық бағыныстағы орман мекемелерінде отын үнемдеуді ынталандыру үшін орман шаруашылығы мекемелерінің жүйесін барлық пайдаланылатын көлік құралдарында (250 бірлік) GPS мониторинг жүйесі орнатылды.

Бірегей өсімдіктер мен жануарлар әлемін сақтау мен қалпына келтіруде ерекше қорғалатын табиғи аумақтар маңызды рөл атқарады.

Ақмола облысының шектерінде ең ірі мемлекеттік қорық – Қорғалжын қорығы орналасқан. Оның жалпы ауданы 281 мың га, с.і. орманды – 1263 га құрайды.

Сондай-ақ, Щучинск ауданының аумағында «Бұрабай» мемлекеттік ұлттық табиғи саябағы (бұдан әрі - МҰТС) орналасқан. Оның ауданы 129,5 мың га, с.і. орманды – 78,8 мың га құрайды.

Зеренді ауданының аумағында ауданы 47,6 мың га, с.і. орманды – 37,9 мың га «Көкшетау» МҰТС бөлігі орналасқан.

2011 ж. Бұйратау табиғи саябағын, Ақдөң және Ерейментау зоологиялық қаумалдарын біріктіру нәтижесінде «Бұйратау» МҰТС құрылды. Оның жалпы ауданы 60,8 мың га тең, с.і. орманды – 37,9 мың га.

Сонымен қатар облыс аумағында Шығыс мемлекеттік табиғи қорықшасы (зоологиялық), Бұланды мемлекеттік табиғи қорықшасы (зоологиялық), Атбасар мемлекеттік табиғи қорықшасы (зоологиялық) орналасқан.

2014 жылы Ақмола облысының **балық шаруашылығын** дамыту бағдарламасы әзірленді, ол көл-тауар балықтары пен балық өсіру шаруашылығын құру үшін озық технологияларды кезең-кезеңмен енгізуді көздейді. «Зеренді балық шаруашылығы кәсіпорны» МКҚК базасында балық шабақтарын өсіру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Жазғы кезеңде 2,0 млн теңгелік балықтың құртшалары инкубацияланды. Олардың ішінде 168 мың бас тұқының тұқымды өсірілді. Өсіру материалын Ақмола және Қостанай облыстарының су пайдаланушыларына өткізілді. 43,5 млн жұмыртқа ақбалықтың түрлерін құрғақ және инкубациялау үшін жиналды. Асыл тұқымды мал шаруашылығын бейімдеу және өсіру үшін 30 мыңға жуық жүгері мен тұқы тәріздес жылқылар (буфало, күміс сарымсақ, ақ амур) сатып алынды.

2020 жылға дейінгі аумақты дамытудың жаңа бағдарламасында көрсетілген нысаналы көрсеткіштер 2.1.11-кестеде берілген.

2.1.11-кесте. Орман шаруашылығының 2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
		Есеп	бағалау	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағындағы мемлекеттік орман қорының аумағында орманмен көмкерілген алқаптың ауданы **	мың га	220,049	220,082	220,182	220,232	220,282	220,332	220,382
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағындағы мемлекеттік орман қорының аумағында бір орман өртінің орташа ауданы **	мың га	8,7	2,4	15	10	9,5	9	8,5

Аймақтың табиғи ландшафттары мен жануарлар әлемінің алуан түрлілігі экологиялық және аңшылық туризмді дамыту үшін тамаша мүмкіндіктер береді. Жергілікті деңгейде орман алқаптары рекреациялық, рекреациялық, туристік және спорттық мақсаттарда олардың үздіксіз және сарқылмас пайдалануын қамтамасыз ету шартымен ұзақ мерзімді пайдалануға беріледі.

Облыстың аумағына сирек кездесетін жануарлар түрлері әкелінген: бизон, буфало, бұғы (Оттраден орман шаруашылығы мекемесінің шекарасындағы «Бұланда Мекен» ЖШС аң аулау шаруашылығы).

Кейінгі жылдары жабайы жануарлар мен құстарды сақтау, жануарлардың қолайлы өсуі мен дамуы үшін жағдай жасайтын, бағалы табиғи кешендердің сақталуына және дамуына мүмкіндік беретін зоологиялық қорларды ашу жоспарланып отыр.

2016 жылға қарай туризм индустриясының дамуы туризм индустриясының негізгі көрсеткіштерінің тұрақты өсуімен сипатталады. 14 жаңа туристік инфрақұрылым объектілері (3 қонақ үй, 2 демалыс аймағы, 4 пансионат, 4 жол бойындағы кафе, 1 спорттық-сауықтыру орталығы) құрылды, 111 жұмыс орны ашылды. 2016 жылдың 9 айында келушілер саны 244,1 мың

адамды құрады, бұл 140% -ды құрады. Көрсетілетін қызметтер мен жұмыстардың жалпы көлемі 4,1 млрд. Теңгені құрады.

ЕХРО-2017 халықаралық көрмесіне дайындық аясында көрмеге келушілер үшін 30-дан астам маршрутты қамтитын 7 туристік пакет таңдалды. Үш тілде экскурсия жүргізетін үздік басшылар бар. 302 адамнан тұратын еріктілердің 100-і қонақтар мен көрмеге қатысуға таңдалды.

2.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Ақтөбе облысы Қазақстанның солтүстік-батыс бөлігінде орналасқан. Облыстың аумағы 300,6 мың ш.м., бұл мемлекет аумағының 11%-ын құрайды. Облыс бойынша халықтың тығыздығы орташа есеппен аумақтың 1 км²-ге 2,7 адамды құрайды. Облыс халқы 845679 мың адамды құрайды (2017 жылдың 01 қаңтарындағы жағдай бойынша). Ақтөбе облысы Қазақстанның индустриалдық дамыған аймағы. Өңір экономикасының негізгі бағыты – өнеркәсіптік және ауылшаруашылық өндірісі⁴⁵.

Энергетиканы, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Облыс бойынша электр беріліс желілерінің жалпы ұзындығы - 17 371 км, с.і. «Энергосистема» ЖШС РЭК - 14 798,62 км, «КЕГОК» АҚ - 439,4 км, «Батыс Транзит» АҚ - 440,2 км, «МК КТЖ» - 1661,3 км, «ЖемМұнайЭнерго» ЖШС - 31,7 км. Аймақтағы электр энергетикалық кәсіпорындардың негізгі құралдардың төзуі 56% құрайды.

2016 жылы «СНПС-Ақтөбемұнайгаз» АҚ өз қаражаты есебінен 160 МВт қуаттылығымен газ турбиналық электр бекетін кеңейтудің нысанын пайдалануға берді.

Өңірлік электр желілік компанияларды ірілендіру мақсатында, 100 нақты қадам – Ұлт жоспарына сәйкес аудандар және Ақтөбе қ. қимасында қараусыз энергия объектілеріне түгендеу жүргізілді. Қазіргі уақытта, анықталған қараусыз қалған энергия объектілері одан әрі «Энергосистема» ЖШС РЭК балансына беру арқылы әділет органдарында есепке қойылды, бұл энергиямен жабдықтау сенімділігін көтереді, электр энергиясын беруге шығындарды азайтады және тұтынушылар үшін электр энергиясының құнын төмендетеді.

Жылу желілерінің жалпы ұзындығы 419,7 км (35,5% төзу) құрайды. Жылу өндіретін кәсіпорындармен жылу 1724 Гкал жылу энергиясы өндіріледі, ал қажеттілік 1404 Гкал құрайды.

2011 жылы жылумен жабдықтау желілердің тозуы 60,5% -ды құрады. Желілерді қайта қалпына келтіру жобаларын іске асыру нәтижесінде тозу

⁴⁵ Ақтөбе облыстық мәслихатының 2015 жылғы 11 желтоқсандағы № 361 шешімімен бекітілген 2016-2020 жылдарға арналған Ақтөбе облысының аумағын дамыту бағдарламасы. Облыс мәслихаты сессиясының 2016 жылғы 12 желтоқсандағы №82 шешімімен жасалған толықтырулармен

35,5%-ға қысқарған. Желілер және құралдарды жаңғыртуының арқасында облыста Ақтөбе қ., Алға қ., Мұғалжар, Хромтау, Шалқар аудандарында жылу желілердің төзу деңгейі төмендеді. Алайда, осы аудандарда және Қарғалы ауданында жылу желілердің төзу деңгейі жоғары болып қалады.

«Нұрлы Жол» инфрақұрылымдық даму бағдарламасы аясында Ұлттық қордан жылумен жабдықтау объектілерін қайта қалпына келтіру бойынша 13 жобаны іске асыру үшін, 3,7 млрд теңге бөлінді.

2016 жылы жоғарыда аталған бағдарлама аясында 2017 жылы аяқталатын Алға ауданындағы Алға қаласындағы орталық қазандықты жаңғырту бойынша (электр қуатын үнемдейтін қазандықтарды орнату) үшін құны 276,5 млн теңге болатын жобаны іске асыру басталды.

2011-2015 жылдары жалпыұйлік есепке алу аспаптары (ЖЕА) – 423 бірлік (өз қаражаты есебінен 284 аспап, «ТКШ дамыту қоры» АҚ арқылы – 134, Аймақтарды дамыту бағдарламасы бойынша – 5) және автоматтандырылған жылу пункттері (АЖП) – 68 бірлік орнатылды, бұл жылумен жабдықтау жүйесінің сенімді қызмет етуін және үйлердің жылуды үнемді пайдалануын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Жылулық жаңғырту және ЖЕА орнату нәтижесінде жылыту маусымынша үнемдеу 55036,1 мың теңгені – қаржылай қаражатты, 30,2 мың Гкал/с. – жылулық тұтынуды құрады.

Облыстағы газ құбырларының жалпы ұзақтығы 6 160,1 км құрайды. Ақтөбе облысының 375 елді мекенінен 110-і газдандырылған (облыс елді мекендерінің жалпы санынан 29,3%), оларда 719 705 адам тұрады (облыс халқының жалпы санынан 86,7%).

2015 жылмен салыстырғанда халықты табиғи газбен қамтамасыз етілуі 2,1%-ды (84,6%-ден 86,7%-ге дейін) құрады.

2016 жылы бюджеттік қаражат есебінен, Бірғыз ауданының Бірғыз ауылына газ құбырының құрылысы аяқталды. 2016 жылы жергілікті бюджет есебінен Мартук ауданындағы Зайсан ауылына 2014 жылы басталған газ құбырының құрылысы аяқталды. 2016 жылы облыстық бюджеттің қаражаты есебінен 2017 жылы аяқталуы тиіс 735,1 млн теңгеге 4 елді мекенді газдандыру бойынша 5 жоба аяқталды.

2020 жылға дейінгі жаңа бағдарламадағы нысаналы көрсеткіштер 2.2.1-кестеде келтірілген.

2.2.1-кесте. 2020 жылға дейін энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	Есеп 2014 жыл	Факт 2015 жыл	2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Жалпы ұзындығынан жаңғыртылған желілірдің үлесі	%							
Жылумен жабдықтау		3,9	5,8	1,8	0,9	1	1,1	1,1
Газбен жабдықтау		0	0	0	0	0	0	0
Энергиямен жабдықтау		0,5	0,6	1,27	0,5	0,05	0,66	0,55
Оның ішінде:								
Кіші қалаларда	%							
Жылумен жабдықтау		-	0	0	0	0	0	0
Газбен жабдықтау		-	0	0	3,4	4,2	0	0
Энергиямен жабдықтау		-	0	0	0	0	0	0
моноқалаларда	%							
Жылумен жабдықтау	%	-	0	0	0	0	0	0
Газбен жабдықтау		-	0	0	0	0	0	0
Энергиямен жабдықтау		-	0	0	0	0	0	0

ЖЭК пайдаланатын энергия өндіруші ұйымдар тізіміне сәйкес, 2020 жылға дейін өңірде жаңартылатын энергия көздері бойынша мынадай объектілерді енгізу жоспарлануда:

- «Ақмола облысы Бадамша ауданында 48 МВт жел электр станциясын салу жобасы» - «ArmWind» ЖШС;

- «Ақтөбе облысының Мәртүк ауданында қуаты 450 кВт болатын жел паркінің құрылысы» жобасы - «Желэнерго» ЖШС.

2016 жылы Ақтөбе облысының әкімдігі МЖК шеңберінде «Ақтөбе қаласында көшелерді жарықтандыру желілерін жаңғырту» энергия үнемдеу жобасын бастады. «Батыс Транзит» АҚ осы жобаның тұжырымдамасын әзірледі. Қазіргі таңда Ақтөбе әкімі ұсынылған тұжырымдаманы қарастыруда.

Коммуналдық сала кәсіпорындарының үлестік пайдалану шығыстарын азайту үшін ресурстарды үнемдеу технологияларын енгізу мақсатында келесі шараларды өткізу қажет:

- жапсарларды герметизациялау, терезе және есік блоктарын тығыздату және жылылау, жеткізгіштерді орнату арқылы ғимараттардың жылу қаңқасын қалпына келтіру;

- жылыту құрылғыларынан артына шағылыстыратын экрандарды орнату;

- энергияны үнемдеу технологиялармен (қозғалысты, орналасуды қадағалау құрылғысымен) жабдықталған жарық көздерін орнату, қыздыру шамдарын энергияны үнемдеу шамдарына ауыстыру;

- инженерлік коммуникацияларды жөндеу, жылыту жүйелері құбырларының, жылуды алмастырғыштардың, ыстық және суық сумен қамту жүйелерінің оқшаулануын қалпына келтіру, бекіту және реттеу арматурасын орнату (ауыстыра) отырып жылыту желілеріне, ауа шығару клапандарына (крандарына) ревизия жүргізу, жылыту жүйелерінің гидравликалық параметрлерін шаю және реттеу.

- халықтың энергияны тұтыну (энергия сервистік) қызмет көрсету сапасына бақылауды күшейту.

Сондай-ақ МЖД жанама аумақтарын мыналар арқылы абаттандыру қажет:

- жылыту қазандықтарын биік ПҚК ұзақ пайдалану мерзімдік энергия тиімді қазандықтарға ауыстыру;

- желілік және қоректендіру сорғыларын жұмыс ерекшеліктерін сақтай отырып (қысымы (Н,м), шығыны ($Q, \text{м}^3/\text{сағ}$) энергияны үнемдеу сорғыларына ауыстыру;

- жылумен қамту желілері мен объектілеріндегі бекіту-реттеу арматурасын әлдеқайда ұзақ мерзімді арматураға ауыстыру;

- қазандықтардағы қыздыру шамдарын жарықдиодты шамдарға ауыстыру;

- жылу желілерінің болат құбырларын пайдалану мерзімі кем дегенде 50 жылды құрайтын пенополиуретат оқшаулауындағы полиэтиленнен тігілген құбырларға ауыстыру;

- қазандықтарды автоматтандыру және диспетчерлеу;

- жылу энергиясы шығарылымының тиімділігін арттыру мақсатында қатты отынды сақтау шарттарын жақсарту (қоймалар, сақтау орындары).

Халықты орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету, сумен жабдықтау және кәріздің жағдайы.

Облыстық су құбыры желісінің ұзақтығы 3 537,5 км құрайды, олардың 1356,6 км немесе 38,3%-ы ауыстыруды және жөндеуді қажетсінеді.

Сумен жабдықтау желілерінің ең көп тозуы Ақтөбе – 64,6% (694,2 км), Темір ауданданында – 65 (60,5 км), Шалқар ауданданында – 63,6% (201,2 км), Хромтау ауданданында - 62% (194,2 км).

2014 жылы сумен жабдықтау желілерінде апаттар саны алдыңғы жылдармен салыстырғанда төмендеп (2012 ж. - 851 бірлік, 2013 ж. - 896 бірлік), 830 бірлікті құрады, дегенмен сумен жабдықтау желілеріндегі апаттар деңгейі жоғары болып қала береді, бұл сумен жабдықтау желілеріне жаңғырту, күрделі және ағымдық жөндеу жұмыстарын жүргізуді талап етеді.

2014 жылы кәріз желілеріндегі апаттар саны 338 бірлікті құрады. 2012-2013 жылмен салыстырғанда аталған көрсеткіштің төмендегеніне қарамастан (2012 ж. – 544 бірлік, 2013 ж. – 345 бірлік), Ақтөбе облысының кәріз желілерінде апаттылық көрсеткіші республика бойынша ең жоғары болып келеді.

2016 жылдың қортындысы бойынша халықтың орталық сумен жабдықтау қолжетімділік көрсеткіші 90,6 құрайды. Қалалық елді мекендердің орталық сумен жабдықтауға қолжетімділік көрсеткіші 100% (8 қала), ауылдық - 45% (АЕМ 163). 201 ауылдық елді мекеннің (АЕМ) (53,9%) орталықсыздандырылған сумен жабдықтауды, 3 (0,8%) - әкелінетін суды (Байғанин Ырғыз аудандарының Қазақстан, Нұра, Мамыр ауылдары) пайдаланады.

2016 жылға қаржыландыру үшін «Нұрлы Жол» Инфрақұрылымдық даму бағдарламасы аясында Ақтөбе облысын сумен жабдықтау бойынша «КазЦентрЖКХ» АҚ (Астана қ.) арқылы жалпы сомасы 4,0 млрд теңге болатын 12 жоба (Ақтөбе қ., Алға, Әйтекеби, Шалқар, Мұғалжар және Темір аудандарының елді мекендерінде) іске асырылды.

Орындалған жұмыстардың нәтижесінде аймақтағы желілердің тозуы 3,7% немесе 41,3%-ға төмендейді, қамтамасыз ету 90,6% құрайды.

Сумен жабдықтау жобаларын жүзеге асыру үшін бюджеттік қаржыны ғана емес, сонымен қатар халықаралық қаржы ұйымдарының инвестициялары қолданылады. 2016-2020 жылдары «Ақбұлақ» АҚ республикалық, облыстық бюджеттен және Еуропалық қайта құру және даму банкісінің несие ресурстарынан қаржыландырумен облыстық орталығының жалпы сомасы 3,9 млрд. теңгеге сумен жабдықтау нысандарын қайта құрады. Айтылған жобаларды жүзеге асыру нәтижесінде келесідей белгіленген экономикалық дамуға әкеледі: АЕМ-ді сумен жабдықтау деңгейі 2020 жылы 100% болады, ал суқұбырлары жүйелері тозуы 12%-ға (45% -дан 33%-ға) төмендейді. 2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.2.2-кестеде келтірілген.

2.2.2-кесте. 2020 жылға дейінгі Ақтөбе облысының сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 ж есеп	2015 ж факт	2016	2017	2018	2019	2020
Қалаларда орталықтандырылған қолжетімділік:	%							
сумен жабдықтау		100	100	100	100	100	100	100
су бұрумен жабдықтау		67	99,5	99,5	99,5	99,5	99,5	99,5
Оның ішінде								
Кіші қалаларда								
сумен жабдықтау		-	100	100	100	100	100	100
су бұрумен жабдықтау		-	98	98	98	98	98	98
Моноқалалар да								
сумен жабдықтау		-	100	100	100	100	100	100
су бұрумен жабдықтау		-	98	98	98	98	98	98
Ауылдық елді мекендерде орталықтандырылған қолжетімділік:	%							
сумен жабдықтау		72,6	72,8	75,2	77,7	79,5	81,3	81,8
су бұрумен жабдықтау		4,0	24,1	24,1	24,1	27	29,3	31,2

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

Түзілген тұрмыстық қатты қалдықтардың көлемі (бұдан әрі – ҚТҚ) 2016 жылы 348,0 мың тоннаны (417 кг/адам/жыл) құрайды. ТҚҚ қайта өңдеу үлесі 2016 ж. 1,5 %, 2015 жылы - 0,25 % құрады (2.2.3-кесте). Қалдықтардың қалған үлесі 380 полигонда және тұрмыстық қатты қоқыстарда, оның ішінде 13 (3,4%) экологиялық және санитарлық талаптарға сәйкес келеді. 3 қатты қалдық полигонын салуға арналған техникалық-экономикалық негіздеме әзірленіп, ескі муниципалды полигонды жою жөніндегі құжаттаманы дайындау жұмыстары жүргізілуде.

Облыстың жалпы халқының 75,0%-ы қоқыс жинау қызметтерімен

қамтылған, олардың ішінде қала халқы 100%, ауыл халқы 22,6% (60393 аудан орталықтарында тұратын адамдар). Санитарлық нормаларға сәйкес келетін қатты тұрмыстық қалдықтар объектілерінің үлесі (көму орындарының жалпы санынан) 2,34% жоспарында 3,5% құрады. Хромтау қаласында ТҚҚ коммуналдық полигоны қолданысқа берілді. ТҚҚ жалпы саны 13 бірлікті құрайды.

2.2.3- кесте. Ақтөбе облысында қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштерді орындау

Нысаналы индикаторлар/тікелей (іс жүзіндегі) нәтижелердің көрсеткіштері	Өлш. бірлігі	2013	2014	2015	2016
Қатты тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеудің қатты тұрмыстық қалдықтардың жалпы көлеміндегі үлесі	%	0,02	0,25	0,25	1,5

Облыстың ауылдық елді мекендерінде қалдықтарды бөліп жинау біртіндеп енгізілуде. Ақтөбе қаласында 2016 жылы 234 евро контейнер, 1 063 стандартты контейнер, пластикті, қағазды және шыныны бөлек жинауға арналған 88 дана, 3 пластмасса жинауға арналған 310 торлы контейнер орнатылды. 2017 жылы кәсіпорындарда, мектептер мен мектепке дейінгі мекемелерде, медициналық ұйымдарда және т.б. аумақта қатты қалдықтар үшін 345 евро контейнер, 200-ден 300-ге дейін контейнер орнату жоспарлануда. Облыстың ауылдық елді мекендерінде қалдықтарды жинау біртіндеп енгізілуде. Шұбарқұдық ауылында пластикалық қалдықтар мен картондарға арналған контейнерлер бар. Алға қаласында 2016 жылы 600,0 мың теңге сомасына 36 урна, 32 қоқыс контейнері мың теңге сомасына 32 қоқыс контейнері орнатылды.

Материалдық-техникалық базаны жаңарту үшін 2016 жылы 2 вакуумды тазартқыш машина, 2 қоқыс тасушы машина, 2 автокөлік грейдері және 50 евро контейнер сатып алынды.

Облыс аумағында қатты қалдықтарды сұрыптау, өңдеу бойынша 17 кәсіпорын бар. Ақтөбеде «Гранд одағы» ЖШС-мен 200 мың тонна/г қуаттылығымен қалдықтарды сұрыптау кешені салынған. 2017 жылы мамыр айында кешеннің бір желісі пайдалануға беріледі. Инвестиция көлемі 500,0 теңгені құрайды. Кешен Ақтөбе қаласында облыс бойынша ҚТҚ 40%-ын құрайтын қалдықтарды қабылдауды және сұрыптауды жүзеге асырады. Сұрыпталған қайталама шикізат (пластик, қағаз, шыны және металл) өңдеу үшін үшінші тұлғаларға сатылады.

Облыстың тау-кен игеруші кәсіпорындарының аршылған жыныс үйінділерімен жердің ластануы байқалады. Пайда болған өнеркәсіптік қалдықтардың жалпы саны жылына – 40 280,874 мың тоннаны құрайды: олардың 39 716,37 мың тонна (98,6%) тау-кен байытушы кәсіпорындарының,

негізінен «Коппер технолоджи» ЖШС мен «Қазхром» ДТБК ТҰК АҚ аршыма жыныстарын құрайды. Осы жыныстар қайталама шикізет ретінде коммерциялық қызығушылық туғызбағандықтан жер бетінде қоймаланады.

2.2.4-кесте. 2020 жылға дейін Ақтөбе облысында қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірлігі	2014 есеп	2015 факт	2016	2017	2018	2019	2020
Пайда болған тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жарату үлесі	%	0,2	0,18	0,2	0,25	0,25	10	25
Облыстардың, республикалық маңызы бар маңызы бар қалалардың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	61,5	61,5	61,5	61,5	61,5	65	70
Экологиялық және санитариялық қағидалар талаптарына сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	2,34	2,34	2,34	2,34	2,34	4,5	5

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Ауыл шаруашылығының негізгі капиталына салынған инвестициялардың нақты көлем индексі 120,0% жоспармен 183,5% құрады. Азық-түлік өнімдерінің негізгі капиталына инвестициялардың физикалық көлемінің индексі 40,0% жоспарымен 102,8% құрады. Ұйымдастырылған шаруа қожалықтарында, соның ішінде ірі қара малдың үлесі 45,1%, ұсақ мал - 50,3% құрады. Тұқымды қайта өңдеуге қатысқандардың, соның ішінде ірі қара малдың үлесі 32,3%, ал мал шаруашылығының үлесі 11,1% -ды құрады. 2016 жылдың қортындысы бойынша субсидиялар бөлу мерзімін бұзылғандығы анықталмады.

Елбасының тапсырмасына сәйкес, егістік алаңдарының құрылымдарын әртараптандыру бойынша мақсаттылы бағытталған жұміс жүргізілуде. Ауыл шаруашылығы дақылдарының егістік алаңдары құрылымында жүргізілген жұмыстар нәтижесінде 2011 жылғы 71%-дан 2015 жылы 46,2%-ға дейін төмендеді және жем-шөп дақылдарының алаңдары 75,5 мың-нан бастап - 144,2 мың га дейін ұлғайды, яғни 1,9 есеге көп.

Суарылатын жеп-шөп өндірісі де дамып келеді. Егер 2013 жылы суарылатын жем-шөп дақылдары 560 га-ға аударға орналастырылған болса, онда 2015 жылы олар 1960 га-ға дейін ұлғайтылды, ал 2016 жылы 18,6 мың га-ға дейін жеткізу жоспарланып отыр, бұл үшін қазір Мартөк ауданының «Айс» ЖШС, «Рад Агро» ЖШС және Ақтөбе қаласының «Рамазан» сияқты шаруашылықтары мемлекеттік бағдарламалар бойынша шетелдік өндірістің қазіргі заманғы жаңбырлату жабықтарын сатып алуда.

Мемлекеттік қолдау шаралары арқасында облыстық АШТӨ белсенді түрде минералды тыңайтқыштар мен өсімдіктерді қорғау құралдарын пайдалануды бастады. Осылайша, 2016 жылы олар 696,9 тонна минералды тыңайтқышты сатып алған, ол 567,6 мың га ауданға қолданылған, ал 126,3 мың га егінді арамшөпке қарсы өңдеу үшін 119,1 мың литр гербицид пайдаланылған.

«Агробизнес-2020» бағдарламасы бойынша отардағы жайылымдарды суландыру бойынша жұмыс жүргізіліп жатыр. 2015 жылы жергілікті бюджет қаражаты есебінен «КАМАЗ» автокөлігі базасында 31 бұрғылау құрылғысы сатып алынған. 2016 жылы 30 ұңғыма салынған.

«Агробизнес-2020» бағдарламасымен ұңғымаларды салу кезінде АӨК субъектісімен жұмсалған 80%-ға дейін шығынды өтеу қарастырылған. Аталған бағдарламаны облыс оңтүстік аудандарының шаруалары қолданып отыр. Бұдан басқа отарлық қой шаруашылығын дамытумен айналысатын шаруашылықтарына күн батареялары мен желгенераторлары сатып алынған және лизингке тапсырылған. 2 жыл ішінде 120 отарлық учаскеге ұқсас электр қуат көздері орнатылған.

Өсімдік шаруашылығында – заманауи агротехнологияларды ендірудің әлсіздігі, қолжетімді бағалар бойынша жоғары репродукциялы тұқымдармен жеткіліксіз түрде қамсыздандырылуы мәселе болып қала беруде. 2012 жылдан бастап 2016 жыл аралығында ауыл шаруашылығында жерлер айналымы 1800,7 мың га-ға артқан. Ауыл шаруашылық мақсаттағы жерлердің артуы ауыл шаруашылық саласындағы кәсіпкерлік белсенділіктің, сонымен қатар пайдаланбайтын жерлерді анықтау және оларды ауыл шаруашылық айналымына тарту бойынша ауыл шаруашылық мақсаттағы жерлерді

түгендеу бойынша өткізілетін іс-шаралардың өсімімен байланысты.

2011-2014 жж. ауыл шаруашылық мақсаттағы жер учаскелеріне қатысты жүргізілген түгендеу нәтижесі бойынша 1 434,6 мың га аумағында мақсатты түрде пайдаланбайтын 1709 жер учаскесі анықталды, оның ішінде мемлекетке қайтарылып, ауыл шаруашылық айналымға тартылғаны - ауданы 1 414,6 мың га 1693 жер учаскесі.

Пайдаланылмайтын жерлерді анықтау және оларды шаруашылық айналымға тарту бойынша жұмыстар тұрақты түрде жыл сайын жүргізіліп тұрады.

2015 жылы 6857,6 мың га ауданында 4098 шаруа қожалығы немесе 70,2% ауыл шаруашылық мақсаттағы жер әрекет еткен, 2585,1 мың га ауданында 226 ЖШС және АҚ немесе олардың 26,5%-ы, 163,0 мың га ауданында 30 ӨК немесе олардың 1,6%-ы, 176,4 мың га алаңында 149 жеке тұлғалар немесе олардың 1,3%-ы қызмет атқарған. Мемлекеттік заңды тұлғалар жері 26,9 мың га немесе 0,2%-ды құрайды.

Елді мекендер жерлерінің аумағы едәуір қысқарып келеді (2012-2015 жж кезең ішінде 1%-ға) және Ақтөбе облысы халқының біртіндеп артып келе жатқаны байқалады. Бұл едәуір тығыз құрылыс салу мен халықтың кешенді шоғырлануын растайды, оның ішінде мынадай жағдай жалғасып келе жатқан урбанизация қарқынының өсуімен байланысты (облыста 61,7% және Қазақстанда 55%).

Өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс жері және ауыл шаруашылығы мақсатына арналмаған өзге де жерлер ауданы біртіндеп артып келеді, 2012 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі кезең ішінде 28%-ға артқан, бұл өңірде өнеркәсіптік өндірістің өсіміне байланысты. Ерекше қорғалатын және орман қорының жерлерінің аумағы өзгеріссіз қалған. 2020 жылға дейінгі нысаналы индикаторлар 2.2.5-кестеде келтірілген.

2.2.5-кесте. 2020 жылға дейін Ақтөбе облысында органикалық ауыл шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірлігі	2014 есеп	2015 факт	2016	2017	2018	2019	2020
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту ***	%	3	3	3	3	3	3	3
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы)	%	18,5	25,0	18	18,5	19	19	19,5
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы жайылымдық ауыспалы егістің үлесі (азықтық ауыспалы егіс)	%	0,08	0,1	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4

Қоршаған ортаның жағдайы, ауа мен судың ластану көлемін қысқарту

Статистика деректері бойынша 2016 жылы стационарлы көздерден ЛЗ шығарындыларының жалпы көлемі 155,6 мың тоннаны құрады. Облыста әуе бассейнінің ластану деңгейі мынадай 7 ірі кәсіпорынмен анықталады: «СНПС-Ақтөбемұнайгаз» ЖШС, «ҚазақойлАқтөбе» АҚ, «Аман Мұнай» АҚ, Ақтөбе ферроқорытпа зауыты және Дон тау-кен байыту комбинатының филиалы - «Казхром» ТНК АҚ филиалы, «Ақтөбе ЖЭО» АҚ, «Интергаз Орталық Азия» АҚ, ӨзенмұнайгазАқтөбе» АҚ. Осы 7 табиғат пайдаланушының 2016 жылғы шығарындыларының үлесі 119,54 мың теңгені құрады немесе атмосфераға жалпы шығарындылар көлемінің 70,4%-ын құрайды.

Облыстың экологиялық проблемаларының бірі ілеспе мұнай газын алауда жағу болып табылады. Стационарлы көздерден атмосфераға шығарылатын ластауыш заттардың жалпы көлемінен (155,6 мың тонна) ілеспе газды алауларда жағу 35,065 мың тоннаны немесе 22,5%-ды құрайды. Алау қондырғыларынан шыққан ластауыш заттардың 99,1%-ы 4 мұнай-газ өндіру және қайта өңдейтін кәсіпорындарға тиесілі: «СНПС-Ақтөбемұнайгаз» АҚ, «Қазақойл-Ақтөбе» ЖШС, «Аман Мұнай» ЖШС, «Каспий Мұнай ТМЕ» ЖШС.

Мұнайгаз өндіруші кәсіпорындармен ілеспелі газ көлемін азайту мен кәдеге жарату көлемін арттыруы бақылануда.

Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі Экологиялық реттеу және бақылау комитетінің деректері бойынша 2013 жылы ілеспе мұнай газын кәдеге жарату көлемі 3 641,21 млн м³ құрады, ал 2012 жылы 3191,098 млн м³. Жағылған газ көлемі 2013 жылы 475,729 млн м³ құрайды, бұл 505,826 мың м³ жағылған 2012 жылдың ұқсас мерзімімен салыстырғанда 30,097 млн м³ аз. Алаулы қондырғыларда ілеспе мұнай газын жағу көлемінің мұнай газын кәдеге жарату есебінен жыл сайын азаюы байқалуда. Сонымен 2013 жылы «Қазақойл Ақтөбе» ЖШС өндірілген газ көлемі – 560,87 млн м³, кәдеге жаратылғаны – 289,4 млн м³ – 52%, жағылғаны -271,47 млн м³, «СНПС-Актобемұнайгаз» АҚ өндірілген газ көлемі – 3 479,0 млн м³, кәдеге жаратылғаны – 3 336,2 млн м³ – 96%, жағылғаны – 144,1 млн м³.

2014 жылы ілеспе мұнай газын өндіру көлемі 4 382,0 млн м³ құрады, ал 2013 жылы 4 137,2 млн м³ құрады. 2014 жылы жағылған газ көлемі 319,138 млн м³ құрайды, бұл 2013 жылмен салыстырғанда 156,843 млн м³ аз.

2015 жылы ілеспе мұнай-газын өндіру көлемі 5 952,3 млн м³ құрады, 2014 жылы 4 382,0 млн м³. Бұл ретте 2015 жылы кәдеге жаратылғаны 5 572,588 млн м³ құрады, бұл 2014 жылға қарағанда 4 033,714 млн м³. 2016 жылы жағылған газ көлемі 388,504 млн м³ құрайды, бұл 2015 жылмен салыстырғанда 43,39 млн м³ көп.

2016 жылы ілеспе мұнай газын өндіру көлемі 6 465,7 млн м³ құрады, бұл 2015 жылға қарағанда 5 952,3 млн м³, бұл ретте кәдеге жаратылғаны 6 075,6 млн м³ құрады, бұл 2015 жылға қарағанда 5 572,588 млн м³. 2016 жылы жағылған газ көлемі 380,5 млн м³ құрайды, бұл 2015 жылмен салыстырғанда 5,3 млн м³ аз.

Ақтөбе облысында ластанудың тарихи ошақтары бар, сондай-ақ, ағын суларды су объектілеріне ағызу да өткір тұрған мәселе саналады. Ең алдымен, Елек өзенінің бор және алты валентті хроммен ластану мәселесін шешу бойынша шаралар қабылдап, экологиялық жағдайды жақсарту керек. Екінші кезекте, жер асты және жер бетіндегі сулардың мұнай және газ игеруші кешендер орналасқан жерлерде бұрғылау ағын суларымен ластану ошақтарына назар салу керек.

«Қазгидромет» РМК Ақтөбе облысы аумағындағы жер үсті суларының ластануын бақылауды 12 су объектісінде жүргізді: Елек, Ор, Ембі, Темір, Қарғалы, Қосестек, Ырғыз, Қара Қобда, Үлкен Қобда, Ойыл, Ақтасты өзендері және Шалқар көлі. Су сапасы келесідей бағаланады: суы «ластанудың жоғары деңгейі» - Елек, Қосестек, Үлкен Қобда, Қара Қобда, Ембі, Ор;

суы «орташа ластанған» - Қарғалы, Ақтасты, Ойыл, Ырғыз, Темір өзендері, Шалқар көлі.

2015 жылмен салыстырғанда Елек, Ақтасты, Үлкен Қобда, Қара Қобда, Ойыл, Ор, Ембі өзендеріндегі су сапасы айтарлықтай өзгермеген, Қарғалы, Ырғыз, Темір өзендерінің, Шалқар көлінің су жағдайы жақсарды, Қосестек өзенінде – нашарлады.

Елек өзенінің бормен ластану себебі тарихи болып табылады: 1941 жылы пайдалануға берілген С.М. Киров атындағы Алға химия зауыты 1964 жылға дейін ластанған ағынды суларды тікелей Елек өзеніне ағызумен, 1964 жылдан бастап 1980 жылға дейін сүзгілуге қарсы экрансыз шлам жинақтағыштарға ластанған ағындыларды ағызумен айналысты. Жер асты суларының бормен ластануының таратылуының жалпы ауданы 21,1 км² (2006 ж. деректер) құрады.

Су қорғау аймақтары мен су қорғау жолақтарын орнату бойынша жұмыстар жүргізілуде. Үш жылдық мерзімде табиғатты қорғау аудандары мен жолақтары тармақтарымен қоса Елек өзені, Ембі, Сағыз, тармақтарымен қоса Темір өзендерінде, Ақтөбе, Сазды, Қарғалы, Ащыбек, Мағаджан су қоймаларында, Шалқар, Сабындыкөл, Мағаджан өзендерінде анықталды. Жергілікті маңыздылықты «Озерный» қорықшасының табиғи-ғылыми негіздемесі құрастырылды, жоба оң мақұлдау алды.

Су қорғау аудандары мен су қорғау жолақтарын орнату бойынша жұмыстар жүргізілуде. Үш жылдық мерзімде табиғатты қорғау аудандары мен жолақтары тармақтарымен қоса Елек өзені, Ембі, Сағыз, тармақтарымен қоса Темір өзендерінде, Ақтөбе, Сазды, Қарғалы, Ащыбек, Мағаджан су қоймаларында, Шалқар, Сабындыкөл, Мағаджан өзендерінде анықталды.

Табиғат қорғау бағдарламалары аясында Көкжиде бірегей жер асты тұщы суын сақтау үшін оның экологиялық жағдайына, жер бетіндегі және жер асты суларының сапасына мониторинг жүргізу жалғасуда. Жергілікті маңыздылықты «Озерный» қорықшасының табиғи-ғылыми негіздемесі құрастырылды, жоба оң мақұлдау алды.

Сонымен қатар, өңірде бірқатар экологиялық мәселелер бар –бұл жер асты суларының хром, бор қоспаларымен ластануы, өнеркәсіптік және коммуналдық қалдықтарды кәдеге жарату мен көмудің шешілмеген мәселелері, мұнай және газды қарқынды табу салдарында ауыз су шығатын Көкжиде жер асты кен орнының ластану қаупі. 2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.2.6-кестеде келтірілген.

2.2.6 – кесте. Ақтөбе облысында шығарындылар мен ағызындыларды төмендету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірлігі	2014 Есеп	2015 факт	2016	2017	2018	2019	2020
Ластаушы заттардың нормативті көлемі:	млн. тонн	0,179	0,178	0,207	0,207	0,198	0,197	0,195
- атмосфераға шығарындылар	млн.тонн	0,169	0,168	0,197	0,197	0,188	0,188	0,188
- су объектілеріне төгінділер	млн.тонн	0,010	0,010	0,010	0,010	0,010	0,009	0,007

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығын дамыту, қорғалатын аумақтар және экотуризм.

Ақтөбе облысы Қазақстанның өңірлері арасында ең аз орманды өңірдің бірі. Ақтөбе облысының орман тоғайлы аймағы бар болғаны 0,16 пайызды құрайды ал Байғанин сияқты экологиялық жағдай қолайсыз аудандарда ормандар жоқ.

Орманмен көмкерілген аумақ 1213,0 гектарға ұлғайды, оның ішінде: орман дақылдарын бұрынырақ құрылған орманмен көмкерілген 422 гектарға орман алқапқа көшіру, жаңадан алынған жерлерден орман алқаптарын 791 гектарға ауыстыру. Облыстың мемлекеттік орман қорының аумағында 850 га алаңды қорғайтын орман екпелері орташа ұласып өсу көрсеткіші 68,1%-ды құрайды.

2016 жылы облыс әкімдігінің құзыретіне жататын Ақтөбе облысының мемлекеттік орман қоры аумағында орманды дала өрттері тіркелмеген.

2014 жылы облыстың орман шаруашылығы мекемелерімен жалпы 813 га ауданда қауырсын жапырақты шегіргін көшеттерін және қара сексеуіл көшеттерін отырғызу бойынша жұмыстар орындалды. Орташа ұласып өсу көрсеткіші нормативті 60%-дық көрсеткіште 66,5% құрады. «Елім Қазақстан» ЖШС және «Наурыз» ш/қ мердігерлік ұйымдарымен жалпы 125,37 га ауданда жапырақ текті ағаш көшеттерін отырғызу бойынша жұмыстар жүргізілді. Отырғызылған көшеттердің орташа ұласып өсуі облыс бойынша нормативті ұласып өсу көрсеткіші 60% болағанда, 50,5% құрады. 2014 жылы жоспар ретінде (АДБ нысаналы көрсеткішінде) 812 га алынғанымен, мемлекеттік орман қоры аймағында 938,37 га аумаққа көшет отырғызылды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.2.7-кестеде келтірілген.

2.2.7-кесте. 2020 жылға дейін Ақтөбе облысындағы орман шаруашылығы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен жабылған алқап ауданы	мың га	44,2	44,6	44,8	44,9	45	45,1	45,2
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан	мың га	0,004	0,85	20	15	10	9,5	9

мемлекеттік орман қоры ауданында 1 орман өртінің орташа ауданы								
---	--	--	--	--	--	--	--	--

Облыс туризмді дамытудың аталған негізгі бағыттарды айқындайтын 2016-2020 жылдарға арналған Ақтөбе облысының туризмді дамыту бағдарламасын әзірлеп, мақұлдады:

- туристік объектілердің қолжетімділігін арттыру және туристік инфрақұрылымды дамыту (жолдарды реконструкциялау, туристерге коммуниканы тарту және т.б.);
- туристік объектілерді салу және реконструкциялау (реконструкция, жетілдіру, этно-аулаларды және қонақ үйлерді құру және т.б.);
- ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды құру;
- Оқиғалар туризмін дамыту (Корея Республикасы үшін мәдени, спорттық, ойын-сауық және басқа да іс-шаралар онлайн күнтізбесінде жыл сайынғы іс-шаралар өткізу);
- кадрларды даярлау және біліктілікті арттыру жүйесі (қонақ үй, мейрамхана және экскурсиялық қызмет саласындағы мамандарды даярлау, қайта даярлау) және т.б.

2.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Облыс аумағының көлемі 223,9 мың км² (Қазақстан жерінің жалпы көлемінің - 8,2%) құрайды. Облыс құрамына облыстық маңызы бар 2 қала (Талдықорған және Қапшағай), 1 моноқала (Текелі), аудандық бағынысты 7 қала, 16 аудан, 731 ауылдық елді мекен кіреді. Халық саны 2017 жылдың басына 1983465 адамды құрайды.

Алматы облысы аграрлық бағыттағы өңірге жатады. Қазақстанның мәдени және қаржылық орталығы - Алматы қаласының жақын орналасуы маңызды фактор болып табылады⁴⁶.

Энергетиканы дамыту, оның ішінде жаңартылатын энергетика мен халықты энергиямен қамтамасыз ету

Электрмен жабдықтау

2016-2017 жж. қыс мезгілінде электр энергиясының ең жоғарғы жүктемесі 486,6 МВт құрады, оның ішінде 323,9 МВт меншікті өндірісі, 162,69 МВт (Қырғызстан, Жамбыл ГРЭС, Екібастұз ГРЭС - 1, 2) аймағынан тыс көздерден сатып алу. Облыстың тұтыну көлемі 2016 жылы 2,7 млрд КВт құрады, оның ішінде облыстағы өндіріс көлемі

⁴⁶ 2016-2020 жылдарға арналған Алматы облысының аумағын дамыту бағдарламасы. Облыс мәслихаты сессиясының 2015 жылғы 14 желтоқсандағы № 51-288 шешімімен бекітілген

1,5 млрд кВт, сыртқы көздерден - 1,2 млрд кВт.

Электр желілерінің жалпы ұзындығы - 36,2 мың км, кіші станциялар 7,7 мың бірлікті құрайды. Энергетикалық жүйелердің техникалық жағдайы қанағаттанарлықсыз. Сонымен қатар, 2012-2014 жылдар аралығында жылу электр станцияларындағы тозу 71,5%-тен 60%-ке, электр жүйелеріндегі шығындар 16,1%-тен 13,9%-ке төмендеді.

Облыстың энергетикалық кешені екі аймаққа бөлінеді: Талдықорған және Алматы өңірлері. Талдықорған облысында «ТАТЭК» АҚ, Алматы облысында «АЖК» АҚ энергия беруші компаниялар болып табылады.

Орталықтандырылған электрмен қамтамасыз ету деңгейі 99,9% құрайды.

2014 жылы жалпы құны 4,7 млрд теңге болатын 220 кВ ЭЭЖ құрылысымен, 220/110/10 кВ «Қаскелең» КС құрылысы аяқталған, нысан «АЖК» АҚ балансына тапсырылды. Бұл жобаның іске асырылуы Қарасай, Жамбыл және Іле аудандарында электр энергиясының үздіксіз жеткізілуін қамтамасыз етеді және электр энергиясының жүктемесінің өсуін қамтамасыз етеді және Алматы қаласының маңы аймағының генерациялайтын қуатын арттырады және аймақтағы шағын және орта бизнестің дамуына серпін береді.

«Аймақтарды дамыту - 2020» бағдарламасы аясында Текелі қаласында «Текеліде Кора су жинау және тазарту құрылыстарында резервтік электр беру желісінің құрылысы» жобасы аяқталды.

2018 жылы Энбекешіқазақ ауданы Қызылшарық кентіне, Жамбыл ауданы, Ұзынағаш ауылына электр беру желілерін салу жоспарланып отыр. Іле ауданының Боралдай ауданы, б. Талғар ауданының Нұра және 220 кВ Қаскелең қосалқы станциясының 110 кВ ашық электр тарату құрылысы қосылған «Көкөзек» ЖС құрылысы жоспарланған.

Жылумен қамтамасыз ету.

33 қазандықтармен қамтамасыз етіледі (30 қазандық 100 Гкал / сағ дейін), жалпы қуаттылығы 78 Гкал. Жылу желілерінің жалпы ұзындығы 479,1 км құрайды (тозуы -55-60% аралығында, жылу жүйелеріндегі шығындардың 23%, 2010 орташа шығын 35-40 %-ды құрады, 2012 жылы норматив - 25%).

2016 жылы Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы аясында жергілікті бюджет есебінен «Талдықорған қаласының темір жол вокзалына дейін жылу трассасын салу» жобасы іске асырылды, 1,06 км жылу желілері салынды.

Моноқалаларды дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы аясында Текеліде шағын аудандарда жылу желілерін қайта құру аяқталды. «Достық», 4,2 км жылу желілері қайта құрылды. «Алатау» ықшам аудандары бойынша 5,32 км магистральды жылу желісін салынды. «Достық» 8,3 км магистральды жылу желілерінің 4,2 км-ін қосты.

2015 жылдан бастап «Нұрлы жол» инфрақұрылымдық даму бағдарламасы шеңберінде «Қазақстандық тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты жаңғырту және дамыту орталығы» АҚ арқылы несиелендіру арқылы 7,9 км жылу желілері және Қапшағай Заречный кентіндегі орталық қазандық салынған, 9,0 км жылу желілері Қапшағай және Талдықорған қалаларында Талдықорған қаласындағы № 4 қазандығы 21-ден 31 Гк / сағат қуаттылықты ұлғайтумен аяқталды.

2017 жылы «Қапшағажылу» МКК су жылытқыш екі қазандықтың ғимаратын КВГМ-30-150 қазандықты ауыстыру және жаңа КВГМ 30-150

қазандықты ауыстыру арқылы ПТВМ-30 МС екі қазандығын ауыстыру арқылы, ДСА 150 деаэраторларын және Алматы облысының Қапшағай қаласының технологиялық жабдықтары қайта қалпына келтіру көзделуде.

2018 жылы Текелі қ., Талдықорған қ, Саран ауданының жылу желілерін салу және қалпына келтіруге және Алакөл ауданында аяқтауға 653,5 млн теңге облыстық бюджеттен бөлінді.

Талдықорған ЖЭО-ның қуаты 440 Гкал / сағ және 300 МВт құрайтын ТЭН құрылысының техникалық-экономикалық негіздемесі әзірленуде, құрылыстың сомасы 180 млрд теңгеден асады.

Сондай-ақ, 9,3 млрд. Теңгеге «Талдықорған қаласындағы Баскуат құрылысы, кеңейту және қайта құру» жобасы (1-кезең) әзірленді, бұл жобаларды Еуропалық Қайта құру және Даму Банкі арқылы қаржыландыру мәселесі қаралу үстінде.

Газбен жабдықтау.

Облыста 741 елді мекен бар, халқының саны 2,0 млн астам халқы бар 473 елді мекен газбен жабдықтауға жатады, 543,7 мың адамы бар 268 елді мекеннің келешегі жоқ.

Қазіргі уақытта халқының саны 718,5 мың адамы бар 123 елді мекен газдандырылды, газдандыру деңгейі **26,2 %**, атап айтқанда ($123:473*100=26,2\%$). 2018 жылы 19 елді мекенді газдандыру жоспарлануда, нәтижесінде газдандыру деңгейі **810,8** мың адаммен **30,1%** жететін болады.

Ұзындығы 264,8 км «Алматы-Талдықорған» ЖГ және қуаты 100 мың $\text{нм}^3/\text{сағат}$ «Талдықорған» АГТО құрылысы аяқталады. Осы мақсаттарға бюджеттен 21,4 млрд теңге бөлінді, оның ішінде:

- 17,7 млрд теңге РБ;

- 3,7 млрд теңге ЖБ.

2017 жылдың 20 сәуірінен бастап 21,4 млрд теңге игеріліп газ құбырына газ берілді. Нысан пайдалануға берілді.

Салынған газ құбыры ҚР заңына сәйкес «Интергаз Орталық Азия» одан әрі балансқа беру арқылы сенімді басқаруға берілетін болады.

Талдықорған қаласындағы газбен жабдықтау желісінің құрылысының жалпы құны 22,5 млрд теңгені құрайды, желілердің жалпы ұзындығы 1200 км болатын қала 4 кезеңге бөлінген, 170,0 мың адамды қатиды (шамамен 57 мың абонент).

Жалпы құны 1,4 млрд теңге болатын «Талдықорған-Текелі» газ құбырының құрылысы басталды. Газ құбырының ұзындығы 31,3 км. Жобаны іске асыру Текели қаласын (35,0 мың тұрғыны бар) және 23,5 мың адам тұратын 9 елді мекенді газдандыруға мүмкіндік береді, бұл өнеркәсіптік өндіріс.

Текелі қаласының ішкі желілерін жобалауды және салуды инвесторлар есебінен жүргізу жоспарлануда.

Қала ішілік желілердің ұзындығы 172,8 км.

Абоненттер саны – 8400.

Халқының саны 30,8 мың адам.

Газды тұтыну көлемі – 47 млн $\text{м}^3/\text{жыл}$.

«Жетісу-ОблГаз» ЖШС мен «АС-ТАС Invest» ЖШС арасында Ескелді ауанының Қарабұлақ кентін газдандыру бойынша консорциумдық шарты жасалды, инвестиция құны 10,4 млрд теңге.

Инвестициялық қаражат 2017-2019 жылдары 3 кезеңмен бөлінетін болады. Кенттің ішіндегі желілердің ұзындығы 161,5 км.

2014 жылы «Алматы-Байсерке-Талғар» магистралдық газ құбыры салынды. АБТ магистралдық газ құбырынан Іле және Талғар аудандарының 10 елді мекені газдандырылған.

2030 жылға дейін табиғи газбен 473 елді мекенді газдандыру жоспарланған.

2016 жылы «Алматы-Талдықорған» магистралды газ құбырын салу аяқталады. Жобаны іске асыру 3 қаланы (оның ішінде облыс орталығы Талдықорғанды) және халқының саны 409,8 болатын облыстың 7 ауданын газбен қамтуға мүмкіндік береді.

2016 жылы жеткізуші газ құбырымен қуаты 25,0 мың $\text{nm}^3/\text{сағ}$ "Балпық би" АГТС салынды (ұзындығы 7,7 км, диаметрі 219 мм).

Құны 1,297 млрд теңге болатын (МС 23.12.2016 жылғы №18-0359/16 қорытындысы) «Алматы облысы Көксу ауданы Балпық би ауылының газ тарату желілерінің құрылысы» жобасы әзірленді.

Балпық би ауылының ауылішілік газбен жабдықтау желілерін жеке инвестициялар есебінен салу жоспарлануда.

«Жетісу-ОблГаз» ЖШС және «BSP GROUP LTD» ЖШС инвестициялық компаниясы арасында Консорциум шартына қол қойылды.

Балпық би ауылындағы абоненттер саны – 3 354.

Тұрғындар саны – 7 894 адам.

Газ тұтыну көлемі – 21 млн $\text{m}^3/\text{жыл}$.

Ауылішілік газбен жабдықтау желілерінің ұзындығы 120 км.

Құрылыс жұмыстары 2017 жылы қыркүйек айында басталды, орташа қысымды 3 км газ тарату желілері салынды.

Салынған газ желілерін пайдалануды және абоненттерді қосуды «BSP GROUP LTD» ЖШС жүзеге асыратын болады.

2016 жылы жеке инвестициялар есебінен құны 4,4 млрд теңге "Байсерке-Қапшағай" магистральды газ құбыры-бұрмасы құрылысы басталды. Қуаты 50,0 мың $\text{nm}^3/\text{сағ}$ «Қапшағай» АГТС құрылысы аяқталды, 37,06 км газ құбыры салынды, іске қосу-реттеу жұмыстары жүргізілді.

2015 жылдан Қапшағай қаласының қалаішілік газбен жабдықтау желілерінің құрылысы жүргізілуде, барлығы 215 км-нің 88,6 км салынды.

Бүгінгі күні инвестор мен «ҚазТрансГаз Аймақ» АҚ арасында газды сатып алу және газ құбырын пайдалану шарты жасалуда.

Ұйғыр ауданының елді мекендерін газдандыру жеке инвестиция есебінен «Қазақстан –Қытай» халықаралық транзитті газ құбырынан «Шарын» АГТС салынды. Бүгінгі күні «Шарын» АГТС және 55,5 км жеткізуші газ құбыры салынды, іске қосу-реттеу жұмыстары аяқталды.

Кварталішілік тарату желілерінің құрылысы жүргізілуде, 35 км салынды.

Панфилов ауданының елді мекендерін газдандыру Алматы облысын газдандырудың өңірлік схемасы шеңберінде жүргізіледі.

Панфиловском ауданында 42 елді мекен бар (тұрғындар саны 122,1 мың адам), оның ішінде 19 елді мекен газбен жабдықтауға жатады.

«ИнтерГаз Орталық Азия» АҚ «APL Construction» ЖШС-мен бірлесе отырып, ағымдағы жылы «Қазақстан-Қытай» халықаралық транзиттік газ құбырының С тармағынан Панфилов ауданын газдандыру үшін 5,79 млрд.теңгеге «Жаркент» АГТС (16 км), Жаркент ГТП (8 км) дейін жеткізуші газ құбырын салды және 3,1 млрд. теңгеге «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА дейін жеткізуші газ құбыры салынды (22 км).

Жаркент қаласында орта және төмен қысымды, ұзындығы 329,7 км, 10 мыңнан астам абонентті қамтитын газ тарату желілерінің құрылысы басталды. Жаркент қаласының қалаішілік желілерінің құрылысына 4,4 млрд.теңге мөлшерінде инвестициялар жоспарланды.

Қала тұрғындарын БГП-дан Крахмал зауытына дейін газдандыру үшін 570 абонентті қосу мүмкіндігімен төмен қысымды 2,2 км желі салынды. Қаланы толық газдандыру үшін 4,4 млрд. теңге салынады.

Сонымен қатар «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА дейін 22 км газ құбыры салынды. Қазіргі уақытта беріктігі мен герметикалығын тексеру жұмыстары жүргізілуде.

Инвестициялық жобаға сәйкес «APL Construction» ЖШС 2020 жылға дейін 19 елді мекенді газдандырады.

Еңбекшіқазақ ауданының елді мекендерін газдандыру «APL Construction» ЖШС инвесторын тарту есебінен жүргізіледі.

Есік қаласына дейін жеткізуші газ құбырының құрылысы аяқталды, кварталішілік желілер салу бойынша құрылыс-монтаждау жұмыстары басталды.

«Алматы-Талдықорған» газ құбыры магистралін толығымен толтыру үшін 2018 жылы Балқаш, Кербұлақ, Қаратал аудандарына дейін және «Бақанас», «Сарыөзек» және «Үштөбе» АГТС құбырлар салу жоспарланып отыр.

1. «Алматы-Талдықорған» МГ-дан «Бақанас» АГТС-ның және ГТП орнату арқылы Балқаш ауданы Бақанас ауылына дейін жоғарғы қысымды жеткізуші газ құбырының құрылысы». Құрылыстың жалпы құны 1,983 млрд теңгені құрайды, газ құбырының ұзындығы 70,3 км, «Бақанас» АГТС өнімділігі - 10000 нм³/сағ, «Бақанас» ГТП - 5000 нм³/сағ. Тұрғындардың 30,7 мың адам саны газдандырылатын болады.

2. «Алматы-Талдықорған» МГ-дан «Сарыөзек» АГТС-ның және ГТП орнату арқылы Кербұлақ ауданы Сарыөзек ауылына дейін жоғарғы қысымды жеткізуші газ құбырының құрылысы». Құрылыстың жалпы құны 5,1 млрд теңгені құрайды, газ құбырының ұзындығы 67,2 км, «Сарыөзек» АГТС өнімділігі - 30000 нм³/сағ, «Сарыөзек» ГТП - 12000 нм³/сағ. Тұрғындардың 49,7 мың адам саны газдандырылатын болады.

3. «Алматы-Талдықорған» МГ-дан «Үштөбе» АГТС-ның және ГТП орнату арқылы Қаратал ауданы Үштөбе қаласына дейін жоғарғы қысымды жеткізуші газ құбырының құрылысы». Құрылыстың жалпы құны 3,280 млрд теңгені құрайды, газ құбырының ұзындығы 46,8 км, «Үштөбе» АГТС өнімділігі - 20000 нм³/сағ, «Үштөбе» ГТП- 20000 нм³/сағ. Тұрғындардың 48 мың адам саны газдандырылатын болады.

Жаңартылатын энергия көздері және энергияны үнемдеу.

Қазіргі таңда аймақта шамамен 111,8 МВт сомалық қуаттылығымен ЖЭК-нің қолданыстағы 18 объектісі бар.

ЖЭК пайдаланушы энергия өндіруші ұйымдардың тізбесіне 2020 жылға

дейін пайдалануға беру жоспарланатын ЖЭК-нің 32 объектісі енгізілген.

2017 жылы 95 субъектінің 37-і энергетикалық аудитті өткізді және атқарылған жұмыстардың нәтижелері бойынша іс-шаралар жоспарларын ұсынды.

Сондай-ақ, тұрғын үй секторында Бағдарлама аясында энергия үнемдеу іс-шаралары жүзеге асырылуда. Ғимараттар мен үйлердің энергия аудиті бойынша жоспарланған жұмыстар жүргізілуде. Солай, 2015 жылы энергетикалық аудит 4,1 млн теңге көлемінде 58 көпқабатты тұрғын үйлерде жүзеге асырылды, 2016 жылы 103 көпқабатты тұрғын үйлерде энергетикалық аудит жүргізілді. 2017 жылы жалпы құны 5 067 328 теңгеге 95 көп қабатты тұрғын үйде энергетикалық аудит жүргізілді.

Сонымен қатар, облыс бойынша 2016 жылығы жағдайында көп пәтерлі тұрғын үйлерде 821 жылу аспаптары орнатылған, оның ішінде:

- қор арқылы 229 аспап;
- өңірлерді дамытудың 2020 бағдарламасының терможаңғырту тетігімен 147;
- жеке немесе өзге қаражат есебінен 445.

Қазіргі уақытта, тұрғын үй қорына жылу есептеу аспаптарын орнату жұмыс кестесіне сәйкес уақытылы жүргізілуде.

2020 жылға арналған нысаналы индикаторлар 2.3.1-кестеде келтірілген.

2.3.1 – кесте. 2020 жылға дейін Алматы облысының энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл	2014 факт	2015 бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Өндірілген электр қуатының жалпы көлеміндегі өндірілген қалпына келетін энергия көздерінің үлесі	%	5,2	58,7	72,2	27,7	49,4	49,4	49,4
Ішкі өңірлік өнімнің энергия сыйымдылығының көрсеткіші	2000 жылғы бағад а мың АҚШ долларына тнэ	0,20	0,13	0,14	0,0094	0,0092	0,009	0,009
Жалпы ұзындықтағы жаңартылған жүйелердің үлесі:	%							
жылумен қамту				22,0	18,0	20,0	19,0	21,0
газбен қамту				0	0	0	1,2	1,5
электрмен қамту				5,0	6,0	6,0	5,0	7,0

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологияларды дамыту

Ауыл шаруашылығы облыстағы халықтың жұмыспен қамтылған ең ірі секторы болып табылады (жалпы жұмыспен қамтылудың - 27,1%), 54 мыңнан астам ауыл шаруашылығы құрылымдары және 345 мың халықтың жеке қосалқы шаруашылықтары жұмыс жасайды.

Облыстың аграрлық секторы – көпсалалы, ауыл шаруашылығы дақылдарының 30-дан астам түрі егіледі, ауыл шаруашылығы малдарының 45 түрі өсіріледі және 35 түрден астам өңделген азық-түлік тауарлары шығарылады.

Ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы өндірісі бойынша облыс республикада ең жоғары көрсеткішке ие – 425,3 млрд теңге, бұл 2012 жылғы деңгейден 1,2 есе артық.

Саладағы еңбек өнімділігі 2012 жылға қарағанда 36,8%-ке өсті.

Облыс мамандануының негізін дәнді дақылдар өндірісі құрайды, оның ішінде жүгеру, бидай, арпа, сондай-ақ күріш, техникалық дақылдар, картоп – көкөніс-бақша және жем дақылдары.

Жыртылатын жерлер құрамындағы егістік айналымының үлесі 55,2%-ті құрайды.

Ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру кезінде ресурс үнемдеу технологиялары енгізіледі, 2012 жылмен салыстырғанда тамшылап суаруды және жауын жүйесін қолдану алаңдары - 2,3 есе, ылғал үнемдеу технологиясы 15%-ке өсті.

Облыстың жемдік базасының негізін жайылымдар мен шабындықтар, егіндік жем өндірісі құрайды. Талданатын кезеңде жем дақылдарының егістігі 6,4%-ке кеңейтілді (жалпы алаңы - 233,8 мың га). Жайылымдар алағы 6882 мың га құрайды, оның ішінде жақсартылғаны – 36,6 мың га, суландырылғаны – 5430,2 мың га. Табиғи жайылым шаруашылықтарының құрамында жайылым айналымының үлесі - 21,7%.

Суару жүйелерінің жалпы ұзындығы 16,5 мың шақырымды құрайды, оларға 456,3 мың га суарылмалы жер қоса тіркелген, олардың ішінде 18 мың га суарылмалы шабындық қосымша пайдаланылмайды, негізгі себептері болып жерлердің мелиоративті жағдайының нашарлауымен сүйемелденетін, суару және дренаждық жүйелердің айтарлықтай тозуы және істен шығуы табылады.

2014 жылы конкурстық негізде ауыл шаруашылығы бағытындағы жерлерді беру арқылы ауыл шаруашылығы айналымына 375,5 мың га жер тартылды немесе 2012 жылдан 39,5 мың га артық, ауыл шаруашылығы айналымына тарту үлесі 4,3%-тен 4,5%-ке артты.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.3.2-кестеде келтірілген.

2.3.2- кесте. 2020 жылға дейін Алматы облысында тиімді ауылшаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бір.	2014 факт	2015 бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Ауыл шаруашылығы айналымына тартылған ауыл шаруашылығы бағытындағы жерлердің үлесі	%	4,5	3,5	3,1	3,3	3,4	3,5	3,6
Жыртылатын жерлер құрамындағы егістік айналымының үлесі	%	55,2	55,7	56,2	56,7	57,2	57,7	58,3
Табиғи жайылым жерлерінің құрамындағы жайылым айналымының үлесі	%	21,7	21,9	22,1	22,3	22,5	22,7	23,1

Орын алған мамандануды ескерумен, келешекте облыс ауыл шаруашылығы өндірісін үдемелеуге және оның өнімдерін өндіруді тереңдетуге бағдарланған республикадағы ірі агроиндустриялды база ретінде орнығады. Алматы қаласын дамытудың келешегін ескерумен, өңірдің азық-түліктік белдеу және үдемелі агломерациялық өсім аймағы ретінде маңызы күшейе түсуі керек. Ауыл шаруашылығының әлеуеті облыстың және Алматы қаласының азық-түліктік қауіпсіздігін және сыртқы нарыққа экологиялық таза өніммен шығуды қамтамасыз етеді.

Кең шикізат базасының болуы жеміс-көкөніс және сүт кластерлерін, Алматы қаласының айналасында азық-түлік белдеуін қалыптастыруға септігін тигізеді.

2020 жылға дейін:

- Ауыл шаруашылығы дақылдарының түсімділігін және малдардың өнімділігін арттыруға мүмкіндік беретін заманауи агротехнологияларды пайдалану;
- Жайылым шаруашылықтарын, жем өндірісін және қырда мал бағуды суландыру үшін суат құрылыстарын салу/қайта жаңғырту;
- Қант қызылшасының және жүгерінің егістік алқаптарын арттыру;
- Жылыжай шаруашылықтарының жүйесін кеңейту;
- «Сыбаға» бағдарламасының аясында өндіруші-бұқаларды, «Құлан» бағдарламасының аясында жылқылар сатып алу;
- «Ырыс» бағдарламасының аясында және мемлекеттік жекеменшік

кәсіпкерлік аясында «Жетісу» ӘКК ҰК АҚ арқылы отбасылық шағын сүт-тауарлық фермаларды салу/кеңейту қарастырылуда.

Сумен және кәрізбен жабдықтау жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен және су бұрумен қамтамасыз ету.

Облыста 647 елді мекен орталықтандырылған ауыз суымен (87,3%), орталықтандырылмаған - 85 (11,5%) және 9 (1,2%) –әкелінетін сумен(олардың ішінде 6-уы Сарқант ауданындағы Керегетас, Сарықұрақ, Көкшалғын разъездері, Алакөл а-ғы Арғанақты, Ақбалық, Қаратас, Алакөл станциялары, Жамбыл ауданындағы Ащы су ауылы, Іле ауданындағы Құрты ауылы) қамтамасыз етілген.

2011-2017 жылдары 156 елді мекен тұрғындары ауыз суға қол жеткізді (2011 - 5, 2012 - 11, 2013 - 7, 2014 - 25, 2015 - 60, 2016 - 23, 2017 - 25).

Елді мекендердің орталықтандырылған сумен жабдықтау жүйесімен қамтамасыз етілу үлесі 67,0%-дан (2011 жылы) 87,3%-ға (2017 жылы) ұлғайды.

2017 жылы «Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы» аясында 40 нысан бойынша құрылыс-монтаж жұмыстары аяқталды (сумен жабдықтау - 35, су бұру - 5). 2018 жылға дейін 9 объект тасымалданады.

2017 жылы қабылданған шаралар нәтижесінде облыстың 25 елді мекенінің тұрғындары ауыз суға қол жеткізеді. Облыстағы елді мекендердің орталықтандырылған ауыз сумен қамтылу деңгейі 87,3%-ға (647 елді мекен) жетеді.

2018 жылы «Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы» аясында сумен жабдықтау және суды бұру жүйелерін қайта қалпына келтіруге және салуға 8,0 млрд теңге көлемінде 46 нысан бойынша (сумен жабдықтау - 40, су бұру - 6) қаржы бөлінді.

2018 жылдың қорытындысы бойынша тағы 17 елді мекенді ауыз суымен қамтамасыз ету жоспарланып отыр. Сөйтіп, облыстағы 664 елді мекен орталықтандырылған ауыз суымен қамтамасыз етілетін болады. Экономикалық потенциалының төмен болуына байланысты 36 елді мекен Бағдарламаның шараларымен қамтылмайтын болады.

Халықты ауыз суымен үздіксіз қамтамасыз ету үшін облыста ауыз суын қамтамасыз етуші және су бұру жүйелерін пайдаланушы 25 «Су Құбыры» мемлекеттік коммуналдық кәсіпорыны қызмет етеді.

58 елді мекенде кәріз жүйелері бар, бұл жалпы елді мекендер санынан 7,8%-і құрайды. Ұзындығы – 1223 км.

Толық және механикалық биологиялық тазартылатын кәріз тазалау құрылыстары Талдықорған (қуаты - 36 мың м³/тәу.), Қапшағай (қуаты - 25,4 м³/тәу.) және Текелі (қуаты - 11 мың м³/тәу.) қалаларында, Талғар ауданының Талғар қаласында (қуаты - 1200 м³/тәу.), Қарасай ауданының Қаскелең қаласында (қуаты - 600 м³/тәу.), Көксу ауданының Балпық би кентінде (қуаты 1400 м³/тәу. КТҚ) бар және Үржар ауданының Шонжа ауылында. Талғар, Қаскелең қалалары және Іле ауданының Өтеген батыр кенті жартылай ағынды суларын Алматы қаласының коллекторына лақтырады. Қалған елді мекендер ағынды суларын механикалық тазарту имраттары арқылы немесе сүзгілеу алаңына төгеді.

2018 жылы 6 су бұру жобасы іске қосылды: «Еңбекшіқазақ ауданы Шелек ауылындағы канализация желілерін қайта құру және салу», «Іле ауданы Отынген батыр ауылында КСС кәріз жүйесін қайта құру және салу», «Текелі қ. кәріз жүйесін қайта құру», «Еңбекшіқазақ ауданы Алмалы ауылындағы кәріз

желілерін қайта құру және салу», «Қарасай ауданының Абай ауылындағы канализация жүйесін қайта құру және салу», «Кербұлақ ауданы Сарыөзек ауылындағы кәріз жүйесін қайта құру және салу».

2018 жылы 503 км су құбыры желісі қайта жаңғыртылып, салынады, осы елді мекендердің сумен жабдықтау желілерінің нашарлауы 30% төмендейді, желідегі шығындар 2,5% төмендейді.

Жер үсті суларының негізгі ластағыштары өнеркәсіптік және өндірістік кәсіпорындар болып табылады, ағынды сулардың көбеюі байқалады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.3.3-кестеде келтірілген.

2.3.3-кесте. Алматы облысының 2020 жылға дейін сумен жаюдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл	2014 факт	2015 бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Күрделі жөндеуді қажет ететін кондоминиум объектілерінің үлесін азайту	%	58,0	57,8	57,2	54,9	51,0	45,6	38,9
Қалаларда орталықтандырыған қызметтерге қол жеткізу:								
сумен қамту	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
су бөлу	%			90,0	100,0	45,0	45,5	46,0
Ауылдық елді мекендердің орталықтандырылған қызметтерге қол жеткізуі:								
сумен қамту	%	72,5	79,9	83,7	87,5	88,4	92,0	93,0
су бөлу	%		7,4	6,8	7,2	7,2	7,3	7,4

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы мен қалдықтарды қайта өңдеу

2016 жылы Алматы облысында түзілген тұрмыстық қатты қалдықтардың (бұдан әрі – ҚТҚ) жалпы көлемі 641,5 мың тонна құрайды (328 кг/адам/жыл). 2016 жылы ТҚҚ-ны қайта өңдеу үлесі 2,15 %, қайта өңделгені 12,37 %.

Халықты ҚТҚ-ны шығарумен қамту 67,0% құрайды, оның ішінде қала, аудан орталықтары, ірі елді мекендерді 100% қамтиды. Облыс бойынша 2025 жылға 100%-ға жеткізу жоспарлануда.

Облыста 370 полигондар мен ҚТҚ үйінділері бар, оның ішінде 9-ы (2,5%) экологиялық талаптар мен санитарлық ережелерге сәйкес. Полигондар мен үйінділерде ҚТҚ-ны алғашқы сұрыптау жүргізіледі. ҚТҚ-ның 3 полигонының

құрылысына жобалық-сметалық құжаттама бар, 2020 жылдың соңына дейін тағы 8 полигон құрылысы салынады.

Облыс аумағында ҚТҚ-ны жинау, сұрыптау және өңдеу бойынша қызметті жүзеге асыратын 8 кәсіпорын жұмыс істейді. Талдықорған қ. «ADAL DAMU CAPITAL» ЖШС жылына 120,0 мың тонна қуаттылығымен жұмыс істейтін қоқысты сұрыптау станциясы бар.

2015 жылдан бастан Талдықорған қ. қатты және сұйық қалдықтарды қайта өңдеу бойынша «ЭкосервисАрман» ЖШС қазақстан-түрік бірлескен кәсіпорны жұмыс жасайды. Кәсіпорынның тәулігіне жобалық қуаттылығы 50 тонна қалдық.

Бұған қоса Алматы облысында шыны ыдыстарды өндіру мен шыныны өңдеу бойынша 2 кәсіпорын («САФ» ЖШС, «Алматы стекло» ЖШС), пайдаланылған аккумуляторларды қайта өңдеу бойынша 1 кәсіпорын («Қайнар АКБ» ЖШС), картон және қағаз өнімдерін өндірумен қағазды өңдеу бойынша 1 кәсіпорын («KagazyRecycling» ЖШС), сонымен қатар ПЭТ ұнтақтарын, ПЭТ флекстерін және ПЭТ жолақтары мен басқа бұйымдарды өндірумен пластик қалдықтарын қайта өңдеу бойынша 1 кәсіпорын («КазПэтПолимер» ЖШС) жұмыс істейді. Қарасай ауданында «Q-Recycling» ЖШС инвесторы тозған автокөлік дөңгелектерін жою және кәдеге жарату бойынша зауытты іске қосты. Өнімнің негізгі түрі регенерат (автожолдардың құрылысында пайдаланылады) резеңке қиыршық тас.

- Жобалық қуаты – жылына 6,0 мың тонна.

- Инвестиция көлемі – 63,0 млн теңге.

Экологиялық проблемаларды шешу мақсатында облыс әкімдігімен 2016-2020 жылдарға арналған Алматы облысының экологиялық проблемаларын шешу бойынша іс-шара жоспары әзірленді. 171,6 млн теңге сомасын құрайтын «Алматы облысының қалдықтарын басқарудың өңірлік жүйесі» жобасының техника-экономикалық негіздемесі әзірленді, оның ішінде 300 млн теңге техника-экономикалық негіздеме әзірлеуге бөлінді.

Қалдықтарды басқарудың аймақтық жүйесінің ТЭН-і мемлекеттік-жеке әріптестік шеңберінде 16 аумақтық кешендерді, сонымен қатар;

- 16 полигон;

- 16 қоқыс сұрыптау кешенін;

- 13 қоқыс тасымалдаушы станциясының;

- 3 қоқыс өңдеу зауытының құрылысын қамтиды.

Қоқыс сұрыптайтын және қоқыс тасымалдайтын станциялар, зауыттар кіретін 16 аумақтық кешен құрылысы үшін жер учаскелері бөлінген.

Аймақтық жүйені құру 500 жұмыс орнын құруға, 2025 жылға халықты 100% қамтуды ұлғайтуға, қайталама материал ресурстарын алуға мүмкіндік береді. Қайталама материал ресурстарын 2025 жылға қарай 30% дейін жеткізу қалдықтарды 90% кәдеге жаратуға полигондардың санын 354-тен 16-ға дейін қысқартуға мүмкіндік береді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.3.4-кестеде келтірілген.

2.3.4-кесте. 2020 жылға дейін Алматы облысында қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл	2014 факт	2015 бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Қатты тұрмыстық қалдықтардың жиналуына шаққанда оларды жою үлесі	%	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Облыс, республикалық маңызы бар қала, астана халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау қызметтерімен қамту	%	24,2	24,2	67,0	70,0	75,0	80,0	80,0
Экологиялық талаптар мен санитарлық ережелерге сәйкес келетін қатты тұрмыстық қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (оларды орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	2,1	2,1	2,1	2,3	3,0	3,5	4,0

Қоршаған ортаның жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету

Облыста экологиялық ластану деңгейінің төмен екендігі байқалады. Алайда экологияға әуе бассейнінің техногендік ластануының және жақын орналасқан өңірлердегі ауыл шаруашылығы алқаптарының деградациялануының негізгі көзі болып табылатын, Алматы қаласы айтарлықтай әсер етеді.

Статистика деректері бойынша 2015 жылмен салыстырғанда атмосфера ауасын ластауыш шығарындылар көлемінің 4,8 мың тоннаға азайғандығы байқалады (2015 жылы - 55,0 мың тонна, 2016 жылы - 50,3 мың тонна).

Осылайша, жалпы ластағыш заттардың шығарылу көлемінен 70 %-ті тиесілі АӨК АҚ-ның (ЖЭО-2, ЖЭО-3) жылуэнерго кешендері орналасқан Қарасай және Іле аудандары ең ластанған аудандар болып қалады.

2020 жылға дейін нысаналы көрсеткіштер 2.3.5-кестеде келтірілген.

2.3.5-кесте. 2020 жылға дейін Алматы облысының шығарындылары мен төгінділері бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өл. бір.	2014 факт	2015 баға	2016	2017	2018	2019	2020
Нормативті ластағыш заттардың көлемі, млн. тонна:								
- атмосфералық ауаға шығарындылар	млн. тонна	0,046	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
- су объектілеріне ағызу		0,21	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экотуризм.

Алматы облысының орман қорын құрайтын ормандар мен орманмен көмкерілмеген жерлердің жалпы ауданы 4342,7 мың га. Орман қорының барлығына дерлік жері (99,9 %) Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылық министрлігі Орман және аң шаруашылығы жөніндегі комитетінің және орман және биоресурстарды қорғау бойынша Алматы облыстық аумақтық құрылымдық бөлімшелерінің қарамағына жатады. Қоршаған табиғи орта мен орман шаруашылығын басқару мақсатында облыс шегінде орман және жануарлар дүниесін қорғау бойынша 16 кәсіпорын ұйымдастырылған. Ормандардың бір бөлігі ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда орналасқан. Барлығы Алматы облысы бойынша орманды жерлер 1783,9 мың га, орман жамылғылысы 8 %-ды құрайды. Облыстың орман қоры құрылымында орманды жер 39,4 %-ды құрайды. Ауданның біршама көп бөлігін – 632,1 мың га (14,6 %) селдір жас орман алып жатыр. Өртенген жер аудандары 4,1 мың га, кесуден жағартылмаған аудандар - 6,3 мың га, алаңқайлар мен бос жерлер – 157,7 мың га, орман екпе қорын ұсынатын әлеуетті ұсынушы қор 3,9 %-ды құрайды. Орманды емес жерлерден (41,8 %) көпшілігін 1321,9 мың га (30,6 %) жайылымдар, ауыл шаруашылық алқаптары (31,4%) иеленеді.

2020 жылға дейін нысаналы көрсеткіштер 2.3.6-кестеде келтірілген.

2.3.6-кесте. 2020 жылға дейін Алматы облысының орман шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл.	2014 факт	2015 баға	2016	2017	2018	2019	2020
Жергілікті атқарушы органдардың жүргізуіндегі мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен жабылған алаң, мың га	мың га	1670,7	1672,7	1672,7	1672,8	1672,9	1672,9	1672,9
Жергілікті атқарушы органдардың жүргізуіндегі мемлекеттік орман қоры аумағындағы бір орман өртінің орташа алаңы	мың га	0,001	0,057	0,017	0,016	0,015	0,014	0,013

Алматы облысының **туризмін дамыту** Қазақстан Республикасының туристік саласын 2020 жылға дейін дамыту тұжырымдамасына, Қазақстан Республикасында қызмет көрсету саласын 2020 жылға дейін дамыту бағдарламасына сәйкес жүзеге асырылады, оған негізгі туристік көрнекі жерлер қосылған: петроглифтері бар Тамғалы археологиялық ладшафты (ЮНЕСКО объектісі); ЮНЕСКО алдын ала тізіміне қосылған «Алтын-Емел» МҰТП, Шарын МҰТП аумағындағы Шарын каньондары, Қапшағай су қоймасы; Іле-Алатау МҰТП Алматы қаласының маңындағы тау-шаңғы аймақтары, «Жаңа-Іле» туристік орталығы.

Алматы облысыныңда 5 МҰТП және 2 табиғи қорықтар орналасқан, онда 40-тан астам экологиялық туризм объектілері бар, 57 туристік маршруттар мен экологиялық жолдар жасалған.

Облыстың туристік мүмкіндіктері туризмнің барлық дерлік түрлерін дамытуға мүмкіндік береді: тау, жаяу, су, экологиялық, мәдени-танымдық және т.б. 118 туристік маршруттар жасалған, мемлекеттік тізілімге 107 туристік фирмалар қосылды.

2014 жылдың қорытындылары бойынша облыста тіркелген орналастыру орындарының саны 243 бірлікті құрайды, 2012 жылмен салыстырғанда өсім 80%-ті құрады (2012 ж.-135 бірл.). 2014 жылы қызмет көрсетілген келушілер саны 196 718 адамды құрады, 2012 жылдың сәйкес кезеңіне қарағанда өсім - 1,7 есе (110504 адам). Салада жұмыспен қамтылғандар саны 2014 жылы 1586 адамды құрады (өңірде жұмыспен қамтылғандардың жалпы санынан - 0,7%).

2010-2014 жылдары мемлекеттік инвестициялардың қолдауымен Ұйғыр ауданында ыстық қайнарларда «Premium Spa Resort» сауықтыру кешені, Қапшағай қаласында балаларға арналған сауықтыру кешені қолданысқа берілді, «Алма-Ата» демалыс аймағындағы қонақ үй нөмірлері қайта жаңғыртылып, Алакөл ауданының Алакөл көлінің жағалауында «ДемАлакөл» отбасылық демалыс орталығы ашылды.

Облыста ерекше назар сауықтыру және жағажай туризмін дамыту аудандарында туризм инфрақұрылымын құруға бөлінеді. Балқаш, Алакөл көлдерінің жағалауларында, Қапшағай қаласында және Қапшағай су қоймасының жағалауында демалыс аймақтарының бас жоспарлары әзірленді. Қазіргі уақытта Балқаш, Алакөл көлдерінің, Қапшағай су қоймасының жағалауларында 300-ден астам орналастыру орындары жұмыс жасайды, 2017 жылға дейі тағы 30-дан астам объектілер салу жоспарлануда.

2.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

Атырау облысының аумағы 118,6 мың шаршы шақырымға тең (Қазақстан аумағы жалпы алаңының 4,35%-ы), тұрғындарының саны 2017 жылдың басына 607528 адамды құрады. Өндірістің негізгі салалары болып мұнай өндіру және балық өнеркәсібі, құрылыс материалдарының индустриясы табылады⁴⁷.

Электр энергетикасын, оның ішінде жаңартылатын энергиямен халықты энергиямен қамтамасыз етуді дамыту. Энергиямен жабдықтау.

Энегиянымен жабдықтау.

Қазіргі уақытта Атырау облысын энергиямен жабдықтау «АтырауЖылуЭлектрОрталығы» АҚ-мен іске асырылады және «АтырауЖарық» АҚ-ның желілерімен Ресейден және «КЕГОК» АҚ желілерімен Маңғыстау облысынан электр энергиясымен қамтылады.

Облыста электр қуатының жалпы белгіленген қуаты 1337 МВт құрайды.

Барлығы 11238 шақырым электр желілері, 2323 трансформаторлық қосалқы стансалары, 82 дана қосалқы стансалары бар.

«МАЭК-КазАтомПром» электроэнергиясы «КЕГОК» АҚ-ның желілерімен

⁴⁷ Атырау облыстық мәслихатының 2017 жылғы 25 қаңтардағы № 86-VI шешімімен бекітілген 2016-2020 жылдарға арналған Атырау облысының аумағын дамыту бағдарламасы.

жеткізіледі. «КЕГОК» АҚ-ның теңгерімінде кернеуі 220 кВ электр желілерінің ұзындығы 1679,5 шақырым және 5 қосалқы стансасы бар.

«Атырау ЖЭО» электр энергиясының таратылуы мен жеткізілуі теңгерімінде 0,4-110 кВ жалпы ұзындығы 9613,2 шақырым, 1704 дана трансформаторлық стансалары, 76 дана қосалқы стансалары бар өңірлік электр желілік компаниясы «АтырауЖарық» АҚ-мен электр желілерімен іске асырылады.

Сондай-ақ, «ҚазақстанТемірЖолы» АҚ-ның теңгерімінде 125,8 шақырым электр желілері, 50 трансформаторлық стансалары бар.

Бұдан басқа, Атырау қаласы және аудандар теңгерімінде 1499 шақырымды құрайтын электр желілері, 585 дана трансформаторлық стансалары бар.

2014 жылы Исатай, Индер, Құрманғазы, Мақат және Қызылқоға аудандарындағы «Жұмыспен қамту-2020» бағдарламасы бойынша жаңартылатын энергия көздері саласында елді мекендерден алыс жерлердегі шаруа қожалықтары үшін электрмен қамтамасыз етуге 67 630,2 мың теңге бөлінді. Бөлінген қаражат қуаты 2-5 кВт болатын 7 жел және 16 гибридті күн-жел генераторларын орнатқан.

2016 жылы Манаш ауылының Исатай ауданында 1 жоба жүзеге асырылуда, қуаты 52,8 МВт жел паркінің құрылысы, бүгінгі күні құрылыс басталды. Құрылысты аяқтау мерзімі - 2018 жыл.

2016-2020 жылдарға арналған Атырау облысында Энергия үнемдеу кешенді жоспардың шеңберінде коммуналдық, өнеркәсіп және бюджеттік мекемелерінің объектілерінде энергия тиімділігін арттыру мақсатында инвестициялық жобаларды іске асыру арқылы коммуналдық объектілерінді жаңғырту және жаңарту жүргізілген. Жаңғыртудың түпкі нәтижесі энергия тиімділігін арттыру және реттеліп көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру болып табылады.

Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты жаңғырту бағдарламасының шеңберінде жалпы жылу есептегіш құралдары орнатылды. Бір құрылғының экономикалық тиімділігі 1,32 млн теңгені құрайды, мысалы, 45 жылыту құрылғысы 59,4 млн теңгені құрайды.

Бұдан басқа, мемлекеттік-жеке серіктестік шеңберінде «Атырау қаласында көше жарықтандыру желілерін салу және пайдалану» жобасы іске асырылуда жобасы іске асырылуда. Осы жобаның аясында 106 шақырымдық желілер салынады және жарықтандырғышпен жабдықталған 2 816 дана энергия үнемдейтін жарықтандыру құрылғысы орнатылатын болады.

Газбен жабдықтау.

Қазіргі уақытта Атырау облысында 132 елді мекен 79,5% -ға газдандырылған. 2013 жылдан бастап аймақты газдандыру үшін бірнеше жоба жүзеге асырылды, атап айтқанда, Индер ауданының Елтай а. төмен қысымды жерасты газ құбыры ауыстырылды, «Редут-АГРС Финская» компаниясымен екінші деңгейді магистралды газ құбырының құрылысы бойынша жұмыстар жүргізілді, Исатай ауданының Томан ауылы, Мақат ауданының 402-разъезі (ПМС), Құрманғазы ауданының 13 елді мекені газдандырылды, «Индер-Махамбет» апатты магистралды газ құбыры қалпына келтірілді, Атырау облысының қылмыстық атқару жүйесі комитетінің мекемесі (УГ-157/1 және УГ-157/9) газдандырылды. Сонымен қатар газдандыру саласындағы ірі жобалардың бірі - Азғыр аймағының 10 елді мекені үшін жобалық-сметалық

құжаттама әзірленді.

Сумен жабдықтаудың және кәріздің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен және кәрізбен қамтамасыз ететін.

Облыстағы су құбырларының жалпы ұзындығы 3365 км құрайды, олар коммуналдық меншікте.

Атырау облысының аумағында төрт топтағы су құбырлары бар, олардың арасында «Астрахань-Маңғышлақ» су құбыры бар, ол өзендердің бассейндік мәні бар. Су беру қуаты тәулігіне 55000 м³ құрайды, ұзындығы 1 041 км, құбырдың диаметрі 1 220 мм, суды пайдалану мақсаты - мұнай кен орындарына техникалық су беру, сондай-ақ Атырау және Маңғыстау облыстарының шалғайдағы елді мекендеріне су беру.

Орал, Қиғаш, Шарон өзендері және Қоянды, Мұздыбұлақ, Тайсойған, Кереген кен орындарындағы жер асты сулары, сондай-ақ «Қиғаш-Маңғышылақ» магистралды су құбыры сумен жабдықтау көздері болып табылады.

Облыс бойынша барлығы 164 ауылдық елді мекен (бұдан әрі-АЕМ) бар, оның ішінде 127 АЕМ (77,4 %) орталықтандырылған су жүйесіне қосылған, қалған 37 АЕМ (22,6 %) тасымал сумен қамтамасыз етіледі. 15,9 %-орталықтандырылмаған сумен қамтамасыз етілген. 6,7 % - тасымал сумен қамтамасыз етілген.

2011-2016 жылдарға арналған «Ақ бұлақ» бағдарламасы шеңберінде сумен жабдықтау объектілерін салу және қайта құру бойынша 99 жоба жүзеге асырылды, соның салдарынан ауылдық елді мекендерді сумен жабдықтауды орталықтандыру 52 % -дан 77,4 % -ға дейін, халыққа 97,1 % -ды құрады.

Облыс бойынша кәріз желісімен 12 елді мекен қамтамасыз етілген, жалпы елді мекеннен 7,2 пайызды құрайды. Атырау қаласының кәріз жүйесіндегі ағымдағы жағдай қалалық аумақтың шамамен 45% -ын және Балықшы кентінде шамамен 30% -ды қамтиды.

Атырау қаласы бойынша 295,1 шақырым кәріз желісі, 57 дана кәріз сорғы стансасы және жалпы қуаты күніне 25 мың шаршы метр/тәулігіне 1 кәріз тазарту имараты бар. Қаланың оң жағалауы мен сол жағалауынан ағынды сулар бөлек кәріз жүйесі арқылы өндіріледі. Қаланың аумағы жазық рельефпен сипатталады. Көптеген басым сорғы станциялары төтенше жағдайларға байланысты. Қазіргі уақытта қуаттылығы 70 000 м³ / тәулік болатын тазарту құрылыстары салынып жатыр, бірақ қаржыландырудың болмауына байланысты құрылыс тоқтатылды. Тазартусыз тазартқыш буландырғыш алаңдарына жеткізіледі. Жалпы ауданы 15 600 м³ болатын 520,13 га жердегі буландырғыш буландырғыш. Имараттың тереңдігі - 3 метр.

Аудандар бойынша кәріз желілерінің ұзындығы 156,35 км, 3 ағынды суларды тазарту құрылысы және 44 ағынды сорғы станциясы. Облыстағы кәріз желілерінің жалпы ұзындығы - 466,62 км. Барлық қол жетімді желілер коммуналдық меншікте.

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру мақсатында шағын және орта кәсіпкерлікті ауыл шаруашылығы саласындағы ынтымақтастыққа тарту бойынша жұмыстар жүргізілуде, өйткені ағымдағы жылдың соңына дейін 13 кооператив құру жоспарымен 21 бірлік құрылды.

Қазіргі уақытта оны модульдік сою станцияларымен жабдықтау және құны құны 50% дейін субсидияланатын ауыл шаруашылығы өнімдерін тасымалдау үшін арнайы техника сатып алу жұмыстары жүргізілуде.

Мал шаруашылығында басымдылық ірі және орта, отбасылық фермаларды құру арқылы малдың генетикалық әлеуетін арттыруға бағытталған.

Ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу саласында белгіленген меже - саланы техникалық және технологиялық жаңғырту, өндірісті халықаралық сапа стандартына сәйкестендіру, отандық өнімдердің сыртқы саудаға шығуына ықпал жасау.

Бүгінгі күні 19 балық шаруашылығы субъектілері өз қызметін іске асырады. Балық аулайтын аумақтар - Орал, Қиғаш және Каспий теңізінің солтүстік-шығыс бөлігі.

2017 жылдың бірінші жартыжылдығында 5,689 тонна балық өндірілді, ол 12,594 тоннаға белгіленген лимиттің 45,3 % -ын құрады. Атап айтқанда, Каспий теңізінде 2415 тонна, Орал өзені алдындағы алаңда - 1278 тонна, Қиғаш өзенінде - 1996 тонна.

2016 жылы Атырау және Жайық-Атырау бекіре зауыттары 7,1 миллион дана жас бекіре шабақтарын шығарды.

Осы бағытта 2 инвестициялық жоба іске асырылды.

«Caspian Royal Fish» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің «Атырау қаласында сумен қамтудың тұйық жүйесінде тауарлы бекіре тұқымдас балығын өсіру және азықтық уылдырық алу бойынша балық өсіру кешенін құру» инвестициялық жобасы іске қосылды.

Аталған жобаның жыл сайынғы өндірістік қуатты 100,0 тонна тауарлы балық, 1,0 тонна азықтық уылдырық. 2017 жылдың бірінші жартысында 4,5 тонна балық өндірілді және сатылды. 2019 жылы жоспарланған өндірістік қуатқа шығу көзделіп отыр.

«Атырау облысындағы Жайық өзенінде бекіре тұқымдас балық түрлерін өсіруге арналған балық шаруашылығын салу» жобасы. 2017 - 2019 жылдардағы бірінші кезеңде бекіре балықтарының 25 тоннасын өсіру және оны сату жоспарланып отыр. 2019-2021 жылдардағы екінші кезеңде өндірістік қуатты 100 тонна балық және 1 тонна уылдырыққа дейін арттыру.

Егістік алқабы құрылымында негізі үлес көкөніс және бақша дақылдары (42,1%), ал картоп (23,8%) және мал азығы дақылдары (33,9%). Жыл сайын егістік құрылымын бірыңғайлау үшін әртараптандыру шаралары жүргізілуде. Осы нәтиженің арқасында, көкөніс және мал азығы дақылдарының алқаптары өсуде. Жаңа прогрессивтік тәсілдер қолданылуда: ылғал сақтау және тамшылатып суару технологиялары. Күні бүгін тамшылатып суару тәсілі 2,3 мың га алқапқа енгізілді, оның ішінен 2017 жылы тамшылатып суару 373 га өсті, 2016 жылы – 1927 га, 2015 жылы – 1500 га, 2014 жылы 1100 га болды, 2013 жылы - 653 га – га жоғарлаған.

Қоршаған ортаның жағдайы, ауа мен судың ластануының төмендеуі

2.4.1-кесте. 2013-2016 жылдар аралығында негізгі экологиялық көрсеткіштер

Көрсеткіш	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.
Стационарлы көздерден бөлінетін атмосфералық ауаға шағарындылар, мың тонна	138,4	109,1	110,7	167,1
Пайда болған қалдықтардың жалпы саны, т	21 785	20 754	26 141	53 407

ҚР Статистика комитетінің деректері бойынша

Атмосфералық ауаның сапасы.

Шығарындылар.

Облыстың өнеркәсіп кәсіпорындарының атмосфералық ауаға шығарындылары жылына 170 мыңнан астам тоннаны құрайды, оның ішінде 80-85%-ы мұнай-газ секторының кәсіпорындарына жатады 2.4.1-кестеде.

Негізгі фактор ілеспе мұнай-газын жағу проблемасы болып табылады.

2016 жылға есеп деректеріне сәйкес, мұнай және газ секторының 12 кәсіпорны 9 млрд 226 млрд текше метрден асатын ілеспе газдан 9 млрд 0,53 млн м³ ілеспе газды кәдеге жаратты.

Қазіргі уақытта Атырау облысындағы 15 мұнай-газ өндіруші кәсіпорынның 4-і, атап айтқанда «Теңізшевройл» ЖШС, «НКОК» компаниясы, «Самек Интернешнл» ЖШС, «Ембімұнайгаз» АҚ меншік мүдделері үшін пайдаланудан басқа алауларда ілеспе газды жағумен айналысады.

2016 жылы аталмыш мұнай компаниялары алауларда 189 млн м³ ілеспе газды жақты. Бұдан басқа, Атырау облысында атмосфералық ауаның жағдайына жағымсыз ықпал ететін мұнай-газ секторындағы кәсіпорындардың стационарлық көздерінен және энергетикалық коммуникациялардан шығарылады.

Тұрақты көздерден басқа, жылжымалы көздер қаладағы ауаның ластануының негізгі көзі болып табылады. Соңғы жылдары облыс орталығы «ЕУРО-4» экологиялық стандарттарына сай келмейтін көліктер санының қарқынды өсуін, көбінесе екінші қол машиналары байқалады.

Атырау облыстық Экология департаментінің деректеріне сәйкес 2016 жылы авто көлік құралдарын бақылау нәтижесінде 443 бірлік тексерілді.

2.4.2-кесте. 2020 жылға дейін шығарындылар бойынша негізгі көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014 ж. нақты	2015 ж. нақты	Жоспар				
				2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Ластаушы заттардың нормативтік көлемі:	млн тонна							
-атмосфераға шығарындылар		0,141	0,141	0,140	0,141	0,142	0,143	0,144

Су ресурстары

Атырау облысындағы Орал-Каспий бассейнінде жалпы ұзындығы -1002 км болатын 4 ірі өзен және жалпы ұзындығы 348 км болатын 14 шағын өзен бар, соның ішінде:

- ұзындығы 10 км-ге дейін жететін жалпы ұзындығы 48 км құрайтын 7 өзен;

- 200 км дейін жететін ұзындығы 300 км болатын 2 өзен;

- 200-ден 500 км-ге дейін жететін ұзындығы 212 км болатын 1 өзен;

- 500 км-ден астам құрайтын жалпы ұзындығы 790 км болатын 3 өзен.

Атырау облысы аумағында жалпы көлемі 60,31 км² құрайтын 98 көл және Каспий теңізінің 740 км құрайтын Солтүстік-Шығыс жағалауы бар.

Атырау облысының барлық өзендерінде Ресей Федерациясы мен Ақтөбе облысының транзиттік ағымы бар. Орал өзенінің транзиттік ағымы негізінен Каспийге ағып келеді, Ембі, Ойыл, Сағыз өзендерінің ағыны қоқыстар мен құмдарға сіңіп кетеді.

Облыста сумен жабдықтау жер асты көздері негізінен жоқ.

Ойыл өзенінің жоғарғы төрттік аллювиальдық-дельта шөгінділерінің жер асты сулары негізінен Қызылқоға ауданын шаруашылық және ауыз сумен жабдықтаудың негізгі көзі ретінде пайдаланылады. Олар Миялин, Тайсойған және Қарабау су сораптарымен пайдаланылады.

Беткі сулар сапасы.

«Қазгидромет» РМК Атырау облысының 4 су объектілерінің беткі үсті суларының ластануына бақылау жүргізеді: Жайық, Шаронова, Қиғаш, Ембі өзендері.

2016 жылы Жайық, Шаронова, Қиғаш және Ембі өзендері суының ластану индексінің кешені (СЛКИ) бойынша су сапасы «нормативті таза» ретінде бағаланды.

Оттегін биологиялық тұтынудың 5 тәуліктік су сапасы Жайық, Шаронова, Қиғаш және Ембі өзендерінде «ластанудың орташа деңгейі» ретінде жіктелді.

2015 жылмен салыстырғанда су объектілерінің ластану дәрежесі өзгерген жоқ.

2016 жылы СЛКИ бойынша Солтүстік Каспийде су сапасы, сонымен қатар «нормативті таза» ретінде сипатталды. 2015 жылмен салыстырғанда теңіз

суының сапасы өзгерген жоқ. Солтүстік Каспийде су сапасы БПК5 бойынша «ластанудың орташа деңгейімен» бағаланды.

Ластауыш заттардың және су бұрудың нақты ағызулары бойынша нақты деректер 2.4.3-кестеде ұсынылған.

2.4.3- кесте. Су ресурстарының ластануы және ағынды сулармен ластанған заттардың ағызулары

Ағызулардың нақты көлемдері туралы ақпарат		2015 жыл	2016 жыл
Өнеркәсіптік ағызулар	Суды бұру көлемі, мың м ³	4595,858	5010,718
	Ластауыш заттар көлемі, мың тонна	6,318	7,346
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Суды бұру көлемі, мың м ³	10860,835	13395,072
	Ластауыш заттар көлемі, мың тонна	8,204	13,903
Апатты және рұқсат етілмеген ағызулар	Суды бұру көлемі, мың м ³	-	28,12
	Ластауыш заттар көлемі, мың тонна	-	0,043
Барлығы (барлық жоғарыда келтірілген ағызулар)	Суды бұру көлемі, мың м ³	15456,69	18433,91
	Ластауыш заттар көлемі, мың тонна	14,52	21,29

2.4.4-кесте. 2020 жылға дейін Атырау облысында ағызулар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	Факт 2014	Бағалау 2015	Жоспар				
				2016	2017	2018	2019	2020
Ластауыш заттардың нормативтік көлемі:	Мың тонна							
-су объектілерінде төгінділер		0,01011	0,010	0,01019	0,01629	0,01353	0,01011	0,011

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығын дамыту, ЕҚТА және экотуризм.

Атырау облысының аумағында ерекше қорғалатын табиғи үш аумақ бар:

- Каспий теңізінің солтүстік бөлігінің мемлекеттік қорғалатын аумағы - 700 мың га;

- Құрманғазы ауданының аумағында Каспий теңізінің жағалау аймағында орналасқан 45 мың га алқаптағы Новинск мемлекеттік табиғи (зоологиялық) қорығы;

- Атырау қаласы мен Махамбет ауданының аумағында орналасқан ауданы 111,5 мың га «Ақжайық» мемлекеттік табиғи қорығы.

Ақжайық қорығының шекарасында Каспий теңізінің жағалауымен Орал өзенінің шыңы биологиялық әртүрліліктің ең бай түрі болып табылады, онда құстардың 292 түрі тіркелген, оның ішінде 110 түрі ұя салады, 76 түрі қыстайды және ұшып кететіндердің 106 түрі кездеседі. Сүтқоректілердің 48 түрі, биік өсімдіктердің 227 түрі бар. Ихтиофаунаның 65 түрі бар. Омыртқасыздардың 3000-нан астам түрі есептелген. Осы биологиялық әртүрліліктен Қазақстанның Қызыл кітабына 36 құс түрі, сүтқоректілердің 2 түрі, 3 өсімдік түрі және 5 балық түрі енгізілген.

2009 жылдан бастап өз қызметі уақытында резерваттағы қорғаудың тиісті шараларының болуына байланысты Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енгізілген құстардың саны айтарлықтай өсті. Мысалы, бүгінгі күні қарабайдың саны шамамен 3000 мың бас, бұрын ол 50 басқа жуық болған; бұйра бірқазанның саны 60-тан 400-ге ұя салатын басқа өсті, қыстамайтындардың саны 3500 басқа: кішкене аққұтан 80-нен 300-ге дейін, қарабас өгізшағаланың саны 2500-ден 17000-ға дейін (балапандарымен) өсті. Сүтқоректілердің саны артуда: қабан 45 бастан 156 басқа дейін; борсық 5-тен 48-50 басқа дейін. Жанат тәрізді иттер, ондатрдың, түлкінің, орқоянның популяциясы бір қалыпты.

ЕҚТА-дың биологиялық әртүрлілігіне әсер ететін негізгі теріс факторлар - өрттер мен браконьерлік. Мәселен, 2016 жылы бір өрт болды, табиғат қорғау заңнамасын бұзудың 152 фактісі анықталды.

Орман қорының жсай-күйін талдау.

Облыстың мемлекеттік орман қоры – 52449 га, оның орманмен көмкерілген ауданы 14,8 мың га.

Орман қорғау, сақтау және ағаш өсірумен Атырау, Индер және Құрманғазы орман және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік мекемелері айналысады. Жыл сайын орман мекемелері орманды қалпына келтіру жұмыстарын жүргізеді. 2014-2015 ж.ж. орманды қалпына келтіру жұмыстары 215 га аумағына жүргізілді (2.4.6-кесте), ол 2013 жылдың көрсеткішімен салыстырғанда 5 га артқан (210 га), сәйкесінше 2014-2015 жылдары орман отырғызу көлемі 60 гектардан 65 гектарға өскен.

2015-2016 жылдары Көктоғай ауылда Атырау-Орал тас жолының бойындағы 6 гектар аумақта орман белдеуін құрады, жалпы сомасы 8,6 млн теңге.

2008-2014 жылдары Исатай және Зинеден ауылдарында жасанды плантацияларды жасау және құмды шөгінділерді ұстау үшін механикалық қорғаныс жұмыстарын жүргізу үшін жерлерді шөлейттендіруге жол бермеу мақсатында облыстық бюджеттен 68,6 млн теңге игерілді.

2015 жылы жоспарға сәйкес Исатай ауылында 11,2 гектар жерге сексеуіл отырғызу және қамыстан механикалық қоршау орнату жұмыстары жүргізілді.

Сонымен бірге, 2015-2016 жылдары Жылыой ауданындағы Майқұмған а. құмды тоқтату бойынша жұмыстар жүргізілді. Сонымен қатар Қызылқоға ауданының Исатай а. жалпы ауданы 4,25 га, Жасқайрат а. жалпы ауданы 0,8 га, Миялы а. жалпы ауданы 1,4 га болатын құмды тоқтату бойынша жұмыстар

жүргізу үшін жобалық-сметалық құжаттама әзірленді. Аталған жұмыстапрды жүргізу 2017 жылға жоспарланған.

2.4.5-кесте. 2013-2015 жылдар кезеңіне орманды қалпына келтіру жұмыстары

Жұмыс түрлері	2013 жыл	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл
Мемлекеттік орман қоры	52 446 га	52 446 га	52 446 га	52 446 га
Орман алқабы	14,8 мың га	14,8 мың га	14,8 мың га	15,081 мың га
Орман қалпына келтіру жұмыстары	210 га	215 га	215 га	215 га
Онын ішінде, егу	60 га	65 га	65 га	65 га
Орманның табиғи жаңаруына ықпал ету	150 га	150 га	150 га	150 га

МОҚ аумағында ұзындығы 85 шм., өртке қарсы минералдандырылған жолақтар орналастыру жүргізілді:

МОҚ аумағында:

- 2012 жылы 170 га аумақта (ормансыз алқап) 1 өрт жағдайы;
- 2013 жылы өрт жағдайы тіркелмеген;
- 2014 жылы 101,5 га аумақта 1 өрт жағдайы (орманды алқап 1,5 га, ормансыз алқап 100 га);
- 2015 жылы – 1 га аумақта 1 өрт жағдайы (орманды алқап 0,5 га, ормансыз алқап 0,5 га);
- 2016 жылы 100,5 га аумақта 1 өрт жағдайы (орманды алқап 0,5 га, ормансыз алқап 100 га) орын алды.

Өндіріс және тұтыну қалдықтары.

Атырау облысында 2016 жылы 4 556,578 (2015 жылы - 4 298 475) мың тонна қалдықтар жинақталған, оның ішінде кесек күкірт 154 226 (2015 жылы - 9,983) мың тонна, өндірістік қалдықтар 776,207 (2015 жылы - 1 330, 922) мың тонна және қатты тұрмыстық қалдықтар 3 626, 504 (2015 жылы – 2 957, 570) мың тонна жиналды.

Жалпы, өндірістік қалдықтар мұнай мен газ кен орындарын игеру, көмірсутегі шикізатын сақтау және тасымалдау, құрылыс жұмыстарынан туындайды.

2016 жылдың аяғында шығарылған қалдықтардың көлемі 401,059 (2015 жылы - 400,9695) мың тоннаны құрады, оның ішінде өндірістік қалдықтар - 203,409 (2015 жылы – 319,2695) мың тонна, тұрмыстық қатты қалдықтар - 53,407 (2015 жылы -81,700) мың тонна, ал «Тенгизшевройл» ЖШС қызметінің нәтижесінде 144,243 (2015 жылы - 9,983) мың тонна күкіртті кесек өндірілді.

Былырғы жылмен салыстырғанда қалдықтардың өндірілу көлемінің артуы 2016 жылы «Теңізшевройл» ЖШС қызметінің нәтижесінде күкірт отындарының көлемінің артуымен түсіндіріледі.

Облыста 55 мұнай-газ өндіру нысаны тіркелді, оның 13-і арнаулы техника - суспензия («Ембімұнайгаз-11» АҚ, «Потенциалды мұнай-1» ЖШС, «Сазаңқұрақ-3» ЖШС) құрылымдық бөлімшелері бар. Басқа нысандарда қалдықтарды кәдеге жарату және кәдеге жарату шарттық негізде сервистік компаниялар тарапынан жүзеге асырылады.

Атырау облысында өнеркәсіптік қалдықтарды жинау, сақтау және кәдеге жаратумен 7 компаниялар айналысады:

1. «Вест Дала» ЖШС (Махамбет, Қызылқоға аудандары);
2. «Нефтестройсервис» ЖШС (Жылыой ауданы);
3. «Промэкология» ЖШС (Жылыой ауданы);
4. «Nasar Salution» ЖШС (Жылыой);
5. «Теңізшевройл» ЖШС (Жылыой);
6. «Эко Техникс» ЖШС (Жылыой);
7. «АМӨЗ» ЖШС (Атырау қаласы).

Осы кәсіпорындардың полигондары мұнай кен орындары мен зауыттарды («АНПЗ» ЖШС, «ТШО» ЖШС, НКОК және т.б.) пайдалану кезінде пайда болған II, III және IV қауіпті кластардың қатты өнеркәсіп қалдықтарын жинауға және көмуге арналған.

Облыстың халықтың әл-ауқатының артуымен коммуналдық қалдықтардың өндірілу көлемінің ұлғаюы байқалады. Облыс халқының 96,1 % қоқыс жинау қызметтерімен қамтылған. Облыста тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыруға арналған 71 нысан бар, оның ішінде 15 (15,49 %) объектіде жобалау және рұқсат беру құжаттары бар.

Атырау қаласына арналған қолданыстағы полигон 1977 жылдан бері пайдаланылып келеді және Атырау-Орал трассасы бойында Атырау қаласынан солтүстік-батысқақарай 5-6 шақырымда орналасқан. 35 гектарға созылған полигон «Рабица» торымен қоршалған.

Объектілердің санитарлық классификациясы бойынша қолданыстағы полигон I санатқа жатады. Қалалық ТҚҚ полигоны экологиялық және санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сәйкес келмейді, полигон моральды ескіргені.

Тұрмыстық қатты қалдықтардың негізгі массасы - қағаз, пластмасса, тамақ қалдықтары және полимерлер. Полигонда тұрмыстық қатты қалдықтарды қабылдау, сақтау және көму жұмыстары жүргізілуде.

Облыста тұрмыстық қатты қалдықтарды сұрыптауды орындайтын 6 кәсіпорын бар. Қазір тұрмыстық қатты қалдықтарды бөлек кезеңділікпен жинауды енгізу бойынша жұмыстар жүргізілуде. Осылайша, Атырау қаласында пластикалық қалдықтарды жинау үшін 80 торлы контейнер орнату жоспарлануда, олардың 15-і орнатылған. Қызылқоға ауданы үшін 40 торлы контейнер сатып алынды.

Тұрмыстық қатты қалдықтарды (пластик, макулатура, полиэтилен, шиналар, шыны, металл қалдықтары, аккумуляторлар) қабылдау және сұрыптауды «Вест-Дала» ЖШС, «Ажигалиев Ж.» ЖК, «Кайдаров А.» ЖК, «Жамангарина» ЖК, «Татишева» ЖК, «Нұрғалиев К» ЖК, «Барыс» ЖК жүзеге асырады. Қайталама шикізат тараптық ұйымдармен жүзеге асырылады.

Атырау қаласының ҚТҚ полигонында биологиялық және

медициналық қалдықтарды кәдеге жарату үшін «КР-1000» және «КР-500» маркалы инсинираторлы жабдықтар орнатылды, 2015-2016 жылдары 65 тоннадан астам медициналық қалдықтар кәдеге жаратылды, 4900 мал өлексесі өртелді.

Индер ауданында 28 млн теңге сомасына қоқыс сұрыптау кешен құрылысын салу мәселесі қарастырылуда.

Атырау қаласында қоқыс сұрыптау кешенін салу жоспарланып отыр. Жергілікті бюджет қаржысы есебінен 70 млн теңге бөлінді, сондай-ақ 50 га ауданымен жер учаскесі берілді. Жобаны бірлесіп қаржыландыру 2018-2020 жылдары Дүниежүзілік банкпен жүзеге асырылатын болады.

«Батыс Дала» ЖШС-де аймақта сынабы бар қалдықтарды кәдеге жаратуды жүргізеді.

Медициналық қалдықтарды жою «Батыс Дала» ЖШС және «Данат-М» ЖШС айналысады. Сонымен бірге аймақта қалдықтарды кәдеге жарату бойынша жоспарланған көрсеткіштер көрсетілмеген және жоспарланбаған.

2020 жылға дейін нысаналы көрсеткіштер 2.4.6-кестеде келтірілген.

2.4.6-кесте. Атырау облысының қалдықтары бойынша
2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014 ж. нақты	2015ж. нақты	Жоспар				
				2016 ж.	2017ж	2018 ж.	2019ж.	2020ж.
Пайда болған тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жарату үлесі	%	0	0	0	0	0	0	0
Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	98,1	98,1	98,1	98,9	98,9	98,9	98,9
Экологиялық және санитариялық ережелер талаптарына сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	-	14,7	14,7	14,7	14,8	14,8	14,8

2.5. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Шығыс Қазақстан облысының аумағы – 283,2 мың км². Облыста: 19 әкімшілік-аумақтық бірлік, соның ішінде 15 аудан, 10 қала, 755-ден аса кенттер мен ауылдар, 246 ауылдық және кенттік округтер бар. 2017 жылдың басына халық саны – 1389568 адам. Экономиканың базалық саласы түсті металургия болып табылады, сондай-ақ машина жасау және металл өңдеу, орман және ағаш өңдеу, жеңіл және тамақ өнеркәсібі дамыған.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу⁴⁸.

2013-2016 жылдары облыс бойынша электр қуатын өндіріп шығару 3,161 млрд кВт сағатқа жоғарлаған, тұтыну 0,17 млрд кВт/сағат қысқарды (2.5.1- кесте).

2.5.1- кесте – Электр энергиясын өндіру және тұтыну, млрд кВтс

Атауы	2013 жыл	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл
Өндіру	6,741	7,855	8,703	9,902
Желіге жіберу	6,305	7,395	8,242	9,423
Тұтыну	8,204	8,201	8,045	8,030
Тапшылық	1,899	0,806	+0,19	+1,393

Өндірістік сала (жалпы тұтынылған электр энергиясының 71% шамасында), тұрғындар (16,5%), сондай-ақ бюджеттік және квазимемлекеттік секторы (8,3%) электр энергиясының негізгі тұтынушылары болып табылады.

Шығыс Қазақстан облысы энергияға зәру өңір болып табылады. 2016 жылдың қорытындысы бойынша облыс бойынша электр энергиясын өндіру 9,9 млрд кВт-сағ. құрады, бұл 2015 жылға көрсеткішінен 14 % -ға жоғары (8,7 млрд кВт-сағ.). Дегенмен тұтыну 8,03 млрд кВт-сағ. құрады. Электр энергиясының облыс сыртына шығу сальдосы 1,4 млрд кВт-сағ. құрады.

Электр энергия қуатының жоғарлауына жаңа қуаттардың қосылуы себепші болды. Атап айтқанда 2016 жылы Өскемен ЖЭО қуаты 120 МВт болатын ст. № 12 турбогенераторы іске қосылды, бұл орталықтың белгіленген қуатын 372,5 МВт-қа дейін жоғарлатуға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, 2016 жылдың қазанында «ЛК ГЭС» ЖШС тоқтап тұрған ст. № 2 гидроагрегаты, ал 2017 жылдың мамыр айында № 1 гидроагрегаты іске қосылды, әр қайсысының қуаты 9,2 МВт. 2018 жылы № 3 гидроагрегатын іске жосу жоспарлануда. Осы іске қосылған қондырғыларды есепке алғанда орталықтың бекітілген қуаты 11,8- ден 39,4 МВт-қа жоғарлайтын болады.

⁴⁸ Шығыс Қазақстан облыстық мәслихатының 2015 жылғы 9 желтоқсандағы № 8/87-VI шешімімен бекітілген 2016-2020 жылдарға арналған Шығыс Қазақстан облысының аумағын дамыту бағдарламасы.

Өңірде «Өскемен ГЭС» ЖШС (18,1%), «Шүлбі ГЭС» ЖШС (24,9%), «Бұқтырма ГЭС» АҚ (29,7%), «Өскемен ЖЭО» ЖШС (17,7%), «Согра ЖЭО» ЖШС (5,2%), «СЭС Лениногор каскады компаниясы» ЖШС (0,7%) және Риддер ЖЭО (3,3%) электр энергия өндіретін кәсіпорындар болып табылады.

2015 жылы «Екібастұз - Шүлбі ГЭС (Семей) - Өскемен - Ақтоғай - Алма ВЛ 500кВ құрылысы» жобасын іске асыру басталды. Жобаның мақсаты Солтүстік-Шығыс қиылысында желілердің өткізу қабілетін ұлғайту болып табылады, ол Ресей бірыңғай энергетикалық жүйесінің желілері арқылы электр энергиясын тасымалдаудан тыс Шығыс Қазақстан облысында энергия тапшылығының орнын толтыруға мүмкіндік береді.

«Екібастұз - Шүлбі ГЭС - Өскемен» ВЛ 500кВ құрылысы Солтүстік-Шығыс 500кВ 3-ші транзиті құрылысының бірінші кезеңі болып табылады.

«Шүлбі ГЭС – Ақтоғай – Талдықорған – Алма» ВЛ 500 кВ Солтүстік-Шығыс-Оңтүстік 500 кВ 3-ші транзиті құрылысының екінші кезеңі болып табылады.

Қазіргі уақытта жобаның 1-ші кезеңі толығымен аяқталды. «Шүлбі ГЭС – Ақтоғай – Талдықорған – Алма» ВЛ 500 кВ Солтүстік-Шығыс-Оңтүстік 500 кВ 3-ші транзиті құрылысының екінші кезеңі іске асырылу үстінде, 2018 жылы аяқталатын болады.

Жылумен жабдықтау.

Облыс аумағында Өскемен, Семей және Риддер қалаларының тұтынушыларын жылумен және ыстық сумен қамтамасыз ететін 4 жылу электр станциясы орналасқан – Өскемен ЖЭО, Согра ЖЭО, Риддер ЖЭО, Семей қ. ЖЭС-1.

Облыс бойынша қуаттылығы 100 Гкал-ға дейін болатын 672 қазандық бар, оның ішінде кесек отында 462, сұйық отында 26 және электрқазандарды пайдаланатын 184 қазандық бар.

2017 жылы жылу желілерінің жалпы ұзындығы – 1275 км-ны, 2015 жылы- 1275 км-ны, 2014 жылы – 1226 км-ны, 2013 жылы – 1199 км-ны құрады.

Жылу желілерінің орташа тозуы 57,5 %-ды, нормативті жоғалтулары 18,5 %-ды құрайды. Капиталды жөндеу жұмысын талап ететін желілер үлесі 14,1 %-ды құрайды.

Жылумен жабдықтау жүйелерін жаңғырту бағдарламасы аясында Семей қаласында коммуналдық және жеке тиімсіз қазандықтар жабылды. Қазіргі уақытта қалада 25 жылу көздері, оның ішінде 17 коммуналдық және 8 жеке жылу көздері қызмет атқарады. Сонымен қатар, ЖЭО-1 және РК-1 жылу көздерін модернизациялау бойынша жалпы құны 36,3 млрд теңге болатын жобаны іске асыру жалғасуда.

Газбен жабдықтау.

Сұйытылған мұнай газын (пропан-бутан) тұтыну, негізінен, Өскемен, Семей, Риддер қалаларында және Улан ауданының Қасым Қайсенов ауылында жүзеге асырылады. Тозу деңгейі 83 %-ға дейін жететін 276 газ бөліп тарату қондырғылары және 82,8 шақырым газ құбырлары бар.

Орталықтандырылған газбен қамтамасыз етумен қамсыздандыруға арналған газ бөліп тарату қондырғылары мен түтікшелерінің қанағаттанғысыз техникалық жағдайда екендігін ескере отырып, газ шаруашылығын бірте-бірте тоқтатып қою жүзеге асырылады.

Осы жұмыс Сарыбұлақ ошағынан алынатын табиғи газбен Зайсан ауданының тұтынушыларын қамтамасыз ету бойынша жүргізіледі.

Зайсан ауданында елді мекендерді толық газбен жабдықтаумен табиғи газды тұтынудың жыл сайынғы көлемі 32 млн м³ құрайды, оның ішінде: Зайсанда 17 млн м³ және ауылдық елді мекендерде 15 млн м³.

«ҚазТрансГаз Аймақ» АҚ тұтынушыларына арналған босату тарифі ҚҚС есебімен 1 м³ үшін 11,2 теңгені құрады.

Барлығы 2013-2015 жылдар аралығында 63,3 км квартал ішілік желі салынды. Барлығы 442 нысан газға қосылды, олардың ішінде 380 жеке үй және 62 коммерциялық нысан. 800 жеке және көп қабатты ғимараттарды қосу жұмыстары жүргізілуде. 2016 жылы шамамен 1200 үй қосылған.

Шығыс Қазақстанда жалпы қуаты 42 МВт болатын 4 жаңартылатын энергия көздерінің объектілері бар («ЛК ГЭС» ЖШС: Зайсан ГЭС-і-2,7 МВт, Тишинская ГЭС-і -6,25 МВт, Үлбі ГРС-і - 27,6 МВт, Харуйовская ГЭС- і- 5,67 МВт).

Шығыс Қазақстан облысының әкімдігі 2020 жылға дейін энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру жөніндегі кешенді жоспарды әзірледі және облыстық мәслихаттың 2015 жылғы 9 желтоқсандағы № 34/427-V шешімімен бекітілді.

Өнеркәсіп (электр энергетикасын қоса алғанда) облыста тұтынылған жалпы энергия ресурстарының орташа 70-80% -ын жұмсайды, қалған көлемі коммуналдық сектор, көлік, құрылыс, ауыл шаруашылығы және т.б.

Өнеркәсіп кәсіпорындары арасында «Казцинк» ЖШС энергиялық белсенді өндіріспен айналысады. 2015 жылы «Казцинк» ЖШС энергетикалық аудитті өткізді және өндірістік кешендердің энергияны тұтынуын азайту бойынша бағдарламаны жүзеге асыруды жалғастыруда. Осындай жұмыстар басқа кәсіпорындарда жүргізіледі (2.5.2-кесте).

2.5.2. -кесте Өндірістік кәсіпорындардың энергия үнемдеуі және энергия тиімділігі

Кәсіпорынның атауы	Жұмсалған қаражат, млн тг	Экономикалық тиімділік, млн тг	Энергия қорын үнемдеу, т.у.т
«Өскемен титан-магний комбинаты» АҚ	13,2	55,75	826,27
«Өскемен ЖЭО» ЖШС	0,7	0,04	0,655
«Согринская ЖЭО» ЖШС	41,8	0,03	10
«Үлбі металлургиялық зауыты» АҚ	20,8	10,2	115,42
«АЭС Шульб ГЭО» ЖШС	202,50	0,62	17,02
«Конденсаторлық зауыты» ЖШС	4,52	1,43	12,90
«Жылу желілірі» АҚ	183,9	12,7	339,05

Тұрғын үй секторы шамамен 12% электр энергиясын және шығарылатын жылу энергиясының 99% тұтынады. 2020 жылға дейін нысаналық көрсеткіштері 2.5.3-кестеде көрсетілген.

2.5.3-кесте. 2020 жылға дейін Шығыс Қазақстан облысының энергиямен қамтылуы бойынша нысаналық көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	2015 ж. бағалау	Болжам				
		2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Өңірлік ішкі өнімнің энергия сыйымдылық көрсеткіші, 2000 жылға бағалардағы мың АҚШ долларына теңге (2013 жылы – 0,68)	0,666	0,653	0,64	0,625	0,612	0,61
Өндірілген электр энергиясының жалпы көлеміндегі жаңартылған энергия көздерінен өндірілген электр энергиясының үлесі, %	0,6	0,69	1,6	1,9	2,4	3,2
Жалпы ұзындықтан жаңғыртылған желілер үлесі, %:						
жылумен қамту	5,8	6,9	11,2	18,9	28,4	29,7
Моноқалалар	2	2,8	7,3	14,3	23,8	27,9
Кіші қалалар	0	0	0	0,4	0,6	0,3
газбен қамту	0	0	0	0	0	0
электрмен қамту	0,2	0,4	0	0,7	0,6	0,5
Моноқалалар	0	8,3	12,1	1,7	26,1	14,8
Кіші қалалар	0,02	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Шығыс Қазақстан облысы республиканың өңірлері арасында ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің көлемі бойынша 4 - ші орынында орналасқан.

Облыстың ауыл шаруашылығы мал шаруашылығына бағытталған. Мал шаруашылығы көпсалалы

Егістік құрылымында дәнді және дәнді бұршақ дақылдары басым - 45%, күнбағыс – 30%. Облыста күнбағыс өндірісінің жалпы көлемінің 57% өндіріледі. Негізгі дәнді дақыл егілетін Бородулиха, Глубокое, Зырян және Шемонайха аудандары болып саналады.

2013-2015 жылдары егіс алқаптары 1293,7 мың гектардан 1287,2 мың гектарға дейін немесе 0,5% қысқарған, оның ішінде ылғал ресурстарын сақтау технологиясы қолданылатын алқап 24,7 % артты, олардың жалпы дәнді дақылдар егістігіндегі үлес салмағы 40% құрайды.

Облыста 200 мың гектардан астам суармалы жер бар, оның 79 мың га пайдаланылады. Пайдаланылмайтын 121 мың га суармалы алқапты қалпына келтіру және айналымға енгізу шаралары белгіленіп отыр.

Суарудың жаңбырлатып және тамшылатып суару сияқты озық тәсілдері қолданыла бастады. Жаңбырлатып суарылатын аумақ 2015 жылы 8000 га, тамшылатып суару аумағы 950 га құрады. Соңғы 3 жылда өсім тиісінше 1,7 және 2,5 есе болды.

41 тұқым шаруашылығы жұмыс істейді, оның ішінде 3 шаруашылық - бірегей тұқым өндіруші (оригинатор), 7 шаруашылық - элиталық тұқым өндіруші (элиттұқымшар), 32 шаруашылық 1, 2 және 3 көбейтілген тұқым өндіруші мәртебесін алған. 2015 жылы 1 және 2 класты тұқым көлемі 87% құрады.

Бал ара шаруашылығы Катонқарағай, Зырян, Глубокое, Шемонайха, Күршім, Үржар, Ұлан, Бородулиха аудандарында дамыған. Саланы дамыту үшін асыл тұқымды бал ара өсірушілерге облыстық бюджеттен 79,4 млн теңге субсидия бөлінді, бұл бал өндіруді тұрақты арттыруға мүмкіндік берді (2.5.4-кесте).

2.5.4-кесте. Бал ара шаруашылығын дамыту серпіні

	Өлш. бірл.	2013 жыл	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл	2017 жыл
Асыл тұқымды бал ара шаруашылықтарының саны	бірл.	55	64	64	36	57
Бал ара ұяларының саны	мың ұя	65,5	77,8	77,84	78,5	78,8
Бал өндіру	тонна	1304	1415	1 480	1772	1850
Субсидиялау көлемі	млн теңге	26,7	26	26,7	0	127,8

Марал өсіру шаруашылығы. 10 мың басқа жуық марал мен теңбіл бұғы Катонқарағай (негізгі саны), Зырян, Көкпекті, Күршім, Ұлан және Зайсан аудандарының шаруашылықтарында өсіріледі. 2015 жылы марал шаруашылығын субсидиялауға облыстық бюджеттен 46,9 млн теңге бөлінді.

Панты препараттарымен емдеу барлық ірі марал шаруашылықтарында және облыс орталықтарындағы санаторий-профилакторилерде енгізілген. Марал пантысы, еті, ішкі секреция бездерінің негізінде 40-тан астам емдік өнім шығару игерілді.

Шығыс Қазақстан облысының **жер қоры** Қазақстан Республикасының аумағының 10,4% құрайды, оның ішінде ауыл шаруашылық жерлері - 10 342,1 мың га (облыс жер қорының 36,5%);

Жерді пайдалану ережелерін, жер кадастрының дұрыстығын және жерге орналастыруды, жерді ұтымды пайдалану мен қорғауды қамтамасыз ету бойынша шаралар жүзеге асырылуда. 2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.5.5-кестеде келтірілген.

2.5.5-кесте. 2020 жылға дейін Шығыс Қазақстан облысында тиімді ауыл шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2014 ж. факт	2015 ж. бағалау	Болжам				
			2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Ауылшаруашылық мақсатындағы жерлерді ауылшаруашылық қолданысына енгізілген үлесінің көбейуі, %	2,7	3,6	6	9	12	15	18
Егіндік жерлердің құрамында ауыспалы егістің (ауыспалы егіс алқабы) үлесі, %	21,7	24,5	31,8	31,8	32,1	32,6	33,1
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамында ауыспалы жайылымның (жемшөптік егіс айналымы) үлесі, %	4	6	6,6	6,9	7,2	7,5	7,8

Сумен жабдықтау және кәріздің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтауды және бұруды қамтамасыз ету.

Сумен жабдықтау. Шығыс Қазақстан облысы Қазақстанның ең су-бай аймақтарының біріне жатады. Сорғы станцияларымен көтерілген судың 1 көтерілуі жалпы жылдық көлемі 184,99 млн м³, оның ішінде 107,29 млн м³ жер асты суы.

Судың негізгі тұтынушылары: халық (37,6 млн м³), коммуналдық кәсіпорындар (38,2 млн м³), өнеркәсіптік кәсіпорындар (55,0 млн м³) және басқа тұтынушылар (0,9 млн м³).

Шығыс Қазақстан облысында тұтынушыларға жеткізілетін ауыз судың көлемі 2016 жылы 131,71 млн м³ құрады, оның ішінде қалалық жерлерде 116,31 млн м³ және ауылдық жерлерде 15,4 млн м³.

2013-2015 жылдар аралығында облыс халқының орталықтандырылған ауыз суымен қамтамасыз етілуі 2,3%-ды құрады және 2016 жылдың 1 қаңтарына 86% (2.5.6- кесте).

2.5.6-Кесте. 2013-2016 жылдарға арналған халықты сумен жабдықтау қызметтерімен қамтамасыз ету деңгейі

Көрсеткіштер	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.
Орталықтандырылған сумен қамтамасыз етуге орташа аймақтық қолжетімділік, %:	83,7	85,1	85,5	86
Қалаларда Орталықтырдылған сумен жабдықтауытқалық қол жеткізу, %	96,7	97,1	97,1	97,2
Ауылдық елді мекендерді орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жеткізу, %	40	42	42,5	43,1
Елді мекендердің саны, ед.	303	319	321	326
Халықты жеке су есептегіштермен, қаладағы қамту, %	75	88,7	91	91,3
Халықты жеке су есептегіштермен қамту, СНП %	53,8	60,4	68	68,5

Сонымен қатар, бірқатар аудандарда орталықтандырылған сумен жабдықтау деңгейі төмен: Үржар (48,1%), Көкпекті (50,1%), Ұлан (55,5%), Бесқарағай (55,9%), Күршім (61,3 %) аудандарында.

Халықтың коммуналдық- тұрмыстық сумен жабдықтау жүйелерінде 4439,0 км су құбыры бар (қалаларда- 2634,9 км орташа тозу коэффициенті 65%, ауылдарда – 1805,0 км орташа тозу коэффициенті 60%), оның ішінде топтық және магистралды құбырлар – 1111,3 км (тозуы- 60%). Су құбырларының жалпы тозуы 67% құрайды.

7 су тартатын тазартқыш имарат бар, олардың 1-уі Курчатов қаласында, 1- Риддер қаласында, 3 – Жарма және 2 – Зырян аудандарында орналасқан.

Сумен қамтамасыз ету желілерінің қанағаттанғысыз жағдайы су жүргізетін желілердегі апаттар санының артуына, үлкен су көлемінің қайтарымсыз жоғалтуларына және халықтың су тұтынуының үлестік нормаларының жоғарылауына себеп болады. 2016 жылы облыс бойынша желілерде су жоғалту деңгейі берілген жалпы су көлемінен 21,8 % -ды құрады. Барлығы 2016 жылы сумен қамтамасыз ету желілерінде 358 апат айқындалды және жойылды⁴⁹.

⁴⁹ 2016 жылы сумен жабдықтау желілерінде 358 апат

Берілетін жалпы су көлемінен су тазартқыш имараттарда жылына 13,393 млн куб.м. су тазартудан өтеді.

Облыста 31 пайдаланатын ұйымдар мен кәсіпорындар қызмет атқарады, халыққа тариф 26,65-тен 689,36 тг/м³-қа дейін құрайды.

8 ауданның (Глубокое, Бесқарағай, Бородулиха, Жарма, Зайсан, Тарбағатай, Ұлан, Шемонаиха) 67 ауылдық елді мекендерінде тұратын 57,5 мың адамға субсидия беру жүзеге асырылуда.

Су бұру.

Облыста 751 елді мекеннің 43 елді мекенінде, соның ішінде 9 қала, 2 қала типті ауыл мен 32 ауылда орталықтандырылған су бұру жүйесі жұмыс істейді. Облыста барлығы 139 канализациялық сору станциясы, 22 тазарту имараты бар. Канализациялық сору станциясының орнатылған қуаты тәулігіне 1256,7 мың текше метрді құрайды.

Абай, Аягөз, Көкпекті, Күршім, Тарбағатай және Үржар аудандарында канализациялық тазарту имараттары жоқ.

52 канализациялық имарат жылына 72716,3 мың/м³ суды толығымен биологиялық тазартудан өткізеді. Қалған елді мекендер ағындыны механикалық тазарту имараттары арқылы немесе сүзу алаңдарына шығарады.

70-жылдары салынған тазарту имараттары өздерінің пайдалану ресурстарын орындаған, имараттардың жобалық қуаты жеткіліксіз, салдарынан толық тазартылмаған шаруашылық-тұрмыстық, өнеркәсіптік және нәсер сулары Ертіске төгіледі.

Әсіресе кіші қалалар мен аудан орталықтарында жағдай өте қиындаған. Ауылдық елді мекендердің тазарту имараттары жүктеме аз болғандықтан істен шығып қалуда. Нәтижесінде нормативті техникалық жоғалтулардың орташа деңгейі облыстың су шаруашылық жүйелерінде шамамен 25-30%-ды құрайды.

Су бұру жүйесінің жалпы ұзындығы (қалаларда –1186,5 км, ауылдарда – 55% орташа тозумен 312 км) 1498,5 километрді құрайды, олардың ішінде 547,8 км немесе 36,5% ауыстыруды қажет етеді.

Осылайша 2016 жылы канализация желілерінде 51 апат⁵⁰ тіркелді.

2013-2015 жылдар ішінде халықты су бұру қызметтерімен қамтамасыз ету 1,8%-ға ұлғайды (2.5.7-кесте).

⁵⁰ 2016 жылы кәріз желілерінде 51 апат

**2.5.7- кесте. Облыс халқының 2013-2016 жылдары
су бұру қызметтерімен қамтылу деңгейі**

Көрсеткіштер	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.
Халықтың су бұру қызметтерімен қамтылу деңгейі, %	35,2	36,5	36,6	38,1
Қалаларда халықтың орталықтандырылған су бұру жүйесіне қол жеткізуі, %	51,7	53,5	53,5	55,1
АЕМ-де халықтың орталықтандырылған су бұру жүйесіне қол жеткізуі, %	14,0	13,4	13,4	13,2
Су бұру қызметтерімен қамтылған елді мекендер саны, бірлік	43	43	43	43
Ағын сулардың жалпы көлеміндегі тазартылған судың үлесі, %	97,5	97,4	97,9	97,9

Бұған қоса Абай, Бесқарағай және Катонқарағай аудандарында халық орталықтандырылған су бұру қызметтерін пайдаланбайды.

Зырян (12,2%), Жарма (9,9%), Көкпекті (3,8%), Күршім (4,3%) және Үржар (2,0%) аудандарында орталықтандырылған су бұру қызметімен қамтылудың минималды деңгейі байқалады.

Кәсіпорындарға ағынды суларға қызмет көрсетудің тиімді тарифтері технологияларды жаңартуға және қызмет көрсету сапасын арттыруға бағытталған жан-жақты жаңғырту шығындарын есепке алмайды.

Осылайша, облыс бойынша канализация қызметтеріне тарифтер 2016 жылға бір текше метр үшін 6,3 теңгеден 183,5 теңгеге дейін түрленді. Қазіргі уақытта облыста 2 су арнасы («Өскемен Водоканал» МКК, «Семей Водоканал» МКК) үшін 2020 жылға дейін ұзақ мерзімді кезеңге жаңа тарифтер бекітілді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.5.8-кестеде келтірілген.

2.5.8-кесте. 2020 жылға дейін Шығыс Қазақстан облысында сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2014 ж. факт	2015 ж. бағалау	Болжам				
			2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Қалаларда орталықтандырылған:							
сумен қамтуға, %	97,1	97,1	97,2	97,3	97,6	97,7	97,8
Моноқалалар шағын қалалар	98,8	98,8	99,4	99,4	99,5	99,8	100
су бұруға қол жеткізу, %	53,5	51,4	59,8	65	75	85	100
Моноқалалар шағын қалалар	76,6	76,9	77,5	80,1	84,3	89	100
Ауылдық елді мекендерде орталықтандырылған:	27,2	27,2	33,2	46,2	61,3	82,5	82,8
сумен қамтуға, %	42,5	42,5	43,1	46	50,1	62	62
су бұруға қол жеткізу, %	4,2	9,5	9,7	10,0	11,0	13,0	13,0

Өндірістік және тұрмыстық қалдықтардың жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу.

2016 жылы облыста 183,4 мың тонна тұрмыстық қатты қалдықтар (134 кг/ адам/жыл) пайда болды. 2016 жылы ТҚҚ өңдеу үлесі 1,9%-ды құрады. Халықтың 68,4%-ы қоқыс шығару қызметтерінде қамтылған.

Облыста 435 полигон бар, олардың 21-і (4,8%) экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келеді. Көптеген полигондарда ТҚҚ көмудің тиімсіз әдістеріне байланысты, келетін ТҚҚ –ның көлемінің аз және оларды көмуге берілген жердің ауданының айтарлықтай болуына қарамастан, көптеген қоқыс үйінділерінде тез толу байқалады. Шығынның жоғары және инвестициялық қызығушылық төмен болғандықтан, қайта өңдей, қайталама пайдалану және кәдеге жарату технологиялары нашар енгізілуде.

Қатты тұрмыстық қалдықтарды бөлек жинау, сұрыптау және қайта өңдеу бойынша 10 кәсіпорын жұмыс істейді. Құрамында қолданылған сынап бар құрылғылар мен өнімдерді (қауіпті қалдықтармен байланысты) жинау жүйесі белгіленеді және оларды қайта өңдеу жүргізіледі. 2016 жылы құрамында сынап бар қалдықтардың 143 мың дана көлемінде жиналды және 276 мың дана өңделді.

Қойылған міндеттерді орындау үшін Шығыс Қазақстан облысында 2020 жылға дейін қалдықтарды басқару саласында инфрақұрылымды жетілдіруге арналған Жол картасы әзірленді, оған сәйкес:

- Өскемен, Семей, Аягөз, Зырян, Шемонаиха қалаларында қалдықтарды жеке жинауды енгізу;

- Өскемен және Семей қалаларында қоқыс өңдеу зауыттарын салу.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.5.9-кестеде келтірілген.

2.5.9- кесте. 2020 жылға дейін Шығыс Қазақстан қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2014 ж. факт	2015 ж. бағалау	Болжам				
			2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Қатты-тұрмыстық қалдықтарды жоюдың олардың пайда болуына үлесі, %	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Қалдықтарды жинау және тасымалдау жөніндегі қызметтердің облыс, қала тұрғындарын қамтуы, %	42,3	42,5	42,9	43,4	43,8	44,1	44,5
Экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сай келетін қатты тұрмыстық қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (көму орындарының жалпы санынан), %	2,7	2,9	3	3,2	3,6	4	4,4

Қоршаған ортаның жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Шығыс Қазақстан облысының біршама ластанған аумақтарына Өскемен, Риддер, Семей қалалары және Зырян ауданы жатады, оларға облыс бойынша атмосфераға шығарылатын барлық заттардың 75%-ы келеді.

2016 жылы Өскемен қаласының тіркелген бақылау желісіне сәйкес Өскемен, Риддер, Семей, Глубокое кенті ластанудың көтеріңкі деңгейіне жатады (облыстың «Қазгидромет» РМК бақылау бекеттері бар жерлердің деректері бойынша келтірілген).

«Қазгидромет» деректеріне сәйкес Өскемен қаласының атмосфералық ластану индексі (АЛИ-5) 2016 жылы 6,0 құрады. Бұл көрсеткіш бойынша қала

республика қалалары арасында жетінші орында (Қарағанды қ. бірінші орын 10,0).

Өскемен, Семей, Зырян, Риддер қалаларында атмосфералық ауаның сапасына әсер ететін негізгі факторлар өнеркәсіптік кәсіпорындардың шығарындылары және жылжымалы көздерден шығарындылар болып табылады. 2016 жылы қалыптасқан ластаушы заттардың көлемі жылына 1,9 млн тоннадан асты, ал ластаушы заттардың жалпы шығарындыларының жалпы көлемінде төмендеу үрдісі байқалды.

Облыс бойынша көлік құралдарының саны 373 мыңнан асты, оның ішінде Өскеменде - 110,6 мың бірлік, жеңіл автокөліктердің 76,4% -ы 10 жылдан асқан. Барлық автокөліктердің 87,9% бензинмен жұмыс істейді.

Азот диоксиді, күкіртті ангидрид, формальдегид, бензапирен, фенол, көміртегі тотығы және суспендінің қатты заттарын шығаратын ластаушы заттардың негізгі көздері металлургиялық және жылу өнеркәсібінің кәсіпорындары болып табылады.

Табиғатпайдаланушы-кәсіпорындар («Қазмырыш» ЖШС, «АЕС УК ТЭЦ» АҚ, «Өскемен ТМК» АҚ, «ҮМЗ» АҚ) өз қаражаты есебінен табиғатқорғау іс-шаралары кешенін жүзеге асыруда. 2015 жылы Шығыс Қазақстан облысының кәсіпорындары мен ұйымдарының қоршаған ортаны қорғауға жұмсаған шығындары 21,4 млрд теңгені құрады. Шығындар құрылымында 33,7% атмосфералық ауаны және климатты қорғауға, 37,1 %-ы су көздерінің ағынды сулармен ластануынан қорғауға, 19,5%-ы қалдықтармен жұмыс жасауды басқаруға, 4,2%-ы топырақты, жерасты суларын және жер үстіндегі су көздерін қорғауға және қалпына келтіруге келеді.

Су ресурстарының жағдайы.

Ертіс өзені бассейні қарқынды экологиялық жүктемелерге ұшырауда – өнеркәсіптің дамуы, қалалар мен өзге де елді мекендердің өсуі өзендердің қарқынды ластануына жағдайлар туғызуда. Ертіс өзені мен оның салалары шаруашылық және ауызсумен қамтамасыз ету үшін пайдаланылуда. Оларға әртүрлі өнеркәсіптік және коммуналдық сарқынды сулар ағызылады.

Тау-кен өндіру кешенінің әсері есебінен су объектілерінің ауыр металдармен ластануының жоғарылығы байқалады. «Казгидромет» РМК деректері бойынша 2016 жылы Брекса және Красноярка өзендеріндегі су өте лас деп сипатталды. Сондай-ақ, Тихая, Үлбі, Глубочанка өзендері «лас» су объектілерінің санатына жатқызылған

Жерүсті және жерасты суларының жағдайына әсер ететін негізгі факторлар тарихи ластану болып табылады (тау жыныстарының үйінділері, қалдық қоймалары, өнеркәсіп қалдықтарын жинақтауыштар).

Облыстың су объектілеріндегі сушаруашылығы жағдайының қазіргі ахуалын талдау судың ластану индексінің көрсеткіштері мен су сапасының класы бойынша жерүсті суларының сапасының тұрақтану қарқынының жалғасып жатқандығын көрсетеді. Су бетінегі ластаушы заттар сарқыны жыл сайын төмендеуде (2014 жылы - 7,9 млн текше метр, 2015 жылы 38,2 млн текше метр, 2016 жылы – 53,5 млн текше метр ,).

Экономика салаларының Ертіс өзені бассейнінің су ресурстарын алу және пайдалану көлемінің өзгеру динамикасын өзгертуі соңғы жылдары тұрақтану және төмендеу қарқынына ие болды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.5.10-кестеде келтірілген.

2.5.10-кесте. 2020 жылға дейінгі Шығыс Қазақстан облысының шығарындылары мен ағызулары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Ақпарат көзі	2015 ж. нақты	2016ж. нақты	Болжам.			
				2017ж.	2018ж.	2019 ж.	2020 ж.
Нормативтік ластаушы заттардың көлемі:	ҚР ЭМ ведомстволық есебі						
- атмосфералық ауаға шығарындылар, млн.тонн		0,129578	0,14	0,191	0,197	0,191	0,191
- су объектілеріне жіберулер, млн.тонн		0,063	0,079	0,063	0,084	0,063	0,063

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, қорғалатын аумақтар және экологиялық туризм.

Мемлекеттік орман қорының ауданы – 3,6 млн га, аңшылық алқаптардың ауданы – 24,4 млн га. Шығыс Қазақстан облысының әкімшілігіне бағынысты Шығыс Қазақстан облысының мемлекеттік орман қорындағы жерлердің орманмен көмкерілгені 1,278 мың га Облыс аумағының ормандылығы 7%-ды құрайды.

2003 жылы облыстағы орман өсімдіктерінің саны 91 га (соның ішінде әкімдікке бағынышты орман мекемелеріне 47 га), 2014 жылы 4 833 га (соның ішінде әкімдікке бағынышты орман мекемелері 513 га), 2015 жылы 4668 га (соның ішінде әкімдікке бағынышты орман мекемелері 520 га), 2016 жылы 3623 га (соның ішінде әкімдікке бағынышты орман мекемелері 520 га).

Орман алқабын 13 орман мекемесімен және «Семей орманы» МОТР» РММ, «Қатон-Қарағай» МҰТП отырғызумен айналысады.

Отырғызу материалын қамтамасыз ету үшін 21 тәлімбақ бар.

Ормандарды молықтыруға арналған көгалдандыру материалдарын өсіру үшін жабық түбірлік жүйе өсіруге арналған озық технологиялар пайдаланылады және енгізіледі.

Риддер орман мекемесінде өнімділік ауданы 0,55 га болатын жылыжай кешені бар.

Бесқарағай ауданының Қалмырза ауылында «Семей Орманы» МОТР» РММ -да жылына 3,5 млн көшет жабық тамыр жүйесімен отырғызу орман қорын өсіру үшін тұқымдық кешенді іске қосылды.

Облыста 5 Республикалық маңызды ерекше қорғалатын табиғи аумақ бар.

Марқакөл мемлекеттік қорығы. Жалпы аумағы 102,9 мың гектарды құрайды, оның ішінде орманмен көмкерілгені - 1263 га.

Батыс-Алтай мемлекеттік қорығы (бөлігі). Жалпы ауданы 47,8 мың гектарды құрайды, оның ішінде орманмен көмкерілгені - 1263 га.

Алакөл мемлекеттік қорығы. Жалпы ауданы 47,8 мың гектарды құрайды, оның ішінде орманмен көмкерілгені - 217 гектар.

Мемлекеттік орман табиғи резерваты «Семей орманы». Жалпы ауданы 664,4 мың гектар, оның ішінде, орманмен көмкерілгені - 393,3 гектар.

Қатон-Қарағай мемлекеттік ұлттық табиғи паркі. Жалпы ауданы 643,5 мың гектарды құрайды, оның ішінде, орманмен көмкерілгені - 260,4 мың гектар.

2.1.11-кесе. 2020 жылға дейінгі ауыл шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. Бірл.	2014 ж. есеп	2015 ж. есеп	2016 ж. жоспар	2017 ж. жоспар	2018 ж. жоспар	2019 ж. жоспар	2020 ж. жоспар
Жергілікті атқарушы органдардың басқаруындағы мемлекеттік орман қорының аумақтарындағы орманмен көмкерілген алқаптардың ауданы, мың га	мың га	1,277	1,277135	12778	1279,3	1278,0	1278,2	1278,3
Жергілікті атқарушы органдардың басқаруындағы мемлекеттік орман қорының аумақтарындағы бір орман өртінің орташа ауданы, мың га	га	3,4	18	3	0,9	7	5	9

Облыстың аумағында құстардың 379 түрі мен сүтқоректілердің 110 түрі мекендейді, сондай-ақ сирек кездесетін және құрып кету қауібі бар, Қазақстан

Республикасының Қызыл кітабына енгізілген өсімдіктер мен жануарлардың 50 түрі кездеседі.

Барлық жерде қоршаған ортаны және жануарлар әлемін қорғап, құрметтеуді қалыптастыруға бағытталған жұмыс іске асырылуда.

2.6. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Батыс Қазақстан облысы аумағы 151,3 мың шаршы шақырым. Халқының саны 2017 жылдың басына 641 513 адам. Аймақтың шаруашылық қызметінің негізгі бағыттары: мұнай мен газ конденсатын игеру, ауыл шарушалығы өңдеу өнеркәсібі.

Энергетиканы, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергиямен жабдықтау⁵¹.

Облыста электр энергиясын өндіруді Орал ЖЭО газтурбиналық электр стансасы (қуаттылығы 30 МВт), «Жайықжылуэнерго» АҚ газтурбиналық қондырғысы (28 МВт), КПО б.в. газтурбиналық электр стансасы (160 МВт), «Жайықмұнай» ЖШС газтурбиналық қондырғысы (16 МВт), «Орал газтурбиналық стансасы» ЖШС (54 МВт) жүзеге асырады. Барлық өндірілген электр энергия тұтынушылардың және кәсіпорындардың өз қажеті үшін энергия көздерімен пайдаланылады.

2015 жылы электроэнергия өндірісі 1594,7 млн кВт. сағ. құрады, облыс қажеттілігі 1843,4 млн кВт.сағ., РФ-дан импорт - 207,8 млн кВт.сағ. (11,3%). Электроэнергия өндірісінің 2014 жылмен салыстырғанда 6,2%-ға төмендеуі КПО б.в. ГТЭС жөндеу жүргізуіне, сонымен қатар сыртқы ауа температурасының жоғары болуынан «Жайықжылуқуат» АҚ ЖЭО жұмысының тоқтауына байланысты.

2016 жылы электр энергиясын өндіру 1736 млн кВт.сағ құрады, облыстың қажеттілігі 1845,4 млн кВт / сағ, ал Ресей Федерациясынан импорт - 59,7 млн кВт / сағ (3,2%). 2015 жылмен салыстырғанда электр энергиясын өндіру 9,2%-ға артты. Облыстың электр энергия қажеттілігін қамтамасыз етуге қуаттылығы 100 МВт газотурбиналық электростанциясы (ГТЭС) іске қосылды («Батыс Пауэр» ЖШС, 1-кезең).

Электрмен жабдықтау облыс инфрақұрылымының тіршілігін қамтамасыз етудің негізгі құрылымының бірі болып табылады. Электр энергиясын өндіру көлемі 2015 жылы 1594,7 млн кВт.с (облыс қажеттілігі –

⁵¹ 2016-2020 жылдарға арналған Батыс Қазақстан облысының аумағын дамыту бағдарламасы. Қазақстан облыстық мәслихатының шешімімен бекітілген

1843,4 млн кВт.с) құрады және 2013 жылмен салыстырғанда 0,2%-ға кем (2.6.1-кесте). Электр тұтыну құрылымы көрсеткендей 69,1% өнеркәсіп секторына келеді, соның ішінде энергетикаға - 11,9%, көлік секторына – 5,2%, халыққа - 18%, ауыл шаруашылығына – 0,4%, экономиканың басқа салаларына – 12,5%.

2.6.1-кесте. Электр қуаты өндірісі

	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.
Электр қуаты өндірісі, млн кВт. сағ	1 598,3	1 700,6	1 594,7	1 705,9

Өнеркәсіп секторымен тұтынылатын энергия ресурстарының 52%-н облыстың 18 ірі өнеркәсіптік кәсіпорындары тұтынады.

Осылайша, облыстың электр тұтыну құрылымына жүргізілген талдау энергетикалық ресурстардың негізгі тұтынушылары өнеркәсіп, сонымен қатар электр және жылу энергиясын өндіру секторы екенін көрсетеді.

Тұрғын үй секторы электр энергиясының шамамен 24%-н және жылу энергиясының 26% тұтынады.

Облыста электр энергиясының негізгі көлемін тасымалдаумен «Батыс Қазақстан ЭТК» АҚ жүзеге асырады, оның қызмет көрсетуінде ұзындығы 20437 шақырым, кернеулігі 220, 110, 35, 10, 6 және 4 кВ желілері, 3047 трансформаторлық қосалқы стансалары бар. Жыл сайын трансформаторлық қосалқы стансалар және қолданыстағы электрмен қамту желілерін жаңғырту, ағымдағы және күрделі жөндеулер болып тұрады. 2013 жылы – 2867 км, 2014 жылы – 2022 км, 2015 жылы – 3001 км, 2016 жылы – 3326 км электр тарату желілері жөнделді.

Электр энергиясын есептеу приборларымен қамтылуы 100%-ды құрайды.

Саланың негізгі проблемасы электр энергиясын берудің қолданыстағы жүйелері және қосалқы стансалары 30 жылдан артық пайдаланылуда және қалпына келтірілу мен жаңғыртылуды талап етеді. Орта есеппен негізгі құрылғылардың тозуы - 80%, ауылдық жерлерде 90% құрайды. Жөндеу-қалпына келтіру жұмыстарына кәсіпорынның қаражаты жеткіліксіз, осыған байланысты электр желілерін және құрылғыларды күрделі жөндеу электр энергиясын беру қызметтеріне қарастырылған тарифтің шектелген көлемі есебінен жүргізіледі. Облыста 443 елді мекеннің ішінде Бөрлі және Бөкей ордасы аудандардың 2 елді мекені электрмен жабдықталмаған.

Облыстың ауылдық елді мекендерін газдандыру жалғасуда. Тұрғындарды табиғи газбен қамтамасыз ету 2013 жылы 86,7%-дан 2015 жылы 92%-ға дейін, ауыл тұрғындарын 72,9%-дан 83,9%-ға дейін ұлғайды (2.6.2-кесте).

2.6.2-кесте. Табиғи газбен қамтылуы

	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.
Облыс тұрғындарының газбен қамтылуы, %	86,7	91,2	92
Ауыл тұрғындарының газбен қамтылуы, %	72,9	82,6	83,9

Облыстың елді мекендерін газдандыруға 2013-2015 жылдары мемлекеттік бюджеттен 9,7 млрд теңге бағытталды. «ҚазТрансГазАймақ» АҚ БҚФ өз қаражаты және бюджет қаражаты есебінен 2013 жылы – 2680,9 км, 2014 жылы – 3049,2 км, 2015 жылы 3226,5 км газ құбыры салынды. 264,2 мың адамы бар 260 АЕМ табиғи газға қосылды.

Энергия үнемдеу бойынша іс-шараларды іске асыру қазіргі уақытта өнеркәсіпті, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын және көлік секторын жаңғыртудың негізгі құралдарының бірі. Энергия үнемдеу және энергия тиімділігі бойынша іс-шараларын табысты іске асыру энергетикалық және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді, сонымен қатар облыс экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Бюджеттік секторда әлеуметтік маңыздылығы мен қаржыландырудың жетіспеушілігінен энергия үнемдеу маңызды рөл атқарады. Бүгінгі күні облыстың бюджеттік мекемелерінде 703 216 свет нүктелері (шамдар) бар, соның ішінде энергия үнемдеуші - 24% немесе 168 771 свет нүктелері.

Облыста барлығы 2030 мемлекеттік мекеме бар, соның ішінде білім беру нысандары – 886 (398 702 жарық нүктелері), денсаулық сақтау нысандары - 434 (195 307 свет нүктелері), мәдениет нысандары – 701 (105 151 свет нүктелері) және 9 әлеуметтік қорғау нысандары (4 056 жарық нүктелері).

Бүгінгі күні көше жарығында 18 086 сыртқы жарық нүктелері (шамдар) бар, соның ішінде 13% немесе 2351 энергия үнемдеуші (жарық нүктелері).

Аймақтың экономикасының өсуімен энергетикалық ресурстарын тұтыну әдетте сол қарқынмен өседі, ішкі аймақтық өнім сияқты, өйткені экономикалық өсу өнім өндірісінің ұлғаюымен, ресурстарды тұтынуымен байланысты.

Осылайша, энергия үнемдеу облыс алдында қойылған негізгі міндеттердің бірі болып табылады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.6.3-кестеде келтірілген.

2.6.3-кесте. 2020 жылға дейін Батыс Қазақстан облысында энергияны үнемдеу бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар:	Өлшем бірлігі	2014 нақты	2015 нақты	2016	2017	2018	2019	2020
Өндірілген энергия қуатының өндірілген жаңғыртылатын энергия көздерінің үлесі	%	0,001	-	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
Ішкі аймақтық өнімдегі энергия жұмсалудың көрсеткіші	2000 ж бағамен мың АҚШ доллары	4,72	5,46	5,68	2,93	2,87	2,81	2,75
Жалпы ұзындығынан жаңғыртылған желілердің үлесі								
жылумен жабдықтау	%	0,86	0,97	0,35	0,56	0,85	0,38	0,34
газбен жабдықтау	%	0,48	0,4	0,77	0,95	0,62	0,46	0,43
электрмен қамту	%	0,22	0,15	0,15	0,13	0,12	0,19	0,056

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Агроөнеркәсіптік кешен азық-түлік қауіпсіздігін және халықты жұмыспен қамтамасыз ету жөніндегі облыс экономикасының маңызды секторы болып табылады. Оның негізін ауыл шаруашылық саласы құрайды, онда еңбекке жарамды халықтың үштен астам бөлігі қызмет етеді және жалпы өңірлік өнімнің 3-4%-ын қалыптастырады. Еліміздің ауыл шаруашылығының жалпы өнімі көлемінде облыстың үлесі 2013 жылы - 3,4%-ды, 2014 жылы - 3,1%-ды, 2015 жылы - 3,5%-ды, 2016 жылы - 3,55%-ды құрады.

Облыс экономикасындағы ауыл шаруашылығы үлесінің шамалы болғанына қарамастан, облыстың барлық тұрғындарының 27%-ы аграрлық секторда жұмыспен қамтылған. Облыс халқының тең жартысы ауылдық жерлерде тұрады және аграрлық сектордың тиімді дамуы ауылдағы әлеуметтік тұрақтылықтың кепілі болып табылады.

Батыс Қазақстан облысында жалпы жер қоры 15,1 млн га құрайды, соның ішінде ауыл шаруашылық алқаптары - 12,8 млн га, соның ішінде егістік

жерлер - 0,6 млн га, тыңайған жерлер - 1,1 млн га, шабындық - 1,0 млн га, жайылым - 10,1 млн га, көпжылдық екпелер - 2,7 мың га.

Шалғайдағы мал шаруашылығын дамыту үшін жайылымдарды суландыру бойынша жұмыстар жүргізілуде. 2015 жыл мен 2016 жылдың бірінші жартыжылдығына шаруа қожалықтары үшін 129 ұңғыма бұрғыланды және пайдалануға берілді. 2016 жылы Ауыл шаруашылығы министрлігі 55 ұңғыманы салу жоспары аяқталды. Облыс шауашылықтарымен 64 ұңғыма салынды, жоспар 116% орындалды.

Мал шаруашылығы мен жем-шөп базасын дамыту мақсатында облыста лимандық суару алаңды жоғарлату үшін, 2015 жылы ауданы 6630 га болатын Қалдығайты лиманды суару жүйесін қалпына келтіру жүргізілді, ал 2016 ауданы 2,3 га болатын Өлеңті лиманды суару жүйесін қалпына келтіру бойынша жобаны іске асыру басталды. Құрылыс монтаж жұмыстарына 103,6 млн теңге бөлінді, аяқталуы ағымдағы жылдың 3 тоқсанына белгіленді.

2016 жылы ауданы 16,5 мың га болатын «Төртқұлақ-Қарасу» лиманды суару жүйесін және ауданы 1,8 мың га Соркө» және Әбділман лиманды су жүйелерін қалпына келтіру бойынша жобалық-сметалық құжаты әзірленді.

Бұдан басқа, 2015 жылы апатты жағдайдағы су қоймаларын қалпына келтіру үшін сиымдылығы 23 млн м³ болатын Ұзынкөл ауылы маңындағы Барбастау өзеніндегі су қоймасының бөгетіне күрделі жөндеу жүргізілді. 2016 жылы сиымдылығы 6,5 млн м³ болатын Шолақ-Аңқаты су қоймасында күрделі жөндеу жұмыстары басталды.

Сонымен қатар, Ресей Федерациясындағы Еділ суын алу тәуелділігін төмендету және облыстың оңтүстік аумақтарын сумен жабдықтауды жақсарту мақсатында Киров-Чижинский аранысн қайта қалпына келтіру бойынша жұмыстың 2 –ші кезеңі аяқталып, 3-ші кезеңі басталды.

Осы жобаны іске асыру 50 млн м³ болатын су көлемін Жайық өзенінен Қараөзен өзеніне аударуға мүмкіндік береді, бұл жыл сайын бюджет қаражатын 600-700 млн теңгеге дейін үнемдеуге және Ақжайық, Тасқала, Қазталов және Жаңақала аудандарындағы 50 мыңнан астам адам, 918 мың бас малы және ауыз сумен жабдықтауға арналған 14 жергілікті су тазалау имараттары бар елді мекендерді тұрақты сумен жабдықтауға мүмкіндік береді.

Тамшылатып суару жүйесі 489,2 га алаңында қолданылған, 2014 жылмен салыстырғанда 1,7%-ға өсті (290,5 га).

Маусымаралық кезеңде ерте пісетін көкөністермен ішкі нарықты қамтамасыз ету үшін облыста жалпы ауданы 54 мың м² 86 жылыжай бар.

Күрт континенттік ауа-райы жағдайлары, яғни жиі қайталанатын құрғақшылық, ауыл шаруашылығы дақылдарының вегетациялық кезеңінде жауын-шашынның болмауы өсімдік шаруашылығы саласы өнімдерін өндіруді кеңейтуін шектейді.

Ауыл шаруашылық дақылдарының кезеңі өсімдік шауашылығы саласында өнім өндіруді шектейді.

2016 жылы дәнді дақылдарды жалпы жинау 309,8 мың тоннаны құрады, бұл 2014 жылғы деңгейден 38,4% -ға көп.

Майлы дақылдардың жалпы жиналған көлемі 46,2 мың тонна, 2014 жылғы деңгейден 4,0 есе жоғары. Картоп және бау-бақша өнімдері өндірісінің өсімі 2015 жылдың көрсеткіштеріне қарағанда сәйкесінше 13 және 11% құрады.

Саланың негізгі проблемалық мәселері табиғи-климаттық факторларға жоғары тәуелділігі, аймақта дәстүрлі жайылымдық мал шаруашылығын дамытуды тежейтін жайылымдардың әлсіз суландырылуы, ауыл шаруашылығы өндірісінің ұсақ тауарлылығы.

Облыстың жалпы жер аумағы 15133,9 мың га, оның ішінде ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер 5753,5 мың га (жалпы жер алаңынан 38,0%). Ауылшаруашылық алқаптар - 12777,3 мың га, оның ішінде егістік жерлер - 538,1 мың га, шабындықтар - 1008,2 мың га, жайылымдар - 10102,9 мың га.

Жалпы жер алқабының құрылымында ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер 5753,5 мың га құрайды, бұл жаңа шаруа (фермер) қожалықтарына және ауыл шаруашылық кәсіпорындарына қосымша жерлерді беру есебінен 2013 жылмен салыстырғанда 8,4%-ға ұлғайды. Шаруа қожалықтарына 4864,7 мың га жер берілген, бұл 2013 жылғы деңгейден 596,2 мың гектарға көп (2.6.4-кесте).

2.6.4 –кесте. Ауыл шаруашылық құрылымдары саны

1 қаңтарға, бірлік

	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.
Ауыл шаруашылық құрылымдарының барлығы	4 294	4 242	5 367
оның ішінде жұмыс істейтін	4 068	4 036	4 998
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындары	195	211	356
Шаруа (фермер) қожалықтары	3 873	3 825	4 642

Облыста пайдаланылмай жатқан жерлерді және Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзумен пайдаланылатын жерлерді анықтау жұмыстары жүргізілуде.

2012-2014 жылдары жүргізілген түгендеу, сонымен қатар пайдаланылмай жатқан жерлерді анықтау жөніндегі жергілікті атқарушы органдармен жүргізілген жұмыс нәтижелері бойынша облыста ауыл шаруашылығы мақсатында пайдаланылмайтын 1 млн 4 мың га жер анықталды. Мемлекет меншігіне 728,0 мың га немесе 72,5% жер қайтарылса, оның ішінде ауыл шаруашылығы айналымына 403,4 мың га немесе 55,4% жер тартылды, мемлекеттік меншікте 324,6 мың га (44,6%) жер бар.

Жер пайдаланушылар 243,3 мың га (24,2%) жер учаскелерін игеруге кірісті.

0,1 мың га жер учаскелерін мемлекет меншігіне қайтару бойынша жұмыстар жүргізілуде.

32,6 мың га (3,2%) жер учаскелері бойынша әкімшілік ықпал ету шаралары жүргізілуде.

Нысаналы көрсеткіштер 2.6.5-кестеде келтірілген.

2.6.5-кесте. 2020 жылға дейін Батыс Қазақстанның тиімді ауыл шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар:	Өлшем бірлігі	2014 нақты	2015 нақты	2016	2017	2018	2019	2020
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту	%	6,3	6,5	6,0	2,6	3,0	3,4	3,9
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы)	%	41,2	42,8	56,0	60,0	64,0	68,0	71,0
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы жайылымдық ауыспалы егістің үлесі (азықтық ауыспалы егіс)	%	0,9	1,1	1,2	2,3	3,4	4,5	5,5

Сумен жабдықтау және кәріздің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен және су бұрумен қамтамасыз етілуі.

2015 жылы тұтынушыларға облыс кәсіпорындарымен 23,4 млн куб. м су жіберілді, оның ішінде халыққа – 51,7%; коммуналдық қажеттіліктерге - 6,5%, өндірістік - 7,5%.

Желіге жеткізілген су көлемі 36,1 млн куб. м құрады, бұл ретте су көлемінің 22% су тазалағыш құрылымнан өткізілді.

Сумен жабдықтау

Су көздерінің ластануынан, санитарлық-эпидемиялық жағдайдың нашарлауынан, сумен қамту жүйелерінің техникалық жағдайы қанағаттанғысыз болуынан облыс тұрғындарын сапалы ауыз сумен қамтамасыз ету өзекті мәселенің бірі болып табылады.

Қала тұрғындарын орталықтандырылған 2016 жылы сумен қамту 92,85%-ды құрайды, соның ішінде Орал қаласы – 89,2%, Ақсай қаласы – 100%.

Қалалық коммуналдық су желілерінің жалпы ұзындығы 603,6 шақырымды құрайды, соның ішінде Орал қаласы бойынша – 429,7 шақырым, Ақсай қаласы бойынша – 173,9 шақырым.

Тозығы жеткен жағдайдағы 270,2 шақырым су құбыры желілері бар, соның ішінде Орал қаласы бойынша – 155,4 шақырым, Ақсай қаласы бойынша – 114,8 шақырым.

2014 жылы – 27,3 шақырым, 2015 жылы – 6,4 шақырым. 2016 жылы -8,7.

Апаттық жағдай мен суды айыру саны 2014 жылы – 109 бірлік, 2015 жылы – 90 бірлік, 2016 жылы – 78 бірлік.

Ауыл тұрғындарының орталықтандырылған сумен қамтуға қол жетімділігі 2013 жылы 69,2%-дан 2015 жылы 76,5%-ға дейін өсті (2.6.6- кесте).

01.01.2016 ж. жағдайы бойынша 443 ауылдық елді мекеннің (АЕМ) 160-сы орталықтандырылған сумен қамтуға қол жетімділігі бар, 279 АЕМ орталықтандырылмаған сумен қамтуды пайдаланады, 4 АЕМ тасымалды суды пайдаланады.

Коммуналдық меншікте тұрған ауылдық елді мекендердегі су жүйесінің жалпы ауданы 1724 км. 717,3 км (41,6%) су құбыры жүйесінің тозығы жеткен жағдайда.

«Ақ Бұлақ» бағдарламасы шеңберінде 2013 жылы 7 ауылдық сумен қамту жобасын жүзеге асыруға 1055,6 млн теңге бөлінді және игерілді. 86,7 шақырым су құбыры салынды және 126,6 шақырым жаңғыртылды. Екі мың данадан астам суды есептеу аспаптары орнатылды. Нәтижесінде 2,9 мыңнан астам адам орталықтандырылған сумен қамтуға қол жеткізді, ал 5,6 мыңнан астам адам сумен қамту қызметі сапасын жақсартты.

2014 жылы 11 ауылдық сумен қамту жобасын жүзеге асыруға 1055,6 млн теңге бөлінді және игерілді, 152,7 шақырым су құбыры желісі іске қосылды. Нәтижесінде 5,8 мың адам орталықтандырылған сумен қамтуға қол жеткізді, ал 6,1 мыңнан астам адам сумен қамту қызметі сапасын жақсартты.

2015 жылы ауылдық сумен қамту 2 жобасын жүзеге асыруға 661,4 млн теңге бөлінді және игерілді, 160,5 шақырым жаңғыртылды.

2.6.6- кесте. Орталықтандырылған сумен қамтылуы

	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016
АЕМ сумен қамтылуы	34,7	35,9	36,1	37,18
Ауыл тұрғындарының сумен қамтылуы	69,2	75,1	76,5	40,4
Қала тұрғындарының сумен қамтылуы	83,0	100,0	100,0	92,85

Аталмыш салада негізгі мәселе су құбыры желісінің тозуы болып табылады. Осыған байланысты қажетті көлемдегі және кепілді сападағы ауыз суға қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін сумен қамту жүйелерін жаңадан салуды жалғастыру және қолданыста барын жаңғырту қажет.

Суды бұру.

2016 жылы қала тұрғындарының орталықтандырылған суды бұруға қол жетімділігі 88,8%, соның ішінде Орал қаласы бойынша – 85,0%, Ақсай қаласы бойынша – 100% құрайды.

Кәріздік желілердің ұзындығы 414,2 шақырым, соның ішінде Орал қаласы бойынша – 362,3 шақырым, Ақсай қаласы бойынша – 51,9 шақырымды құрайды. Ауыстыру қажет ететін кәріздік желілер 220,8 шақырым, соның ішінде Орал қаласы бойынша – 178,8 шақырым, Ақсай қаласы бойынша – 42 шақырымды құрайды.

Кәріздік желілер 30 жылдан астам пайдалануда және желілердің – 81%, кәріздік сорғы стансалардың - 75% жоғарғы тозу деңгейі негізгі проблемасы болып табылады.

Облыста 2 кәріздік құрылыс жұмыс істеуде 2014 жылы – 12 584 мың текше метр, 2015 жылы – 10 251 мың текше метр ағызылды. 2016 жылы - 12 154 мың текше метр. 2014 жылы 12,4 шақырым, 2015 жылы 13,2 шақырым, 2016 жылы 8,7 шақырым бұру желілері ауыстырылды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.6.7-кестеде келтірілген.

2.6.7-кесте. 2020 жылға дейін Батыс Қазақстан облысында сумен қамту және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар:	Өлшем бірлігі	2014 нақты	2015 нақты	2016	2017	2018	2019	2020
Қалаларда орталықтандырылғанға қол жеткізу								
сумен қамту	%	87,46	89,21	92,85	93,75	94,75	95,9	97,1
су бұру	%	79,6	83,65	88,8	89,3	90,15	91,2	92,25
Елді мекендерде орталықтандырылғанға қол жеткізу	%							
сумен қамту	%	35,9	36,1	36,6	36,6	45,82	49,2	60,05
су бұру	%	0	0	0	0	0	0	0

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

2016 жылы облыста 108,9 мың тонна қатты тұрмыстық қалдықтар пайда болды (жылына 173,9 кг / адам), оның 1,6% -ы 2016 жылы сұрыпталып, өңделді. Қатты тұрмыстық қалдықтардың қалған мөлшері 318 полигонда және полигондарда орналасқан, олардың 2,5% -ы экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келеді. Объектілердің 409-ы (98,6%) экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келмейді, 306 нысан рекультивациялауды талап етеді. Облыс халқының 60,8% қоқыс жинау қызметтерімен қамтылған.

Сонымен бірге қалдықтарды жинау және өңдеу, сондай-ақ энергияны үнемдеу және экологиялық таза технологияларды енгізу үрдісі байқалады. Қазіргі уақытта аймақта 12 кәсіпорын жұмыс істейді, олар қатты қалдықтарды бөлек жинау, сұрыптау және өңдеу жұмыстарын жүргізеді. Шекаралық аумақтарда орналасқан кәсіпорындар Ресейге қалдықтарды экспорттайды, қағаз қалдықтарын отандық өңдеушілерге сатуға байланысты шығындар жоғары.

ТҚҚ бөліп жинау біртіндеп енгізілуде. Қалаларда және облыс орталықтарында картон, қағаз, пластик, шиналар қабылдау пункттері ұйымдастырылған. Орал қаласы бойынша, Теректі және Сырым аудандарына сәйкес пластикалық бөтелкелерді жинауға 150 контейнер орнатылды, Зеленов ауданында 20 контейнер орнатылды, Зеленов ауданында 19 контейнер орнатылды, Қалдықтарды жеке жинауға арналған 100 контейнер Шыңғырау ауданынан сатып алынды. Мемлекеттен шығатын қағазды жинау ұйымдастырылды. органдар, мекемелер. Сондай-ақ сауда үйлері картон мен қағазды жинауды ұйымдастырды.

Қатты тұрмыстық қалдықтарды көму объектілерінің жалпы ауданы 550 га-дан асады. Облыста жинақталған тұрмыстық қалдықтардың көлемі 01.07.2017 ж. Жағдай бойынша 6251,267 мың тонна.

Қалдықтарды сұрыптау және аймақтағы қалдықтарды жеке жинау қолданылмайды. Жиналған тұрмыстық қалдықтарды ішінара сұрыптауды жүзеге асыратын жалғыз кәсіпорын – КПО б.в..

Сонымен қатар, қалдықтарды жинау және өңдеудің, сондай-ақ энергияны сақтау және экологиялық таза технологиялардың өсу қарқыны орын алып отыр, атап айтқанда:

- «Талап» ЖШС - 2011 жылдан бастап пайдалануға жарамсыз сынапқұрамды, люминесцентты және энергия үнемдегіш шамдарды қабылдап, залалсыздандырады. Шамдарды залалсыздандыратын өз қондырғылары бар;

- Орал және Ақсай қалаларында медициналық қалдықтарды өртеу тәсілімен залалсыздандыруды «Талап» АҚ, «Облыстық аурухана» МКК және Бөрлі аудандық ауруханасы жүзеге асырады. Кәсіпорындардың медициналық қалдықтарды өртеуге арналған газды отынды пештері бар;

- «Антей» ЖШС – полимер қалдықтарды өңдеумен айналысады. Су құбырлары мен кәріз жүйесіне арналған люктар, полимер тақталар, полимер сыйымдылықтарды шығарады. 2015 жылы 14 тонна қалдық полимер қабылданып, өңделді;

- «СТН» ЖШС – мұнай негізінде емес бұрғылау қалдықтарын өңдеу бойынша алаңды іске қосты. Қосымша мұнай негізіндегі шламды және мазутталған топырақты өртеу тәсілімен зарарсыздандыратын қондырғы орнатылды. Аталған кәсіпорынмен «Жайықмұнай» ЖШС, «Урал ойл энд газ» ЖШС, «Карповский северный» ЖШС шламдары қабылданады. Өңдеуден кейінгі залалсыздандырылған қалдықтарды құрылыс материалдары және жол құрылысында қайталама материал ретінде пайдаланылады;

- «А.Үсенов» ЖК қағаз қалдықтарын өңдейтін жабдық сатып алды. 2015 жылы өңдеуге 150 тонна қағаз қалдықтарын қабылдады;

- «ВТС Уральск» ЖК және «Куксова» ЖК өз аумақтарында қағаз қалдықтарын (қаптама қағаз және қораптар, полимерлер) қабылдауды ұйымдастырды. 2015 жылы бұл жұмыстар едәуір жандандырылып, олармен 1660 тонна жиналып, облыс сыртына өңдеуге шығарылды;

- КПО б.в. кәсіпорынның кеңсе ғимараттарында қағаз қалдықтарын бөлек жинауды ұйымдастырды, 2015 жылы 42 тонна қайталама шикізат жиналды;

- «БГС-Ақсай» ЖШС, «Альтаир» ЖШС, «Ареал» ЖШС, «Жайықсельстрой» ЖШС және басқалары сияқты облыстың ірі құрылыс кәсіпорындары құрылыс алаңдарының ауытқуын және шұңқырларын таза топырақпен толтырудың орнына құрылыс қалдықтарын («инертті» материалдар) қолданады. Осы

мақсаттарға пайдаланылған қалдықтардың көлемі шамамен жылына 3 мың тоннаны құрайды;

- «ҚазАрмапром» ЖШС және «Орал құю механикалық зауыты» ӨК металл қалдықтарын өздерінің құю өндірісіне қабылдап және қайта өңдейді. 2015 жылы 4,0 мың тонна металл сынығы өңделді. «Казармапром» ЖШС өндірістік ғимаратын жылытқыш ретінде металл шлактарын пайдалануда;

- «Конденсат» АҚ шығарылатын шикізаттың зертханадан сапасын тексеруден өткізгеннен кейін мұнай өнімдерін құю технологиясына қайтаруды жүзеге асырады (жылына 2 тонна);

- «Орал құс фабрикасы» ЖШС және «АҚАС» ЖШС шаруа қожалықтары мен тұрғындарға тыңайтқыш түрінде құстың саңғырығын өндіріп өткізеді, жылына 4,5 мың тоннадан кем емес;

Бөліп жинаудың табысты жүйесі үшін тұрғындар арасында қоғамдық ұйымдармен үнемі ақпараттандыру жұмыстары жүргізіледі. Буклеттер, брошюралар, бейнероликтер жасалады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.6.8-кестеде келтірілген.

2.6.8-кесте. 2020 жылға дейін Батыс Қазақстан облысында қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар:	Өлшем бірлігі	2014 нақты	2015 нақты	2016	2017	2018	2019	2020
Тұрмыстық қатты қалдықтардың түзілуіне байланысты оларды кәдеге жарату үлесі	%	0,79	1,7	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7
Облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	60,0	60,0	60,8	61,9	63,0	64,0	65,0

Экологиялық талаптар мен санитарлық қағидаларға сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (оларды орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	2,4	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8
--	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Орал және Ақсай қалалары қатты қоқыс полигондарын тұрмыстық елді мекендерге қызмет ететін қоқыс сұрыптау желілерімен салуды жоспарлап отыр. «Оралдағы қатты қоқыс полигонын салу» жобасының техникалық-экономикалық негіздемесі жүргізілуде. Қазталов ауданының Қазталовка және Жалпақтал ауылдарында және Тасқала ауданындағы Тасқала кентінде қоқыс тастайтын жерлерді жобалау бойынша жобалау жұмыстарын әзірлеу басталды.

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Атмосфераға зиянды заттардың шығарылуын жүзеге асыратын мұнай-газ кешені кәсіпорындары, қазандық шаруашылықтар, автокөліктер, элеваторлар ауа бассейнін негізгі ластаушылар болып табылады, статистика деректері бойынша облыста стационарлық көздерінен атмосфераға зиянды заттар шығарындылары 2012 ж. – 62,0 мың тоннаны, 2013 ж. – 60,4 мың тоннаны, 2014 ж. - 44,7 мың тоннаны, 2015 ж. - 42,4 мың тоннаны, 2016 ж. – 42,5 мың тоннаны құрайды.

2.6.9-кесте. Атмосфералық ауаға ластауыш заттар шығарындылар көлемінің өзгеру динамикасы

Ластану туралы ақпарат	2015 жыл	2016 жыл
Атмосфералық ауаға жалпы өнеркәсіптік шығарындылар көлемі, мың тонна	42,4	42,5
Атмосфералық ауаға күкірт ангидридi шығарындыларының көлемі, мың тонна	7,1	6,6
Атмосфералық ауаға азот диоксиді шығарындыларының көлемі, мың тонна	4,4	5,7
Атмосфералық ауаға қатты бөлшектер шығарындыларының көлемі, мың тонна	2,4	2,4
Атмосфералық ауаға тұншықтырғыш газ шығарындыларының көлемі, мың тонна	7,1	9,9
Газдарды жағу нәтижесіндегі шығарындылар көлемі, мың тонна	4,12	4,15
Соның ішінде апатты шығарындылар көлемі, мың тонна	0,01	-

Өнеркәсіп қалдықтарының көлемі 2015 жылмен салыстырғанда тұрақты болуда. Азот диоксиді (30%), тұншықтырғыш газ (39%), сонымен қатар күкірт ангидридi (7,5 %) шығарындыларының ұлғайғаны байқалады.

Су ресурстарының ластануы, ағынды су қалдықтарының көлемі. Облыста ізінше жергілікті жер бедеріне жеткізетін ағынды суды тазалайтын қондырғылары, жинағыш және фильтр алаңы бар кәсіпорындар жұмыс істейді: КПО б.в., «Батыс Су Арнасы» ЖШС, «Ақсайжылуқуат» МКК, «Конденсат» ААҚ, «Жайықжылуқуат» АҚ, Орал мұнай құбырлары басқармасы.

Жайық өзеніне жіберілетін 2 шартты-таза су: “Батыс Су Арнасы” ЖШС ауыз су дайындайтын станциясынан, №2 ПР – 10/35 турбинасының салқындататын жүйесінен Орал ЖЭО болып отыр.

Үш ағынды суды жинағыш, соның ішінде екі Орал қаласының ағынды суларын және біреуі – Ақсай қаласының ағынды суын жинақтайтын орын бар.

Орал қаласының (шаруашылық-тұрмыстық және өндірістік) ағынды сулары канализациялық тазалау қондырғыларында механикалық тазаланудан, қолдан жасалған тоғандарда табиғи биологиялық тазаланудан өтеді және №2 жинақтаушыға құйылады.

2.6.10 – кесте. Ағызындылар көлемі

Ағынды сулардың нақты көлемі туралы ақпарат		2015 ж.	2016 ж.
Өнеркәсіптік ағызулар	Су бұру көлемі, мың м3	2762,689	2734,796
	Ластауыш заттардың көлемі, мың тонна	14,562	16,47
Шаруашылық-тұрмыстық сарқынды сулар	Су бұру көлемі, мың м3	8783,558	8290,552
	Ластауыш заттардың көлемі, мың тонна	3,625	4,849
Апаттық және рұқсат етілмеген ағызулар	Су бұру көлемі, мың м3	-	
	Ластауыш заттардың көлемі, мың тонна	-	
Барлығы (жоғарыда аталған барлық ағызулар)	Су бұру көлемі, мың м3	11546,247	11025,348
	Ластауыш заттардың көлемі, мың тонна	18,187	21,319

Ағынды суларды ағызуды жүзеге асыратын ірі табиғат пайдаланушылар қатарына ҚПО б.в., «Батыс су арнасы» ЖШС, «Ақсайжылуқуат» МҚК, «Жайықжылуэнерго» АҚ, «Конденсат» АҚ, «ҚазТрансОйл» АҚ Батыс филиалы Орал мұнай құбыры басқармасы, «Жайықмұнай» ЖШС жатады.

2015 жылы 2013 жылмен салыстырғанда ағынды сулардың төгінділер көлемі ұлғайды (13%-ға), бұл Орал мұнай құбырлары басқармасының «ҚазТрансОйл» АҚ Батыс филиалының «Сахарный» мұнай жылыту станциясы жатақханасының фильтрлері мен сужылытқыштарын ағынды сумен тазалауына байланысты. Басқа кәсіпорындарда ағынды сулардың төгінділер көлемі аз мөлшерде өсті немесе азайды («Батыс Су Арнасы» ЖШС, КПО б.в., «Ақсайжылуқуат» МКК).

Шығарындылары бар барлық кәсіпорындармен шекті жол берілетін нормативтерінің жобасы дайындалды, ағынды сулардың төгінділері белгіленген лимиттерге сәйкес жүргізіледі. Ағынды сулардың негізгі көлемі Орал және Ақсай қалаларында қалыптасады.

Облыстық бюджет қаражаты есебінен Теректі ауданы Барбастау өзенінде суқоймасының бөгет ағаштарын және түп бекітпелерін күрделі жөндеу (81,7 млн теңге) және Көшім өзенінің жағалауын тереңдету (108,7 млн теңге) жұмыстары жүргізілді. Республикалық бюджет қаражаты есебінен Бөрлі ауданының Облавка ауылында жағалауларды бекіту жұмыстары аяқталды.

Қазақстан Республикасы Үкіметі және Ресей Федерациясы Үкіметі арасында Жайық трансшекаралық өзенінің экожүйесін сақтау, төтенше жағдайлардың алдын алу бойынша шаралар, өзен арнасын тереңдету және тазалау, зиянды заттарды төгуді тоқтату бойынша келісімге қол қойылды.

Облыстың оңтүстік аудандарын сумен қамту мәселесі бойынша 2009-2015 жылдары аралығында республикалық бюджеттің есебінен «БҚО Варфоломей су торабындағы су тарату ғимаратын қайта құру», «Үлкен Өзеніне Орал-Көшім жүйесінен бассейнаралық су жіберу арнасын қайта құру I және II кезеңі», «БҚО

Казталов ауданындағы Фурманов каналының КП 190 - ПК 406 дейін күрделі жөндеу», «Үлкен өзендегі Айдархан су қоймасын қайта қалпына келтіру және қайта құру» бойынша жобалар іске асырылды. Ақпәтер ауылы маңында Үлкен Өзен өзеніне Орал-Көшім жүйесінен бассейнаралық су жіберу үшін Киров-Шежін каналын қайта құру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Осы шараларды қолдану РФ-нан су мәселесі бойынша тәуелділікті азайтады, облыстың оңтүстік аудандарының су шаруашылығы жағдайын жақсартады және тасқын суларын жинақтайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.6.11-кестеде келтірілген.

2.6.11-кесте. 2020 жылға дейін Батыс Қазақстан облысында шығарындылар мен ағызулар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар:	Өлшем бірлігі	2014 нақты	2015 нақты	2016	2017	2018	2019	2020
Ластаушы заттардың нормативті көлемі:								
атмосфераға шығарындылар	млн тонна	0,291	0,290	0,265	0,264	0,263	0,263	0,263
су объектілеріне төгінділер	млн тонна	0,0197	0,0195	0,088	0,087	0,086	0,086	0,086

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, қорғалатын аумақтар және экологиялық туризм.

Мемлекеттік орман қорының жалпы көлемі 2017 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша 216,8 мың га құрайды (01.01.2014 ж.- 215,5 мың га, 01.01.2015 ж.- 215,3 мың га, 01.01.2016 ж.- 216,7 мың га.).

Орманмен көмкерілген алқаптың көлемі 102,9 га (мемлекеттік орман қорының орман алқабынан 47%) немесе 2016 жылғы деңгеймен салыстырғанда өрттің салдарынан 2,1 мың га қысқарған (01.01.2014 ж. – 103,0 мың га, 01.01. 2015 ж. – 102,9 мың га, 01.01.2016 ж.- 100,8 мың га).

Мемлекеттік орман қорының орман алқаптарының көлемін молайту мақсатында 2016 жылы ағаш егу жұмыстары мемлекеттік орман қоры аумағында 250 га аумақта (жоспар 250 га), жол жиектерінде орман жолақтарын құру 100 га, ағаш егу арқылы құм тоқтату жұмысы 150 га аумақта жүргізілді. Мемлекеттік орман қорында біржылдық орман екпелердің жерсінуі 58,7%-ды құрайды. Елді мекендерді көгалдандыру мақсатында және орманды қайта қалпына келтіру шараларына 4058,0 мың дана (жоспар - 2500 мың дана) ағаш көшеттері мен орман егілімдері өсірілді. 4,2 мың кг (жоспар-2,5 мың кг) әртүрлі ағаш-бұталардың дәндері жиналды.

2016 жылы мемлекеттік орман қоры аумағында барлық ауданы 20,4 га 2 орман өрті оқиғасы орын алды, оның ішінде орманмен көмкерілгені 1,7 га.

Орманды өрттен қорғау мақсатында ұзындығы 2000 км минералды орман жолақтарын орналастыру және 7300 км қашықтыққа күту жұмыстары жүргізілді. Орман орам соқпақтарын кесу, тазалау жұмыстары 97 км және өрт қауіпсіздігіне арналған және орман шаруашылығы жолдарын жөндеу жұмыстары 70 км қашықтықта жүргізілді.

Орман өртінің алдын алу мақсатында 3 дана өрт бақылау мұнараларын орнату жүргізілуде.

Орман жерлерінің көлемді болуы және дала өрттерінің орман өртіне ұласуы әуеден бақылауды қажет етеді, бұл бақылау өртті уақытылы сөндіруге ықпал етіп, шығынды азайтар еді.

Орман шаруашылығындағы **мәселелер:** ауа райы жағдайына (құрғақшылық және ауаның жоғары температурасы, сонымен қатар облыс өзендеріне жайылма кезеңнен қорек келмеуі) байланысты орман өсімдіктерінің төмен өсімі (70%); орман өрті, оның себепшісі адамның іс-әрекеті және табиғи фактор болып келеді. Ірі орман өрттеріне сараптама нәтижесінің қорытындысы дала өрттерінің мемлекеттік орман қорына жалғануынан пайда болатынын көрсетті.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.6.12-кестеде келтірілген.

2.6.12 – кесте. 2020 жылға дейін Батыс Қазақстан облысында орман шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар:	Өлше м бірлігі	2014 нақт ы	2015 нақт ы	2016	2017	2018	2019	2020
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен жабылған алқап ауданы	мың га	103,0	100,8	102,8	102,9	103,1	103,2	103,3
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры ауданында бір орман өртінің орташа ауданы	мың га	26,9	107,9	20	15	10	9	8,5

2.7. ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

Жамбыл облысының аумағы 144,3 мың шаршы шақырымды немесе республика аумағының 5,3%-ын құрайды. Облыс құрылымында 10 аудан, облыстық маңызы бар қала – Тараз қаласы және аудандық маңызы бар 3 қала - Қаратау, Жаңатас, Шу қалалары бар. Әкімшілік орталығы – Тараз қаласы. 2017 жылдың басына Жамбыл облысы халқының саны 1115307 адамды құрады. Өз бағыты бойынша облыс индустриалды-аграрлық болып табылады.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу⁵².

Жамбыл өңірінің энергопайдалану құрылымы өнеркәсіп секторында - 52%-дан, оның ішінде энергетика саласында, көліктік секторында - 1%-дан, халыққа - 40%-дан, экономиканың басқа да салаларында - 7%-дан келетінін көрсетеді.

Жамбыл аумағындағы екі ірі өнеркәсіп мекемелерімен («Казфосфат» ЖШС, «Тараз металлургиялық зауыты» ЖШС) өнеркәсіп секторында энергопайдаланудың 52%-нан энергетикалық қордың 35%ы пайдаланылады.

Жамбыл өңірінің энергияны тұтыну құрылымына талдауы көрсеткендей негізгі энергетикалық ресурстарды тұтынушылар өнеркәсіп секторы болып табылатындығын көрсетеді, оның ішінде электр және жылу энергиясын өндіруде.

Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласында тұрғын – үй секторы 40%-ға жуығы электр қуатын және берілетін жылу энергиясының 76%-ын тұтынады.

Өңірдің тұрғын үй қорының 75,1% тиісті жағдайда, 24,9%-ы жөндеу жұмыстарын қажет етеді.

Жамбыл өңіріндегі инженерлік желілердің тозу деңгейі төмендегідей:

Жылу желілерінің жалпы ұзақтығы 334,3 км құрайды, оның 49,8% қалыпты жағдайда және 50,2% жөндеуді қажет етеді.

Электр желілерінің жалпы ұзақтығы 13826 км құрайды, оның 35% қалыпты жағдайда және 65% жөндеуді қажет етеді.

Газбен қамтамасыз етудің жалпы ұзақтығы 4467 км, оның 59% қалыпты жағдайда және 41% жөндеуді қажет етеді.

Жылумен жабдықтау

Қазіргі кезде облыста 9 қазандық бірлігі бар, оның ішінде 3 жеке меншік (Тараз қаласындағы «Тараз энерго орталық» АҚ, «Батуров атындағы ЖГРЭС» АҚ және «София» ЖШС); 6 коммуналдық кәсіпорын («Таразтрансэнерго» МКК, «Жаңатас-Су-Жылу» КМК, «Игілік» КМК, «Шу-Жылу» КМК, «Жамбыл-Жылу» КМК, «ТеміржолЖылу» МКК). Облыс бойынша қазандықтардың орташа тозу пайызы 61,5% құрайды.

Жылу желілеріндегі тозығы жету 2012 жылғы 64,1%-дан 2015 жылы 50,2%-ға дейін төмендеді, 2013 жылы ол 63,0%-ды, 2014 жылы ол 59,1%-ды

⁵² Жамбыл облысын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған бағдарламасы. Облыстық мәслихаттың 2016 жылғы «9» желтоқсандағы №7-12 шешімімен бекітілген.

құраған. Жылумен жабдықтау желілеріндегі шығындар 2012 жылы 26,7% , 2013 жылы – 21,53%, 2014 жылы – 25,03%, 2015 жылы – 20,1% құрады.

Есепті кезеңде 49,4 шм жылу желілерін қайта жаңғырту жүргізілді: 2012 жылы – 21 км жылу желілері, 2013 жылы – 3,6 км, 2014 жылы – 13,8 км, 2015 жылы – 11,0 км.

Тұтынушыларды сапалы коммуналдық қызметтермен қамтамасыз ету, тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерінің жұмыс істеу беріктігін арттыру мақсатында жылу көздерін және жылумен жабдықтау жүйелерін қайта жаңғырту бойынша 8 жоба іске асырылуда, 2016 жылы іске асырылатын 5 жоба әзірленуде.

Газбен жабдықтау.

Жамбыл облысының тұтынушыларына табиғи газды тасымалдауды және өткізуді «КазТрансГазАймақ» АҚ ЖОФ жүзеге асырады.

Кәсіпорынның балансында тұрған газ құбырларының жалпы ұзындығы 2601,116 км құрайды, оның ішінде жоғары қысымды – 120,548 км; орташа қысымды – 544,773 км; төмен қысымды – 1935,795 км.

2012-2015 жылдары 119,44 км газ желілері пайдалануға берілді.

2012 жылы 157,8 шм газ желілері пайдалануға енгізілді. 377 елді мекендердің 86-сы немесе 23,0%-ы газдандырылды. Газ тасымалдау жүйесін дамытуға 2012 жылы республикалық бюджеттен 1992,8 млн теңге, жергілікті бюджеттен қосымша қаржыландыру есебімен 220,7 млн теңге бөлінді. Аталған қаржыға облыстың 33 елді мекендеріне қосылатын газ құбырларының құрылысы аяқталды: Меркі (10 елді мекен), Т.Рысқұлов (13 е.м.) және Жуалы (10 е.м.) аудандары.

2012 жылы «ҚазТрансГазАймақ» АҚ қаражаты есебінен 3,6 млрд теңге сомаға «Қордай» АГРЭС-нен Шу қаласына дейінгі газ құбырларының құрылысы жобасы іске асырылды.

2013 жылы 377 елді мекеннің 110-ы немесе 29,5%-ы газдандырылды. 2013 жылы тарату желілерінің құрылысына республикалық бюджеттен 600,0 млн теңге, жергілікті бюджеттен қосымша қаржыландыру - 66,6 млн теңге бөлініп, игерілді, оның ішінде облыс аудандары бойынша: Талас ауданы 428,7 млн теңгеге – 8 е.м. (Шәкіров, Бостандық, Талапты, Аққұм, Тұрымқұл, Тамабек, Сейілбек, Ойық); Жамбыл ауданы - 16,3 млн теңге (Қоңыртөбе ауылы); Жуалы ауданы 10 е.м. - 155,0 млн теңгеге (Ақтөбе, Ақтоған, Алатау, Қазбастау, Көктас, Қарасу, Күркіреусу, Қызыларық, Теріс-Ащыбұлақ, Сұрым).

2014 жылы 377 елді мекеннің 142-і немесе 38,0% газдандырылды.

2014 жылы республикалық бюджеттен Меркі ауданы бойынша 9 елді мекеннің жоғары қысымды желілерінің құрылысына 450,0 млн теңге, жергілікті бюджеттен қосымша қаржыландыру 55,5 млн теңге сомасында қаржы бөлінді және игерілді.

2015 жылы 377 елді мекеннің 178-і немесе 47,2% газдандырылды.

2015 жылы 262 км жерасты газ құбырларын ауыстыру бойынша жұмыстар аяқталды, мұнда 6892 бірлік ШРП орнатылады.

Электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауаны баптау - желілердің, кіші станциялардың тозуы және осымен байланысты электр және жылу энергиясының жоғары шығындылығы, өзіндік электр энергиясының тапшылығы, өзіндік дәстүрлі отын ресурстарының болмауы, энергия ресурстарының жоғары бағасы, қолданыстағы гидростанциялардағы судың аздығы.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.1-кестеде келтірілген.

2.7.1-кесте. 2020 жылға дейін Жамбыл облысында энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 ж. нақты	2015 ж. нақты	жоспар				
				2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Жаңғыртылған желілердің үлесі, оның ішінде								
жылумен жабдықтау	%	3,6	2,6	2,0	2,5	1,6	1,1	3,6
электрмен жабдықтау		5,17	2,20	5,0	5,5	5,6	5,8	5,2
газбен жабдықтау		13,1	13,3	13,5	14,0	14,5	15,0	13,1

Энергияны үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру. Қазіргі таңда энергия үнемдеу бойынша шараларды іске асыру өнеркәсіпті жаңғырту, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты және транспорттық секторлардың негізгі бір құралы болып табылады. Қуатүнемдеу және қуаттиімділігін арттыру бойынша шараны іске асыру энергетикалық және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді, сонымен қатар Жамбыл өңірінің экономикалық бәсекелестікке қабілеттілігін арттырады.

Бұдан басқа, энергия тиімділігін арттырып, жаңа инновациялық технологияларды енгізуге ынталандырады. Энергия үнемдеу саласында жалпы ішкі өнімдер бойынша энергия сыйымдылықты 2020 жылға қарай 25% кем емес төмендету міндеті қойылған.

Жамбыл облысында Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылдың 29 тамызындағы №904 қаулысымен бекітілген «Энергоүнемдеу - 2020» бағдарламасының аясында Энергоүнемдеу және энерготіімділікті арттыру бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Өңірдің экономикасы өсуіне байланысты өңірдің ішкі өнімдері сияқты энергетикалық қорларды пайдалану да әдетте осы қарқынмен жоғарлайды, себебі экономикалық өсуіне сәйкес қорды пайдалану арқылы өнімдерді шығару да артады.

Осылайша, Жамбыл өңірінің алға қойған негізгі мақсаттарының бірі энергия үнемдеу болып табылады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.2-кестеде келтірілген.

2.7.2-кесте. 2020 жылы Жамбыл облысында энергия үнемділігім ЖЭК бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 ж. нақты	2015 ж. нақты	Жоспар				
				2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Ішкі өңірлік өнімдегі энергия сыйымдылығы көрсеткіші	2000 ж. бағасына мың АҚШ долл. Тнэ	0,21	-	0,0192	0,0188	0,0184	0,018	0,018
Өндірілген электр энергиясының жалпы көлеміндегі энергияның жаңартылған көздерінен өндірілген электр энергиясының үлесі	%	3,3	4,5	7,6	23	31	31	31

Бүгінгі күні жалпы қуаты 114,05 МВт болатын 9 ЖЭК объектілері жұмыс істейді.

ЖЭК пайдаланатын энергия өндіретін ұйымдар тізбесіне өңірде 2020 жылға дейін пайдалануға беру жоспарланып отырған 8 ЖЭК объектілері енгізілді.

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

2015 жылы облыстың ЖӨӨ-де ауыл шаруашылығының үлесі 11,97% құрайды, ауыл шаруашылығында облыстың еңбекке қабілетті халқының 28,7%-ы жұмыс істейді. Облыс республикада келесі көрсеткіштер бойынша көшбасшы позицияларға ие: қант қызылшасы, сафлор және бақша дақылдарының өндірісі бойынша – 2 орын, көкөніс дақылдары мен жүгері өндірісі бойынша – 3 орын, жүн өндірісі бойынша – 3 орын, ет өндірісі бойынша – 6 орын.

Егіс алқаптарының құрылымында дәнді және дәнді-бұршақты дақылдар (43,7%), сондай-ақ жемдік дақылдар (32,3%) ең көп үлеске ие.

Егістіктер құрылымын оңтайландыру үшін жыл сайын әртараптандыру бойынша іс-шаралар жүргізілуде. Нәтижесінде майлы, көкөніс және жемдік дақылдарды егу алқаптары ұлғайтылуда. Жаңа прогрессивті әдістер: ылғал сақтау және суды үнемдеу технологиялары қолданылуда. Бүгінгі таңда ылғал сақтау технологиясы 25,0 мың га, суды үнемдеу технологиясы – 8147 га алқапта енгізілген, соңғы 3 жылда өсім тиісінше 2,0 мың га және 3,2 га құрады.

Облыста барлығы 11 тұқым шаруашылығы жұмыс істейді, оның ішінде: жеміс-жидек көшеттері бойынша элиталық тұқым шаруашылығы мәртебесіне ие – 5, дәнді және майлы дақылдар бойынша – 6 элиталық тұқым шаруашылығы, оның ішінде 2 элиталық және 1, 2 және 3-ші репродукциялық тұқым өндіретін тұқым шаруашылығы мәртебесіне ие. 2015 жылы тұқымдардың жалпы көлемінде 1 және 2-ші санаттағы тұқымдар 91,6% құрады.

Жалпы қабылданып отырған шаралар және мемлекеттік қолдау 2012-2015 жылдары егістік алқаптарын ұлғайтуға, ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігін және мал басы мен өнімділігін арттыруға мүмкіндік берді, бұл өз кезегінде негізгі ауыл шаруашылығы өнімдері түрлері өндірісінің өсіміне ықпал етті.

Сонымен қатар, қолайсыз ауа-райы жағдайларынан 2014 жылы астық өндірісі көлемдері қысқарды. Алайда 2015 жылы дәнді дақылдардың жалпы өнімі 452,6 мың тоннаны құрады немесе 2014 жылдың деңгейінен 1,6 есеге артық.

Саланың проблемалары:

- Жамбыл облысында ауыл шаруашылығы өсімінің дамуын тежейтін негізгі себеп - шаруашылықтардың ұсақ тауарлығы. Жер алқаптарының көлемі 50 га дейінгі ұсақ шаруашылық жүргізуші субъектілердің пайыздық қатынасы 64,4% құрайды. Ұсақ шаруашылықтар өндіріске агротехнологиялар ендіре алмайды, сондай-ақ егістік айналымдарын сақтай алмайды, тамшылатып суару, жаңбырлатып суару және басқа ылғалды үнемдеу технологиялары сияқты ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін ендіруді айтпағанның өзінде өсімдіктерді қорғау жүйесін қолдана алмайды.

- көптеген ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінде негізгі және айналымдағы қаржылардың жеткіліксіздігі;

- мал басының жеке қосалқы шаруашылықтарда шоғырлануы;

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер 2012-2015 жылдары 181,1 мың га-ға ұлғайды (2.7.3-кесте) және 4445,2 мың га алқапты алып жатыр немесе облыстың жалпы аумағы алаңының 30,8%-ы. Ұлғаю қосалқы жерлерден жер телімдерін беру есебінен жүзеге асты.

2.7.3-кесте. Облыстың жер қорының құрылымы және динамикасы

Атауы	2012 ж.		2013 ж.		2014 ж.		2015 ж.	
	мың га	үлес салмағы, %	мың га	үлес салмағы, %	мың га	үлес салмағы, %	мың га	үлес салмағы, %
ауыл шаруашылық бағытындағы жерлер	4264,1	30	4194,8	29	4298,1	29,8	4445,2	30,8

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің жалпы алаңынан азаматтардың бақша шаруашылығын жүргізуге және саяжай құрылысына арналған жерлері 1,4 мың гектарды немесе 0,03% алқапты алып жатыр,

мемлекеттік емес заңды тұлғалар 964,5 мың га (21,7%) жерді, шаруа қожалықтары – 3005,5 мың га (67,6%), мемлекеттік ауыл шаруашылық заңды тұлғалар – 474,0 мың га (10,7%) жерді пайдалануда.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерде ауыл шаруашылығы қызметімен 23972 меншік иелері және жер пайдаланушылар айналысады.

Қазіргі кезде ауыл шаруашылығы мақсатындағы 23972 (4445,2 мың га) жер телімдері тұрақты жер пайдаланылымда тұр.

Жалпы облыста 2012-2015 жылдары 106,7 мың га пайдаланылмай тұрған ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер және 573 га жеке тұрғын үй құрылысына бөлінген жерлер анықталды, олардан мемлекеттік меншікке 68,5 мың га ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер қайтарылып, олар толық ауыл шаруашылығы айналымына енгізілді және 236,5 га жеке тұрғын үй құрылысына бөлінген жерлер қайтарылды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.4-кестеде келтірілген.

2.7.4-кесте. 2020 жылға дейін Жамбыл облысында жерті рационалды пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 ж. нақты	2015 ж. нақты	жоспар				
				2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту	%	1,6	6,7	2,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы)	%	19,6	20,7	23,7	23,7	23,7	23,7	23,7
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы ауыспалы егістің үлесі (азықтық ауыспалы егіс)	%	8,5	8,5	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6

Ауыспалы егістікті және жаңа технологияларды енгізу есебінен 3 жылдың көлемінде облыста дәндік дақылдардың егістік көлемін 240 мыңнан 220 мың гектарға азайта отырып, өнімділігін 10-15%, ал жалпы өнім көлемін жыл сайын қосымша 40 мың тоннадан асыруды көздейді. Босаған жерлердің

есебінен майлы дақылдарды 100 мың гектарға дейін (бүгінгі күнге мақсары 87,0 мың гектарға орналасқан); дәндік жүгеріні 15 мың гектарға дейін жеткізу (бүгінге 13,8 мың гектарда орналасқан) жоспарлануда.

Сумен жабдықтау және кәріз жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және суды бұрумен қамтамасыз ету

Сумен жабдықтау және су бұру

Облыс бойынша су құбырлары желісінің жалпы ұзындығы 3138,778 шм құрайды, оның ішінде ауылдық жерлерде – 2198,8 км, олардан 14%-ы жеке меншікте.

2012-2015 жылдары ұзындығы 374,3 км жаңа сумен жабдықтау жүйелерін салу және бұрын қолданыстағыларды қалпына келтіру жұмыстары жүргізілді.

Облыста жыл сайын су құбырлары желілерін модернизациялау бойынша іс-шаралар атқарылуда. Есепті кезеңде су құбырлары желілеріндегі тозу 2012 жылғы 69,0%-дан 2015 жылы 65,0% -ға дейін төмендеді, 2013 жылы 68,0%, 2014 жылы 67,0% құрады.

2016 жылдың 1 қаңтарында елді мекендерде орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілген тұрғындар үлесі облыс бойынша 84,0% құрайды (2.7.5 - кесте).

2.7.5- кесте. 2012-2015 жылдары облыстың елді мекендерінде орталықтандырылған сумен жабдықтау қолжетімділігі

Атауы	Өлш. бірл.	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл	2015 жыл
Орталықтандырылған сумен жабдықтау қол жетімді халық үлесі	%	79,3	80,8	82,4	84,0
Орталықтандырылған сумен жабдықтауға қосылған елді мекендер саны	ед.	200	212	226	232

Облыс бойынша 2012 жылы ауылдық елді мекендердің (АЕМ) орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілуі 52,5%, 2013 жылы – 55,8%, 2014 жылы – 59,5%, 2015 жылы – 61,1% құрады. 373 ауылдық елді мекендерден 2012 жылы орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілгені 196 АЕМ, 2013 жылы – 208, 2014 жылы – 222, 2015 жылы – 228.

Су бұру жүйелерінің жалпы ұзындығы 413,31 км-ді құрайды. 2012 жылы 9 км кәріз жүйелері іске қосылды, 2013 ж. – 68,7 км, 2014 ж. – 61,9 км, 2015 ж. – 25,0 км (2.7.6-кесте).

2.7.6- кесте. 2012-2015 жылдары облыстың елді мекендерінде су бұру

Атауы	Өлш. бірл.	2012	2013	2014	2015
		жыл	жыл	жыл	жыл
Су бұру қызметіне қолжетімді халық үлесі	%	21,3	21,8	22,3	23,0
Су бұру қызметімен қамтамасыз етілген елді мекендер саны	бірл.	4	4	4	4

2012-2015 жылдары сумен жабдықтау және су бұру жүйелерін салу және қайта қалпына келтіру бойынша 62 жоба іске асырылды, оның ішінде 48 жоба ауылдық елді мекендерде.

2015 жылы 69,5 км желі қайта қалпына келтірілді және салынды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.7-кестеде келтірілген.

2.7.7-кесте. 2020 жылға дейін Жамбыл облысында Сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 ж.	2015 ж.	Жоспар				
		нақты	нақты	2016 ж.	2017 ж.	2018ж.	2019 ж.	2020 ж.
Қалаларда орталықтандырылған сумен жабдықтау және су бұру желілерінің қол жетімділігі, оның ішінде	%							
сумен жабдықтау		78,0	78,3	78,8	82,0	83,5	85,0	87,0
су бұру		48,8	50,0	52,0	54,0	56,0	60,0	63,0
Елді мекендерде орталықтандырылған сумен жабдықтау және су бұру желілерінің қол жетімділігі, оның ішінде								
сумен жабдықтау		59,5	61,3	61,7	62,5	63,5	65,1	-
су бұру		-	-	-	-	-	-	-

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

Жалпы 2014 жылы облыс бойынша қалдықтардың пайда болу көлемі 2013 жылмен салыстырғанда 8,1% -ға төмендеген (2.7.8-кесте).

2.7.8- кесте. Өндірістің және тұтыну қалдықтары

Қалыптасудың көлемдері, мың тонна					
	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016ж.
Өнеркәсіп қалдықтары	7894,5	10883,8	21100	26226,1	-
Қатты тұрмыстық қалдықтары (коммуналды)	35681	24708	59373	79903	60,2

Қатты тұрмыс қалдықтарының 2016 жылы түзілген көлемі 60,2 мың тоннаны (55 кг/адам/жыл) құрады. 2016 жылы қайта өңделген ТҚҚ-ның үлесі 0,6 % құрады. Тұрғындардың 79,1% (қала тұрғындары – 100 %, ауыл тұрғындары – 64,5 %) қоқыс шығару қызметімен қамтылған.

Облыс бойынша 377 елді мекен бар, 168 полигон мен қоқыс төгетін жерлер бар, барлығының қажетті жобалау, құқық беретін және рұқсат құжаттары бар. 2012-2015 жылдары Меркі, Қордай, Қаракемер ауылдарында, Шу, Жаңатас қалаларында санитарлық, экологиялық және техникалық нормаларға сәйкес тұрмыстық қалдықтарды орналастыруға арналған полигондар салынды. Қолданыстағы полигондар жақын орналасқан елді мекен қалықтарын орналастыру мен көму мүмкіндігі бар ірі елді мекендерде орналасқан. ТҚҚ бөлек жинау кезең-кезеңімен енгізіліп жатыр.

Тараз қаласының 12 шағын ауданы мен 2 тұрғын үй массивінде пластикалық қалдықтарды, шыныларды бөлек жинауға арналған 101 бірлік торлы контейнерлер орнатылды. Құрамында сынабы бар шамдар мен аспаптарды қабылдау және демеркуризациялау бойынша «Алди и К» ЖШС құрылды. «Технодом» компаниясының сауда орталықтарында электр құрал-жабдықтарын орналастыруға арналған экобокстар орнату жоспарланып отыр. «Технодом» компаниясының сауда орталықтарында электр құрал-жабдықтарын орналастыруға арналған экобокстар орнату жоспарланып отыр.

Тараз қаласында пластмасса, қағаз қалдықтарын, пайдаланылған майларды, электронды құрал-жабдықтарды қайта өңдеу бойынша 5 кәсіпорын қызмет етеді. Облыстың Байзақ ауданында Алди и К» ЖШС медициналық қалдықтарды, құрамында сынабы бар шамдарды кәдеге жаратуды жүзеге асырады.

Қазіргі уақытта Тараз қаласының әкімдігінде VecoPolyEnergy поляк компаниясымен ҚТҚ механикалық-биологиялық әдіспен кешенді қайта өңдейтін қоқыс өңдейтін зауыт салу жөнінде келіссөздер жүргізіліп жатыр. Тараз қаласының әкімдігі мен «RedwaveWasteGmbH» Германия компаниясы арасында бірлескен ынтымақтастық туралы келісімшарт жасалды. ҚТҚ-ны сұрыптау және қайта өңдеу бойынша зауыт құрылысына ауданы 10,5 га болатын жер учаскесі бөлініп берілді. Жалға беру құқығына мемлекеттік акті ресімделді. Тараз қаласында қоқысты сұрыптайтын желі орнату жөнінде мәселе қарастырылып жатыр.

Қажет:

- қалдықтарды көму полигондарын табиғатты қорғау заңнамасы талаптарына сәйкестендіру арқылы қатты тұрмыстық қалдықтардың жабайы,

өз бетінше құралған орындарының пайда болуын алдын алу;

- тұрмыстық қалдықтарды және оларға теңестірілген өнеркәсіп қалдықтарын қайта өңдейтін өндірістік кешендер құрылысы;

- облыстың аудандары мен қалаларында қатты тұрмыстық қалдықтар полигондарының құрылысы;

- қалдықтарды қайта кәдеге жаратуды және қайта өңдеуді енгізу, бұл табиғи ресурстарды үнемдеуге, қалдықтар көлемдерінің азаюына әкеледі.

2020 жылға жейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.9-кестеде келтірілген.

2.7.9-кесте. 2020 жылғы дейін Жамбыл облысының қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	Жоспар				
		жыл нақты	жыл нақты	2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Тұрмыстық қатты қалдықтардың түзілуіне байланысты оларды кәдеге жарату үлесі	%	0,45	0,45	0,5	0,6	0,8	1,0	1,1
Облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	-	33,3	79,1	79,2	79,5	80,0	80,5

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

2015 жылы «Казгидромет» РМК стационарлық бақылау желілерінің мәліметтері бойынша Тараз қаласының атмосфералық ауасы жалпы ластанудың жоғары деңгейімен сипатталады, атмосфераның ластану индексі (АЛИ) 5,5 бірлікті құрады. 2012 жылмен салыстырғанда атмосфераның ластану индексі (АЛИ – 7,39 бірлік) айтарлықтай төмендеді. Бұл көрсеткіш бойынша Тараз қаласы ҚР қалаларының арасында 7-ші орында (бірінші орында Шымкент қаласы – 10,7). Қала ауасы негізінен салмақталған заттармен ластанған.

2014 жылы салмақталған заттардың 43 арту оқиғалары, көміртегі оксидінің 468 арту оқиғасы тіркелді, азот диоксиді бойынша 5235 арту оқиғасы, азот оксиді бойынша – 351 оқиға, күкіртсутегі бойынша – 3, фторлы

сутегі бойынша – 4 және формальдегид бойынша – 2 ПДК арту оқиғалары анықталды.

2005 жылдан бастап Қаратау, Жаңатас және Шу шағын қалаларында, Қордай ауылында (Қырғызстан Республикасы тарапынан шекарааралық ластану) атмосфералық ауаның ластануының мониторингі жүргізіледі.

Атмосфералық ауаның ластану мониторингін жүргізу үшін Тараз қаласында 5 стационарлық бекет, оның ішінде 1 «СКАТ» автоматтандырылған атмосфераны бақылау станциясы жұмыс істейді. 2014 жылы Қаратау, Жаңатас, Шу шағын қалаларында, Қордай ауылында «СКАТ» автоматтандырылған атмосфераны бақылау станциялары орнатылды. 2014 жылы атмосфераның ластану индексі Жаңатас қаласында 5,41 бірлікті, Қаратау – 5,48, Шу – 5,67, Қордай ауылында – 6,34 бірлікті құрады.

2015 жылы Жаңатас, Қаратау, Шу қалаларында, және Қордай ауылының атмосфералық ауасы жалпы ластанудың төмен деңгейде сипатталады, сонымен, АЛИ Жанатас қаласында 4,4 бірлікті, Қаратау-3,9, Шу-2,9 және Қордай ауылында-3,0 бірлікті құрады.

Тараз қаласында атмосфералық ауаның сапасына әсер ететін негізгі факторлар өнеркәсіптік кәсіпорындардың тасталымдары мен жылжымалы көздерден тасталымдардың өсіп отырған саны болып табылады. 2015 жылдың қорытындысына сәйкес тұрақты көздерден атмосфераға шығатын ластаушы заттардың шығарындысы бойынша Жамбыл облысы 14 орында.

Облыста атмосфераға ластағыш заттар тасталымдарының 74%-дан астамы жылжымалы көздерге келеді. Облыста улылық дәрежесін тексеру бойынша он бекет жұмыс істейді, 20 газ талдағыштар мен 20 түгін өлшегіштер сатып алынған. Бұл автокөліктен болатын тасталымдар нормативтерінің сақталуына, қоршаған ортаға тасталымдардың әсер етуін төмендетуге бақылау жасауға мүмкіндік береді.

2014 жылы экологиялық ахуалды жақсарту мақсатында Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде Тараз қаласы әкімдігі мен автотасымалдаушылар арасында қоғамдық көлікті газ отынына ауыстыру, Тараз қаласының аумағында жаңа АГНКС салу және одан әрі пайдалану туралы меморандум жасалды.

Табиғат пайдаланушы кәсіпорындармен өз қаржылары есебінен табиғатты қорғау іс-шаралар кешенінің өткізіліп отырғанын атап көрсету қажет. Атап айтқанда, 2014 жылы ірі кәсіпорындармен жалпы сомасы 928,8 млн.теңгеге іс-шаралар атқарылды. Тасталымдар көлемдері 176,9 тоннаға, қалдықтар көлемдері 10,6 мың м³-ге төмендеді, 646,9 мың тонна өндіріс және тұтыну қалдықтары қайта кәдеге жаратылды.

2015 жылы ірі табиғат пайдаланушы кәсіпорындармен жалпы сомасы 2174,203 млн теңгеге іс-шаралар атқарылды, зиянды заттардың атмосфераға тасталымдар көлемдері 22,2 тоннаға, сарқынды сулардың түсуі көлемдері 5 м³-ге, су үнемедеу 36,8 м³-ге төмендеді, 1341,4 мың тонна қалдықтары кәдеге жаратылды, пайдаланылды және жүзеге асырылды.

Су ресурстарының жағдайы.

Облыстық жер беті суларының сапалық жағдайына мониторинг Жамбыл облысы бойынша «Казгидромет» РМК филиалымен 9 гидрохимиялық бекеттерде және Шу, Талас, Ақсу, Берікқара, Қарабалта өзендері мен Билікөл көліндегі, Тасөткел су қоймасындағы 11 бекетте жүргізіледі. Шу, Талас, Аса

өзендері бойынша Қырғыз Республикасымен бірге трансшекаралық бақылау жүргізіледі.

Атап айтқанда, 2014 жылы Шу өзені суының ластану индексі 1,97 бірлікті, Талас өзені – 1,52, Аса өзені – 1,14 бірлікті құрады. Жалпы су саласының өлшемі бойынша судың ластану индексінің көлеміне қарай Шу, Талас, Аса өзендері біршама ластанған су айдындарына, Билікөл көлі – өте ластанған су айдынына жатады.

2015 жылы Жамбыл облысының су нысандары сапасы төмендегідей бағаланады: Талас, Аса, Берікқара, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ, Сарықау өзендері, Тасөткел су қоймасы – біршама ластанған су айдындарына жатады.

2014 жылмен салыстырғанда Талас, Шу, Аса, Ақсу, Берікқара, Қарабалта, Тоқташ, Сарғау өзендерінің, Тасөткел су қоймасының ластану деңгейі айтарлықтай өзгерген жоқ. Билікөл көлінің сапасы өте ластанған су айдынына жатады. Жыл ішінде облыс аумағында Билікөл көлінде жер беті суларының жоғары ластануының 12 оқиғасы тіркелді.

2014 жылы кейбір өнеркәсіп кәсіпорындарының тоқтап тұруына, сондай-ақ су тұтынудың айналымдық кезеңіне өтуге байланысты облыс бойынша ластағыш заттардың нақты тасталымдары 1,061 мың тоннаға немесе 5,58%-ға азайды.

2014 жылы су бұру көлемі 17,6 млн м³ құрады, ал өткен жылдың тиісті кезеңінде тасталым көлемі 23,5 млн м³ құрап, қалдық сулар тасталымы көлемінің азаюы 5,9 млн м³ құрады. Жерасты суларын тиімді пайдалану мақсатында Тараз қаласы бойынша кәсіпорындар мен ұйымдарда 97%, Тараз қаласының тұрғындарда 100% су есептеу құралдары орнатылды, осыған байланысты су тұтыну көлемдері азайды. Тазартылған жер асты суларының көлемі 6,1 млн м³ құрады.

2015 жылы суды бұру көлемі 3,3 млн м³ құрады, 2014 жылмен салыстырғанда 14,3 млн м³ азайды (2.7.10-кесте), бұл кәсіпорындар мен ұйымдарда 99%, Тараз қаласының тұрғындарда 100% су есептеу құралдары орнатылуына байланысты. Тиісінше ластайтын заттардың шаруашылық-тұрмыстық ағын сулар 5,8 мың тоннаға азайды.

2.7.10- кесте. Судың ресурстарын ластануы және зиянды заттардың сарқынды сулармен түсуі

Түсірімдердің нақты көлемі		2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.
өнеркәсіп түсірімі	Су тартудың көлемі, мың м ³	4612,8	4854,5814	3541,1	1070,8
	Ластайтын заттардың көлемі, мың тонна	5,803	0,87929	1,248	1,7903
шаруашылық-тұрмыстық ағын сулар	Су тартудың көлемі, мың м ³	22475,0	18378,25	7774,409	2240,1
	Ластайтын заттардың көлемі, мың тонна	11,584	18,05671	4,115	8,6884
апаттық және рұқсат етілмеген түсірілімдер	Су тартудың көлемі, мың м ³	290,7	187,944	9,148	8,7355
	Ластайтын заттардың көлемі, мың тонна	0,0795	0,1880	0,00691	2,8787
су қойманың үстінгі қабатына түсіруі	Су тартудың көлемі, мың м ³	255,2	258,7	186,9	3319,722
	Ластайтын заттардың көлемі, мың тонна	0,077	0,070	0,051	13,357

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.11-кестеде келтірілген.

2.7.11 – кесте. 2020 жылға дейін Жамбыл облысы бойынша шағарындылар мен ағызулар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 жыл	2015 жыл	Жоспар				
		нақты	нақты	2016 ж.	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Ластайтын заттардың нормативтік көлемі: атмосфераға шығуы	млн. тонн	0,036	0,04	0,112	0,115	0,118	0,121	0,125
- су объектілеріне түсуі		0,0179	0,019	0,026	0,027	0,028	0,029	0,03

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, қорғалатын аумақтар және экологиялық туризм.

Жамбыл облысының мемлекеттік орман қорының жалпы алаңы 4434,2 мың га құрайды, олардан орманмен жабылған алаң 2229,6 мың га. Орман қоры 30,8% құрайды, ал орманмен жабылған алаң облыстың жалпы алаңының 15,47%-ын құрайды.

Жыл сайын ормандар өсімін молайту және ормандарды қалпына келтіру бойынша іс-шаралар жүргізілуде, сексеуіл және басқа құм тоқтатқыш тұқымдар, жеміс дақылдарын егу жүзеге асырылады.

2010-2015 жылдары орман өсімін молайту нәтижесінде мемлекеттік орман қорының жалпы алаңы 38210 га-ға ұлғайды.

2014 жылы мемлекеттік орман қоры аумағында 2371 га алаңда 6 өрт оқиғасына жол берілді, өртпен 605 га орман алқабы, оның ішінде 6 га орманмен жабылған алқап қамтылды. 2015 жылы 1980 га алқапта 13 өрт оқиғалары орын алды.

Мемлекеттік орман қоры аумағында орман өрттеріне жол бермеу мақсатында 174 шм алқапта өртке қарсы минералданған жолақтар, сондай-ақ 6826 шм өткен жылдардағы минералданған жолақтарға күтім жүргізілді.

Мемлекеттік орман қоры аумағында құрамында 356 адам бар 42 өртке қарсы топтар ұйымдастырылды. Өрт туындаған жағдайда олар өртке қарсы командаларды тасымалдайтын 47 автомашина бірлігімен, соқалары бар 35 трактор бірлігімен, өртке қарсы әмбебап 3 тонналық тіркемелердің 14 бірлігімен жарақтандырылған, 80 бірлік арқаға асынатын шашқыштар және 630 хлопушкалар бар.

Орман қоры аумағы үстінен (3,276 млн га) Орман және аңшылық шаруашылығы комитетінің қолдауымен «Казлесавиаохрана» АҚ-ның алты орындық ұшағымен және 5- орындық тікұшағымен орманды әуеден күзету және қорғау бойынша жұмыстар жүргізіледі.

Сонымен қатар орман және дала өрттерімен күресте «Ғарыштық зерттеулер мен технологиялардың ұлттық орталығы» АҚ-дан алынатын ғарыштық мониторинг мәліметтері де үлкен көмек көрсетеді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.7.12-кестеде келтірілген.

2.7.12-кесте. 2020 жылға дейін Жамбыл облысының орман шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Атауы	2012 ж.		2013 ж.		2014 ж.		2015 ж.	
	мың га	үлес салмағы, %	мың га	үлес салмағы, %	мың га	үлес салмағы, %	мың га	үлес салмағы, %
Жергілікті атқарушы органдарға қарасты мемлекеттік орман қоры аумағындағы орманмен көмкерілген жерлердің көлемі	мың га	2224,5	2229,6	2232,3	2236,7	2241,4	2244,9	2249,2
Жергілікті атқарушы органдарға қарасты мемлекеттік орман қоры аумағындағы бір орман өртінің орташа алаңы	мың га	-	-	0,115	0,025	0,02	0,015	0,01

Екпе ағаштары орманмен көмкерілген жерлерге аудару және табиғи өсу есебінен жыл сайын 1800-2000 га га орманды жерлерге қосу жоспарлануда. 5800 га жерге, оның ішінде: 2016 жылы күзде 4100 га жерге сексеуілдің тұқымын себу, 2017 жылы көктемде 1700 га көшетпен егу жұмыстары жоспарланып отыр.

Мемлекеттік орман қоры аумағында өрт болдырмау мақсатында және орман өрті болған жағдайда орман өртінің орташа алаңын төмендету үшін төмендегі жұмыстарды атқару керек:

- ғарыштық мониторинг мәліметтерін және орманды әуеден күзету мен қорғау бойынша іс-шараларды іске асыру;

- мемлекеттік орман қоры аумағында орман өрттері таралуының алдын-алу үшін өртке қарсы минералды жолақтар және өткен жылдары жасалынған өртке қарсы минералды жолақтарды күтіп-баптау жұмыстарын жүргізу қажет.

2.8. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

Қарағанды облысының аумағы 428 мың км². Халқының саны 2017 жылдың басына – 1382734 адам. Дамудың негізгі бағыттары: тау-кен, өндіру кәсіпорындары, қара және түсті металлургия, ауыл шаруашылығы.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету⁵³.

Облыстағы энергетикалық кешен құрамына, белгіленген қуаттылығы 2 411 МВт электр және 4 957 Гкал жылу энергиясы 9 жылу электр станциясы кіреді. 2016 жылы АО «KEGOC» филиалының деректері бойынша электр энергиясын меншікті көздерден шығару –2015 жылмен салыстырғанда 15 млрд кВт*сағ-тан 15,2 млрд кВт*сағ-қа, немесе 1,3%-ға өскен. Электр пайдалану – 15,8 млрд кВт*сағ құраған.

Солтүстік энергия көздерінен ағын – 0,6 млрд кВт*сағ қысқарған.

Экономиканың жыл сайынғы өсуі энергия ресурстарының айтарлықтай сұранысына әсер етпей қоймайды, жыл сайын жаңа өндірістің іске қосылуымен қатар жылу және электр энергиясына қажеттілік сұранысы да жоғарлаған.

Бұл бағытта жұмыс тұрақты жүргізілуде. Энергия көздерінің басшыларымен жаңғырту, техникалық қайта жарақтандыру және келешекке арналған жаңа жабдықтарды іске қосу бойынша инвестициялық бағдарламалар әзірленіп бекітті.

Сонымен, «Қарағанды Энергоцентр» ЖШС-нің ТЭО-3 инвестициялық бағдарламасының аясында қуатын кеңейту жобасын аяқтады.

Алғашқы кезең 2012 жылы аяқталды, қуаттылығы 120 МВт болатын №5 құбыр пайдалануға берілді.

Екінші кезең 2016 жылы аяқталды, электр энергиясының қуаты 110 МВт және жылу энергиясы 185 МВт болатын жаңа энергоблоктың (№8 қазандық және №6 турбина) құрылысы аяқталды.

Жобаларды іске асыру электр станциясының белгіленген қуатын 230 МВт-қа дейін, атап айтқанда 440 МВт-тан 670 МВт-қа дейін арттыруға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, «Қазақмыс Энерджи» ЖШС КГГРЭС-2, Балқаш ЖЭС және Жезқазған ЖЭО зауыттары негізгі және қосалқы жабдықты жаңғыртуда, нәтижесінде станциялардың жалпы қуатын 245 МВт-қа арттыру жоспарлануда.

2016 жылы ЖЭК-тен электр энергиясын өндіру үлесі өңір бойынша өндірілген электр энергиясының 0,03%-ды құрады.

Қарағанды облысындағы тұтынушыларға ***жылу беруді*** 9 жылу электр станциясы, 67 жергілікті қазандық және 735 автономды жылыту жүйесі қамтамасыз етеді. Облыста жылумен жабдықтау қызметтерін көрсететін 29 кәсіпорын жұмыс істейді. 2016 жылы облыста станциялардан жылу энергиясын өндіру 6,1 млн Гкал-ға тең болды. Аймақтағы жылу энергиясының тапшылығы орта есеппен 363 Гкал/сағ. Жылу желілерінің физикалық тозуы 60% -дан асады. Жылу желілерінің тозуынрың жоғары болу салдарынан жылу желілерінің учаскелерінде ақаулар мен апаттар саны артып, жылу энергиясын

⁵³ Қарағанды облысын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған бағдарламасы. Облыстық мәслихаттың 2016 жылғы 12 желтоқсандағы VI сессиясында бекітілген.

жоғалтуға және судың ысырабына әкеледі.

Газбен жабдықтау. 2012 жылдан бастап 2014 жылға дейінгі кезеңде Қарағанды облысындағы тұтынушыларға газбен жабдықтау жүйелері (бұдан әрі - ГРУ), тұрмыстық цилиндрлер және автомобиль жанармай бекеттері (бұдан әрі - АГЗС) арқылы газбен қамтамасыз етуді 5 аккредиттелген газбен жабдықтау ұйымдары жүзеге асырды. Орташа алғанда, облыста ай сайынғы газ тұтыну 5,0 мың тоннаны құрайды, оның 380 тоннасы - баллон газы (7,6%), 270 тонна - сыйымды газ (5,4%), АГЗС арқылы 1750 тонна (35%), 2 600 тонна басқа қызметтер (52%). Жылыту жүйелеріне арналған отын ретінде сұйытылған газды қолданатын, сондай-ақ автокөлікті газға көшіру арқылы қолданыстағы нысандарды кеңейту және кеңейтуге байланысты облыста газды тұтынудың өсу үрдісі байқалады.

Энергияны үнемдеу. Энергия ресурстарын сату нарығын үнемі кеңейту есебінен Қарағанды облысы энергия тұтынуды үнемі сұранысқа ие. Осылайша, энергетикалық ресурстардың негізгі тұтынушылары электр және жылу энергиясын өндіруді қоса алғанда, өнеркәсіптік сектор болып табылады. Энергия ресурстарын тұтынудың артуы, энергия үнемдейтін технологияларды енгізу және экономиканың барлық секторларында, соның ішінде: тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, энергетика, өнеркәсіп, құрылыс, көлік және т.б. энергия тиімділігін арттырудың рөлі арта түсуде.

Қарағанды облысындағы энергоэкономикалық саясатты жүргізу үшін шешім облыстық мәслихаттың XXIII сессиясының 2014 жылғы 27 наурыздағы №257 шешімімен қабылданды және Қарағанды облысында 2014-2020 жылдарға арналған Энергия үнемдеудің кешенді жоспарының шешімімен бекітілді.

Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарына сәйкес, 2020 жылға қарай ішкі жалпы өнімнің энергия сыйымдылығын 2008 жылғы деңгейден 25% төмендетуге бағытталған. 2016 жылы энергияны үнемдеу және энергияны үнемдеу шаралары (12,2 млрд теңге) үшін 12 млрд. Теңгеден астам қаржы бөлінді, оның ішінде бюджеттік ұйымдарға шамамен 1 млрд теңге (982,3 млн. Теңге), 7 энергетикалық кәсіпорындар үшін - 4 млрд теңге, өндірістік кәсіпорындар үшін - 4,3 млрд теңге.

2016 жылдың қорытындысы бойынша нақты жинақ: - 137,9 млн кВт/сағат электр энергиясын; - 812,5 мың Гкал жылу энергиясы; - 6 млн м³ су; - 1,06 млн тонна көмір және 196,7 млн тонна мазут; - 147,6 млн теңге бюджеттік қаражат. Бұл шаралар энергияны үнемдейтін шамдарды, көшелерді жарықтандыру қондырғыларын, автоматтандырылған жылу пункттерін, екі қабатты пластикалық терезелерді, шатырлардың және кіре беріс топтарын күрделі жөндеуді, жылу жүйесін ауыстыруды реттейтін жабдықтарды және коммуналдық қызметтерге арналған есепке алу аспаптарын орнату арқылы қабылданды.

Өндірістік және энергетикалық объектілерде өндірістік цехтардың, жылумен жабдықтау жүйелерінің ішкі және сыртқы жарықтандыруын жаңғырту, ескірген технологиялық жабдықтарды заманауи энергия үнемдейтін жабдықпен ауыстыру, өндірістік жабдықтардың оңтайлы жұмысын қамтамасыз ету. Инвестициялық бағдарламалар шеңберінде «Қарағанды Жарық» ЖШС, «КЭРК» ЖШС және «ЖЭЭК» сияқты ірі энергетикалық ұйымдар 100% тұтыну құралдарын енгізуді және электр

энергиясын бақылау мен өлшеудің автоматтандырылған жүйесін құруды жоспарлайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.8.1-кестеде келтірілген.

2.8.1-кесте. 2020 жылға дейін Қарағанды облысында энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2015ж. (факт)	2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің үлесі:						
Жылумен жабдықтау, %	0,15	0,99	0,035	-	*	*
Газбен жабдықтау, %	-	-	-	-	-	-
Электрмен жабдықтау, %	0,6	0,07	0,16	0,29	0,25	0,29
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің моно және шағын қалалардың үлесі:						
Жылумен жабдықтау, %	0,8	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
моноқалалар	0,7	0,0	0,0			
шағын қалаларда	0,1	0,0	0,0			
Газбен жабдықтау, %:	0,0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
моноқалалар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
шағын қалаларда	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Электрмен жабдықтау %:						
моноқалалар	0,40	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
шағын қалаларда	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Аймақта ауыл шаруашылығын сәтті дамуының басты факторларының бірі ауыл шаруашылығына пайдалану үшін жарамды жер ресурстары, болып табылады. 2015 жылы Қарағанды облысында ауылшаруашылық өнімдерін жер пайдалануға 14 231,2 мың гектар, 2013 жылға қарағанда 1 639,4 мың гектарға көп. 2015 жылы ауылшаруашылық культурасын егу алаңы 994,7 мың гектар, 2014 жылға қарағанда 96,5% (немесе 1030,7 мың гектар), 2013 жылға қарағанда 99,8% (немесе 996,9 мың гектар) жетті. 2016 жылы ауылшаруашылық егу алаңы 1 080,2 мың гектар болды.

Облыста егіс алаңдарын әртараптандыру мақсатында ауылшаруашылық дақылдарын өсірудің жаңа технологияларын белсенді енгізілуде.

2014 жылы ылғалды қорғау технологиясында жердің жалпы алаңының 67,1%, ал 2015 жылы 80,9%, 2016 жылы 78,3% (азаю егін алаңдарын өсуімен байланысты) қолданылды. 2016 жылы су үнемдеу- тамшылап суғару - технологиясын қолданып картоп және көкөніс отырғызу алаңы 1 069,5 гектар жетті, өсім 2013 жылмен салыстырғанда 4,6 есе көп (2013 жылы алаң 234 гектар, 2014 жылы 476,7 гектар, 2015 жылы 877,5 гектарды құрады). Ауыл шаруашылық дақылдарының өнімділігі және жалпы жинау табиғат-климаттық жағдайларға байланысты. Солайша, 2013 жылы дәнді және бұршақ культураларын жайлы жалпы жинау 817,5 мың тонна, 2014 жылы – 650,8 мың тонна, 2015 жылы – 638 мың тоннаны құрады.

2016 жылы дән өндіру көлемі 884,8 мың тонна, немесе 2015 жылдың деңгейінен 246,9 мың тоннаға артық.

Ауыл шаруашылығы дақылдарының егістік құрылымын әртараптандыру шеңберінде арпа егу алаңдары 24,0 мың гектарға, бұршақ дақылдары 7,8 мың га, майлы дақылдар 0,9 мың гектарға, жылдық шөптер 5,6 мың гектарға, картопқа 0,3 мың гектарға және 0,1 мың гектарға көкөністерге қатысты.

Бұзылған жерлердің ауданы облыстың жалпы ауданының шамамен 0,1% құрайды. Өнеркәсіптік жұмыстар аяқталған қалдықтардың үлесі 2013 жылы бұзылған жерлердің жалпы ауданының 21,7% -ын және 2014-2015 жылдары 23,7% -ды құрады. Қарағанды облысындағы ауыл шаруашылық жерлері 2013 жылы 12 598,9 мың гектарды құрады (облыстың жалпы ауданының 29,4%), 2014 жылы - 13 337,3 (облыстың жалпы ауданының 31,2% -ы), 2015 жылы 14 238,3 мың гектар (33,3%). Олардың ішінде негізгі үлес (шамамен 85%) жайылымдарға бөлінеді.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің ауданы - 14238,3 мың га немесе облыс аумағының 33,2% және 7054 ауыл шаруашылық тауар өндірушілерге бекітілген. Соңғы үш жылда ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің ауданы 2648,7 мың га артты, оның ішінде 2013 жылы 2012 жылмен салыстырғанда - 1009,3, 2014 жылы - 738,4, 2015 жылы - 901 мың гектарға.

Облыстың жер қорын құрамының 87,5% ауыл шаруашылығы алқаптары бар, олардың арасында жайылымдар басым (83%), егістік 2,6% құрайды. Егістік көлемі құрады: - 2013 жылы - 1137,8 мың га, өткен жылмен салыстырғанда 35,8 кеміді; - 2014 жылы – 2013 жылмен салыстырғанда 29,5 мың га азайды; - 2015 жылы - 7,5 азайды, 1100,8 мың га құрады, жыртуға жарамды жерлерді ұтымсыз пайдаланудан және егістікті азайтудан. Ауылшаруашылық жерлерін ұтымды пайдалану сұрағы, азық-түлік қауіпсіздігі қамтамасыз ету қажеттілігіне байланысты, ерекше өзектілікке ие болады.

Облыста ауыл шаруашылығы алқаптарын ұтымды пайдалану бойынша жұмыс Жерді ұтымды пайдалану жөніндегі 2013-2015 жылдарға арналған жоспарға сәйкес жүргізілген. Жоспар алқаптарды айналымға тарту, пайдаланылмайтын жерлер бойынша шараларды қабылдау, егіншілік және өсімдік шаруашылығының жаңа технологиясын және әртараптандыру енгізу қарастырылған. Аудандар мен қалалармен 2013-2015 жылдар арасында ауыл шаруашылығы айналымына 3210,8 мың га ауыл шаруашылығы алқаптары тартылды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.8.2-кестеде келтірілген.

**2.8.2-кесте. 2020 жылға дейін Қарағанды облысында жерді
ұтымды пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер**

Нысаналы индикаторлар	2015ж (факт)	2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту, %	7,8	2,9	2,1	2,1	2,1	2,1
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы),%	2,9	25,1	27,1	27,1	27,1	27,1
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы жайылымдық ауыспалы егістің үлесі (азықтық	1,4	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7

Сумен жабдықтау және канализацияның жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету.

Су тазарту имараттары арқылы тазалау жолымен беткі су көздерінен жабдықталатын Қарағанды, Жезқазған, Приозерск қалалары және Ақтоғай ауданындағы Сарыағаш ауылын есепке алмағанда, облыстың елді мекендерін сумен жабдықтау жер асты сулары есебінен жүргізіледі.

Облыс бойынша су тазалаушы имараттары Қарағанды, Жезқазған, Приозерск қалаларында және Ақтоғай ауданындағы Сарыағаш ауылында орналасқан. Осы тарту имараттарындағы құрылғылар физикалық жағынан да, моральдық жағынан да тозғандықтан, кәріздік ағынды суларды тазалауды қамтамасыз ете алмайды, тіпті тазаланған суды қайталама пайдалануға мүмкіндігі мүлдем жоқ.

Облыста 19 пайдаланушы ұйым мен кәсіпорын жұмыс жасайды, оның екеуі «Қарағанды су» ЖШС және Жезқазған қаласындағы «Жылумен сумен қамтамасыз ететін кәсіпорын» АҚ негізгі су каналы.

Бұдан басқа 3 коммуналды мемлекеттік кәсіпорындарда «Балқаш су» КМК, «УЖКР» КМК, «Тазасу» КМК үш жылдық инвестициялық бағдарламалар мен шекті тарифы бекітілген. Тұрғындарға судың бағасын төмендету

мақсатында 2012 жылы Қарағанды облысының сумен қамтамасыз ететін кәсіпорындары («Казводхоз» РМК бөлімшесі Сатбаев атындағы канал, Жаңаарқа ауданындағы «Газасу» КМК, «Нұрын ауданындағы Қаратал» КМК) мемлекет бюджетінен ауыз сумен қамту қызметіне субсидия алады.

Бірыңғай сумен жабдықтау және суды бұру бойынша қызметтерін ұсынтатын, сондай-ақ сумен жабдықтау желілері жоқ облыстағы жалғыз өңір, Қарқаралы ауданы болып табылады.

01.01.2017 жылғы нәтиже бойынша су құбыры жүйесінің жалпы ұзақтығы 7 290 км (қалада – 5 477,7 км, ауылда-1 812,3 км), соның ішінде:

2014 жылы – 6 787 км (қалада – 5 357,8 км, ауылда – 1 429,2 км).

2015 жылы – 7 070,9 км (қалада – 5 442,6 км, ауылда – 1 628,3 км);

2016 жылы - 7269,1 км (қалада – 5452,8, ауылда-1812,3 км).

Үш жыл ішінде су құбырларының ұзындығы 503 км өсті, бұл негізінен иесіз желілерді коммуналдық меншікке алу және жаңа объектілерді іске қосу бойынша қала және аудан әкімдіктерінің жүргізген шараларының нәтижесінде іске асты, сонымен қатар энергия үнемдеу және су құбырлары желілерін жаңғырту және құралдандыру бағдарламасын іске асыру нәтижесінде суды сату 17,4% -ға төмендеді.

Су құбырлары жүйесі қатты тозған, тозу деңгейі 70%:

- Қарағанды, Балқаш, Саран, Теміртау, Шахтинск қалалары мен Бұқар Жырау ауданында қиын жағдайда, тозу деңгейі 75% байқалады.

- Жезқазған, Сатбаев қалалары, Абай, Қарқаралы, Осакаров, Ұлытау, мен Шетіс аудандарында жүйенің тозуы 50-75% құрайды.

- Қаражал, Ақтоғай, Жанаарқалық, Нұрын аудандарында жағдай жақсырақ, тозу 30-40%.

Облыс бойынша су құбырларының тозуының төмендеуі мен ұзандығының артуы сумен қамту жүйесін дамыту жобасының жүзеге асыру аясында сала бойынша мемлекеттік бағдарлама негізінде жүзеге асырылды. «Ақ бұлақ» 2011-2020 жылдарға» бағдарламасын іске асырылған 6 жыл ішінде 41,0 млрд. теңге бөлініп жұмсалған, 63 сумен жабдықтау және су бұру объектісі пайдалануға берілді, 1000 км артық су құбыры мен 23 км кәріз жүйесі қалпына келтірілді және салынды.

Нәтижесінде орталықтандырылған су жүйесімен елді мекендерді қамту (ЕМҚ) 19 бірлікке өскен. 190 мыңнан астам тұрғын сапалы сумен қамтылды.

2014 жылы – 21 объект сумен жабдықтау және су бұру, оның ішінде 9 нысан пайдалануға берілді, 199,3 км-ден астам су құбыры желілері қалпына келтірілді, 23 мыңнан аса адам сапалы сумен қамту қызметіне қол жеткізді.

2015 жылы – 14 объект, жыл қорытындысы бойынша 5 нысан пайдалануға берілді, 26 мыңнан аса адам сапалы сумен қамту қызметіне қол жеткізді.

2016 жылы - 7 объект, жыл қорытындысы бойынша 4 нысан пайдалануға берілді, 150 км-ден астам су құбыры желілері қалпына келтірілді және салынды, 90 мыңнан аса адам сапалы сумен қамту қызметіне қол жеткізді.

Нәтижесінде 2017 жылдың басында орталықтандырылған сумен қамтылған 226 ЕМҚ немесе 53,7% қалаларда 85,3%.

01.01.2017 жылы 226 ЕМҚ (291 659 адам.) орталықтандырылған сумен қамтылған, 190 ЕМҚ (45 473 адам.) ұңғыма мен құдық суы арқылы, 6 ЕМҚ (536 адам) әкелінген су.

Бүгінгі күні жалпы дара құрылғылармен жабдықтау қалада 66,3%, ауылда 40% құрады. Су тасымалдау жүйесінің жалпы ұзындығы 2 526,8 км (қалада – 2 293,6 км орташа) дәрежеде тозғандар 85%, ауылда– 247,4 км орташа дәрежеде тозғандар– 75% құрады) Су тарату жүйесінің 80% тозығы жеткен. 01.01.2016 жылғы статистикалық мәліметтерге сәйкес облыста 27 канализация тазалайтын құрылыс нысаны бар. Канализация жүйесінің ұзақтығы 51 км өсті.

Кәріз тазарту имараттарының жағдайы қанағаттандырмайды: осы жылдың басында биологиялық тазарту арқылы тазаланған ағынды судың мөлшері 78 850,5 мың м³ дейін төмендеді, және барлық ағындылардың 69,6% - ын құрады.

Сондай-ақ 2014 жылы 82 772,0 мың/м³ және 2015 жылы – 78850,5 мың/м³, 2016 жылы – 78 430 мың/м³ ағынды су, толық биологиялық тазартудан өткен. Құрал моральды және физикалық түрде тозоған, ол өткен ғасырдың 70-жылдары салынған болатын. Тазарту имараттарына жүктеме жыл сайын артып келеді - олардың кеңейту және жаңғырту қажет.

2020 жылға дейінгі нысаналды көрсеткіштер 2.8.3-кестеде келтірілген.

2.8.3-кесте. 2020 жылға дейін Қарағанды облысын сумен қамту және су бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2015ж. (факт)	2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.
Қалаларда орталықтандырылған қолжетімділік:	-	-	-	-	-	-
Сумен жабдықтау, %	85,0	85,3	86	92	97	100
Су бұрумен	58,0	66	68	68,6	73	80
Ауылдық елді мекендердің орталықтандырылған қолжетімділік:	-	-	-	-	-	-
Сумен жабдықтау, %	53,0	53,4	55	58	62	70
Су бұрумен %	-	4,5	6	9	13	15
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің үлесі:						

Сумен жабдықтау, %	0,7	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Суды бұру %	0,5	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің моно және шағын қалалардың үлесі:						
Сумен жабдықтау, %	0,4	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
моно қалаларда	0,38	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
шағын қалаларда	0,01	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Суды бұру %	0,1	0,07	0,05	0,07	0,07	0,07
моно қалаларда	0,07	0,02	0,03	0,05	0,05	0,05
шағын қалаларда	0,01	0,05	0,02	0,02	0,02	0,02

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

Қалдықтарды басқару саласындағы қазіргі жағдай төмендегідей мәселелермен сипаттауға болады: тарихи өндірістік қалдықтардың мұрасы. Өткен онжылдықта ауыр өнеркәсіптің, ауыл шаруашылығының және пайдалы қазбаны өндіргеннен көп көлемді қалдық жиналған. Оның үстіне қалдықтың көп бөлігі улы; қалдықты жинаудың, қайта кәдеге жаратудың және өңдеудің инфрақұрылысының дамуының артта қалуы; өндіріс пен адамның өмірлік істерінен қалатын қалдықтарының жыл сайын артып отыруы.

Аймақтың экологиялық проблемаларына қатты тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату да жатады. 2013-2016 жылдары коммуналдық қалдықтарды жинау және тасып шығарумен айналысатын ұйымдардың саны 28 бірлік деңгейінде қалды. Шығарылатын қалдықтардың көп бөлігі үй шаруашылықтарының қалдықтары. Үй шаруашылықтарының қалдықтары негізінен аралас болып табылады, құрамында бұзылатын ылғалды тамақ қалдықтары, пластмасса, металл, шыны және басқа компоненттер бар болғандықтан кәдеге жарату үшін қолайсыз.

Облыста жобалық қуаттылығы 20,6 млн тонна болатын 202 көму полигонын жұмыс істейді. Үш жылда жинақталған қалдықтар көлемі, 5,5 млн тоннадан 6,7 млн тоннаға дейін, немесе полигондардың жобалық қуатының 32,5% өсті. Бүгінгі күні 202 полигондардың 45 қоршаған ортаға эмиссияға рұқсаты бар, бұл олардың жалпы санынан 22% құрайды, 2013 жылы - 11 полигон, 2014 жылы - 21 полигон, 2015 жылы - 45 полигон. (Салыстыру үшін, республика бойынша қалдықтарды орналастыру орындарын барлық саны 4525, олардан тек 307 полигон немесе 7% - ғана, санитарлық талаптарға сай).

2.8.4- кесте. Облыстағы ТҚҚ өңдеу динамикасы

Көрсеткіш	Өлшеу бірлігі	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.
ҚТҚ өңдеудің үлесі	тонна	-	10,006	11,614	13
ҚТҚ жалпы көлемі	тонна	605,483	548,89	546,821	649,3

2013 жылы ТҚҚ қайта өңдеу іс жүзінде жүзеге асырылған жоқ. ТҚҚ қайта өңдеу үлесі облыс бойынша 2014 жылы 1,5% құрады немесе 10 мың тонна (2.8.4-кесте). 2015 жылы 11,1 мың тонна өңделді, қалдықтар көлемінің 2% құрайды. 2016 жылы қайта өңдеу көлемі 13 мың тоннаны құрады, бұл 2,1 %.

2014 жылы жобалық қуаты жылына 120 мың тонна "Горкомтранс" ЖШС қоқыс-сұрыптау орны іске қосылды. "ТТК Теміртау " ЖШС ТҚҚ бөлек жинау жүйесі енгізілуде. Қарағанды мен Теміртау қалаларында пластик, шыны, қағаз жинау үшін 600 контейнерлер орнатылды. Облыс бойынша 2016 жылы түзілген тұрмыстық қатты қалдықтардың көлемі 649,3 мың тонна (471,1 кг/адам/жылына), 4,9%-ы өңделді, 0,05%-ы қайта өңделді. Қоқыс шығару қызметтерімен облыс халқының 73,0% -ы қамтылған.

2.8.5-кесте. 2020 жылға дейін Қарағанды облысының қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысынылы индикаторлар (факт)	2015ж.	2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.
Экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келетін қатты тұрмыстық қалдықтарды көму объектілерінің үлесі, (олардың орналасатын жерлерінің жалпы санынан),%	24,0	25	27,5	30	40	50
Пайда болған қатты тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату үлесі, %	1,8	2,1	3	5	9	10
Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша, көрсетілетін қызметтерін қаму, %	70,0	73	75	80	85	90

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Облыстың атмосфералық ауасының ластану деңгейі негізінен 15 ірі кәсіпорынмен анықталады. Тұрақты көздерден шығарылатын шығарындылардың көлемі 2016 жылы 593,0 мың тоннаны құрады, ал 2015 жылы шығарындылардың нақты көлемі 596,3 мың тоннаны құраған.

2015 жылы 12759 тұрақты ластаушы көздер атмосфераға 596,4 мың тонна зиянды заттар шығарады. Бұл 2014 жылмен салыстырғанда 0,24% артық (595 мың тонна). Шығарындыларды көлемінің өсуі мыналарға байланысты:

- Жезқазған мыс балқыту зауытының іске қосылуы, «Казахмыс Смелтинг» ЖШС шығару көлемі 15,66 мың тоннаға өсті;
- «Bassel Group» ЖШС-де жылу тасығышының көлемінің өсуімен

пайдалынатын көмір артты, сондықтан шығарудың жалпы көлемі 2,3 мың тоннаға өсті.

- «Шұбаркөл Көмір» АҚ көмірді өндірудің артуымен шығарудың көлемі 1,13 мың тоннаға өсті.

2014 жылы шығару көлемі 595 мың тоннаға тең болды, өткен жылмен салыстырғанда 3,76% өсті (2013 жылы 572,6 мың тонна шығарылған). Зиянды заттарды шығарудың жалпы өсімі «АрселорМиттал Теміртау» АҚ өнімінің артуымен байланысты: агломерат 21,3%, кокс 15,7%, шойын 23%, болат 19,2%, прокат 3,2%. БЖБ «Казахмыс Смелтинг» ЖШС жез өндірудің көлемі 1,4% артуы ластаушы заттарды атмосфераға шығару 6,1 мың тоннаға өсті, Жезқазған мыс балқыту зауытында ластаушы затты ауаға шығарудың 16 мың тоннаға кемүі өндірісті тоқтатқандығына байланысты. Ластаушы заттардың негізгі көлемі Теміртау (260,5 мың тонна), Балхаш (98 мың тонна), Жезқазған (52,2 мың тонна және Қарағанды (50,2 мың тонна) қалаларының және Абай ауданының (73,6 мың тонна) аумағында қалыптасқан.

Областың кәсіпорындарымен тұрақты ластаушы көздердің барлығынан шығатын ластаушы заттардың жалпы санының 92,1% ұсталған және жойылған. Бұл ретте облыстың әуе бассейніне күкіртті ангидрид - көлемі 251,9 мың тонна, көміртек тотығы - 163,5 мың тоннаға, азот тотығы - 44,1 мың тонна, жылу станцияларының көмір күлі - 7,9 мың тонна, аммиак - 0,4 мың тонна, күкірт қышқылы - 82,4 тонна, нафталин - 48,8 тонна, мышьяк - 39,3 тонна, ацетон - 22,7 тонна сияқты ерекше ластаушы заттар түскен. Осы заттардың шақты шығарындысы белгіленген шекті рұқсат етілген шығарындылардан аспаған.

Ағынды суларды ағызу 2015 жылмен салыстырғанда 2016 жылы 1 321 767,456 мың м³ құрады (2015 жылы - 1 294 454,674 мың м³). Ағынды сулардың (27 312,782 мың м³) аздап көбейту өндіріс қажеттіліктеріне суды тұтынудың артуына, сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шаралар жоспарының орындалуына байланысты болып отыр.

2016 жылы 2015 жылмен салыстырғанда су объектілеріне жіберілген ластаушы заттардың массасы 3,3%-ға артып, 452,12 тоннаны (2015 жылы - 437,0 мың тонна) құрады. Аталған көрсеткіштің өткен жылмен салыстырғандағы өсуі ағындарда тасқын сулардың көлемінің қалдық суларының артуына байланысты болып отыр.

Осы заттардың нақты шығарылуы шекті рұқсат етілген шығарындылар көлемінен аспады. Шығындардың тұрақты деңгейінде 2015 жылы 2014 жылмен салыстырғанда қоршаған ортаны қорғауға арналған шығындар 23,18 % артты.

Атмосфералық ауаны қорғау үшін шығарындылар бойынша стандарттарды жаңарту және оларға өту жөніндегі іс-шаралар жүзеге асырылуда, неғұрлым айқын бақылау жүргізу үшін заңнамалық базаны жетілдіру бойынша ұсыныстар енгізілуде, кәсіпорындармен қазіргі заманғы тазарту технологияларын енгізу бойынша жұмыс жүргізілуде.

Қарағанды облысына Нұра-Сарысу, Балқаш-Алакөл, Есіл, Ертіс және Тобыл-Торғай өзен бассейндері кіреді.

Облыс бойынша жалпы саны 864 су объектісі бар. соның ішінде 107 өзен, 88 көл, 220 гидротехникалық құрылғы, 409 жасанды тоған және гидротехникалық құрылыстары бар бөгет, су көлемі 1 млн м³ асатын 40 суқоймасы бар. Қарағанды облысының су ресурстарының ең негізгі көзі - Нұра

өзені мен Балқаш көлі. Аймақтың басты су қолданушылары тұрғын үй-коммуналды шаруашылығы мен өнеркәсібі.

Облыстың негізгі беткі су көздерінің сапасына талдау нәтижесінде ластанған деп, Шерубайнұраның беткі суы өте қатты ластанған деп сипатталады. Адамның шаруашылық және өнеркәсіпте қолдануынан қалған қалдық сулары өзендер мен жабық тоғандарға құйылып, сонда зиянды заттардың жиналауына әсер етеді. Сарқынды сулардың жыл сайынғы өсуі жағдайында нормативтік-тазартылған суды ағызу көлемі мүлтіксіз азаюда.

2.8.6-кесте. Ағын сулардың жағдайы

Көрсеткіш	Өлшем бірлігі	2013	2014	2015	2016
Жалпы ағынды су көлемі	млн м ³	1 303,52	1 289,5	1 294,4	1321,7
Нормативтік тазартылған суды шығару көлемі	млн т. м	1 303,52	1 289,5	1 294,4	17,3243

Су қатынасын жүйелеу, ластанудың алдын алу, судың қоқыс арқылы бітелмеуін қадағалау және жер үсті суын сарқылтып алмау мақсатында бекітілген жобаның басты негіздері бойынша суды шаруашылықта қолданудың тәртібін жүйелейтін су қорғау аумақтары және жолақтары құрылған.

«Корпорация Казахмыс» ЖШС Жомарт шахта кенінің шахта су шығымын жойғаннан, «АрселорМиталл Темиртау» АҚ және «Қарағанды-Су» ЖШС (құрғақшылық 2014 жыл) өндіріс орындарының қалдық су көлемін азайтудан, «Казхром» АҚ (Тур кенінен су томендету скважиналарынан нормативті-таза су шығару және «Восточный Камыс» кенінің дренажды суын шығару көлемі кемуінен) ағында судың көлемі төмендеген. 2013 жылы Ботақара ауылында бөгетке және Ботақара көлінің бойындағы дамбыға құны 246 млн теңгені құрайтын күрделі жөндеу жүргізілді, Бұхар Жырау ауданының Жаңақала, Жастілек, Тоғызқұдық ауылдарындағы бөгеттерге және Қаражал қ. Шағалы су қоймасына күрделі жөндеу жүргізуге жобалық-сметалық құжаттар әзірленді.

Ағынды суларын кәдеге жарату көлемінің аздығы су тасқыны суларының үлкен көлемімен байланысты. Жер үсті су объектілеріне ағынды суларды төгу 15 кәсіпорыннан 17 су ағынында жүзеге асырылады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.8.7-кестеде келтірілген.

2.8.7-кесте. 2020 жылға дейін Қарағанды облысының шығарындылары мен ағызулары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2015ж.	2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.
	(факт)					
Ластаушы заттардың нормативті көлемі,	-	-	-	-	-	-
млн. тонн:						
-атмосфераға шығарындылар	0,595	0,585	0,585	0,585	0,585	0,585
- су объектілеріне төгінділер	0,517	0,517	0,517	0,517	0,517	0,517

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

Жануарлар дүниесін сақтау табиғи экожүйелерді сақтау бойынша шаралар жүйесінің бөлігі ретінде қарастырылады. Шаралар жануарлар әлемінің түрлілік түрлерін сақтауға, сондай-ақ табиғи кешендерге тән жануарлардың экологиялық таза санының сақталуына бағытталған.

Балық шаруашылығы қорында жергілікті маңызы бар 127 су қоймасы бар, 36 табиғат пайдаланушысы үшін 59 су объектісі тіркелген, 68 су объектісі резервтік қор болып табылады. Аңшылық алқаптарының жалпы ауданы 34 млн гектарды құрайды, соның ішінде бекітілген аңшылық алқаптар - 19 млн га, резервтік қор - 15 млн гектар. Облыста жалпы аңшылық шаруашылықтары - 136 тіркелген - 96, резервте - 40.

Қарағанды облысының мемлекеттік орман қорының жалпы ауданы: 2013 жылы – 200 847 га, орманмен қамтылғаны 91 957 га, 2014 жылы – 200 924 га және 92 126 га, 2015 жылы - 204 258 га және 83 386 га, тиісінше.

2015 жылы орман қорының жалпы ауданы 204258 га құрады, 2014 жылмен салыстырғанда 3334 га өсті, ал орманмен қамтылғаны 8,7 мың га азайды.

Орман орналастыру жұмыстарын жүргізуге байланысты орман қорында және орман емес алқаптарда өзгерістер болды.

Мемлекеттік орман қорында 2013-2015 жылдар және 2016 жылдың 9 ай аралығында 1136,3 га алаңында ағаш отырғызу жүргізілді, оның ішінде 2013 жылы – 230 га 575 мың дана екі жылд ыкекпе көшеттерді (шегіршін, үйеңкі) отырғызылды, өсуі 75 % құрады, 2014 жылы –240 га және 600 мың дана екі жылдық екпе көшеттерді (шегіршін, үйеңкі), жер сінуі - 70 %, 2015 жылы – 300 га және 10 00,2 мың дана, жерсінуі - 61%, 2016 жылдың– 366,3 га және 122 1,0 мың, жерсінуі - 73 % тиісінше. 2016 жылы 2013 жылмен салыстырғанда отырғызу көлемінің өсуі 136,3 га құрайды.

2.8.8- кесте. Мемлекеттік орман қоры аумағында құрылған орман екпелерінің жерсіну көрсеткіштері

Отырғызу жылы	Түрі	Отырғызу ауданы	Сақталған орман дақылдарының жерсінуі%
2013	Үйеңкі, шегіршін	230	75
2014		240	70
2015		300	61
2016		366,6	73

2013-2016 жылдар үшін және 2016 жылдың 9 айларалығында орман екпелеріне күтім жасау бір мәрте алаңына аударғанда 12 657 га болды (2.8.8-кесте), оның ішінде 2013 жылы - 2130 га, 2014 жылы – 2740 га, 2015 жылы – 3498 га және 2016 жылы - 4289 га.

2013-2016 жылдар 8294,3 кг көлемінде тұқымы жиналды, оның ішінде 2013 жылы - 1849 кг, 2014 жылы – 4125 кг, 2015 жылы – 1080,3 кг, 2016 жылдың 9 айы ішінде – 1240 кг.

2013-2015 жылдарда базистік орман питомнигінде 3073,8 мың дана стандартты отырғызу материалы өсірілді, оның ішінде 2013 жылы – 680 мың дана, 2014 жылы – 863,5 мың дана, 2015 жылы – 1530,3 мың дана. 2016 жылы-1896 мың дана.

2013-2016 жылдары питомниктерде орман тұқымы 24,51 га алаңда отырғызылды, оның ішінде 2013 жылы – 7,5 га, 2014 жылы – 9,98 га, 2015 жылы – 5,32 га, 2016 жылы – 5,14 га.

Орман өрттеріне жол бермеу мақсатында жүйелі түрде профилактикалық және өртке қарсы іс-шаралар жүргізіуде.

Минералдандырылған жолақтарға күтім жасау 23065 км көлемінде жүргізілді, оның ішінде 2013 жылы – 4709 км, 2014 жылы – 4730 км, 2015 жылы – 4800 км және 2016 жылы айында – 4850 км.

2013-2016 жылдары өрт қауіпсіздігі мақсатында орманды күтіп ағаш кесу 529,4 га/518 7,2 м³ көлемінде жүргізілді, оның ішінде 2013 жылы – 102,4 га/1317 м³, 2014 жылы– 202,9 га/880,8 м³, 2015 жылы – 128,8 га/1022,4 м³ және 2016 жылы – 83,8 га/1967 м³.

Өртке қарсы қауіпсіздік бойынша профилактикалық іс-шараларды жүргізуге қарамастан мемлекеттік орман қоры жерлерінде 2013 жылы 15,6 га алаңында 18 өрт оқиғасы, оның ішінде орман көмкерген 13,2 га, 2014 жылы - 14,5 га алаңында 18 жағдай, оның ішінде орман көмкерген 13,2 га, 2015 жылы 80,7 га алаңында 11 жағдай, оның ішінде орман көмкерген 78,7 га тіркелді, орман өрттерінің көпшілігінің себебі, бұл далалық өрттердің орман қорының жерлеріне көшуі.

2016 жылы мемлекеттік орман қоры жерлерінде өрт тіркелмеген.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.8.9-кестеде келтірілген.

2.8.9-кесте. 2020 жылға дейін Қарағанды облысының орман шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	2015ж (факт)	2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры ауданында 1 орман өртінің орташа ауданы, %	7,3	7,3	7,0	6,5	6,0	5,5
Жергілікті атқарушы органдардың құзыретіне кіретін мемлекеттік орман қорының аумағында орманмен көмкерілген алқаптың ауданы, мың га	83,386	83,386	83,406	83,429	83,455	83,484

2.9. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

Облыстың жалпы жер аумағы 196 мың км² құрайды, Қазақстанның солтүстігінде орналасқан. Облыс құрамына 4 қала, 16 аудан, 155 селолық округ, 8 кент (5 ауылдық және 3 қалалық), 81 тәуелсіз село және ауыл кіреді. 2017 жылдың басына облыс халқының саны 879134 адамды құрады. Тұрғындардың тығыздығы бір шаршы километрге 4,5 адамнан келеді⁵⁴.

Энергетиканы, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Қостанай облысы энергияға тапшылардың қатарында. Облыс аумағында орналасқан электр стансаларының электр энергиясын өндіруі жалпы пайдаланудың 34%-нан аспайды және 1,5 млрд. кВт.с. құрайды. Облыс энергиясын тұтыну 1500 км қашықтықта орналасқан Екібастұз-Павлодар энергия кешенінен тасымалдау есебінен жабылады.

Облыстың негізгі энергия өндіруші көздері: қуаттылығы 267 МВт Рудный «ССКӨБ» АҚ ЖЭС, қуаттылығы 12 МВт Қостанай ЖЭС, қуаттылығы 4 МВт Арқалық ЖЭС болып табылады. Барлық өндірілетін электро энергия

⁵⁴ Қостанай облысының аумағын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған бағдарламасы. Мәслихаттың 2015 жылғы 11 желтоқсандағы № 474 шешіміне қосымша

энергия көздерімен кәсіпорындардың өз мұқтаждықтары үшін пайдаланылады.

Облыс қалаларын электрмен жабдықтауды мынандай кәсіпорындар: Рудныйда – «РудныйЭнергоКомпаниясы» ЖШС; Арқалықта – «Қостанайжэлектросервис» МҚК; Жітіқарада – «Жітіқаракоммунэнерго» МҚК; Лисаковскта – «Лисаковскгоркоммун-энерго» МҚК ШОҚ жүзеге асырады.

Электр желілерінің жалпы ұзындығы – 29,3 мың км, оның ішінде кабельдік желілер – 1,7 мың км. Облыс аумағында кернеулігі 35 кВ құрайтын 327 қосалқы станса және жоғары және 4462 РП, ТП, КТП 6-10/0,4 кВ бар.

Облыс энергетиктерінің негізгі проблемасы энергетикалық жабдықтардың өте жоғары тозуы болып табылады, пайдаланудағы электр жабдықтарының тозуы: ВЛ-10 кВ – 78,3%, ВЛ-0,4 кВ – 77,3%, КЛ-10-0,4 кВ – 68,4% құрайды.

Тұтыну құрамында Қостанай облысының электроэнергиясының 51% өнеркәсіп секторына келеді, оның ішінде энергетика, көлік секторына 26%, 14% халыққа, 6% ауыл шаруашылыққа, 3% экономиканың басқа салаларына.

Өнеркәсіптік сектормен тұтынылатын облыстың он ірі өнеркәсіп кәсіпорындары 42% энергетикалық ресурстармен пайдаланады.

Қостанай облысы коммуналдық секторында инженерлік жүйелердің тозу деңгейі келесі сипатымен көрінеді:

нормативтік жағдайда жылумен жабдықтау 37% және 63% жөндеу талап етеді (798,5 км);

нормативтік жағдайда электрмен жабдықтау 22% және 78% жөндеу талап етеді (29200 км);

нормативтік жағдайда газбен жабдықтау 83% және 17% жөндеу талап етеді (3124,7 км).

Жылумен жабдықтау

Қостанай облысы бойынша 100 Гкал/сағ.-тан жоғары 6 бірлік қазандық, 100 Гкал/сағ. дейін 102 бірлік қазандық бар. Жылу көздері жабдықтарының тозуы орташа есеппен 42% құрайды.

Қостанай облысы қалаларында орталықтандырылған жылумен жабдықтау жүйесі пайдаланылады. Облыстың орталықтандырылған жылумен жабдықтауды қамтамасыз ету деңгейі 41% құрайды. Орталықтандырылған жылумен жабдықтау пайдаланатын халықтың саны 2016 жылдың 1 қаңтарына 362 118 мың адамды құрайды.

Жылу желілерінің жалпы ұзындығы – 798,5 км. Желілердің тозуы – 51% құрайды.

2012-2014 жылдары облыс бойынша 118,3 км жылу желілері жөнделді және қайта жаңартылды, 2015 жылы 12,2 км жылу желілерін ауыстырылды.

Көп пәтерлі тұрғын үйлердің жылу энергиясын есептеу құралдарымен қамтамасыздығы 46% құрайды.

Газбен жабдықтау

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыстың 63 елді мекені табиғи газбен жабдықталған. Облыс бойынша табиғи газды тұтыну 2015 жылы 757,6 млн м³ құрады.

2016 жылдың 1 қаңтардағы жағдайы бойынша Қостанай облысы бойынша газ құбырларының жалпы ұзындығы 3124,6 км құрайды, оның ішінде магистральдық газ құбырларының 619,3 км облыс жалғыз «Интергаз Центральная Азия» АҚ газ оператордың республикалық меншігіне жатады. Желілердің тозуы 25% құрайды.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша (381252 адам) табиғи газбен пайдаланатын қалалық халықтың саны 2012 жылмен салыстырғанда (349379 адам) 92%-ға ұлғайтылды, ауыл халықтың саны 01.01.2016 ж. (90668 адам) 2012 жылмен салыстырғанда (102729 адам) 13,3%-ға ұлғайтылды.

Бюджеттік секторда **энергия үнемдеу** әлеуметтік маңыздылығы мен жеткіліксіз қаржыландыруына байланысты аса маңызды рөл атқарады, сондықтан жарықтандыруды жаңарту есебінен электр тұтынуды қысқарту қажет.

Осылайша, облыс бойынша:

- білім объектілерінде сынап бар шамдар – 3936, жарықдиодтық – 8869, натрий – 591, галоген – 269, люминесценттік – 45409 шам орнатылған.

- денсаулық сақтау объектілерінде сынап бар шамдар – 1535, жарықдиодтық – 4434, натрий – 200, галоген – 68, люминесценттік – 7828 шам орнатылған.

Облыс бойынша көше және саябақ жарықтандыру бөлінісінде: доғалық сынап - 11362, жарықдиодты - 1750, натрилі - 9687, люминесценттік - 7725, галогенді - 22, жинақы - 19 анықталды.

2015-2020 жылдарға энергия үнемдеуді дамыту мақсатында және 2015-2020 жылдарға арналған энергия үнемдеудің Кешенді жоспары әзірленді және Қостанай облысы мәслихатының шешімімен бекітілді. Кешенді жоспар шеңберінде энергия үнемдеу бойынша 77 іс-шаралар қарастырылды. Энергия үнемдеу бойынша шараларды іске асыруға республикалық және жергілікті бюджеттен 39190,1 млн теңге қарастырылған.

«Электроэнергетиканы және энергия үнемдеуді дамыту институты» («Қазақэнергосараптама» АҚ) Қостанай филиалы әкімдікпен бірлесіп, 2015 жылға саны 324 субъектілерде мемлекеттік энергетикалық тізілім субъектілерінің тізбесі анықталған.

Тұрғын үй ғимараттарында энергия тиімділігін арттыру және шығындарды азайту мақсатында «2012-2020 жылдарға арналған тұрғын үй коммуналдық шаруашылығын жаңарту бағдарламасына» сәйкес үйлерді жаңарту жұмыстары жүргізілуде.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланатын энергия өндіруші ұйымдардың тізбесіне сәйкес 2020 жылға қарсы келесі ЖЭК нысандарын іске қосу жоспарланған:

- «Сарыкөл а. «Крыловка» ПС 35/10 кВ ауданында қуаттылығы 1,5 МВт ЖЭС салу» - Алатау Энерготрейд Лимитед» ЖШС;

- «Арқалық қ. аймағында қуаттылығы 48 МВт ЖЭС» жобасы - «KazWindEnergy» ЖШС.

Қостанай облысы Қарасу ауданы Шығыс а., «Қараман-К» ЖШС-мен қуаттылығы 350 кВт органикалық қалдықтарды биогаз түрінде қайта өңдеу кешені» іске асырылды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.9.1-кестеде келтірілген.

2.9.1-кесте. 2020 жылға дейін Қостанай облысында энергиямен жабдықтау бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		нақты	нақты	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Энергияны жалпы тұтыну көлеміндегі жаңартылатын энергия көздерінің үлесі	%	-	0,01	0,01	0,03	8,5	17,2	17,2
Жалпы ұзақтығынан жаңғыртылған желілердің үлесі:								
жылумен жабдықтау	%	4,7	1,53	1,8	1,9	1,9	2	2,1
газбен жабдықтау	%	-	0,51	-	-	-	-	-
электрмен жабдықтау	%	7,05	4,34	5,13	4,6	4,7	4,7	4,8
Жаңғыртылған желілердің ұзақтығы:								
жылумен жабдықтау	км	36,89	12,2	14,8	15,6	15	16	17
газбен жабдықтау	км	-	16,019	-	-	-	-	-
электрмен жабдықтау	км	2064,9	1271,8	1503,3	1368,8	1350	1350	1400

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар

01.01.2016 жылғы жағдай бойынша облыста 5581 агроқұрылым, оның ішінде 1 ӨҚ, 4 АҚ, 428 ЖШС және 5148 шаруа қожалықтары бар.

Жалпы республикалық астық жинауда Қостанай облысы үшінші орынды алады. 2012-2015 жылдары астық өнімі жылына 3,8 млн. тоннадан артық болды. 2012 жылға қарағанда 2015 жылы астық 85,5%-дан артық өндірілді.

Облыстың егін шаруашылығын дамытуда астық өндірісі басым болып табылады, ол өсімдік шаруашылығы жалпы өнімінің 76% алады.

2012 жылы облыстың негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының егістік алаңы 4345,1 мың гектар құрады, 2015 жылмен салыстырғанда 326,3 мың гектарға азайды және 4018,8 мың га құрады. Барлық егістік алаңы 5148,2 мың га құрады, 2015 жылы 60,1 мың гектарға азайды және 5088,0 мың га құрады.

2015 жылы бидай алаңы 3579,7 мың га құрады, бұл 2012 жылға қарағанда 370,8 мың гектарға аз.

Өндірісті әртараптандыру мақсатында майлы дақылдар алаңдары ұлғайтылды, олар 335,3 мың га алқапта орналастырылды, бұл 2012 жылдан 115,6 мың га артық.

Мал азығы дақылдарының алаңдары ұлғайды, олардың алаңы 2015 жылы 393,3 мың га құрады, бұл 2012 жылғы деңгейінен 95,0 мың га артық, жарма дақылдар алаңы 1,9 мың гектарға ұлғайды және 14,6 мың га құрады, дәнді бұршақ дақылдарының алаңы 37,9 мың гектарға азайды және 29,2 мың га құрады.

Қостанай облысының жер қоры өзгерген жоқ және 19 600,1 мың гектарды құрайды. Жер құрылымында ауыл шаруашылығы жайылымдарының жалпы аумағы 18129,7 мың гектарды немесе өңірдің жалпы аумағынан 92,5% құрайды.

Техногенді бұзылған және ластанған жерлер қалалардың өнеркәсіп аймақтарында, пайдалы қазбаларды өндіру және қайта өндеу орындарында таралған. Ашық тәсілімен өндіру кезінде үлкен аумақтарда ауыл шаруашылығына жатпайтын мақсаттарға, яғни кеніштер, үйінділер, қоймалар, кен және шаруашылық тұрмыстық сулардың жинауыштары үшін жерлер оқшауландырылады.

2012-2015 жылдары бойынша ауыл шаруашылығына арналған жерлердің алаңы 199,6 мың га және 01.01.2016 жылына 10586,7 мың га құрады, соның ішінде егіндік – 6022,3 мың га (2012 жылдың деңгейіне 101,7%), пішен шабу – 112,0 мың га (2012 жылдың деңгейіне 118,7%), жайылым – 4283,7 мың га (2012 жылдың деңгейіне 101,7%).

2012-2015 жылдар аралығындағы кезең бойынша ауыл шаруашылығына арналған жер алаңы 199,6 мың га ұлғайды, соның ішінде егіндік – 100,9 мың га, пішен шабу – 17,0 мың га, жайылым – 72,1 мың га, төменде көрсетілген жайттарға байланысты:

-жер телімінің жалдау мерзімі өтіп кетті және жерлер жер қорына қайтарылған;

-ауыл шаруашылығы жер-суларды өндеу болымсыздықтан жер пайдаланушылардың жер телімдерінен бас тартуы;

- пайдаланылмайтын ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің он есе қалалары мен аудандарының мәслихаттарымен жер салығы ставкасының ұлғаюына байланысты.

400-ден мың га астам ауыл шаруашылығы жер-сулардың пайдаланымсыздықтан немесе ұтымсыз пайдаланымдықтан жер телімдердің жалдау келісім-шарттардың бұзу арқылы мемлекеттік меншігіне қайтарылды.

2015 жылы алаңы 361,7 мың га жер учаскелері мемлекеттік меншігіне қайтарылды, соның ішінде егіндік - 40,3 мың га, пішен шабу -2,7 мың га, жайылым 318,7 мың га (ерікті бас тарту).

Ауыл шаруашылығы айналымға қатыстырылған жерлердің үлесі жыл сайын 4% құрайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.9.2-кестеде келтірілген.

2.9.2-кесте. 2020 жылға дейін Қостанай облысында жерді тиімді пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		факт	Факт	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Ауылшаруашылығы мақсатындағы жерлердің ауылшаруашылығы айналымына енгізілген жерлердің үлесін ұлғайту	%	3,9	4,0	2,8	3,0	3,2	3,4	3,6
Жыртатын жерлердің құрамында егіс айналымы (дала егіс айналымы)	%	0,8	10,0	75,6	77,2	79,1	81,3	83,7
Жаратыңды жайылым жерлердің құрамында жайылым ауысуының үлесі (жемшөптік айналымы)	%	7,7	3,0	5,9	6,0	7,0	7,0	7,0

Сумен жабдықтау және кәріз жүйесінің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай облыс бойынша орталықтандырылған сумен жабдықтауға елді мекендердің қол жетімділігі 29,9% құрайды (598 елді мекендерден орталықтандырылған сумен жабдықтаумен 179 қамтамасыз етілген), оның ішінде: қалаларда-100% - ды құрайды (5 қала және 3 қалалық үлгідегі кент), ауылдық жерлерде – 28,6% (590 ауылдан орталықтандырылған сумен жабдықтаумен 169 қамтамасыз етілген).

Жалпы су жабдықтау жүйесінің ұзындығы облыс бойынша 3993,8 км, тозуы 48,8% құрайды.

2012 жылы қаланың сумен жабдықтау желілері 44,3 км салынып және қайта жаңартылды. 2013 жылы жобалар іске асырылған жоқ. 2014 жылы сумен жабдықтау желілері 47,4 км салынып және қайта жаңартылды. 2015 жылы қаланың сумен жабдықтау желілері 21,9 км.

2.9.3-кесте. Қостанай облысының қалаларында орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділіктің динамикасы

Индикатор	2012	2013	2014	2015	2016
	жыл	жыл	жыл	жыл	жыл
Қалалар бойынша орталықт. сумен жабдықтауға қол жеткізуі	89%	96,9%	97,4%	97,4%	

Несие беру шартты және «Қостанай қаласының сумен жабдықтау және су бұру жүйелерін жаңарту» жобасын қолдау шарттының шеңберінде Қостанай облысы әкімі, Еуропалық Қайта құру және Даму Банкі, Қостанай қаласы әкімі және «Қостанай Су» МКК арасында 3,3 км магистралды су құбырын және 7,7 км коллекторларды, 6 кәріздік сорғы станцияларын қайта жаңғырту, сумен жабдықтауды тазарту құрылыстарын жаңарту (дезинфекциялау жүйесін ауыстыру, су резервуарларын гидрооқшау, 2-ші көтеру сорғы станциясының су құбырын қайта жаңғырту), гидравликалық модельдеу жүйесін енгізу (ГАЗ SCADA), зертханалық жабдықтарды, арнайы техника мен автокөлік сатып алу шеңберінде жоспарланған 22 іс-шаралар жүзеге асырылатын болады.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдайында облыс бойынша 590 ауылдық елді мекен бар, олардан 169 орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жеткізді, 378 АЕМ орталықтандырылмаған сумен жабдықтауды, 42 АЕМ тасымалданатын суды пайдаланады. Бұл ретте ауыл тұрғындарының 56,4%-ы (234,9 мың адам) орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жеткізе алады. Ауылдық елді мекендерде су бұру желілерінің жалпы ұзындығы 2439,2 км.

2013 жылы жалпы ауылды сумен жабдықтау бойынша 14 жоба іске асырылды, АЕМ орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жетімділігі 24,2 %-дан (2012 жылы) 25,7 %-ға дейін ұлғайды.

2014 жылы ауылды сумен жабдықтау бойынша 15 жоба іске асырылды, АЕМ орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жетімділігін іске асыру қорытындылары бойынша 25,7 %-дан (2013 жылы) 27,4 %-ға дейін ұлғайды.

2015 жылы жалпы ауылды сумен жабдықтау бойынша 10 жоба іске асырылды, 6 ауылда (Наурызым ауд. Буревестник а., Денисов ауд. Озерное а., Алтынсарин ауд. Большая Чураковка, Малая Чураковка, Қосқұдық а., Федоров ауд. Жаркөл а.) орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жетімділігін іске асыру қорытындылары бойынша АЕМ 27,4 %-дан (2014 жылы) 28,9%-ға дейін ұлғайды.

Орталықтандырылған су бұру бойынша елді мекендердің қол жетімділігі облыс бойынша 7,8% - ды құрайды (сумен қамтамасыз етілген 179 елді мекендерден, 14 орталықтандырылған су бұрумен қамтамасыз етілген), оның ішінде: қалаларда - 100%-ды құрайды (5 қала және 3 қалалық үлгідегі кент); ауылдық жерлерде – 3,5% (сумен қамтамасыз етілген 171 ауылдардан, 6 орталықтандырылған су бұрумен қамтамасыз етілген).

Орталықтандырылған су бұруға облыс тұрғындарынан 499,3 мың адам қол жеткізді немесе 56,5%, оның ішінде қала 450,8 мың адам немесе 96,5%.

Кәріз желілерінің ұзындығы 1107,4 км құрайды, оның ішінде қалалық жерлерде 983,3 км және ауылдық 124 км. Су бұру желілерінің тозуы 72,8% құрайды.

АЕМ-де көбінесе ЖТҚ салынған (бір, екі қабатты жеке үйлер/коттедждер), оларда септик орналастырылады. 6 ауылдық елді мекенде орталықтандырылған су бұру жүйесі бар (Таран ауданының Тобыл к., Майский а., Әуликөл ауданының Құсмұрын к., Қостанай ауданының Затобол к. мен Заречный а., Қарабалық ауданының Қарабалық к.), бұл орталықтандырылған су бұру жүйесіне қосылған ауылдық елді мекендердің жалпы санынан 3,5 % құрайды.

2013 жылы 16,7 км, 2014 жылы – 21,96 км, 2015 жылы – 9,1 км.

Қарабалық ауд. Қарабалық кентіндегі кәріз желілері құрылысының 2014

жылы аяқталуымен орталықтандырылған су бұру елді мекендердің саны 5-тен 6-ға дейін ұлғайды. 2016 жылдың соңында Денисов ауылында орталықтандырылған су бұру жүйесін пайдалануға беру жоспарлануда (Денисов ауданының аудан орталығы), бұл ретте су бұру жүйесімен қамтамасыз етілген ауылдар саны 7 ауылдық елді мекенге дейін өсуде.

Қостанай облысының су объектілері Тобыл-Торғай су бассейніне жатады. Облыс аумағында 310 жуық су ағымдары бар. Ұзындығы 100 км-ден жоғары өзен – 21; 500 км – тек екі өзен (Тобыл, Торғай) бар. Облыс аумағында жиынтық көлемі облыс аумағының көлемінен 2% құрайтын 5000 артық көл бар.

Облыс жеткіліксіз түрде ылғалданбаған аймақта орналасқан және атмосфералық жауын-шашынның орта жылдық мөлшері 240-280 мм құрайды. Өзен желісі өте нашар дамыған, сондықтан жер үсті су қорлары маңызды емес. Өңірдің басты сумен жабдықтау көзі оған құятын Үй, Тоғызақ, Обаған, Аят, Желқуар өзендерінің тармағынан және онда сарқырамадан құрылған су қоймалары бар Тобыл өзені болып табылады.

2015 жылғы мониторинг нәтижелері бойынша су сапасы өткен жылмен салыстырғанда Тоғызақ, Үй өзендерде – айтарлықтай өзгермеген, Тобыл, Аят, Обаған өзендерде – нашарлады. Қостанай облысының аумағында су объектілері суының сапасы мынадай түрде бағаланады: су «жоғары деңгейдегі ластану» - Тобыл, Аят, Тоғызақ, Үй, Обаған өзендері, Қаратомар су қоймасы; су «қалыпты ластану деңгейін» - Амангелді, Жоғарғы Тобыл су қоймасы.

Тобыл өзенінде артық ШРК тіркелген ауыр металдар тобы (никель 5,2 ШРК, мыс 7,6 ШРК, мырыш-1,3 ШРК, марганец 8,9 ШРК), басты иондар заттары (сульфаттар 2,1 ШРК, магний 1,1 ШРК), биогендік заттар (жалпы темір 2,8 ШРК) және органикалық заттары (фенолдар 6,7 ШРК) бойынша болды.

Ауыр металдар бойынша ШРК асыру фондық сипатқа (табиғи) ие.

Облыста Тобыл (2 дана) және Шортанды өзендеріне, Құсмұрын көліне, Қаракөл-Қояндықопа көлдерінің жүйесіне төрт шартты таза судың ағысы келіп құяды. 2012-2015 жылдары жер үсті су қоймаларына ағызудың жалпы көлемі 1,5 есеге қысқарды. Су қоймаларына келіп құятын сулардың жалпы көлемі 2015 жылы 12,546 млн м³, 2014 жылы – 15,734 млн м³, 2013 жылы – 19,341 млн м³ құрады.

Облыстың барлық сыртқы су қоймаларына су жіберуі бақылауға алынды. Мониторинг қорытындылары бойынша өнеркәсіп кәсіпорындарының су қоймаларына құятын ағын сулары нормативті таза болып табылады, тұтастай алғанда шекті рұқсат етілген ағын сулардың мөлшерінен аспайды және сапасы жағынан су қоймаларының құрамына кері әсерін тигізбейді.

Қалалардың 30 млн м³ көлеміндегі шаруашылық-тұрмыстық ағын сулары жергілікті тазарту құрылыстарында алдын ала тазартылады. Тазартылған ағын сулар одан әрі арнайы жеке су жинайтын буландырғыштарға, сүзгі алаңдарына түседі. Қазіргі таңда канализациялық тазарту құрылыстары әбден тозған және қайта жаңартуды талап етіп отыр.

Облыстың ең маңызды экологиялық мәселелерінің бірі облыс орталығында биологиялық тазарту стансасының болмауы болып табылады. Қазіргі уақытта қолданылатын Қостанай қаласының ағын суларын тазарту технологиясы қарапайым және 1966 жылдан бастап пайдаланылатын жер тұнбаларында тек механикалық қоспалары бойынша жартылай тазартуға

мұршасы бар. Қостанай қаласының іс жүзінде тазартылмаған ағын суларының көлемі шамамен 13 млн м³ құрайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.9.4-кестеде келтірілген.

2.9.4-кесте. 2020 жылға дейін Қостанай облысын сумен қамту бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		факт	факт	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Қалаларда қол жеткізу орталық-тандырылған								
сумен жабдықтау	%	97,4	97,4	97,5	97,7	98,7	99,4	100
су тарту	%	96,5	96,5	96,5	97,3	98,2	99,1	100
Ауыл шаруашылық елді мекендердің қол жеткізу орталықтандырылған								
сумен жабдықтау	%	27,4	28,5	28,5	30	33	35	40
су тарту	%	3	3	3	3,6	3,6	3,6	3,6

Өндірістік және тұрмыстық қалдықтардың жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу.

Қостанай облысының 2016 жылғы 1 қаңтарға жиналған қалдықтардың жалпы көлемі 11,9 млрд тонна құрады, қалдықтардың негізгі үлесі (99%) тау кен өндірісі кәсіпорындарының тұрмыстық қалдықтарына, атап айтқанда аршымалы жынысына (92%) және байыту қалдықтарына (7%) тиесілі.

Барлық тау-кен өндірісі кәсіпорындарында қалдықтардың қалыптасуын болдырмау және азайту сияқты қалдықтардың технологиялық циклінің барлық кезеңдерін, есептеу мен бақылауды, жиналуын, сондай-ақ өндіріс қалдықтарын жинауды, қайта өңдеуді, пайдаға асыруды, тасымалдауды, сақтауды және жоюды қамтитын қалдықтарды басқару жүйесі әрекет етеді.

2012-2015 жылдары қалдықтарды жою пайыздары 1,2 есе артты. Сонымен, өңірде 2015 жылы өндірістік қалдықтарды пайдалану мен жоюдың жалпы көлемі шамамен 24%, 2014 жылы – 18%, 2013 жылы – 19,8%, 2012 жылы - 15% құрады.

Түзілген тұрмыстық қатты қалдықтардың көлемі 2016 жылы 454,0 мың тоннаны (528 кг/адам/жыл) құрайды. 2016 жылы ТҚҚ қайта өңдеу үлесі (сұрыптаумен қоса) 0,1% құрады. Қоқысты шығару қызметімен облыс халқының 45,0% қамтылған.

Түзілген қалдықтардың барлығы 310 полигон мен үйіндіде орналастырылады, соның ішінде 105 (34%) қажетті құқықтық және рұқсат беру құжаттары бар. Тұрмыстық қалдықтарды орналастыру полигондарының ауданы үш мың гектардан асады.

Қатты тұрмыстық қалдықтардың негізгі ауқымы компоненттерге бөлінбей, ашық қоқыс үйінділеріне шығарылып, қатталып тасталады. Қатты тұрмыстық қалдықтар орналастырылған аумақ 3 мың гектардан артық жыл сайын ҚТҚ полигондарына 500 мың тоннадан (2014 жылы – 453 мың тонна) артық қатты тұрмыстық қалдықтар түсіп отырады.

Облыста ТҚҚ-ны жинау, сұрыптау, қайта өңдеу бойынша 14 кәсіпорын жұмыс істейді. 2016 жылдың ақпанынан бастап Қостанай, Рудный, Жітіқара қалаларында және Қостанай ауданының Затобольск кентінде пластик, қағаз, шыны және қаңылтыр құты қалдықтарын бөлек жинау жүйесі қызмет етеді. Бөлек жинауды «Атамекен 4 плюс» ЖШС (Қостанай қ., Рудный қ., Затобольск к.) және «Соцсервис» ЖШС (Жітіқара қ.) сияқты кәсіпорындар жүзеге асырады. Пластик қалдықтарын (ПП, ПНД, ПЭТ бөтелкелерін) жинауға арналған 2,5 м³ көлемімен торлы контейнерлер және пластик, қағаз, шыны және қаңылтыр құты қалдықтарын жинауға арналған эко-бактар орнатылды. Орнатылған контейнерлердің жалпы саны шамамен 900 бірлікті құрайды.

Алдағы уақытта мүмкіндіктерді кеңейту мақсатында осы оң тәжірибені облыстың басқа да аудандарында жүзеге асыру жоспарлануда.

Сондай-ақ Қостанай және Лисаковск қалаларында халықтан пайдаланылған құрамында сынабы бар лампаларды (СБЛ) жинау үшін тестілік контейнерлер орнатылды.

Көбірек қамту мақсатында 2018 жылы «ӨКМ операторы» ЖШС арқылы облыстың қалалары мен аудан орталықтарында орнатумен СБЛ жинау үшін контейнерлердің санын 145 бірлікке дейін ұлғайту жоспарлануда.

Облыс аумағында пластик, қағаз, шыны қалдықтарын, тозған шиналарды, техникалық майларды, электронды және электрлі жабдықтардың қалдықтарын, құрамында сынабы бар шамдарды жинау, кәдеге жарату, қайта өңдеуде маманданған 12 кәсіпорын бар.

Соңғы 3 жылда жергілікті бюджет қаражаты есебінен ТҚҚ-ны бөлек жинауды насихаттау жүзеге асырылуда.

Қазіргі таңда облыста ТҚҚ полигондарында қалдықтарды сұрыптау (қолымен сұрыптау) тек Лисаковск, Жітіқара, Қостанай (Затобольск к.) қалаларында және Федоровка ауданында (Федоровка с.) ғана жүргізіледі, бұған қоса қалдықтарды кейін сұрыптауға және қайта өңдеуге беру мақсатымен сақтау және уақытша сақтауға арналған алаңдар жоқ.

ТҚҚ-ны қайта өңдеу келесі кәсіпорындармен жүзеге асырылады:

- «Газалық-2012» ЖШС (Қостанай қ.) базасында пластмасса мен басқа да полимерлі қосылғыштардың қалдықтарынан әр түрлі бұйымдарды (кәріздік люктер, геоторлар және басқалар) өндіру бойынша желі қызмет етеді;

- «Лисаковск Картон-Қағаз кешені» ЖШС (Лисаковск қ.) қағаздарды қайта өңдеу бойынша;

- «Иволга-Холдинг» ЖШС холдингіне кіретін «ГЭСПОЛ» ЖШС (Қостанай қ.) базасында өндіріс және тұтыну қалдықтарын қыздырып жою бойынша қыздыру құрылғысы жұмыс істейді. Облыстың емдеу ұйымдарымен медициналық қалдықтарды жағу және шаруашылық субъектілерімен мазутталған топырақты жағуға шарттар бекітілді;

- «Эkoline sport» ЖШС (Қостанай қ.) пайдаланылған майларды өңдеу бойынша;

- «Экосфера+» ЖШС пайдаланылған құрамында сынабы бар лампалар мен құрамында сынабы бар аспаптарды сынаптан арылтуда маманданады;

- «Агротехмаш» ЖШС пайдаланылған шиналарды қайта өңдеумен айналысады.

Жеке инвестицияларды тартумен қоқыс өңдейтін кешеннің құрылысы жөніндегі мәселе қарастырылуда. Сонымен, Қостанай қ. «Атамекен 4+» ЖШС мобильді сұрыптау желісі орнатылған. Желінің қуаттылығы тәулігіне

2 тоннадан астам құрайды. Дүниежүзілік банкі жобасы аясында қалдықтарды қолымен сұрыптау желісімен қоқыс өңдеу кешенінің құрылысы жоспарлануда.

Қазіргі таңда Қостанай қ. әкімдігімен қоқыс өңдеу кешенінің құрылысына арналған жер учаскесіне құқық орнату құжаттарын рәсімдеу жүргізілуде. Жобаны Дүниежүзілік банкпен қаржыландыру мүмкіндігі туралы мәселе қарастырылуда.

«Фабрика нетканых материалов S.M.F.-System» ЖШС «Dortex» сауда маркасының геотекстильді, геокомпозицидті, геоторды, геосетканы, сондай ақ пластикалық қалдықтардан жасалған холофайбер және синтепон шығарады. Өндірілетін материалдар нарықта сұранысқа ие және әртүрлі нысандар мен жеңіл өнеркәсіп бұйымдарын салуда кеңінен қолданылған.

Қостанай облысының аумағында емдеу-профилактикалық мекемелерден жылына 160 тонна қауіпті медициналық қалдықтар шығарылады (2013 жылы 163,18 тонна, 2014 жылы 171,69 тонна, 2015 жылы 168,9 тонна).

Қостанай облысында 4 ұйым («Қостанай облыстық есірткіге қарсы диспансер» ШЖҚ ҚКК, «Рудный қалалық балалар ауруханасы», «Алишер» ЖК және Б.А. Бермухамедов) медициналық мақсаттағы қалдықтарды арнайы қондырғыларда өртеумен айналысады. 2 денсаулық сақтау мекемесінде өртеуді пайдаланбай қалдықтарды кідеге жаратуға арналған қондырғы бар (Қостанай қ. ҚПО облыстық Қан орталығы мен № 4 емхана), онда медициналық қалдықтардың 6% -ы аймақтағы білім берудің жалпы көлемінен жойылады.

Қазіргі уақытта халықтан құрамында сынабы бар лампаларды жинау проблемасы өткір болуда.

Қазіргі уақытта Экология департаментімен құрамында сынабы бар лампалар мен батареяларды қабылдау үшін облыс бойынша 145 контейнер қою туралы мәселе шешілуде. Контейнерлердің саны ӨКМ операторы» ЖШС келісілген, және 2017 жылдың екінші жартыжылдығында күтілуде.

Облыс аумағында «Атамекен 4+» ЖШС қызмет етеді, ол халықтан пластикалық қалдықтарды, шыны және металл ыдыстарды, сондай-ақ қағаз қалдықтарды жинайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.9.5-кестеде келтірілген.

2.9.5-кесте. 2020 жылға дейін Қостанай облысында қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	дерек	дерек	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Экологиялық талаптарына және санитарлық ережелеріне сәйкес қатты тұрмыстық қалдықтардың үлесі	25	25	30	33	35	40	50
Қатты тұрмыстық қалдықтарды пайдалану үлесі	0,07	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3
Облыстың, республика маңызы бар қаланың, астананың халқын қалдықтарды тасымалдау және жинау қызметтерімен қамту	30	40	45	47	50	55	59
Өртеуге альтернативтік жолмен медициналық қалдықтарды қайта өндіру үлесі	5	6	6	15	25	35	40

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Әуе бассейнінің жағдайы бойынша Қостанай облысы ең қолайлы аумақ болып табылады. Соңғы жылдары облыстың атмосфералық ауасының сапалы жағдайы тұрақты болып отыр.

Атмосфералық ауаның ластану деңгейі төмен болып бағаланады.

Қостанай облысының ауа бассейнінің ластануы кәсіпорындардан - тау-кен, жылу энергетикасы, автокөлік өндірістерінен шыққан ластауыш заттардың шығарындыларымен байланысты.

2012-2015 жылдары атмосфераға ластандырушы заттар қалдықтарының жалпы көлемі бір деңгейде қалады (2013 жылы - 314,37 мың тонна, 2014 жылы - 308,82 мың тонна, 2015 жылы - 316,1 мың тонна).

Ластандырушы заттар шығарындыларының негізгі үлесі автокөлік отынын жағудан шығарындыларына келеді (шамамен 70%). 2012-2015 жылдары стационарлық көздерінен өнеркәсіптік шығыстары бойынша серпіні: 2012 жылы - 100,6 мың тонна, 2013 жылы - 115,4 мың тонна, 2014 жылы - 103,8 мың тонна, 2015 жылы - 91,6 мың тонна, 2016 жылы - 98,7 мың тонна.

Облыс кәсіпорындарының өнеркәсіп шығыстарының 80%-ға жуығы Қостанай облысының ең ірі тау кен өнеркәсібі «ССКӨБ» АҚ үлесіне тиесілі.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.9.6-кестеде келтірілген.

2.9.6-кесте. 2020 жылға дейін Қостанай облысының шығарындылары мен ағындылары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		дерек	дерек	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
атмосфераны ластайтын заттар-дың шығарындысы	млн. тонна	0,16	0,321	0,340	0,345	0,350	0,355	0,360
ағын суларды су объектілеріне түсіру	млн. тонна	2,74	0,754	0,5	0,84	0,83	0,82	0,81

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЭҚТА және экологиялық туризм.

2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қостанай облысының мемлекеттік орман қоры 1143985 га, оның ішінде 238209 га орманмен қапталған, орман қорының 455616 га Қостанай облысы әкімдігінің құзыретіне жатады, оның ішінде 229004 га орманмен көмкерілген (өткен жылмен салыстырғанда орманмен көмкерілген алаң 1805 га ұлғайды).

Қостанай облысының аумағында жалпы көлемі 2 826 558,6 гектар ерекше қорғалатын 16 табиғи аумақ, олардың ішінде: Науырзым мемлекеттік табиғи қорығы, «Алтын Дала» мемлекеттік табиғи қоры, 3 мемлекеттік табиғи (зоологиялық) қорықтары: Тауынсор, Жарсор-Ұрқаш және Михайлов, «Ырғыз-Торғай-Жыланшық» экологиялық дәліз, сонымен қатар 10 жергілікті маңызы бар табиғи ескерткіш бар.

Су-батпақ жерлердің жалпы аумағы 864,1 мың гектарды, оның ішінде сулы жер – 506,8 мың гектарды құрайды. Көлдердің басым бөлігі қыс кезінде қатып қалады.

Жануарлар әлемін жануарлардың 334 түрі: оның ішінде сүтқоректілердің 44 түрі, құстың – 261, амфибиялардың – 3, рептилиялардың – 3 және балықтардың – 23 түрі қамтиды.

Жануарлар әлемін пайдаланушылардың атына жалпы аумағы 15 290 мың гектарды құрайтын 96 аңшылық жер-су тіркелді, облыстың резервтік қоры 1884,1 мың гектар құрайды. Су пайдаланушыларға 477 су айдындары бекітілген, жалпы ауданы шамамен 144 мың га.

Қоршаған ортаны қорғаудағы маңызды орынды орман алқаптары алады. 2016 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша Қостанай облысының мемлекеттік орман қорының жалпы аумағы 1 143,563 мың гектар құрайды, оның ішінде орманы бар 236,4 мың гектар (01.01.2015ж. – 235 мың га, 01.01.2014ж. – 229 мың га, 01.01.2013ж.-224,1 мың га) құрайды.

Ормандарды сақтау және қорғау мақсатында орман шаруашылығы мекемелері жыл сайын өртке қарсы алдын алу іс-шараларын жүргізеді, оның ішінде 600 км аумақта орман отырғызу шекаралары бойынша

минералдандырылған алқаптардың құрылысы, сонымен қатар 47000 км аумақта қолда бар минералдандырылған алқаптарды күтіп-бағу жүзеге асырылады.

Жыл сайын орман қорының 217,7 мың гектарды алып жатқан жалпы аумағында ормандарды екі әуе кемесімен әуеден күзету жүзеге асырылады.

Орман қорының учаскелерінде өртті қадағалау мұнараларының (ӨҚМ) жер үсті желісі құрылған. Орман мекемелерінде орман өрттерін айқындауда басты рөлді атқаратын 22 ӨБМ қызмет етеді.

Сумен жабдықтау көздерінің санын ұлғайту үшін соңғы жылдары мемлекеттік орман қорында 33 жаңа қазаншұңқыр, сонымен қатар 5 ұңғыма жасалды. Табиғи су қоймалары жоқ орындарда мемлекеттік орман қорының жерлерінде өртке қарсы техниканы жедел толтыру мақсатында су жинауға арналған 30 ыдыс орнатылды.

2015 жылға мемлекеттік бір мекемеге қарасты орман қорында 1593,81 га орман алаңында (2014 ж: 969,165 га алаңында 26 оқиға; 2013 ж: 25,527 га алаңында 22 оқиға; 2012 ж: 1441,8 га алаңында 63 оқиға) орман өрттердің 40 оқиға болды.

Қостанай облысы әкімдігінің табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы орман шаруашылығы мекемелерінің техникалық жабдықталуы Республикада үздіктердің бірі болып табылады. Өрт сөндіру машиналары норма бойынша 23 бірлік қолданыста 78 бірлік бар, суды тасымалдау агрегаты норма бойынша 0 бірлік қолданыста 11 бірлік бар, бүріккіштер арқа-аспалы норма бойынша 110 дана 335 дана қолданыста, патрульдік машиналар норма бойынша 32 бірлік қолданыста 132 бірлік, өрт қадағалау мұнаралары норма бойынша 0 дана 24 дана қолданыста және т. б.

Осы техникалық жабдықталуды ескере отырып, орман шаруашылығы мекемелері орман өрттерінің көлемін барынша азайтатын болады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.9.7-кестеде келтірілген.

2.9.7-кесте. 2020 жылға дейін Қостанай облысы орман шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 дерек	2015 дерек	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Мемлекеттік орман қордың орманмен жабылған жерлердің алаңы	мың га	219,78	227,2	227,25	225,85	225,9	225,95	226
Жергілікті атқарушы органдарда табылатын мемлекеттік орман қорының аумағында бір орман өрттің орта алаңы	мың га	37,3	0,0398	0,005	0,009	0,009	0,007	0,006

2.10. ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ

Қызылорда облысы аумағы республиканың оңтүстігінде 226 мың км² құрайды. 2017 жылдың басына облыс халқы 773143 адамды құрайды, халықтың орналасу тығыздығы әр 1 шаршы шақырымға 3,22 адамнан келеді. Облыста 7 аудан, 1 облыстық маңызы бар қала, 2 райондық маңызы бар қала, 145 ауылдық және кенттік округ және 265 елді мекен бар. Қызылорда облысы аграрлы-индустриалды қала болып табылады⁵⁵.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Облыстың жаңартылған энергия көздерін пайдаланатын компаниялар жұмыс істеуде. «Жасыл экономика» бағыттарына сәйкес Жаңақорған ауданында «СКЗ-У» ЖШС күкірт қышқыл зауытында жаңартылған энергия көздерін пайдалану үшін қуаты 18,5 мВт болатын энергия кешені жұмыс істейді. Электр кешенінің айырықша ерекшелігі, күкірт қышқылын өндіру кезінде пайда болатын буды қайта өңдеу арқылы электр энергиясын өндіру болып табылады

Сонымен қатар, облыста «СКЗ-У» ЖШС –да қуаты 420 кВт күн энергиясы өндіріледі.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланатын энергия өндіруші ұйымдардың тізбесіне сәйкес, 2020 жылға дейін келесі ЖЭК-ті іске асыру жоспарлануда:

- «Қуаттылығы 50 мВт Байқоңыр КЭС-тің құрылысы» жобасы – «Baikongur Solar» ЖШС (Байқоңыр Солар);

- «Жалағаш ауданында 30 МВт қуаттылығымен КЭС құрылысы» жобасы - «Номад Солар» ЖШС.

Қызылорда облысы бойынша Қызылорда қаласы мен 7 ауданда 3062 көше бар. Оның ішінде 946 көше жарық көздерімен жабдықталған, полюсте саны 30121, оның ішінде 8918 (30%) жарық диодты, 21203 (70%) жылыту шамдары. Аяқталмаған көшелер саны 2026-ға жетті.

2015 жылы Жалағаш ауданында «Жарық диодты жарықдиодты жарықтандыру құрылғылары өндірісін ұйымдастыру» жобасы іске қосылды. Жобаның құны 98,3 млн. Теңгені құрайды, жылдық қуаттылығы - 32 200 дана LED жарық диодты құралдары. 30 адамға арналған жұмыс орындары құрылды.

2014 жылы облыста 28 көпқабатты тұрғын үйдің энергетикалық аудиті жүргізілді. 2015 жылы аудандар мен Қызылорда облысы бойынша мемлекеттік сатып алу конкурсын өткізу үшін 13,125 миллион теңге бөлінді.

2014-2015 жылдары «Қызылорда электр желілері» мемлекеттік кәсіпорны энергетикалық аудитті өткізді. Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру жөніндегі іс-шараның жоспарына сәйкес Қызылорда

⁵⁵ Қызылорда облысының 2015-2019 жылдарға арналған әлеуметтік экономикалық даму жоспары. Қызылорда облысы әкімдігінің 2014 жылғы 1 қазандағы № 727 қаулысымен мақұлданған.

қаласындағы ISO 50001 энергия менеджменті жүйесінің талаптары мамандар үшін оқыту курсы болды, Энергия үнемдеу кәсіпорнының директорының орынбасары және кәсіпорын ISO 50001 энергия менеджменті жүйесін енгізу бойынша жұмысын жалғастырды.

Облыстың жылу желілері жалпы ұзындығы 183,5 км құрайды, оның ішінде Қызылорда қаласында - 160,8 км, Қазалы ауданында, Айтеке би кентінде - 22,7 км. 60-65 пайызы термалды желілердің қате күйінде.

Жылыту жүйесінде 2011 жылы аймақтағы жылуды тұтыну үшін - 2,4 км, 2012 жылы - 5,1 км, 2013 жылы - 1,7 км, 2015 жылы - 5,44 км жылу желілері жаңартылды.

Қызылорда қаласындағы «Нұрлы жол» бағдарламасының аясында 2015-2016 жылдар аралығында ұзындығы 11,2 шақырымдық жылу желілерін дамыту үшін 3,039 миллиард теңгеге 14 жоба жүзеге асырылды.

2011-2015 жылдарға арналған «Қазақстан Республикасында тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасы» аясында 113 тұрғын үйді жылумен жабдықтаудың элементтерімен күрделі жөндеу жүргізілді.

«ПетроҚазақстан ҚұмкөлРезорез» АҚ-ның «Құмкөл» кен орнында газ турбиналы қондырғы, «Торғай Петролеум» АҚ-ның «Кенлик» кен орнында ілеспе мұнай газын кәдеге жарату бойынша газ өңдеу зауыты іске қосылды, мұнда тұрақты газ бензинін шығарыла бастады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.10.1-кестеде келтірілген.

2.10.1-кесте. 2020 жылға дейін Қызылорда облысын энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Атауы	Өлшем бірлігі	оның ішінде жылдар бойынша					Барлығы
		2016ж.	2017ж.	2018ж.	2019ж.	2020ж.	
Өндірілген электр энергиясының жалпы көлеміндегі энергияның жаңартылған көздерінен өндірілген электр энергиясының үлесі,	%	0,1	1,7	8,07	7,5	7,0	*
Ішкі өңірлік өнімнің энергия сыйымдылық көрсеткіші	2000 жылғы бағамен мың АҚШ долл. мэт	5,96	4,44	4,35	4,257	4,257	*
Жаңғыртылған/салынған желілердің ұзындығы							
- жылумен жабдықтау	км	19,3	2,2	2,7	2,7	2,7	*
- газбен жабдықтау	км	40,1	377,6	488,5	-	-	*
- электрмен жабдықтау	км	266,1	237,1	85,73	73,6	12,5	*
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің үлесі:							
- жылумен жабдықтау	%	10,5	1,19	1,47	1,5	1,47	*
- газбен жабдықтау	%	-	-	-	-	-	*
- электрмен жабдықтау	%	2,9	2,58	0,93	0,8	0,13	*

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Қызылорда облысының өсімдікті- топырақ қабаты шөлді аймаққа жатқызылған. Жалпы жер көлемінің 25% - суландыру жүйелерін қоса алғанда Сырдария өзені арнасының бойында, 20% - жартылай шөлді аймақта, 55 % - шөлді аймақта орналасқан. Қызылорда облысының вегетативті жағдайы көптеген дақылдарды өсіруге қолайлы, дегенмен жауын-шашынның аздығына

байланысты егін шаруашылығы инженерлі-дренажды жүйелермен қамтамасыз етілген суармалы жерлерде ғана жүргізіледі.

Облыстың жалпы жер қоры 24041 мың га құрайды. Жалпы жер қорының құрамындағы 2456,7 мың га жер - ауылшаруашылық алқап.

Осы жылы егістік жерлердің көлемі 163,8 мың га-ны құрады. Облыста суару суын үнемдеу мақсатында жыл сайын тамшылатып суару әдісімен өсірілетін егістік жерлердің көлемі артады. 2015 жылы тамшылатып суару арқылы 97,9 гектар ғана картоп, көкөніс пен бақша отырғызылды. Олардың ішінде 40,3 гектар картоп, 16,3 гектар жеміс және 41,3 гектар көкөніс. Қазіргі уақытта облыста жалпы ауданы 3,6 гектар болатын 54 жылыжай жұмыс істейді. Биылғы алғашқы егістікте көкөніс өсірушілерге 1,38 гектарға 2,745 млн теңге субсидия төленді. Қызылордадағы А. Махамбет ауданының гектар алқабы 1,6 гектар жерді бөлді, голланд технологиясындағы жылыжайлар жобасына өндірістік негізде құжаттарды «ҚазАгроҚаржы» АҚ қарастырды.

«Жайылымдарды суландыру» жобасы бойынша ағымдағы жылы 32 құдық пен ұңғымалар салынды, жоспар 213,3% -ға жоғары орындалды. Қазіргі уақытта атқарылған жұмыстардың арқасында 48 мың гектар алқапты су басқан.

Қазіргі уақытта облыста 1008 ұңғыма мен ұңғымалар жұмыс істейді (368 ұңғыма, 640 ұңғыма), қосымша 1239 ұңғыманы және ұңғымаларды (588 ұңғы, 651 ұңғыма) жөндеу қажет.

Лазерлік жоспарлаушы «Марамен» егіндік айналымынан қалған инженерлік-жоспарланған жерлерде лазерлік өңдеу жүргізілуде.

Барлық малдың 83 пайызы жеке шаруашылықтарда сақталады, соның салдарынан елді мекендердің жайылымдары өте нашар, жайылымдарды суару жұмыстарын жүргізу қажет. Биыл өңірде мал шаруашылығы секторын дамыту үшін 40 ұңғыма салынды. Қазіргі уақытта 1008 ұңғыма мен ұңғымалар бар.

Өсімдік шаруашылығында өндірісті әртараптандыру жалғасады, ауыл шаруашылық өнімдері ауыл шаруашылық жерлерін ұтымды пайдалануды қамтамасыз ете отырып, ғылыми негізделген су ресурстарын үнемдейтін технологияға ауысып, ауыл шаруашылық өндірісінде жаңа және қазір пайдаланылмаған жерлерді тарту арқылы өседі.

Мал шаруашылығы секторын әртараптандыру үшін «Ірі қара етінің экспорттық әлеуетін дамыту» жобасы жалғасуда. Осы жобаның аясында ірі қара еті шаруашылығын дамытуға, сондай-ақ жемшөп өндірісін және мал жайылымына дамытуға шаралар қабылданатын болады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.10.2-кестеде келтірілген.

2.10.2-кесте. 2020 жылға дейін Қызылорда облысының жерлерін тиімді пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер

Атауы	Өлшем бірлігі	оның ішінде жылдар бойынша					Барлығы
		2016	2017	2018	2019	2020	
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту	%	3,1	3,1	3,2	3,2	3,3	*
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы)	%	99,0	99,0	99,0	99,0	99,0	*
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы жайылымдық ауыспалы егістің үлесі (азықтық ауыспалы егіс)	%	0,005	0,01	0,03	0,05	0,08	*

Сумен жабдықтау және канализацияның жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету.

Облыстағы 262 ауылдық мекеннен орталықтандырылған сумен жабдықтау жүйесі 185 ауылда, немесе 71 пайызды құраған(2013 жылдың қортындысы бойынша 178 АЕМ немесе 69 пайыз).

2015 жылы сумен жабдықтау нысандарының құрылысына 6 016,4 млн теңге, республикалық бюджеттен сумен жабдықтауды субсидиялауға 316,6 млн теңге, облыстық бюджеттен 1,9 млрд теңге бөлінді.

Барлығы «Аймақтарды дамыту» бағдарламасына сәйкес 14 нысанды пайдалануға беру жоспарлануда, барлық нысандар жылжымайды. Нәтижесінде 4485 бірлікке есептелген су есептегіштері бар 572 км сумен жабдықтау желілері қайта қалпына келтірілді.

2014 жылы 961 дана көлемдегі су есептегіштер орнатылды, ал 2015 жылы 3524 данадан 4485 суды немесе одан да көп суды орнату жоспарлануда.

Облыстың негізгі су артериясы Сырдария өзені болып табылады, ұзындығы 1280 км. Қазіргі Арал теңізінің аумағы 250 мың гектарды құрайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.10.3-кестеде келтірілген.

2.10.3-кесте. 2020 жылға дейін Қызылорда облысын сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Атауы	Өлшем бірлігі	оның ішінде жылдар бойынша					Барлығы
		2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл	
Қалаларда орталықтандырылған қолжетімділік:							
- сумен жабдықтау	%	80,4	80,4	81,4	82,4	83,4	*
- су бұрумен жабдықтау	%	23,8	23,8	23,8	23,8	23,8	*
Ауылдық елді мекендерде орталықтандырылған қолжетімділік:							
- сумен жабдықтау	%	70,6	70,6	70,6	70,6	74,8	*
- су бұрумен жабдықтау	%	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	*

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы, қалдықтарды қайта өңдеу

2016 жылы облыста 145,0 мың тонна қатты тұрмыстық қалдықтар пайда болған (192,5 кг/адам/жыл), 2017 жылдың 6 айында – 86 мың тонна. 2016 жылы қайта өңдеу үлесі (сұрыптауды қоса алғанда) 3,45 % -ды құрады. ТҚҚ-ның қалған мөлшері 145 полигон мен үйінді сақтағышта көміледі, оның 5-і (3,4 %) экологиялық талаптар мен санитарлық ережелерге сәйкес келеді.

Қоқысты шығару қызметімен халықтың 61,9% қамтылған.

Облыста қатты тұрмыстық қалдықтарды жинаумен және қайта өңдеумен айналысатын 4 кәсіпорын жұмыс жасайды. Қызылордада тұрғындардан құрамында сынабы бар шамдарды жинау үшін 2015 жылы БҰҰ ДБ жобасы аясында 24 арнайы контейнер орналастырылған. Облыста ТҚҚ бөліп жинау енгізілмеген, қалдықтарды сұрыптау жүргізілмейді.

2014 жылы Еуропа қайта құру және даму банкімен «Қызылорда қ. қатты тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату» жобасын бірлесіп іске асыру туралы меморандумға қол қойылды. Жобамен Қызылордада ТҚҚ-ны механикалық сұрыптау және биологиялық қайта өңдеу, жаңа полигонды салу, сондай-ақ ескі полигонды қалпына келтіру мәселелері қарастырылған. Жобаның жалпы құны 10,120 млрд теңге. Қызылорда қаласында ҚТҚ-ны қайта өңдеу және кәдеге жарату үлесін 60% -ға жеткізу күтілуде.

Сондай-ақ, 2013 жылдың қаңтарынан бастап жалпы құны 500 млн теңге болатын «Резеңке қалдықтары мен жерасты суару құбырларын жасау арқылы ескі автокөлік шиналарын қайта өңдеу» іске қосылды. Жобаны «Smart Rubber» ЖШС бастады. Жылына 270 тонна резеңкелік чипс, 440 тонна белсендірілген резеңкелік чиптер, 3,9 миллион метрлік жерасты суару құбырлары. Қазіргі кезде компанияда 24 адам жұмыс істейді.

2014 жылы Қызылордада «Эко-Н Сервис» ЖШС «Сынаптың улылығы бар түтіндері бар энергияны үнемдейтін шамдарды пайдалану және жинау» жобасын іске қосты. Бұл жоба «Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасы аясында 2013 жылы грант есебінен қаржыландырылды. Жобаға

мемлекеттік қолдау ретінде индустриалдық аймақ үшін бөлінген алаңнан Қызылорда қаласында 0,5 га бөлінді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.10.4-кестеде келтірілген.

2.10.4-кесте. 2020 жылға дейін Қызылорда облысының қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Атауы	Өлшем бірлігі	оның ішінде жылдар бойынша					Барлығы
		2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл	
Тұрмыстық қатты қалдықтардың түзілуіне байланысты оларды кәдеге жарату үлесі	%	3,45	2,93	3,19	3,46	3,73	*
Облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	51,54	55,98	60,87	65,61	70,08	*
Экологиялық талаптар мен санитариялық қағидаларға сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (оларды орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	2,07	2,07	2,76	3,45	4,12	*

Қоршаған ортаның жағдайы, ауа мен судың ластану көлемін төмендету

Қызылорда облысында тәулік бойы автоматтандырылған бақылау жүргізу үшін келесі мекенжайларда орналасқан 5 экологиялық бекет бар: Қызылорда қаласындағы Сырдария өзенінің сол жағалауында (Аэрологиялық станцияның жанында), Нариманов көшесі № 6 (Радиостанцияның жанында), Қармақшы ауданы, Кенте-Торетам, Г.Мұратбаев көшесі 51 А, Ақайдың Ақай ауданында Қорқыт ата көшесінде.

Қызылорда облысы бойынша Статистика департаментінің деректеріне сәйкес 2016 жылы атмосфералық ауаны ластаушы заттар шығарындылары 12 532 кәсіпорынмен жүзеге асырылды.

Статистика деректері бойынша атмосфералық ауаға өнеркәсіп шығарындыларының жалпы көлемі – 30,1 мың тонна; атмосфералық ауаға күкірт ангидритінің шығарындыларының көлемі – 2,2 мың тонна; атмосфералық ауаға азот диоксидінің шығарындыларының көлемі – 4,2 мың тонна; атмосфералық ауаға қатты бөлшектер шығарындыларының көлемі – 4,4 мың тонна; атмосфералық ауаға тұншықтырғыш газ шығарындыларының көлемі – 11,6 мың тонна.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.10.5-кестеде келтірілген.

2.10.5-кесте. 2020 жылға дейін Қызылорда облысындағы шығарындылар мен төгінділер бойынша нысаналы көрсеткіштер

Атауы	Өлшем бірлігі	оның ішінде жылдар бойынша					Барлығы
		2016	2017	2018	2019	2020	
Нормативті ластаушы заттардың көлемі:							
- атмосфераға шығарындылар	млн тонна	0,0600	0,0457	0,0457	0,0457	0,0457	*
- су объектілеріне төгінділер	млн тонна	-	-	-	-	-	*

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

2017 жылғы 1 қаңтардағы деректер бойынша облыстың орманды алқабы - 6519,1 мың га оның ішінде орманмен көмкерілгені - 3037,0 мың га, орман тәлімбақтары мен жинақталмаған орман екпелері - 12,4 мың га, бұта тұқымдас ағаштар, мемлекеттік орман қорына кірмейтін - 88,3 мың га орман қорғау жолағы - 0,5 мың га. Облыстың оманмен көмкерілген жер көлемі 13,6%. Мемлекеттік орман қоры аумағында ауданы 31 мың га Қарғалы және Тұраңғылсай қорықшалары бар. Сонымен қатар, облыста «Барсакелмес» мемлекеттік табиғи қорғы бар. Барлық ормандар климатты реттеуші, орта түзуші, алқапты және топырақты тазартушы, суды сақтаушы және санитарлық-гигиеналық қызметтер атқарады.

Орман алқабының 1-сыныпты өрт қауіптілігіне 121,3 мың га жер жатады, олар өзен бойындағы ормандар, қалған көлемі 5-сыныпты өрт қауіптілігіне жатады. Негізгі орман құраушы өсімдік - сексеуіл ағаштары.

2013 жылға дейін 1204 га аумаққа сексеуіл және сәндік ағаштар көшеттері отырғызылған. Олардың ішінде Арал теңізінің құрғап қалған табанының 600-700 га аумағына да егілген. Жыл сайын көшеттер дайындап, өсіру үшін 7,6 га алқапқа орман тұқымбағы ұйымдастырылады, 308 мың дана терек пен талдың сабағы дайындалды, тәлімбақтардан 863,6 көшет қазылып алынды. Өткен жылдардағы 12,8 гектар аумақта орман дақылдарын толықтыру бойынша жұмыстар жүргізілді.

Балық аулау - бұл өңірдегі ауыл шаруашылығының маңызды салаларының бірі. Ол аймақтың экономикасын дамытуда, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, халықты жұмыспен қамтуда және өңірдің экспорттық әлеуетін арттыруда маңызды рөл атқарады.

Облыс аумағында Кіші Арал (328,8 мың га), Сырдария (820 км) және 176 су айдыны (45,6 мың га) жергілікті маңызы бар маңызды балық шаруашылығы бар. Олардың ішінде 123 су қоймасы табиғат пайдаланушылардың ұзақ мерзімді пайдалануына берілді. Бүгінгі таңда резервте: Кіші Арал теңізінің 6 учаскесі және жергілікті маңызы бар 53 су тоғаны (көл) бар.

2010-2013 жылдары балық аулау 30 пайызға артты. 2013 жылға бекітілген лимиттің көлемі 6226 тоннаны құрады, бұл республикадағы аулаққа 8,6 пайыз.

Балық шаруашылығы субъектілерінің қызметін үйлестіру үшін аймақтағы балық шаруашылығын дамыту жөніндегі консорциум ұйымдастырылды.

Консорциум 17 шаруашылық субъектісі мен ғылыми-зерттеу институты, сондай-ақ «Байқоңыр» АТК АҚ бірлескен кәсіпорнын құрды. Консорциум құрудың негізгі мақсаты - балық шаруашылығы саласындағы күрделі мәселелерді бірлесіп шешу.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.10.6-кестеде келтірілген.

2.10.6-кесте. 2020 жылға дейін Қызылорда облысының орман шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Атауы	Өлшем бірлігі	оның ішінде жылдар бойынша					Барлығы
		2016 ЖЫЛ	2017 ЖЫЛ	2018 ЖЫЛ	2019 ЖЫЛ	2020 ЖЫЛ	
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен жабылған алқап ауданы	мың га	3 021,6	3 021,7	3 021,8	3 021,9	3 022,0	*
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры ауданында бір орман өртінің орташа ауданы	мың га	0,004	0,003 5	0,003	0,0028	0,0025	*

1. МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ

Маңғыстау облысының аумағы 166 мың км² құрайды (Қазақстан Республикасы аумағы ауданының ≈ 6%-ы) Қазақстан Республикасының оңтүстік-батыс бөлігінде, Каспий теңізінің шығыс жағалауында орналасқан. Маңғыстау облысының әкімшілік-аумақтық бөлінісі 3 қаладан (Ақтау қаласы, Жаңаөзен қаласы), 5 ауданнан (Форт-Шевченко шағын қаласын қоса алғанда), 46 ауылдық округтен, 61 ауылдық елді мекеннен тұрады. 01.01.2016 жылға облыс халқының саны – 626,8 мың адам. Халықтың тығыздығы 1 шаршы километрге 3,8 адамды құрайды.

Маңғыстау облысы Қазақстан мұнайының 25%-ы өндірілетін өндірістік өңір. Кен орындарының көпшілігі Жаңаөзен қаласының маңында және Бозашы түбегінде шоғырланған. Маңғыстау облысының аумағында мұнай мен газдың 60-тан аса кен орны барланған⁵⁶.

⁵⁶ 2016-2020 жылдарға арналған Маңғыстау облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

«МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС (бұдан әрі – МАЭК) облыстағы электр энергиясын өндіретін жалғыз кәсіпорын және облыстың барлық тұтынушыларын энергиямен жабдықтайтын ұйым болып табылады. Электр энергиясын облыстың қалалары мен аудандарына тасымалдау «Маңғыстау электр тарату желісі компаниясы» АҚ-ның (МЭТК), Ақтау қаласы бойынша «АЭЖБ» МКК-ның электр желілері бойынша жүзеге асырылады. Облыстың қалалары мен аудандары бойынша электрмен жабдықтау мемлекеттік коммуналдық ұйымдармен жүзеге асырылады.

«МЭАК-Қазатомпром» ЖШС құрамына ЖЭО-1 және ЖЭО-2 екі жылу электр орталығы мен бір ЖЭС конденсациялық электр станциясы кіреді.

Электр энергиясын өндіру бойынша энергия кешенінің бекітілген қуаттылығы – 1330 МВт, жұмыс қуаттылығы – 735,8 МВт құрайды.

Сонымен қатар, кәсіпорын Ақтау және оның айналасындағы аумақтарды ауыз сумен және жылу энергиямен қамтамасыз етеді.

Энергияны өндіру және тұтыну бойынша негізгі көрсеткіштер 2.11.1-кестеде келтірілген.

2.11.1-кесте. Саланың 2012-2016 жылдардағы дамуының негізгі көрсеткіштері

	2012	2013	2014	2015	2016
Электр энергиясын өндіру	4 628 750	4 639 670	5 1065 44	5 221 098	5 283 002
Электр энергиясын тұтыну	3 357 036	3 548 152	3 612 263	3 735 652	3 682 841
Электр энергиясын импорттау/экспорттау	-	-	-	-	-
Электр энергиясының ысырабы	247 108	158 208	359 636	329 825	296 700
Негізгі тұтынушылар:	-	-	-	-	-
Оның ішінде, өнеркәсіп	-	-	-	-	-
Халық және т.б.	464 320	627 452	638 076	845 318	706 064

Электрмен жабдықтау желілерінің жалпы ұзындығы 9637,76 км-ны құрайды, оның ішінде, коммуналдық меншікте – 4005,63 км, жеке меншікте – 5632,13 км.

Өңірдің энергетикасын дамыту мақсатында Маңғыстау облысында қолданыстағы энергия көздерін қайта қалпына келтіру жаңадан салудың жөнділігін анықтау бойынша техникалық-экономикалық зерттеу (ТЭЗ) әзірленді. ТЭЗ зерттеулеріне сәйкес «МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС алаңында қуаты 250 МВт бу-газбен жұмыс істейтін энергоблок құрылысын салу

мәслихаттың 2017 жылғы 23 ақпандағы № 7/92 қаулысына қосымша.

қажеттілігі анықталды. 06.05.2016 ж. «МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС алаңында қуаты 250 МВт бу-газбен жұмыс істейтін энергоблок құрылысын салудың ТЭН бойынша сараптамалық қорытынды берілді. Қазіргі уақытта ПГУ-250МВт құрылысын салу бойынша әлеуетті инвесторлар-жеткізушілерден түскен ұсыныстар нұсқалары қарастырылып жатыр.

«Маңғыстау электр тораптары бөлу компаниясы» АҚ-мен электр қуатын коммерциялық есепке алудың автоматтандырылған жүйесін 6-10\0,4 кВ желілеріне ендіру өнеркәсіптік пайдалануға 2016 жылы енгізілді. Бүгінгі күні телебасқару және телеметриялық өлшем жүргізу мүмкіндігі бар 18798 есептегіш құралдан мәліметтер түседі.

Жылумен жабдықтау

Ақтау, Жаңаөзен қалаларында және Маңғыстау селосында орталықтандырылған жылумен жабдықтау пайдаланылады. Облыстағы орталықтандырылған жылумен жабдықтау бойынша қызмет көрсетумен қамтылу деңгейі - 51% құрайды.

Ақтау қаласын жылумен жабдықтау «МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС ЖЭО-1 және ЖЭО-2 арқылы қамтамасыз етіледі.

Жаңаөзен қаласын жылумен жабдықтау «Өзенжылу» МКК-ның орталық қазандығынан жүзеге асырылады.

Аудан орталықтарында және селолық елді мекендерде жылу көзі ретінде жергілікті қазандықтар және газ қазандары пайдаланылады. Оларды орталықтандырылған жылумен жабдықтауға көшіру экономикалық тұрғыдан тиімсіз.

Коммуналдық меншіктегі жылу жүйелерінің жалпы ұзындығы – 779,7 км.

2016 жылы қарыз қаражаттары есебіне «Нұрлы жол» бағдарламасы бойынша Ақтау қаласында жылу жүйелері бойынша 1 042 150 мың.теңге сомасына ұзындығы – 10,4 км жаңғырту жұмыстары жүргізілді. Осының нәтижесінде, жылумен жабдықтау жүйелерінде апат және ажырату санының төмендеуі байқалды.

Қазақстан Республикасының Үкіметінің 19.09.2008 ж. №865 қаулысымен бекітілген «2009-2012 жылдарға арналған Маңғыстау облысының Жаңаөзен қаласының әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешу жөніндегі дамытудың Кешенді Жоспары» аясында жылу желілерін және орталық қазандықты қайта құрылымдау және кеңейту бойынша жұмыстар жүргізілді, жаңа технологиялар (алдын ала оқшауланған құбырлар) пайдаланылып – 192,32 км жылу желілері ауыстырылды. Бүгінгі күні Жаңаөзен қаласының жылу желілерінің тозуы 8% құрайды.

2010 жылы «Орталық қазандықты кіші ЖЭО ауыстырып қайта құрылымдау және кеңейту» бойынша жұмыстар басталды. Орталық қазандықты кіші ЖЭО ауыстырып қайта құрылымдау және кеңейтудің нәтижесінде «Өзенжылу» МКК-на мына мүмкіндіктерді берді: Жаңаөзен қаласы бойынша жылу тапшылығын жабу, 189 адамға жаңа жұмыс орнын құру, жыл бойы жылдық көлемі 3 064 280 м³ ыстық су дайындау және жылдық көлемі 245 575 Гкал жылу энергиясын өндіру және тұрғындарға бөлу. Бүгінгі күні барлық жұмыстар аяқталу сатысында.

2016 жылға Ұлттық қордан «Мұнайлы ауданының Маңғыстау селосында жергілікті қазандықтардың құрылысы» жобасы бойынша 710 016 000 мың теңге бөлінді /жобаның жалпы құны - 725 592 000 мың теңге. Қазіргі уақытта

құрылыс-монтаждау жұмыстары толығымен аяқталды. Маңғыстау ауылында көп қабатты тұрғын үйлер шоғырланған орындарында 10 жылу қазанды орнатылды. Маңғыстау ауылындағы көпқабатты тұрғын үйлер мен әлеуметтік нысандар ұзындығы 25 км болатын «МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС-нің жылу желісі арқылы жылумен жабдықталды, бірақ жылу желілерінің жеке болуына байланысты жылу энергиясының жоғалуы байқалды, осы жағдай тұтынушыларға сапасыз жылу беруге алып келді, бұл өз кезегінде әлеуметтік шиеленістің пайда болуына әкелді.

Жобаны іске асыру нәтижесінде энергия үнемдеуге қол жеткізіледі, халық пен әлеуметтік нысандар шығынсыз сапалы жылумен қамтамасыз етіледі.

Газбен жабдықтау

Маңғыстау облысының жалпы газ-көлік жүйесі «ИнтергазОрталықАзия» (бұдан әрі қарй –ИОА), «ҚазТрансГазАймақ» АҚ (бұдан әрі қарй-КТГА) тиісті магистралдық және тарататын газ құбырларынан тұрады.

Маңғыстау облысының газ құбырлары желілерінің жалпы ұзындығы 3 477,874 км құрайды, оның ішінде:

магистралдық газ құбырлары - 428,219 км;

тарататын газ құбырлары – 3 049,655 км;

ҚР «Газ және газбен жабдықтау туралы» Заңына және ҚР Үкіметінің 05.07.2012ж., №914 қаулысына сәйкес «ҚазТрансГазАймақ» АҚ газ және газбен жабдықтау саласында бірыңғай оператор болып анықталды. Маңғыстау облысында бұл функцияларды «ҚазТрансГазАймақ» АҚ Маңғыстау өндірістік филиалы орындайды.

Маңғыстау облысындағы тауарлық газды тұтыну көлемі мыналарды құрады:

2014 жыл – 2 568,4 млн.м³;

2015 жыл – 2 638,9 млн.м³, 2014 қатысты салыстырғанда тұтыну көлемінің өсімі 70,5 млн.м³ немесе 2,74% құрады.

2016 жыл – 2 781,7 млн.м³, 2015 қатысты салыстырғанда тұтыну көлемінің өсімі 142,8 млн.м³ 5,41 % құрайды, тауарлық газды тұтынудың жоспарланған көлемі 2017 жылы 2 679,5 млн.м³.

Ақтау қаласының өмір сүру үшін маңызды нысандарының солтүстік бағыттағы құрылысы және болашақтағы басқа аудандардағы құрылыс салудың кезінде алдын ала болжанған газға қатысты тұтыну көлемінің өсіміне сәйкес Ақтау қаласының солтүстік бағытында АГТС орнатылатын магистралдық газ құбырының бөлек құрылысын салу туралы шешім қабылданды. Осы құрылыс жаңа шағын аудандар үшін табиғи газдың қосымша көлемін жеткізу мәселесін шешуге, оның ішінде Ақтау қаласының ортақ қалалық орталығының нысандары үшін, сонымен қатар газды толассыз беруді қамтамасыз ету мақсатында қаланың газбен жабдықтау жүйесін резервтеуге (сақиналап қосу) мүмкіндік береді.

ҚР Ұлттық экономика министрінің Табиғи монополияларды реттеу және бәсекелестікті қорғау комитеті 2016 жылғы №126-ОД, Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі Құрылыс, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық істері және жер ресурстары комитетінің 2016 жылғы 12 желтоқсандағы № 247- НҚ, ҚР Энергетика министрлігінің 2017 жылғы 16 қаңтардағы № 11 бірлескен бұйрығымен, 2015-2020 жылдарға арналған «Маңғыстау облысының елді мекендерінің газ тарату желілерін

модернизациялау, қайта қалпына келтіру және салу және «ҚазТрансГаз Аймақ» акционерлік қоғамының өндірістік филиалының қолданыстағы активтерін қолдау» «ҚазТрансГаз Аймақ» АҚ ҚҚС есептемегенде құны 24 126,521 млн теңге болатын инвестициялық бағдарламасына 2016-2017 жылдарға түзетулер бекітілді.

Инвестициялық бағдарлама аясында ұзындығы 507,4 км газ құбырын салу, 675,6 км газ құбырын модернизациялау және қайта қалпына келтіру қарастырылған.

Өңірдегі энергия тапшылығының ықтимал тапшылығын есепке алғанда, энергия үнемдеу мәселелері ерекше өзекті болмақ.

Энергия үнемдеу бойынша шараларды іске асыру қазіргі кезде өнеркәсіпті, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын және көлік секторын жаңғыртудың негізгі құралдарының бірі болып табылады.

Маңғыстау өңірінің энергия тұтыну құрылымының талдауы көрсеткендей, оның 82%-ы – өнеркәсіптік секторға, оның ішінде 1,2% - құрылысқа, 3,0% - көлік секторына, 8,4% - жалпы пайдаланымдағы желілердегі шығындарға, 0,5% - ауыл шаруашылығына келеді. Ал, 4,8% облыс шегінен тыс жерлерге жіберіледі.

Маңғыстау облысының 9 ірі өнеркәсіптік кәсіпорны өнеркәсіптік сектор тұтынатын энергетикалық ресурстардың 35%-ын пайдаланады.

Энергия үнемдеу және энергияның тиімділігін арттыру бойынша мәселелерді шешу мақсатында, облыста ірі энергетикалық кәсіпорындарымен жұмыс жүргізуде. Энергия жөніндегі кешенді жоспарлар әзірленіп, оларда «МЭТК» АҚ, «АЭЖБ» МКК объектілеріндегі жабдықты жөндеу, жаңғырту, энергия тасушыларды бақылау мен есепке алудың автоматтандырылған жүйелерін пайдалануға беру, жарықтандыру желілерінде энергия үнемдейтін лампалар пайдалану бойынша іс-шаралар көздестірілді.

2016 жылы көшелерді жарықтандыру жүйесін жаңғырту бойынша БҰҰДБ жобаларын іске асыру шеңберінде Ақтау қаласында 360 жарықдиодты көше жарықтандыру құрылғысы және Форт-Шевченко қаласында 98 көшеге жарықтандыру құрылғысы орнатылды.

Ақтау қаласындағы электр энергиясын беру және тарату саласында жұмыс жасайтын «АЭЖБ» МКК электр энергиясын есепке алудың автоматтандырылған жүйесін енгізу бойынша жұмысын жалғастыруда (бұдан әрі - ЭЭЕАЖ). 2016 жылы 918 қондырғы енгізілді, бұл электр энергиясының 20% -ын үнемдеуге әкелді.

«Маңғыстау электр тарату желісі компаниясы» АҚ 2016 жылы коммерциялық пайдалануға 6-10 / 0,4 кВ желілердегі коммерциялық электр энергиясын есепке алудың автоматтандырылған жүйесі енгізілді. Бүгінгі күні телевизиялық бақылау және телеметрия мүмкіндігімен 18 798 есепке алу аспабы қарастырылуда.

Халық арасында энергия үнемдеуді ынталандыру, энергия ресурстарын ұтымды және тиімді пайдалану және үнемдеу, энергия үнемдеу мәдениетін қалыптастыру туралы мақалалар жарияланады.

Энергия тапшылығын жабудың басқа бір мүмкіндігі жаңартылатын энергия көздерін, бірінші кезекте жел энергиясын пайдалану болуы қажет. Жел электр станцияларын салу үшін перспективалы аймақ Түпқараған ауданы болып табылады. Форт Шевченко жоғары жел жүктемелерінің аймағында орналасқан, бұл – электр энергиясын үлкен ауқымда өндіру үшін жел

энергетикасын пайдалануға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта «South Wind Power» ЖШС «Маңғыстау облысының Форт-Шевченко ауданында қуаттылығы 42 МВт болатын жел электр станциясын салу» жобасы бойынша іс жүзінде барлық іс-шараларды аяқтады. Сайт Маңғыстау облысының Форт-Шевченко қаласынан оңтүстік-шығысқа қарай 8 км жерде орналасқан. 2010 жылы бұл учаске Каспий теңізінің жағалауында орналасқан және теңіз деңгейінен 60-70 м биіктіктегі жазық плато, бұл жерде ешқандай төбе жоқ. 80 м биіктіктегі алаңдағы орташа жел жылдамдығы 8,43 м / с, ең жоғарғы жылдамдығы 22,5 м / с.

«Маңғыстау облысындағы Ақшұқыр ауылында 5 МВт жел электр станциясын салу» Жобаның бастамашысы және иесі: «Best-GroupNS» ЖШС. Жобаның мақсаты - Маңғыстау облысының Ақшұқыр ауылына электр қуатын беру. Алаң Маңғыстау облысының Түпқараған ауданындағы Ақшұқыр ауылында «Ақтау-Ақтау әуежайы» бағыты бойынша орналасқан.

«Маңғыстау облысындағы 5 МВт күн электр станциясын салу». Бастамашы және жоба иесі: «Best-Group NS» ЖШС. Жобаның мақсаты - Маңғыстау облысының Мұнайлы ауданы Батыр ауылына электр қуатын беру. Құрылыс алаңының орналасқан жері КЭС - ауылдың солтүстік бөлігі Маңғыстау облысының, Мұнайлы ауданында, Батыр ауылы. Қазіргі уақытта құжаттар Қазақстанның қаржы институттарының бірінде қаралуда.

«Маңғыстау облысындағы қуаты 12 МВт күн электр станциясының құрылысы» Жобаның бастамашысы және иесі: «ЕСМ Kazakhstan» ЖШС. Жобаның мақсаты Маңғыстау облысы Муангистау ауданының Шетпе ауылына электр қуатын беру.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.11.2-кестеде келтірілген.

2.11.2 – кесте. 2020 жылға дейін Маңғыстау облысын энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Өндірілген электр энергиясының жалпы көлеміндегі энергияның жаңартылған көздерінен өндірілген электр энергиясының үлесі	%	-	-	-	-	3,46	8,23	9,26
Ішкі өңірлік өнімнің энергия сийымдылығы көрсеткіші	2000 жылғы бағаммен АҚШ долл. мэт	3,96	4,14	4,15	2,58	2,53	2,47	2,40
Жалпы ұзындықтан жаңғыртылған желілердің үлесі	%							
жылумен жабдықтау		0,45	2,26	1,1	0,4	0,6	0,6	0,6
газбен жабдықтау		0,05	0,6	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4
электрмен жабдықтау		5,1	5,1	5,2	4,7	2,7	2,7	2,7

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Маңғыстау облысының ауыл шаруашылығының жалпы көлемі 2015 жылы 11899,5 млн теңгені құрады. Облыс ЖӨӨ-дегі ауыл шаруашылықтың үлесі 0,56% құрайды (2012 жылы – 0,3%).

Тұщы судың жер үстіндегі көздерінің, шалғынды жайылымдарының жоқтығы, күрт континенталды, құрғақ климат, табиғи жайылымдар шығымдылығының ауа райы жағдайларына тікелей тәуелділігі, қатаң

гидрологиялық жағдайлар, жерасты су көздерінің жоғары минералдануы аграрлық секторды дамытуды шектейді.

Алайда, ауыл шаруашылығының болмашы үлесіне және жұмыспен қамтудың төмендігіне (экономикада жұмыспен қамтылғандардың жалпы санында барлығы 1,3%) қарамастан, өңір үшін осы саланың маңызы айтарлықтай жоғары. Ауылдық жерде облыс халқының жартысы тұрады және тиімді аграрлық секторды дамыту ауылдағы әлеуметтік тұрақтылықтың гаранты болып табылады.

Маңғыстау облысының жалпы ауданы 16,6 млн. гектарды, оның ішінде ауқыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер – 5,99 млн. гектарды (36,0%), негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының егіс ауданы – 1,087 мың гектарды (0,016%), оның ішінде озық ылғал үнемдеу технологиясы (тамшылатып суару) пайдаланылатын егіс алқабы – 0,893 мың гектарды (2012 жылға қарағанда 3,15 есе өсті) құрайды.

Пайдалы жерлер қимасында облыс аумағы негізінен жалпы ауданы 12,7 млн. гектарды құрайтын жайылымдық жерлерден тұрады.

Мал басының өсуіне әсер ететін негізгі факторлар өңірдің табиғи-климаттық жағдайлары мен жайылымдарды суландыру болып табылады. 2014 жылғы қарашадан бастап 2016 жылдың бірінші жартыжылдығын қоса алғанда шаруа қожалықтары үшін 73 ұңғыма бұрғыланып, пайдалануға берілді.

Статистикалық деректер бойынша нақты егіс ауданы 2015 жылы 1615 гектарды құрап, оның ішінде ылғал үнемдеуші технологиямен (тамшылатып суару) 893,5 га қамтылды. Бұл – 2012 жылдың деңгейінен 610,3 гектарға көп.

Өңірде 2016 жылы жалпы ауданы 17,76 га 15 жылыжай, оның ішінде ауданы 7,9 га өнеркәсіптік үлгідегі 4 жылыжай және ауданы 7,92 га фермерлік үлгідегі 11 жылыжай жұмыс істейді.

Маңғыстау облысының 16 564,2 мың гектар болатын жалпы ауданының ішінде, ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер 5 134,7 мың гектарды (31%) құрайды.

Облыс аумағы пайдаланылатын жерлер бөлінісінде, негізінен жалпы ауданы 12654,2 мың гектарды (76,4%), оның ішінде жайылымдық жерлердің ауданы 12652,3 гектарды (76,3%), егістік жер 0,5 мың гектарды, тыңайған жер 0,3 мың гектарды, кені бар жер 0,3 мың гектарды, пішендік жер 0,3 мың гектарды, көпжылдық екпе ағаштар 0,6 мың гектарды және басқалары 0,2 мың гектарды құрайтын жайылымдық алқаптарды қамтиды.

Егін салынатын жерлер облыс аумағында бытырап орналасқан және суаратын судың шектеулі мөлшеріне байланысты болмашы ауданды алады.

Пайдалы жерлердің негізгі түрі – жайылым өнімі аз, шығымдылығы 1,0-3,0 ц/га болатын шөл өсімдігін қамтиды.

Құрғақ климат, өсімдік жабынының сиректік жағдайларында дәрменсіз құнарлы жер қабаты қалыптасқан, бұл тиісінше топырақтың сапасына әсер етті. Топырақ қабаты негізінен сұрғалт және сұр-қоңыр, орташа балл бонитеті 4-5 балл.

Одан әрі жекешелендіру үшін барлық пайдаланылмайтын пайдалы жерлерді мемлекеттік қорға беру арқылы оларды тиімді пайдалану мақсатында ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді рыногтық айналымға енгізу бойынша жұмыстар жүргізілуде. Жерді меншікке берудің және жер пайдаланудың ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында, облыс аумағында жер рыногын қалыптастыру және жер учаскелерін аукциондар мен

конкурстар арқылы сату практикасын енгізуде мақсатты жұмыс басталды.

Қайтарылған жерлерді және босалқы жерлерді тиімді пайдалану мақсатында, жерлерді ауыл шаруашылығы айналымына тарту бойынша жұмыстар жүргізілуде (2.11.3-кесте).

2.11.3-кесте. Қайтарылған жерлердің жалпы ауданындағы ауыл шаруашылығы айналымына тартылған жерлердің ауданы, мың гектармен

Атауы	Ауыл шаруашылығы айналымына тартылды	Оның ішінде							
		2012 жыл		2013 жыл		2014 жыл		2015 жыл	
		саны	ауданы	саны	ауданы	саны	ауданы	саны	ауданы
Манғыстау облысы	184,4	52	50,0	100	105,9	35	28,5	27	8,0

Қарақия және Маңғыстау аудандардағы жерлердің ауыл шаруашылығы айналымына белсенді тартылуы, тартылған жерлердің қызмет көрсету орталықтарына мейлінше жақын орналасуымен, су көздерінің, жол желісінің бар болуымен түсіндіріледі. Бейнеу ауданының жері түгелдей Үстірт шоқысында орналасса, Түпқараған және Мұнайлы аудандарының жерлері болмашы ауданға ие және және жұмыс істеп тұрған ауыл шаруашылығы құрылымдарымен белсенді пайдаланылуда.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.11.4-кестеде келтірілген.

2.11.4-кесте. 2020 жылға дейін Мыңғыстау облысында жерді тиімді пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл.	2014 нақтысы	2015 бағалау	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту	%	0,55	0,5	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы)	%	0	0	0	0	0	0	0
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы жайылымдық ауыспалы егістің үлесі (азықтық ауыспалы егіс)	%	0	0	0	0	0	0	0

Сумен жабдықтау және кәріз жүйесінің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және су бұрумен қамтамасыз ету.

Өңір шөлейтті аймақта орналасқан, су ресурстары өте аз. Облысты сумен қамтамасыз ету 3 су көзі бойынша жүзеге асырылуда:

- 1) тұщытылған теңіз суы («МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС);
- 2) «Астрахань-Маңғышлақ» сутаратқышы бойынша берілетін Еділ суы;
- 3) жерасты су көздері.

2016 жылдың қорытындысы бойынша қала халқының орталықтандырылған муен жабдықтауға қолжетімділігі 97% құрайды (Форт-Шевченко шағын қаласын қоса алғанда). Облыстың қалаларындағы коммуналдық меншіктегі су құбырлары желілерінің жалпы ұзындығы 1254,4 км-ді құрайды. Су құбырлары желілерінің 496,1 км-і немесе 39,5%-ы тозған. Осы көрсеткіштің үлкен үлесін Ақтау қаласы желілерінің тозуы құрайды – 86% немесе 346,9 км. ҚЕМ бойынша судың нақты ысырабы 2015 жылға 5 254 текше метрді құрайды.

2016 жылдың қорытындысында облыс бойынша 35 ауылдық елді мекеннің орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділігі бар («МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС, Түйесу, Сауысқан, Құйылыс, Торорпа, Онды, Шайыр кен орындары), 18 АЕМ орталықтандырылмаған сумен жабдықтауды пайдаланады (Сам, Қарағайлы, Аққұдық, Ақмыш, Сауысқан, Ұланақ, Тұщыбек, Бекі, Боздақ кен орындары), 8 АЕМ тасымалданатын суды пайдаланады (Басқұдық, Түйесу, Сауысқан кен орындары).

Ауылдық елді мекендерді орталықтандырылған сумен жабдықтаумен қамту 1.01.2017 жылға 57,4% құрады.

Аудандар бойынша сумен жабдықтаудың орталықтандырылған желісіне қолжетімділік дәрежесі аумақтық кесінде (халық саны бойынша) былайша көрінеді: Мұнайлы ауданы – 18,6%, Бейнеу ауданы – 71%, Түпқараған ауданы – 76,1%, Қарақия ауданы – 88%, Маңғыстау ауданы – 62%.

Ауылдық елді мекендердегі коммуналдық меншіктегі су құбырлары желілерінің жалпы ұзындығы 1178,3 км-ді құрайды. 169,8 км немесе 14,4% су құбырларының желісі тозған. АЕМ бойынша судың нақты ысырабы 525,364 мың текше метрді құрады.

2012 жылы – 185 км, 2013 жылы – 28,44 км, 2014 жылы – 78,36 км су құбырлары желілері салынды. 2015 жылы 78,36 км су құбырлары желілері салынды. 2016 жылы 289,75 км су құбырлары желісі салынған. 2017 жылы 279,15 км су құбырларын желісін салып, ауылдық елді мекендердің орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділігін 64%-ға дейін арттыру жоспарлануда.

Сумен жабдықтау саласындағы негізгі проблема – халық пен экономиканың тұрақты өсуіне қарай облыстағы бұрыннан бар су тапшылығы. Бұл проблеманы, инфрақұрылымының дәлірек айтқанда облыс үшін негізгі су көзі болып табылатын «Астрахань-Маңғышлақ» сутаратқышының тозуы да қиындата түседі.

Су бұру.

Халықтың орталықтандырылған су бұруға қолжетімділігі қалаларда (Форт-Шевченко шағын қаласын қоса алғанда) 2016 жылдың қорытындысы бойынша 87,0% құрайды. Ақтау қаласындағы №2 КТИ құрылысына (1-кезек) 2016 жылға дейін 2,6 млрд. теңге бөлінді. Құрылысқа (2-кезек) 2016 жылы 425,7 млн. теңге бөлінді. Аяқтау мерзімі – 2016 жылдың аяғы.

2016 жылдың қорытындысы бойынша 35 АЕМ-нің 6 ауылында немесе 17,1%-да орталықтандырылған сумен жабдықтаумен қамтамасыз етілген орталықтандырылған су бұру бар. АЕМ-дерде көбінесе септиктер қолданылады.

Бүгінгі күнге ауылдық елді мекендерді орталықтандырылған су бұрумен қамтамасыз ету проблемасын шешу үшін 3 ауыл (Шетпе, Құрық, Маңғыстау) бойынша жобалар әзірленді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.11.5-кестеде келтірілген.

2.11.5-кесте. 2020 жылға дейін сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Әл. бірл.	2014 нақты	2015 нақты	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Қалаларда орталықтандырылған қолжетімділік:	%							
сумен жабдықтау*		90,0	91,1	98,54	99,8	100,0	100,0	100,0
су бұру*		83,0	87,0	87,0	87,0	87,3	87,9	88,6
Елді мекендерде орталықтандырылған қолжетімділік:	%							
сумен жабдықтау*		50,8	54	57,38	64	69	78,7	86,89
су бұру*		17,8	18,18	17,1	15,38	19,05	22,92	22,64

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы, қалдықтарды қайта өңдеу

Маңғыстау облысында, тұтастай алғанда елдегідей өндіріс және тұтыну қалдықтарының пайда болуы көлемінің үздіксіз өсуі байқалады. Ол көбінесе шаруашылық қызметтің өсіп келе жатқан көлемімен және тұтыну нарығының қарқынды дамуымен байланысты.

Өнеркәсіптік және тұрмыстық қалдықтардың көлемі 2012 жылы – 478,7 мың теңгені, 2013 жылы – 470,7 мың тоннаны, 2014 жылы – 414,62 мың тоннаны, 2015 жылы – 427,56 мың тоннаны, 2016 жылы – 409,24602 тоннаны құрады.

Өнеркәсіптік қалдықтардың құрамында мұнай-газ өндіру өнеркәсібінің қалдықтары басым (мазутталған топырақ, мұнай шламы және басқалар), олардың үлесі 42,78% құрайды.

Қатты тұрмыстық қалдықтардың (бұдан әрі - ҚТҚ) түзілу көлемі 2016 жылы 151,8 мың тоннаны құрады (жылына 250 кг / адам), оның 2016 жылы сұрыпталғаны және өңделгені 8,7%. Халықтың 82,9 %-ы қоқыс жинау қызметтерімен қамтылған.

Облыс бойынша полигондар мен үйінділердің көлемі 28 құрайды, олардың 8 (28,6%-ы) құқық белгілейтін және рұқсат беретін құжаттары бар. Тұтыну қалдықтары көмілетін ұйымдастырылған (заңдастырылған) жерлер Ақтау, Жаңаөзен, Форт-Шевченко қалаларында, Бейнеу, Құрық, Шетпе ауылдарында, сондай-ақ Қаламқас және Қаражанбас кен орындарында бар.

Облыстың ірі елді мекендерінің экологиялық жағдайын жақсарту

мақсатында Ақшұқыр, Таушық және Ақжігіт ауылдарында полигондарды салуға арналған ЖСҚ әзірленді. Маңғыстау ауданының Жыңғылды, Тұщықұдық, Шайыр ауылдарында, Қарақиян ауданының Мұнайшы, Болашақ ауылдарында, Бейнеу ауданының Боранқұл ауылында және Түпқараған ауданының Қызылөзен ауылында ҚТҚ полигондарының ТЭН құрылысы әзірленді.

Мұнайлы ауданының Бостандық ауылында орналасқан ескі ҚТҚ полигонын қалпына келтіру мәселесі шешілуде. Полигонды қалпына келтіруге 1017,0 мың теңге қажет етіледі.

Облыс аумағында ТҚҚ жинаумен, сұрыптаумен және өңдеумен 3 кәсіпорын айналысады. Түзілу көзінен ТҚҚ-ны бөлек жинау кезеңмен енгізіледі. Сонымен, ТҚҚ бөлек жинауды енгізу үшін Ақтау қаласында «IT ProfService» ЖШС-да пластик ыдыстар үшін 120 торлы контейнер қойылды. Ақтау қ. барлық қоқыс алаңдарын торлы контейнерлермен қамтамасыз ету жоспарлануда. «Каспий Оперейтинг» ЖШС және «Таза әлем Кз» ЖШС арасында жылына 40 000,0 тонна қатты тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау туралы меморандумға қол қойылды.

Бүгінгі таңда Маңғыстау облысының елді мекендерінің қатты қалдықтарға арналған контейнерлермен 43,09%-ы (2015 ж.-30%) ғана қамтамасыз етілген.

Ақтау қаласында халықтан құрамында сынабы бар шамдарды жинау үшін 27 арнайы контейнер орнатылды. 2016 жылы 476 820 дана құрамында сынабы бар шамдар кәдеге жаратылды. Тұрақты негізде жұртшылықты бұрынғы құрамында сынабы бар шамдарды қауіпсіз тұтынуды насихаттау және халықты ақпараттандыру бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Жаңаөзен қаласында қуаттылығы жылына 50 мың тонна болатын қоқысты қайта өндіруші кешен жұмыс істейді.

Облыс әкімдігімен әлеуетті инвесторлар есебінен Ақтау қаласындағы ТҚҚ кәдеге жаратуды сұрыптау бойынша зауыт құрылысы мәселесі пысықталуда.

Маңғыстау облысының аумағында өндіріс қалдықтарын және радиоактивті қалдықтарды орналастыруға арналған 34 полигон бар. Осы полигондардағы жалпы жинақталу 2223,1755 мың тонна улы және радиоактивті өнеркәсіптік қалдықтарды, оның ішінде 65,703 мың тонна радиоактивті қалдықтарды құрайды.

Құрамында ураны бар химиялық өндіріс қалдықтарының «Қошқар-Ата» қоймасы Каспий маңы өңірінің мейлінше маңызды экологиялық проблемасы болып табылады. Ол Каспий теңізінен 7-8 км қашықтықта және облыс орталығынан 3-4 км қашықтықта орналасқан.

«Қошқар-Ата» қалдықтар қоймасының аумағында радиациялық және улы қалдықтардың ауаға таралуын болдырмау және Ақтау қаласы мен жақын орналасқан елді мекендердің айналасындағы экологиялық ахуалды жақсарту мақсатында, жасанды көлдің сұйық фазасын тұрақтандыру бойынша жұмыс жүргізілуде. 2014 жылдан бастап қалдықтар қоймасының оңтүстік бөлігінде жасыл қорғау аумағын құру бойынша жұмыс жалғасуда, қорғау аймағының ауданы 38,2 га.

Ауданның гидродинамикалық және гидрохимиялық жағдайлары бойынша қолда бар деректердің талдауы, бүгінге Қошқар-Ата қалдықтар қоймасының жерасты су жолдары арқылы енуі әсерінен Каспий теңізі суының ластануына нақты қауіп жоқ екенін көрсетеді.

Қошқар-Ата қалдықтар қоймасының Мұнайлы ауданының Басқұдық, Атамекен және Дәулет ауылдарына аса жақындығы қауіп төндіреді. Экологиялық мәселелерді кешенді шешу мақсатында қалдықтар қоймасының топырағының құнарлығын қалпына келтіру бойынша жобалық –сметалық құжат әзірленді, мемлекеттік сараптама қорытындысы алынды (4792 га бұзылған алаңды қалпына келтіру құны 17,5 млрд теңге).

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.11.6-кестеде келтірілген.

2.11.6-кесте. 2020 жылға дейін Маңғыстау облысының қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл.	2016	2017	2018	2019	2020
		жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Пайда болған тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жарату үлесі	%	8,7	10,0	12,5	15,0	17,5
Облыстың халқын, қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	76,7	82,9	84,4	85,4	86,3
Экологиялық және санитариялық қағидалар талаптарына сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	28,6	32,3	38,2	41,1	44,1

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Қазгидрометтің стационарлық бақылау желісінің деректері бойынша Ақтау және Жаңаөзен қалаларының атмосфералық ауасы жалпы ластану деңгейі төмен болып бағаланды, ал Бейнеу кенті көтеріңкі болып бағаланды. СИ мәні бойынша кент ауасы РМ-10 өлшенген бөлшектермен басым ластанған. Атмосфералық ауаның ластану деңгейі 2015 жылмен салыстырғанда Ақтау - 20%, Жаңаөзен - 17% қалаларында, Бейнеу кентінде - %.

Атмосфераға ластаушы заттардың шығарылуын азайту мақсатында, мұнай-газ өндірісінің жаңа технологиялары қолданылуда. Мәселен, 2012-2015 жылдарда газды кешенді дайындайтын үш зауыт салынды. Сондай-ақ, Мұнайлы ауданы мен Ақтау және Жаңаөзен қалаларының экологиялық паспорттары әзірленді.

Барлығы облыста 23 044 шығарындылардың ұйымдастырылған көзі бар. Олардың тек 157 тазарту құрылғылармен жабдықталған (2.11.7-кесте).

12.11.7- кесте. Шығарындылар көзінің саны

Ластауыш заттар шығарындыларының стационарлы көздерінің көлемі		
Жалпы көлемі (бірлік)	Ұйымдастырылғаны	Тазарту құрылғылармен жабдықталғаны
23044	13320	157

Ресми статистикалық деректер бойынша атмосфералық ауаға өнеркәсіп шығарындылар көлемі 65,8 мың тоннаны (2015 жылы – 72,5); күкірт ангидридi шығарындыларының көлемі - 1,1 мың тонна (2015 ж. -1,5 мың тонна); азот диоксиді шығарындыларының көлемі - 9,6 мың тонна (2015 ж. -10,9 мың тонна) қатты бөлшектер шығарындыларының көлемі -2,9 мың тонна (2015 ж. – 3,1); тұншықтырғыш газ шығарындыларының көлемі – 8,2 мың тонна (2015 ж. -9,0 мың тонна).

Маңғыстау облысында 01.01.2017 жылы 174 143 автокөлік құралдары тіркелген. Оның ішінде 165 971 бірлігі өздігінен жүретін көлік құралдары, оның ішінде облыстағы барлық автокөліктің 84 992 бірлігі немесе 48,8 %-ы газбаллонды жүйеде. 2016 жылы жылжымалы көздердің шығарындылары 11,165 мың тоннаны құрады (2015 ж.-14,627). Облыс бойынша 01.01.2016 ж. бастап 180 автогаз құю станциясы жұмыс істейді.

Облыста ауаның ластану деңгейін төмендету үшін келесі іс-шаралар өткізілді:

- табиғат пайдаланушылармен жоспарлы табиғат қорғау іс-шараларын сақтау және орындау;
- газ отынында жұмыс істейтін көлік құралдарының санын көбейту;
- елді мекендерді көгалдандыру;
- коммуналдық және жеке меншік сектордың қазандықтары мен пештерін газ отынына ауыстыру;
- облыстық мәслихатта қоршаған ортаға эмиссиялар үшін төлемақы мөлшерлемелері бекітілді.

Барлық аудандар мен қалалар бойынша атмосфералық ауаның сапасын арттыру үшін елді мекендердің жасыл массивтерін ұлғайту бойынша жұмыстар жүргізілуде (. Облыстың қалалары мен елді мекендерінде жалпы ауданы 45 гектар болатын 18 саябақ бар.

Елді мекендерді көгалдандыру үшін жыл сайын айтарлықтай бюджеттік қаражат жіберілетіндігі 12.11.8- кестеде көрсетілген.

12.11.8 кесте. 2016 жылғы көгалдандыру

Жылдар	Ағаштар, дана	Бұталар, дана	Гүлзарлар, м ²
2013	22936	4802	255118
2014	19182	5920	305579
2015	22079	11255	277155
2016	48670	7 223	27147

Су ресурстарының сапасы

Теңіз суларының сапасын бақылау «Қазгидромет» РМК-мен бақылау келесі жағалау нүктелерінде, зайырлы учаскелерде, кен орындарында және шойын станцияларының көмегімен жүзеге асырылды: «Ақтау теңіз порты» АЭА теңіз суының ауданы, Маңғышлақ Шешен, Құмды - Дербент, Дивичи - Кендірлі, Форт-Шевченко, Фетисово к., «ММГ» АҚ жағалауындағы бөгет акваториясы, Құрық кентінің ауданы, Орта және Оңтүстік Каспийдің (Адамтас маягы), Қаламқас, Қаражанбас, Арман шекаралас аумағында, Баутино және Т. Құлалы к. ауданының шойын станцияларында.

2016 жылы теңіз порты акваториясының барлық нүктелерінде судың сапасы «нормативтік-таза» деп сипатталады. 2015 жылмен салыстырғанда, Орта Каспий мен «Ақтау теңіз порты» АЭА су сапасы өзгерген жоқ.

2016 жылға облыс аумағында 10 кәсіпорын ластанған заттарды ағынды сулармен сүзгілеу аудандарында, буландырушы –тоғандар және су объектілерде төккен.

Каспий теңізінің жалғыз су қоймасына жіберетін жалғыз кәсіпорын «МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС негізгі үлес қосады. Бұл жалпы шығарындылардың шамамен 90% құрайды. Осы су нормативті-таза су санатына жатады.

«МАЭК-Қазатомөнеркәсіп» ЖШС-нің пайдаланғаннан кейінгі теңіз суы Каспий теңізіне кеме компанияларымен тазалаусыз ағызылады. Ағызу мөлшері кестеде келтірілген.

12.11.9- кесте. Ағызулардың нақты көлемі

Ағызулардың нақты көлемі туралы ақпарат		2016 жыл	2015 жыл
Өнеркәсіптік ағызулар	Суды бұру көлемі мың м ³	1371573,76	1279263,98
	Ластауыш заттардың көлемі мың тонна	1,92	2,03
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Суды бұру көлемі мың м ³	6303,42	11423,35
	Ластауыш заттардың көлемі мың тонна	2,94	2,67
Апатты және рұқсат етілмеген ағызулар	Суды бұру көлемі мың м ³	0,04	0,03
	Ластауыш заттардың көлемі мың тонна		0,000499
Барлығы (жоғарыда аталған барлық ағызулар)	Суды бұру көлемі мың м ³	1377877,22	1290687,36
	Ластауыш заттардың көлемі мың тонна	4,87	4,70

Облыста Каспий теңізінің Маңғыстау бөлігінің жағалауында ұзындығы 1399,5 км болатын суды қорғау аумақтары мен белдеулерінің аймақтары (-27 м) мен белдеулерін құру жұмыстары аяқталды және олардың белгілері қойылды.

Маңғыстау облысы әкімдігінің 2016 жылғы 09 тамыздағы № 249 қаулысымен Маңғыстау облысындағы Каспий теңізінің Қазақстандық секторында мұнайдың төгілуін болдырмау және әрекет етудің аймақтық жоспары әзірленіп бекітілген.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.11.10-кестеде келтірілген.

2.11.10-кесте. 2020 жылға дейін Маңғыстау облысының шығарындылары мен төгінділері бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		нақтысы	бағалау	жоспар	жоспа	жоспа	жоспа	жоспа
Ластаушы заттардың нормативті көлемі:								
- атмосфераға шығарындылар	млн тонн	-	-	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
- су объектілеріне төгінділер	млн тонн	-	-	0,37	0,37	0,36	0,36	0,36

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

Маңғыстау облысының орманды алқаптарының жалпы ауданы 122 432 гектарды құрайды. Орман алабының негізгі бөлігін қара сексеуіл құрайды. Сондай-ақ, жыңғылдар, тауарпа, баялыш және тағы да басқа бұталы талдар кездеседі.

Қазіргі кезде өңірде екі мемлекеттік орман мекемесі бар: Сам ормандар және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік мекемесі мен Бейнеу ормандар және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік мекемесі. 300 гектарға қара сексеуіл тұқымдарын егу бойынша жұмыстар жыл сайын жүргізіледі. Сондай-ақ, ормандарды патологиялық зерттеулер, өртке қарсы іс-шаралар және қорғау жүргізілуде.

Бозашы түбегіндегі жаңа орман шаруашылығын құру жұмыстары жүргізілуде.

Соңғы зерттеулердің нәтижелері бойынша, аша тұяқты жануарлардың кейбір түрлерінің саны бірнеше есе қысқарған. Мәселен, 1991 жылмен салыстырғанда ақбөкендердің саны – 22 есе, арқарлар саны – 8 есе, қарақұйрықтар саны – 1,7 есе азайды.

Табиғи экожүйелерді сақтау және қалпына келтіру мақсатында, 2012-2015 жылдары жергілікті маңызы бар жалпы ауданы 1,047 га болатын 7 ЕҚТА құрылған. Олардың барлығы «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи бағының құрамына бікітілген.

Қазіргі уақытта жалпы ауданы 2808,668 мың га болатын 12 ЕҚТА бар. Оның ішіндегі жалпы ауданы 1761881 мың га 5 республикалық маңызды ЕҚТА және ауданы 1046786,8 га 7 жергілікті маңызды ЕҚТА.

Табиғи экожүйелерді сақтау және қалпына келтіру мақсатында, 2012 жылы жергілікті маңызы бар «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркі (68,4 мың га), сондай-ақ жалпы ауданы 544,5 мың га болатын жергілікті маңызы бар «Жабайұшқан» (316,0 мың га) және «Тасорпа» (160,0 мың га) мемлекеттік табиғи қаумалдары құрылды.

2012-2014 жылдарда Сенек ауылының қасындағы Түйесу, Үштаған ауылына жақын жердегі Бостанқұм жұтаң құм алаптарының және Тұщықұдық ауылының өсімдік жабынын жыл сайын 100 гектардан қалпына келтіру бойынша жұмыстар жүргізілді. Қазіргі кезде жүргізілген жұмыстар нәтижесінде Сенек және Үштаған ауылдарының айналасында аудын 32 км² жасанды оазистер құрылды. Жұмыс жалғасуда

Облыста жағада балық аулаумен 15 шаруашылық етуші субъект айналысады. Балық аулау Каспий теңізінің жағалаудық аймағанда, Қаражанбас, Қаламқас кен орындарың, Сарытас, Қошақ шығанақтарының, Құлалы, Подгорный және Долгий аралдарының ауданында және облыстың батыс жалауында жүргізіледі.

Облыста мұздатқыш және тоңазытқыш қондырғылармен жабдықталған 7 балық қабылдау пункті жұмыс істейді. Балықты өткізу үшін 28 сауда нүктесі жұмыс істейді. Ауланған балықтың барлығы ішкі тұтыну үшін пайдаланылады.

Балықтардың кәсіпшілік түрлері – балықтардың майшабақ, тікенді және ұсақ түрлері. Жыл мерзіміне қарай Каспий теңізінің оңтүстігінен солтүстігіне және кері көшіп жүретін өрістегіш және жартылай өрістегіш балықтардың маусымдылығына және экономикалық тиімсіздігіне байланысты, теңізде балық аулау дамымаған.

2012 жылдан бастап 2014 жылды қоса алғандағы аралықта балық аулаудың және лимитті игеру көлемінің 445,3-тен 605 тоннаға дейін немесе 35,8%-ға өсу беталысы байқалады.

Балық өсіруде 2014 жылы «KazakhOsseter» ғылыми-өндірістік кәсіпорнының Түпқараған ауданының Ақшұқыр ауылында қуаттылығы жылына 60 тонна бекіре балығы болатын тауарлық ферма салу жобасы іске асырылды.

2015 жылы облыс бойынша 4290 тонна балық аулауға квота бөлініп, іс жүзінде 1064 тонна балық ауланды.

2016 жылы балық аудауға 4090,3 тонна квота белгіленген. Қазіргі уақытқа дейін тек 2331,8 балық аудауға рұқсат берілген, 1630,71 тонна балық ауланған.

2017 жылы балық аулауға 1811,5 тонна квота белгіленген.

Каспий теңізінің жағалаулық аймақтарында табиғи экожүйелерді қорғау, сақтау және қалпына келтіру мақсатында жалпы ауданы 1,047 млн гектар жері бар жеті ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың құрылды. Олардың барлығы «Қызылсай» мемлекеттік өңірлік табиғи паркіне берілді.

Облыстың аумағында Каспий теңізінің проблемалары бойынша ғылыми-зерттеу институты жоқ. Осыған байланысты Табиғи ресурстар және қоршаған ортаны қорғау басқармасының жанындағы экологиялық зерттеу зертханасын дамытуға назар аударылады. 2015 жылы Экологиялық зерттеу зертханасы» МҚК-да Каспий теңізінің гидрофлорасы мен гидрофаунасының жағдайын зерттеумен айналысатын жаңа гидробиология бөлім ашылды. Зертхана Маңғыстау облысының Каспий теңізінің жағалау аймағындағы теңіз порттары мен мұнай кен орындарының техногенді әсерін бағалау бойынша кешенді

ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізді. Зерттеу нәтижелері бойынша анықталған экологиялық бұзушылықтарды жою бойынша шаралар қабылданды.

Ақтау қаласының жағалауынан қайраңының биологиялық өнімділігі мен түр түрлілігін сақтау мақсатында, 2013-2015 жылдары жасанды рифтер орнатылып, Ақтау жағалау аймағында қалалық су асты жүзу паркін құру бойынша мониторинг және ұсыныстар жасалды. Дайвинг паркинг құру қаланың имиджін көтереді және суасты туризмі мен спортты дамытуға ықпал етеді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.11.8- кестеде келтірілген.

2.11.8- кесте. 2020 жылға дейін Маңғыстау облысындағы орман шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өл. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019
		нақтысы	бағалау	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен жабылған алқап ауданы	мың га	122,432	122,442	122,452	122,462	122,472	122,482
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры ауданында 1 орман өртінің орташа ауданы	мың га	0	0	0	0	0	0

12. ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ

Павлодар облысы республиканың солтүстік-шығысында орналасқан Аумағы – 124,8 мың шаршы шақырым. Облыс халқының саны – 2017 жылдың басына 757014 адам, қала халқының саны 70,5%-ды, ауылдық – 29,5%-ды құрайды.

Облыс орталығы – Павлодар қаласы. Облыста 10 ауылдық аудан, 3 қала, 148 ауылдық округ, соның ішінде 3 кент бар.

Облыста республиканың барлық өнеркәсіптік өндірісінің 7%-ға жуығы шоғырланған. Облысқа өндірілетін тас көмірдің 59,5%-ы, өңделетін электр энергиясының 38,0%-ы, ферроқорытпа өндірісінің 73,1%-ы, мұнай өңдеу өнімдерінің 11,6%-ы, өңделмеген алюминий (99,8%), алюминий оксиді (99,8%) республикалық өндірісінің барлық көлемі тиесілі⁵⁷.

Энергетиканы, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Облыс Қазақстанның энергиямен барынша жабдықталған аумақтарының қатарына жатады. Облыстың электр станциялары шаруашылық кешен мен облыс халқының қажеттілігін электр энергиясымен қамтамасыз етеді, электр энергиясының бір бөлігі республиканың басқа өңірлеріне беріледі. Меншікті өңірлік тұтыну өндіріс көлемінен шамамен 45%-ын құрайды.

Электр энергетикасы өңір экономикасының база-лық саласы болып табылады. Облыстың энергетика кәсіпорындары республиканың электр энергиясының 35,4%-ын өндіреді.

Облыстың энергетика кешені орнатылған жалпы қуаты 8 447 МВт құрайтын 7 жылу электр станциясынан тұрады, соның ішінде Екібастұз қаласында («Екібастұз ГРЭС-1» ЖШС, «Екібастұз ГРЭС-2 стансасы» АҚ), Ақсу қаласында («ЕЭК» АҚ) республикалық маңызы бар үш блокты электр станциясы және Павлодар қаласында («ҚА» АҚ ЖЭО, «Павлодарэнерго» АҚ ЖЭО-2 және ЖЭО-3), Екібастұз қаласында («Павлодарэнерго» АҚ Екібастұз ЖЭО) төрт жылу электр орталығы.

Ақсу қаласын жылумен жабдықтауды «Қазхром» ТҰК» АҚ АФЗ АЖҚ-2 жүзеге асырады.

2016 жылы электр энергиясын өндіру көлемі төмендеп 1,7 %-ды құрады, 2015 жылы осы көрсеткіштің төмендеуі 15%-ды құраған.

⁵⁷ 2016-2020 жылдарға арналған Павлодар облысының аумағын дамыту бағдарламасы. Павлодар облыстық мәслихатының сессиясы (VI отырысы) 2016 жылғы 12 желтоқсандағы № 77/10 шешімімен бекітілді

2.12.1- кесте. Электр және жылу энергиясы өндірісінің серпіні

Көрсеткіш атауы	Өлшем бірлігі	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл	2016 жыл 2014 жылға қарағанда %-бен
Электр энергиясы	сағатына млрд. кВт	40,9	34,8	34,2	83,6
Жылу энергиясы	млн. Гкал	15,8	13,6	14,0	88,6

Электр энергиясы өндірісі көлемінің төмендеуі коммерциялық сұраныстың жалпы төмендеуімен байланысты.

«KEGOC» АҚ желілері арқылы электр энергиясын тасымалдау үшін уақытша төмендету коэффициентін енгізуге байланысты 2016 жылдың сәуірінен бастап Ресей Федерациясына электр энергиясын экспорттауды қайта басталды.

2.12.1- сурет. 2013-2016 жылдар ішінде Павлодар облысы электр энергиясының өндірісі және тұтыну серпіні

Облыста жұмыс істеп тұрған электр станцияларын техникалық қайта жабдықтау мен жаңғырту бойынша іс-шаралар кешені жүзеге асырылуда, бұл жалпы өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсерін тигізеді.

Мысалы, Екібастұз ГРЭС-1-де әрбіреуінің қуаты 500 МВт құрайтын № 2 (2014 жылы енгізілді) және № 8 (2012 жылы енгізілді) энергоблоктар қалпына келтірілді, қуаты 500 МВт № 1 энергоблок қалпына келтірілуде (2021 жылы пайдалануға енгізу жоспарланды). 2013 жылы «ЕЭК» АҚ-да № 6 энергоблокты қалпына келтіру есебінен станцияның қуаты 25 МВт-ке

артты, № 5 энергоблокты қайта жаңарту есебінен 2018 жылы орнатылған қуатты 25 МВт-ке көбейту жоспарланады.

Өңірлік индустрияландыру картасы шеңберінде «Павлодарэнерго» АҚ-да № 1 – 65 МВт (2012 жылы енгізілді) және № 2 – 25 МВт (2015 жылғы маусымда енгізілді) турбиналар монтажданды.

Нәтижесінде, облыс электр станцияларының парк ресурстарын қалпына келтіру есебінен, бағдарламаны іске асыру басталғаннан бері орнатылған қуаттылық 8 337 МВт-тен 8 447 МВт дейін және қолда бар орташа жылдық қуаттылық 6 506 МВт-тен 7 492 МВт дейін артты.

Қазақстанның «жасыл» экономикаға көшуі бойынша тұжырымдамамен Павлодар облысында жаңғыртылатын энергия көздерін дамыту көзделмеген. Себептері: облыс бүгінгі күні электр энергиясының профицитімен ірі энергия өндіруші өңір болып табылады; облыста жаңғыртылатын энергетиканы дамыту үшін белгілі бір климаттық жағдайы жоқ.

Екібастұз ГРЭС-1-дегі № 1 энергоблокты және «ЕЭК» АҚ-дағы № 5 энергоблокты қалпына келтіру орнатылған қуаттылықты 8 447 МВт-тен 8 472 МВт дейін және қолда бар орташа жылдық қуаттылықты 7492 МВт-тан 8 017 МВт-қа дейін ұлғайтуға мүмкіндік береді, бұл 2020 жылға қарай электр энергиясын өндіруді 31%-ға ұлғайтуға мүмкіндік береді (2020 жылы электр энергиясын өндіру болжамы – сағатына 43,1 млрд. кВт).

Электр желілерінің жалпы ұзындығы 17,5 мың шақырымды құрайды, қосалқы станциялар саны – 4 349 бірлік, соның ішінде: ҚС 220-110 кВ – 78, ҚС 35-10-0,4 кВ – 128, ЖҚ, КЖҚ-6-10/0,4 кВ – 4143.

Павлодар өңірінің электрмен жабдықтау бойынша коммуналдық секторында инженерлік жүйелердің жағдайы: нормативтік жағдайда 30%-ды құрайды және 70%-ы жөндеуді қажет етеді (электрмен жабдықтаудың жалпы ұзындығы – 17 500 км).

Кернеулігі 220-1150 кВ электр тарату желісі «КЕГОС» АҚ балансында, оны пайдалануды Екібастұз қаласында орталығы бар Жүйеаралық электр желілерінің солтүстік филиалы жүзеге асырады.

110 кВ және одан төмен электр желілерін «ПРЭК» АҚ және «Горэлектросеть» ЖШС электр желілері компаниялары пайдаланады. Павлодар облысы электр энергиясын өндіру бойынша энергияны артық өндіруші өңір болып табылады, өндірілетін электр энергиясының жартысынан астамы республиканың басқа өңірлеріне жөнелтіледі.

Облыс қалалары мен аудандарының тұтынушыларын тұрақты электрмен қамтамасыз ету мақсатында жыл сайын энергия тарату кәсіпорындары электр желілерінде, қосалқы станцияларда жөндеу жұмыстарын жүргізеді.

3 қаланы **жылумен жабдықтауды** екі кәсіпорын жүзеге асырады: «Павлодар жылу желілері» ЖШС және «Теплосервис-Ақсу» МКК. Аудан орталықтарында жылумен жабдықтауды мемлекеттік және жеке кәсіпорындар қамтамасыз етеді.

Облыстың жылу желілерінің ұзындығы 926 км құрайды: Павлодар қаласында – 418,6, Екібастұз қаласында – 342,3, Ақсу қаласында – 79, аудандарда – 86,7 шақ. Оның ішінен 452,3 км жеке меншікте.

Бюджет және бюджеттен тыс қаражат есебінен желілерді қайта жаңарту жөніндегі іс-шараларды орындау қорытындылары бойынша орта табиғи тозуы 2017 жылдың 1 қаңтарында жылу желілерінің тозуы жалпы оның

ұзындығынан 4,3% -ға қысқарып 590,3 км 63,7% -ды құрады (2.12.2-кесте), оның ішінде:

Павлодар қаласында – 280 км (66,8%),
 Екібастұз қаласында – 270,4 км (79%),
 Ақсу қаласында – 47,4 км (60%),
 аудандарда – 41,8 км (48,2%).

2.12.2-кесте. Жылумен жабдықтау желілерінің жағдайы, км

Көрсеткіш атауы	2013 жыл	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл
Жылумен жабдықтау желілерінің жалпы ұзындығы	926,6	926,6	926,6	926,6
Жаңғыртылған жылумен жабдықтау желілерінің ұзындығы	26,8	32,7	34,3	29,8
Орта табиғи тозуы 60%-дан астам жылумен жабдықтау желілерінің ұзындығы	726,9	699,2	659,9	630,1

Облыста орталықтандырылған газбен жабдықтау жоқ.

Облыс аумағында тұрмыстық және өнеркәсіптік мұқтаждықтар үшін «ПМХЗ» ЖШС өндірумен айналысатын сұйытылған көмірсутекті газ қолданылады.

Облыс аумағында сұйытылған газды сату бойынша қызметті нарықтың 8 субъектісі жүзеге асырады: «ИнтерснабГаз» ЖШС, «INTERTRANS С.А» ЖШС, «Манекс» ЖШС, «Флид» ЖШС, «Транссервис» ЖШС, «ГазИндуст-рия» ЖШС, «Инженерный центр-газ» ЖШС, «ГазСбытСервис» ЖШС.

Орташа алғанда маусымдық қажеттілігіне қарай айына газ сату халық үшін 300 тоннаны және заңды тұлғалар үшін 900 тоннаны құрайды.

Энергия үнемдеу бойынша шараларды іске асыру өнеркәсіпті, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық және көлік секторын жаңғыртудың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру бойынша шараларды оңтайлы іске асыру Павлодар өңірінің энергетикалық және экологиялық қауіпсіздігін, сондай-ақ экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруды қамтамасыз етеді.

Өнеркәсіптік кәсіпорындардың үлесіне энергетикалық ресурстарды тұтынуудың 90,2%-ы тиесілі.

Өңір экономикасының өсуімен энергетикалық ресурстарды тұтыну әдетте ішкі өңірлік өнімнің қарқынында өседі, себебі экономикалық өсу өнім өндірісі-нің, ресурстарды пайдаланудың ұлғаюымен сүйемелденеді.

Сол арқылы энергия үнемдеу Павлодар өңірінің алдына қойған негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Электр және жылу энергиясын тұтынудың 2013 жылмен салыстырғанда төмендеу беталысы коммерциялық сұраныстың төмендеуіне, өнеркәсіп кәсіпорындары мен бюджет секторының энергия үнемдеу бойынша іс-шараларды іске асыруымен байланысты.

Павлодар облысында энергия үнемдеу саясатын іске асырудың және энергия тиімділігін арттырудың негізгі проблемалары: өнеркәсіптік кәсіпорындардағы жабдықтың тозуы, коммуналдық желілердің тозуы, энергия үнемдеу саласындағы мамандар біліктілігінің төмен деңгейі.

Өңірде энергия үнемдеуді бұдан әрі дамыту мақсатында Павлодар облысы әкімдігінің 2015 жылғы 26 сәуірдегі № 48/2 қаулысымен және Павлодар облыстық мәслихатының 2015 жылғы 4 мамырдағы № 347/41 шешімімен Павлодар облысының 2015-2017 жылдарға арналған энергия үнемдеу кешендік жоспары бекітілді.

Кешендік жоспардың негізгі міндеттері:

- өңірдің өнеркәсібін жаңғырту және энергия тиімділігін арттыру;
- тұрғын үй-коммуналдық және бюджеттік секторлардың энергия тиімділігін арттыру;
- көлік секторында отынның тұтынылуын төмендету;
- тұтынушылардың жайлылық деңгейін арттыру, отын-энергетика ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру есебінен тұтынушылардың төлемдерін төмендету болып табылады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.12.3-кестеде келтірілген.

2.12.3-кесте. Павлодар облысында энергиямен жабдықтау бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2015 факт	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Өндірілген электр энергиясының жалпы көлемінде энергияның қалпына келетін көздерінің өндірілген электр энергия үлесі	%	-	-	-	-	-	-
Ішкі өңірлік өнім энергия сыйымдылығының 2020 жылға қарай 2013 жылмен салыстырғанда 10%-ға төмендеуі	2000 жылғы бағадағы мың АҚШ доллары-на	*6,33	6,2	6,07	5,94	5,86	-
Жаңғыртылған желілердің тығыздығы	шаққан-дағы тонна мұнай баламасы шақ.						
жылумен жабдықтау		18,1	8,5	10	9,8	9,1	8,9
электрмен жабдықтау		270,9	52	70	70	70	70
Жалпы ұзындығынан жаңғыртылған желілердің үлесі	%						
жылумен жабдықтау		0,9	0,9	1,1	1,1	1,0	1,0
электрмен жабдықтау		1,2	1,2	1,5	1,5	1,5	1,5
<i>соның ішінде моноқалалар:</i>							
Ақсу қаласы							
жылумен жабдықтау		1,8	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9
электрмен жабдықтау		0,8	0,8	1,1	1,1	1,1	1,1
Екібастұз қаласы							
жылумен жабдықтау		0,3	0,3	0,6	0,6	0,6	0,6
электрмен жабдықтау		1,3	1,3	1,8	1,8	1,8	1,8

2016-2020 жылдары Павлодар облысының экономикасын және тұрғындарын сенімді электрмен жабдықтау құрылыспен, қолда бар энергоблогтарды кеңейтумен және қайта құрумен, электр желілерін жаңғыртумен, энергетикалық ресурстарды тиімді қолданумен байланысты болады:

жаңартылатын Екібастұз және Ақсу ГРЭС есебінен Солтүстік-Оңтүстік электр беру өңіраралық желілері бойынша энергия тапшылық аймақтарында электрэнергияны өндірудің артық көлемін қайта бөлу.

республикалық Индустрияландыру картасы шеңберінде іске асыру есебінен жаңа энергетикалық қуат-тылықты қалпына келтіру және салу.

ЕАЭО-ға бірігумен байланысты нарықты кеңейту бойынша жұмысты жалғастыру.

электр энергиясын беру және бөлу кезінде шығынды төмендету мақсатында заманауи есептеу жүйесін енгізу;

жылыту және ыстық сумен жабдықтау жүйелерін жаңғырту және қайта жаңарту;

жылу энергиясын тұтынушыларды жылу энергиясын есептеу аспаптарымен жабдықтау үлесін арттыру;

тиімді техникалық және коммерциялық бақылау есепке алу аспаптарын орнату және энергия ресурстарын (су, жылу, электр энергиясы) тұтынуды реттеудің автоматтандырылған жүйелерін енгізу;

өнеркәсіп кәсіпорындарында – отын-энергетика ресурстарының ірі тұтынушыларына міндетті энергоаудит жүргізу, пайдаланылатын энергияның барлық түрлері бойынша энергия үнемдеу әлеуетін анықтау, кәсіпорындардың энергетика паспорттарын құру және кезең-кезеңімен жаңартып отыру;

энергия ресурстарының тиімсіз жұмсалуды төмендету мақсатында энергия тұтыну режимдерін басқаруды (АСКУЭ) автоматтандыру, максимум уақыттарында оларды тұтынуды оңтайландыру, энергия ресурстарының барлық түрлерінің баланстарын қалыптастыру.

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Тұтас алғанда облыс және республика экономикасының маңызды құрам-ды бөлігі агроөнеркәсіп кешен болып табылады, себебі мұнда қоғам үшін маңызды экономикалық әлеует және ауыл шаруашылығы өнімінің өндірісі шоғырланған.

Облыстың ЖӨӨ-дегі ауыл шаруашылығы өндірісі өнімінің үлесі шамамен 4%-ды құрайды.

Жалпы жер аумағы 12,5 млн. га құрайды, соның ішінде, ауыл шаруашылығы алқаптары – 11,2 млн га, оның ішінен егістік – 1,4 млн га.

Ет, сүт, жұмыртқа, астық, картоп және көкөністер ауыл шаруашылығы өнімі өндірісінің негізгі бағыттары болып табылады.

Ауыл шаруашылығының жалпы өнім құрылымында мал шаруашылығы өнімі басым, орташа алғанда үлесі 57%-ды құрайды.

Өсімдік шаруашылығы өнімінің тұрақты өндірісі мақсатында қарқынды ылғал сақтау ресурстарын және ауыл шаруашылығы дақылдарын өңдеудің топырақ қорғаныш технологияларын игеру, суармалы егін шаруашылығының аумақтарын қалпына келтіру, прогрессивті жаңбырлатқыш техникасын қолдану бойынша шаралар қабылдануда.

Талданған 3 жылдық кезеңнен өсімдік шаруашылығы саласы үшін аса қолайлысы 2013 жыл болды. Облыс бойынша дақылдардың орташа өнімділігі 11,7 ц/га құрады.

2016 жылы жедел деректер бойынша орташа өнімділік 12,1 ц/га болған кезде 815,5 мың тоннадан аса астық алынды.

Облыс республикада тары өндірісі бойынша бірінші орын (64,5%), қарақұмық бойынша екінші орын (40%) алады.

Жыл сайын суармалы егін шаруашылығының аумағы кеңеюде. Соңғы төрт жыл ішінде 24,4 мың га қалпына келтірілді, оның ішінен 2016 жылы 3,6 мың га енгізілді.

Жер балансының деректері бойынша облыс жерінің жалпы ауданы 12,5 млн. га құрайды, соның ішінде 11,2 млн. га ауыл шаруашылық алқаптар (89,6%).

Ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлердің санатына ауыл шаруашылық тауарын өндірушілерге ауыл шаруашылық алқаптың 5,5 млн. га (49,1%) бекітілді, соның ішінде 1,8 млн. га егістікке пайдалы жерлер.

2012-2014 жылдары республикалық бюджет қаражаты есебінен Павлодар облысының қалалары мен аудандарында ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерге түгендеу жүргізілді.

2015 жылы жүргізілген үш жылдың түгендеу қорытындысы шығарылды. Облыс бойынша тексерілген 4,3 млн. га ішінен 587 мың га пайдаланылмайтын жер анықталды, оның ішінен:

335,4 мың га жер мемлекеттік меншікке қайтарылды;

251,6 мың га аумақта пайдалануға кірісті.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.12.4 –кестеде келтірілген.

2.12.4-кесте. 2020 жылға дейін Павлодар облысындағы жер шаруашылығы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		Факт	факт	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту	%	8,3	8,5	9,7	9,7	9,7	10,1	10,1
Жыртылатын жерлер құрамында ауыспалы егістердің үлесі (егін ауыспалы егістер)	%	-	-	4,5	4,5	4,5	6,0	6,0
Табиғи жайылымдық жерлер құрамында ауыспалы жайылымдардың үлесі (азық ауыспалы егістер)	%	-	-	8,3	8,3	8,3	10,0	10,0

Әлеуетті жер пайдаланушыларға беру мақсатында пайдаланылмайтын жерлерді, ауыл шаруашылық өндірісі үшін жарамды жерлерді анықтау және игеру; ауыл шаруашылығы мақсатындағы пайдаланылмайтын жерлерге жер салығының мөлшерлемесін арттыру.

Сумен жабдықтау және канализацияның жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету.

Сумен жабдықтау. Павлодар облысы тұщы жерасты суымен толығынан қамтамасыз етілген. Негізгі ірі су артериясы Ертіс өзені мен Қ.И.

Сәтбаев атын-дағы «Ертіс-Қарағанды» арнасы болып табылады, олардың су ресурсы ауыз су үшін және шаруашылыққа пайдалану үшін кеңінен қолданылады.

Шаруашылық-ауыз суымен жабдықтау мақсатында тәулігіне 649,85 мың т.м. мөлшерінде бекітілген қоры бар 22 учаске пайдаланылады.

Мыналар шаруашылық-ауыз су бағытындағы су тұтынушылары болып табылады: тұрақты халық, суды шаруашылық ауыз су құбыры желісінен пайдаланатын өнеркәсіп және ауыл шаруашылық кәсіпорындары.

Павлодар облысының халқы тұтынатын ауыз су сапасындағы судың көлемі 2015 жылғы 1 мамырға қарағанда тәулігіне 766,2 мың т.м., соның ішінде қала тұрғындары – тәулігіне 668 мың т.м., ауыл тұрғындары – тәулігіне 98,2 мың т.м. құрайды.

Облыс қалаларында орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жеткізу орташа есеппен 88%-ды және су бұру 80%-ды құрайды.

Облыс қалаларында сумен қамтамасыз ету желілерінің ұзындығы 1 251,1 км және су бұру желісі – 888,7 км құрайды, соның ішінде Павлодар қаласында – 457,6 км және тиісінше 345,2 км, Екібастұз қаласында – 521,0 км және 308,5 км, Ақсу қаласында – 272,5 км және 235,0 км (2.12.5-кесте).

2.12.5 –кесте. Сумен жабдықтау және су бұру желілерінің жағдайы, км

Көрсеткіш атауы	2013 ЖЫЛ	2014 ЖЫЛ	2015 ЖЫЛ	2016 ЖЫЛ
Желілердің жалпы ұзындығы				
сумен жабдықтау	1251,1	1251,1	1251,1	1251,1
су бұру	888,7	888,7	888,7	888,7
Жаңғыртылған желілердің ұзындығы				
сумен жабдықтау	27,0	27,3	29,7	21,9
су бұру	6,33	8,3	12,2	3,6
Орта табиғи тозуы 60%-дан астам желілердің ұзындығы				
сумен жабдықтау	952,7	925,4	895,7	873,8
су бұру	553,6	545,3	533,1	529,5

Бюджет және бюджеттен тыс қаражат есебінен желілерді қайта жаңарту жөніндегі іс-шараларды орындау қорытындылары бойынша орта табиғи тозуы сумен жабдықтау және су бұру желілерінің үлесі жыл сайын төмендеп отырады және 2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша: сумен жабдықтау 873,8, су бұру 529,5, соның ішінде: Павлодар қаласында – 341,1 км (74,6%) және 212,9 км (61,7%), Екібастұз қаласында – 341,9 км (65,6 %) және 182,6 км (59,2 %) Ақсу қаласында – 190,7 км (70%) және 134 км (57%).

Облыстың сумен жабдықтау желілері коммуналдық меншікте және арендалық қызмет көрсетуге берілген. Павлодар қаласында «Павлодар – Су арнасы» ЖШС-не арендалық қызмет көрсетуге берілсе, Екібастұз және Ақсу қалаларында мемлекеттік коммуналдық кәсіпорындармен қызмет көрсетіледі.

2011-2015 жылдар кезеңінде 14 АЕМ-де сумен жабдықтау объектілері пайдалануға енгізілді (Екібастұз қ.а.а. Солнечный кентінде, Ақсу қ.а.а. Парамоновка, Қалқаман, Жолқұдық ауылдарында, Ақтоғай ауданының Ақтоғай, Ертіс ауданының Голубовка, Ертіс, Железин ауданының Алакөл, Михайловка, Павлодар ауданының Шақат, Качир ауданының Байқоныс, Лебяжі ауданының Аққу, Шарбақты ауданының Галкино ауылдарында, Баянауыл ауданының Майқайың кентінде). Орталықтандырылған сумен жабдықтаумен қамтылған ауыл халқының саны көрсетілген кезең ішінде 93,5 мыңнан 120,6 мың адамға дейін өсті.

394 ауылдық елді мекеннің 78 АЕМ-і немесе 19,8%-ы орталықтандырылған сумен жабдықтауға қол жеткізді.

316 АЕМ-де орталықтандырылған сумен жабдықтау жоқ, оның ішінен 306 АЕМ-де – орталықтандырылмаған сумен жабдықталған, 10 АЕМ-де – су тасымалданады.

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап «Ақ бұлақ» бағдарламасы «Өңірлерді дамыту 2020» бағдарламасына біріктірілді. «Өңірлерді дамыту 2020» бойынша ауылдарда орталықтандырылған су бұруға қол жеткізу көрсеткіші орталықтандырылған сумен жабдықтаумен қамтамасыз етілген АЕМ саны бойынша есептеледі.

Қазіргі уақытта 4 АЕМ (Шарбақты ауданының Шарбақты ауылы, Баянауыл ауданының Майқайың кенті, Ақсу қаласының ауылдық аймағы Қалқаман және Достық ауылдары) орталықтандырылған су бұрумен қамтамасыз етілген.

2014 жылы сумен жабдықтау және су бұру жүйелері мен желілерін жаңарту мақсатында облыста 9 жоба іске асырылды.

2015 жылы Павлодар қаласының су тазарту және кәріз имараттарын және Ақсу қаласының фекальдық сорғы стансаларын, Павлодар және Екібастұз қалаларында бас кәріз коллекторларын жаңарту бойынша, сондай-ақ Ақсу қаласының орамшілік су құбыры желілерін қайта жаңарту бойынша жобалар іске асырылуда.

Аталған іс-шараларды орындау облыс қалаларының тұтынушыларына сапалы сумен жабдықтауға және су бұруға қол жеткізуді арттыруға мүмкіндік береді.

Ертіс өзені бассейнінің су айдындары ластануының кең таралған көздерінің бірі су объектілеріне жіберулер болып табылады.

Тазартылған сарқынды су көлемдерінің, нәсер сарқынды су көлемдерінің азаюына байланысты («ҚЭЗ» АҚ, «Екібастұз ГРЭС-2 стансасы» АҚ, «БК» ЖШС) су объектілеріне нормативтік ластайтын заттар жіберуі лимит көлемінің 13,1%-ға шамалы азаюы байқалуда (2013 жылы – 87,9 мың тонна, 2014 жылы – 77,6 мың тонна, 2015 жылы – 76,4 мың тонна). Су объектілеріне ластайтын заттар жіберуді «Павлодар-Водоканал» ЖШС жүзеге асырады, олардың лимиті 2013 жылғы деңгейде қалды (2013 жылы 62,159 мың тонна, 2014 жылы 65,78 мың тонна және 2015 жылы 62,159 мың тонна).

Павлодар облысының ірі кәсіпорындарынан су тарту сарқынды сулар

жинағында жүргізіледі: «Ақсу су арнасы» КМК Ұзынбұлақта, Екібастұз қаласының «Горводоканал» КМК – Атығайда, «ПМХЗ» ЖШС – Сарымсақта, «БК» ЖШС – Ақбидайықта, «Каустик» АҚ және «Казэнергокәбіл» АҚ – Былқылдақта.

Павлодар облысы шегінде Ертіс өзеніне сарқынды сулар шығыны екі ұйымдастырылған су жіберу арқылы жүргізіледі: «ЕЭК» АҚ Ақсу электр станциясы (таза жылу алмасу суларын төгу), «Павлодар-Водоканал» ЖШС (облыс орталығының қалалық тазарту жүйелерінен кейін араласқан тазарту суларды төгу).

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.12.6-кестеде келтірілген.

2.12.6-кесте. 2020 жылға дейін Павлодар облысында сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш бірл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		факт	факт	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Күрделі жөндеуді талап ететін кондоминиум объектілерінің үлесін төмендету	%	80,0	82,0	84,0	88,0	92,0	96,0	100,0
<i>соның ішінде моноқалаларда:</i>		74,0	76,0	78,0	80,0	82,0	84,0	86,0
Ақсу қаласы								
Екібастұз қаласы	%							
Қалаларда орталықтандырылған	%	80,0	82,0	84,0	87,5	92	95,5	100,0
сумен жабдықтау		74,0	76,0	77,0	79,0	81,0	83,0	85,0
су бұру жүйелеріне қол жеткізу								
<i>соның ішінде монқалалар:</i>		80,0	82,0	84,0	88,5	92,0	96,5	100,0
Ақсу қаласы		74,0	76,0	78,0	80,0	82,0	84,0	86,0
сумен жабдықтау								
су бұру жүйелеріне қол жеткізу								
Екібастұз қаласы								
сумен жабдықтау		80,0	82,0	84,0	88,0	92,0	96,0	100,0
су бұру жүйелеріне қол жеткізу		74,0	76,0	78,0	80,0	82,0	84,0	86,0
Ауылдық елді мекендердің орталықтандырылған	%							
сумен жабдықтау		19,4	19,4	19,8	21,06	33,4	48,0	69,0
су бұру жүйелеріне қол жеткізуі		7,6	7,6	7,6	11,2	18,7	19,0	19,6

Өндірістік және тұрмыстық қалдықтардың жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

Облыс өндірістік қалдықтарды жинақтау көлемі бойынша бастапқы үштікке енеді.

Қазіргі кезде облыстың 15 ірі кәсіпорыны 6 млрд тонна өндірістік қалдықтар жинақтады.

Бүгінгі күні пайда болған қалдықтардың көлемі 2014 жылымен салыстырғанда 30%-ға төмендеген (2014 жылы- 146,5 млн. тонна пайда болған, олардың ішінде 22,9 млн. тонна (16%); 2015 жылы 187,1 млн. тоннадан – 45,9 млн. тонна (24,5%) қайта өңделген), 2016 жылы 43,9 млн тоннадан – 19,1 млн тонна (43,5%). Бұл облыстың ірі тау-кен игеруші кәсіпорындарында аршыма тау жыныстарын алуының төмендеуіне, кәсіпорындардың ішкі үйінділерінде аршыма тау жыныстарын қоймалаудың төмендеуімен («Талдыкөл» разрезі, «Богатырь Көмір» ЖШС, «Майкубен Вест» ЖШС, «Гамма» ЖШС) байланысты.

Облыстың өнеркәсіптік қалдықтарын 2 топқа бөлуге болады: тау-кен өндіру өнеркәсібі әрекетінен және тау-кен өндіру емес өнеркәсібінен пайда болатын.

Бүгінде тек бір кәсіпорын («НПП «Пневмоударное бурение» ЖШС) «Майқайыңалтын» АҚ кен орнынан аршу кендерінен құрылыс тасын өндіруді жүзеге асырады. Жыл сайынғы игеру көлемі 500 мың тонна.

2015 жылы «Павлодар» ӘКК» ҰК» АҚ-мен Майқайын байыту фабрикасының техногендік минералды кендерін барлауға келісімшарт жасалды.

Заң бойынша аршу жыныстары түрінде қалдықтарды қайта өңдеу және техногендік қалдықтарды белсенді айналымға тарту рәсімі көзделген, ол үшін тек жеке инвестициялар тарту қажет.

Тау-кен өндіру емес кәсіпорындарының қалдықтарымен проблемаларды шешу үшін өнеркәсіптік қалдықтарды қайта өңдейтін зауыт салу қажет. Қалдықтарды жою кезінде оларды орналастыру үшін төлемақы төлеу қажеттілігі жоқ екендігін ескере отыра, кәсіпорындарға екінші ретті өнімді сатудан пайда түсіретін зауыттарға жүктеу тиімді болады.

Бүгінгі күнде тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару саласындағы өңірде қалыптасқан жағдай, қоршаған ортаның қауіпті ластануына, табиғи ресурстарды тиімсіз пайдалануға, экономикалық шығынға әкеледі және халықтың денсаулығына қауіп төндіреді.

Облыстың елді мекендерінде орналасқан ТҚҚ көму бойынша объектілер полигондарға жатқызуға болмайды. Көп жағдайларда олар санитарлы ережелер және экологиялық стандарттар талаптарына сай келмейтін күресін болып табылады.

2016 жылы өндірілген тұрмыстық қатты қалдықтардың көлемі 647,5 мың тоннаны құрады (жылына 835 кг/адам), 2017 жылдың 6 айына 248,4 мың тонна ҚТҚ. 2016 жылы сурыптауды қоса алғанда 2,7% ҚТҚ өңделген, 2017 жылдың 6 айында -0,15% сұрыпталды, 0,16% қайта өңделді. Қалған көлемі полигондар мен үйінділерде орналастырылады. Облыста 345 үйінді жұмыс істейді, олардың экологиялық және жер заңнамасының талаптарына тек 4 үйінді (1,2%) сәйкес келеді.

Қалдықтарды жинау және тасымалдау жөніндегі қызмет облыстың 3 қаласында (Павлодар, Екібастұз, Ақсу) және 9 ауданында (Ақтоғай, Баянауыл, Железин, Ертіс, Качир, Май, Павлодар, Успен, Шарбақты) жүргізіледі

Облыста ҚТҚ бөлектеп жинау жүзеге асырылмаған, қатты қалдықтарды қабылдау және өңдеу бойынша 9 кәсіпорын бар.

2016 жылы қалдықтарды жинау және тасымалдау қызметтерімен халықты қамту айтарлықтай жоғарлаған (620 706 адамнан 759 223 адам) 2014 жылмен салыстырғанда 15,6% -ға (2014 жылы - 69%, 2015 жылы - 80,2 %, 2016 - 81,8%).

Қызметтің осы түрін көрсететін мамандандырылған ұйымның болмауына байланысты ҚТҚ жинау және тасымалдау жөніндегі қызметпен қамтылмаған Лебяжі ауданының халқы болып отыр.

Облыста ҚТҚ бөлектеп жинау жүзеге асырылмаған, қатты қалдықтарды қабылдау және өңдеу бойынша 9 кәсіпорын бар. Қайта өңделген қағазды орама, шатыр материалдары, картон және қағаз өнімдерін өндіру жүзеге асыруда.

ҚТҚ қайта өңдеу зауытын салу үшін жеке инвестицияларды тарту жұмыстары жүргізілуде. Павлодар әкімдігі мен «ATENA Environment Management» ЖШС арасында Павлодар облысының аумағында тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу бойынша зауыт салу бойынша инвестициялық жобаны жүзеге асыру бойынша ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойылды. «ATENA Environment Management» ЖШС бизнес-жоспарды дайындады және ҚТҚ өңдеу технологиясын анықтау бойынша жұмыс жүргізеді. Сонымен қатар қазіргі уақытта «СибИнвестГрупп» ЖШҚ потенциалды инвесторлармен қалдықтарды биоотынға қайта өңдеу бойынша келіссөздер жүргізілуде.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.12.7-кестеде келтірілген.

2.12.7-кесте. 2020 жылға дейін Павлодар облысының қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		факт	факт	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Қатты тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату үлесі	%	0	0	0	2,7	2,8	2,9	3,0
Қалдықтарды жинақтау және тасымалдау бойынша қызметтермен облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың тұрғындарын қамту	%	69,0**	80,2	80,5	82,0	85,0	87,0	90,0
Экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес қатты тұрмыстық қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (оларды орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	1,4***	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету

Павлодар облысы, республикадағы ірі өндірістік орталықтардың бірі, сондықтан жоғарғы техногенді ластануға ұшыраған. Облыс аумағында энергетика, қара және түсті металлургия, тау-кен, мұнай өндіруші және химиялық салалардың кәсіпорындары шаруашылық қызметін жүзеге асырады, олардың өнеркәсіптік өндірістегі үлес салмағы 80%-ды құрайды.

Қазақстан Республикасы бойынша атмосфераға шығарылатын барлық ластаушы заттардың төртінші бөлігі Павлодар облысына келеді. Атмосфераға ластаушы заттардың шығыны шамамен 600 мың тоннаны құрайды, олардың 94,0%-дан астамы электроэнергетика, металлургия және көмір өндіретін кәсіпорындарға тиесілі.

Облыстағы атмосфералық ауаны ластаудың негізгі көзі – жоғары күлді көмірмен жұмыс істейтін жылу және электрлік станциялар. Энергетика саласынан шығатын шығындар үлесі облыстағы шығындардан 85-86%-ды құрайды. Қалған ірі салалардың жалпы шығындар үлесі 10% деңгейінде және

шығарындылардың тек 4%-ы II, III, IV снаттағы кәсіпорындардың шаруашылық қызметінің барысында қалыптасады.

2016 жылы атмосфераға ластаушы заттардың шығарындысы 2015 жылмен салыстырғанда азайған (2014 жыл – 610,2 мың тонна, 2015 жыл – 552,9 мың тонна, 2016 жыл – 542,7 мың тонна). Шығарындылардың қысқаруы «ЕЭК» АҚ «Восточный» разрезінде көмір игеру көлемінің төмендеуіне, «Кастинг» ЖШС ӨФ өндіріс көлемінің төмендеуіне, «Қазақстан алюминийі» АҚ алюминий тотығы өнімін шығарудың төмендеуіне, «ПМХЗ» ЖШС мұнайды қайта өңдеу көлемінің төмендеуіне байланысты.

Нақты шығарындылар қоршаған ортаға эмиссияның нормативтерінен аспайды. Атмосфералық ауаға нормативті ластаушы заттар шығарындысының лимиті 2016 жылы 0,5 %-ға артқан (2014 жылы 944,4 мың тоннадан 2016 жылы 949,3 мың тоннаға дейін). Бұл «KazMineralsBozshakol» ЖШС 4 объектісінің (тау-кен байыту комбинаты, молибден кені фабрикасы, кеніш, жалпыға арналған объектісі) іске қосылуымен байланысты.

Павлодар облысы шегінде Ертіс өзеніне сарқынды сулар шығыны екі ұйымдастырылған су жіберу арқылы жүргізіледі: «ЕЭК» АҚ Ақсу электр станциясы (таза жылу алмасу суларын төгу), «Павлодар-Водоканал» ЖШС (облыс орталығының қалалық тазарту жүйелерінен кейін араласқан тазарту суларды төгу).

Ағынды сулармен ластаушы заттардың ластаушы заттардың ағызылу лимитінің сәл жоғарлағаны байқалады 5% -ға (2014 жылы - 77,6 мың тонна, 2015 жылы - 76,4 мың тонна, 2016 жылы - 81,7 мың тонна), «ПМХЗ» ЖШС-нің ағынды суларының көлемін ұлғайтумен, «Богатырь Көмір» ЖШС ағызатын кеніш суының көлемін ұлғайтумен және «Қазақстан алюминийі» ЖШС Керегетас кенішінде кеніш суының көлемін ұлғайтумен байланысты.

Су объектілеріне ластаушы заттарды «Павлодар су арнасы» ЖШС ағызуды жүзеге асырады, оның шегі 5,5% -ға төмендеді (2014 жылы - 65,78 мың тонна, 2015 жылы - 62,159 мың тонна, 2016 - 62,179 мың тонна). Су объектілеріне ағызлатын көлемі 2016 жылдың қорытындысы бойынша 16,736 мың тоннаны құрады.

Павлодар облысының ірі кәсіпорындарынан су тарту бұру су жинақтағышына жүргізіледі: «Ақсу су арнасы» КМК Ұзынбұлақта, Екібастұз қаласының «Горводоканал» КМК – Атығайда, «ПМХЗ» ЖШС – Сарымсақта, «БК» ЖШС – Ақбидайықта, «Каустик» АҚ және «Казэнергокәбіл» АҚ – Былқылдақта.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.12.8-кестеде келтірілген.

2.12.8-кесте. 2020 жылға дейін Павлодар облысының шығарындылары мен ағызындылары бойынша нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 факт	2015 факт	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Нормативті ластанатын заттардың көлемі	млн. тонна							
атмосфера ауасына шығарылымдар		0,62	0,568	0,949	0,971	0,971	0,971	0,971
су объектілеріне жіберулер		0,028	0,02	0,04	0,085	0,085	0,085	0,085

Ертіс өзені бассейнінің су айдындары ластануының кең таралған көздерінің бірі су объектілеріне ағындылар болып табылады.

Тазартылған сарқынды су көлемдерінің, нөсер сарқынды су көлемдерінің азаюына байланысты («ҚЭЗ» АҚ, «Екібастұз ГРЭС-2 стансасы» АҚ, «БК» ЖШС) су объектілеріне нормативтік ластайтын заттар жіберуі лимит көлемінің 13,1%-ға шамалы азаюы байқалуда (2013 жылы – 87,9 мың тонна, 2014 жылы – 77,6 мың тонна, 2015 жылы – 76,4 мың тонна). Су объектілеріне ластайтын заттар жіберуді «Павлодар-Водоканал» ЖШС жүзеге асырады, олардың лимиті 2013 жылғы деңгейде қалды (2013 жылы 62,159 мың тонна, 2014 жылы 65,78 мың тонна және 2015 жылы 62,159 мың тонна).

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

Облыста орманды және жануарлар дүниесін қорғау бойынша үш мемлекеттік мекеме бар – Павлодар, Үрлітүп және Максим-Горький. Мекемелердің мемлекеттік орман қоры 9 ауданның (Лебяжі, Май, Павлодар, Ақтоғай, Баянауыл, Железин, Ертіс, Качир, Успен) аумағында орналасқан және 3 қаланың ауылдық аймағында орналасқан. Мемлекеттік орман қорының жалпы аумағы 127,5 мың га құрайды (орманмен жабылған - 89,7 мың га), соның ішінде 48,7 мың га «Ертіс өзенінің жайылмасы» мемлекеттік табиғи қорықшасының аумағы. Ведомствоға қарасты мекемелердің штат саны 148 адам құраған, 2014 жылда нормативтікке дейін (225 адам) жеткізілді.

Жайылмалы ормандар су эрозиясы және антропогендік факторлардың теріс әсеріне, әсіресе, өртке шалдыққан.

Соңғы үш жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік орман қорының аумағында орман өрттерінің салдарынан орманмен жабылған жерлер алаңы 230 га қысқарған. Сол уақытта кесілген жерлер мен өткен жылы жанып кеткен ағаштарды ауыстыру есебінен, қалпына келтірілген ағаштардың, орман көмкерген алқапқа табиғи өнген жас шыбықтардың есебінен 2016 жылы орман дақылдарын отырғызу 2014 жылмен салыстырғанда орманмен көмкерілген алаңы 496 га ұлғайды. Осылайша соңғы үш жылда орманмен көмкерілген алаң 266 га-ға жоғарлаған.

Бір орман өртінің орташа алаңы 2016 жылы мемлекеттік орман қоры аумағында 2014 жылмен салыстырғанда 1,8 га (43%-ға) қысқарған және 4,2 га құрады.

Орман өрттерінің негізгі туындау себебі отты абайсыз пайдалану, ауыл шаруашылық өрттері (сабан жағу, орылған егін), шөп шабу кезінде тракторларда ұшқын сөндіргіштердің болмауы болып табылады.

Елеулі өрт алаңдары жайылмалы ормандарда мемлекеттік орман қоры учаскелерінде орман қаупі бар кезеңде қиын қол жетімді жолмен түсіндіріледі.

Стандартты отырғызу материалын өсіру бойынша орман тәлімбағының болмауынан орман дақылдары қорының жыл сайынғы көлемі игерілмеуде (323 га), бұл одан әрі орманмен жабылған алқаптар аумағының және жалпы облыс ормандылығы пайызының азаюына әкеледі.

Республикалық маңызы бар Баянауыл ұлттық паркіндегі және «Ертіс орманы» табиғи резерватындағы тұрақты орман тәлімбақтары өз мұқтаждықтары үшін пайдаланылады (орманды қалпына келтіру жұмыстарына).

Орман дақылдары сақталуының төмен пайызы қатаң табиғи-климаттық жағдайларға және сапалы емес отырғызу материалдарына негізделген.

Өңір тарихи мұралардың, сол сияқты әдемі демалыс орындарының болуы-нан елеулі туристік-рекреациялық әлеуетке ие.

Қолайлы факторлардың болуына қарамастан өңірлік туризмнің әлеуеті, Павлодар облысының туристік-рекреациялық кешенінің бірегей мүмкіндіктері толық көлемінде пайдаланылмауда. Орналастыру құралдарының материалдық базасы мен туризмнің басқа инфрақұрылымы жаңғыртуды және дамытуды қажет етеді. Шығу және ішкі туризм нашар дамыған. Туристік-экскурсиялық қызметтер үлесі халыққа ақылы қызметтер көрсетудің жалпы көлемінде тым аз.

2020 жылға дейін нысаналы көрсеткіштер 2.12.9-кестеде келтірілген.

2.12.9-кесте. 2020 жылға дейін Павлодар облысындағы орман шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлшем бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		факт	факт	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Жергілікті атқару-шы органдардың иелігінде тұрған мемлекеттік орман қорының аумағын-дағы орманмен жабылған алқаптардың аумағы	мың га	89,65	89,7	89,75	89,8	89,85	89,9	89,95
Жергілікті атқару-шы органдардың иелігінде тұрған мемлекеттік орман қорының аумағын-да орман өртінің орташа ауданы	мың га	0,006	0,011	0,011	0,013	0,012	0,011	0,010

2.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Облыс республиканың солтүстігінде 98 мың км² алып жатыр. 2017 жылдың басында тұрғындар саны 563300 адамды құрады. Дамудың негізгі бағыттары – ауыл шаруашылығы, тау-кен игеру және өндіру кәсіпорындары.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу⁵⁸.

Солтүстік Қазақстан облысының энергетика кешені «СЕВКАЗЭНЕРГО» компаниялар тобымен, «Көкшетау Энерго» ЖШС ұсынылады.

⁵⁸ 2016-2020 жылдарға арналған Солтүстік Қазақстан облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық мәслихат сессиясының 2016 жылғы 27 желтоқсандағы № 8/4 шешімімен бекітілген.

«СЕВКАЗЭНЕРГО» АҚ 2-ЖЭО Петропавл қаласында жылу энергиясының және Солтүстік Қазақстан облысы мен Петропавл қаласының сегіз ауданының электр энергиясының негізгі көзі болып табылады.

2014 жылғы желтоқсанда «СЕВКАЗЭНЕРГО» АҚ 2-ЖЭО № 8 жаңа қазанагрегат пайдалануға енгізілді. Осының арқасында бу бойынша станцияның белгіленген қуаттылығы сағатына 270 тоннаға артты, қазандардың жалпы пайдалы әсер коэффициенті бүтіндей 88,98%-ға жетті. Жоба құны 5,1 млрд. теңгені құрады.

2015 жылғы 18 қыркүйекте 2-ЖЭО жаңартудан кейін құны 5,6 млрд. теңге № 1 (К-63-90) турбоагрегат іске қосылды. Бұл турбина қолда бар электр қуаттылығын 63 МВт арттырады.

2016 жылы желтоқсанда «СЕВКАЗЭНЕРГО» АҚ 2-ЖЭО - мен қолданысқа №12 қазандық агрегаты және №5 турбоагрегаты енгізілді. Тиісінше жобалардың құны 3,4 және 6,6 млрд теңге құрады.

2-ЖЭО –мен жәл сайынғы жүргізілетін қондырғыларды жаңғыртулар нәтижесінде станцияның негізгі қондырғыларының тозуы 2 жылда(2014 жылға қарағанда 2016 жылы) 7,6% - ға азайды, станцияның бекітілген электр қуаты 107 МВт-қа ұлғайды.

2016 жылда станцияның бекітілген электрлік қуаты 541 МВт, жылу қуаты 713 Гкал/сағ.

«СЕВКАЗЭНЕРГО» АҚ 2-ЖЭО 2016 жылда электр энергиясын өндіруі 3,2 млрд. кВтсағ құрады, бұл 2014 жылға қарағанда 18 % артық (2,7 млрд. кВтсағ).

«Солтүстік Қазақстан ТЭК» АҚ Петропавл қ. және облыстың сегіз солтүстік ауданы (Аққайың, Есіл, Жамбыл, Қызылжар, Мамлют, М. Жұмабаев, Тимирязев, Шал ақын) үшін электр энергиясын тасымалдау және таратуды іске асырады.

«Солтүстік Қазақстан ТЭК» АҚ электр энергиясын беру желілерінің ұзындығы облыс бойынша 13104 км, қосалқы стансалар саны – 2469 дана құрайды. «Солтүстік Қазақстан ТЭК» АҚ желілеріндегі электр энергиясы шығыны 2016 жыл үшін 2014 жылғы 10,17% деңгейге қарағанда 9,05% құрады. Нормадан жоғары шығындар жоқ. 2016 жылы электр желілерінің тозуы 2,7 пайыздық пунктке төмендеді және 71,1% (2014 жылы 73,8%) құрады.

2016 жылы Солтүстік Қазақстан АЭА-дағы инвестициялық бағдарлама аясында 1,1 мың электрмен жабдықтау желілерін күрделі жөндеу және қайта құру және 131 қосалқы станса іске асырылды, бұл электрмен жабдықтау сенімділігі мен электр қуатын тұтынушылардың әлеуетін арттыру және электр қуатын тұтынушылардың қосылуы үшін оң әсерін тигізеді

«Көкшетау Энерго» ЖШС Солтүстік Қазақстан облысының бес оңтүстік ауданында (Айыртау, Ақжар, Ғ.Мүсірепов ат., Тайынша, Уәлиханов) электр энергиясын беру және тасымалдауды жүзеге асырады. Кәсіпорын балансында 8,9 мың км әуе және кабель электр беру желілері, 1 749 қосалқы станса және трансформатор пунктері бар. «Көкшетау Энерго» ЖШС электр энергиясы шығындары 18,29% құрады, бұл 2014 жылғы деңгейге қарағанда 0,25% кем. Нормадан жоғары шығындар жоқ. 2015 жылы электр желілерінің тозуы 2,2 пайыздық пунктке төмендеді және 56,4% (2013 жылы 58,6%) құрады.

«Петропавл Жылу Жүйелері» ЖШС қызметінің негізгі түрі Петропавл қ. тұтынушыларға жылу энергиясын тасымалдау және тарату болып табылады. 2015 жылы «Петропавл Жылу Жүйелері» ЖШС кәсіпорны жылу желілернің жалпы ұзындығы 233,3 км құрайды, оның ішінде магистральдісі - 83,7 км, таратушысы - 148,7 км.

«Петропавл Жылу Жүйелері» ЖШС қызметінің негізгі түрі Петропавл қ. тұтынушыларға жылу энергиясын тасымалдау және тарату болып табылады. 2015 жылы «Петропавл Жылу Жүйелері» ЖШС кәсіпорны жылу желілернің жалпы ұзындығы 233,3 км құрайды, оның ішінде магистральдісі - 84,6 км, таратушысы - 148,7 км.

2014 жылы Петропавл қ. жылу желілерінің тозуы – 72,56%, 2016 жылы бұл көрсеткіш 66,9% тең болған, с.і. магистральдісі тозуы – 75,4%, таратушысы тозуы – 58,4%.

2016 жылы кәсіпорында тарифтік сметаны инвестициялау шеңберінде ЕҚДБ қарыздары мен бюджеттік субсидиялар жалпы құны 2,6 млрд. Теңге болатын 3,6 км жылу желілерін қайта жаңартты және модернизацияланды.

Облысты газдандыру

Өнеркәсіптік және тұрмыстық қажеттіліктер үшін тек сұйытылған мұнай газы қолданылады. 2014 жылы аймақтың жылдық тұтыну көлемі 27 мың тоннаны, ал 2016 жылы 29,5 мың тоннаны құрады.

Жаңғыртылатын энергия көздері

Баламалы көздері ішінен Солтүстік Қазақстан облысында қуаттылығы 2,4 МВт Сергеев ГЭС бар. «Қазақтелеком» АҚ облысымыздың Ақжар және Уәлиханов екі ауданында өндірістік объектілерді резервтік электрмен жабдықтау үшін жиынтық қуаттылығы 9,4 кВт үш жел күн энергия кешенін орнатты. 2012 жылы Новоникольское а. «Зенченко и К» сенім серіктестігімен өз қаражаты есебінен жалпы қуаттылығы 1,5 МВт (2×750кВт) екі жел электр стансасы орнатылды, сондай-ақ үстіміздегі жылғы 1 тоқсанда 1 МВт-тан «NEG MICON» гермен фирмасының екі жел энергетикалық қондырғысы іске қосылды.

2014 жылғы 28 қарашадағы «KYZYLZHAR INVEST 2014» халықаралық форум аясында қол қойылған меморандумға сәйкес, «БиоТЭС» (Астана қ.) ЖШС Санкт-Петербург қ. инвестормен бірге Қызылжар ауданында құс шаруашылығы қалдықтарында жұмыс істейтін қуаттылық 1 МВт биогаз қондырғысының құрылысы бойынша жобаны жүзеге асырып жатыр. Қазіргі уақытта құрылыс-монтаждау жұмыстары орындалып жатыр.

Барлығы 2016 жылы жаңғыртылатын энергия көздерін пайдалану бойынша объектілермен 21,4 млн. кВтсағ артық энергия өндірілді, бұл 2014 жылғыға қарағанда (18 млн. кВтсағ) 19% артық. 2016 жылы Солтүстік Қазақстан облысындағы тұтынудың жалпы көлемінде энергияның балама көздерін пайдалану үлесі 0,67 %, 2014 жылы – 0,6% құрады.

Энерго сыймдылықтың төмендеуі ЖӨӨ

2015 жылы ЖӨӨ облысының энергго сыймдылығы 0,52 мың мэт/2000 АҚШ долларын құрды және 2013 жылмен салыстырғанда 1,9 % төмендеді.

Облыс әкімдігі 2016 жылғы 19 сәуірдегі №2 / 3 мәслихатының шешімімен Солтүстік Қазақстан облысының 2016-2020 жылдарға арналған Энергия үнемдеудің кешенді жоспарын бекітті. 2016 жылы облыстың кәсіпорындары мен ұйымдары 12,9 млрд. Теңгеге 154 объект бойынша шараларды өткізді. Алынған әсер 305,6 мың тонна шартты отынды құрады.

Энергетика саласының кәсіпорындары №2 қазандықты және №5 ГРЭС-нің №5 турбоагрегатын реконструкциялау, магистральды және таратушы жылу желілерін (3,6 км) қайта құру, жылу желілерін (11,7 км) құбырларды оқшаулауды қалпына, электрмен жабдықтау желілерінің негізгі және қосалқы жабдықтарын жаңғырту және қайта құру келтіру сияқты негізгі іс-шараларды жүзеге асырды, атап айтқанда 0,4 кВ әуе желісінің қайта жаңартылуы, жалаң сымды СИВ сыммен ауыстыру (46 км). Осы шараларға жұмсалған шығындардың сомасы 8,76 млрд. Теңгені құрады, 300,5 мың ш.о.т жиналды.

Энергия үнемдеу шараларын жүзеге асыру үшін өндірістік және көліктік кәсіпорындарға 19 млн теңге бөлінді. Кәсіпорындарда ескі жабдықтар аз энергиямен алмастырылды, қыздыру шамдарын электр қуатын үнемдейтін құрылғылармен алмастырылды және ғимараттарды оқшаулау үшін шаралар қабылданды. Осы іс-шараларды іске асырудан экономикалық тиімділік 138 мың болды.

Өңірлік кәсіпорындардың энергияны үнемдейтін өнімдерін өндіру (алдын-ала оқшауланған құбырларды, қабырғалық және шатырлы бутерброд панельдерін, «ПЗСМ» ЖШС құрама тұрғын үйлер үшін көп қабатты панельдерді, «Жиналған ғимараттар зауыты» ЖШС-

Жасыл технологияларды қолдану арқылы бірқатар жобалар іске асырылды:

жеке кәсіпкер Жүнісов жаңа құрылыс материалдарын өндіруді игерді - дайын қабатты қабырға блоктары ретінде ұсынылған жылу тиімді блоктар. Жылу блогын пайдалану құрылыс уақытын қысқартады және жылу тиімділігін 6 есеге арттырады;

«Фирма Универсал» ЖШС американдық технологияны қолдану арқылы асфальтбетонды қоспаларды шығаратын зауытты енгізді, қоршаған ортаға эмиссиялар 1 текше метрге 0,1 граммнан азға дейін азайды. ауаның ауасы. Сонымен қатар, энергия шығыны екі есе қысқарды;

жеке кәсіпкер Ахмутдинов отын таблеткаларын шығаратын зауытты іске қосты. Бұл экологиялық таза және жылу тиімді отын көмірге жылу өткізгіштігі бойынша теңестіріледі, жану кезінде түгін мен қалдықтарды шығармайды;

«Soltustik Rubber Recycling» ЖШС тозған шиналарды және резеңкеден жасалған басқа резеңке өнімдерді өңдеуге арналған автоматты сызықты орнатқан. Өңдеу процесінде атмосфераға шығарындылар болмайды, салқындату үшін су ресурстарын пайдалану талап етілмейді. Қайта өңдеу кезінде алынған резеңке қиыршық тас жолдың әртүрлі түрлерін өндіруде әрі қарай қолданылады.

2016 жылы Германиядан технология трансфертін қолданумен «СПМК-4» ЖШС орталықтандырылған және дербес жылумен жабдықтау үшін энергияны үнемдейтін қондырғыларды - блоктық жылу станцияларын және геотермалдық сорғыларды өндіруді бастады;

«Сапро-Нат» ЖШС көмір, күл және шлақтық учаскелері бар ұзақ өмірлік қазандар мен модульдік қондырғылар шығарады. Бірдей жүктемеде 72 сағатқа дейін жұмыс істейтін қазандықтар отын мен электр энергиясын 200% -ға дейін үнемдейді, қоршаған ортаға ластау деңгейін және еңбек шығындарын азайтады.

Нысаналы көрсеткіштер 2.13.1 – кестеде келтірілген.

2.13.1-кесте. Солтүстік Қазақстан облысын энергиямен қамтамасыз ету бойынша нысаналы көрсеткіштер

Мақсатты индикаторлар	2014 ж. факт	2015 ж. бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Жаңғыртылған желілер ұзындығы, км:							
жылумен жабдықтау	1,41	5,46	4,05	4,46	4,6	1,82	0,57
газбен жабдықтау	0	0	0	0	0	0	0
электрмен жабдықтау	36,6	46,3	58	48,5	49,5	50	50
Жалпы ұзындықтан жаңғыртылағн желілер үлесі, % :							
жылумен жабдықтау	0,61	2,4	1,9	1,91	1,97	0,78	0,24
газбен жабдықтау	0	0	0	0	0	0	0
электрмен жабдықтау	0,27	0,33	0,73	0,58	0,59	0,6	0,6

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Облыстың экономикасында ауыл шаруашылығы жалпы аймақтық өнімнің төрттен бірін алады.

Ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің көлемі 2016 жылы 411,5 млрд теңгені құрады, бұл көрсеткіш 101,7%, оның ішінде 289,8 млрд теңге немесе өсімдік шаруашылығына 101,6%, мал шаруашылығына 121,0 млрд теңге немесе 102,1% -ды құрады.

2016 жылғы қаңтар-желтоқсанда ауыл шаруашылығының негізгі капиталына инвестициялардың келуі 56,8 млрд теңгені немесе 2015 жылдың тиісті кезеңіне қарағанда 122,2% -ды құрады.

Өңір республикада астық өндірісінің 30% -ын, майлы дақылдардың 26% дейін, сүттің 10% дейін және жұмыртқалардың 12% дейін қамтамасыз ететін негізгі астық өсіру аймақтарының бірі болып табылады.

Облыс жыл сайын шамамен 299 мың тонна астықты, шамамен 87,9 мың тонна майлы дақылдарды және 230,8 мың тонна ұнды жақын және алыс шетелдерге экспорттайды.

2016 жылдың аяғында 17,2 ц / га өнімділікпен 3,2 млн гектардан бастап жалпы астықты жинау 5,5 млн тоннаны құрады.

512,1 мың гектар аумақта майлы дақылдардың өнімі 487,4 мың тоннаны құрап, 9,7 ц / га өнімділікке ие болды.

400 га жердегі қант қызылшасын жалпы жинау 11,1 мың тоннаны құрап, 277,7 ц / га өнімділікке ие болды.

Астық көлемінің өсуі қазіргі заманғы технологияларды енгізу және саланы техникалық қайта жарақтандыру есебінен жүзеге асырылады. Бұл

көлем облыстың жаңа өніміне, экспорттық әлеуетке және Қазақстанның басқа өңірлеріне жөнелтілуіне дейін ішкі сұранысын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

2016 жылы 925,2 мың гектарға 46,7 мың тонна минералды тыңайтқыш енгізілді.

Ағымдағы жылы ауыл шаруашылығы дақылдарының барлық егіс алқабы 4,2 млн га құрады, оның ішінде дәнді дақылдар алқабы 3,0 млн га, жемшөптік дақылдар 514 мың га, картоп 27,5 мың га, көкөністер 5,3 мың га.

Ауыл шаруашылығы дақылдарының егіс алқаптарын әртараптандыру жұмыстары жүргізілді:

- майлы дақылдарды 200 мың гектарға немесе 39% -ға ұлғайту. Үш негізгі астықты өңірлердің ішінде бұл астықты егу үшін ТБЖ үлесі 55% (Ақмола облысы - 255,1 мың га, Қостанай облысы - 323,7 мың га, ТБЖ - 712,2 мың га)

- бұршақ аумағын екі жарым есе немесе республикалық көлемнің 59% -ын ұлғайтты. Үш негізгі астық өсіру аймағының ішінде бұл астықты егу үшін ТБЖ-нің үлесі 60% -дан асады (Ақмола облысы - 100 мың га, Қостанай - 60 мың га, ТБЖ - 223 мың гектар).

Өсімдік шаруашылығының тиімділігін жоғарылатудың және шарттағы нарық өзгерістерін жеделдетудің маңызды шарты тұқым өндірісінің жақсы дамыған жүйесі болып табылады.

Облыста ауыл шаруашылық дақылдарының егілген тұқымдарының саны 489,0 мың тоннаны құрады, оның ішінде 206,6 мың гектарға 24,7 мың тонна элиталық дақылдар.

Ағымдағы жылы өткен жылмен салыстырғанда сұрыптың жаңаруы 5,3% немесе 2,3% жоғары болды.

Облыста жиналған астықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін 3,5 млн тонналық сақтау сыйымдылығы бар 49 лицензияланған астық қабылдау кәсіпорындары жұмыс істейді. Бұдан басқа, ауыл шаруашылығы құрылымдарында жалпы сыйымдылығы 3,1 млн тонна астық қоймасы бар. Облыс бойынша сақтау көлемі 6,6 млн тоннаны құрайды.

Машина мен трактор паркін жаңарту үшін аграрлық секторды техникалық қайта жарақтау жұмыстары жүргізілуде. Ағымдағы жылдың басынан облыс өндірушілері 10,5 млрд теңгеге 782 бірлік жаңа техниканы сатып алды.

Ағымдағы жылдың егістік науқанына жалпы егістік алаңының 70% егуін қамтамасыз ететін әртүрлі модификациядағы 13538 трактор, 15931 астық сепкіш, 1170 заманауи жоғары сапалы егістік кешендер қатысты.

Агроөнеркәсіптік кешендегі техникалық жабдықтау деңгейін көтерудің негізгі көрсеткіштерінің бірі өндірісті локализациялау деңгейін біртіндеп арттыру арқылы отандық ауыл шаруашылығы техникасын дамыту болып табылады.

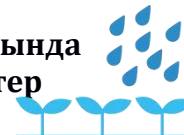
Облыстағы техника паркін жаңарту үшін машина жасау зауыттары ашылып, сәтті жұмыс жасайды: «Қазтехмаш» машина жасау зауыты» ЖШС, «Петропавл трактор зауыты» СП ЖШС, «AVAGRO» ЖШС.

2016 жылы «Петропавл трактор зауыты» СП ЖШС а/ш К-704-4Р «Батыр» тракторларын жинау өндірісін іске қосты. Сонымен қатар, зауыт ауылшаруашылық техникасын кеңейтті. Мұнда өз егін егу кешендерін өндіру басталды. Егістік кешендерді дамыту кезінде өндірілген егіс кешендерінің ең

заманауи аналогтары зерттелді. Негізі ретінде аграрийлер, белгілі аграриялар, дискі культиваторының біріктірілген егіс қондырғыларының санатына жататын «Агатор» және «Кузбасс» егіс кешендерін алдық. Тұтылу кешендерінің ені 10,8 метр болады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.13.2 –кестеде келтірілген.

2.13.2-кесте. 2020 жылға дейін Солтүстік Қазақстан облысында жерді тиімді пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер

Индикаторлар атауы	2015 ж. факт	2016 ж. бағалау	2017	2018	2019	2020
Ауыл шаруашылық айналымына тартылған ауыл шаруашылығы масқатындағы жерлердің үлесін арттыру, %	1,3	4,5	1	1,1	1,2	1,3
Егін салатын жерлер құрамына егіс айналымының үлесі (егістік егіс айналымы), %	78	74	75	77	80	82
Табиғи жайылымды пайдалатын құрамындағы жайылым айналымының үлесі (жем-шөп егіс айналым), %	17	11	15	16	18	19

Сумен жабдықтау және кәріз жүйесінің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету.

Облыста тұрғындар мен ұйымдар үшін сумен жабдықтау қызметтер 15 кәсіпорында көрсетіледі.

2017 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша ауылдық елді мекендердің 56,7% орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілген (ауыл тұрғындарының 79,2% -ы тұрады). 2013 жылдан бастап 2017 жылға дейінгі төрт жыл ішінде орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділік 3,4% -ға өсті.

289 ауылдық елді мекен немесе 43,3 % орталықтандырылған сумен жабдықтау мен қамтамасыз етілмей қалуда.

Орталықтандырылған сумен жабдықтау бойынша ең жоғары көрсеткіш Аққайың (96,9%), М. Жұмабаевқа (94%), Ақжар ауданына (87,5%) байқалады. Тайынша (20%), Шал ақын (31%), Айыртау (32,9%) аудандарында орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділік аз.

Суды бұру Петропавл және Сергеевка қалаларында және облыстың 5 ауылында (Саумалколь, Явленка, Покровка, Бесколь және Новоишимское) жүзеге асырады, оның ішінде Петропавл және Саускалөлде кәріз суларын тазарту құрылғылары бар.

Жыл сайын жаңа сумен жабдықтау нысандарының құрылысы есебінен орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілген ауылдардың саны артады. Сумен жабдықтау нысандарының құрылысы «2020 жылға дейін өңірлерді дамыту» мемлекеттік бағдарламасы аясында жүзеге асырылады.

2016 жылы сумен жабдықтау және канализация желілерін салу және қайта жаңарту үшін барлық қаржыландыру көздерінен 5,6 млрд. Теңге бөлінді, 41 км сумен жабдықтау және су бұру желілері салынды және қайта құрылды. 2016 жылы елді мекендерді орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділік 56,4% құрады, бұл 2013 жылға қарағанда 3,1% жоғары.

2017 жылы қаржыландырудың барлық көздерінен сумен жабдықтау және кәріз желілерін салуға және реконструкциялауға 4,6 млрд. Теңге қарастырылған. Бұл 2013 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 17% -ға көп.

Облыстағы 5 қала толығымен орталықтандырылған сумен қамтамасыз етілген.

Сумен жабдықтау және су бұру жүйелері үшін ортақ проблема олардың жоғары тозуы болып табылады.

Жеке алғанда «Қызылжар су» ЖШС (сумен жабдықтау – 70,7 пайыз, су бұру – 60 пайыз) және «Қазсушаруашылығы» ӨМК «Есіл су» филиалының (67 пайыз) желілерінің тозуы жоғары. Проблеманы шешу үшін желілерді жаңғыртуға жүйелі тәсіл және қосымша қаражат тарту қажет етіледі.

Тағы бір проблема су құбырлары арқылы тасымалдау кезінде су шығыны болып табылады, ол өз кезегінде желілердің жоғары тозуына байланысты. Осылайша, «Қазсушаруашылығы» РМК «Есіл су» филиалы желілеріндегі нақты шығыны 2016 жылы 59,15% (2013 жылғы шығындар 58,5% болды) құрады. «Қызылжар су» ЖШС –ң қалалық желілердігі су шығыны 17,9 % құрады, бұл 2013 жылғы көрсеткішінен 1 % төмен (18,9 пайызды құраған) болып табылады.

Сумен жабдықтаушы кәсіпорындарға шығындарды төмендету бойынша жұмыстарды жоспарлы жүргізу қажет.

2016 жылы Петропавловск қаласында «Қызылжар су» ЖШС-нің сумен жабдықтау және су бұру объектілерін жаңғырту бойынша жобаны жүзеге асыру Еуропалық қайта құру және даму банкінен қарызға алынған несиені аясында басталды. Бұл жобаны іске асыруға жалпы сомасы республикалық және жергілікті бюджеттен тең қаржыландыруды есепке алағанда 3,85 млрд теңге бағытталған (2,2 млрд теңге - ЕҚДБ қарызы, 1,5 млрд теңге - республикалық бюджеттен бірлесіп қаржыландыру, 150 млн теңге - жергілікті бюджеттен бірлесіп қаржыландыру). Жобаны іске асыру мерзімі 2016-2018 жж. Осы несиенің арқасында қолданыстағы технологиялық жабдықтар, құбырлар жаңғыртылып, «Қызылжар су» ЖШС кәсіпорнының энергия сыйымдылығы азаяды.

2020 жылға дейін нысанылы көрсеткіштер 2.13.3-кестеде келтірілген.

2.13.3-кесте. 2020 жылға дейін Солтүстік Қазақстан облысын сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Мақсатты индикаторлар	2014 ж. факт	2015 ж. бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Қалаларда орталықтандырылған желілерге қол жетімдік:							
сумен жабдықтауға, %	99,9	99,9	99,9	99,9	100	100	100
су бұруға, %	74,3	74,3	74,3	74,3	74,3	75,5	76,3
Ауылдық елді мекендерде орталықтандырылған желілерге қол жетімдік:**							
сумен жабдықтауға, %	54,1	55,8	56,4	56,9	57,2	57,5	58
су бұруға, %	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,9

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы

2016 жылы облыста 387,0 мың тонна ҚТҚ (603,1 кг/адам/жыл) түзілді. ҚТҚ сұрыптау және өңдеу 2016 жылы 3,0% құрады. ҚТҚ-ның қалған көлемі полигондар мен қоқыстарда (2015 жылғы 579-дан 2016 жылғы 490-ға дейін азайды) орналасқан. Облыс халқының 45,3%-ы қоқыс жинау қызметтерімен қамтылған.

Қалдықтарды орналастыру объектілерін оңтайландыруға сәйкес олардың саны 2015 жылы 579 – дан 2016 жылы - 490-ға дейін қысқартылды. Облыстың аудандары бойынша жүргізілген мониторинг нәтижелерін талдау, қалдықтарды орналастыру объектілерінің санының көп болуы, олардың саны халқы көп аудандар үшін тән екенін көрсетті. Мұндай аймақтарға Тайынша, Қызылжар, Ғ. Мүсірепов атындағы, Айыртау, М. Жұмабаев, Жамбыл аудандары жатады. Аталған аудандардың аумағында 50 ден астам үйінді орналасқан

Осы мәселені шешу мақсатында Солтүстік Қазақстан облысы әкімімен бекітілген 2015-2030 жылдарға арналған Солтүстік Қазақстан облысында тұрмыстық қатты қалдықтарды жүйесін модернизациялау бағдарламасы әзірленді

Қазіргі уақытта рұқсат беру құжаттарын рәсімдер шаралары жүргізілуде. Мәселен, 2014 жылы жер телімдерін реттеу және рұқсат беру құжаттарын рәсімдеу үшін 20 641 мың теңге бөлінді. 2016 жылы ТҚҚ 4 полигонына рұқсат беру құжаттары рәсімделді. 3 объектіге экологиялық сараптама оң қорытындысы алынды. Экологиялық жобаларды әзірлеуге 36

келісімшарт және жер актілерін дайындауға 44 келісімшарт жасалды. 14 объектіде қажетті рұқсат беру құжаттары бар, 184 қоқыс үйіндісіне жер актілері рәсімделген.

Бүгінгі таңда 490 нысанның 14-і (2,9%) экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келеді. 2016-2020 жылдарға арналған аудандардың аумақтарын дамыту бағдарламаларына сәйкес 2017 жылы аудан орталықтарында және ірі елді мекендерде орналасқан қалдықтарды орналастыру үшін 13 нысанды жобалау жоспарлануда.

Әрі қарай қайта өңдеу үшін қалдықтарды бөліп жинау бойынша қалдықтарды кәдеге жаратуға мамандандырылған кәсіпорындарға көмек көрсетілуде. Қазіргі уақытта облыс аумағында қайталама шикізатты жинаумен, қабылдаумен және қайта өңдеумен айналысатын 9 кәсіпорын қызмет жасайды: қағаз, шыны сауыт, пластмасса, полиэтилен, қара және түсті металл.

Сонымен, Петропавловск қаласында 271 жаңа контейнер, ПЭК-ыдыстарын, алюминий банкаларын, макулатура, орама полиэтилен қалдықтары, шыны қалдықтары, пластмассаның әр түрлерін жинау үшін 310 контейнер орнатылды, 11 контейнерлік алаңдарда тас төсеу құрылғысы мен асфальтті бетон жабындысы төселді, 10 бірлік арнайы техника сатып алынды.

Қайтама шикізат өнімдерін қабылдау бекеттері салынды: макулатура, пластик, шыны және пайдаланылған тұрмыстық техника. «Технодом» компаниясының сауда орталықтарында электронды және электр жабдықтарын жинауға арналған эко-қораптар орнатылды. 2017 жылы ӨКМ Операторының көмегімен облыстың аумағында құрамында сынабы бар шамдар мен аккумуляторларды жинауға арналған 79 контейнер орнату жоспарлануда.

Тұрақты негізде қалдықтарды жеке жинауды және қауіпті қалдықтарды қауіпсіз түрде өңдеу бөлігінде халықты ақпараттандыру бойынша іс-шаралар жүргізілуде, оқу орындарының жекелеген қалдықтарды жинаумен айналысуы, білім беру және денсаулық сақтау мекемелерінде бөлек қалдықтарды жинау бойынша пилоттық жобаларды іске асыру. Аймақтық телеарналарда эфирге шығатын бейнелер жасалды.

Петропавл қаласында 2017 жылдың қаңтарында жеке инвестициялар мен қарыз қаражаты есебінен «ДАМУ» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ қалдықтарды сұрыптау кешенін іске қосты, сұрыптау көлемі жылына 20 мың тоннаны құрайды (Петропавл қаласында орта есеппен жылына 60 мың тонна, күніне 120 тонна қалдықтар шығарылады). Қалдықтарды сұрыптау кешені қатты және жұмсақ пластиктерге, қара және түсті металдарды, қағазды, шыны, ағаштан және т.б. қалдықтарды қайта өңдейді, олар кейіннен тараптық ұйымдарға қайта өңделуге жіберіледі (Алматы қ.).

Облыс әкімдігі облыс орталығында қайталама шикізат көлемінің аздығына байланысты қоқысты қайта өңдеу зауытының құрылысын салу қажет емес деп есептейді.

Солтүстік Қазақстан облылысы Қызылжар ауданының Бескөл ауылында «Радуга» ЖШС –да қайталама полимерлерді қайта өңдеу және пластмасса бұйымдарын өндіретін цехі бар. Аталған кәсіпорынмен жыл сайын 1000 тонна қалдықтар қайта өңделеді, жұмыскерлер саны 100 адамды құрайды. «Радуга» ЖШС қосымша полиэтиленді өңдейтін 6 желіні орнатуды жоспарлауда.

2015 жылдан бастап «БиоТЭС» ЖШС (Астана қ.) Қызылжар ауданындағы Якорь селосында құс фабрикасының қалдықтарында жұмыс істейтін,

қуаттылығы 1 МВт биогаз жабдығын салу жөніндегі жобаны іске асыруда. Жылына электр энергиясының 6 млн кВтс, биогазды 9,5 мың м³ дейін және тыңайтқыштарды тәулігіне 40 тоннаға дейін өндіру жоспарлануда. Жабдықты іске қосу 2017 жылға жоспарланған.

«Вторпластполимер» ЖШС ПЭТ қалдықтарынан синтетикалық талшықты өндіруге арналған жабдықты іске қосу мәселесін қарастыруда. Қазіргі уақытта жабдықты реттеу жүргізілуде. Тұрақты негізде халық арасында қатты тұрмыстық қалдықтарды жеке жинауды ынталандыру бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Қалдықтарды бөлек жинау бойынша оларды пайдаға асыруда мамандандырылатын кәсіпорындарға жәрдем көрсету және халық арасында қатты тұрмыстық қалдықтарды бөлек жинау тәсілін насихаттау жұмыстары тұрақты түрде жүргізілед.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.13.4-кестеде келтірілген.

2.13.4-кесте. 2020 жылға дейін Солтүстік Қазақстан облысының қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Индикаторлар атауы	2015 ж. бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Құрылуына қарай қатты тұрмыс қалдықтарын кәдеге жарату үлесі, %	1,3	2,0	2,1	3,8	4	4,3
Облыс тұрғындарын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша қамту %	41,2	45,3	52,2	54,5	55,5	57
Экологиялық талаптар мен санитарлық қағидаларға сәйкес қатты тұрмыс қалдықтарын орналастыру объектілерінің үлесі (оларды орналастыру орнының жалпы санынан) %	2	2,4	3	3,6	4	5

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы ЕҚТА және экологиялық туризм.

2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мемлекеттік орман қорының ауданы 549,6 мың гектарды құрайды, оның ішінде орманмен көмкерілгені - 433,7 мың гектар және орман шаруашылығымен 12 коммуналдық мемлекеттік мекемеге беріледі. 2014 жылы орман қорының аумағы 430467 га, ал 2015 жылы - 423378 гектар.

Орман өрттерін жою үшін облыстың атқарушы органдарының құзыретіне жататын орман қорының аумағында 16 отандық өрт сөндіру бекеті орналасқан, олар 16 бірлік көлемінде өрт сөндірушілермен және 78 бірлік тракторлармен толықтырылған.

Орман өрттерін тез арада анықтау мақсатында өрт қауіптілігі жоғары маусымда борыш ұйымдастырылған 8-тен астам өрт сөндіру мұнаралары бар. Өрттерді ертерек анықтау үшін орман қоры 14 бірлік көлеміндегі интерактивті бейнебақылау жүйелері арқылы, сондай-ақ төбеде орналасқан 3 байқау постынан үнемі бақыланады.

Операциялық байланыс үшін мемлекеттік орман иелері 599 астам радиостанцияны, сондай-ақ телефон және ұялы байланыс қызметін пайдаланады. Сонымен бірге, аймақтағы өрт сөндіру қызметтерінің қауіпсіздігі 79% құрайды.

Ормандағы өрттің жағдайы туралы ақпаратты жедел қабылдау және беру үшін Петропавлда орман өрттерін сөндіру жөніндегі іс-шараларды үйлестіру мақсатында «Қызылжарское орман шаруашылығы» КГУ базасында диспетчерлік қызмет құрылды және тиісті мемлекеттік органдарда орман өрттері туралы ақпарат қамтамасыз етілді.

Өткен 4 жылда (2013 - 2016 жж.) Орман мекемелері өртке қарсы іс-шаралар кешені мен материалдық-техникалық базаны нығайту үшін 134 млн. Теңге тұратын өрт сөндіру жабдықтары мен жабдықтар сатып алды.

Солтүстік Қазақстан облысының әкімдігі басқаратын мемлекеттік орман қорының аумағында 2016 жылы Солтүстік Қазақстан облысының әкімдігі басқаратын мемлекеттік орман қоры аумағында 2 орман өрті орын алды, 2014 жылдың сәйкес кезеңінде жалпы ауданы 23,8 гектарға 7 орман өрті тіркелді.

Барлығы 2012 жылдан 2016 жылға дейінгі кезеңде 22 орман өрті болды, жабық ауданы 196,9 гектарды құрады.

5 жыл ішінде бір орман өртінің орташа мәні 8,96 гектарды құрады.

Талданған кезеңді ескере отырып, орташа көрсеткішті 0,5 гектарға төмендетуге және келесі бес жылда бұл көрсеткішті тиісінше 9,0-ден 7,0 гектарға дейін азайтуды қамтамасыз ету жоспарлануда.

Бұған дейін ормандарды көгалдандыру және егу көлемі қысқарды, бұл орман питомниктерінің және орман тұқым шаруашылығының объектілерінің жоғалуына, сондай-ақ көгалдандыру көлемінің азаюына әкелді.

Елді мекендерде қолданыстағы қорғаныш және көгалдандыру плантациялары ағаш пен бұта түрлерінің нашар түрлеріне ие, көптеген елді мекендерде жаңа жасыл алаңдар, саябақтар, қоғамдық бақтар, басқа да қоғамдық плантациялар олардың жан басына шаққандағы аудандарының нормаларына сәйкес құрылмайды.

Солтүстік Қазақстан облысында жасыл аймақтарды кеңейту мақсатында «Солтүстік Қазақстан облысының елді мекендерін жасылдандыру және

жасылдандыру жоспары» облыстық жоспары бекітілді және Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі келіседі.

Жоспарда 5491 гектар алқапта Петропавлда жасыл аймақтар құру көзделген. 2016 жылы одан әрі «далалық топырақты қорғау ормандары» санатына 4959 га аумақта «Қызылжар» орман шаруашылығы және «Соколовское» КГУ үшін «жасыл аймақтар» санатына көшу үшін, Петропавл қаласының жерінде, мемлекеттік қордың учаскелерін таңдау жүргізілді.

2017 жылы жер учаскелерін тапсыру бойынша материалдар дайындалуда және 4959 гектар жерде арнайы зерттеу жүргізілуде, оның ішінде облыстық бюджеттен 16,0 млн теңге бөлінді.

Қазіргі уақытта ормандарды молайту, жеке меншік орман қорын дамыту, жасыл құрылысты қалыптастыру және қорғаныш орман өсіру көлемінің түпкі мақсаты ретінде облыс аумағының орман жамылғысының едәуір ұлғаюы артып келеді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.13.5-кестеде келтірілген.

2.13.5-кесте. 2020 жылға дейін Солтүстік Қазақстан облысы орман шаруашылығының нысаналы көрсеткіштері

Индикаторлар атауы	2014 ж. факт	2015 ж. бағалау	2016	2017	2018	2019	2020
Жергілікті атқарушы органдардың жүргізуіндегі мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен көмкерілген алқаптар, мың га	430,5	432,3	433,7	433,7	434,2	434,7	435,2
Жергілікті атқарушы органдардың жүргізуіндегі мемлекеттік орман қоры аумағында бір орман өртінің орташа алаңы, мың га.	0,003	0,002	0,009	0,0085	0,008	0,0075	0,007

Өңірдің табиғи ландшафттары мен жануарлар әлемінің алуан түрлілігі аймақтағы экологиялық және аңшылық туризмді дамыту үшін керемет мүмкіндіктер береді. Жергілікті деңгейде орман алқаптары рекреациялық, рекреациялық, туристік және спорттық мақсаттарда олардың үздіксіз және сарқылмас пайдалануын қамтамасыз ету шартымен ұзақ мерзімді пайдалануға беріледі.

2005 жылдан 2016 жылға дейін мемлекеттік орман қорының учаскелерін ұзақ мерзімді орман пайдалануды мәдени, рекреациялық, спорттық және сауықтыру мақсаттары үшін ұзақ мерзімді орман пайдалануды

қамтамасыз ету үшін 12 конкурс өткізілді, оның қорытындысы бойынша ұзақ мерзімді орман пайдалану туралы 56 келісім жасалды.

Қазіргі уақытта осы аумақта 143,7 гектар аумақта 25 орман пайдаланушылары жұмыс істейді. Туризм және спорт саласындағы қызметтерді дамыту бойынша тендерлер жүргізіледі және оның бірнеше оң бағыттар бар - жаңа жұмыс орындарын құру, туристік инфрақұрылымды дамыту, қоршаған ортаны қорғау жөніндегі шараларды күшейту.

2.14. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Оңтүстік Қазақстан облысының аумағы 117,3 мың шаршы шақырымды немесе республика аумағының 4,3% құрайды және Қазақстанның оңтүстігінде орналасқан.

Облыста 11 аудандар, 4 облыстық маңызы бар қалалар, 4 аудандық маңызы бар қалалар, 177 ауылдық әкімшіліктер, 836 елді мекендер бар. Облыс халқының саны 2017 жылдың 1 қаңтарына 2878636 адам, олардың жалпы санының 55% ауылдық жерлерде тұрады. Әкімшілік орталығы - Шымкент қаласы болып табылады⁵⁹.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Электр энергия өндірісі 2015 ж. қорытындысы бойынша 931,1 млн. кВт. сағатты құраған. Электр энергиясын өндіру келесі электр стансаларында жүзеге асады: «Шардара СЭС» АҚ, «3-Энергоорталық» АҚ, «Кентау Сервис» МКК, «Келесгидрострой» ЖШС, «Ақсуэнерго» ЖШС. Көрсетілген стансалардың жиынтық қуаты 277,77 МВт.

Оңтүстік Қазақстан облысы энергия қуаты тапшы өңір болып табылады. Жергілікті электр энергиясын шығару облыс қажеттілігінің 45-47 %-ын ғана қамтиды. Қыс кезінде электр энергияның орташа тәуліктік тапшылығы 45-47%, жаз кезінде 60%. Облыс бойынша электр энергиясының орташа тәуліктік қолданысы қыс мезгілінде 430-470 МВт, жаз мезгілінде – 330 – 350 МВт. Электр энергиясының тапшылығы солтүстік өңірлер электрстансалары мен Жамбыл ГРЭС жеткізілімі есебінен қамтамасыз етіліп келеді. Электр энергиясының облыстағы негізгі тұтынушылары тұрғындар, олардың үлесі шамамен 60%-ды құрайды.

Облыста электр энергиясын үлестірумен «Оңтүстік Жарық Транзит» ЖШС өңірлік энергетикалық компания айналысады.

Облыс бойынша аспан электр желілерінің ұзындығы 27 189,4 шқ құрайды, аралық стансылар мен трансформаторлардың саны – 7630 бірлік.

«Оңтүстік Жарық Транзит» ЖШС-ның балансында жалпы санымен

⁵⁹ 2016-2020 жылдарға арналған Оңтүстік Қазақстан облысының дамыту бағдарламасы. Оңтүстік Қазақстан облыстық мәслихатының 2016 жылғы 9 желтоқсандағы № 8/76-VI шешіміне қосымша.

есептегенде 88,9% желілер мен жабдықтар (22 941,3 км электр желілері мен 5 639 бірлік) бар. Электр желілері мен жабдықтардың тозуы 57,5%-ды құрайды.

Қалалар мен аудандардың коммуналдық меншігінде 2107,3 км электр желілері, 936 дана қондырғы бар, соның ішінде бұрын иесіз қалған электр желілері мен жабдықтары қазіргі кезде коммуналдық меншікке алынды. Тозу дәрежесі 41%.

1 059,3 км электр желілері мен 698 аралық стансалар, трансформаторлар жеке меншіктің иелігінде.

Соңғы жылдары бұл салада энерготімділікті арттыруға және электр энергиясын жоғалтуды азайтуға арналған іс-шаралар жүргізіліп келеді. Электр энергиясының коммерциялық есебінің автоматтандырылған жүйесі енгізіліп, желілер мен жабдықтарды қайта қалпына келтіру мен жаңғырту бойынша іс-шаралар өтуде.

2010 ж. «Оңтүстік жарық транзит» ЖШС-да электр энергиясының коммерциялық есебінің автоматтандырылған жүйесіне енгізуге (ЭКЕАЖ) 136,0 млн. теңге жұмсалды, 110 кВ «Западная» аралық стансаға қондырылған ЭКЕАЖ жабдықтарының монтажі мен жөндеу жұмысы орындалды.

2012 ж. «Оңтүстік жарық транзит» ЖШС-да ЭКЕАЖ жабдықтарының монтажі мен жөндеу жұмысы орындалды. 2011-2012 жж. 0,4 кВ қалалық ТАС, ҮП және КТАС қалалық аралық стансалар мен сырттан кірген жерлеріне өлшеу кешені қондырылды. Бұл жоғары дәлдікте электр энергиясын тасымалдау мен бөлу үдерісін бақылауға мүмкіндік береді.

«Оңтүстік жарық транзит» ЖШС-ы өз қаржысы есебінен:

- 2014 ж. Түркістан қаласында бағасы 224 млн.теңге тұратын 3023 дана ЭКЕАЖ қондырылды, нәтижесінде 1 813 800 квт/сағ. электр энергиясы үнемделеді деп күтілуде.

- 2015 ж. 456,769 км электр беретін құрылғылардың желісі мен 82 бірлік электр жабдығын 3,6 млрд. теңгеге жаңарту мен қайта қалпына келтіру бойынша жұмыстар жүргізілген.

- Республикалық және облыстық бюджеттен 2015 ж. 3,8 млрд. теңге бөлініп, Шымкент, Түркістан, Кентау және Төлеби, Сарыағаш, Отырар аудандарындағы 22 нысанның құрылысы жүргізіліп, соның ішінде 8 нысан 2016 ж. жалғасады. Нәтижесінде, 62 000 тұрғын сапалы электр энергиясымен қамтамасыз етілді.

2007 ж. институт «Казсельэнергопроект» ЖШС дайындаған «2015 жылғы Оңтүстік Қазақстан облысы мен Шымкент қаласындағы бөлінетін электр желілерінің 110/35 кВ 2020 жылға дейінгі даму жоспарына» сәйкес облыстағы электр желілері мен жабдықтардың дамуы жүзеге асырылуда.

Облыстағы 847 елді мекеннің ішіндегі 831 елді мекен орталықтандырылған электр жүйесіне қосылған. 16 елді мекен малшаруашылығының мал жайылымы болғандықтан орталықтандырылған электр жүйесіне қосылмаған. Олар автономды көздердің (бензинді, дизельді және жел электрстансалары) есебінен электр энергиясымен қамтамасыз етіледі.

- аралық стансалар трансформаторларына шамадан тыс күш түсу мәселесін шешу үшін республикалық бюджеттен қаржы бөліну қажет;

- Мақтарал, Сарыағаш және Шардара аудандарының тұтынушыларын үздіксіз сапалы электр энергиясымен қамтамасыз етуді толықтай шешу

мақсатында Сарыағаш ауданында 220/110/10 кВ «Қызыләскер» қосалқы станциясының жобасы әзірленген.

Электр энергия өндірісі 2016 ж. қорытындысы бойынша 1083 млн кВт/сағатты құраған, оның 17,3 млн кВт/сағат жаңартылатын энергия көздері өндірген.

Электр энергиясын өндіру келесі электр стансаларында жүзеге асады: «Шардара СЭС» АҚ, «3-Энергоорталық» АҚ, «Кентау Сервис» МКК, «Келесгидрострой» ЖШС, «Ақсуэнерго» ЖШС. Көрсетілген стансалардың жиынтық қуаты 277,77 МВт.

Оңтүстік Қазақстан облысы энергия қуаты тапшы өңір болып табылады. Электр энергиясының 70% -дан астамы республиканың солтүстік аймақтарынан тасымалданады.

Электр энергиясын тасымалдаумен «Оңтүстік Жарық Транзит» ЖШС жергілікті энергетикалық компаниясы айналысады.

«Оңтүстік Жарық Транзит» ЖШС-ның балансында жалпы санымен есептегенде 88,9% желілер мен жабдықтар (22 941,3 шқ электр желілері мен 5 639 бірлік) бар. Электр желілері мен жабдықтардың тозуы 55%-ды құрайды.

Облыста жаңартылатын энергия көздері бойынша 8 жоба іске асырылды:

- «Сайрам ауданында қуаттылығы 2,5 МВт болатын Манкент шағын су электр станциясын салу (2017);
- «Сарыағаш ауданындағы қуаты 2 МВт «Рысжан» шағын су электр станциясын салу (2014 ж.);
- Сарыағаш ауданында қуаты 1,32 МВт болатын «Қошқар-ата» шағын су электр станциясын салу (2004 ж.);
- Қазығұрт ауданында қуаты 1 МВт болатын шағын су электр станциясын салу (2017);
- Сайрам ауданында қуаты 1 МВт болатын «Ақбай» күн электр станциясы (2015);
- Шымкент қаласындағы қуаты 0,95 МВт болатын «Очистой» күн электр станциясы (2015 ж.);
- Созақ ауданында қуаты 1,0 МВт күн электр станциясы (2015);
- Созақ ауданында 225 кВт күн электр станциясы (2015).

Жаңартылатын энергия көздері бойынша 14 жоба жүзеге асырылуда. 10 жобаны 2025 жылға дейін (жалпы қуаты 173,3 МВт) іске асыру жоспарланып отыр.

Энергияны үнемдеу

Энергетикалық ұйымдарда («3-Энергоцентр», «Шардара СЭС» АҚ, «Оңтүстік Жарық Транзит» ЖШС, «Водные ресурсы - Маркетинг" ЖШС) және ірі кәсіпорындарда («Химфарм» АҚ, «Шымкентцемент» АҚ, «Петро Қазақстан Ойл Продактс» АҚ) жеке инвестициялар есебінен негізгі орнатылған техникалық жабдықтарды жаңарту бойынша жұмыстар жүргізіп, нәтижесінде 5,7 млн кВт сағ. электр энергиясы, 13000 м³ су, 607 350 м³ газ үнемделген.

Энергия үнемдеу бойынша бюджеттік ұйымдарда жүргізілген іс-шаралар:

- Облыста жалпы 611 236 тез қызғыш электр лампылардың 568 765 данасы энергия үнемдеу лампыларына ауыстырылды (93%), нәтижесінде 1 540 мың кВт сағ. электр энергия (17,1 млн. теңге)
- 46 002,9 шаршы метрге пластик терезелер орнатылды, 48 жылу қазандықтары жаңартылды;
- 65 148 дана көше жарықтандыру шамдарының 63 770 данасы энергия

үнемдеу шамдарына (98%) ауыстырылған. Нәтижесінде 98 500 кВт электр энергиясы үнемделген;

- «Энергия үнемдеу-2020» бағдарламасы аясында құрамында сынабы бар энергия үнемдеу шамдарын кәдеге жарату мақсатында «Azia Group» ЖШС жыл басынан бастап құрамында сынабы бар шамдарын жою қызметі бойынша облыс көлемінде 8500-ден аса шамдарды кәдеге жарату (утилизация) жұмысын жүргізген.

- 2011-2020 жылдардағы Қазақстан Республикасы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты жаңарту бағдарламасы аясында: 2015 ж. 38 көпқабатты үйдің қабырғасын, төбесін, жертөлесін жылыту, терезе блоктарын, балкон, кіру есіктері мен сыртқы есіктерін "Изотерма" типтегі оқшаулау материалын пайдаланып ауыстыру арқылы күрделі жөндеу жүргізу іске асырылып жатыр. Өңірлерді дамыту бағдарламасының қажеттіліктері бойынша 2020 жылға дейін 2014 ж. бастап көпқабатты үйлерде энергетикалық аудит жүргізілуде. 2014 ж. республикалық бюджеттен субвенции түрінде үш жылға 39,375 млн.теңге бөлінді. Соның ішінен, 2015 ж. 13,125 млн.теңге игерілді. Оған қоса 2015 ж. облыстық бюджеттен 28,387 млн.теңге көлемінде бөлінген күрделі жөндеу жүргізіліп жатқан үйлерге энергетикалық аудит жүргізілген.

- 2015 жылы облыс аумағындағы 99 бюджеттік мекемеге энергия аудиті жүргізілді.

2016 жылы облыстың энергетикалық ұйымдарда («3-Энергоцентр», «Шардара СЭС» АҚ, «Оңтүстік Жарық Транзит» ЖШС, «Водные ресурсы - Маркетинг" ЖШС) және ірі кәсіпорындарда («Химфарм» АҚ, «Шымкентцемент» АҚ, «Петро Қазақстан Ойл Продактс» АҚ) жеке инвестициялар есебінен негізгі орнатылған техникалық жабдықтарды жаңарту бойынша жұмыстар жүргізіп, нәтижесінде 7,1 млн кВт сағ. электр энергиясы, 26400 Гкал жылу энергиясы, 5,15 млн м³ су үнемделген.

Көлікте энергия үнемдеу

2016 жылы барлығы 154 қоғамдық көліктің 123 (80%) пропан газына ауыстырылған. Пропан газын құятын компаниялардың саны 20-ға жетті. Шымкент қаласындағы «Green Bus Company» ЖШС өз қаражаты есебінен сығылған табиғи газбен жүретін 200 жаңа автобус сатып алды.

«Энергия үнемдеу-2020» бағдарламасы аясында құрамында сынабы бар энергия үнемдеу шамдарын кәдеге жарату жұмыстары жүргізілуде. Осы бағытта «Azia Group» ЖШС жыл басынан бастап 713 дана шамды кәдеге жарату (утилизация) жұмысын жүргізген, орнына жарық диодты шамдар қойылған.

Тұрғын үй-коммуналдық саладағы іс-шаралар.

Облыста 2230 көп қабатты тұрғын үй орталықтандырылған жылумен жабдықтау жүйесімен қамтамасыз етілген, оның ішінде жылу энергиясын үнемдеу үшін жылу энергиясын сақтауға арналған 1006 көп қабатты үйлер, жылу есептегіштері жоспарланған, қалған 1178 үйде жертөле жоқ, нормативтік талаптарға сәйкес келмейді. Қазіргі уақытта 46 көп қабатты үйде жылу есептегіш орнатылған. Сондай-ақ 506 үйде жылу есептегіштерін орнату жұмыстары жүргізілуде.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігі, Оңтүстік Қазақстан облысы әкімдігі мен «Шымкентцемент» АҚ арасында 2016 жылдың 28 қазанында республика бойынша бірінші үш жақты келісім жасалды. Келісімге сәйкес «Шымкентцемент» АҚ келесі 5 жылда (2016-

2021 жж.) энергия ресурстарын тұтынуды 15% -ға азайту немесе 36,4 млн. кВт сағ немесе 1,4 млн. Гкал жылу энергиясын үнемдеу бойынша міндеттемелерді өзіне алады. «Шымкентцемент» АҚ энергияны, жылумен жабдықтауды автоматтандырылған басқару жүйесін енгізеді және цемент өндіру технологиясын (құрғақ клинкер технологиясы) толығымен өзгертеді.

Сондай-ақ Халықаралық Қайта Құру және Даму Банкімен және «Қазақэнергосэкспертиза» АҚ-мен бірлесіп «Қазақстандағы энергия тиімділігін арттыру» жобалары Грант есебінен жүзеге асырылуда. Келесі жобалар енгізілген:

- Арыс қалалық ауруханасы;
- Шымкент қаласы № 8 емханасы;
- Түркістан қаласындағы «Айгөлек» балабақшасы;
- «Ленгердегі көше жарықтандыруы;
- «Жетісайдағы көшелерді жарықтандыру» (Әуезов-Қожанова-Яссауи, Ерубәева-Ескендірова-Дайрашев, Жетысай-Асықата, Мұсабаев-Рысқұлов-Тоқбергенов, Дулатов-Қашаубаев-Байботаев көшелері).

Қазіргі уақытта осы объектілерге жаңғырту жұмыстарын жүргізу бойынша меморандумдарға қол қойылуда.

2015-2019 жылдар аралығында Шардара ГЭС-інің технологиялық жабдықтарын жаңғырту арқылы орнатылған электр қуатын 100 МВт-тан 126 МВт-қа дейін ұлғайту жоспарланып отыр. Бұл таза электр энергиясын өндіруді 26% -ға арттырады.

Жылумен қамтамасыз ету

Оңтүстік Қазақстан облысында жылумен қамтамасыз ету 5 орталықтандырылған жылу көзінен жүзеге асырылады: Шымкент қаласындағы №3 ЖЭО, Кентау қаласындағы №5 ЖЭО, Түркістан, Арыс қалаларындағы және Төлеби ауданының Леңгір қаласындағы орталық жылу қазандықтары. Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша жылу желілерінің жалпы ұзындығы 590,2 км, соның ішінде: Шымкент – 411,6 км, Кентау -155 км, Түркістан - 13 км, Арыс - 7,9 км, Ленгер – 2,7 км. Жылумен 2278 көпқабатты үй қамтамасыз етіледі.

2015 ж. облыста 1 787,6 мың Гкал энергия шығарылды. Жылу энергиясының жіберілуі 820,6 мың Гкал-ды құрады, оның 527,9 мың Гкал кәсіпорындардың коммуналдық қажеттіліктеріне 149,8 мың Гкал кәсіпорындардың өндірістік қажеттіліктеріне 113,3 мың Гкал жұмсалды. Жылу энергиясының шығыны 394,1 мың Гкал құрайды. Шығынның 99% жылу және бу желілерінің тозуынан болып отыр. 1000 тұрғынға есептегенде орташа тәуліктік жылу шығару 0,5 Гкал.

Облыста жылумен қамтамасыз етудің 1125 көзі бар, соның ішінде қуаттылығы 100 Гкал/сағаттан жоғары 3 бірлік, 20-ден 100 Гкал/сағатқа дейін - 1 бірлік, 3-тен 20 Гкал/сағатқа дейін - 13 бірлік, 3 Гкал/ сағатқа дейін - 1108 бірлік.

Жылумен қамтамасыз етудің сапасын арттыру, магистралдық және ішкі орамдық жылу құбырларын күрделі және ағымдағы жөндеу, қайта қалпына келтіру және жаңғыртуды ұлғайту бойынша бағдарламаны іске асыру орындалуда.

Газбен жабдықтау

2015 жылдың 1 қаңтарына облыстағы 9 ауданның 315 елді мекеннің табиғи газбен қамтылған немесе барлық елді мекендердің 34 пайызды құрады.

Соның ішінде Шымкент, Түлкібас, Қазығұрт, Төлеби, Сайрам аудандар газбен көбінесе қамтылған, Ордабасы, Шардара және Мақтарал аудандары төмен қамтылған.

Арыс, Кентау, Түркістан қалалары және Бәйдібек, Отырар, Созақ аудандарының елді мекендері мүлдем қамтылмаған.

Қазіргі уақытта облысымызды газбен қамту «Газли-Шымкент» газ құбыры есебінен берілуде.

«Бейнеу-Бозой-Ақбұлақ» және «Гази-Шымкент» газ құбырларынан газ тарату желілерін салу арқылы аймақтағы реттелмеген елді мекендерді газбен жабдықтау жүзеге асырылады.

Сайрам ауданындағы №20 және Түркістан қаласындағы ескі Иқан №16 АГТС құрылыс жұмыстары жүргізілуде. 2015 жылы нысандар пайдалануға берілді. Бұл мақсатта 2014 жылы облыстық бюджет есебінен 1,2 млрд. теңге бөлінді.

Бәйдібек және Созақ аудандарын газдандыруға арналған №18 «Шалдар» АГРС құрылысы жүргізілуде. 2015 жылы құрылысы аяқталды.

3 АГТС («Қызыләскер» №14, «Темірлан» №19, «Қызылжар» №17) құрылысы үшін облыстық бюджетті нақтылау барысында 2014 ж. 15,0 млн. теңге бөлініп, жұмыстар басталды. Ары қарай қаржыландыру үшін 2015 ж. облыстық бюджеттен 3,0 млрд.тг бөлініп, 3 АГТС құрылысын 2016 ж. аяқтау жоспарланып отыр.

Жалпы алғанда «Бейнеу - Бозой» газқұбырынан Арыс, Кентау, Түркістан қалаларының елді мекендерін, әрі Бәйдібек, Ордабасы, Отырар, Сайрам және Созақ аудандарының елді мекендерін газдандыру жоспарланды.

«Газли-Шымкент» газқұбырынан Шымкент, Қазығұрт, Мақтаарал, Сайрам, Сарыағаш, Төлеби және Түлкібас аудандарының елді мекендерін газдандыру жоспарланды.

Облыстың барлық елді мекендерін газдандыруды 2021 жылы аяқтау жоспарланып отыр.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.14.1-кестеде келтірілген.

2.14.1-кесте. 2020 жылға дейін Оңтүстік Қазақстан облысын энергиямен жабдықтау бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл	2014 есеп	2015 баға	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің үлесі:								
жылумен жабдықтау	%	-	5,3	5,0	5,0	5,0	4,6	6,0
оның ішінде моноқалада				11,45	13,00	15,00	16,5	20,0
оның ішінде шағын қалаларда				-	-	-	-	-
газбен жабдықтау	%	-	6,3	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
оның ішінде моноқалада				-	-	-	-	-
оның ішінде шағын қалаларда				-	-	-	-	-
электрмен жабдықтау	%	-	2,8	2,0	3,1	3,0	2,7	2,9
оның ішінде моноқалада				0,89	2,77	3,131	2,76	1,25
оның ішінде шағын қалаларда								
Арыс қ.				0,7	0,7	0,8	0,9	0,9
Жетысай қ.				6	3,8	4,7	4,9	3,5
Ленгір қ.				0,9	1,9	2,1	1,6	1,7
Сарыағаш қ.				-	-	-	-	-
Шардара қ.				0,21	2,39	1,72	1,3	1,15
жылумен жабдықтау	шқ	-	31,4	30,0	28,0	31,0	25,0	35,0
газбен жабдықтау	шқ	-	688	93,4	93,5	95,0	95,3	95,3
электрмен жабдықтау	шқ	-	284,8	458,7	704,5	678,7	625,9	654,2

Органикалық және ресурс үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту, ауыл шаруашылығында суды үнемдейтін технологиялар.

Соңғы жылдары облыстың аграрлық секторындағы даму қарқыны жақсы, атап айтқанда, ауылшаруашылығы өнімдерін өндіру динамикасы өсіп келеді. Облыстың жалпы өңірлік өніміндегі ауылшаруашылығының үлесі 9,28%.

2015 ж. жалпы қосылған құн бойынша салада бір қызметкерге келетін еңбек өнімділігі 1121,9 мың теңге/адам (республика бойынша – 1239,8 мың теңге/адам) болған, бұл 2014 ж. салыстырғанда 20,3%-ға жоғары және 2012, 2014 ж.ж салыстырғанда 3 есе жоғары-932,7 тенге/адам немесе 2013 жылдан 2%-ға артқан және 2012 жылдан 2,5 есе артық (2012 ж. факт – 379,2 мың теңге/адам, 2013 ж. – 481,6 мың теңге/адам).

Егін шаруашылығында құрылымдық және технологиялық әртараптандыруды, басым ауылшаруашылық дақылдарының егін алқаптарын кеңейтуді жүзеге асыру жұмыстары жалғасып жатыр. Мал шаруашылығын дамытуға азық-түлік дақылдарын арттыруға қажетті жұмыстар жүргізілуде. Сонымен қатар, 2012 - 2015 жылдары ауылшаруашылығының егін алқабы 33,6 мың га артып, 775,8 мың га құрады (еліміздің жалпы егін алқабы көлеміндегі өңірдің үлесі 3,7%-ды құрады), бұл 2013 жылмен салыстырғанда 8,1 мың га артық.

Ауылшаруашылық өнімдерінің түсімі артып, көкөніс-бақша дақылдары және картоптан - 2,2 млн.тн. өнім алынған, бұл 2012-2013 жж. салыстырғанда 210,0 мың тн. артқан (2012-2013 жж. 2,1 млн.тн.).

2012 ж. салыстырғанда облыс бойынша өнім - бидай 7,4 цн/га, жүгері 3,4 цн/га, бақша өнімдері 13,6 цн/га, картоп 5,2 цн/га (2.14.2-кесте).

Соңғы жылдары ауылшаруашылық өнімдерін өндіру көлемін арттыру үшін егін шаруашылығында заманауи су ресурсын үнемдеу технологиясын енгізу және озық инновациялық әдістерге көшу жұмыстары белсенді түрде жүргізіліп келеді.

Тамшылатып суғару әдісі жалпы ауданы 44,1 мың га жерге енгізілді (республикадағы облыстың үлесі – 84%), бұл 2014 ж. салыстырғанда 29%-ға артық (34,0 мың га) және 2012 ж. салыстырғанда 2,1 есеге артық (20,8 мың га).

Жылыжайлардың жалпы ауданы 1025,0 га жерге салынды (республикадағы облыстың үлесі – 87%), бұл 2014 жылмен салыстырғанда 12%-ға және 2012 жылмен салыстырғанда 8,3 есеге артық.

2015 ж. 108,8 мың га алқап терең қопсытылды, бұл 2014 ж. салыстырғанда 3 есеге және 2012 ж. салыстырғанда 51,8 есеге артқан (2012 ж. – 2 мың га).

Жыл сайын топырақтың құнарлығын сақтау және арттыру үшін ауылшаруашылық құрылымдарының субсидияланған минералды тыңайтқыштар алу көлемі артып келеді. 2012 ж. салыстырғанда ауылшаруашылық кәсіпорындары сатып алған минералды тыңайтқыш мөлшері 2 есеге артқан, тыңайтылған аудан 420,0 мың га немесе 159,5 мың га артқан (1,6 есе). Облыс балансында мынадай техника бар: трактор 18,0 мың, комбайндар 1,9 мың, жүк автокөліктері 1,8 мың бірлік және 40,5 мың бірлік әртүрлі агрегаттар. Дегенмен, мұндай саны техника тапшылығы мен оның тозу мәселесін шеше алмай отыр.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Оңтүстік Қазақстан облысының жер қоры 11725,8 мың га. ауылшаруашылық мақсаттағы жерлер

6777,5 мың га, соның ішінде егіндік жер – 934,7,4 мың га (13,8%) (оның ішінде – 462,60 мың га), жайылым – 5726,8 мың, және тағы басқалары 116,0 мың га (1,7%) (шабынықтар және басқа алқаптар).

Сонымен қатар, тұрақты және жоғары өнімді ауыл шаруашылығының дамуы елдің «жасыл экономикаға» өтуінің аса маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл ретте қорларды тиімді пайдалануды енгізу пайымдалып отыр: пайдаланушыларды қорғауды қамтамасыз ететін агрохимикаттар және отынды пайдалануға көшу, қоршаған ортаға зиянды барынша азайту, өсімдіктерді зиянкестерден кешенді қорғауды пайдалану арқылы топырақтың, ауаның және судың ластануын қысқарту/алдын алу, топырақты зерттеу нәтижелері бойынша тыңайтқыштарды пайдалану және ауыл шаруашылық техникасының отындық нәтижелілігін арттыру.

Елді мекендер маңындағы жайылымдық жерлер халықтың жеке меншігіндегі малдарын жаю үшін жеткіліксіз екендігі, бұл өзекті мәселені шешу мақсатында «Азаматтарға арналған Үкімет» АҚ-ның ОҚО бойынша филиалы және аудан, қала әкімдіктерімен берлесіп облысымыздағы барлық 842 елді мекендер маңындағы радиусы 10 шақырым жерде орналасқан жайылымдық жер көлемдерін анықтау жұмыстары жүргізілді.

Анықталғаны, 842 елді мекендердің 10 шақырым радиусы аумағындағы 1 057 180 гектар жайылымдық жерлерге түскен, оның 615 830 га ортақ пайдалануда. Ал, қалған 441 350 га жайылымдық жерлер кезінде жеке және заңды тұлғаларға жалға және жеке меншікке беріліп кеткен.

Қазіргі уақытта, жалдағы және жеке меншіктегі 441 350 га жайылымдық жерлердің құны 2 313 672 мың теңгені құрап отыр.

Алдағы уақытта, осы жайылымдық жерлерді Жер Кодексіне өзгерістер енгізу арқылы елді мекендердің ортақ пайдаланылуына алу жайлы ұсыныстар берілді.

Ауыл шаруашылығы жерлерін түгендеу:

2015 жылы ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерге жүргізілген түгендеу жұмыстарының нәтижесінде мақсатына сай пайдаланбай жатқан 4182 жер пайдаланушылардың 315,1 мың га (оның ішінде тәлімі егістік 77,2 мың га, суармалысы 38,8 мың га, жайылымдық 199,1 мың га) жерлер анықталды.

Бүгінгі күнге, пайдаланбайтын жерлер бойынша келесідей іс-шаралар қабылданды:

- 536 жер пайдаланушылардың 80,1 мың га. жерлері мемлекет меншігіне қайтарылды;

- 1209 жер пайдаланушылардың 65,0 мың га жерлерін қайтадан игеруге кірісті;

- 62 жер пайдаланушылардың 4,3 мың га жерлері иесіз мүлік ретінде тіркелді;

Қалған аудан, қала кесіндісінде қалған 1303 жер пайдаланушылардың 139,8 мың га жер учаскелерін мемлекетке қайтару шаралары Заңға сәйкес тиісті жұмыстар жүргізілуде.

- облыс бойынша аудан, қала әкімдіктерінен жалпы 110,9 мың га жердің құжаттары облыстық жер инспекциясына шара көру үшін жолданса, оның 96,2 мың га жерлердің құжаттары қабылданған. Бүгінгі күнге, оның **2,3 мың га** сотпен жер мемлекет меншігіне қайтарылған.

2016 жылы аудан, қала әкімдіктерімен ауыл шаруашылығы мақсатына

арналған жер учаскелеріне түгендеу жұмыстары жүргізіліп, нәтижесінде: 281 жер пайдаланушының жалпы алаңы 10,9 мың гектар (оның ішінде егістік - 5,4 мың га, оның ішінде суармалы егістігі - 0,9 мың га), жайылым - 4,2 мың га, шабындық - **1,3 мың га**) игерілмей жатқан жер учаскелері анықталды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.14.2-кестеде келтірілген.

2.14.2-кесте. 2020 жылға дейін Оңтүстік Қазақстан облысының жерді тиімді пайдалану бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш бірл	2014 есеп	2015 баға	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің ауыл шаруашылығы айналымына тартылған үлесін ұлғайту ***	%	79,8	80,5	2,6	2,8	3,0	3,3	3,5
Жыртылған жер құрамындағы ауыспалы егіс үлесі (ауыспалы егіс алқабы)**	%	15,3	19,4	28,3	29,2	30,3	30,8	30,8
Табиғи жайылымдық жерлердің құрамындағы жайылымдық ауыспалы егістің үлесі (азықтық ауыспалы егіс)**	%	8,5	10,0	0,1	0,2	0,25	0,3	0,36

Іс-шара жоспарының негізгі бағыты – облыстың ерекшеліктерін ескере отырып, ұсақ шаруашылықтарды қолдау, жобалардың шағын түрлерін дамыту, жаңа кооперациялық жүйені ұйымдастыру болып табылады:

- сыйымдылығы 10-15 бастық шағын мал бордақылау алаңдарын;
- шағын жанұялық сүт аулаларын;
- сүт қабылдау бекеттерін;
- шағын құс фабрикаларын құру;

- аталған құрылымдарға сервистік қызмет көрсететін селолық тұтыну кооперацияларын ұйымдастыру.

Сумен жабдықтау және кәріз жүйесінің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және су бұруды қамтамасыз ету.

Сумен жабдықтау

Облыстағы елді мекендерді сумен жабдықтаумен 37 кәсіпорын және олардың бөлімшелері атқарады.

Облыстағы су құбыр тораптарының жалпы ұзындығы – 16 392,873 шақырымды құрайды. Оның ішінде: Арыс қаласында – 430,545 км, Кентау қаласында – 435 км, Түркістан қаласында – 2404,086, Бәйдібек ауданында - 320 км, Қазығұрт ауданында - 849,4 шқ., Мақтарал ауданында-1943,23 км, Ордабасы ауданында – 572,483 км, Отырар ауданында - 491,54 км, Сайрам ауданында – 934,09 км, Созақ ауданында – 474,714, Сарыағаш ауданында – 1368,78 км, Төлеби ауданында – 1359,7 км, Түлкібас ауданында – 858 км, Шардара ауданында – 468,477 км, Шымкент қаласында – 3481,728 км.

2015 жылдың 1 қаңтар жағдайына, облыста 836 ауылдық елді мекендердің 70,0 % (587 АЕМ), қала тұрғындарының 90,8 % орталықтандырылған су құбырымен қамтамасыз етілді.

2015 жылдың 1 қаңтар жағдайына, облыста 836 ауылдық елді мекендердің 70,0 % (587 АЕМ), қала тұрғындарының 90,8 % орталықтандырылған су құбырымен қамтамасыз етілді.

2016 жылдың 1 қаңтар жағдайына, облыста 836 ауылдық елді мекендердің 71,3 % (596 АЕМ), қала тұрғындарының 91,7 % немесе 1 172,6 мың тұрғын орталықтандырылған су құбырымен қамтамасыз етілді.

2017 жылдың 1 қаңтар жағдайына, облыста 836 ауылдық елді мекендердің 73 % (610 АЕМ), қала тұрғындарының 93,1 % немесе 1 229,2 мың тұрғын орталықтандырылған су құбырымен қамтамасыз етілді.

Су бұру

Облыстағы кәріз жүйелерінің жалпы ұзындығы 918,3 км құрайды. Оның ішінде: Шымкент қ. – 525,30 км, Арыс қ. - 24,5 км, Түркістан қ. – 130,8 км, Кентау қ. - 86 км, Мақтарал ауданы – 21,5 км, Отырар ауданы – 19,3км, Сайрам ауданы – 8,8 км, Созақ ауданы – 19,3 км, Төлеби ауданы – 8,9 км, Түлкібас ауданы – 31,0 км, Шардара ауданы. - 31,9 км. Барлық желілер қаланың коммуналдық меншігінде. Жалпы ұзындығы 525,30 км, тозғаны - 56,1%. Қаланың жалпы ұзындығы 525,30 км болатын кәріз желілері «Су ресурстары - Маркетинг» ЖШС-не сенімді басқаруына берілген.

2015 жылы «ОҚО Отырар ауданы Шәуілдір ауылындағы ішкі канализация тораптарының құрылысы» нысанына облыстық бюджеттен 155 830,0 мың теңге қаржы бөлініп, пайдалануға берілді. Оған қоса, Арыс қаласы Көктем-2 шағын ауданында канализациялық насос стансасының және канализация жүйелерінің құрылысы жүргізіліп, 2015 жылдың 19 маусымында пайдалануға тапсырылған.

2015 жылы ОҚО, Түркістан қаласындағы квартал ішіндегі канализациялық жүйесі тапсырылды.

2016 жылы Шымкент қаласында Гидролиз, Ворошиловка, Чапаевка, Южное және Тассай шағын аудандарынан Қайтпас-1 шағын ауданына дейін ұзындығы 37,29 км болатын кәріз желілерінің құрылысы аяқталды және пайдалануға берілді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.14.3-кестеде келтірілген.

2.14.3-кесте. Оңтүстік Қазақстан облысында сумен жабдықтау және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		есеп	баға	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Қалаларда орталықтан дырылған қолжетімділік:	%							
сумен жабдықтау	%	90,8	91,7	93,1	93,4	93,8	97,0	97,1
оның ішінде моноқалада				98,5	98,5	100	100	100
оның ішінде шағын қалаларда								
Арыс қ.				97,9	97,9	97,9	97,9	97,9
Жетысай қ.				100	100			
Ленгір қ.				100	100			
Сарыағаш қ.				92	92	92	92	100
Шардара қ.				86,9	86,9	86,9	86,9	86,9
су бұрумен жабдықтау	%	40,6	40,6	44,0	50,5	52,1	52,1	52,1
Ауылдық елді мекендерде орталықтан дырылған қолжетімділік:								
сумен жабдықтау		69,9	70,0	73,0	73,6	75,1	83,0	87,7
су бұрумен жабдықтау		1,6	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1

Өндірістік және тұрмыстық қалдықтардың жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

Облыс бойынша көлемі 17763,1 мың тонна құрайтын өндіріс және тұтыну қалдықтарының жиналған көлемінен 2014 ж. арнайы кәсіпорындармен 908,3 мың тонна қалдық немесе жиналған қалдықтардың (17763,1мың тонна) 5,1% кәдеге жаратылды.

2016 жылы облыста 220,0 мың тонна (80 кг/адам/жыл) түзілген. 2016 жылы ҚТҚ қайта өңдеу үлесі (сұрыптауды қоса) 3,0% құрады. ҚТҚ қалған көлемі 182 полигонда және үйіндіде орналастырылады, олардың ішінде 158 (87,0%) экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келеді. 176 полигонда тиісті құжаттар жасалды, олардың 44-і жөндеу жұмыстары жүргізілді. Облыс халқының 50,0% -ы қоқыс жинау қызметтерімен қамтылған. 2016-2020 жж. жоспарланған индикаторлар бойынша халықты қалдықтарды жинау және тасымалдау қызметтерімен қамту 90%-ға дейін жеткізі у жоспарланған.

Облыстың аумағында қатты тұрмыстық қалдықтарды бөлек жинау, сұрыптау және өңдеу бойынша 3 кәсіпорын бар. Қатты тұрмыстық қалдықтарды жеке жинауды енгізу үшін арнайы контейнерлерді орнату мәселесі зерттелуде. Шымкентте пластикалық қалдықтарды жеке жинау үшін 70 тор контейнерлері орнатылды. Облыстық әкімдіктің ақпараты бойынша, 2020 жылға қарай қатты тұрмыстық қалдықтарды өңдеудің үлесін 15% -ға арттыру жоспарланып отыр.

2015 жылы Шымкентте «Технологиялар 21» ЖШС қалдықтарды қайта өңдеу кешені (ҚӨК) пайдалануға берілді. 4 ай ішінде ҚӨК 25 мың тонна қатты қалдықтарды сұрыптады. Қазіргі уақытта зауыттың қызметі тоқтатылды. Облыс әкімдігі 2017 жылдың соңына дейін ҚӨК жұмысын қалпына келтіруді жоспарлап отыр.

Түркістан қаласында «Ахметов» ЖК полиэтиленді, қағазды және картонды жинайды және сұрыптайды, қайтама шикізат үшінші ұйымдарға сатылады. 2016 жылдың маусым айында қаланың әкімдігі мен «VesopolyEnergy» компаниясы қатты тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау және өңдеу бойынша зауыт салу туралы меморандумға қол қойды. Жоба МЖК шеңберінде жүзеге асыру қарастырылуда.

Кентау қаласында 2016 жылдан бастап «Булегенов» АҚ қатты тұрмыстық қалдықтар полигонында пластиктен, пластмассадан, полиэтиленнен, қағаздан сұрыптауды жүзеге асырады. Пластик қалдықтары түйіршіктерге өңделеді. Қалған қайталама шикізат үшінші ұйымдарға сатылады.

Мақтарал ауданында полигон аумағында қатты тұрмыстық қалдықтарды сығымдау үшін жабдықтар орнатылды. Пластмасса қалдықтарынан қолмен сұрыптау жүргізіледі. Тығыздалған қайталама шикізат үшінші ұйымдарға сатылады.

Шымкент қ. 2017 жылдың соңына дейін, «Green Tehnology Industries» ЖШС штапельдік талшықтарды өндірумен ПЭТ қалдықтарын қайта өңдеу зауытының құрылысын аяқтауды жоспарлап отыр. Кәсіпорынның жоспарлы қуаттылығы жылына 100 мың тонна ПЭТ қалдықтарын құрайды.

Рұқсат етілмеген қоқыс тастайтын жерлер проблемасын шешу және қолданыстағы полигондарды санитарлық нормаларға сәйкестендіру үшін

2005 ж. бастап аудан және қала әкімдіктері тарапынан облыстың елді мекендеріндегі қатты тұрмыстық қалдықтар полигондарының қажетті құжаттамаларын рәсімдеу бойынша жұмыс жүргізілуде, бұл рұқсат құжаттарын алу рәсімдерін жеңілдетуге және бюджет қаражатын біршама үнемдеуге мүмкіндік берді.

Қатты тұрмыстық қалдықтарды басқару жүйесін жаңарту мақсатында 2011-2014 жж. облыстық бюджет есебінен облыс аумағында қатты тұрмыстық қалдықтардың 9 полигоны күрделі жөндеу есебінен санитарлық – экологиялық сәйкестікке және техникалық нормаларға келтірілді және ҚТҚ 14 жаңа полигоны салынды.

2015 ж. облыстық бюджет қаражаты есебінен Мақтарал ауданының Мақталы а/о ҚТҚ жаңа полигонын салу және Түлкібас ауданының Түлкібас п/о және Жабағалы а/о қатты тұрмыстық қалдықтардың полигондарын күрделі жөндеуден өткізу қарастырылған. Жер ресурстарын өндіріс қалдықтарымен ластану проблемасын шешу мақсатында Кентау қ. Байылдыр қалдық қоймасын консервациялау бойынша жұмыстар жүргізілді.

Әкімдік тарапынан құрылыс және күрделі жұмыстарды талап ететін қазір қолданыстағы полигондар бойынша мониторинг жүргізілді. Сәйкесінше 2016 ж. бастап 2018 ж. аралығында 91 жобалық-сметалық құжаттама даярлау, және құрылыс-монтаж жұмыстарын өткізу қажет. 2016 ж. 24 ТҚҚ полигонында, 2017 жылы 35 ТҚҚ полигондарында, 2018 ж. 32 ТҚҚ полигондарында жөндеу жұмыстарын жүргізу қажет.

«Тарихи ластануларды» жою бойынша жедел шаралар қабылданды, оның ішінде Шымкент қаласында топырақ қабатын қорғасынмен ластануын тазалау бойынша жобаны іске асыруды қамтамасыз ету. Қорғасынмен ластанған аумақтарда білім беру және мектепке дейінгі мекемелердің орналасуына байланысты топырақта қорғасынның болуынан ауру қаупі аса жоғары топқа балалар кіреді, әсіресе мектепке дейінгі жастағы.

ТЭН және ЖСҚ әзірлеу кезінде 800 астам сынамалар өткізілген, нәтижесінде топырақ қабатындағы қорғасынның максималды мөлшері 22175 мг/кг болған (ШЗК шектелген нормасы 32 мг/кг, яғни нормадан 16,5 есе жоғары).

Шымкент қ. қоршаған ортаның қорғасынмен ластану проблемасы орын алды, мұнда жарты ғасырдан астам уақытта қорғасын зауытының жұмысы аталмыш улы элементтің атмосфераға түсуімен бірге жүрді, ол тозақ бөлшектерімен топыраққа, өсімдіктерге түсті. Қазір жағдай өзгерген – кәсіпорыннан атмосфералық ауаға шығарылулар біршама азайған, бірақ «қорғасын» проблемасы қалып отыр.

Жобаны іске асыру халық денсаулығы үшін организмге қорғасынның түсуімен байланысты қатерді жоюға мүмкіндік береді, әсіресе балалар үшін, Шымкент қ. экологиялық және әлеуметтік-экономикалық ахуалды жақсартады.

Сонымен қатар, 2015 ж. Шымкент қ. Тельман мөлтек ауданында улы химикаттарды және уланған топырақ қабатын залалсыздандыру бойынша ЖСҚ әзірленді. Жобаның мақсаты тұрғын алабының маңындағы улы химикаттар және уланған топырақты залалсыздандыру болып табылады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.14.4-кестеде келтірілген.

2.14.4-кесте. 2020 жылға дейін Оңтүстік Қазақстан облысының қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		есеп	баға	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Пайда болған тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жарату үлесі	%	-	-	3,0	5,0	7,0	9,0	10,0
Облыстардың, республикалық маңызы бар маңызы бар қалалардың, астананың халқын қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша көрсетілетін қызметтермен қамту	%	45,0	50,0	50,0	55,0	60,0	65,0	70,0
Экологиялық және санитариялық қағидалар талаптарына сәйкес келетін тұрмыстық қатты қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі (орналастыру орындарының жалпы санынан)	%	20,0	25,0	87,0	88,0	91,0	92,3	95,0

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Оңтүстік Қазақстан облысында Шымкент және Түркістан қалаларында атмосфералық ауаның сапасын «Казгидромет» МҚК атқарады. Негізгі критерийлер елді мекендердің ауасындағы шектелген зиянсыз концентрация (бұдан әрі – ШЗК) мәндері болып табылады.

Қазақстан Республикасы статистика комитетінің деректері бойынша 2016 жылы Оңтүстік Қазақстан облысында атмосфераға ластауыш заттардың шығарындыларының жалпы көлемі:

- өнеркәсіптік шығарындылардың көлемі – 72,1 мың тонна (статистикалық деректерге сәйкес 2015 жылы – 69,0 мың тонна);
- күкірт ангидридi шығарындыларының көлемі – 4,6 мың тонна (2015 жылы – 5,3 мың тонна);
- азот диоксиді шығарындыларының көлемі – 5,3 мың тонна (2015 жылы – 4,2 мың тонна);
- қатты бөлшектердің шығарындыларының көлемі – 8,9 мың тонна (2015 жылы – 8,9 мың тонна);
- көмірқышқыл газы шығарындыларының көлемі – 12,4 мың тонна (2015 жылы – 11,4 мың тонна).

2015 жылдың есепті кезеңімен салыстырғанда есепті кезеңде атмосфераға ластауыш заттардың шығарындыларының шамалы өсуі төмендегілермен түсіндіріледі:

- өңірдегі қолайлы ауа-райына байланысты аймақтағы тау-кен және құрылыс жұмыстарының кезеңін ұлғайту;

- Кентау қ. Кентау 5-ЖЭО тұрғындарының жылу энергиясын тұтынуының артуы.

Оңтүстік Қазақстан облысында қоршаған ортаға эмиссия шығаратын кәсіпорындардың санының жыл сайын өсуі байқалуда. Егер 2014 ж. олардың саны 2392 болса 2015 жылы бұл көрсеткіш 2590 жетті (өсім 7,6%).

Атмосфералық ауаға ластағыш заттар шығарылуын төмендету мақсатында облыстың елді мекендерін газбен қамтамасыз ету жұмысы жүргізіліп жатыр. Бүгінгі таңда, облыста 315 елді мекен газдандырылған, 2013-2014 жж. табиғи газбен 91 елді мекен қамтамасыз етілді, 2015 ж. облыста 15 елді мекенді газдандыру жоспарлануда.

Экономикалық нәтижелілік пен экологиялық қауіпсіздікті ұстану мақсатында ҚР «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде Шымкент қаласының әкімшілігі және автотасымалдаушылар арасында қоғамдық көлікті газ отынына көшіру туралы меморандум қабылданды. Осыған орай, Шымкент қаласы бойынша пайдаланымға бірқатар АГЖС енгізілді және жаңа стансалар салу қарастырылуда.

2013-2014 жж. Шымкент қ. қоғамдық көлік кәсіпорындарымен газ отынында жұмыс істейтін 200 жаңа автобус сатып алынды. Сонымен қатар, бұрын бензинмен жұмыс істеген 114 қоғамдық көлік газ отынына ауыстырылды (пропан).

Автокөлік құралдары санының күрт өсуіне байланысты және Шымкент қ. топталу және жолдарды босату үшін 36 көшеде 60 оңға бұрылыс салу жұмыстары атқарылды.

Автокөліктен пайдаланылған газ шығарылуды төмендету бойынша біріккен ішаралар жоспарын орындау мақсатында, Әкімшілік полиция тарапынан 2013 ж. бастап бүгінгі күнге дейін автокөліктің улылық дәрежесі нормаларын рейдтік тексеру өткізілуде. 2015.07.07 ж. жағдайы бойынша 614 автокөлік тексерілді, олардың 523 бірлігінде улылық дәрежесі нормадан тыс болды және жалпы сомасы 2 073,2 мың тенгеге айыппұл салынды.

Су қорларының ахуалы

Географиялық орналасу, Оңтүстік Қазақстан облысының геологиялық-геоморфологиялық құрылымы және климат жағдайының ерекшеліктері облыс аумағы бойынша жер үсті және жер асты суларының әркелкі таралуына себеп болды. Соған қарамастан, Оңтүстік Қазақстан облысы сумен ең жақсы қамтамасыз етілгені болып табылады. Гидрографикалық желі Қаратау жоталары және Тянь-Шань тауларынан көптеген ұсақ өзендер.

Облыс аумағында ұзақтығы 10-нан 200 шқ. дейін болатын 118 шағын өзен, 28 су қоймасы және Арал-Сырдария бассейніне жататын 25 көл бар. Бассейннің негізгі өзені Ферғана шөлінің шығыс бөлігінде қалыптасатын Сырдария өзені болып табылады. Өзендер елді мекендерді сумен қамтамасыз ету көзі болып табылады, суару үшін пайдаланылады. Қарқынды шаруашылық қызметі әсерінен су қорларының сапалық және сандық өзгерістері орын алды, елді мекендер және өнеркәсіптік кәсіпорындар маңайындағы өзендердің алқаптарының санитарлық ахуалы нашарлады. Облыста көптеген шағын,

көбінесе тұзды көлдер бар. Аса ірілерінің арасында өзінің ерекше қасиеттерімен Қызылкөл көлінің сулары ерекшеленеді.

Бүгінгі таңда Оңтүстік Қазақстан облысының су артерияларының өткір проблемасы өзара су қорларының ахуалын бақылау жүйесі және су қорларын пайдалану туралы нақты деректермен алмасу, сушаруашылық объектілерінде апатты жағдайларда өзара бірлесіп хабарлау мәселесі болып табылады.

Оңтүстік Қазақстан облысының аумағындағы жер үсті суларының ластануын бақылауды «Казгидромет» МҚК 7 су объектісінде жүргізеді (Сырдария, Келес, Арыс, Бадам, Бугунь, Катта-Бугунь және Шардара су қоймасы). Жер үсті суларының ластануын бағалауға алынатын сынамаларды зерттеу кезінде су сапасы бірнеше көрсеткіш бойынша анықталады.

Су нысандары ластанудан және сарқылудан қорғау мақсатында Оңтүстік Қазақстан облысы тарапынан су қорғау аймақтарын және су объектілерінің жолақтарын орнату және оларды пайдалану тәртібін тоқтату бойынша жұмыс жалғасын табуда. 2005-2014 жылдар аралығында су қорғау аймақтары және жолақтар жалпы ұзақтығы 3991 шқ 122 өзенде, 35 су қоймасында және 2 табиғи көлдерде орнатылды.

2015 ж. Көксарай контррегуляторында су қорғау аймақтарын және жолақ орнату жұмыстары жүргізілуде. Су қорғау аймақтары және жолақтарда жер телімдерін берудің алдын алу үшін НПЦ Зем электрондық базасына су қорғау аймақтары және жолақтардың координатын енгізу бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Экологиялық ахуалды жақсарту үшін, сонымен қатар, облыстың елді мекендерінде тазалау құрылғылары және кәріз желілерінің жоғары тозуына байланысты әкімшілік тарапынан 2012-2014 жж. Шымкент, Түркістан, Арыс, леңгер, Шардара, Жетысай қалалары және Отырар ауданының Шәуілдер ауылында кәріз желілерін және тазалау құрылғыларын жаңарту және салу жұмыстары жүргізілді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.14.5 кестеде келтірілген.

2.14.5-кесте. Оңтүстік Қазақстан облысының шығарындылары мен төгінділері бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014 есеп	2015 баға	2016 жоспар	2017 жоспар	2018 жоспар	2019 жоспар	2020 жоспар
Ластаушы заттардың нормативті көлемі:	млн. тонн							
- атмосфераға шығарындылар	млн. тонн	0,0598	0,0575	0,155	0,153	0,151	0,150	0,0148
- су объектілеріне төгінділер	млн. тонн	0,0171	0,0172	0,0194	0,0193	0,0192	0,0191	0,0190

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.14.6-кестеде келтірілген.

**2.14.6-кесте. 2020 жылға дейін Орталық Қазақстан облысы
орман шаруашылығы бойыншанысаналы көрсеткіштер**

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
		есеп	баға	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар	жоспар
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры аумағында орманмен жабылған алқап ауданы **	мың га	1564	1566	1567	1568	1570	1572	1574
Жергілікті атқарушы органдардың қарамағында орналасқан мемлекеттік орман қоры ауданында 1 орман өртінің орташа ауданы **	мың га	-	-	0,02	0,013	0,016	0,012	0,01

2.15. АСТАНА ҚАЛАСЫ

Астана қаласы – Қазақстан Республикасының елордасы барлық Еуразиялық кеңістікте қарқынды өсіп жатқан мегаполистердің бірі болып табылады.

Алаңы 710 км² елорда аумағында 2017 жылдың басына 976692 адам өмір сүруде.

Экономика құрылымында қызмет көрсету саласы алда, оның үлесіне

64,2%, сауда үлесіне 22,6%, құрылыс және өнеркәсіпке тиісінше 9,6% және 3,6% тиесілі⁶⁰.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Астананың энергетикалық кешені ЖЭО-1 (электр энергиясын өндірудегі үлесі – 4,7%, жылу энергиясында – 42%) және ЖЭО-2 (95,3% электр және 58% жылу энергиясы) энергия көздерімен ұсынылады, олардың ортақ қуаттылығы 356 МВт (орнатылған қуаттылықтан 93,3%) және 1605 Гкал (орнатылған қуаттылықтан 86,3%) құрайды.

Электрмен және жылумен қамтудың сенімділігін арттыру мақсатында, сондай-ақ жылу және электр қуатының тапшылығын өтеу үшін қолданыстағы ЖЭО-1 және ЖЭО-2 энергия көздерін жаңғырту, сондай-ақ ЖЭО-3 құрылысы жалғасуда.

ЖЭО-1 және ЖЭО-2 қолданыстағы қуат көздерін жаңғырту жұмыстары ЖЭС-1 №1 қазандықты 110 Гкал –ға дейін қуатан жоғарлатумен және қуаттылығы 112 МВт №5 ЖЭО-ның №5 турбоагрегатымен іске қосумен жалғасады.

Қызмет көрсетілетін жылу желілерінің жалпы ұзындығы - 566 км. Құбырларда гидравликалық режимді қамтамасыз ету үшін 10 сорап станциясы орнатылды. ВЛ, КЛ (110 кВ, 10 кВ, 0,4 кВ) қызмет көрсететін электр желілерінің жалпы ұзындығы 6 315 км құрайды.

Электр энергетикасының кәсіпорындары 2012-2014 жылдар ішінде электр энергиясын өндіру шамамен 2 400 млн. кВт.сағ деңгейінде қалды (2012 жылы - 2400 млн. кВт / сағ, 2013 жылы - 2406 млн. кВт / с, 2014 жылы - 2371 , 2 млн. кВт / сағ), өндірілген жылу энергиясының мөлшері сәйкесінше 5 404,3-ден 5314,4-ке және 6 243 мың Гкал-ға дейін 15,5% -ға артты.

Энергияны үнемдеу

Энергияны сақтау бойынша шараларды іске асыру қазіргі уақытта өндірісті, тұрғын үй – коммуналдық шаруашылықты және көлік секторын жандандырудың негізгі құралдарының бірі болып табылады.

Тұрғын үй секторы энергетика мен өндіріс секторынан кейін жылу және электр энергиясын үшінші ірі тұтынушылар болып табылады. Тұрғын үй ғимараттары электрді 24,1% және жылу энергиясын 26,2% тұтынады.

Инженерлік жүйенің тозу деңгейі коммуналдық секторда мынадай түрде:

жылумен жабдықтау желілерінің жалпы ұзақтығы 577,6 км құрайды, оның ішінде 283,7 км немесе 49,1 % ауыстыруды қажетсінеді, 2014 жылы 26,8 км ауыстырылды;

электрмен жабдықтау желілерінің жалпы ұзақтығы 6315 км құрайды, оның ішінде 18% жөндеуді қажет етеді.

2015 жылдың 1 қаңтары жағдайы бойынша Астана қаласында 2 333 көп пәтерлі тұрғын үй (КТҮ) орналасқан, олардың 353 объектісі немесе 15,8% күрделі жөндеуді қажет етеді, апатты жағдайдағы сыруға жататын 217 үй немесе 9,7 %.

2020 жылға дейін Өңірлерді дамыту бағдарламасын іске асыру мақсатында «Өркен қала» ЖШС кәсіпорны құрылды, онда терможандандыру

⁶⁰ Астана қаласының 2016-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы. Астана қаласы мәслихатының 2015 жылғы 11 желтоқсандағы № 427/61-V шешіміне қосымшасы.

элементтерімен кондоминиум объектілерінің жалпы мүлкіне күрделі жөндеу жүргізу жолымен тұрғын үй қорын жандандыру іске асырылады, бұл жылуды тұтыну көлемін орта есеппен 30%-ға төмендетуге мүмкіндік береді.

2012-2015 жылдар кезеңінде 43 көппәтерлі тұрғын үйде күрделі жөндеу жүргізілді, жұмыстың жеке түрлері бойынша ағымдық жөндеу 32 көп пәтерлі тұрғын үйде жүргізілді, 30 үйде лифт шаруашылығының 53 құралы ауыстырылды.

Күрделі жөндеу жүргізу кезінде мыналар орнатылды: жылуды тұтынуды реттеудің автоматтандырылған жүйесі (АТП) және жылуды есепке алудың жалпы үйлік құралдары, жабынды жөндеу және жылыту, температуралық шовтарды жылыту, энергия үнемдейтін шамдар орнату, бұл жалпы энергия тұтынудың 30-дан 50%-ға дейін жылу энергиясын үнемдеуге мүмкіндік тудырды.

Көшелік жарықтандыруда электр үнемдей маңызды рольге ие. 2014 жылдың қорытындысы бойынша көшелік жарықтандыруды қамтамасыз етуге шамамен 39180 мың кВт.ч. (1,2%) тұтынылады, 2015 жылы 48 мың көшелік және саябақтық жарықтандыру нүктелері бар, оның ішінде энергия сақтаушы 9,6% немесе 4,6 мың жарық нүктесі.

Бюджет секторында энергияны сақтау оның әлеуметтік маңыздылығына байланысты зор мәнге ие. Қазіргі таңда бюджеттік ұйымдарда шамамен 300 мың жарық нүктесі, оның ішінде энергия сақтаушы 80% немесе 240 мың жарық нүктесі бар.

Астана қаласының әкімдігі энергияны сақтау және энергия тиімділікті көтеру бойынша жұмыстар атқарып жатқандығын ескере отыра, 2013 жылы 2013-2015 жылдарға арналған Астана қаласының энергия үнемдеудің кешенді жоспары қабылданды және іске асырылуда.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.15.1-кестеде келтірілген.

2.15.1-кесте. 2020 жылға дейін Астана қаласын энергиямен жабдықтау бойынша нысаналы көрсеткіштер

Индикатордың атауы	факт		жоспар				
	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019ж.	2020 ж.
Жылумен қамту қызметтерімен қамтамасыз етілу деңгейінің ұлғаюы, %	89,0	90,5	91,0	92,5	93,0	94,0	95,0
Өндірілген электр энергиясының жалпы мөлшерінде жаңартылатын энергия көздерінің үлесі, %	-	-	-	-	-	-	-
Жалпы ұзақтықтан жаңғыртылған желілердің үлесі:							
жылумен жабдықтау, %	3,2	4,5	2,2	2,2	1,2	1,3	0,8
сумен қамтамасыз ету,	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5

Индикатордың атауы	факт		жоспар				
	2014 ж.	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019ж.	2020 ж.
Жылумен қамту қызметтерімен қамтамасыз етілу деңгейінің ұлғаюы, %	89,0	90,5	91,0	92,5	93,0	94,0	95,0
су бұру, %	0,6	0,8	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
газбен жабдықтау, %							
электрмен жабдықтау, %	0,4	0,5	1,7	0,6	0,4	0,5	0,3
Жаңғыртылған желілердің ұзындығы:							
жылумен жабдықтау		22,0	20,0	23,0	13,0	7,0	8,0 5,0
электрмен жабдықтау		43,0	40,0	45,0	35,0	28,0	30,0 20,0
2013 жылмен салыстырғанда 2002 жылға қарай ішкі өңірлік өнімнің энергия жұмсалудың 10% төмендету (2000 жылғы бағада мың АҚШ долларына шаққанда 0,06 тнэ на тыс.долларов)	0,06	0,059	0,058	0,057	0,056	0,055	0,054

Бұл үшін 2016-2018 жылдары ЖЭО-1 қайта жаңарту және ЖЭО-2 кеңейту жұмыстары аяқталады. Жаңа қазандық және құбыр агрегаттарын пайдалануға енгізу есебінен ЖЭО-1 қуаттылықтың өсуі сағатына 35 Гкал., ЖЭО-2 жылу қуаттылықтың сағ. 400 Гкал. және электр қуаттылығының сағ. 120 МВт. құрайды. Энергияны үнемдеуге, жылу көздерінде басқару үдерістерінің автоматтандырылу деңгейін арттыруға, негізгі жабдықты пайдалану мерзімін ұлғайтуға мүмкіндік беретін әртүрлі қосалқы жабдық орналастыру қарастырылды.

Осы кезеңде қуаттылығы сағ. 480 Гкал. құрайтын су жылыту қазандығын, темір жол станциясын, сыртқы инженерлік желілерді, отын беру, суды даярлау объектілерін, әкімшілік ғимараттарды қамтитын ЖЭО-3-ның 1-кезегі құрылысы аяқталады.

Қаланың шет жақтарының инфрақұрылымын дамыту электр және тарату қосалқы станцияларының желісін, жылу магистральдарының, кабельдік және жоғары вольтты электр беру желілерінің, халықты коммуналдық қызметтерге орталықтандырылған жүйемен қамту үлесін ұлғайта отырып, инженерлік желілер мен нәсер арнасын кеңейтуге мүмкіндік тудырады.

«Жасыл экономикаға» көшу және энергияның балама түрлерін дамыту бойынша тұжырымдамаға сәйкес 2018 жылға қарай қалада инвесторлардың қаражаты есебінен 100 га аумағында қуаттылығы 50 МВт күн электрстанциясы салынады, ол сағатына 60 млн. кВт электр энергиясын өндіруге мүмкіндік береді.

2018 жылы коммуналдық шаруашылық саласында өнімділігі 200 мың м³ қолданыстағы сорғыш-тазалау станциясын қайта жаңарту және сөткесіне 150 мың м³ жаңасын салу жоспарланды. Жаңғырту бойынша іс-шаралар су құбыры және нөсер арнасы желілері қамтылады. Тазалау құрылыстарының инфрақұрылымын дамыту шеңберінде өнімділікті сөткесіне 136-дан 254 мың м³ ұлғайта отырып, «Талдыкөл» ағынды сулар жинағышын жою жобасының іске асырылуы аяқталады.

2019-2020 жылдары бас корпусты салумен және екі энергия блоктарын орнатумен сағатына 380 Гкал. жылу энергиясы және 240 МВт электр қуатымен ЖЭО-2 құрылысының 2- кезегін аяқтау қарастырылады.

Осылайша, қаланың энергетикалық кешенін кеңейту келешекте 2020 жылға қарай жылу энергиясын 3 500 Гкал. және электр қуатын 792 МВт дейін өндіруге мүмкіндік береді. Бұл тыныс-тіршілік жүйесінің халық санының өсуімен байланысты пайда болған, жылында шамамен 8-10 % құрайтын жүктемесін өтеуге мүмкіндік тудырады. Озат техникалық шешімдерді қолдану әуеге зиянды лақтырылымды төмендетеді.

2015 жылы қайта жаңартуды қажетсінетін электр желілерінің ұзықтығы 20,5 км құрайтынын ескере отырып және өсіп жатқан жүктеменің және тозуының есебімен 2018 жылға қарай ол 31 км дейін ұлаюы мүмкін. Жобаланған объектілер бойынша уақтылы және толық қаржыландыру шартымен қажеттілік жабылатын болады.

Өнеркәсіпте, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықта, көлік секторында және басқа да салаларда энергиялық тиімді саясатты іске асыру мақсатында 2015-2020 жылдарға арналған қаланың энергия үнемдеу жөніндегі кешенді жоспары әзірленді.

Электр энергетикасында нормативтен артық шығынды қысқартуға ерекше назар аударылады. 2017 жылға қарай ЭКЕАЖ (электр энергиясын коммерциялық есепке алудың автоматтандырылған жүйесі) енгізу энергия үнемдеу бойынша маңызды фактор борлып табылады, сондай-ақ электр энергиясы шығысын коммерциялық есепке алуды бақылауды жеңілдетеді.

Замианауи технологияларды пайдалану энергия үнемдеу бойынша кешенді жоспардың бөлігі болып табылады. Оның тиімділігін арттыру үшін әкімдік «Астанаэнергосервис» АҚ-мен бірлесіп энергия үнемдеуші технологиялар саласындағы соңғы жетістіктерге мониторингті жүзеге асырады.

Энергия үнемдеуші қызмет өнеркәсіп кәсіпорындарын, тұрғын үй және бюджет саласы ғимараттарын салу кезінде де жүзеге асырылады, олар бойынша жобаларда міндетті түрде энергия үнемдеуші құралдарды, технологияларды, материалдар мен құрылыс конструкторияларын орнату көзделеді.

Аса ірі жоба қаланың жылумен қамту жүйесінде іске асырылуда, оны пайдалануды жылу энергиясын жіберудің бақылау және есепке алу бойынша жылу үдерістерін оперативтік-диспетчерлік басқарудың автоматтандырылған жүйесін әзірлейтін және енгізетін «Астана-Жылу транзиті» АҚ орындайды, ол 2016-2017 жылдары тұрғын үй, бюджеттік және өнеркәсіп объектілерінде санитарлық-гигиеналық ыңғайлылықты, жылумен қамтудың сенімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сумен жабдықтау және кәріз жүйесінің жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету.

Астана қаласын сумен жабдықтаудың негізгі көзі Астана су қоймасы болып табылады. Су қоймасының көлемі 2018 жылдың 24 қаңтарына 310,1 млн. м³ құрайды, бұл жобалық көлемнің 410,9 млн. м³ 75,5% -ы. Су беру тәулігіне шығаруы 210 мың м³ су жинаумен іске асырылады.

Қызмет көрсетілетін су құбыры желісінің жалпы ұзындығы - 1297 км және кәріз жүйесінің жалпы ұзындығы 760 км.

Жөндеу және инвестициялық бағдарламаларды іске асыру 2012-2017 жылдары 111 км су құбыры ауыстырылған.

2015-2017 жылдар кезеңінде халыққа жеткізілетін су көлемі 2,5 млн м³-ке дейін жоғарлаған. 2015 жылы - 94,5 млн м³, 2016 жылы - 95,2 млн м³/жыл, 2017 жылы - 97 млн м³/жыл.

Қазіргі уақытта кәріздік тазалау имараттарында барлық ағынды сулар биологиялық тазалаудан өтеді.

Жауын –шашын сулары канализациясын дамыту жоспары аясында 3 тазарту қондырғысы пайдалануға берілді, тағы 3 нысанның құрылысы жүріп жатыр.

Тұтастай алғанда тұрғын үй қорын сумен қамтамасыз ету деңгейі 100%, канализация - 86,1%.

2014 жылы СЛИ₆ 2,19 болды және 4% -ға, 2013 жылы (2,28) және 29,4% 2012 жылмен салыстырғанда төмендеді.

Су ресурстарын қорғау шеңберінде мынадай іс-шаралар өткізілді:

- жер үсті суларының гидрохимиялық мониторингі;
- 2012 жылы Есіл өзені, Ақбұлақ, Сарыбұлақ және Нұра-Есіл каналдарындағы су қорғау белдеулерін салу және дамыту;
- 2014 жылы Есілдің 25,2 км және Сарыбұлақ өзендерінде 7,6 км су қорғау белдеулерін қайта құру және құру үшін ЖСҚ әзірленді;
- 2014 жылы Жасыл аралға жақын Есіл өзенінде тереңдету жұмыстары жүргізілді;
- «Таза жағалау» экологиялық науқаны, «Жасыл планета», «Экологиялық таза қала», сондай-ақ экологиялық сенбілік және т.б.

Нәтижесінде СЛИ₆ жер үсті суларының ластану индексі 2012 жылы 3,1-ден 2014 жылы 2,19-ға дейін 30% -ға азайған.

Жалпы, Астана қаласында жер үсті су көздерінің ластануының негізгі және негізгі мәселелері келесі факторлар болып табылады:

- осы өзендерде реконструкция, күрделі жөндеу, банктік қорғау және тазарту;

- Қаланың су артерияларына ағынды суларды рұқсатсыз тастау, дауыл суларын жіберу.

Сарыбұлақ өзенінің және Нұра – Есіл арнасының жағдайы алаңдатады, бұл жерлерде судың ластану қарқыны өте жоғары. Ақбұлақ бұлағының және Астана қаласы басты артериясы Есіл өзенінің СЛИ₆ өсуде.

Қолданыстағы тазарту имараттары ескіргендігін және шұғыл түрде жаңартуды қажет ететіндіктен атап өткен жөн, бұл іс-шараларды ауыз суының сапасын жақсарту үшін және де Астана қаласының халқын ауыз суымен қамтамасыз ету үшін жүргізу қажет.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.15.2-кестеде келтірілген.

2.15.2-кесте. 2020 жылға дейін Астана қаласын сумен жабдықталуы және суды бұру бойынша нысаналы көрсеткіштері

Индикатордың атауы	бағалау		жоспар				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Орталықтандырылған сумен қамту жүйесімен қамтылған халықтың үлесі, %	93,8	94,0	94,0	94,5	94,9	95,3	95,7
Орталықтандырылған су бұру жүйесімен қамтылған халықтың үлесі, %	88,9	89,5	90,0	90,5	90,8	91,0	91,5

Есіл бассейнінің экологиялық жағдайын қамтамасыз етуге:

- арна тазалау және гидрохимиялық мониторинг;
- тереңдету және жағаны нығайту жұмыстарын жүргізу;
- Вячеслав және Қоянды су қоймаларында экологиялық шараларды жүзеге асыру әсер ететін болады.

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу.

Астана қаласының санитарлық жағдайын қамтамасыз етуді тұрмыстық қатты қалдықтарды (ТҚҚ) жинаумен және тасымалдаумен айналысатын мамандандырылған кәсіпорындар («Clean City NC» ЖШС, «Астана - Тазарту» ЖШС, «Таза-Алем Астана» ЖШС және өзгелер) айналысады.

Бүгінгі күні қалдықтарды шығаратын кәсіпорындарға ТҚҚ уақытында шығару және халықты қызметтермен 100% қамту, контейнерлік алаңдар мен контейнерлердің санитарлық және техникалық жағдайын қамтамасыз ету, мамандандырылған парктерді жаңарту, өндірістік базаларды жандандыру және т.б. міндеті қойылған.

2016 жылы Астана қаласы бойынша 394,9 мың тонна ТҚҚ жиналды (449 кг/адам/жыл). ТҚҚ-ны өңдеу үлесі (сұрыптауды қоса) 7,0% құрады. ТҚҚ-ның қалған көлемі қалалық полигонда орналастырылады. ТҚҚ-ны шығару қызметтерімен қаланың 100% қамтылған. Қала аумағынан жиналатын күнделікті ТҚҚ-дың көлемі жыл мезіліне байланысы 1000-1200 тоннаны құрайды.

ТҚҚ-ны орналастыру ТҚҚ-ның жаңа полигонының 1 ұяшығында жүзеге асырылады. 2017 жылы полигонның 2-ші ұяшығының құрылысы аяқталады. 2016 жылы республикалық және жергілікті бюджет қаражатының есебінен ТҚҚ-ның ескі полигоны қалпына келтірілді. ТҚҚ полигонының аумағында құрылыс қалдықтарын уақытша сақтау және қайта өңдеуге арналған алаң бар.

Астанада 2013 жылдан бастап ТҚҚ-ны бөліп жинауды кезең бойынша ендіру жөніндегі жоба іске қосылды. Пластик жинауға арналған 686 контейнер, өңделген құрамында сынабы бар лампаларды жинауға арналған 670 контейнер, жеке секторда күл жинауға арналған 300 контейнер орнатылды, электронды тұрмыстық өнімде мамандандырылған сауда орталықтарында электронды қалдықтарды жинау ұйымдастырылды. 2018 жылы Астана қаласының аумағында тұрғындар арасында кеңейтілген насихат жұмыстарын жүргізу арқылы, қалдықтарды екі фракция бойынша бөліп жинауды енгізу

жоспарланған: «сұйық» (тамақ қалдықтары) және «құрғақ» (қайталама шикізат).

2012 жылдан бастап Астана қаласынан солтүстік-батысқа қарай 6 шақырымда қолданыстағы қалдықтарды көму полигонына жақын жерде ауданы 5 га қоқыс өңдейтін кешен жұмыс істейді. Қоқысты қайта өңдеу кешенінің өндірістік қуаты жылына 250 мың тоннаны құрайды. Қалдықтарды орташа тәуліктік қабылдау 1500 тонна болады. ТҚҚ-ны сұрыптаудың тереңдігі 8% құрайды, қалған 92% брикеттеледі және полигонға көму үшін шығарылады. Кешенде органикалық қалдықтарды автоматты түрде анықтайтын және қайталама шикізатты қолмен сұрыптауға (ПЭТ-бөтелке (полиэтилентерефталат), ПЭ (полиэтилен), макулатура, түсті және қара металдардың сынығы, шыны және басқа), арналған екі желі бар. Сонымен қатар көмуге арналған қалдықтарды тығыздайды және брикеттейді.

Әкімдікпен Астана қаласының Қалдықтарын басқару бағдарламасының жобасы әзірленді, ол қалдықтарды жинау, шығару, қайта өңдеу және сақтау бойынша бірыңғай операторды құруды, сонымен қатар азаматтардың, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың экологиялық санасын құруға бағытталған насихаттарды өткізумен қалдықтардың пайда болу орындарында бөлек жинау жүйесін ендіруді қарастыратын болады.

Бағдарламаны 2 кезеңде іске асыру жоспарлануда:

1-ші кезең - 2017 жылы 15% дейін ҚТҚ өңдеудің тереңдігіне жетумен қосымша технологияларды ендіру жолымен бар қоқыс өндіруші кешенді модернизациялау (ҚТҚ ыдырату технологиясы);

2-ші кезең - органикалық қалдықтарды анаэробты қорыту және полигонды қайта өңдеу жолымен 2019 жылға қарай қалдықтарды өңдеу тереңдігін 75% -ға дейін арттыру. Қалған 25% қалдықтар полигонда көмілуге жатады (күл, топырақ, кәдеге жаратылмаған фракция).

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.15.3-кестеде келтірілген.

2.15.3-кесте. 2020 жылға дейін Астана қаласында қалдықтар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Индикатордың атауы	бағалау			жоспар			
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Қатты тұрмыстық қалдықтарды жоюдың үлесі, %	9,2	5,0	5,0	5,2	15,0	30,0	50,0
Халықты қалдықтарды жинау және жүктеу қызметтерімен қамту, %	100	100	100	100	100	100	100

Индикатордың атауы	бағалау			жоспар			
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Экологиялық талаптарға және санитарлық ережелерге сәйкес келетін қатты тұрмыстық қалдықтардың үлесі (оларды орналастыру орындарының жалпы санынан), %	100	100	100	100	100	100	100

Осы бағыт бойынша жүйелі сипаттағы шаралар қарастырылды, оның ішінде:

аулаларды, көшелер мен жолдарды уақтылы жинау есебінен қалада тазалықты қамтамасыз ету;

құрамында сынап бар лампалар мен құралдарды жою үшін урналары бар жаңа контейнерлік алаңдар орнату және қолданыстағыларын жөндеу;

контейнерлік алаңдарда әртүрлі үлгідегі контейнерлердің тиісті инфрақұрылымын құру есебінен тұрғын үй қорында ҚТҚ бөлек жинау жөніндегі пилоттық жобаны іске асыру;

күлді жинау жүйесін дамыту.

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

2016 жылдың қорытындысы бойынша елорданың атмосфераға зиянды ластауыш заттар шығарындыларының жалпы көлемі 61,6 мың тоннадан асты, бұл 2015 жылмен салыстырғанда 9,4%-ға артық.

Елорданың әуе бассейнін ластауға елеулі «үлес» қосқан автономды қазандықтар жыл сайын өсіп келеді. Осылайша, 2016 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша облыста автономды қазандықтардың 231 бірлігі бар, бұл 2015 жылдың ұқсас көрсеткішінен 46,2%-ға артық. Астана қ. бұл қазандықтарымен атмосфераға 7357 тонна зиянды ластауыш заттарды шығарып тасталды.

Қаланың автокөлік құралдарының санын 100% қамту мақсатында жол полициясының техникалық диагностика станциясында техникалық байқаудан өту сәтінде қолданылған газ қалдықтарын бақылау бйынша тексеру бекеті ұйымдастырылған.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.15.4-кестеде келтірілген.

2.15.4-кесте. 2020 жылға дейін шығарындылар мен ағызулар бойынша нысаналы көрсеткіштер

Индикатордың атауы	Бағалау және жоспар						
	2014 жыл	2015 жыл	2016 жыл	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Нормативтік ластаушы заттардың мөлшері							
атмосфералық ауаға шығарылымдардың, мың тонна	61	91,1	125,1	132,3	135,0	135,0	135,0

Қоршаған ортаға кері антропогендік әсерді төмендету бойынша атмосфераға және су объектілеріне залалды шығаруларды қысқартуды, табиғатты қорғау іс-шараларын, ақпараттық-түсіндіру және насихаттау сипатындағы экологиялық акцияларды өткізуді қамтитын іс-шаралар кешені іске асырылады.

Бұл үшін парниктік газдарының шығарылуын төмендету мақсатында Ғалами экологиялық қордың халықаралық кеңесшілерінің ұсынымдарына сәйкес көмірмен жылыту жүйесін газбен жылытуға ауысу есебінен жеке сектор үйлерін газдандыру бойынша жоба қарастырылды.

Елорданың коммуналдық шаруашылығының шамамен 3 мың автомашинасы газмоторлық отынға көшіріледі.

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

Астана қаласындағы жасыл желектердің алаңы – 1072 га, 2020 жылға дейін бұл аумақтар 1531 га ауданын құрайды.

Елорда айналасындағы «жасыл белдеу» - Астана агломерациясының негізі қаладан тыс жерлердегі орман екпелерін 55,2 гектарға ұлғайтуға мүмкіндік берді. Қазіргі уақытта қаланың айналасында 60 мың гектар орман отырғызылған, ал қалған 20 мыңы - қала ішінде.

Бүгінгі таңда «жасыл жолақтың» орман алқаптарында 9,6 миллионнан астам ағаш, шамамен 1,9 млн. желек өсуде. Тұжырымдаманың барлық кезектерін іске асыру жоғары декоративті желектерді қалыптастыруға, сондай-ақ, Орта Азияда ұқсастығы жоқ орман алқаптарына айналуға мүмкіндік береді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштері 2.15.5-кестеде келтірілген.

2.15.5-кесте. Астана қаласын көгалдандыру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Индикаторлардың атауы	факт	бағалау	жоспар			
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	жыл	жал	жыл	жыл	жыл	жыл
Увеличение площади озеленения территорий, %	100,1	124,0	102,9	103,0	104,3	104,1

«Жасыл белдеудің» орман жолақтары ұзақ мерзімді қылқан жапырақты ағаштарымен толық құнды орман алаптарына айналады, олардың негізінде жасанды бірегей экожүйе дамитын болады. Биологиялық әртүрлілікті ұлғайту жұмыстарын өткізу шеңберінде әртүрлі өнімділігі жоғары орман дақылдары, көпжылғы шөптер отырғызылады, жекелеген құстардың түрлері табиғи ортаға жіберілетін болады.

Бурабай курорттық аймағының тәжірибесін ескерумен, жол-жалғыз аяқ жол желісін құру, тамақтану және қызмет көрсету қызметтері үшін шағын және орта бизнесті тарта отырып, қысқы демалысты ұйымдастыру, спорт пен демалыстың дәстүрлі түрлерін дамыту көзделеді.

2.16 АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

Алматы - Қазақстанның экономикалық орталығы. Алматы қаласы ЖӨӨ көлемі бойынша елімізде 1 орынға ие (2015 жылы 22,3%). Сауда қала экономикасының 35,6%-дан астамын, ал қызметтер секторы тұтас алғанда - 50%-нан артығын құрайды. Өнеркәсіптің үлесіне Алматы қаласының ЖӨӨ небары 4,6 ғана тиесілі, оның көп бөлігі тағам өнеркәсібі түрінде.

Алматы – тартымды өңірлік орталық болып табылады -- көші-қон және халықтың табиғи өсімі есебінен 2017 жылдың басына халық саны 1 751 308 адам деңгейіне жетті.

Алматы — Батыс Еуропа – Батыс Қытай тасжолындағы ірі логистикалық хаб болып табылады. Қала елдің сыртқы сауда айналымының шамамен 20% қамтамасыз етеді. Қала қалааралық, халықаралық автожол, теміржол және авиация қатынастарды байланыстырады⁶¹.

Сондай ақ- Алматы — қаржы- мәдениет, елдің ірі білім беру, туристік, орталық орталық болып табылады және өңірлік тарту орталығы - соңғы 3 жылда көші-қон мен табиғи халық санының 4% -ға өсуі есебінен 2016 жылы халық саны 1,722 млн. адамға жетті.

Энергияны, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту және халықты энергиямен қамтамасыз ету. Энергияны үнемдеу.

Алматы қаласы бойынша электр энергиясының және қуатының заманауи нарығы «Алматы энергия станциялары» АҚ (бұдан әрі – «АлЭС» АҚ) энергия көздерінен электр энергиясын жеткізуден және 30% ЖГРЭС және ГРЭС Павлодар-Екібастұз энергия торабынан электр энергиясын сатып алудан қалыптасады (2.16.1-кесте).

2.16.1- кесте Электрэнергиясын өндіру, мың кВт/сағ.

Энергия көзі атауы/ жылдар	Өлшем бірл.	2013	2014	2015
1- ЖЭО	мың кВт/с	386 554	383 778	354 695
2- ЖЭО	мың кВт/с	2 555 682	2 603 154	2 545 758
3- ЖЭО	мың кВт/с	1 087 296	1 052 923	1 134 779
Каскад ГЭС	мың кВт/с	190 274	157 368	191 652
Қапшағай ГЭС-і	мың кВт/с	1 008 608	838 433	858 674
«АлЭС» АҚ бойынша, жалпы	мың кВт/с	5 228 414	5 035 656	5 085 558

Дереккөз: Энергетика және коммуналды шаруашылық басқармасы

1-ЖЭО және 3-ЖЭО жабдықтары өз ресурсын пайдалануды аяқтауға жақын қалғанын және жаңғырту қажет екенін көрсетті:

- 1960-72 жылдары іске қосылған 1-ЖЭО-ның барлық 6 қазандығы және 3 турбинаның 2-і 200 000 Вт. астам өнім өндірген;

- 1980-81 жылдары іске қосылған 2-ЖЭО-ның 6 турбинының 2-і 200 000 Вт. астам өнім өндірген;

- 1962-65 жылдары іске қосылған 3-ЖЭО-ның барлық 6 қазандығы және 4 турбины 200 000 Вт астам өнім өндірген.

Қолданыстағы электрмен жабдықтау жүйесі тозығы жеткен және шығынды көп әкелетін деңгеймен сипатталады. Республикалық құрылымда Алматы қаласы электр желілерінің тозуының көрсеткіші, Алматы және Павлодар облыстарынан кейін, жоғары деңгейде болып есептеледі. Қалалық электр желілерінің тозуының көрсеткіші жүйені ауқымды көлемде жаңғырту қажет екенін көрсетіп отыр. Күрделі жөндеуден өткен желілердің үлесі соңғы 3 жылда едәуір артты. Аталған кезеңде шамамен 934,8 километрдей электр желісі қайта жаңғыртылды. Электрмен жабдықтаудың жаңғыртылған желілерінің үлесі 5% -ды құрайды. Бұл электр желілеріндегі шығын деңгейін төмендетуге алып келді (2013 жылғы 15,78% - дан 2015 жылғы 14,3%-ға), инфрақұрылымның қатты тозуына қарамастан (2013-2015 жылдары 69%).

Алматы қаласының жылумен жабдықтау жүйесі қаланың инженерлік инфрақұрылымының ең күрделі жүйесі болып есептеледі. Қаладағы жылуды өндіретін негізгі көз көмір болып отыр. Мысалы, 1 - ЖЭО-да көмірдің үлесі 6,8%-ға жетеді, 2- ЖЭО-да – 99,5%, ал 3- ЖЭО-да – 99%. Жалпы, 2015 жылғы мәлімет бойынша қатты және сұйық отыннан жылу өндіру 70%-ды құрайды.

«Алматы жылу коммунал энергоснабжения» ЖШС балансында 76 қазандық бар: оның 71-і газбен жабдықталған, ал 1-і қатты және сұйық отынды қолданады (Шелехов к. бойында), 1 –і дизельдік отында (Спасская к. Бойында), 2 қазандық мазутпен (Алатау және Каменское плато шипажайлары), 1 қазандық электр энергиясымен (Медеу) жұмыс істейді. Қазіргі уақытта «Спасская» және «Каменское плато шипажайы» қазандықтарын газдандыру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Бұл ретте, қосылған аумақтардағы кенттерді қоса алғанда, қалада білім және денсаулық сақтау объектілерінің 93 автономиялық қазандығы орналасқан (денсаулық сақтау саласының 30 объектісі және білім беру саласының 63 объектісі), оның 52%-ы қатты және сұйық отын есебінен жылытылады.

Жалпы көлемнен жылу энергиясының 98% (5 579 602 Гкал, 2014 жыл) ең ірі энергия көздері «АлЭС» АҚ кіретін 1-ЖЭО, 2-ЖЭО және БЖК-дан өндіріледі.

Қазіргі уақытта Алматы қаласы бойынша жылу желісінің жалпы ұзындығы 1145,9 километрді құрайды. 2008 және 2016 жылда 153,9 километр жылу желісі қайта жаңғыртылды.

Қаланың орталықтандырылған жылумен қамтамасыз етілуі қалыпты деңгейде, біртіндеп артуда (2012 жылы 77%, 2015 жылы 78%). Бұл ретте, мәліметтерге орталықтандырылған жылу жоқ және кішігірім автономиялық қазандықтар жұмыс істеп тұрған, қосылған Наурызбай ауданы кірмеген. Қазіргі кезде Наурызбай ауданы аумағындағы автономиялық қазандықтар мен жылу желілерін қайта жаңғыртудың жоспары пысықталуда.

Күрделі жөндеуден өткен желілердің үлесі төменгі деңгейде, ол жылу желілерінің тозуын арттыруға алып келеді. Жылу желілері тозуының мүмкін болатын деңгейін ұстап қалу үшін магистралдық желілерге басымдық бере отырып, жылына ұзындығы 14 км-ден кем емес магистралдық жылу желілерін, ұзындығы 23 км-ден кем емес тарату жылу желілерін төсеу қажет.

Егер 2014 жылы жылу желілеріндегі бүліну жағдайлары шамамен 2484 рет тіркелсе, 2015 жылы - 2070 жағдай. Бүлінудің көп болуы, негізінен жылу желілерінің тозуына 64% байланысты. Шығын деңгейі 18,51%-ды құрайды.

Газбен жабдықтау

Алматы қаласындағы газ желілерінің жалпы ұзындығы 4935,8 км құрайды, оның ішінде: жоғары қысымды: - 88,2 км; орташа қысымды - 646,33 км; төмен қысымды - 4201,27 км.

2016 жылдың басында қаладағы көше газ желілерінің ұзындығы 5 мың км. құрады. Жылдық өсу (2014 жылы 2013 жылдағымен салыстырғанда) 5% құрады. Әуезов және Бостандық аудандарындағы газ желілері өте ұзын болып табылады. Орам ішілік (ішкі аулалық) желілер 2013 жылмен салыстырғанда 120,6 километрге ұлғайды және 3161,4 километрді құрады.

Қалада газды таратумен айналысатын 4 кәсіпорын бар, оның ішіндегі ең ірісі «ҚазТрансГаз - Алмак» ЖШС.

Қала тұрғындарының газды тұтынуы 431,5 млн. куб. метрді құрады немесе қаладағы газды тұтынудың жалпы көлемінің 33,2%, өндірістік қажеттіліктерге 820,6 млн. куб. м (63,2%) газ пайдаланылған.

Алматыдағы газбен қамтылудың деңгейі өте жоғары, тіпті халықаралық деңгей үшін де. Газбен қамтудың көрсеткіші 2012 жылы 96%-дан 2014 жылы 97%-ға артты, соның ішінде жеке үйлер бойынша 95%, көпқабатты тұрғын үйлер бойынша 100%.

Дегенмен, газға қосылмаған үйлер қатты отын (көмір) есебінен жылытылып, ауаны ластауда. Тұрғын үй қорына атмосфераға шығарындылардың жалпы көлемінің 4% -ы келеді (10,5 мың тонна). Газбен қамтуға шамамен 8 000 тұрғын үйді және білім беру және денсаулық сақтау нысандарының 48 автономды қазандығын газдандыру және ЖЭО-2-де табиғи газды пайдалану перспективаларын анықтау қажет.

Жеке тұрғын секторын газдандыру іс жүзінде аяқталды: бүгінгі таңда орталықтандырылған газбен қамтумен 95% халық (393 729 абонент) қамтамасыз етілді. Шамамен 8 мың үйлердің, соның ішінде 4 649 баубақша қоғамының үйлерінің қолжетімділігі жоқ (қаланың құрамына 2014 жылы табиғи аумақтарды қосқаннан кейін енді). Қазіргі таңда осы абонементтерді (ҚМЖ-ның болжанған сомасы – 8 млрд теңге) газдандыру үшін желілердің құрылысына ЖСҚ әзірленуде (804 млн теңге ЖБ-тен).

7 мыңнан астам үйлердің газбен қамтуға қол жетімділіктері бар, бірақ бірқатар себептер бойынша қосылмады (қосу сомасының жоғарылығы, құқық ортану құжаттарының жоқтығы және т.б.).

- Екінші Дүниежүзілік соғыстың ардагерлеріне - тегін;
- кәмелетке толмаған азаматтар және көп балалы аналарға - 50%;
- I-II топтағы мүгедектерге - 30% жеңілдіктер қарастырылған.

Газ жеткізушілерін өз есебінен қосудың пайызсыз несие беру мүмкіндігі қарастырылған.

Алматы қаласындағы газбен жабдықтау желілерінің ұзындығы 5000 км құрайды, оның ішінде жоғары қысымдыы - 90 км, орташа - 760 км, төменгі - 4 150 км. Негізгі құралдардың тозу 16,7% құрайды.

2012 жылдан бастап 2016 жылға дейінгі кезеңде 991 км газ құбыры салынды (әкімдік - 357 км, «ҚазТрансГаз Аймақ» - 634 км), оның 2016 жылы - жергілікті бюджеттен 57 км.

Алматыда табиғи газды орташа сағаттық тұтыну шамамен 180 мың м³ / сағ, қыс мезгілінде сағатына 250-260 м³/сағ құрайды. Табиғи газдың шығындары 2013 жылғы 49,9 млн. текше метрмен салыстырғанда 49,9 млн. текше метр (берілген газға 3,3%) құрады.

Қаланың тұтынушылары табиғи газбен бірге сығымдалған газды пайдаланады. 2013 жылы тұрғындарға осы отынның 102 тоннасы босатылды, 2014 жылы 45 тонна. 55,9% төмендеуі тұтынушылардың табиғи газды пайдалануына көшуіне және сығымдалған газды пайдаланушы үйлердің санының азаюына байланысты болып отыр.

2016 жылдың басында қаладағы көше газ желілерінің ұзындығы 5 мың км. құрады. Жылдық өсу (2014 жылы 2013 жылдағымен салыстырғанда) 5% құрады. Әуезов және Бостандық аудандарындағы газ желілері өте ұзын болып табылады. Орам ішілік (ішкі аулалық) желілер 2013 жылмен салыстырғанда 120,6 километрге ұлғайды және 3161,4 километрді құрады.

2015 жылы инженерлік-коммуникациялық газ инфрақұрылымының тозуының деңгейі 36%-ды құрады, мұның өзі өткен кезеңнің осындай көрсеткішінен 1%-ға төмен.

2015 жылы 65 км газ желілері қайта жаңғыртылды.

Алматы қаласының газ жеткізу жүйесінің қуатын ұлғайту мақсатында 2015 жылы айналып өтетін газ құбырын тарта отырып, ГТС-2-нің қуатын сыртқа шығару жоспарлануда. Бүгінгі күні Алматы қаласын газбен жабдықтау саласындағы өзекті мәселе қала төңірегінде газ шеңберін жасау болып

табылады. Осы шаралар табиғи газды пайдалана отырып, тұрғын үйлерді және тұруға арналмаған нысандарды газбен жабдықтауға байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Жылу энергетика кәсіпорындарын газдандыру

- 1-ЖЭО толығымен табиғи газға ауысқан (95% газда жұмыс істейді, қатты көмір қосалқы отын, 2015 жылы 25 мың тонна, 2016 жылы 30 мың тонна қолданған);

- 2-ЖЭО-да жаңа буын эмульгаторы бар №8 жаңа қазандық зауыты іске қосылды, тазарту дәрежесі 99,5% және азот оксидтерін азайту үшін жаңартылған қыздырғыштар іске қосылды;

- «Алматытеплокоммунэнерго» ЖШС балансында 78 қазандық бар, оның ішінде 73 қазандықтар газдандырылды, 1 «Медеу» қазандығы - электрмен жабдықтау үшін, 4 қазандық қатты және сұйық отынмен қалады:

- «Алатау шипажайы» қазандығы - мазут;

- «Каменское шатқалы шипажайы» қазандығы - мазут;

- «Спасская» қазандығы - дизель отыны;

- «Шелихова 16» қазандығы - көмір.

Газды «Каменское шоссе санаториясы» қазандық зауытына беру үшін жобалық-сметалық құжаттамаларды әзірлеу; Шелехов атындағы 16 қазандыққа сәйкес, Спасск және Алатау шипажайларына арналған жобалар әзірленді, жобалау-сметалық құжаттаманы әзірлеу мүмкін емес, өйткені тұтынушылар - «қираған» және жоятын тұрғын үйлер санаты;

- Алатау ауданындағы «Новостройка» ықшам ауданында газ отынына арналған қазандық құрылысы жалғасуда;

- 46 тұрғын үйге арналған сыртқы газ құбырлары желісінің құрылысы жүріп жатыр. Алатау ауданының «Қарасу» пирсинг көшесінде. Б. Хмельницкий - жоғары кернеулі көшеден батысқа қарай;

- 2016 жылы АГРС-тан Батыс жылу кешеніне газ құбырының құбырларын салу жобасының екінші кезеңінің құрылысы аяқталды, объект қабылдау комиссиясымен тапсырылды.

Энергия үнемдеу шараларын іске асыру қазіргі уақытта саланы, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты және көлік секторын жаңғыртудың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру шараларын табысты жүзеге асыру энергия мен экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді, сондай-ақ Алматы экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

2016 жылы 1063 бірлікті орнатумен 25 км сыртқы жарықтандыру желілерінің құрылысы жүргізілді, энергия үнемдейтін жарық диодты жарықтандырғыш шамдар, 6000 данадан астам жарықдиодты шамдар саны бар 273,391 км жол салу үшін жобалық-сметалық құжаттама.

2017 жылы жарықтандырудың 176 шақырымдық желісін салу және шамамен 6 мың жарықдиодты шамды орнату арқылы 149 шақырымға ЖСҚ салу жоспарланып отыр. Көшедегі жарықтандыруды жаңғырту электр қуатын үнемдейтін НЛВД-шамдарын энергияны үнемдейтін LED-шамдарымен толығымен алмастырғанға дейін, жалпы энергия шығындарын азайту үшін қажетті кабель желілерінің бір бөлігін ауыстыру арқылы жалғасады.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.16.2-кестеде келтірілген.

2.16.2-кесте. 2020 жылға дейінгі Алматы қаласын энергиямен жабдықтау бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бір.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Жалпы ұзындықтан жаңғыртылағн желілер үлесі, % :								
жылумен жабдықтау	%	2	1,0	1,5	1,8	2,1	2,5	1,8
электрмен жабдықтау	%	9	5	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Газбен жабдықтау	%	қар аст ыр ыл мағ ан	қара стыр ылм аған	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5
Жылу/электр қуатын желілерге таратудағы шығын үлесі								
жылумен жабдықтау	%	18, 91	18,5 1	18,3 4	18,3 0	18,22	18,12	18,0
электрмен жабдықтау	%	15, 50	15,2 0	14,9 0	14,7 8	14,67	14,56	14,48
Өндірілген электр энергиясының жалпы көлеміндегі энергияның жаңартылған көздерінен өндірілген электр энергиясының үлесі	%	3,12	4,22	3,9	3,78	4,25	4,25	4,25

Ақылды қала» (*Smart City*) тұжырымдамасын іске асыру жаңа үрдістің бірі болып табылады. Қала басқаруына ақпараттық технологияларды қолдану, Smart технологиясын енгізу Алматы қаласының басты сипаттамасы болып табылады.

Жобаның мақсаты өмір қауіпсіздігі мен сапасын арттыру, инфрақұрылымдар мен инвестициялық тартымдылықты арттыру, көлік және экологиялық мәселелерді шешу, энергия мен суды қолдану тиімділігін, коммуналдық қызметтер және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қызмет көрсетуге пайдалану тиімділігін арттыру болып табылады.

Сумен жабдықтау және канализацияның жағдайы, халықты орталықтандырылған сумен жабдықтау және санитариямен қамтамасыз ету

Алматы қаласы 4 негізгі су көзінен алынатын сумен қамтамасыз етіледі: Үлкен және Кіші Алматы өзендері (сүзгілі тазалау стансаларында тазартылып)

және Алматы мен Талғардың жерасты су алатын жерлерінен су алынады.

Су құбырымен қамтамасыз етілу деңгейі әлемдік деңгейге сәйкес келеді (Наурызбай ауданын қоспағанда). Алматы қаласының су құбырымен қамтамасыз етілу деңгейі (Наурызбай ауданын қоспағанда), 2013 - 2015 жж. 95% құрады (2.16.3-кесте).

Алайда бұл мәліметтерге су құбырымен қамтамасыз етілу деңгейі 15% болатын, қосылған Наурызбай ауданы кірмеген. Сумен жабдықтаудың аудандағы жүйесі ауыз су қажеттілігі үшін кіші өзендердің (Қарғалы, Ақсай және олардың сағасы) шикі суын, сондай-ақ құмы бар терең емес ұңғымаларды пайдаланады. Судың сапасы ГОСТ талаптарына сәйкес келе бермейді. Аудандағы қолданылып жүрген су тарататын желіні тұрғындар, құрылыстың СНЖЕ талаптарын сақтамай өз бетімен салған.

Күрделі жөндеу жұмыстарын арттыру сумен жабдықтау инфрақұрылымындағы апаттарды, тозуды және шығындарды азайтуға ықпал етеді. Соңғы 3 жылда күрделі жөндеуден өткен желілердің үлесі **2 есеге** дейін артты 2013 жылы 0,53%-дан 2015 жылы 1,16%-ға дейін. Соның арқасында жыл сайын апаттардың саны 5%-ға қысқарды.

Бұған қарамастан, шығын деңгейі салыстырып отырған қалалардан едәуір жоғары. Мысалы, 2012 жылы тозу деңгейі 68%, ал сумен жабдықтаудағы шығындар 30% құраған. Бұл көрсеткіштер 2015 жылы тиісінше 66,5% және 26%-ға дейін төмендеген. Сондай-ақ, шығындардың негізгі көздері абоненттік желілерде (40%), иесіз желілерде (20%) және суды есептей алмау (20-40%) болғанын көрсетіп отыр.

Ағымдағы желілерді ауыстыру қадамын сақтау кезінде (1,1%) желілердің тозуы және шығыны мәселелері, келесі 60 жыл бойы сақталатын болады және мақсатты деңгейге (50% тозу) 2030 жылдарға қарай қол жеткізіледі.

Суды пайдалану 2013-2015 жылдары орташа есеппен 3%-ға қысқарған және 2015 жылы 135 млн. куб. м. құраған. Экономикалық қызмет түрлері бойынша ірі су пайдаланушы болып тұрғын үй қоры мен тамақтану қызметін көрсететін кәсіпорындар (63,05 млн. куб.м) есептеледі, электрмен жабдықтау, су және бу беру және ауамен үрлеуге (кондиционирования) негізделген кәсіпорындар (49,4 млн. куб. м), қайта өңдеумен өнеркәсібі (4,2 млн. куб. м).

2.16.3-кесте. Алматы қаласы тұрғындарының сумен жабдықтауға және суды әкетуге қол жетімділігі динамикасы

Атауы/жылдар	Өлш. бірл.	2013	2014	2015	2016	2017
Орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімді тұрғындардың үлесі	%	95,09	95,12	95	95	97
суды әкету қызметіне қолжетімді тұрғындардың үлесі	%	68	72	74	75	79

Сонымен қатар, есептеуіш құралдарын орнату бойынша жұмыстар белсенді жүргізілуде, ол суды үнемді пайдалануға көмектеседі. Ортақ суды есептейтін құралмен қамтылу деңгейі 100% немесе қажетті 8952 бірліктің 8952-сы. Жеке есептеуіш құралмен жабдықталуы 86,97% құрайды. Қосымша 76,1 мың құрал орнату керек.

Жалпықалалық кәріз қаладан келетін, маңайындағы демалыс аймақтарынан, бірқатар кенттерден және Талғар мен Қаскелең қалаларынан келетін сарқын суды қабылдау, ағызу және тазалауды жүзеге асырады. Суды ағызу жүйелерімен қамту деңгейі қарқынды түрде өсуде: жыл сайын 7%-ға (2.16.3-кесте). Алайда, бұл көрсеткішке қосылған Наурызбай ауданы кірмеген. Наурызбай ауданындағы су ағызатын құбырдың ұзындығы 8,9 км (басқа аудандардағы жалпы ұзындықтың 6%) құрайды.

Коммуналдық меншіктегі кәріз желілерінің ұзындығы 1557,5 км құрайды. Жалпы ұзындық - 1629,5 км. Алматы қаласында күрделі жөндеуден өткен су ағызатын желінің үлесі салыстырып отырған қалалар деңгейінен төмен. 2013 жылы ол 0,3% құрап, 2015 жылы 0,9%-ға дейін өсті. Күрделі жөндеуден өткен су ағызатын желінің үлесі тозған желілердің өсуін жаппайды, ол тозу деңгейінің артуын жылсайын 2%-ға арттырады. Алматыда бұл деңгей 2012 жылы 59% тең болған, 2015 жылы 64%-ға жетті.

Күрделі жөндеудің ағымдағы үлесін сақтау кезінде 20 жылдан кейін тозу деңгейі 90 %-дан асатын. Бұл келешекте апатты жағдайларға әкеліп, су ағызатын желілердің үлкен бөлігінің істен шығуына алып келеді.

Статистикалық деректер бойынша 2015 жылдың басына өткізілген судың жалпы көлемінен, биологиялық жолмен толық тазартылғаны 98,5% сарқынды су, ол 125,4 млн. куб. м. құрайды.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.16.4-кестеде келтірілген.

2.16.4-кесте. 2020 жылға дейін Алматы қаласын сумен жабдықтау және суды бұрудың нысаналы көрсеткіштері

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бір.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Су қойған аймақтарын аббат тандыру және арналарды қайта жаңалаудан кейін өзен учаскелерінің жалпы ұзындығын көбейту үлесі	%	41	44,2	46,9 8	50,2	53,3	56,5	59,7
Қаладағы орталықтан-дырылған желілерге қолжетімділік:								
- сумен жабдықтауға	%	95	95	96,0	97,0	98,0	99,0	100, 0
- суды әкетуге	%	72	85	77,0	79,0	81,0	84,0	86,0

Қалалық жерлерді су басу проблемасын жою үшін өзен төсеніштерін қалпына келтіру, су қорғау аймақтарын жақсарту, суару желілерін салу және дауыл суларының ағынды суларын салу жалғасады.

Осы мәселелерді шешу үшін су көздері мен инженерлік желілеріне жаңғырту жұмыстары жүргізілетін болады. 2020 жылға қарсы тозу үлесін төмендету жоспарлануда: сумен жабдықтау желілері бойынша – 64,5 %-дан 56% - ға дейін; су бұру - 62% - дан 54% - ға дейін; жылумен жабдықтау – 65% - дан 57%-ға дейін; электрмен жабдықтау – 69%-дан 65%-ға дейін.

Бүгінгі таңда орталықтандырылған сумен қамтамасыз ету жүйесіне қолжетімділік 95%-ды құрайды, ал 2020 жылға қарай 85%-дан 86%-ға дейінгі су әкету көрсеткіші 100% жеткізіледі.

Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында энергия үнемдеу саласы бойынша ІЖӨ-нің энергия сыйымдылығын азайтуды 2020 жылға дейін 25%-ға жеткізу міндеті қойылған. Жоспарланған энергия үнемдеу шаралары осы көрсеткіштерге қол жеткізуге бағытталған.

Сонымен қатар, электр қуаты саласына жаңа тарифтік саясат енгізу жоспарланып отыр. Осы салаға инвестиция ынталандыру арқылы тарифтің құрылымын өзгерту қарастырылып отыр.

Заманауи технологияларды қолдану арқылы кәріздік тазалау желілерін қайта жаңғырту жоспарланып отыр.

Өндірістік және тұтыну қалдықтарының жағдайы және қалдықтарды қайта өңдеу

Алматы қаласында халықты қоқыс шығару қызметтерімен 100% жабу қарастырылған. Қызметі үнемі бақыланатын 30-дан астам қоқыс шығаратын ұйымдар жұмыс істейді. Алматыдан жыл сайын шығарылатын қатты тұрмыстық қалдықтардың көлемі 650-700 мың тоннаны құрайды.

Халық санының өсу қарқыны кезінде қалдықтар көлемінің өсуі жылына 5% құрайды (2.16.1-сурет).

2.16.1- сурет. Қатты тұрмыстық қалдықтардың болжамды өсуі. Дерек көз: «Қазақстандағы қоқыс өңдеуді жаңартуға қажетті инвестицияның бағалауы» COWI консалтинг жобасы

Коммуналдық қалдықтардың жан басына шаққандағы ағымдағы көлемі жылына 400 кг құрайды, салыстырылып отырған қалалардың көп бөлігінен қалдық деңгейі төмен.

Қала бойынша 2015 жылы қатты тұрмыстық қалдықтарды шығару мен жинауды 33 қоқыс шығарушы кәсіпорын жүзеге асырды. Қала бойынша тұрмыстық қалдықтарды жинауда 70% қызметті «Тәртіп» АҚ көрсетеді.

2016 жылы Алматы қаласы бойынша 646,0 мың тонна ТҚҚ жиналды (373 кг/адам/жыл). ТҚҚ-ны өңдеу үлесі (сұрыптауды қоса) 1,8% құрады. ТҚҚ-ның қалған көлемі Алматы облысының аумағында орналасқан полигондар мен үйінділерде орналастырылады. Алматы қ. аумағында ТҚҚ полигондары жоқ.

Қазіргі уақытта қатты қалдықтар жинағы қалдықтардың түрлері бойынша аз немесе ешқандай бөлінбейді. Қатты тұрмыстық қалдықтардың құрылымы тамақ өнімдері (25%), қағаз (14%), пластиктен (16%), әйнекпен (12%), ағаштан (4%) және металдардан (3%) қоса алғанда қалдықтардың 75% дейін пайдалануға мүмкіндік береді.

Қаланың аумағында қатты қалдықтарды бөліп жинау, сұрыптау және қайта өңдеу бойынша 13 кәсіпорын жұмыс істейді. Қалада бөлек жинау біртіндеп енгізіледі. 2016 жылы жергілікті бюджет есебінен ТҚҚ жинау үшін 3500 еуроконтейнер, ағымдағы жылдың екінші тоқсанында ТҚҚ-ны жинауға арналған 2450 еуроконтейнер сатып алынды. Сондай-ақ «Тәртіп» АҚ қоқыс шығаратын ұйымы өз есебінің қаражатынан еуро контейнерлерімен жұмыс істеу үшін 20 бірлік арнайы техника сатып алды. 2017 жылы тағы да 30 бірлік техника сатып алу жоспарлануда. 826 контейнер алаңында ағымдағы жөндеу жұмыстары жүргізілді.

Қазіргі уақытта Алматы қаласының аумағында қалдықтарды өңдеу және кәдеге жаратумен айналысатын 40-тан астам кәсіпорын бар. Құрамында құрамында сынабы бар, энергияны үнемдейтін шамдар мен өнімдерді жинау және пайдалану жүзеге асырылуда. 2016 жылы «Синап Плюс» ЖШС және «АлматыЭкологострой» ШЖҚ ММК-мен құрамында сынабы бар флуоресцентті лампалар мен құрылғылардың 102 743 данасы жинады және жойылды.

«Тәртіп» АҚ өз қаражатының есебінен қалдықтарды сұрыптау кешенін салуды жоспарлап отыр. 2016 жылы Алматы қаласының Алатау ауданында қалдықтарды сұрыптау кешенін салу үшін 5 гектар жер учаскесін сатып алу рәсімі жүргізілді. Қазіргі уақытта жер учаскесінің нысаналы мақсатын ауыстыру, ЖСҚ-ны әзірлеу жұмыстары жүргізілуде. Объектінің құрылысын бастау мерзімі - 2017 жылдың шілдесі, пайдалануға беру мерзімі - 2018 жылдың сәуірі.

Сарапшылардың пікірінше қазіргі уақытта, қоқыс полигондарында қалдықтардың жиналып қалу себебі, қайталама өңдейтін ірі орындардың болмауы болып табылады. Өңдеудің ағымдағы деңгейі қадағаланбайды, бірақ сарапшылардың пікірінше 5-6 % аспайды (2.16.5-кесте), өнімдерді қайтадан пайдалану үшін (қағаз, пластик және т.б.) ұйымдастырылмаған қолмен сұрыптау жүзеге асырылады.

2.16.5- кесте. Қалдықтарды қайта өңдеу деңгейі

Көрсеткіш	Өлшем бірлігі	2013	2014	2015	2016
Қатты тұрмыстық қалдықтардың жалпы көлеміндегі қатты тұрмыстық қалдықтарды өңдеудің үлесі	%	1,5	1,5	1,5	1,83

Дереккөз: Сарапшылармен сұхбат, жұмыс тобының сараптамасы

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.16.6-кестеде келтірілген.

2.16.6-кесте. Алматы қаласының қалдықтары бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Қатты тұрмыстық қалдықтарының олардың түзілуінде кәдеге жарату үлесі	%	6	7	7	7	8	8	8
Тұрғындарды қалдықтарды жинау мен тасымалдау қызметтері бойынша қамту	%	100	100	100	100	100	100	100
Экологиялық талаптар мен санитарлық ережелерге сәйкес келетін қатты тұрмыстық қалдықтарды орналастыру нысандарының үлесі	%	0	0	0	0	0	0	0

Алматы агломерациясының 2020 жылға дейін дамуы бойынша Өңіраралық іс-шаралар жоспарына сәйкес жоспарлануда:

- кәріздік тазарту имараттарының лай алаңында биогаз өндіру бойынша қоқыс өңдеу кешені жобасын мақұлдау және салу;

- инвестициялық жоба аясында Алматы қаласының Алатау ауданында қалдықтарды сұрыптау кешенінің(ҚСК) құрылысы (ТЭН,ЖСК әзірленуде; ТҚҚ сұрыптау бойынша жабдықты жеткізуші «R.C.P SA - MACPRESSE Europes.r.l.» (Макпресс) Еуропа компаниясы болып табылады);

- жеке инвесторлар қаражаты есебінен қалдықтарды өртейтін күші 650 мың тоннаны құрайтын зауыттың құрылыс үдерісіне әкімшілік қолдау көрсету (Қарасай полигонында);

- қоқысты бөліп жинау мен сұрыптауға біртіндеп көшу концепциясын әзірлеу;

- қауіпті және басқа да қалдықтарды кәдеге жарату, көму, жинау мониторингі бойынша әдістеме әзірлеу;

- қоқысты жинау және шығару, соның ішінде жинау пунктеріне деген талаптарды (қоқыс жәшігі, контейнерлік алаңдар) жетілдіру;

- қоғамдық дәретханалардың қамтамасыздандырылуы;

- қаланың ластануын алдын алу бойынша іс-шараларға еріктілердің қатысуы (экопатрульдер);

- ескі автокөліктерді кәдеге жарату жүйесін енгізу.

Қоршаған орта жағдайы, ауа мен судың ластануын төмендету.

Алматы Қазақстанның ауаның ластану деңгейі көп жылдар бойы жоғары болып келетін қалаларының қатарына жатады. Ластанудың ең жоғарғы көрсеткіші жердің табиғи және климаттық ерекшеліктеріне, сондай-ақ қоршаған ортаға антропогендік әсерімен байланысты.

Атмосфера ластануының мониторингін «Қазгидромет» РМК «Алматы қаласы Гидрометеорологиялық мониторинг орталығы» ЕМК қала шегіндегі 16 пунктте жүргізеді. Өлшеулі заттар, күкірт диоксиді, көміртегі оксиді, азот диоксиді, фенол және формальдегидтің концентрациялары өлшенеді. Атмосфералық ауаның зиянды заттармен ластануы олардың концентрациясын ШЖК-мен салыстыру арқылы бағаланады (в мг/м³, мкг/м³).

«Қазгидромет» ШЖҚ РМК-ның деректері бойынша 2016 жылға атмосфералық ауа жалпы алғанда ластанудың жоғары деңгейі сипатталады. Өлшеу ПНЗ№1-де күнделікті тәулігіне 4 рет, ПНЗ-да № 12, № 16, № 25, № 26-да күніне 6 сағат аралықта тәулігіне 3 рет жүргізіледі. Қатты заттардың, күкірт диоксидінің, көміртегі тотығының, азот диоксидінің, фенол және формальдегидтің концентрациясы өлшенеді.

Автоматты жер үсті және биіктіктегі бекеттерде үздіксіз режимде әр 20 минут сайын өлшеулер жүргізіледі, келесі көрсеткіштер анықталады: күкірт диоксиді, көміртегі тотығы, азот диоксиді, азот оксиді. РМ-2,5 және РМ-10,0 қалқыма заттары бес жер беті бекеттерінде.

2016 Алматы қаласында жалпы атмосфералық ауаның ластану деңгейі жоғары болып бағаланды. АЛИ-9,22 (жоғары деңгей), СИ-5 (жоғары деңгей), азот диоксиді концентрациясы бойынша ЕЖҚ=36,4% (жоғары деңгей) құрады.

Қалада тұтастай алғанда азот диоксидінің орташа жылдық концентрациясы 2,1 ШЖШ_{0.т} болды, формальдегид 1,3 ШЖШ_{0.т}, қалқыма заттар -1,2 ШЖШ_{0.т}, күкірт диоксиді 1,1 ШЖШ_{0.т}, басқа ластаушы заттар шекті жол берілген шоғырланулардан аспады.

Азот диоксиді максималды-бірлік шоғырлары 5 ШЖШм.б., қалқыма бөлшектер РМ2,5- 3,9 ШЖШм.б., қалқыма бөлшектер РМ10-3,2 ШЖШм.б., күкірт диоксиді-3,1 ШЖШм.б., азот оксиді – 2,5 ШЖШм.б., күкірт диоксиді– 2,3 ШЖШм.б., қалқыма заттар – 1,8 ШЖШм.б.

Фенол, формальдегидтер бойынша ШЖШ жоғары болуы анықталған жоқ.

Атмосфералық ауаның ластану деңгейі соңғы жылдары тұрақталды, дегенмен әлі де жоғары болып қала береді.

Атмосфера ластануының негізгі көздеріне мына топтар жатады:

- Көлік;
- Энергетикалық кәсіпорындар;
- Жеке тұрғын үйлер.

Бұл ретте ластау көздері бойынша ауаны ластаушы заттар шығарындыларының мөлшеріне мониторинг жыл сайын тек стационарлық көздерде ғана жүргізіледі. Автокөліктерден және жеке тұрғын үйлерден тарайтын шығарындылар көлемі есептелмейді және олар бойынша статистикалық мәліметтер жинақталмайды.

2015 жылы Алматы қаласында 1370 кәсіпорын атмосфералық ауаға ластаушы заттардың қалдықтарын тастады, бұл ластаушы заттардың көлемі 39,130 мың тоннаны құрады (2.16.7-кесте).

Стационарлық көздерден шыққан жалпы зиянды заттардың ішінде 17,6 мың тонна тазартудан өтпей шығарылды, ал 902,6 мың тонна тазарту құрылғыларына түсті. Сүзгіден өткізілгені және залалсыздандырылғаны 881 мың тонна немесе 95,7 %.

Нәтижесінде атмосфералық ауаның ластануының мониторингі Алматы қаласының атмосферасының ластану көздері мен деңгейі бойынша нақты жағдайды көрсете алмайтындығы байқалады.

2.16.7-кесте. Алматы қаласында стационарлы көздердің шығарындылары динамикасы

Атауы	Өлшем бірлігі	2013	2014	2015	2016
Стационарлық көздерден тарайтын зиянды заттардың белгіленген (нормативті) шығарындылар деңгейін төмендету	мың тонна	69,576	68,249	65,431	78,15
Стационарлық көздерден тарайтын белгіленген (нормативті) зиянды заттар шығарындылар өзгерісінің динамикасы 2009 жылға сәйкес (25,11 мың.тонна)	%	277,1	271,8	260,6	311,2
Стационарлық көздерден бөлек, атмосферадағы ластаушы заттардың нақты шығындылары (2009 жылы 25,11 мың.тонна)*	мың тонна	44,205 соның ішінде ТЭЦ-2-31,805)	43,5 (соның ішінде ТЭЦ-2-32,056)	39,130 (соның ішінде ТЭЦ-2-30,188)	38,8

*ЖЭО -2ескермегенде, 44,2 мың тоннаны қоса алғанда

*атмосфераға қосылған анықталған шығарындылардың жаңа аумағының көлеміне байланысты анықталған жалпы шығарындылар ТЭЦ-2 -ден саналады, Алматы облысында ескерілген жалпы шығарындылардың көлемі бойынша.

2015 жылы атмосфералық ауаға стационарлық көздерден шығарылған зиянды заттардың жалпы көлемінің 5,9 мың тоннасын - қатты заттар (15,1%), 33,2 мың тоннасынан газ түріндегі және сұйық заттар (84,9%) құрады.

Осылайша, стационарлық көздерден шығарылған зиянды заттардың жалпы көлемі 2013 жылдан бастап 5099 тоннаға азайғаны байқалады. Ал, жылжымалы көздерден шығарылған зиянды заттар 6 мың тоннаға көбейген. 2012-2015 жылдар аралығында жеке тұрғын үйлерді газбен жабдықтау есебінен атмосфераның ластануының төмендеу нәтижесі жылжымалы көздерден тараған зиянды заттар көлемінің артуынан білінбей қалды. Осыны есепке алғанда, жалпы 2015 жылы ауаға шығарылған зиянды заттар 2014 жылдың деңгейінде қалып отыр, яғни 285 мың тонна шамасында.

Көліктен шығатын ластанушы заттар көлемінің артуы көліктер санының жыл сайын артуымен және қаладағы көлік паркінің ескіруімен байланысты (7 жылдан көп жүріп жүрген көліктің үлесі шамамен 7 % немесе 403 539 бірлікті құрайды).

2017 жылға дейін 570 мыңнан астам автомобиль тіркелген. Бұдан басқа қала маңындағы аумақтардан тәулігіне 250 мың автокөлік қала аумағына кіреді. Олардың жалпы шығарындылары энергетикалық компаниялардан және басқа стационарлық көздерден - 231 мың тонна (81%) стационарлық көздерден 54 мың тонна (18,9%) шығарындыларға қарағанда бірнеше есе жоғары.

Атмосфералық ауаның ластану деңгейінің жалпы төмендеуі қаланың басым міндеттерінің бірі болып табылады.

Осы бағыт бойынша 2015 жылы төмендегідей жобалар жүзеге асырылды:

- ✓ 1-ЖЭО қайта жабдықтылып, шамамен 90% «Алматытеплокоммунэнерго» АҚ қазандық маусымдық немесе жыл бойы табиғи газбен жұмыс істеуге ауыстырылды;

- ✓ Жеке секторларды газбен қамтамасыз ету бағдарламасы жүзеге асырылуда;

- ✓ 6 көлік жолайрығының құрылысы аяқталды, жолдар ұзартылып, жаңа жолдар салынды;

- ✓ Таза экологиялық қоғамдық жолаушылар көліктерінің жалпы үлесі 50% жетті;

- ✓ Автокөліктерден шығатын улы газдар мен түтін нормасын тексеру үшін 13 экологиялық бекет ұйымдастырылды. 2015 жылы улы газдар мен түтін нормасын асырғаны үшін 34 557 жуық жүргізуші әкімшілік жауапкершілікке тартылды;

- ✓ Метрополитеннің 1-желісі пайдалануға берілді;

- ✓ Қала шегіндегі жанармай құю стансаларында сатылатын жанармайдың сапасына мониторинг үнемі жүргізіліп тұрады.

- ✓ Қаланың жасыл қорын сақтау жұмыстары жалғастырылуда: қаланың аумағында 2015 жылы шамамен 39 мың түп ағаш түрлері отырғызылды.

ЖЭО-1 табиғи газбен толығымен жұмыс істейді, ЖЭС-2-де жаңа буын эмульгаторы орнатылған жаңа №8 қазандық іске қосылды, АГРС-тан Батыс жылу кешеніне дейін газ құбырының екінші кезеңін салу аяқталды.

Көлік құралдарын жасылдандыру шаралары жүргізілуде: 2016 жылы жергілікті бюджеттен газға 138 бірлік қалалық көлік ауыстырылды. Қазіргі уақытта Алматыда сығылған табиғи газды метан (СТГ) және сұйытылған

мұнай газы (СМГ) 1310 бірлік автокөлік құралдарының отыны ретінде қолданылады: автобустар-737 бірлік, такси- 400 бірлік, коммуналдық техника-140 бірлік, қалалық арнайы техника -33 бірлік. Жергілікті бюджет қаражаты есебінен электрлі вагондарға арналған 30 электр станциясы орнатылды.

Көлік қозғалысын оңтайландыру бойынша жұмыстар жүргізілуде: қоғамдық жолаушылар тасымалы үшін бөлінген белдіктер 2015 жылы - шамамен 12 км, 2016 жылы 113 км-де (екі бағыт бойынша бағыттарды қоса алғанда) енгізілді.

2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.16.8-кестеде келтірілген.

2.16.8-кесте. 2020 жылға дейін Алматы қаласының шығарындылары мен ағызындыралы бойынша нысаналы көрсеткіштер

Нысаналы индикаторлар	Өлш. бірл.	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Нормативті ластағыш заттардың мөлшері:	млн. тонна							
- атмосфераалық ауаға тастау		0,06	0,08	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
- су нысандарына құю		0	0	0	0	0	0	0

Жеке үйлерді газдандыруды аяқтау, газды автокөлікке беруді жалғастыру, ЖЭО-да тазарту құрылыстарын салу, шағын және орта қазандықтарды табиғи газға және электр энергиясына беру жоспарлануда.

Биологиялық ресурстардың жағдайы және орман шаруашылығы, балық аулау және аңшылық шаруашылығы, ЕҚТА және экологиялық туризм.

Қаланың жасыл қорын сақтау және дамыту бойынша жұмыс жүргізілуде. Жыл сайын 30-35 мыңға жуық жасыл екпелер отырғызылады (қаланың аумағында жасыл екпелер саны шамамен 1 миллион 500 мың ағаш, оның ішінде 85% астам жапырақты ағаштар). Гүлзарлар аумағы көбеюде, барлық гүлзарларда 230 мың шаршы метр, соның ішінде 2016 жылы бизнес-элеуметтік жауапкершілік шеңберінде 13,5 мың шаршы метрге қосымша гүлзарлар отырғызылады және 51 дана көлеміндегі ландшафтық композициялар қойылды.

2016 жылы Алатау, Жетісу және Наурызбай аудандарында жасыл желектерді түгендеу жүргізілді, жасыл алаңдарды түгендеу және орман патологиялық сараптау негізінде жасыл екпелердің бірыңғай электронды базасы құрылды.

Қалада жалпы саябақтар 12, қоғамдық бақтар - 91, бульварлар - 22, жасыл жалпы аумағы - 1,4 мың гектар. 2008 жылдан бастап 2016 жылға дейін 95 гектардан астам жалпы ауданы бар 30 нысан қалпына келтірілді.

2016 жылы Наурызбай ауданында Асфендияров атындағы ҚазҒМУ-дың «Ақсай Республикалық балалар клиникалық ауруханасының сквері (0,6115 га) және Жетісу ауданында «Айнабұлақ-3» (1,0700 га) сквері қайта қалпына келтірілді. Сондай-ақ, жеке инвесторлар есебінен екі скверде қайта құру

жүргізілді: Алмалы ауданында Мұқанов атындағы сквер және «Сиреневый» сквері (Масанчи к.-Төлеби к-нің оңтүстік жағы). 2020 жылға дейінгі нысаналы көрсеткіштер 2.16.9-кестеде келтірілген.

2.16.9-кесте. 2020 жылға дейін Алматы қаласын көгалдандыру бойынша нысаналы көрсеткіштер

Қосымша Нысаналы көрсеткіш	Өлшем бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Жасыл желек алаңын көбейту	кв. м/адам	12	12	12	12,5	12,5	12,5	12,5

Қаланы ландшафтық дизайн, көгалдандыру және жасыл алаңдарға күтім жасау, жасыл аймақтарды түгендеу және заңдастыру, қажетті ирригациялық желілерді салу және т.б. салаларда тиісті мамандарды тарту арқылы жүйелеу бойынша жүйелік шаралар жүзеге асырылатын болады.

Сайран көлін, Басты ботаникалық бағын, Орталық мәдениет және демалыс саябағын, Алматы хайуанаттар бағы мен басқа да жасыл аймақтарды қайта құру бойынша инвестициялық жобаларды іске асыру жоспарланып отыр.

2017 жылы Алматы қаласының Бостандық ауданында «Южный» саябағын және Тұңғыш Президент саябағының аумағын абаттандыру және көгалдандыру бойынша жұмыстар жүргізіледі.

2.17. ӨНІРЛЕРДІ КЕШЕНДІ БАҒАЛАУ (РЕЙТИНГ)

2016 жылы ЕО / БҰҰДБ / БҰҰ ЕЭК «Қазақстанның «жасыл экономикаға көшуіне қолдау көрсету» жобасының бірлескен жобасы аясында өңірлердің бағалауы ⁶¹ жобаның шеңберінде әзірленген өмір сүру деңгейінің интеграцияланған «жасыл» көрсеткіші бойынша жүзеге асырылды. Бұл кешенді индикатор 2016 жылдың қарашасында Жобаны басқару комитетімен мақұлдады және 2017 жылдың 29 қазанында жанар-жағармай кешені және экология жөніндегі Қоғамдық кеңестің Экология жөніндегі комиссиясының отырысында таныстырылды және осы бағыттағы жұмыстар оң бағаланды.

Бұл көрсеткіш ҚР өңірлері үшін қолданылатын халықаралық тәжірибені ескере отырып, экономикалық даму деңгейін, экологиялық жағдайды, халық денсаулығын сақтауды, таза сумен қамтамасыз етуді және т.б. қамтиды және статистикалық деректерді және экологиялық ақпарат тізілімдерін (кадастрларын) пайдалануды қамтиды.

Ықтимал көзқарастарды талдау Қазақстанның аймақтарында халықтың өмір сүру сапасының интеграцияланған «жасыл» индикаторын бағалаудың оңтайлы шешімін және аймақтар бойынша бағалау жүйесін

⁶¹ Қазақстан Республикасының өңірлері үшін халықтың өмір сүру деңгейінің жан-жақты «жасыл» индикаторын және Қазақстан Республикасының өңірлерінің қоршаған орта жағдайында градация (дифференциация) жүйесін жасау. Еуропалық Одақтың / БҰҰДБ / БҰҰ ЕЭК «Қазақстанның «жасыл экономикаға көшуіне қолдау көрсету» бірлескен жобасының ұлттық кеңесшісі Роман Құсаиновтың есебі.

құруды шар шкаласы бойынша көрсеткіштерді бағалау жүйесі болып табылады.

Әр өңір үшін кешенді индикатор индикаторлардың 3 топтары үшін 18 көрсеткішті бағалау (2.17.1-сурет): табиғи ресурстарды пайдаланудың тиімділігі, өмір сүрудің экологиялық сапасы, экономикалық даму деңгейі негізінде қалыптастырылады.

Жалпы әдіснама төмендегілерге негізделген:

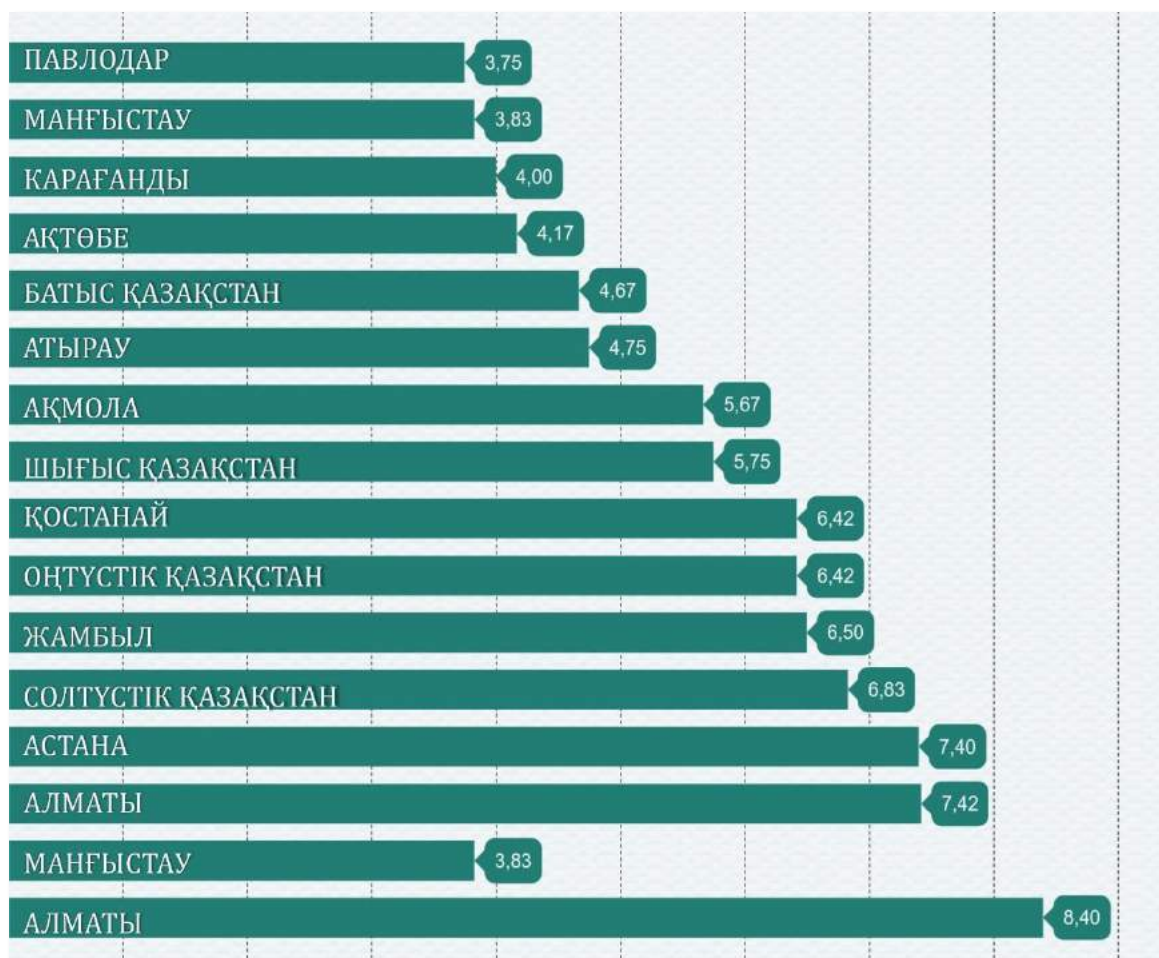
- индикатор немесе индикаторлар тобы тақырыптық аумақты жеткілікті түрде толығымен көрсетуі керек;
- бірыңғай индикаторларды (яғни иерархия деңгейінің тереңдігін шектейтін көрсеткіштерін) өмір сүру сапасының бірыңғай интегралдық көрсеткішіне дейін барлық жоғары деңгейлердің күрделі көрсеткіштеріне келтіру рәсімін әзірлеу;
- бағалау критерийлерін таңдау; индикаторлардың негізгі (анықтамалық) мәндері - ең жоғары және ең төменгі деңгей, индикаторларды бағалау үшін шкаланы әзірлеу.

Осы әдіснамаға сәйкес, өмір сүру сапасын бағалау және бағалау үшін пайдаланылуы мүмкін индикаторлардың жіктелуі алдымен әзірленді. Классификация әртүрлі себептер бойынша көп өлшемді және салынған. Көрсеткіштерді таңдау халықаралық тәжірибенің озық тәжірибесіне және өңірлер контексіндегі заманауи және сенімді статистикалық ақпаратқа негізделген.

Кешенді көрсеткішті есептеу әдістемесі БҰҰДБ баяндамасында толығырақ баяндалған.

Халықтың өмір сүру деңгейінің дамыған интеграцияланған «жасыл» индикаторы шеңберінде Қазақстан Республикасының өңірлерінің градация (дифференциация) жүйесінің моделі экологиялық тұрақтылық деңгейіне қарай есептелген.

Есептеулердің нәтижесі бойынша еліміздің ең гүлденген аймақтарының үшеуі жан-жақты «жасыл» көрсеткіш тұрғысынан республикалық маңызы бар қалалар - Алматы және Астана, сондай-ақ Жамбыл облыстары болды. Ең төменгі көрсеткіш Павлодар, Қарағанды және Павлодар облыстарында (5 ұпай). Дамыған модельге сәйкес Қазақстанның қалған өңірлерінде экологиялық тұрақтылықтың орташа деңгейі байқалады (2.17.1-сурет).

2.17.1-сурет. Экологиялық қауіпсіздік деңгейі бойынша өңірлердің градациясы

Бұл индикатордың компоненттерін қарастыру кезінде өңірлердің градациясын үш индикаторлық топта қарастыруға болады:

- Табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігі
- Халықтың экологиялық сапасы
- Аймақтың әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі

Табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігі тұрғысынан алғанда, Алматы және Алматы облысы, сондай-ақ ел астанасы - Астана. Бұл аймақтар еліміздің басқа өңірлерінен 7,4 баллдан жоғары және орта есеппен 1 балл жинады. Табиғи ресурстарды пайдалану көрсеткіші бойынша ең қарапайым құндылықтар Маңғыстау және Павлодар облыстарында 3,4 ұпаймен (2.17.2-сурет) көрсетілген.

2.17.2-сурет. Табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігі көрсеткіштері бойынша градация

Талдау көрсеткендей, еліміздің өңірлері арасында экологиялық өмір сүру көрсеткіші үшін құндылықтардың таралуы «интеграцияланған» «жасыл» индикатордың алдыңғы құрамдасынан аз. Еліміздің экологиялық сапасының ең жоғары деңгейі Астана мен Алматыда байқалады, Маңғыстау облысында (7,5 баллдан асады) оларға жақын орналасқан. Бұл компонент бойынша сыртқы және орта есеппен 3,75 және 5,5 баллмен Павлодар және Алматы облыстары жатады (2.17.3-сурет).

2.17.3-сурет. Халықтың өмір сүруінің экологиялық сапасы көрсеткіштері бойынша градация

Әлеуметтік-экономикалық даму деңгейінің көрсеткіштеріне сәйкес, елорданың өңірлері бірінші орында тұрса, Астана мен Алматыда сәйкесінше 7,9 және 7,1 балл. «Жасыл» индикатордың көрсеткіші бойынша ең төменгі көрсеткіш Қостанай және Шығыс Қазақстан облыстары болып табылады, әрқайсысы 5,8 балл жинайды (2.17.4-сурет).

2.17.4-сурет. Өңірдің әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері бойынша градация

Рейтинг лидерлерінің өңірлері интеграцияланған «жасыл» индикатордың барлық үш құрамдас бөліктерінде тең дәрежеде теңдестірілген және табиғи ресурстардың тиімділігі, халықтың өмір сүру сапасының экологиялық көрсеткіштері және әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі бойынша көшбасшылар болып табылатындығын айта кету керек.

Алайда, «жасыл» индикатордың әр түрлі құрамдас бөліктері үшін сырттай аймақтарда көрсеткіштер аз. Модельдегі ең төмен көрсеткішке ие Павлодар облысы әлеуметтік-экономикалық дамудың жоғары қарқынын көрсетеді. Бұл көрсеткіш бойынша аймақ ең табысты бес қатарға кіреді. Сонымен қатар, табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігі тұрғысынан есептік моделіне сәйкес соңғы орынды 3,75 баллмен алады. Алдыңғы орынды Қарағанды облысымен салыстырғанда, Павлодар облысынан айырмашылығы жоғары әлеуметтік және экологиялық даму көрсеткіші жоқ, бұл халықтың қоршаған орта сапасының (5,5 балл) және табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігінің индексін (4,0 балл) одан да аз нәтиже көрсетеді.

Жалпы алғанда, өмір сүру деңгейінің интеграцияланған «жасыл» индикаторы бойынша көшбасшылардан сырттан келгендер артта қалмайды және «Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдаманың Іс-қимыл жоспарын жүзеге асыру шеңберінде тұтастай алғанда елдің экологиялық жағдайын айтарлықтай жақсартуға болады.

Тұрмыс деңгейінің «жасыл» индикаторы қоғамның жоғары экологиялық және әлеуметтік-экономикалық әл-ауқатына қол жеткізу үшін өңірлік және ұлттық деңгейлерде қабылданған шаралар тиімділігін талдау және бақылау құралы болып табылатындығын түсіну керек.

2.17.1-кесте. Қазақстан Республикасы өңірлері үшін халықтың тұрмыс деңгейінің кешенді «жасыл» индикаторын және Қазақстан Республикасы өңірлерінің экологиялық қауіпсіздік тұрғысынан градация (дифференциациялау) жүйесін айқындау

Көрсеткіштің алауы	Көрсеткішті белгілеу	Көрсеткішті бағалау															
		АКМ	АКТ	АЛМ	АТЫ	ВКО	ЖАМ	ЗКО	КАР	КОС	КЫЗ	МАН	ПАВ	СКО	ЮКО	АСТ	АТА
Кешенді көрсеткіш	К	6,2	5,3	6,9	5,9	6,1	7,0	5,8	5,3	6,2	6,3	6,0	4,8	6,4	6,8	7,7	7,8
Табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігінің көрсеткіштері	ПР	5,7	4,2	7,4	4,8	5,8	6,5	4,7	4,0	6,4	5,8	3,8	3,8	6,8	6,4	7,4	8,4
«Өндіріс негізінде парниктік газдың (CO2 эквивалентінде) өнімділігін арттыру» индикаторын бағалау	пр1	4,0	3,0	10,0	4,0	3,0	3,0	5,0	2,0	4,0	5,0	4,0	1,0	3,0	6,0	4,0	7,0
«Энергияны үнемдеу» бағасын бағалау	пр2	7,0	3,0	10,0	5,0	5,0	9,0	3,0	2,0	10,0	3,0	3,0	2,0	7,0	6,0	9,0	8,0
«Қалдықтарды өндіру және кәдеге жарату» көрсеткішін бағалау	пр4	5,0	5,0	7,5	8,5	5,5	8,0	8,0	4,0	2,5	9,0	5,0	2,5	6,0	8,5	4,0	7,0
«Жан басына арналған коммуналдық қалдықтарды генерациялау» индикаторын бағалау	пр4-1	5,0	3,0	8,0	8,0	7,0	9,0	7,0	4,0	4,0	9,0	3,0	3,0	7,0	8,0	1,0	4,0

Көрсеткіштің атауы	Көрсеткішті белгілеу	Көрсеткішті бағалау															
		АКМ	АКТ	АЛМ	АТЫ	ВКО	ЖАМ	ЗКО	КАР	КОС	КЫЗ	МАН	ПАВ	СКО	ЮКО	АСТ	АТА
«ЖІӨ-ден бірлікке қауіпті қалдықтардың пайда болуы» индикаторын бағалау.	пр4-2	5,0	7,0	7,0	9,0	4,0	7,0	9,0	4,0	1,0	9,0	7,0	2,0	5,0	9,0	7,0	10,0
«Орман стендтерінің ауданын өзгерту» индикаторын бағалау	пр6	5,0	5,0	6,0	5,0	8,0	9,0	4,0	5,0	9,0	9,0	5,0	7,0	7,0	7,0	н/д	н/д
«Ауыл шаруашылығы алқаптарының өнімділігі» индикаторын бағалау	пр7	5,0	3,0	9,0	4,0	6,0	7,0	3,0	2,0	5,0	6,0	1,0	5,0	8,0	10,0	10,0	10,0
«Эрозияға бейім ауыл шаруашылығы жерлерінің үлесі» индикаторын бағалау	пр8	8,0	6,0	2,0	2,0	7,0	3,0	5,0	9,0	8,0	3,0	5,0	5,0	10,0	1,0	10,0	10,0
Халықтың экологиялық сапасының көрсеткіштері	ЭК	6,5	5,5	6,5	5,8	6,8	7,5	6,8	5,5	6,5	6,8	7,5	3,8	6,5	7,3	7,8	8,0
«ЖІӨ бірлігіне күкірт диоксидінің (SO2) шығарындылары» индикаторын бағалау	ЭК1	7,0	7,0	8,0	8,0	7,0	8,0	8,0	1,0	7,0	9,0	10,0	1,0	6,0	9,0	8,0	9,0
«ЖІӨ бірлігіне азот оксиді эмиссиясы (NO)» индикаторын	ЭК2	7,0	5,0	8,0	7,0	5,0	6,0	8,0	3,0	8,0	7,0	6,0	1,0	5,0	9,0	8,0	9,0

Көрсеткіштің атауы	Көрсеткішті белгілеу	Көрсеткішті бағалау																
		АКМ	АКТ	АЛМ	АТЫ	ВКО	ЖАМ	ЗКО	КАР	КОС	КЫЗ	МАН	ПАВ	СКО	ЮКО	АСТ	АТА	
бағалау																		
«Орталықтандырылған сумен жабдықтау жүйелерінде судың сапасын бағалау кезінде белгіленген нормалардан асатын үлгілер үлесі» индикаторын бағалау	эк4	3,0	6,0	7,0	2,0	9,0	10,0	7,0	10,0	8,0	6,0	7,0	7,0	8,0	8,0	10,0	10,0	
«Инвестициялардың жалпы көлемінде қоршаған ортаны қорғауға бағытталған инвестициялардың үлесі» индикаторын бағалау	эк5	9,0	4,0	3,0	6,0	6,0	6,0	4,0	8,0	3,0	5,0	7,0	6,0	7,0	3,0	5,0	4,0	
Әлеуметтік-экономикалық даму деңгейінің көрсеткіштері	СЭ	6,4	6,4	6,9	7,1	5,9	6,9	6,1	6,3	5,8	6,3	6,6	6,9	6,0	6,9	7,9	7,1	
«Еңбек өнімділігі» индикаторын бағалау	сэ1	6,0	2,0	6,0	4,0	5,0	6,0	3,0	5,0	5,0	3,0	1,0	5,0	6,0	5,0	5,0	3,0	
«Жұмыссыздық деңгейі» көрсеткішін бағалау	сэ2	8,0	8,0	8,0	7,0	8,0	8,0	8,0	8,0	7,0	7,0	7,0	8,0	8,0	7,0	8,0	7,0	

Көрсеткіштің атауы	Көрсеткішті белгілеу	Көрсеткішті бағалау															
		АКМ	АКТ	АЛМ	АТЫ	ВКО	ЖАМ	ЗКО	КАР	КОС	КЫЗ	МАН	ПАВ	СКО	ЮКО	АСТ	АТА
«Табысы күнкөріс минимумынан төмен халықтың үлесі» индикаторын бағалау	сз3	8,0	9,0	8,0	8,0	8,0	7,0	7,0	9,0	8,0	7,0	8,0	9,0	7,0	6,0	10,0	10,0
«Табысы күнкөріс минимумынан төмен халықтың үлесі» индикаторын бағалау	сз4	8,0	10,0	8,0	10,0	7,0	8,0	10,0	7,0	7,0	8,0	10,0	10,0	6,0	8,0	8,0	10,0
«Табысы күнкөріс минимумнан төмен халықтың үлесі» көрсеткіштерінің көрсеткіші	сз5	6,0	6,0	6,0	8,0	5,0	8,0	6,0	5,0	6,0	8,0	8,0	7,0	6,0	9,0	8,0	6,0
«Туған кездегі күтілетін өмір сүру ұзақтығы» бағалай көрсеткіші	сз6	5,0	7,0	6,0	7,0	5,0	6,0	6,0	5,0	5,0	6,0	8,0	6,0	5,0	7,0	9,0	10,0
«Табиғи халықтың өсуі» индикаторын бағалау	сз7	4,0	7,0	7,0	8,0	4,0	7,0	6,0	5,0	3,0	8,0	9,0	5,0	3,0	8,0	9,0	6,0
«Нақты ЖІӨ өсуі» көрсеткішін бағалау	сз8	6,0	2,0	6,0	5,0	5,0	5,0	3,0	6,0	5,0	3,0	2,0	5,0	7,0	5,0	6,0	5,0

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдаманы іске асыру барысына талдау белгіленген бағыттардың дұрыстығын және белгіленген көрсеткіштердің қол жеткізілуін көрсетті. Сонымен бірге ел 2015 жылдың қыркүйегінде БҰҰ Бас Ассамблеясы бекіткен орнықты дамудың жаңа мақсаттарына қол жеткізуге үлес қосады.

Қазақстан үшін 2014-2016 жылдар кезеңінде «жасыл» экономикаға көшу мынадай негізгі нәтижелермен сипатталады (нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізу бойынша жинақталған кесте қорытындының соңында келтірілген).

Суды орталықтандырылған ауыз сумен қамтамасыз ету жүйесіне тұрақты қол жеткізген, су тұтынушылардың үлесі 55% -дан 88% -ға дейін, ауылдық елді мекендерде 11% -дан 52,3% -ке дейін, суды бұру жүйесіне қол жеткізу қалаларда - 50% -дан 91% -ға дейін, ауылдық елді мекендерде 11% -дан 20% -ға дейін өсті.

Су үнемдеу технологияларын қолдану нәтижесінде ауыл шаруашылығындағы су ресурстарының өнімділігі 1,5 есе өсті. Ауыл шаруашылығындағы жалпы еңбек өнімділігі 2 есеге артты, ал астықтың өнімділігі шамамен 15% -ға артты.

Шын мәнінде, энергия сыйымдылығының ЖІӨ 2014 жылы 14,1% -ға азайған, бірақ кейіннен біршама артты. «Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңы энергияны үнемдеу және энергия тиімділігін қамтамасыз етудің құқықтық және экономикалық негіздерін белгілейді. Мысалы, құрылыста энергияны үнемдейтін материалдарды, энергияны өлшеуіштерді, жылуды автоматты түрде реттеуді қолдану қарастырылған. Көп пәтерлі үйлерде - энергияны үнемдейтін материалдарды, энергияны, суық және ыстық суды, газды, сондай-ақ жылу тұтынудың автоматтандырылған жүйелерін пайдалану қажет. Энергия ресурстарын есепке алу құралдарымен жабдықталмаған жаңа нысандарды қабылдауға тиым салынған. Мемлекеттік энергетикалық тізілімге енгізілген ұйымдар үшін міндетті энергетикалық аудит қарастырылған.

Жаңартылатын энергия көздерінің үлесі 2012 жылдан бастап екі еседен астамға артып, 2016 жылы Қазақстан Республикасында электр энергиясын өндірудің жалпы көлеміндегі жаңартылатын энергия көздерінің күтілетін үлесі шамамен 1% -ды құрады (0,5% -дан 2 есе артты). Қазіргі жағдай бойынша ЖЭК пайдаланатын кәсіпорындардың саны 50 бірлікті құрады, олардың жалпы қуаты 295,7 МВт (ГЭС – 139,8; ЖЭК – 98,2; СЭС – 57,3; биогаз құрылғысы – 0,35), сондай-ақ инвесторлардың жаңартылатын энергия көздері жобаларын іске асыруға қызығушылығы арта береді. Қазақстан Республикасының «ЖЭК-ті

пайдалануды қолдау туралы» Заңы электр энергиясының нарығына ЖЭК-ке еркін қол жеткізу кепілдігін, сондай-ақ электр желісінің ең жақын нүктесіне қосылудың кедергісіз, кемсітпейтін және басымды құқықтарын қамтиды. Заң сондай-ақ жаңартылатын энергия көздері үшін белгіленген тарифтерді және жекелеген тұтынушыларға жаңартылатын энергия көздерін пайдалану үшін қондырғылардың құнын 50% мөлшерінде мақсатты көмек көрсетуді көздейді.

2016 жылы парниктік газдар шығарындыларының шекті көлемі 1990 жылмен салыстырғанда 80,5% құрады және нысаналы индикатормен анықталған көрсеткіштен аспады. Парниктік газдар шығарындыларын таратудың ұлттық жоспары нақты факторларға негізделген 2016 жылы енгізілген өзгерістер Қазақстанды төмен көміртекті экономикаға көшу, тиімді квота жүйесін енгізу және парниктік газдар шығарындыларына квота бойынша ішкі сауда-саттықты енгізу үшін қойылған міндеттерді ойдағыдай іске асыруға мүмкіндік береді.

Халықты қалдықтарды жинау қызметтерімен қамту 2015 -2016 жылдар аралығында 59% -дан 66% -ға дейін өсті. 2015 - 2016 жылдар аралығында санитарлық нормаларға сай келетін қалдықтарды орналастыру объектілерінің үлесі 11% -дан 15% -ға дейін өсті.

Өнеркәсіптік қалдықтарды қайта өңдеудің үлесі 2015 - 2016 жылдар аралығында 24,9% -дан 29,4% -ға, ал тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеудің үлесі - 1,3% -дан 2,6% -ға дейін өсті. Тұрмыстық қатты қалдықтарды жинау, тасымалдау, өңдеу, жою және көму бойынша нормативтік құқықтық база құрылды. Осылайша, қалдықтарды басқару туралы Экологиялық кодекске түзетулер енгізілді, атап айтқанда:

- қалдықтар нарығында жұмыс істейтін кәсіпорындарға қойылатын талаптарды белгілеу үшін міндетті ұлттық стандарттарды енгізу;
- қалдықтардың жекелеген түрлерін иеліктен шығаруға тыйым салынған;
- тұрмыстық қатты қалдықтарды жинауға, әкетуге, кәдеге жаратуға, қайта өңдеуге және көмуге арналған тарифті есептеу әдістемесі бекітілді;
- автомобильдер, шиналар, майлар мен аккумуляторлардағы өндірушілердің (импорттаушылардың), қатты тұрмыстық қалдықтардың кейбір түрлері (орау, электр жабдықтары) Өндірушілердің (импорттаушылардың) кеңейтілген міндеттемелері енгізілді. ӨКМ енгізілуі қатты тұрмыстық қалдықтардың жекелеген түрлерін: пластиктен, полиэтиленнен, қалдықтардан, шыныдан жасалған өңдеуді дамытуға және жер асты қалдықтарының көлемін орта есеппен 40% -ға азайтуға мүмкіндік береді.

Қазақстандағы орман алқаптары көп жылдар бойы қысқарды және осы активтердің ұзақ мерзімді құны, әсіресе, заңсыз кесу, орман өрттері және жерге орналастыру жұмыстарының өзгеруі салдарынан төмендеді. Тек соңғы жылдары ғана орман жамылғысының біртіндеп өсуі 2011 жылы 12,4-ден 2016 жылы 12,5 млн гектарға дейін, яғни республика аумағының 4,7% -ын құрады. Бұған жыл сайын 10 мың гектарға жуық аумақта жүзеге асырылатын ормандарды молықтыру мен орман өсіру ықпал етті.

Бүгінгі күні республика территориясында 118 ЕҚТА бар, оның ішінде туристерге қызығушылық тудыратын 11 ұлттық ұлттық парк. Олардың әрқайсысы үшін «негізгі туристік объектілердің жоспарланған орналасуын оңтайлы анықтау» олардың магистральдық жоспарлары әзірленді.

Қазақстанда азаматтық қоғамды қоршаған ортаны қорғау үдерістеріне тарту жөніндегі жұмыс жүргізілуде. Осылайша, 2016 жылы қабылданған Заң

ұлттық экологиялық заңнаманың Ақпаратқа кіру, шешімдер қабылдау процесіне жұртшылықтың қатысуы және қоршаған ортаға қатысты мәселелер бойынша сот әділдігіне қол жеткізу туралы Орхус конвенциясымен және экологиялық және экологиялық шешімдерді қабылдаудың ашықтығымен үнемі өсіп отыруды көздейді.

Өңірлерде, республикалық маңызы бар қалалар - Алматы мен Астана, сондай-ақ Жамбыл облысы интеграцияланған «жасыл» индикатор тұрғысынан ең жақсы нәтижелер көрсетілді. Ең төменгі көрсеткіш Павлодар, Қарағанды және Павлодар облыстарында (5 ұпай). БҰҰДБ әзірлеген моделіне сәйкес Қазақстанның қалған өңірлерінде экологиялық тұрақтылықтың орташа деңгейі байқалады.

Осылайша, Тұжырымдаманың орындалуына талдау Тұжырымдамада белгіленген барлық міндеттер орындалатындығын және нысаналы индикаторлар уақытында қол жеткізілетінін көрсетеді.

Сонымен қатар, халықаралық тәжірибені талдау, дамушы елдерді қоса алғанда бірқатар елдер жаңартылатын энергия көздерін енгізу, энергия тиімділігі мен судың тиімділігін арттыру, қалдықтарды қайта өңдеу, органикалық ауыл шаруашылығын енгізу және т.б. сияқты жасыл экономиканың осындай салаларындағы прогрестің жоғары қарқындарын көрсетеді. Әлемде «жасыл экономикаға» көшудің жаңа көзқарастары бар: инклюзивтілік, айналымдық, жасыл қаржыландыру және несусты тәсіл. Осы бағытта «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымда жаңартылатын болады.

Инновациялық технологияларды енгізуге Елбасы Н.Ә.Назарбаев БҰҰ Бас Ассамблеясының 70-сессиясында жариялаған Халықаралық жасыл технологиялар және инвестициялар орталығы ықпал ететін болады. Орталықтың қызметі жеті негізгі бағытты қамтитын болады: энергетикалық секторды трансформациялау, тұрақты қалалық даму, «жасыл» бизнесті дамыту, жасыл технологияларды және озық тәжірибені тарту және бейімдеу, жасыл қаржыландыруды дамыту, жаңартылатын энергия көздерін дамыту, жасыл өсі потенциалын дамыту. Орталықтың қызметі бірінші кезекте ЭЫДҰ, АҚШ, Ресей Федерациясы, Қытай, Үндістан елдерінің индустриалды елдерімен ынтымақтастықта Орталық Азия елдерінде (Қазақстан Республикасы, Өзбекстан Республикасы, Қырғыз Республикасы, Тәжікстан Республикасы, Түркіменстан Республикасы), Иран, Ауғанстан, Монғолия және Әзербайжанға бағытталатын болады.

**Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығымен бекітілген
Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдаманың индикаторларына қол
жеткізу**

Индикатордың атауы	Нысаналы индикатор	2013	2014	2015	2016
1	Устойчивое использование водных ресурсов Халықты сумен қамтамасыз ету.				
1.1	Қалаларды орталықтандырылған ауыз сумен жабдықтау жүйесіне тұрақты қол жеткізумен суды пайдаланушылардың үлесі	85	86	87	88
1.2	Ауылдық елді мекендерді орталықтандырылған ауыз сумен жабдықтау жүйесіне тұрақты қол жеткізумен суды пайдаланушылардың үлесі	47,7	50,3	51,5	52,3
1.3	Ауыл шаруашылығында тұрақты сумен жабдықтауды қамтамасыз ету	Лимит - 16861,2 м ³ Факт - 14818,275млн. м ³	Лимит - 17195,83 млн м ³ Факт - 14839,8млн. м ³	Лимит - 17200,87 млн м ³ Факт - 15877,2млн. м ³	Лимит - 17298 млн м ³ Факт - 15186 млн. м ³
1.4	Су ресурстары проблемасын бассейндер деңгейінде шешу	2030 жылға қарай			1,9 млрд м ³ көлеміндегі еріген қар суы мен тасқын суды жинақтауға арналған 22 жаңа су қоймасының құрылысы:

							<ul style="list-style-type: none"> - Алматы облысы - 4; - Шығыс Қазақстан облысы - 6; - Жамбылская - 4; - Батыс Қазақстан - 2; - Қызылорда - 3; - Ақтөбе - 1; - Оңтүстік Қазақстан - 2.
2	Тұрақты және өнімділігі жоғары ауыл шаруашылығын дамыту						
2.1	Ауыл шаруашылығында еңбек өнімділігі (2012 жыл деңгейінен жоғарлату, %)	2020 жылға қарсы 3 есе жоғарлату	1,27 есе жоғарлату (781,8 мың теңге/адам)	2013 жылғы еңбек өнімділігі 1621232,5 : 2073,6 = 781,8	2014 жылғы еңбек өнімділігі 1717786,0 : 1605,1 = 1070,2	2015 жылғы еңбек өнімділігі 1925866,5 : 1553,4 = 1239,8	2016 жылғы еңбек өнімділігі 2140007,6 млн теңге : 1385,5 мың адам = 1544,6 мың теңге 1 адамға
2.2	Бидай шығымдылығы (т/га)	1,4	1,08	жоғарлау еселігі: 781,8 : 612,2 = 1,27	жоғарлау еселігі: 1070,2 : 612,2 = 1,75	жоғарлау еселігі: 1239,0 : 612,2 = 2	жоғарлау еселігі: 1544,6 : 612,2 = 2,52
2.3	Суаруға жұмсалатын су шығындары	450 м3/т 2020 жылға қарсы	1589	1280	1280	1278	1186
3	Энергияны үнемдеу және энергия тиімділігін жоғарлату						
3.1	2008 жылғы деңгейден ЖІӨ-нің энергия қажетсінуді төмендету	2020 жылға қарсы 25%	9,6% (мың АҚШ)	18,7% (мың АҚШ)	18,2% (мың АҚШ)	17,6% (мың АҚШ)	17,6% (мың АҚШ долларына)

	(мың АҚШ долларына 1,87 м.э.т.) 1,87 – 1,69/1,87*100 = 9,6	2015 жылға қарсы 10%	долларына 1,69 м.э.т.)	долларына 1,52 м.э.т.)	долларына 1,53 м.э.т.)	1,54 м.э.т.)
4	Электр энергетикасын дамыту					
4.1	Электр энергияны өндірудегі баламалы көздердің үлесі	Күн және жел: 2020 жылға қарай 3% кем емес.	0,59	0,62	0,77%	0,98%
4.2	Электр энергияны өндірудегі газ электр станцияларының үлесі	Жоспар, 2020 жылға қарсы 20%	20,4	18,2	21,2	21,4
4.3	Өңірлерді газдандыру: Ақмола облысы	2020 жылға қарсы 100%	-	-	-	-
4.4	Өңірлерді газдандыру: Қарағанды облысы	2020 жылға қарсы 100%	-	-	-	-
4.5	Электр энергетикадағы көмірқышқыл шығарындыларының 2012 жыл деңгейіне қатысты азайту- жоспар 0% (110,426 млн т)	-2012 жыл деңгейінен 15%.	+4,2% (115,510млн.т.)	+3,5% (114,78 млн.т)	-9,3% (110,201 млн.т)	Климаттың өзгеруі жөніндегі БҰҰ Негіздемелік Конвенция Тараптары Конференциясының 1995 жылғы 2 маусымдағы (FCCC/CP/1995/7/Add.1) 2005 жылғы Шешімімен осы көрсеткіш бойынша есеп 2 жылға артқа шегерілген.
5	Ауаның ластануы	2030 жылға қарсы 2020 жылы 2012 жылғы деңгейді сақтап қалу				

5.1	Қоршаған ортаға күкірт және азот оксидінің шығарындылары	2030 жылға қарсы Еуропалық деңгейге	-	-	-	-
5.1.1	Күкірт ангидридi (SO2), мың тонна	729,6	729,1	710,6	767,5	
5.1.2	Азот оксиді (NO2 қайта есептегенде), мың тонна	250,2	256,5	243,4	246,6	
6	Қалдықтарды басқару деңгейі					
6.1	Халықты қатты тұрмыстық қалдықтарды шығарумен жабу	-	71	59	66	
6.2	Қоқысты санитарлық сақтау	-	22	11,34	15	
6.3	Өңделген өндірістік және тұтыну қалдықтарының үлесі	-	25,21	24,92	29,4	
6.4	Өндірістік қалдықтардың олардың пайда болуына қарсы өңдеу және кәдеге жарату үлесі	-	23	23,12	26,8	
6.5	Тұрмыстық қалдықтарды олардың пайда болуына қарсы өңдеу және кәдеге жарату үлесі	-	2,6	1,8	2,6	

ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН ТҮСІНДІРМЕЛЕР

GIZ	Deutsche Gesellschaft fuer Internationale Zusammenarbeit GmbH
АДБ	Азия даму банкі
АҚ	Акционерлік қоғам
БЖ	Балтикалық жүйе
СО ₂	Көміртегі газы
ЕҚҚДБ	Еуропа қайта құру және даму банкі
ЕО	Европа Одағы
ЕЭК ООН	БҰҰ Еуропа үшін экономикалық комиссиясы
ЖІӨ	Жалпы ішкі өнім
ДБ	Дүниежүзілік банк
ЖЭК	Жаңартылатын энергия көзі
КХР	Қытай халық республикасы
ХҚДБ	Халықаралық қайта құру және даму банкі
ХЭА	Халықаралық энергетикалық агенттік
ХҚК	Халықаралық қаржы корпорациясы
ҮЕҰ	Үкіметтік емес ұйым
ИДБ	Ислам даму банкі
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы
МОҚ	Мемлекеттік орман қоры
МЖЫ	Мемлекеттік жеке ынтымақтастық
ЖЭК	Жаңартылатын энергия көздері
ТДМ	Тұрақты даму мақсаттары
БҰҰ	Біріккен Ұлттар Ұйымы
ЕҚТА	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар
БҰҰ ДБ	БҰҰ Даму бағдарламасы
ЖҚЫБ	«Жасыл көпір» ынтымақтастық бағдарламасы
РМК	Республикалық мемлекеттік кәсіпорын
ҚР	Қазақстан Республикасы
БҰҰ КӨНК	БҰҰ-ның Климаттың өзгеруі жөніндегі негіздемелік конвенциясы
ДДҰ	Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы
ТДМ	Тұрақты даму мақсаттары
АТӨЭЭК	Азия-Тынық мұхит өңіріндегі Экономикалық және әлеуметтік комиссия
ЮНЕП	Қоршаған орта бойынша БҰҰ Бағдарламасы

Өлшем бірліктер

км², м²

км³, м³

Мтнэ

ТВтч

ГВтч

МВт

\$ долл. США

Шаршы километр, шаршы метр

Куб километр, куб метр

миллион тонна мұнай эквиваленті

Энергия өндірудің тераватт сағаты

Энергия өндірудің гигаватт сағаты

Энергия өндірудің мегаватт сағаты

АҚШ доллары

1. Қазақстан Республикасындағы сумен жабдықтау және суды бұру саласындағы экономикалық құралдарды талдау/э.ғ.д, проф., Б.К.Есекинаның редакциясымен-Астана, 2016-88б.

2. Аналитикалық шолу. Климаттың өзгеруі туралы Біріккен Ұлттар Ұйымының Негіздемелік конвенциясы шеңберінде қабылданған Климат туралы Париж келісімінде ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің қатысуы туралы. Москва, 2017 ж.

3. Біз қалайтын болашақ. Конференцияның қорытынды құжаты. Рио-де-Жанейро, Бразилия. 2012 жылдың 20-22 маусым.
<http://www.un.org/ru/sustainablefuture/>

4. ДҮНИЕЖҮЗІНДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРГАНИКАЛЫҚ АУЫЛ ШАРУЫН ДАМУ. В.В. Григорук, Е.В. Климов. Ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор Хафиз Муминджановтың жалпы редакциясымен.

5. Вадим Ни. Қазақстандағы пестицидтерді импорттау және пайдалануды реттеу жөніндегі қоғамдық Экофорум ұйымдарының төрағасы. 2017 жылдың 28 наурызындағы презентация.

6. Су ресурстары жағдайы туралы Біріккен Ұлттар Ұйымының баяндамасы, 2017 жыл

7. Германияның климатты қорғау жоспары www.bmub.bund.de/N53483/.

8. XXI ғасырдағы Қазақстанның жасыл энергетикасы: мифтер, шындық және перспективалар. Антонов, ЖШС «Айкона Медиа», Алматы, Қазақстан. файл: [/// C:/Users/User/AppData/Local/Temp/862rus.pdf](http://C:/Users/User/AppData/Local/Temp/862rus.pdf)

9. Астананың «Жасыл көпір» бастамасы: Азия мен Тынық мұхиты аймағындағы қоршаған орта мен даму бойынша алтыншы Министрлік конференция 2010 жылдың 2 қазанында бекітілген Жасыл өсімге арналған еуропалық, азиялық және Тынық мұхиты әріптестігі.

10. 2012 жылғы ақпараттық бюллетень. Қазгидромет. 2013 жыл.

11. 2016 жылғы ақпараттық бюллетень. Қазгидромет. 2013 жыл.

12. «Экожүйелерді сақтау және орнықты пайдалану саласындағы пилоттық жобалар» ақпараттық порталы <http://pilots.biodiversity.kz/>.

13. Экологиялық таза, бәсекеге қабілетті экономиканың қазақстандық моделі. Құжат Қоршаған ортаны қорғау министрлігі, «Назарбаев Университеті» ғылыми-зерттеу орталығы және McKinsey компаниясы бірлесіп әзірледі. Презентация. 2012 ж.

14. «100 нақты қадам» ұлттық жоспарының 59 сатысын іске асыру шеңберінде ЭНЕРГИЯНЫҢ ТИІМДІЛІГІ КАРТАСЫ. «ЭЛЕКТР ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ИНСТИТУТ ЖӘНЕ ЭНЕРГИЯНЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІ ИНСТИТУТЫ» АҚ (ҚАЗАҚЭНЕРГОСАРАПТАМА). АСТАНА 2016.

15. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығымен бекітілген.

16. Еуразиялық экономикалық одақтың мемлекетаралық стандарттары. www.memst.kz/discussion/psgost.php.

17. Энергия үнемдеудегі әлемдік тәжірибе. http://uchi.ucoz.ru/publ/studentam/osnovy_ehnergoberezhenija/mirovoj_opyt_ehnergoberezhenija/46-1-0-13036

18. «Жасыл» экономикаға қарсы: тұрақты даму жолдары мен кедейшілікті жою - энергетикалық құрылымдардың өкілдері үшін синтез баяндамасы, // ЮНЕП. 2011 ж.

19. Назарбаев Н.Ә. Шетелдік инвесторлар кеңесінің 18-ші отырысында сөйлеген сөзі.

20. Назарбаев Нұрсұлтан Әбішұлы. ҒАЛАМДЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК ЖӘНЕ АЗАМАТТАРДЫҢ ӘРІПТЕСТІКТІҢ РАДИКАЛЫҚ ЖАҢАЛЫҚТАРЫНЫҢ СТРАТЕГИЯСЫ. Қарағанды. 2009 ж.

21. Назарбаев Нұрсұлтан Әбішұлы. ХХІ ғасырдағы орнықты дамудың жаһандық энергоэкологиялық стратегиясы / Ғылыми көзқарас / Нұрсұлтан Назарбаев. - Мәскеу: Экономика, 2011. - 54 бет. [Электронды ресурс]. - Кіру режимі: <http://www.unep.org/greenecomony//>

22. Энергияны жинақтау дамушы нарықтарда таза энергияны қамтамасыз ету проблемасын шеше алады. <http://blogs.worldbank.org/voices/en/node/4819>

23. Қазақстан Республикасының 2017 жылғы Ұлттық энергетикалық баяндамасы: Тұрақты экономика үшін орнықты энергетика. Жоба. IHS Markit. 2017.

24. Ұлттық энергетикалық баяндама. 2015. «KAZENERGY» ЗТБ

25. Нұрсұлтан Назарбаев. Біз протекционизмден және дәстүрлі энергияны субсидиялаудан аулақ болуымыз керек. ҚазАқпарат http://www.inform.kz/kz/nado-uyti-ot-subsidirovaniya-tradicionnoy-energetiki-nursultan-nazarbaev_a3036806.

26. Қазақстандағы су ресурстарын басқарудың мемлекеттік бағдарламасы және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» Жарлығына өзгерістер енгізу туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 4 сәуірдегі № 786 Жарлығы.

27. Қауіпті қалдықтарды трансшекаралық тасымалдауды және оларды жоюды бақылау туралы Қазақстан Республикасының Базель конвенциясына қосылуы туралы. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 10 ақпандағы № 389 Заңы.

28. Қазақстан Республикасы Биологиялық әртүрлілік туралы конвенцияны және оның міндеттемелерін орындауды мақұлдау туралы. Қазақстан Республикасы Министрлер Кабинетінің 1994 жылғы 19 тамыздағы № 918 қаулысы

29. Индикаторлардың негізгі тізбесін бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2014 жылғы 23 желтоқсандағы № 166 бұйрығы.

30. Қазақстан Республикасының 2015-2019 жылдарға арналған индустриялық-инновациялық дамуының мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» № 957 Жарлығына толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 1 тамыздағы № 1 Жарлығы

31. «Нұрлы жол» инфрақұрылымын дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» Жарлығына өзгерістер енгізу туралы.

32. Қазақстан Республикасының Агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 957 «Мемлекеттік бағдарламалар тізбесін бекіту туралы» Жарлығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 14 ақпандағы № 420 Жарлығы.

33. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы

34. Қазақстанда 2013-2020 жылдарға арналған баламалы және жаңартылатын энергияны дамыту жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 25 қаңтардағы № 43 қаулысы.

35. Қазақстандағы су ресурстарын басқарудың 2014-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 5 мамырдағы № 457 қаулысы.

36. 2013-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 31 шілдедегі № 750 қаулысы.

37. Қазақстан Республикасында экологиялық таза автокөлік құралдарын (4 және одан жоғары экологиялық класқа сәйкес, электр қозғалтқыштарымен) және олардың компоненттерін ынталандыру Ережесін бекіту туралы. Президенттің міндетін атқарушы. Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2015 жылғы 4 желтоқсандағы № 697 және Қазақстан Республикасының Инвестициялар және даму министрі болып табылатын, 2015 жылғы 23 желтоқсандағы № 1219.

38. «Энергия үнемдеу - 2020» бағдарламасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 29 тамыздағы № 904 қаулысымен. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 25 шілдедегі № 434 шешімімен күші жойылды.

39. Аймақтарды 2020 жылға дейін дамыту бағдарламасын мақұлдау туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 28 маусымдағы № 728 қаулысы.

40. «Жылу электр станцияларындағы қазандық зауыттарында отынның әртүрлі типтерін жану кезінде қоршаған ортаға эмиссияларға қойылатын талаптар» техникалық регламентін бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 14 желтоқсандағы № 1232 қаулысы

41. Қазақстан жасыл энергияны дамытуда артта қалды ма? 20 мамыр 2016 ж. Ranking.kz.

42. Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің 2014-2018 жылдарға арналған стратегиялық жоспарын 2016 жылы іске асыру туралы есеп.

43. 2014-2016 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының Мемлекеттік су шаруашылығы бағдарламасын жүзеге асыру туралы есеп. ҚР АШМ. 2017.

44. Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің 2014-2018 жылдарға арналған стратегиялық жоспарының орындалуы туралы есеп, Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2014 жылғы 28 қазандағы № 79 бұйрығымен бекітілген. 2016 жыл.

45. Стратегиялық жоспардың орындалуы туралы есеп. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің 2014-2018 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі, Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2014 жылғы 15 желтоқсандағы № 1-1 / 665 бұйрығымен бекітілген. Есеп беру кезеңі – 2016 жыл.

46. «Орталық Азия мемлекеттерінің органикалық өнімдерін экспорттауды дамыту үшін талдау және ұсыныстар» зерттеуі туралы есеп. ЮСАИД жобасы бойынша Экологиялық Мәдениет Институтын Интеграциялау Қоры. 2012 ж.

47. Қазақстан Республикасы Үкіметінің / ГЭҚ / БҰҰДБ «Қазақстанда энергия тиімді жарықтандыруды ынталандыру» жобасының жүзеге асырылуы туралы есеп, 2016 ж.

48. БҰҰДБ-ГЭҚ «Алматыдағы орнықты көлік» жобасын жүзеге асыру туралы есеп, 2017 жыл.

49. Қазақстан Республикасы Үкіметінің / ГЭФ / БҰҰДБ «Төмен көміртекті игерудің орнықты қалалары» жобасы туралы есебі. 2016 жыл

50. Қазақстан Республикасы Үкіметінің / ГЭҚ / БҰҰДБ «Тұрғын үй ғимараттарын энергиялық тиімді жобалау және салу» жобасы бойынша жобалық есебі, 2016.

51. 100 нақты қадам -Ұлттың жоспары -. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы.

52. Қазақстандағы экологиялық таза қалалық қоғамдық көлікті қолдау: «жасыл» инвестициялық бағдарламаны әзірлеу. ЭЫДҰ жобасының баяндамасы. 2016 ЖЫЛДЫҚ ЕСЕП.

53. БҰҰ ЕЭК аймағындағы «жасыл» экономиканың көрнекі мысалдары (Жетінші «Еуропа үшін қоршаған орта» министрлік конференциясы, Астана, Қазақстан, 2011 жылғы 21-23 қыркүйек)
<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2011/ece/ece.astana.conf.2011.inf.25.r.pdf>.

54. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ -ЕЛБАСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА Жолдауы. «Қазақстан-2050» СТРАТЕГИЯСЫ. Мемлекеттің жаңа саяси бағыты.

55. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Жолдауы

56. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 қаулысы.

57. «Жасыл экономика» стратегиясын іс жүзінде жүзеге асыру. Экономикалық талдау қорытындылары. Астана, 2014 жылғы 18 наурыз. Доктор Фердинанд Павел. DIW econ GmbH менеджері.

58. Біздің әлемді қайта өзгерту - 2030 жылға дейін тұрақты дамудың күн тәртібі. Бас Ассамблея 2015 жылғы 25 қыркүйекте қабылданған қарары. 15 және 116-тармақтардың күн тәртібіндегі жетпісінші сессия.

59. Қызылорда облысының 2015-2019 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық даму болжамы. Қызылорда облысы әкімдігінің 2014 жылғы 1 қазандағы № 727 қаулысымен бекітілген.

60. 2016-2020 жылдарға арналған «Алматы-2020» даму бағдарламасы. Алматы қалалық мәслихатының V-ші шақырылымы 2015 жылғы 10 желтоқсандағы № 394 жоспардан тыс XLVII-ші сессиясының шешіміне 1-қосымша.

61. Астана қаласының 2016-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы. Астана қаласы мәслихатының 2015 жылғы 11 желтоқсандағы № 427/61-V шешіміне қосымшасы.

62. Қазақстандағы БҰҰ Даму бағдарламасы. Қазақстандағы Энергия тиімділігі орталығының тұжырымдамасы, 36 бет, Астана, 2011.

63. Ақмола облыстық мәслихатының 2015 жылғы 14 желтоқсандағы № 5С-43-6 шешімімен бекітілген Ақмола облысының 2016-2020 жылдарға арналған аумағын дамыту бағдарламасы.

64. Ақтөбе облыстық мәслихатының 2015 жылғы 11 желтоқсандағы № 361 шешімімен бекітілген Ақтөбе облысының 2016-2020 жылдарға арналған дамыту бағдарламасы. Аймақтық мәслихат сессиясының 2016 жылғы 12 желтоқсандағы № 82 шешімімен өзгертілді.

65. Облыстық мәслихаттың 2015 жылғы 14 желтоқсандағы № 51-288 қаулысымен бекітілген 2016-2020 жылдарға арналған Алматы облысының дамыту бағдарламасы.

66. Атырау облыстық мәслихатының 2017 жылғы 25 қаңтардағы № 86-VI шешімімен бекітілген 2016-2020 жылдарға арналған Атырау облысының дамыту бағдарламасы.

67. 2016-2020 жылдарға арналған Шығыс Қазақстан облысының дамыту бағдарламасы Шығыс Қазақстан облыстық мәслихатының 2016 жылғы 9 желтоқсандағы № 8/87-VI сессиясында қабылданған шешімімен бекітілген.

68. 2016-2020 жылдарға арналған Жамбыл облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық мәслихаттың 2016 жылғы 9 желтоқсандағы № 7-12 шешімімен бекітілген.

69. 2016-2020 жылдарға арналған Батыс Қазақстан облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық мәслихат сессиясының 2016 жылғы 9 желтоқсандағы № 8-3 шешімімен бекітілді.

70. 2016-2020 жылдарға арналған Қарағанды облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық мәслихаттың VI сессиясы 2016 жылғы 12 желтоқсанда бекітілді.

71. 2016-2020 жылдарға арналған Қостанай облысының дамыту бағдарламасы. Мәслихаттың 2015 жылғы 11 желтоқсандағы № 474 қаулысына қосымша.

72. 2016-2020 жылдарға арналған Маңғыстау облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық мәслихаттың 2017 жылғы 23 ақпандағы № 7/92 қаулысына қосымша.

73. 2016-2020 жылдарға арналған Павлодар облысының аумағын дамыту бағдарламасы. Павлодар облыстық мәслихатының сессиясы (VI отырысы) 2016 жылғы 12 желтоқсандағы № 77/10 шешімімен бекітілді.

74. 2016-2020 жылдарға арналған Солтүстік Қазақстан облысының дамыту бағдарламасы. Облыстық мәслихат сессиясының 2016 жылғы 27 желтоқсандағы № 8/4 шешімімен бекітілген.

75. 2016-2020 жылдарға арналған Оңтүстік Қазақстан облысының дамыту бағдарламасы. Оңтүстік Қазақстан облыстық мәслихатының 2016 жылғы 9 желтоқсандағы № 8/76-VI шешіміне қосымша.

76. «Қазақстан Республикасының ұлттық статистикалық жүйесін нығайту» жобасы. Дүниежүзілік банктің қолдауымен Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі. Жозеф Ольенский дайындаған аралық шолудың жобасы.

77. «Жасыл экономиканы» дамыту жөніндегі бағдарламаны іске асыру жөніндегі арнайы жұмыс тобының 2017-2018 жылдарға арналған жұмыс бағдарламасы. Париж. 2016 жұмысының қысқаша мазмұны.

78. Қазақстан Республикасының өңірлері үшін халықтың өмір сүру деңгейінің жан-жақты «жасыл» индикаторын және Қазақстан Республикасының өңірлерінің қоршаған орта жағдайында градация (дифференциация) жүйесін жасау. Еуропалық Одақтың / БҰҰДБ / БҰҰ ЕЭК «Қазақстанның «жасыл экономикаға көшуіне қолдау көрсету» бірлескен жобасының ұлттық кеңесшісі Роман Құсаиновтың есебі.

79. Біздің әлемді трансформациялау: 2030 жылға дейінгі мерзімге орнықты дамудың күн тәртібі. 2015 жылғы 25 қыркүйектегі Бас Ассамблея қабылдаған резолюциясы.

80. Қоршаған ортаны қорғау және дамыту туралы Рио-де-Жайро декларация. Біріккен Ұлттар Ұйымының қоршаған орта және даму жөніндегі Конференциясы қабылдаған, Рио-де-Жанейро, 1992 жылғы 3-14 маусым.

81. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды экономикалық бағалауды жүргізу жөніндегі нұсқау. GEF / UNDP PIMS 3835: Дала Экожүйелерін сақтау және орнықты басқару жөніндегі жоба. 2012 ж.

82. «Энергияны үнемдеу- 2020 бағдарламасының» орындалуы туралы қысқаша ақпарат. ҚР ӘЛЕМІ. 2016.

83. Қазақстанның энергетикалық секторындағы экологиялық стандарттарды жетілдіру. Қорытынды есеп. EBRD TCS ID: 39330. Желтоқсан 2015.

84. Күн панельдері: жаңа әлемдік сауда соғысы ма? 27.04.2017 ж. elektrovesti.net

85. Қазақстан Республикасының отын-энергетикалық балансы. 2011-2015 жылдарға арналған. Статистикалық жинақ. Астана 2016. www.stat.gov.kz

86. Дүниежүзілік банк жасыл өндірістік әлеуетін іске асыру арқылы өнеркәсіптік бәсекеге қабілеттілікті арттыру. 2012 жылғы шілде

87. Форсайт-2050. Энергияның жаңа әлемі және Қазақстандағы орны. Талқылау материалы. 2017 жылғы наурыз Әлемдік форсайттың нәтижелері. Мыңжылдық Даму Мақсаттары (МДМ). Ақпараттық парағы № 290 Мамыр 2015 <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs290/en/>.

88. Қазақстан Республикасының Экологиялық Кодексі. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы №212 Кодексі.

89. Қазақстандағы электр энергиясы: реформадан бас тарту. 2017 жылдың 27 наурызы. https://forbes.kz/process/energetics/elektroenergetika_v_kazahstane_reformyi_na_oborot

90. Энергия тиімділігі ұлттық энергетикалық саясат элементі ретінде. <http://www.kazenergy.com/kz/-2013/11356-2013-10-16-09-08-48.html>

91. ЮНЕП, Экономика және сауда басқармасы, 2014 Жасыл экономика.

92. ЮНЕП. Жаһандық экологиялық перспектива. ГЭП-6. Жалпыеуропалық аймақ үшін бағалау туралы есеп. 2016.

93. ЮНЕП. Жылдық есеп. Жасыл мүмкіндіктерді пайдаланыңыз 2009. 2010

94. ЮНЕП. Ақпарат және талқылау туралы ескертпе. ЖАҢА ЭКОНОМИКА / ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ТҰРАҚТЫ ӨНДІРУ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫЛЫҚ.

95. Юрген Вайс, Ph.D. Марк Беркман, Ph.D. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуінің экономикалық, экологиялық және әлеуметтік салдары. Қазақстан Республикасы Экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігі мен Еуропа қайта құру және даму банкіне дайындық. 2014 ж.

96. Жасыл экономикаға арналған нұсқаулық. 1-шығарылым: «Жасыл экономика», «Жасыл өсім» және «Төмен көміртекті игеру» - тарих, анықтамалар және соңғы жарияланымдарға арналған нұсқаулық Тұрақты даму бөлімі, UNDESA.2012.

97. ЖЫЛДЫҚ ДОЛЛАРДЫҢ ПРЕЗЕНТАЦИЯСЫНЫҢ ЕСЕБІ Қазақстан Республикасының БҰҰ КӨНК бойынша Ұлттық Хабарламасын және 2016 жылы екіжылдық есеп беру кезеңін дамыту

98. CAREC. Энергетика саласындағы жұмыс туралы есеп және жұмыс жоспары. (2016 жылғы тамыз - 2017 жылғы мамыр). Аға лауазымды тұлғалардың кездесуі. Орталық Азия аймақтық экономикалық ынтымақтастық. 20-21 маусым, 2017 Тбилиси, Грузия.

99. <http://www.oecd.org/greengrowth/48224574.pdf>

100. http://www.unep.org/greenconomy/Portals/88/documents/research_products/MeasuringProgress.pdf

101.

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F#.D0.A1.D0.B8.D1.81.D1.82.D0.B5.D0.BC.D1.8B_.D0.B8.D0.BD.D0.B4.D0.B8.D0.BA.D0.B0.D1.82.D0.BE.D1.80.D0.BE.D0.B2_.D0.9A.D0.A3.D0.A0_.D0.9E.D0.9E.D0.9D

102. THE GLOBAL GREEN ECONOMY INDEX GGEI 2014. Measuring National Performance in the Green Economy.4th Edition – October 2014.

Қазақстан Республикасының
«жасыл» экономикаға көшуі бойынша
Ұлттық Есебі

Тираж 30 дана. қазақ және 30 дана орыс тілдерінде
«ФИЛИН» полиграфиясында бастырылып шығарылған
010000, Астана қ., Қонаев к. 8, Блок Б
Тел.: +7 (7172) 792 777